

This is a digital copy of a book that was preserved for generations on library shelves before it was carefully scanned by Google as part of a project to make the world's books discoverable online.

It has survived long enough for the copyright to expire and the book to enter the public domain. A public domain book is one that was never subject to copyright or whose legal copyright term has expired. Whether a book is in the public domain may vary country to country. Public domain books are our gateways to the past, representing a wealth of history, culture and knowledge that's often difficult to discover.

Marks, notations and other marginalia present in the original volume will appear in this file - a reminder of this book's long journey from the publisher to a library and finally to you.

Usage guidelines

Google is proud to partner with libraries to digitize public domain materials and make them widely accessible. Public domain books belong to the public and we are merely their custodians. Nevertheless, this work is expensive, so in order to keep providing this resource, we have taken steps to prevent abuse by commercial parties, including placing technical restrictions on automated querying.

We also ask that you:

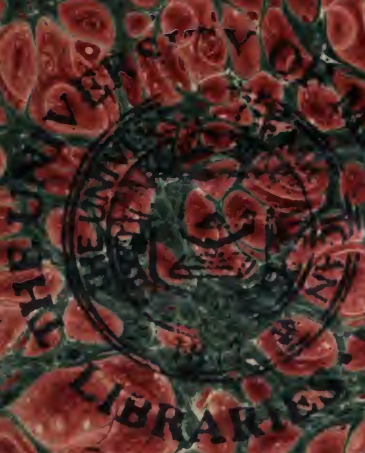
- + *Make non-commercial use of the files* We designed Google Book Search for use by individuals, and we request that you use these files for personal, non-commercial purposes.
- + *Refrain from automated querying* Do not send automated queries of any sort to Google's system: If you are conducting research on machine translation, optical character recognition or other areas where access to a large amount of text is helpful, please contact us. We encourage the use of public domain materials for these purposes and may be able to help.
- + *Maintain attribution* The Google "watermark" you see on each file is essential for informing people about this project and helping them find additional materials through Google Book Search. Please do not remove it.
- + *Keep it legal* Whatever your use, remember that you are responsible for ensuring that what you are doing is legal. Do not assume that just because we believe a book is in the public domain for users in the United States, that the work is also in the public domain for users in other countries. Whether a book is still in copyright varies from country to country, and we can't offer guidance on whether any specific use of any specific book is allowed. Please do not assume that a book's appearance in Google Book Search means it can be used in any manner anywhere in the world. Copyright infringement liability can be quite severe.

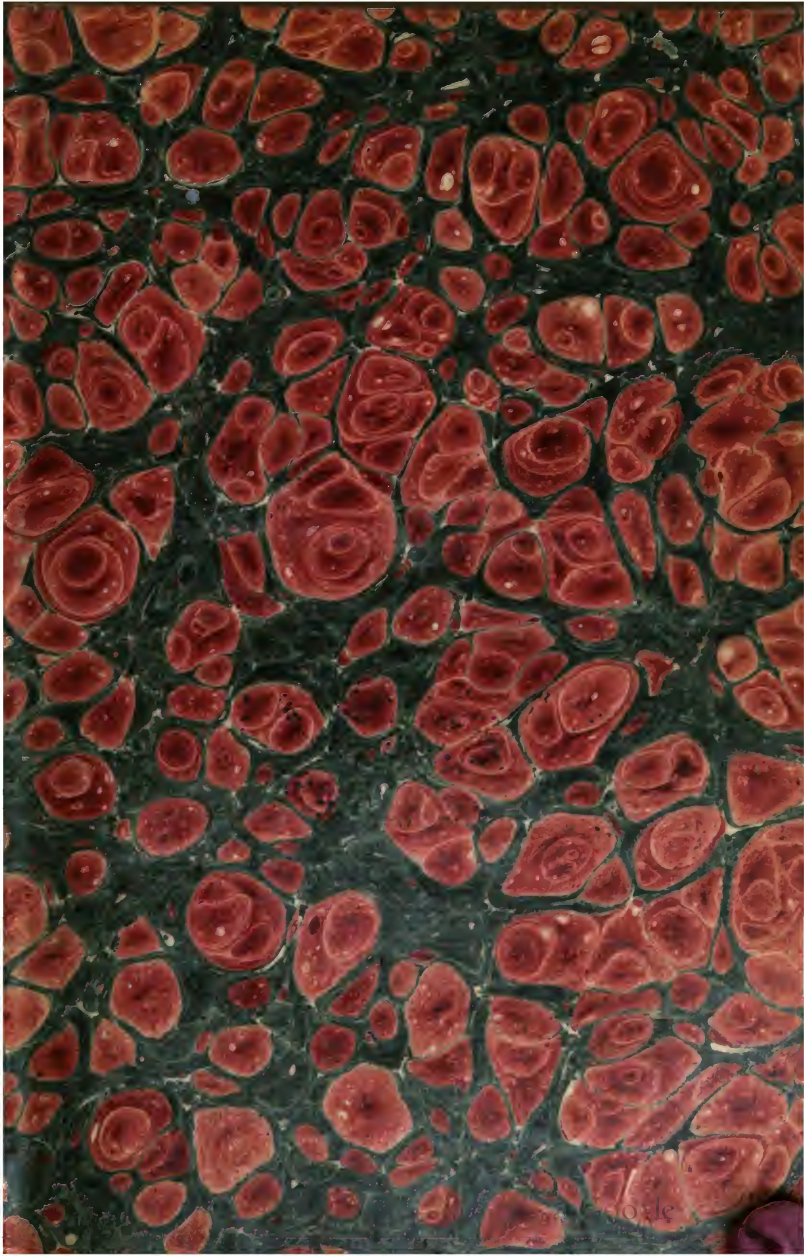
About Google Book Search

Google's mission is to organize the world's information and to make it universally accessible and useful. Google Book Search helps readers discover the world's books while helping authors and publishers reach new audiences. You can search through the full text of this book on the web at <http://books.google.com/>

B 1,236,630

263

ԼԻԵԿԵՏԵՐ ՎԼԵՐՔ

ԵՒ ՎԿԱՅԱԲԱՆ ՈՒԹԻՒՆ

Ս Ր Ր Ո Յ

Որք կան 'ի հին Տօնացուցի Եկեղեցւոյ
Հայաստանեայց :

Յօրինեալ Վաւերան Բանիւր Ճաւերարայ Տրոյ
և այլոց ազգայ , կանդերձ Ժանօթաւք :

'Ի Հ. Մկրտիչ վարդապետէ Ազգերեան , յաշակեալ
առւթէ մեծին Մխիթարայ Աբաղյհօր :

Հրամանա ՏՆ ՏՆ Ստեփաննոսի Ագոն , Աթայի և
Արեղիսիոսի :

Արդեամբք Թառեր Մանուկ Աղայի Կարնեց-
ւոյ մահաւորի Աճատուրեան :

ՀԵՏՈՐ ժ .

'ի ճոյճ Յիսնակաց 'ի կիսոյ և անդր :

Ի ճոյճ ճոյճայ մծրայ հայրապետէ՝ մինչև Բարսեղ
և ցեփրեմ :

1814. 'Ի ՎԵՆԵՏԻԿ. ԽԱԿԴ :

'Ի Վանա Աջն Գաղարու :

GRAD

EDEN

33

Buhr

v. 10

82

Grad
EREN
33
1-11-99
v 10

ՄԻ Յակոբ Ամբասան
Հայրապետ:

S. Jacobus Episcop.
Nisiben.

P. Antonio Novelli del.

Fabio Berardi Scul. Ven.

ՎԱՐՔ ՍՐԻՈՅՆ

Յակորայ Սժռնայ Հայրապետի . լէ նմին
և սբէն Սարազէի Ճգնաւորի . (և երկրոր
դումն տօնի բարեկամի նց սբէն մեղեւսի կմ
մեղիտտաի ենյսի պարսից) :

Հ. դեկտ. 15 : Յ. ժմ. յաւնվար . 15- և հոկտ. 31 :
Լ. յաւնվար . 15 : Լ. արեւ. յաւնվար . 13 : Վ. փոք. յաւնվար . 18 : Ղաւարներ . Լ. երես ոչն = 28 : և
ևս Ղաւարներ . Բ. ուն = ոճն : և Լ. ուն = ոհն :
Բողանդեանն խապեր . 'ի ք . հար . յաւ . 28-
28 = 44 : (Ո)ւորորեպոս 'ի քիւնիւնու . և 'ի պարմ .
եկեղ : Լ. սեման . հար . 17 = 24 : Վործի սբէն
յաւ . 58 : Լ. արեւ . 'ի երբ . նք : Երաւան : Լ. ար
դեն : Լ. արաւար : Լ. Ենոք . 18 : (1)

ՍԵՆՆԻՒՄՈՒՍԵԼՈՐՍ
եկեղեցւոյ՝ համանման ծր լու
սաւորչին մերոյ և ազգակիցնր ,
երանելի ծր հայրապետն Յակոր՝ մական
ունանեալն Օգոս , ըստ այլոց՝ իմաստուն և
մեծ , էր 'ի պարթեւական ազգէ՝ հօրաքեւոր
դի մեծին գրիգորի , այս է որդի խոսրովու
A 3 հեայ

Հեայ քեռն անակայ :

Եւրդ յորժամ բնաջինջ եղև անակ պարթև
 ամ տամբ իւրով վա դաւելոյ զխոսորով ար-
 քայ հայոց զհայրն տրդատայ , ոնկ մանուկն
 գրիգոր 'ի ձեռն դայեկաց փախտտեայ ան-
 կաներ 'ի կետարիա կապադովկացոց , նոյն-
 պէս և համացեղն նորին յակոր անդր ածաւ ,
 և անդ սնաւ 'ի հաւատա և 'ի վարս բարեպաշ-
 տութե առ դայեկին : Իսկ միւս այլ մանուկ
 սուրէն անուն՝ եղբայր լուսաւորչի 'ի ձեռն
 մանկաբարձաց 'ի պարսս տարեալ լինի , և
 անանի 'ի ձեռն խոսորովուհեայ մօր յակորայ .
 յորմէ կարծիք եղէն առ նախնիս , թէ սու-
 րէն իցէ եղբայր յակորայ , կմ թէ յակոր իցէ
 եղբայր լուսաւորչին : Իսկ անուն հօրն յա-
 կորայ ասի լինել տիրան որդի ջուհանջիրի՝
 Թադաւոր լեալ հեփթաղաց , և սպանեալ
 'ի պատերազմի յարքայէն լինաց ուղայ կմ
 առեղայ :

Իւր և քոյր մի յակորայ սակգէն անուն՝ երէց
 հասակաւ . որ ապրեցաւ ը նմա 'ի կետարիա ,
 և իբրև աճեաց յակոր փոքր մի , բռնադա-
 տեաց զնա քոյր իւր՝ տանել 'ի պարսս . ուր և
 ամուսնացեղ սակգենեայ՝ ծնաւ ասեն զհրա-
 չեայ , որ և հռչէ . և ոնկ սուրէն ասի թէ Լու-
 րեալ յերկիրն ձենաց և դարբանդայ , նոյն-
 պէս և հրաչէն 'ի վր սկիւթացոց կմ գթաց :
 Իսկ յակոր յարուես հասեալ՝ ոչ կամեցաւ
 կալ յաղթունիս պարսից , այլ ըստ գեղեցիկ
 աննգեանն 'ի մանկուէ ամային պատուիրա-
 նացն հօգ տարեալ , եթող զաղգականս իւր
 և

Յիսկովայ միջնայ հայրապետի : Դ

և զանապաղապարներ , և ունի անհայտ ան-
մայր և օտար 'ի վր երկրի' ընտրեաց զվարձ
միայնուն . նմին իրի գէմ եգեալ 'ի կողմանս
ասորեստանեայց և միջագետաց ասորւոց՝ ա-
ռանձնացաւ 'ի լերինս և յանապատս՝ անծա-
նօթ 'ի մարդկանէ , ոչ ինչ հեռի 'ի մծբին
քաղաքէ . ուստի եղև կարծել թէոգորեսու-
սի՝ թէ ծագումն իսկ սղին իցէ 'ի մծբնայ :
Յորմէ և նոր ինչ գրեաց այսպէս . * սղն յա-
կոբ էր յազգէ սղին գրիգորի , ծնել և մնել
'ի քաղաքին մծբնայ յՅին ասորւոց 'ի միջա-
գետս . զոր շինեաց սանաարուկ արքայն հա-
յոց ॥ : Եւ ուղիւ ևս երկրորդէ զհնի . * էր
առ հօրքուներորդի սղին գրիգորի հայոց լու-
սաւորչի . և անուն հօր սորա տիրան , և մօրն
խոսրովուհի . և մնեալ 'ի մծբին քաղաք , և
ուսեալ առ հաւատարիմ զԴպի , և վարժել
ասորի դպրուք ॥ : (2)

Յայս վայր առանդուի ազգիս՝ զոր նշանակէ
ճառընտիրն ի զնոքայ , և այլոց մատենագ-
րաց հայոց և ասորւոց . այլ յայտմհետէ միա-
բանին և յոյնք՝ սկիզբն առնելով վարուց սղին
յանապատաւնակութի . ի որում և ճառըն-
տիրք մեր՝ որ զհետ երթան գրուն թէոգո-
րեսուսի եղսին կիւրիոյ , բանի՛ն նր այսպէս
ստորագրեն զսկիզբն միայնուն սղին .

Սեծն յակովբ նախ զմիայնակեցուի յանձն
իւր ընկալելէր , և յանապատի միայն լուել
կայր , և 'ի գլուխս բարձրաբերձ լերանց էր
բնակութի նր . գարուն և ամառն և աշուն՝
անյարկ կայր , միայն հովանի զանառան ու-

նելով, կ'ըզերկնից յարկածածկոյթ . բայց
'ի ձմեռնային ժամանակն բնակուի նր'յայրի
միումէր՝ իբրեւ 'ի խուղ փոքրիկ : Եւ կերա-
կուր նր' ոչ 'ի վաստակօք սերմանելոց և տըն-
կելոց, այլ յինքնաբոյս տնկոց . քանզի ժո-
ղովէր զպտուղ ծառոց վայրի և զբանջարո,
և այնու շատանայր, հրաժարեալ 'ի սպառա-
ւորութէ հրոյ : Եւ հանդերձ նր' այծէս խռ-
շորս, և վերարկուս այծէս . զի աւելորդ վար-
կանէր զասուն գէնս :

Եւ այնպէս ճնշել զմարմինն խստամբերու-
թի' հոգւով պարարէր . և զմտացն տեսու-
թի սրբեալ՝ հոգւոյն նյ լինէր հայելի մա-
քուր, ին առաքելոյն՝ զփառան տն իբրեւ ընդ
հայելի տեսեալ, և 'ի նոյն պատկեր կերպու-
բանեալ փառաց 'ի փառս՝ ոմ' 'ի նոն հոգւոյ .
և այնպէս հանապազորդեան աղօթիւք՝ անծա-
մերձ ընտանուի ստացեալ, զոր ինչ ինդրէր
յայ՝ անյապաղ տայր նմա : Ուստի և զլինե-
լոցսն մարգարէաբար յառաջագոյն տեսա-
նէր . և լեռնէր զօրուի շնորհաց սքանչելա-
գործուէ 'ի հոգւոյն սթյ : Եւ յորքիկ ի յու-
նաց . այլ լուիցուք և զոր գրէ մեծ ճառըն-
տիրն մեր յազգային աւանդութեց :

Ու վրովանդակեսցէ զխստամբերուի առն նյ
պատմել . զի յորժամ 'ի կատարեալ հասակն
ամբարեցաւ, մարմին գոլով՝ անմարմին վար-
կանի . տեսիլ երեսաց նր' որպէս հրեշտակի՝
պայծառ և շնորհալի, և ցամաքեալ . վ' զի
յորմէ հետէ 'ի յունաց Յին. սնաւ՝ լցեալ
անծային իմաստիւք, ուխտ եղեալ էր ի ձե-
ռամբ

աւամբ դայեկաց՝ ոնց ծնողաց , զուխտակա-
նացն կարգ պահել անսայթաք . զի ոչ հառ-
յանձն ճաշակել ինչ՝ որ լի հուր անցանէր ,
այլ՝ ընդովք և պտղովք շատանայր . և ՚ի վի-
գրաստու սչ նստել , այլ բոկոտն լի պողոտայ
կենցաղոյս անցանէր : Եւ աղքատամբ նա հոգ-
ւոյն յուզի անկեալ՝ գայր հասանէր մօտ ՚ի
քաղաքն մծբին ՚ի վանս ուրեք . անդ յարե-
ցաւ ՚ի հայրն վանաց ՚ի նա այրն Դարուգե-
կոչեցել (լի այլոց՝ մարգելուս կիմարկեղոս
աբբայ) . և նա էր հոգեւոտս , և ունէր հո-
գի մարգարէութե . և ապա իբրեւ ամուլք
լծելք ՚ի լուծ խաչին քնի՝ առ սակաւ սակաւ
արօրադրեցին զազգն մերձակայ , որ ՚ի մի-
ջագետս հայոց և ասորւոց և ՚ի սահմանս ա-
սորեստանի . և հռչակեցաւ անուն սրբութե
նց , և համբաւ ճգնողական հանդիսին :

Հայսմ վայրի արդեօք անցին այն անցք հա-
լածանաց , զոր գրեն բազումք՝ թէ առ կայ-
սերուք մաքսիմիւնոսի կիմաքսիմիանոսի սքե-
յակօք եղև մի ՚ի թունոյ խոտտովանողաց .
զորմէ Թոր ինչ լարձակ բանի՛ն գրէ այսպէս
զկնի ձեռնադրուէ սքյն յեպսուի . * Իսային
և մերձենային ՚ի նա ոմանք ՚ի կռապաշտից ,
և լսելին քաղցրաբարբառ բանից նք , և դառ-
նային ՚ի հաւատս ճշմարիտս . ստանայր ա-
նուն բարի սքն յակօք . և լինէր յորժամ տա-
նէին զկահատակս ՚ի տեղի կատարման , եւ
թայք լի նս բազում համարձակուք . և տայր
զանձն իւր ՚ի վիշտս և ՚ի նեղուիս վա նոցա -
մերձենայր առ սքս , և քաջալերէր և ողջու-
նէր

նէր զնա : Եւ բազում անգամ խորհելն զո
նր չարիս ժողովուրդ Կառապալտիցն . մինչ զի
'ի մահ մատնելին զնա յատեան դատաւորաց ,
բայց յերկնաւոր շնորհացն պահեալ լինէր ,
մինչև դադարեաց հալածանս 'ի քրիստոս
նելից ॥ (i) :

Եւ զի եթէ յառաջ ք զենթառնին իցէ կրեալ
սէլն զայսպիսի անցս , մարթի լինել ժամաւ
նակ հալածանաց առիթ նմա առաւել ա-
ռանձնուէ . զի եթերեւ 'ի ցրուիլ հաւատա-
ցելոց առ ժամանակ մի , ևս և միաբանից վա-
նայն մարուգէի , յայնժամ առանձնացեալ
իցէ իսպառ յանապատ երանելին յակոբ . (ող
և աշակերտ նորա օքն եփրեմարօր զկնի) .
Եւ զի և 'ի փառաց մարդկան փախուցեալ
և զհանդարտութի ընտրեալ միայն թ միայն
ցանկայր լինել թ ան , տուեալ զանձն յամ
աշխատութիս մարմնոյ , և 'ի կրթման հոգւոյ .
զոր այսնքս սկսանի նկարագրել ճառքնսիրնս
Մ Կերակրոյ ոչ էր նմա փոյթ , այլ խոտա-
բուտ կենօք և պտղովք շատանայր . և զայն
ոչ լիապէս , այլ կարօտութ . և վր հանդեր
ձից՝ միայն այծէս . և հերք գլխոյ նր թաղ-
կեալ կային . մինչ զի ոմանց անծանօթից ող
'ի խելաց փոխեալ երեւոր . և ող անհատ է
չող յարեգակնէ , այնպէս անյադ սաղմոսէր
զտիւ և զգիշեր . և միտք նր գեգերել կային
հանապազ ընդ բանակս սերովքելից , և ակն
մտացն անթօթափելի 'ի դիմացն քրի : Եւ
այնչափ անհատական էին խորհուրդք նորա
յայ , մինչև բանակք գիւտց պաշարել կային ,
և

և ոչ գտանէին պարապ մերձենալ 'ի նա :
 Եւ ստուաւ նմոգի մարգարէութե (4) . և վարք
 նորա էր հանդէս վկայական՝ 'ի կատարս լե-
 րանց և 'ի ծերոպս նեղագոյնս վիմաց : Եւ պատե-
 տեսեալ այ զահագին ճգնութիւնսն և զանե-
 խնայութիւնս մարմնոյն , և զարչարմանն՝ որովք
 հանապազամեռ լինէր , յանյարդ վայրի՝ յե-
 րեսաց տապոյ և ցրտոյ՝ ամպ հովանի առնէր
 նմա , և ներքին միտքարուք սփոփէր զսիրտ
 նր : Եւ այց նա 'ի կարգ աղօթից իւրոց այս-
 պէս ասէր .

Ս 'ի անձ՝ ամենալոյս , ամենակալ՝ մի իշխա-
 նութի , անկարօտ անի և յանի . և զարմանք
 զարմանալեաց է , զի զանգոյս յոչնչէ բազ-
 կացուցեր . միտէ գոյ ան բաց 'ի քէն՝ հզօր
 և փրկիչ , ազատարար , քաւիչ , բժշկապետ ,
 անսխակալ , բարի և խնամամուտ , ոչ միայն
 արգարոց , այլ և մեղաւորաց , և անգոյից .
 և որ մեծն է՝ և ցաւակից , մինչև մեռար
 վասն մեղաւորաց . և անկարօտ՝ բաժակի
 միոյ ջրոյ կարօտեալ եղեր 'ի վերայ խաչին ,
 և ոչ որ մատոյց . և ոչ այսչափ միայն , այլև
 փոխանակ այնմ՝ քեզ , որ ովկիանոս ծո-
 վուն արարող ես , լեզի և քաջախ մատու-
 ցին : Ս 'վ դու անհաս մեծութի , և ծառայն
 փանաքի ապտակեաց զքեզ . դու անմտանե-
 լի արեգակն , և ձորձ արկին զանապատ գլխ-
 խովդ . դու յառաջ քան զեղանութի արարա-
 ծոցս ճանաչող անի մի իմոջէ , և խաչահա-
 նունքն ասէին , մարգարէաց յո՞՞՞ն՝ ով է որ ե-
 հարն զքեզ . դու արձակիչ կապելոց յանե-
 ծից ,

ծից , և ոտք քա արձակ՝ զոր ծով ոչ կարաց
 Թանալ կմսուղանել , ահաւագիկ բեւեռել
 յանօրինաց հրէից : 'Իսու զկողն ադամայ ա,
 աեալ՝ կին ստեղծեր , և ահա 'ի կող քո խո-
 ցումն առել . և գարձեալ զխոցողն՝ Թողուե-
 արժանաւորեցեր , զի ետես 'ի փորոճածէն
 զնծային զլոյսն՝ որ վարագուրաւ մարմնոյդ
 էր ծածկել . դարձեալ յասունիս պատատիս,
 և պարգև լինիս ոնց մահապարտ 'ի պիղատու
 սէ 'ի քո հողոյն : 'Իսու ան գոլով մշտնջենաւ
 ւոր՝ և այնչափ համբերես վա զմեզ փրկագոր-
 ծելոյ , մինչև 'ի մահ . խաչի՝ անպարտականդ
 մահու՝ տալով զանձն քո : Եւ ինձ՝ որ մեղօքս
 եմ պարտաւորեալ , չտաս Թոյլ զանձն իմ՝ ի
 կատար լերանց սառնամանեօք սպանանել .
 այլ ողորմիս սպանողիս հոգւոյ իմոյ , և ամսք
 քերմախառն հովանի առնես . մի խնայեր ձոր,
 զի հակառակ է մարմինս հոգւոյս , և հանօղ
 'ի քէն , և հակառակ քոյին բարերարուեդ :
 II) Ինչդեռ զայս աղօթս մատուցանէր սքն
 յակովբ 'ի կատարս լերանց՝ երևեցաւ նմա
 ձոր , և հրեշտակք նք լը նմա . որք ողջագու-
 րէին զնք պարանոցն երանելոյն , և ասէին .
 ով երջանիկ խնայեա՛ , քանզի մարմին է , և
 ոչինչ է մեղուցել . և մեք ազաչեմք զձոր վա
 քո սքդ նյ : Եւ ասէ ձոր ցնա . ահաւասիկ
 տեսանէ՞ք անմարմին հրեշտակք զմարմնա-
 ւորս , որ 'ի գուժ էած զիս նմ մարդոյ : Եւ
 ցյակոբ ասէ . և ահա խնդրոճածք քո կատա-
 րուն լինիցին առ իս՝ որդեակ իմ սիրելի : Եւ
 ասէ սքն յակոբ . ոչ խնայեցից 'ի սպանող
 մար

մարմինս , մինչև ելից 'ի կենցաղոյս . և ոչ
յադեցայց հացիւն և ջրով յառուրս իմ : Բայց
չի՞ք զարմանք , թէ դու առնես հրաշս մեծա-
մեծս , զի նա ես . այն է սքանչելիք՝ թէ մե-
ղուցելոյս ողորմիս : Ապա վերանայր նորն
յերկինս հանդերձ հրեշտակացն գնդիւն ,
և երկուս հրեշտակս պահապանս հրամայէր
կալ սքն յակորայ . զոր յետոյ կոստանդիա-
նոսն ետես բարեպաշտ թգրն :

Եսկ սքն յակոր ընդ մեկնիլ նոն յարտասուս
եղեալ 'ի կատար լերինն գոչէր ձայնիւն ցրն
ծուէ և կարօտանաց . մինչև յահագին ձայ-
նէ ողբօցն գազանք և թռչունք անդ հասել՝
պշուցել աջօք 'ի սքն հայէին : Այլ նա ձե-
ռօքն հրամայէր գնալ յիւրաքանչիւր տեղիս .
և ասէր ցանձն իւր . վայ քեզ և եղուկ կար-
դա՛ վո անասնոցն , զի նք գահաման բնութե
պահեն , և դու փոխարկել ալլանդակիս ամ
բարտաւանութ . յոր խաւար երթալոց ես .
և այլ ևս բոլմ վատթարութի սրբամաքուր ան
ձինն մատուցանէր . և այսպէս աղերսէր նոն .
Տըյտ օգնեա՛ որբացելոյս , զի դու համբար
ձար առ հայր , ոմ օգնեսցէ ինձ : Օ ի այժմ
լուաւ օձն և այլ զմեծի թարական բանս քո առ
իս , և սպասէ ինձ՝ ուն նախատեղծիցն . զի
մարմինս ունիմ , և բազում զէնս գտանէ 'ի
ոռ կորստեան . որ և զբազումս 'ի սքն ան
մասն եհան 'ի վաստակոցն , և դեռ ևս պա-
տերազմի : Այլ արդ նոր իմ՝ զարհուրելի դո-
ղամ 'ի նեախց նք . վո զի ուր ես սկսել պա-
հեմ զանձն իմ տաճար այդ իմոյ , և նա կա-
մի

նէր զնա : Եւ բազում անգամ խորհելն զն
նր չարիս ժողովուրդ Կառապաշտիցն . մինչ զի
'ի մահ մատնելին զնա յատեան դատաւորաց ,
բայց յերկնաւոր շնորհացն պահեալ լինէր ,
մինչև դադարեաց հալածանս 'ի քրիստոս
նէից ॥ (1) :

Եւ զի եթէ յառաջ ք զեպսուին իցէ կրեալ
սքն զայսպիսի անցս , մարԹի լինել ժամաւ
նակ հալածանաց առիԹ նմա առաւել ա-
ռանձնուի . զի Թերեւ 'ի ցրուիլ հաւատա-
ցելոց առ ժամանակ մի , ևս և միաբանից վա-
նայն մարդգէի , յայնժամ առանձնացեալ ,
իցէ իսպառ յանապատ երանելին յակոբ . (ող
և աշակերտ նորա օքն եփրեմարօր զկնի) .
Թող զի և 'ի փառաց մարդկան փախուցեալ
և զհանդարտութի ընտրեալ միայն լի միայն
ցանկայր լինել լի ան , տուեալ զանձն յամ
աշխատութի մարմնոյ , և 'ի կրթանս հոգւոյ .
զոր այսնկս սկսանի նկարագրել ճառքնտիրն :
Մ Կեքակրոյ սչ եր նմա փոյԹ , այլ խոտա-
բուտ կենդե և պողովք շատանայր . և զայն
ոչ լիապէս , այլ կարօտուի . և վա հանդեր
ձից՝ միայն այծէս . և հերք գլխոյ նր Թաղ
կեալ կային . մինչ զի ոմանց անժանութից ող
'ի խելաց փոխեալ երեւեր . և ող անհատ է
չող յարեգակնէ , այնպէս անյադ օաղմոսեր
զտիւն և զգիշեր . և միտք նր գեղերել կային
հանապազ ընդ բանակս սերովքէից , և ակն
մտացն անԹօԹափելի 'ի դիմացն քրի . Եւ
այնչափ անհատական էին խորհուրդք նորա
յայ , մինչև բանակք գիւնաց պաշարել կային ,
և

և ոչ գտանէին պարապ մերձենալ 'ի նա :
 Եւ տուաւ նմոգի մարգարէութե (4) . և վարք
 նորա էր հանդէս վկայական' 'ի կատարս լե-
 րանց և 'ի ծերպս նեղագոյն վիմաց : Եւ պատե-
 տեաւ այլ զահագին ճգնութիս նր և զան-
 խնայութի նր մարմնոյն, և զչարչարմանն՝ որովք
 հանապազմեռ լինէր, յանյարկ վայրի՝ յե-
 րեսաց տապոյ և ցրտոյ՝ ամպ հովանի առնէր
 նմա, և ներքին մխիթարութի սփոփէր զսիրտ
 նր : Եւ այց նա 'ի կարգ աղօթից իւրոց այս-
 պէս ասէր .

Ս'ի անձ՝ ամենալոյս, ամենակալ՝ մի իշխա-
 նութի, անկարօտ անմի և յանմի . և զարմանք
 զարմանալեաց է, զի զանմի գոյս յոչնչէ բազ-
 կացուցեր . միթէ գոյ անձ բաց 'ի քէն՝ հզօր
 և փրկիչ, ազատարար, քաւիչ, բժշկապետ,
 անսխակալ, բարի և խնամածու, ոչ միայն
 արգարոց, այլ և մեղաւորաց, և անմի գոյից .
 և որ մեծն է՝ և ցաւակից, մինչև մեռա-
 վան մեղաւորաց . և անկարօտ՝ բաժակի
 միոյ ջրոյ կարօտեալ եղեր 'ի վերայ խաչին,
 և ոչ ոք մատոյց . և ոչ այսչափ միայն, այլև
 փոխանակ այնմ՝ քեզ, որ ովկիանոս ծո-
 վուն արարող ես, լեզի և քաջախ մատու-
 ցին : Ս'վ գու անհաս մեծութի, և ծառայն
 փանաքի ապտակեաց զքեզ . գու անմտանե-
 լի արեգակն, և ձորձ արկին զանարատ գրչ-
 խովք . գու յառաջ քան զեղանութի արարա-
 ծոցս ճանաչող անմի մի ըմբօն, և խաչահա-
 նունքն ասէին, մարգարէաց յո՞՞նչ է որ ե-
 հարն զքեզ . գու արձակիչ կապելոց յանի-
 ծից,

Ժից , և ոտք քա արձակ՝ զոր ծով ոչ կարաց
 Թանալ կի՞սուգանել , ահաւադիկ բեւեռել
 յանօրինաց հրէից : 'Իսկ զկողն աղամայ ա,
 աւալ՝ կին ստեղծեր , և ահա 'ի կողք թո
 ցումն առել . և գարձեալ զխոցօղն՝ Թողուն
 արժանաւորեցեր , զի ետես 'ի փորոճածէն
 զանձային զլոյսն՝ որ վարագուրաւ մարմնոյդ
 էր ծածկել . դարձեալ յասունիս պատատիս,
 և պարգև լինիս ոնկ մահապարտ 'ի պիղատու
 սէ 'իքո հողոյն : 'Իսկ անձ գոլով մշտնջենաւ
 ւոր՝ և այնչափ համբերես վիճ զմեզ փրկագոր
 ծելոյ , մինչև 'ի մահ խաչի՝ անպարտականդ
 մահու՝ տալով զանձն քո : Եւ ինձ՝ որ մեղօքս
 եմ պարտաւորեալ , չտաս Թոյլ զանձն իմ՝ ի
 կատար լերանց սառնամանեօք սպանանել .
 այլ ողորմիս սպանողիս հոգւոյ իմոյ , և ամպ
 քերմախառն հովանի առնես . մի խնայեր Թր,
 զի հակառակ է մարմինս հոգւոյս , և հանօղ
 'ի բէն , և հակառակ քոյին բարերարուեդ :
 Սինչեռ զայս աղօթս մատուցանէր սքն
 յակովբ 'ի կատարս լերանց՝ երևեցաւ նմա
 Թր , և հրեշտակք նի՞ լէ նմա . որք ողջագու
 րէին զԵբ պարանոցն երանելոյն , և ասէին .
 ով երջանիկ խնայեա՛ , քանզի մարմին է , և
 ոչինչ է մեղուցել . և մեք աղաչեմք զԹր վիճ
 քո սքնոյն : Եւ ասէ Թր ցնս . ահաւստիկ
 տեսանէ՞ք անմարմին հրեշտակք զմարմնա
 ւորս , որ 'ի գութ էած զիս անմարդոյ : Եւ
 ցյակոր ասէ . և ահա խնդրոճածք քո կատա
 րման լինիցին առ իս՝ որդեակ իմ սիրելի : Եւ
 ասէ սքն յակովբ . ոչ խնայեցից 'ի սպանող
 մար

մարմինս , մինչև ելից 'ի կենցաղոյս . և ոչ
յադեցայց հացիւն և ջրով յաւուրս իմ : Բայց
չի՞ք զարմանք , թէ դու առնես հրաշս մեծա-
մեծս , զի անձ ես . այն է սքանչելիք՝ թէ մե-
ղուցելոյս ողորմիս : Եւսկա վերանայր Թորն
յերկինս հանդերձ հրեշտակացն գնդիւն ,
և երկուս հրեշտակս պահապանս հրամայէր
կալ սքին յակորայ . զոր յետոյ կոստանդիա-
նոսն ետես բարեպաշտ Թորն :

Եւսկա յակոր ընդ մեկնիլ Թորն յարտասուս
եղեալ 'ի կատար լերինն գոչէր ձայնիւն ցըն-
ծուէ և կարօտանաց . մինչև յահագին ձայ-
նէ ողբօցն գազանք և թռչունք անդ հասել՝
պշուցել աչօք 'ի սքն հայէին : Եւսկա նա ձե-
ռօքն հրամայէր գնալ յիւրաքանչիւր տեղիս .
և ասէր ցանձն իւր . վայ քեզ և եղուկ կար-
դա՛ վո անասնոցն , զի նք զսահման բնութե
պահեն , և դու փոխարկել ալլանդակիս ամ
բարտաւանութ . յոր խաւար երթալոց ես .
և ալլ ևս բոլմ վատթարութի սրբամաքուր ան-
ձինն մատուցանէր . և այսպէս աղերսէր Թորն .
Տը յո օգնեա՛ որբացելոյս , զի դու համբար
ձար առ հայր , ոմ օգնեսցէ ինձ : Օ ի ալմ
լուաւ օձն և այլ զմեի թարական բանօք առ
իս , և սպասէ ինձ՝ ուն նախատեղծիցն . զի
մարմին ունիմ , և բազում զէնս գտանէ 'ի
ոս կորստեան . որ և զբազումս 'ի սքն ան-
մասն եհան 'ի վաստակոցն , և դեռ ևս պա-
տերազմի : Եւսկա արդ Թորն իմ՝ զարհուրել
դո-
ղամ 'ի նեաից նր . վո զի ուր ես սկսել պա-
հեմ զանձն իմ տաճար այդ իմոյ , և նա կա-
մի

մի աւաղակել՝ զոր օրինակ զաղամ։ () Գնեալ
ինձ նոր, և առաքեալ զհոգիդ քո՞ք, զոր օրի-
նակ յառաքեալսն եկեալ հրով անուեդ՝ առ-
բայց զհօւրն սատակիչ ախտից, և ըստ բանի
քում՝ ոչ ևս եկն յԵ, զի մեռաւ ախտն՝ որ
'ի նս. և արդ. նոր բարերար՝ մի գնացեց հո-
գիդ քո՞ք յինէն, մինչև դամ տո քեզ. զի
անաղա մնացեց պատմութեան նոր առաքա-
տին, և ակն օճին Թեաւորի մի տեսցեց զիս.
և շնորհեալ զպատուիրանս քո յանդ հանել.
և այսպէս տուր ինձ զօրութի մի անունսդ
քո նոր իմ յս քո. և ես զի՞նչ տաց արիտուր,
բայց զբաժակն ճգնողական արբից, և ան-
ունն քում փառս մատուցից՝ այժմ և յաւի-
տեանս յաւիտենից։

Եւ պա խոնարհեցուցել զերանելի մարմինն՝
ծունր կրկնէր և գոհանայր զմեռն, զոր բաց
աչօք ետես։ Եւ հրեշտակն՝ որ տուաւ նմա
պահապան, մատուցել քաղցր ձայնիւ ասելո-
ւերանելիդ յակոբ՝ այսպէս ասէ նոր, կատա-
րեալ կացցեն խնդրուածք աղօթից քոց. և
յայտմ հետէ նշանագործ լիցիս. և տացի՝
քեզ շնորհք առաքելական. և կեանք քո լի
հրեշտակս. և հրապոյրք գիւնացն անհետ կռ-
րիցեն 'ի քէն։ Օ այս լուեալ 'ի հրեշտակէն
սքն յակովբ՝ գոհաւ մատուցանէր ամենապա-
րարդունն. և կայր զժամանակն ձմերայ-
նոյ աղօթածիդ. և անկերակուր՝ մինչև դար
'ի կէտ դարնանային, նմանեալ մեծի մար-
դարէին մովսէսի՝ որ ճգնել աւրնիալաւ ըզ-
պատգամս նն։ Վրանդի և զսա կարգէր այ-
նու.

նուհետեւ ինքն ինքեւ պատգամատու աղգաց
 'ի պարծանա փառաւորեալ անուան իւրոյ :
 Ի պայտարեցեալ ան զհրեշտակ ան զայ իջանէ
 'ի լեռնէ անտի՝ գեմ եղեւ ի թաւ 'ի սահման
 ամբին քաղաքին 'ի վանս սթին մարտգէի , որ
 եր փայնացեւ յայրի ուրեմն : Ի նոյն ասորիք
 ձայն որուն եւ ժողովէին 'ի վր սթին յակաբայ՝
 իբրեւ ասն ճգնաւորի լեռնակցի . իսկ նա ան
 ցեալ գնաց լուսեմն մինչեւ 'ի խելս գետոյն՝
 որ կոչի տաթիթմայ . յայնժամ ձայնեաց աս
 շինականս՝ որ յայն կողմն գետոյն այգիս գոր
 ծէին՝ քաղցրալուր բարբառով . այ այգե
 գործք ուրանոր ցուցանի հուն գետոյս : Եւ
 նոյն տեսեւ զգծուծ կերպիկն՝ այսին տարեւ
 զնա ասեին . ճգնաւոր ոմն եւ գու , գնա՝ 'ի
 վերայ Զուրցդ :

Հայնժամ հանեւ սթին զաղաթողնիկն , նա
 ւահ արարեալ զայն՝ անց 'ի վր գետոյն . այս
 աստիքն նշանագործութի . և ասպա զինչ . և
 թաթափեւ զաղաթողնիկն 'ի ցամաքի , բու
 րան 'ի ցրանէ Զուրցն ծառք երկատասան ար
 մաւենեաց . և տեսողացն յիմարեալ՝ ինչ ոչ
 զարմացան , և սչ ծանեան զայրն ան : Եւ եւ
 զնայ 'ի վառասկա նոյն . ողջոյն եւ , և ասե .
 Գի՜նչ է այդ , զոր գործէքդ . և նոյն խաղ կա
 լեալ՝ ասեին ցնա . փնչ է՝ նման այգւոյն
 ինչի : Եւ նա ասե . կայցե՛ փուշ , մինչեւ գայ
 ցէ մը այգւոյդ . և անգէն որին եղև փա
 քեր . և ի բանի սթին յակաբայ մնաց այգին
 այն փշացեալ ասանց պողոյ . բայց տերեք
 որթոյն նոյն բնութիւն ասղարթաւորեալ լի
 նոյն

Նէին վր նշանաց :

Իսկ երանելին յուղի անկեալ՝ հանգիպեցաւ նախ միայնակեցի ումեմն , որ և անուն նորա յակոբ . և դադարեաց առ նմա տուրք քառասուն . զի այր քաջ ճգնող էր . և ապա գայ յողջոյն սէին մարուգէի . և առնէ առ նմա այլ և աւուրա : Եւ 'ի լինել բանից 'ի մէջնց' պատմեաց սէն մարուգէ , թէ բնակիչք կողմանցս այսոցիկ թէպէտեւ բազում մատամբ եկել են 'ի հաւատս , այլ կան 'ի նոսա և նշանակք անհաւատութե . մինչև ոմանց ծաղր առնել զգիրո ռժս , և առաւել զանցս ջրհեղեղի և զպատմուի նոյեան տապանի՝ որ օրինակ էր սէյ խաչին . քզի ասեն իսկ , թէ անգիտելի է և տեղին՝ ուր կառուցեալ է այ տապանն . ոմանք 'ի լեառն կորդուաց ասեն , և այլք 'ի լեառն մասիս՝ որ յայրարատեան գաւառին :

Յայնժամ հրաժարել սէին յակովբայ 'ի օրին մարուգէէ՝ ճգնողական անձամբն յուղի անկանէր 'ի նշանախաչ տապանն , գտանել և բերել մասն 'ի նոյեան տապանէ առ ամուլակիցն իբր : Եւ ուր ոչ մտանէր 'ի գործ այ առանց հրեշտակաց՝ որ սպասաւորէին նմա , առաջնորդուէ նոցին գայր հասանէր մինչև յայրարատ գաւառ . այլ չեղև նմա ելանել 'ի լեառն մասիս : () Ի իբրև վաստակել նիւհեաց յոտն մասեաց , խնայեաց փոքր 'ի սիրելին իւր 'ի սէն յակովբ . և արգել զնա ելանել 'ի կատար լեռինն՝ ուր տապանն ռառնապատ կառուցեալ կայր . այլ հանեալ հրեշտակն

տակն մասն 'ի տապանեն՝ գնէր ընդ մնարս
աշխ յակովբայ , ուր ննջէր . և իբրև զար-
թեալ , 'ի միտ հառ զխորհուրդն . և գո-
հանայր զայն . և յարուցեալ դառնայր զճա-
նապարհ իւր ուրախութիւն՝ հանդերձ օրհնուե-
փայտիւն , որ էր կերպացեալ 'ի կերպ խաչի :
() այս գրէ ճոխագոյն և բուզանդ յոյն . և
'ի հռովմայեցոց վկայագիրն հերոնիմեան
և բերայեան՝ այլովքն հանդերձ : (5)

Եւ եղև 'ի մերձենալ նր'ի գիւղն արտամեո՝
որ յոտն մասեաց , (թյայտմաւորաց) 'ի տասը
գաւառի) ետես աղբիւր յանցս ճանապար-
հին . և անդ հոյլք լուացողացն՝ աղջկունք
և կանայք . որ ոչ պատկառեցան 'ի սրբին , և
ոչ ծածկեցին զսրունս իւրեանց , այլ արհա-
մարհեալ զնովաւ՝ յանհոգս կային անամաչ .
և ոմանք ևս այսպանէին զայրն ան : Եւ սրբն
անէծ զաղբիւրն , և առ ժամայն ցամաքե-
ցաւ . և զհերոս աղջկանցն փոխեաց 'ի սպի-
տակուի՝ ոնց զպառաւելոց : () այս պատմեն
միաբան՝ բաց 'ի ճառընտրաց մերոց և 'ի վար-
դապետաց , նաև յոյնք , և լատինք և ասո-
րիք . և յանունանէ՝ Թէոդորեոս Ժմկակից
Թարգմանչաց մերոց , և Թէոդորոս վերծա-
նող փոքր մի զկնի : Եւ որ մեծն է՝ հեղի-
նակն ճառընտրին մերոյ մեծի , եթէ՛ վկայա-
սէրն գրիգոր , և եթէ՛ այլ ոք հնագոյն , 'ի
վր բերէ , Թէ * դեռևս կայ նշանն ('ի գիւղն
յայն) . զոր և մեր իսկ տեսեալ է զնա (քն
զծնունդս նց նոյնպէս սպիտակահերոս) . և
ասի (ասէ) 'ի պատմութեն՝ զոր յառորեաց մեծ

Ջանիւ գտի, եթէ յորժամ զհրաշան արար, նշան տապանին՝ ի ձեռին իւրում էր: Եւ ապա բազմութիւն ժողովոյն տեսեալ զսքանչեւիսն՝ զոր արար, անկան յոտս նր. և նք հաւնեալ խաչ՝ բղխեաց աղբիւրն. բայց զհերոսազկանցն ոչ բժշկեաց՝ ի յիշատակ մեղաց նր: Եւ դիժլ գրէ ճառնստիրն. * նա աւաւնիկ և յոտն մասեաց աղբիւր բղխեալ կայ. և եկեղեցի յիւր անուն կոչեցեալ (Պաշակոբ) մինչև ցայսօր ժամանակի: և

Եւ ապա եկեալ հասեալսն յակովբայ յերկիրն ասորեաց ի քաղաքն մծբին, մատուցանէր սրբին մարուգէի զխնդրելի մահն ի տապաւնէն ի ձեռն խաչի. և մարուգէի տեսեալ յոյժ խնդալի լինէր. առեալ դնէր ի վր աչացն և համբուրէր զնա. և հայցէր փրկիլ ի հեղեղէ հրոյն՝ որ ի գալստեանն նա. և տսէր առ տապանախաչն. դու կարապետ ես այնմ գալստեան, և նաւակ անցուցանելոյ զարսդարան ի վր ծովացեալ հրեղէն գետոցն առ նա թողորից:

Եւ ապա օրհնեաց զարժանին զսրն յակովբայոպէս ասելով. նոր ընկալի զաշխատութիւնքս, և օրհնեալ ես ի նախնայ մերմէ. և եղին պատուով առ նա տեղեացն. և փառաւորէին զնա միաբան սաղմոսերգութիւն և յերկարաձիգ աղօթիւք: Եւ այլ ևս հրաշափառագոյն նշան գործեցաւ ի քաղաքին ի ձեռն սրբին յակովբայ, և ի ձեռն մասինն՝ որ ի տապաւնէն շնորհեցաւ:

Եւ յոր մի նախանձ առեալ լէ մծբին քաղաքին՝ եր

երթեւալ առ արքայն պարսից՝ ասէ . լցեալ է երկիրն ասորւոց քրիստոնէիւք , և աւագ ոչ գոյ , ոչ զօրք և ոչ զօրավար . և զքաւնյազլթ թիգրուիգ արհամարհեն , և ՚ի հռովմայեցիս անդր ձեռն տան : Եւ իբրեւ լուաւ շապուհ արքայ , ժողովեալ զզօրս պարսից՝ դայր հառանէր ահագին բազմութիւն երկիրն ասորւոց , և զմծբին քաղաք պատել պաշարէր . և սէն յակովբ ՚ի քաղաքին , և նշան տապանին առ իւր : Եւ վտանգեցաւ քաղաքն . քանզի շրջ ջանապատոյտ ածեալ պարսից զջուր գետոյն (որ կոչիւր միւգտոն) զքաղաքաւն՝ տկարացուցին զմի կողմն պարսպին , և ահա մերձ էր ՚ի կործանումն . և զօրք քաղաքին երթային անկանէին առ ոտս սէյն յակովբայ , և ասէին . նոր սէգ . այ օգնեա՛ մեզ . զի եհաս առ հասա , բազ սատակումն յանօրէն զօրսցն պարսից : Եւ անք տեսեալ զահագին աղէտոն և զջերմաջերմ արտասուան և զաղօթսն և վհաւատսն , յարուցելէառ զսբ նշանն՝ որ ՚ի տապանէն . և քաղաքն նմ պշուցել ՚ի նա հայէին . և ելեալ կայր ՚ի վր պարսպին հանդէպ զօրացն , և դնէր լռութիւն լուսանշոյլ երեսացն զնշանն . և լուռ և անշարժ շրթամբք՝ արտասուօք հանդերձ հայցէր յայ փրկել յանգրինաց զքաղաքն . զի և գոչուն բազմամբոխ ժողովրդոցն՝ աղայոց և երիտասարդաց փլձ

կէր զօիրտ սէյն յակովբայ :

Եւ ահա նշան ահագին երևէր արքային պարսից . տեսանէր զսբն յակովբ ուն թիգրուար ահաւօր , և զնովաւ բազմութիւն այրուծիոյ . զի

զօրք երկնից եկեալ էին յօգնականութի նմա և լաւ կոչեալ արքայի զայրն՝ որ ստիպեաց զնա գալ ի քաղաքն յայն, առեր. այր գու զինորդ խաբեցեր զիս՝ առելով, եթէ ոչ գոյ անդ աւագ և ոչ զօրք. ահա տեսանեմ աստ թաղաւոր, և երկոտասան հազար հեծելոց շուրջ զնովաւ. զիս կամեցար բառնալ յերկրէ, ես զքեզ բարձից. և հրամայեաց սրով սպանանել առաջի զօրացն:

Այնժամ պաշարեալ պարսից ի խորհուրդս իւրեանց՝ զելս իրացն ոչ գտանէին. և անկաւ խռովութի ի բանակս նց. և սթին իմացեալ զհրաշսն նայ, և խնայեալ ի մարդիկն, զի մի ի վանել զթշնամիս՝ անկցին յերկոցունց կողմանց, խնդրեաց յնայ առաքել ի վր պարսից զպիծակս ձիաստանեաց. և առ ժամայն հասեալ ոնց հողմ թանձր ի վերայ բանակին խառնիճ պիծակաց և բոռ և գռռելս և մեղուք՝ զձիս կապրնկէց առնէին, և զհեծելս հետի սուրհանդակս կացուցանէին. և այնպէս մարդապուրծ յերկիր իւրեանց անկանէին թիրն և զօրք իւր: Լա տեսեալ քաղաքացւոց զանպատում պանչելիսն՝ փառս տային նայ. և յայնմ հետէ զտքն յակօր իբրև զփրկիչ փառաւորէին, և սիւն հաստատուեռնէին ի միջի իւրեանց: () այս պատմէ և թէ ողորեառն ճոխագոյն՝ իբրև զկնի ժամանակաց եղեալ յեմսուէ սթին յակօրայ՝ յաւուրս կոստանդեայ կայսեր. այլ ճառրն տիրն յառաջ ք զեմսուին ճառէ, թէպէտ և Եր հայրապետ կոչելով զյակօր: (6)

Ուր

Որ և զգրուի ճառից սքին յայտնապէս յառաջագոյն ասէ լինել քան զենկուծին՝ բաշխուք այսօրիւք . իսկոք և մարուգէ ամուք հաւատոյ՝ հանապազամեռք ճգնաւորեալք՝ տային քաջալերութիւն միմեանց վաքական կրօնիցն . և անուն քաջութե նց հռչակէր լեւաներկիր առ հեռաւորս և առ մերձաւորս . ուր նք՝ որ ամուքն կային յայրին խառամբերութիւն և կարգաւ հրեշտակաց : Եւ նքն յաւուր պարապեալ իմաստասիրելոյ զգիրս՝ ի հնոց պատմութեց իմ յածաշունչ տառից՝ մատեան յօրինէր ճառից . որ յանուն նք զգօն կոչեցեւ, իմ զարթուցիչ յածային իմաստութիւն և յածպաշտութիւն՝ անամերձ առնել և մերձակայ զոճարթնոց . և զայս այսպէս նախ ք զքհնյանալն արտաձառեաց առ արժանաւորսն և առ յանդգունս : Որ և զկնի մօտ՝ ի վախճան սքին գրէ, թէ սքն արիստակէս (ուր այլք իմանան վրթանէս, և այլք զհայրնց զգրիգոր) հարազատ նորա առաքեաց առ նա և խնդրեաց զօրինակ գրոցն, զոր ինքնախօս արարեալ էր նք՝ զգօն կոչեցեալ : (7)

Ի՞նժ ճառընտիրն մեր զանց առնէ յիշել զայն հրաշս, զոր գրէ թէ ոգորեւոս նախ ք զենկուծի սքին յակողայ . յօրմէ առեալ երկրորդէն և այլ ճառընտիրք մեր այսպէս : Եւրթեալ սքին՝ ի սահմանս պարսից՝ տեսանէ դատաւոր մի՝ ի քաղաքի ուրեմն (լեւ յայսմաւուրաց՝ ի մանակերտ ուշտունեաց, որ այժմ կոչի քարադաշտ), որ առնէր դատաստան աշիրաւուն վա առնելոյ բաժինս երկուց եղ-

բարց . կամեցաւ յանդիմանել զգործ նորա .
անէծ զվէմն՝ որ էր հանդէպ նր . և յանկար
ծակի անկեալ փշրեցաւ առաջի նր . և ան
կաւ ահ 'ի վր ամենեցուն՝ որ անդն կային .
և դատաւորն իբրեւ ետես , եհան զդատաւ
տանն յուղիզ : Եւ այսու՝ իւր իւրում նմանել
լինէր սնն յակոր . որ ոչն անէծ զիտաշահ
նունն , այլ զթղենին՝ չբերել այնու հետեւ
պտուղ , և այսու ուսոյց զաշակերտան . և սնն
յակովք ոչ անէծ զդատաւորն անիրաւութե ,
այլ 'ի փշրել վիմին՝ յիրաւունս դարձոյց : Սմին
նման գեղեցիկ խորհրդածէ . թէ ոգորեալ
և 'ի վր այլոց պատուհասից՝ զոր 'ի վր էած
սնն 'ի խրատ , և ոչ 'ի կորուստ մերձաւորաց .
Եւ զկնի այսր հրաշից 'ի վր բերէ 'ի կարճոյ
զկոչումն նր յեպկսութի , ասելով .

Սորդ այսպիսեօք նշանաւոր գտեալ , և սի
րելի ամենեցուն , և համբաւել առ ամենե
սին , վերաձգի 'ի քահանայապետութի . և 'ի
փոխել անդ զլեռնաբնակ կեանս յակամայս
'ի բնակութի քաղաքի , ոչ զկերակուր իւր փո
խեաց և ոչ զհանդերձս . զտեղին փոխեաց ,
և զվարս իւր ոչ փոխեաց : Եւ զայս լուար
ձակ բանիւ աւանդեն ճառընտիրք մեր օրի
նակ զայս .

Ս Ժամանակին յայնմիկ ննջեաց եպսն մրծ
բնայ . և եղև խնդիր և ընտրութիւն քահա
նայիցն , թէ ով իցէ արժանի ունել զաթոռ
հայրապետութե . և էին անդ արք հինգ՝ զո
րոց բանք լինէին արժանի գոլ եպսութե . և
բազում հակառակութի լինէր 'ի քաղաքին յա
ղազս

զառու արանցն այնոցիկ , թէ ուր յառաջ մատ-
չիցի յաթոռն յայն . զի ոմն զայս անուն ասեր ,
և ոմն զայն . և 'ի տրտմունէ էին , և 'ի միարա-
նուն ոչ եկին : Հայնժամ խորհեցան գլխա-
ւորք քաղաքին ելանել առ սքն մարուգէ յա-
նապատ նք , տեսանել թէ զինչ պատմեացէ
զն խորհրդոյն : Իբրեւ հասին 'ի դուրս խցին ,
սքն մարուգէ լի սովորութեն իւրում էր յա-
ղժթս . յայնժամ ելել աշակերտն ասէ . գնա-
ցէք 'ի գաւիթս եկեղեցւոյն , մինչև կատա-
րեացէ զաղժթսն , և եկեացէ առ ձեզ :
Իսկ սքն յակովբ եկեալ էր յառաջագոյն ք-
ղերիս ավուրս առ սքն մարուգէ . և սա մար-
դարեացաւ նմա , և ասէ . Եսոր համբու-
րեմ զքեզ իբրեւ զկրօնաւոր և զեղբայր . և
զկնի սակաւ աւուրց իբրեւ զհովիւ և առաջ-
նորդ հօտին քնի : Եւ ցնա սքն յակովբ ,
թոյլ տուր եղբայր , չեմ բաւական այգմ բու-
նի՝ զոր ասես :

Եւ եկեալ սքն մարուգէ 'ի ժողովն՝ ետեղ
զնա խոժոռեալս , մինչդեռ նստել էին դասս
դասս 'ի գաւիթն . և իբրեւ տեսին զերանել
լին , յարեան զոճարթութիւն լեռնաջնք . զի
էր տեսիլ նք իբրեւ զհրեշտակի . և նա ակն
արկէր ամբոխին նստել , մինչև ինքն աղօ-
թեացէ յեկեղեցւոյն : Եւ զկնի աղօթելոյն
ժողովեցան առ երանելին . և նա կայր հա-
տատել 'ի գաւաղանն 'ի մէջ նց . և ամբոխն
համբուրէր զձեռս և զոտո նորա : Եւ հրա-
մայեաց նստել նց , և ունկն դնել նմա . և
նախ խաղաղացոյց զնա , և ասէ . գիտեմ , զի

արտմեալ էք ը ընտրուի առաջնորդի ձերոյ՝
հկնկուծիս յուզելով. ասեմ ձեզ. յարանցն՝
զոր ընտրեալ էք, չեն արժանի եկնուծե.
արիք ելէք յէմդ (ք յամիդ, կի՞ի համա քա
ղաք), զի անդ է ժողով եկնսացն և կաթողի
կոսն, այն է պատրիարզն անտիոքայ. և անդ
յայտնէ հոգին ծբ 'ի ձեռն նոցա զայրն՝ որ
հանդերձելէ նստել յաթոռ հայրապետու
ծե քաղաքիս մծրնայ :

Ի՛նկալեալ նց զբանն իբրեւ 'ի հրեշտակէ ան,
յարուցեալ իջին 'ի քաղաքն, և յետ աւուրց
անցին 'ի ժողովն, և ողջոյն ետուն պատրի-
արգին և եկնսացն. ասէ ցնն պատրիարզն.
զո՞ ընտրեցիք ձեզ առաջնորդ. և նոքա ծա-
նուցին նմա զբանն՝ զոր ասաց սքն մարուգէ,
ծե հոգին ծբ տացէ ձեզ առաջնորդ 'ի ձեռն
ժողովոյն : { Եյնժամ յաղօթս եղև ապաս-
տան ժողովն ան՝ հսկելով զգիշերն սաղմո-
սիւք և օրհնուծք հանդերձ արտասուճօք վս
իրին և խնդրոյն : Եւ 'ի հատարակել գիշե-
րոյն առանձնացոյց զինքն կաթուղիկոսն, և
սկսաւ աղաչել զանձ արտասուճօք վս բանին
այնորիկ : Եւ որ զկամս երկիւզածաց իւրոց
առնէ և աղօթից նց լսէ, ընկէց ափշուծի 'ի
վր կաթուղիկոսին ոնց թէ 'ի քուն ինչ. և
տեսանէ երիտասարդ լուսաւոր, որ ասէր ցնա.
ռքն յակովք է այրն այն՝ զոր խնդրէք 'ի անէ.
և ծանուցանէր նմա զտեղին և զքարայրն՝
յորում բնակեալ էր այրն ան՝ միայնակեաց
սքանչելագործ :

Եւ ը համբառնալ հրեշտակին՝ զարթեաւ
կա.

Կթիւն , և գոհացաւ զայն . և վաղվաղակի
յարուցեալ իջանէ յեկեղեցին . և կոչեալ
զենսուսն և զեկեղան 'ի մծախոյ՝ պատմեաց
նոցա զտեսիլ հրեշտակին , որ ասաց զանուն
սէյն և զտեղին . և յարուցեալ միաբան ամե-
նեքեան իջին 'ի մծախոյ . և գրեցին ժողով
ենսացն , և առաքեցին առ նա արո հաւա-
տարիմս , և կոչեցին 'ի ժողովն՝ ծանուցանե-
լով նմա վա խնդրոյն : Եւ սէն յակովբ յա-
ռաջագոյն էր գիտացեալ զգալուստ հայրա-
պետացն 'ի մծախոյ . քանզի յայտնեաց նմա
հոգին սբ . և պատկառէր իդէմ կալ հրա-
մանին այ , ուն և սէն մարուգէ գուշակեաց
նմա :

Եւ այնպէս ազգամամբ հոգւոյն էջ 'ի մծախոյ,
ուր ժողովն և նմա բազմուի քաղաքին մնային
գալստեան սէյն . և իբրեւ եկն յանդիման ե-
ղև հայրապետացն , ողջոյն ետուն միմեանց,
և հրամայեցին նստել նմա : Եւ սէն սէն
յակովբ . վա որոց իրաց կոչեցիք զիս . և նք
առեն ցնա . 'ի նոնէ յայտնեցաւ վասն քո , որ
արժանի ես ինունել զաթոռ ենսուե քաղա-
քիս այսորիկ . և նա ասէ ցնա . չեմ բաւական
այդմ բանի : Եւ ժողովուրդն փութացուցաւ
նէին զհայրապետն , և չտային նմա բազմա-
ցուցանել զխօսման : Եւ պա առեալ վաղվաղա-
կի հայրապետին և ենսացն զյակովբ՝ մօին
յեկեղեցին , և կատարեցին 'ի վրնք զկարգ-
ենսուե . և եղև ուրախուի մեծ 'ի քաղաքին
'ի ձեռնադրուե սէյն յակովբայ . քանզի ամե-
նեքին գիտէին զնա այր այ . որ և ի գրեւն
տր

Թոր ինչի՜ կայեալ էր յառաջագոյն յաստիճակ
նի սարկաւազուն ամս Է. և ի քահանայու-
թե այլ ևս ամս, կէս մի յանապատի, և կէս
մի ի քաղաքի :

Եւ իբրեւ աւուրք ինչ անցին, էջ սքն մարու-
գէ յաւուր կիւրակէի բազում ընկերօք ող-
ջոյն տալ նորոյ եպիսին, և օրհնիլ ի նմանէ .
և իբրեւ ողջունեցին զմիմեանս յեկեղեցւոյ,
սկսաւ օրհնել սքն մարուգէ զմծ, որ հաս-
տատեաց եկեղեցւոյ իւրում հովիւն զոճար-
կուն և զգուշացուցանօղ : Իսկ իբրեւ իջա-
նէին սքնն ի խորհրդոյն՝ Թոր յակովբ և մա-
րուգէ ամուսնս սրբութե, տեսին ի գաւիթ
եկեղեցւոյ անդամալոյծ մի ամաց հնգետա-
սանից . զի յայնչափ ամաց հետէ լուծեւիցին
եմամնդամբ առնն : Հայնժամ սուէ մարու-
գէ ցոքն յակովբ . եկայք արասցուք աղօթս
վեմանդամալուծիս այսորիկ՝ որ անկեւիցնի .
և հրամայեալ սարկաւազացն դարձուցանել
ղերեսս նր յարեւելս՝ զի և ինքն աղօթեսցէ,
խոնարհեալ միաբան ծունր եղին, և ասեն .
Տո՛ւմծ զօրունց, որ արժանի արարեր զքա-
ղաքս զայս քարոզութե անոճանդ քո ի մէջ
հրէից և կռտպաշտից, արդ զոր արարեր ի
ձեռն աւաքելոցն՝ արա՛ և այժմ՝ ի ձեռն նը-
նաստ ծառայից քոց զզօրութի քո . զի ծանի-
ցեն՝ թէ դու միայն ես ճշմարիտ մծ զօրու-
թեց, և հաւատասցեն յանուն որդւոյ քո սի-
րելւոյ յսի քո, և քարոզեսցի ևս քան զևս
անուն քո քր, և բարձրացի քր խաչ քո . և
արդ Թոր բարերար բժշկեալ զանդամալոյծս
զայս,

զայս, և կարկեալ զբերանս այնոցիկ՝ որ նա-
խատեն զխաչ քո, որ է պարծանք Եւ եկե-
ղեցւոյ քո:

Եւ իբրեւ կատարեցին զազօթան, առէ ո՞րն
յակովք ցոյն մարութեւ մատիր և խաչ հան-
ի վր անդամաց դորա. առէ մարութեւ ցյա-
կովք. քեզ պարտ և արժան է՝ դմա ձեռն
դնել, և ազօթս մատուցանել, զի դու պա-
տիւն եղածու եւս իս: Հայնժամ առէ ո՞րն յա-
կովք. ես յաջմէ, և դու յահեկէ. և բուռն
հարեւ կանգնեցին զնա, և առեն. այլ դու
արի կանց յանուն նա մերոյ յիւրիւրի: Եւ նոյն
ժամայն հաստատեցան անդամք նր, և տա-
րածէր զձեռս իւր յերկինս, և փառաւոր առ-
նէր զքո: Եւ ժողովուրդն իբրեւ տեսին,
զարմացան, և անկան ի վերայ երեսաց իւ-
րեանց, և երկիր պառլին, և բարձր ձայնիւ
օրհնէին զնո, և առէին. օրհնեալ ես դու
քո, որ յամ ժամ լսես ձայնի այնոցիկ՝ որ
հաճոյ են քեզ, և ի ձեռն ծառայից քոց
առնես սքանչելիս. արդ բարձրացի և փա-
ռաւորեսցի անուն քո Եւ զի դու միայն եւ
նո, և չիք այլ ոք:

Հայնժամ առէ ո՞րն մարութեւ ցանդամա-
ւոյն. արի զգեցիր զպատմութեան քո, և
սինդեալ զմեջ քո. և քարոզեալ զգորուի քոի՝
որ ցուցաւ ի վր քո. և հրեայքն իբրեւ լսէին,
կէսք անհաւատանային և առէին՝ թէ չէր նա
անդամաւոյն. և կէսք քանզի ոչ կարէին ու-
րաստ լինել, զարմանային ի սքանչելիսն՝ որ
եղև զօրութիւն նոյն ի ձեռն սոյն յակովքայ. և
ակն

ակնածելին յոյժ 'ի արքային :

{ } Սաւուրսն յայնոսիկ եղև և կրկին հրաշքն մեռելոյն և յարուցելոյն , զոր պատմէ թէ՛ ոգորետոս , յորմէ և ճառքնտիրք մեր հեռեօղջնքն յայտպէս : Եղև սթյն յակոբայ անցանել լէ գիւղ մի կմ լէ քաղաք . ուր կամեցեալ աղքատաց ոմանց դաւաճանութիւն առնուլ ողորմուի 'ի նմանէ՝ կերպարանեցին ըզմինն մեռեալ . և եկեալ աղաչէին զարքային՝ տալ նց , որ ինչ պիտոյ է թաղման նորա . և սթն յակոբ առաւել հոգացել ողորմուի առնել հոգւոյ նր՝ եդ զձեռն իւր 'ի վերայ , և խնդրէր զթողուի մեղաց նր : Եւ իբրև սակաւ ինչ հեռացաւ անտի , ձայնէին նք զընկերն իւրեանց՝ յառնել , զի էանց գնացասեն ենդն . և տեսին զայրն ստուգապէս մեռեալ : Եւ յահիլեալ ընթացան զկնի սթյն , և աղաչէին զնա դարձուցանել զհոգի նր . ասեն . վս աղքատուն արարաք , թողու թիարա մեզ . և նր խոնարհեալ յաղաչանս նց՝ դարձեալ յարոյց զմեռեալն : Եւ յս սքանչելիքս՝ ասէ թէ՛ ոգորետոս , ոչինչ լէ հատ է 'ի սքանչելեաց մեծին պետրոսի , զոր արար առանանիա և սափիրայ . միայն թէ երանելի առաքեալն զմահու վճիռն եհատ 'ի վր նց , քանզի ահ արկանելոց իսկ էր 'ի սկզբան քարոզուէ . իսկ յակովբ նմանեւ իւրում՝ փոխադրեաց զմեռեալն անդրէն 'ի կեանս : (8) Եւ 'ի վերայ բերէ . ընթանամ այսու հետեւ յայլ սքանչելի գործս նր , և համառօտ զայս ասացից : Եւ իս գլուխ հերետիկոսաց , որ եղև

Եղև նա հայր հայհոյուէ լըդէմ միածնին և հոգւոյն սէյ, սրեաց զլեզու իւր լըդէմածու, Թեան բանին, և պղտորեաց նա զեգիպտոս դառն և չար վիշպուք իւրով։ Իսկ մեծն կող տանգիանոս Թագաւոր՝ մերոյո հօտի զօրաբարէլ, յիշատակ նի՛ օրհնուք, որ ՚ի Ժամանակին յայնմիկ դարձոյց զգերութիւն հաւատացելոց յօտարութիւն, և շինեաց զտաճարն՝ որ քակել էր յայլազգեաց, ու հրամայեաց ժողովիլ ամ հայրապետաց և առաջնորդաց եկեղեցւոյ ՚ի նիկիա քաղաքի։ Եւ լը նս մեծն յակովբ՝ քաջ ախոյեան ճշմարտութե։ Եւ լըդ յետ հաստատուէ ուղղափառ խօստովանութե՝ իբրև նշովեալ արտասահման լինէր աւրիոս, աղանդակիցք նի բազումն աշխատել յետո ետուն դարձուցանել զնա իբրև զջաւացեալ։ Եւ այս եղև իբր տասն ամօք զկնի Ժողովոյն։ յորում Ժամանակի՝ այն ինչ կամէին մուծանել զժանտն արիոս յեկեղեցի այ, որ ՚ի կոստանդնուպօլիս, տրամուի մեծ լինէր ուղղափառաց։ յայնԺամանդ գտաւ սէն յուկօբ (ոնի ցուցանէ կարգ պատմուեն), և խորհուրդ արարել լը սէյն աղեքսանդրոսի հայրապետի Թիքրել քաղաքին, կացին յաղօթս և ՚ի պահս աւուրոս եօթն՝ նշան ինչ խնդրելով յայ վս արիոսի։ Եւ լը խորհրդոյ սէյն յուկօբայ վարեցաւ առաջնորդ քիքին՝ իւրովքն հանդերձ։ զի ճանաչէին զնա առաքելական շնորհաց հասեալ։

Եւ եղև յաւուր կիւրակէի զկնի Պապատորագին նշան մեծ երևեցաւ յայ։ զի արիոս ոչ Ժա,

ժամանեաց մտանել յեկեղեցի . վասն զի 'ի
գալ նր ը համախոհս իւր՝ 'ի վր ճանապարհ
հի խնդրեաց տեղի , ուր զպէտան իւր վճա-
րեսցէ . և ը աղբոյն աղիքն 'ի վայր վայթե-
ցաւ , և մեռաւ այրն գարշելի 'ի գարշելի
տեղւոյ . քանզի խնդրուածք երանելի հայ-
րապետին յակորայ և աղեքսանդրի այլովքն
հանդերձ աղգեցին 'ի բարձումն չարին 'ի մի-
ջոյ : Եւ և հետեւայեցեալ վկայագրին ա-
սելն զսէյն յակորայ . * || Երա և աղեքսան-
դրոսի եմպի աղօթիւք արիոս զիւրոյ անօրէ-
նուէ արժանի զփոխարէնս ընկալաւ՝ վայթ-
մամբ աղեացն 'ի կոստանդինուպօլիս || :

Եւ յառաջնում նուագի գալստեան սէյն
յակովբայ 'ի ժողովն , ը որում էր և աշակերտ
նր՝ Եւ եփրեմ ասորի , եղև այն տեսիլ սքան-
չելի , զոր գրէ մեծ ճառընտիրն , թէ սէյն յա-
կովբ կիրթ էր հրեշտակին՝ որ հանապազ ը
նմա շրջէր . զի և Եւ թագաւորն կոստանդիա-
նոս ասէր , եթէ ով սէղո նոյ յակոր՝ ուշիմ
կացցէս , զի յորմէ հետէ մտեալ ես առաջի
իմ , գողայ անձն իմ՝ 'ի քէն սարսափեալ . զի
տեսանեմ երկուս հրեշտակս հրացայտ 'ի
փայլիւն լուսոյ , որ կան քեզ 'ի սպասու , մինն
ը աջմէ , և միւսն ը ահեկէ : Եւ նա զի՞նչ
ատսց բարեպաշտ թիբին . և դու իսկ պատ-
րաստ լեր անձին քում . զի յորմէ հետէ մտեալ
եմ՝ 'ի պաշտոս քո , տեսանեմ ահագին զար-
մանք . 'ի ճաճանչ լուսոյ այր արեգակնա-
փայլ զգեցեալ պճղնաւոր , և մերպ նր բերե
զձե քահանայութե . որ առեալ 'ի հրացայտ
ձեռն

մեռն զթագ քո՝ դնէ յառաւօտէ յառաւօտ 'ի գլուխ քո . () այո լը մասին նշանակէ և ագաթանգեղոս 'ի խօսելն զմեծէն կոստանդիա . նոսէ . և շարականն 'ի խօսելն զսբին յակոբայ . յոր հայի և 'ի վիթ բերելն ճառընտրին . Լ՝ հա ճշմարտութի պատմութե հանապազ տեսլեան հրեշտակին ճշմարտեցաւ , և հաւատաւ ցաւ բան երգոյս . () նոյնս ճոխագոյն պատմէ և բուզանդ :

Յայտ է թէ և նշանակեալն 'ի բերանոյ կոստանդիանոսի 'ի թուղթն գաշանց՝ միաբանի լը այսմ բանի ճառընտրին , թէ կոստանդիա , նոս հրապարակախօս եղեալ ասեր 'ի լուր առակի՝ գահակալեալ գրոհիցն . Երեք սիւնք են 'ի մէջ՝ լը երկինս և լը երկիր . անտօն յեգիպտոս , սեղբեստրոս առ մեզ , և սբն յակալք 'ի մօբին քաղաք յերկրին ասորեստանեայց : () որմէ տեսցես զկնի ճոխագոյն՝ բանիւ՛ այլոյ ճառընտրի : (9)

Պատմեն աստանօր ճառընտիրք միաբան , թէ եին զայսու ժամանակաւ երկու եղբարք պոնտացիք՝ ընակելք 'ի մօբին , արք անուռնիք լը Թի , այլ հեթանոսք (լը տրիլի՝ հրեայք) և մոլելք զհետադանդոյն մարկիոնի և մարկիոնեան ումեմն կախարդի : Եւ եր մին յեղբարց անտի յառաջագոյն յարքունի գրանմեծին կոստանդիանոսի՝ սիրելի յաշտինքնակալին . յորմէ և յորդորեալ՝ ընկալաւ զսբ հաւատս և զպատուական կնիքն քո . և ընկալեալ 'ի թիթէն զպատիւ եպարքոսութե՝ (ուստի կոչեցաւ հիպարքոս) , առաքեցաւ 'ի մրծցին

բին քաղաք . իսկ միւս եղբայր նր՝ որ կոչուի Երանուհի վարդին մարկիոնի կերդոն կմ կեդրոն , բազմօք խրատեալ ՚ի կոստանդիանոսէ՝ զի մկրտեսցի , և հասցէ նոյննմո մեծի պատուոյ , ոչ առնոյր յանձն . այլ նստեալ ՚ի մեծբին՝ պահէր ՚ի տան իւրում կուռս յոսկւոյ և յարծաթոյ և յականց պատուականաց , և ոչ մեկնէր ՚ի պաշտամանց նոյ . և էր ինքն մեծատուն և երեւելի ՚ի քաղաքին :

Եւ կայր խեղ որդի կերդոնի՝ անդամաւոյծ ՚ի ծնէ . և պատառէին ուր նր ոնց զլիով զմեմեամբք . և գօտացեալ էին այլ անդամք նր , և անկեալ դնէր ՚ի մահիձն . և պատկեր նր գեղեցիկ էր և գանգրահեր և զուարթատեսիլ : Վարդ լուծեալ կերդոնի , թէ ոչն յակովբ բժշկեալ է ի սքն մարուգէի զբազմամեաց անդամաւոյծն ՚ի գաւթի եկեղեցւոյ , ոչ հաւատացել համբաւոյն՝ առաքեաց և կոչեաց զայրն բժշկել , զի ՚ի նմանէ ստուգեսցէ ըզ՝ ճշմարիտն . եհարց զնա և ասէ . ոմ բժշկեաց զքեզ , և ո՞րպէս : Եւ նա ասէ . հնդեռասան ամ եղէ անդամաւոյծ , զոր գուր իոկ գիտէք և քղքս ողջոյն . և բժշկեցին զիս ծառայքն նոյ սքն յակովբ և մարուգէ՝ յանուն յոի նա . զովրեցւոյ :

Իարկացաւ ի այս մարկիոնեան կախարդն , (մարկիանոս գրեալ յումանց) , որ կայր առ կերդոնի , և ասէ . զայդ քրիստոնեայքն ուսուցին քեզ . չէիր անդամաւոյծ , սուտ ես : Վրնի ետ այրն լի ցասմամբ , և ասէ . խաբարայ և անօրէն՝ սուտ գուր ես , և ազանդքս և կա .

Պատարդութիւն . զոր մերձ չէ մերձ խափանեցէ
անունն իմն մերոյ յօր քօր . և հայրն քո սատա-
նայ յամօթ լիցի . այլ ես ասեմ քեզ , ոչ վա-
քո քարոզեմ զփառս իմ . զոր եցոյց յիս , այլ
զհրամայեալսն 'ի սքնն պատուհիրեմ այնոցիկ'
որ լսեն և 'ի միտ առնուն . և գիտեմ , զի բա-
րի և իմաստուն եղբայր եղարքոսին՝ որ խնդ-
րեաց և կոչեաց զիս աստ , ստուգել կամի զիմ
բժշկութիւն՝ վա որդեկին իւրոյ . զի ծանուցել
զճշմարտութիւն՝ եկեցէ 'ի խաւարէ 'ի լոյս , և
նա հանդերձեալ է հալածել զմոլորութիւն ձեր
'ի քաղաքէս յայսմանէ :

Օ այս ասացեալ՝ դարձոյց զերեսս իւր 'ի կա-
խարդէն , և ասէ ցկերդոն . լուր ինձ Թոր կեր-
դոն , զի վաքո կամացդ եկի ես աստ , և ինձ
'ի տան քում արժան է քարոզել զքա՝ որ ինչ
յայտնեցաւ . ես ճշմարիտ անդամալոյծ էի ,
ունի տեսանէիք 'ի դաւթին . և բժշկեցայ 'ի
ձեռն սքնն յակոբայ և մարուգէի . և դու ե-
թէ հաւատաս յանունն իմն մերոյ յօր քօր՝ որ
ծնաւ 'ի սքնն կուսէն մարիամայ , և երթաս
առ ծառայսն նր , և լսես զքարոզութիւն աւե-
տարանին , յայնժամ բժշկի որդին քո :

Հայնժամ 'ի միտս եկն կերդոն , և բարի խոր-
հուրդ 'ի միտ արկեալ՝ քամահեաց զբանս
կախարդին , և ասէ . այսու հետեւ ստուգել
կամիմ զճշմարտութիւն , և զստութիւն 'ի բաց
թողուլ : Եւ նոյնժամայն յարուցեալ էառ
զորդի իւր , և դնաց յեկեղեցին . և այլք զկնի
նր : Եւ մտեալ ոմանց պատմեցին սքնն յա-
կովբայ և մարուգէի , և ասեն . կերդոն եղ-

Եւ հոգին, զի զոր ինչ ինդրեմք հաւատովք՝
առնումք: Եւ խիզախեալ ասէ ցհայր ման-
կանն. յուսացեալ եմ յանուն ան մերոյ յօր-
քօր, զի յորժամ մկրտէ զդա սքն յակովբ,
բժշկելէ ւանէ յաւազանէ անտի: (Հայնժամ
պինսի ետ կերդոն և ասէ. 'ի մի ժամ կամէի
մկրտիլ տամբ իմով. բայց լե բանիդ քում
նախ մկրտեսցի մանուկն իմ, և ապա ես և
տուն իմ: Եւ ասէ սքն մարուգէ ցօքն յա-
կովբ. տէր հրամայեա՛ միում՝ ի քահանայիցդ
պատրաստել աւազան: Եւ կերդոն ասէ. մի
որ մկրտեսցէ զմանուկդ իմ, բայց միայն սըբ-
բուծիդ ձեր:

Եւ մատուցին աւազան. և յարուցել սքն
եդին ծունր, և կային յաղօթս մինն յաջմէ
կողմանէ, և միւսն յահեկէ, և ասէն. Տի
մեր յօքս, որ կամիս զկեանս ան մարդկան՝
որ կարգան առ քեզ, լուր ձայնի աղօթից
ծառայից քոց, և բարձրացո՛ զանուն քո՝ ի մէջ
հրէից և հեթանոսաց քաղաքիս. և ծանիցեն
զի դու միայն ես ան զօրունց: Եւ կանգնել
յաղօթիցն՝ հրամայեցին իջուցանել զմա-
նուկն յաւազանն. և եր նա ամաց իբրև ու-
թից. և մկրտեցին զնա յանուն հօր և որդ-
ւոյ և հոգւոյն սքն. և կոչեցին զանուն նի
յովհաննէս. և սքն յակովբ տարածեաց ըզ-
գօսացեալ ձեռս նի, և բաժանեաց զոլորել
ոտս նի՝ ի միմեանց. և կալել զձեռանէ ման-
կանն՝ կանգնեցին զնա. և հրամայեցին գը-
նալ. և գնայր համարձակ: Եւ որք տեսինն՝
սկսան փառաւոր առնել զան. իսկ մարկիո-
նա

նացին և աղանդակիցք իւր այլափոխեալ զինքեանս՝ փախեան ՚ի քաղաքէ անտի , և ոչ գտան ուրեք :

Եւ ՚ի վաղիւն անդր մկրտեաց Ծբ հայրապետն զկերդոն , որ և անունանեցաւ պօղոս , և ըզկին նր՝ որ մարիամն կոչեցաւ , և զամտուն նորա և զժողովուրդն . և էին որք մկրտեցան՝ ոգիք երեք հազար և հարիւր . և սքն մարուգէ գնաց ՚ի վանս իւր ուրախութիւն , և օրհնէր զամ : Եւ արար պօղոս ՚ի տան իւրում ուրախութի մեծ ամ նորակնիք բազմութիւն . և յապաշաւ եղև վա սքն մարուգէի գնալոյն . յղեաց և կոչեաց զկա . և սքն լուաւ նմա և եկն ՚ի տուն նր . և յետ այլոց բանից՝ ասէ մարուգէ . բերէք այսր զգիրս կախարդուն մարկիոնիտաց . և իբրև բերին , հրամայեաց այրել հրով :

Եւ այնուհետև բազումք գային հանապազօր յոտս սքն յակոբայ՝ աշակերտիլ յսի . և խորհեցաւ Ծբ հայրապետն շինել եկեղեցի մեծ . քզի յառաջն ժողովուրդն սակաւ էր . և եկեղեցին փոքրիկ : Եւ սքանչելիք բժշկուած անպակաս գործէին ՚ի նոնէ ձեռամբ սքն յակոբայ , առաւել ՚ի վր ըմբռնելոցն ՚ի սրածութիւն , այն է ցաւ մահաբեր՝ ժանտախտ կմ մահտարածամ կոչեցեալ . որ յայնմ ժամանակի անունանէլէր ցաւ յակովբեան , վա նովաւ գտանելոյ զբժշկութի :

Իսկ իբրև կամեցաւ սքն մարուգէ ելանել ՚ի վանս իւր , ասէ ցնա պօղոս . տէր երբ եկեսցուք ՚ի վանս քո և օրհնեսցուք յեղբարցն .

առէ ոչն . ոչ որ արգելու զձեզ . յամժամ որ
 որ կամի՝ եկեոցէ : Եւ եղև յետ առաջ տա-
 սանց պատրաստեցաւ . պողոս հանդերձ մա-
 րեմաւ կնաւ իւրով եւ որդւոջն յովհաննիսիձ
 եւ ծառայիւք ելանել 'ի վանս ոչն մարու-
 գէի : Եւ յայնմ գիշերի պատահեաց ման-
 կանն ցաւն այն մահաբեր՝ յակովբեան առա-
 ցել . եւ 'ի վաղի՛ն անդր առէ պողոս ցծառայս
 իւր , որք պատրաստեալ էին զամ գրաստոս .
 դնացէք դուք , եւ ես եւ պատանեակս եւ մայր
 սորա կացցուք առտէն , եւ տեցուք՝ թէ զինչ
 լինիցի պատանեակս . եւ ցաւն եւս քան զեւ
 սաստկանայր 'ի վր պատանւոյն :

Յայնժամ առէ պողոս , այս է փորձուի գի-
 լին , որ կամի զմեզ խափանել 'ի դնալոյ առ-
 ոքն . ապա առել զպատանին հիւանդադին՝
 եդ 'ի վր գրաստու . եւ փութայր հասուցա-
 նել 'ի վանս՝ մինչ չև մեռեալ իցէ մանուկն .
 եւ իբրեւ մերձեցան 'ի վանս , խնդրեաց մա-
 նուկն ջուր . քանզի յոյժ հեղձել էին փողք
 նր . եւ նոյն ժամայն աւանդեաց զողին : Եւ
 յասել ծառայիցն՝ յետո գառնալ եւ թաղել
 զմեռեալն , զսէ պողոս ցնծ . մինչ ոչ եմ տե-
 սեալ զորն մարուգէ եւ զեղբարսն , ոչ դար-
 ձայց 'ի տուն . եւ իջեալ 'ի դրաստէն՝ դնացին
 ոտիւք իւրեանց . եւ տարել զմեռեալն՝ եդին
 առաջի ոչն մարուգէի , եւ առնն . ահա չե-
 ղաք արժանի Եւրափուլք դալ առ ձեզ հան-
 դերձ որդեկաւս մերով : Բայց արդ տամք
 զդա 'ի ձեռս քոյոյ արդու թեդ , գիտեալով՝ զի
 զամ զոր ինչ հայցես դու յայ , տացէ քեզ ան-
 Եւ

Իշու սքն մարութե ոչինչ ետ պխնի , զի ետեռ
զծնօղս մանկանն տրտմեալս յոյժ , և զծա-
ռայսն՝ զի պէտքս խօսէին տխմարութեամբ ,
ոմանք՝ թէ՛ ի կախարդաց մարկիոնացեոց եղև
այս պատահմունք , և ոմանք՝ թէ գինի էարբ
'ի գիշերի , և թոյն իժից կայր յամանի : Ի պա-
ժողվաղակի յղեաց սքն մարութե առ սքն յա-
կովբ՝ պատճառանօք թաղման մանկանն , զի
եկեացէ փութապէս 'ի վանս անդր՝ վս կենս
դանուէ մանկանն . քանզի նմա իսկ տուեալ .

Էր շնորհք բժշկուէ ցաւուն այնորիկ :

Իսկ սքն յակովբ իբրև լուաւ յարեաւ վաղ-
վաղակի հանգերձ եպարքոսաւն՝ որ էր եղ-
բայր պօղոսի , և այլ մեծամեծօքն , և եկն
ոնց վս թաղելոյ զմանուկն . և հրամայեաց
Ժամ հարկանել , և Ժողովել զկրօնաւորան
նմ : Իշու առեալ զմանուկն 'ի վիթ քաղկացն՝
եղ զնա յաշտիճան բեմին . և ինքն խոնար-
հեալ՝ եկաց յաղօթս , և ասէ . Տր մեր յս քս
տուիչ բարեաց , որ իջեր 'ի բնակուի մեռե-
լոց , և բժշկեցեր զհիւանդացեալ բնութիւն
մեր , որ անկեալ կայաք 'ի մահիճս մահու .
կանգնեցեր զմեզ 'ի գլորմանէ , և խոստա-
ցար տալ զկեանսանմահականս . 'Ձայն կեն-
դանի՝ որ արձակեցեր բարբառ 'ի գերեզ-
մանն , և հրամայեցեր մահու դարձուցանել
զղազար չորեքօրեայ 'ի կենդանութի . Ի զոր
նոր նմ պաղատանաց ծառայի քո , և դարձն
'ի կենդանութի զպատանիս զայս . և զոր ա-
րարեր 'ի ձեռն եղիայի և եղիսէի , որոն պատր
առ մեզ . ոչ թէ վս արժանեաց իմ նոր , այլ՝

զժ անուննդ քո սէյ՝ զի փառաւորեսցի, և
 զօրուի խաչի քո մեծասցի թէ ամ ազգս և ա-
 զինս և լեզուս. ծանիցեն զքեզ ամենեքեան՝
 որք մոլորեալ են և թիւրեշ, և ոչ ճանաչեն
 զքեզ. դու ամ ճշմարիտ, որ սպանանես և
 կեցուցանես, իջուցանես՝ ի դժոխս և հանես:
 Եւ ի կառարման ազօթիցն բղխեաց արտա-
 սուս յաչաց սէյն, և եթաց զգետինն առաջի
 սէյ սեղանոյն. և տռեշ զկաւն՝ որ յարտա-
 ունացն՝ եզ ի վր փողից մանկանն. և նոյն-
 ժամայն շարժեցաւ. Եւ սէյն բուռն հարեշ
 զձեռանէ մանկանն՝ ասէ. յովհաննէս արի
 կաց յանուն նոյնի քսի. և մանկանն բացեշ
 զաչսն, և տեսեալ զքն և զժողովուրդսն՝
 նստաւ ի վերայ աշտիճանի բեմին. որհնէր
 զամ, և գոհանայր զպարգևօղէն այնպիսի
 շնորհաց:

Իսկ եպարքոսն և ամ ժողովն իբրև տեսին
 զեղեալսն, յահի մեծի եղեալ՝ պատկառելին
 ի տեսլինէ սէյն. քանզի ոչ տեսանէին զնա
 ոն մարդ, այլ ոն հրեշտակ նյ. աղաղակե-
 ցին միաբան ձայնիւ, և ասեն. Եբ Եբ Եբ ամ
 զօրուեց, լի են երկինք և երկիր փառօք քո:
 Եւ Եբ հայրապետն կալեալ զձեռանէ ման-
 կանն՝ ետ զնա ցհայրն և ցմայրն. և նոքա ա-
 զաչէին առ իւր ունել. իսկ սէյն պատասխա-
 նի տունեալ ասէր. ոչ է պարտ թողուլ զդա-
 առ իս, քզի տղայ է հասակաւ. թող ուսցի,
 և ի չափ երիտասարդուե հասցէ: Եւ արա-
 րին յաւուր յայնմիկ տօն մեծ. և պահեալ
 զօրն ողջոյն՝ ոչինչ ճաշակեցին. և ի վաղիւն
 մտեալ

§ Յտեւեայ մօտեայ հայրապետի : 41

մտեալ յեկեղեցին՝ մատուցանէին պատարագ , և բաշխէին հաւատացելոցն զփրկական խորհուրդն . և ապա հրաժանաւ սթյն յակոբայ աղ և հաց ճաշակեցին . զի ոչ անհաներ 'ի մտաց նց պանչեւիքն՝ զոր տեսին . և զկնիօրհնեցան 'ի միայնակեցացն և 'ի սթյն մարուգէի . և դարձան ուրախութիւն յիւրաքանչիւր տեղիս :

Եւ համբաւ պանչեւեացն յարուեւ պատանւոյն ընթացաւ ի նմ կողմանս գաւառին՝ որ շուրջ զմօթին քաղաքաւն . և 'ի գալ սթյն յակոբայ հանդերձ եպարքոսի՛ն և նմ բաղմութիւն , ելին ի առաջ նց արք և կանայք , երիտասարդք և կուսանք , ծերք և տղայք . բերէին առ նա բաղում հիւանդս . և բժշկեաց զամենեսին : Եւ զի զանո՛ւանս ամենեցուն ոչ գիտեմ (առէ 'ի ճառընտրի՝ ակաւ նատես գրիչն մաղաքիա աշակերտ սթյն մարուգէի) , և ոչ մի ըմբիօջէ կարացի արկանել ի գրով զսքանչելիսն , և զանպատմելի վարս սթյն նյ :

§ Յայնժամ հիպարքոսն գրեաց առ բարեպօղտութիւն կոստանդիանոս զնմ նշանս և սքանչելիս՝ որ եղեն 'ի ձեռն սթյն զօրութիւն նյ , և դարութի եղբօրորդւոյն իւրոյ : Եւ մեծն կոստանդիանոս առեալ զթուղթն և ընթերցեալ՝ գոհացաւ զնյ . և գրեաց պիմնի առ հիպարքոսն այսպէս . Երեք են ընտրել 'ի ժամանակիս յայսմիկ ծառայք նյ . յորս ողջ 'ի սին հաստատեալ կայ նմ երկիր . սք իբրեւ ջահս լուսաւորս ծագեցան ի նմ տիեզերս ,

և այնուհետև ձեռն 'ի գործ արեանեք շին-
 ունա՞ծ յոն երանելիս : Եւ այս է՝ զոր առաջ
 բանի՛ն յիշատակէ միւս շաւրնախոս՝ տեղը-
 ք չարեայակն . . . վա Տիմարիւթէ հաշտու
 բար եկեղեցւոյ՝ նշ առաջի երեւել, և իբրեւ
 ապր նմա զարտագամն նյ :

Քիչուութն յայնստիկ սքն մեղին աք նյ եւր
 կողմանցն պարսից , որ և կոչի միւս մեղիտա ,
 'ի դառնալ իւրում յախտաւորեաց եէմի՝
 անցանէր ի մծրին քաղաք . և տեսել զսքն
 յակոր , զի սկսեալ էր շինել զեկեղեցին ,
 ուրախացաւ ոչ սակաւ ուրախութ . և առեալ
 'ի վաճառականացն՝ որ յերկրէն իւրմէ էին ,
 երեք հարիւր դահեկան , եւ օգնութ եկե-
 ղեցւոյն . զի ճշունէր ինչ իւր , բայց միայն
 զգաւազանն և զաւետարանն : Եւ մարգա-
 րէացան սքին մեղիտոսի սքն յակոր և սքն
 մարուգէ , (Թէ մարտիրոսութե՞ք կատարիս 'ի
 դառնալ քո յարեւելս . որ և եղև իսկ . որնչս
 գրեցաք 'ի վարս նշ բանի՛ն ժամանակակից
 գրչի , որ և այն է գրիչ վարուց սքին յակա-
 բայ՝ մաղաքիս կմշաղիտա աշակերտ մարու-
 գէի : Եւ վա սյսպիսի ընտանուէ երից սքն
 ի միմեանս՝ 'ի միասին եդեալ է տօն նյ . զի
 և վարք մարուգէի և մեղիտոսի 'ի վարս մե-
 ծին յակորայ սուանդի . արդ մեք դարձցուք
 'ի կարգ պատմութե՛ն նորա : (1°)

Եւ եղև յետ վախճանի մեծին կոստանդիա-
 նոսի և մեծին տրդատայ՝ գիմեաց շապուհ
 արսից միւսանգամ պատերազմաւ 'ի
 տա 'ի սաշմանս հռովմայեցւոց . այլ
 աղ-

(Երևանի մեծահասակների) 45

աղօթիւք սքն յակոթայ պահեաց տը զքա-
ղաք նր զմեքին . վնյ աստ պատմեն ոմանք
զսքանչեղիս ազատուե մեքնայ , զորմէ գրե-
ցաք յառաջագոյն : Եւ զկնի այսորիկ եղե-
այն անցք մանածիր՝ իշխանին ուտունեաց
միոյն 'ի զօրավարաց խոտրովու հայոց արքայի-
զորմէ յերկար գրեն ճառքնտիրք . ոնկ և խո-
րենացին համառօտէ բանիւքս այսօրիւք :

Երթե՛լ մանածիր՝ հայոց հարաւային գըն-
դաւն և կիլիկեցւոց զօրօք զկողմամբ ասո-
րեստանի . և ճակատ տուեալ ի բակուր բը-
դեշիս՝ սատակէ գնա և զգօրս նր , և զպսո-
սիկս եկեալս օգնական նմա՝ հալածական
առնէ . և զորդին բակուրայ զհեջա ձերբա-
կալ արարեալ՝ հանդերձ երկաթի կապանօք
առաքէ խոտրովայ . և զգաւառս իշխանուե
նց օրով դատի յանխնայ՝ ոչ միայն զմարտիկս,
այլ և զուսմիկ շինականս . և բազում գերիս
առեալ տանի 'ի կողմանց մեքնայ , ի որս և
սարկաւազունս ութ մեծի եմլսին յակոթայ :

Օ որոյ զհետ եկե՛լ յակովբայ՝ համոզէ ըզ-
մանածիր՝ արձակել զգերուի ուսմիկն իբր
զոչինչ մեղուցելոց . որում ոչ հաւանեալ մա-

նածիր՝ արձակել՝ պատճառէ զարքայ :
Եւ յակոթու դէմ եղեալ առ արքայ , առա-
ւել ևս զարի մանածիր՝ . և 'ի սահրելոյ դա-
ւառականացն՝ զութն սարկաւազունս նորա,
որք 'ի կալանս էին , հրամայէ 'ի ծով ընկե-
նուլ : Օ որ լուեալ մեծին յակոթու՝ դառնայ
'ի տեղի իւր լի բարկուք՝ ոնկ զմովսէմն յերե-
սաց փարաւոնի . և ելեալ 'ի լեառն ինչ՝ այն
է

Ե իմանց ընձաքինարս, յորմէ երեւեր դաւառան ամբշտուեաց, անէծ գմանաձիրհ և զգաւաւ նորին: Եւ ոչինչ յամեցին դատաւ տանքն այ հասանել ի վիճի. և նմա հերովորի պէսպէս ցաւովք սատակի մանաձիրհ. և պողարերուի գաւառին ջրաւորացն դարձաւ յաղտաղտուկ, եղեալ ի վիճի երկինք պղնձի ի գրոց. և ծով (այն է ծովն վանայ) հակառակեալ յինքն լուսնի զտհմանս անդատանաց: (1) որ լուեալ մեծին վրժանայ և արքային խորովու ցառուցեալ հրամայեն արձակել զգերեալսն. և առ նոյն այր մաղթել ապաշխարուք, զի դարձցի որամտութի ին: (2) որ յետ ելից յակովբայ յձէս, ժառանգ որդի մանաձիրհայ (զուրա անուն) գեղեցիկ ապաշխարուք՝ ուժգին արտասուօք և հառաչմամբ՝ նորին բարեխօսուք գտեալ բժշկուի ինքեան և դաւառին: Եւ զայս մանէ և զկնի լիցի բան ի ճառնարաց: (11) Եւսկ սին այ յակոր բազում ճգանց համբերեալ, և բազում նշանս արարել, և այսպիսի վարուք կացել ի մարմնի օղ զանմարմին, որ և զհրեշտակս զարմացոյց, յետ սակաւ ժամանակի ննջեաց. այս է՝ միով ամառ զկնի նախագրեալ անցից. և եղև փոխումն նորա յձէս այսպէս:

Հաւուք միաշարաթու ասէ ցեղաբան. այսօր տեսի զհրեշտակն՝ որ հրաւիրեր զիս ելանել ի մարմնոյս, և մտանել առ ան: Եւ հրամայեաց նի հսկել զգիշերն ամ մինչև ի ծագել արեգականն. և մտանել ի ժամ պառս:

գաւառադին , և կատարէր զփրկական խոր ,
 հուրգն . և տեսեալ զմանաւի հոգւոյն սթյ՝
 ազաւէր խաղաղութանցանել թ իշխանութան
 և թ պետութան : Եւ կատարեալ զանարատ
 պատարագն՝ ելանէր լուսատեւիլ և զո՛ւարժե
 երեսօք . զոր տեսել բազմունն , և իմացել
 զփոխումն սթյն՝ յարտաուակելալ լային . և
 նա հրամայէր լուել . և ստիպւ . մի կերակուր
 տաեալ՝ սկսաւ աւետարանել նյ աշուհս .
 Եւ՝ որ եղբարք լուարուք ինձ . յիշեցէք ըզ
 պատուէն արդելէ՛լ յոր եղև դնալ նախահոգն .
 որ և այ ջան հասոյց , և սթյնն . և փոխանակ
 անախտ դրախտին ժառանգեաց զերկիր ա
 նիծարեր : Եւ յիշեցէք զհալածանս մարդա
 բէիցն , որք սպանան յընտանեաց իւրեանց :
 Եւ յիշեցէք թ արս և զկանայս ամանս հալա
 ծեալս մի անուանն . ինն , որք զփառս Թիս արև
 համարհեցին , և զսէրս որին ո՛ղ զխաղս ման
 կըաւոյ ոչինչ համարեցան . և բազում և մե
 ծամեծ ճգնութեւն յԹէ : Եւ յիշեցէք և զամ
 գայս առաքելոց և մարտիրոսաց և զամ
 սթյ , որք սասաիկ և զանազան տանջանօք մի
 քով զանձինս՝ ի մահ եղել՝ փոխեցան՝ ի քս :
 Եւ յիշեցէք զնոյն ինքն զմորն մեր , զողորմածն ,
 զբարերարն , զանմահն . և զնորին համբե
 բուին մի մեր մեղաւորացս , որ ի հակառակ
 կուէ անօրինաց՝ զանարգանաց և զձաղանաց
 զմահ կրեաց այնչափ այսպանօք : Եւ ի մինջ
 ապախտաւորեալ երախտաւորն մեր՝ ոչինչ թ
 արժանեաց փոխարէն հատուցման ընկալաւ .
 քայց ազաւեմ , մի անտես պանկք զերախտիս
 բաւ

բայր եպարքոսին առ դուրս կայ, և կամի
զձեզ տեսանել. յայնժամ հրամայեցին մտա-
նել նմա խաղաղութիւն. և անդ էր եպարքոս
եղբայր նորա:

Իբրեւ եմուտ կերդոն առաջի սքն, տունէն
ողջոյն՝ յոտն կայր առաջի նց, և ասէր բարձր
ձայնիւ. Տեարք, ես կարծէի, եթէ զձմար-
տութի ունիմ, և ոչ զմոլորուի. մինչ զի բա-
զում անգամ զիս ՚ի պատուոյ թիւրին արգե-
լի, զի մի տացէ մկրտել զիս կոստանդիանոս
ոմի զեղբայրդ իմ. և այժմ յերկմիսս եղել
զուղիղ ճանապարհն ոչ գիտեմ. յոյս ունիմ
՚ի բժշկութի անդամալուծիդ. զի թէ որպէս
բժշկեցաւ նա ՚ի ձեռն աղօթից ձերոց՝ բժշ-
կեսցի որդեակն իմ, միտք իմ հաստատեցի
՚ի հաւատս ճմարիտս. և մարկիոն՝ որ ասէ,
թէ չէ մարմին զգեցեչքն ՚ի կուսէն, և թէ
չիք յարուի մեռելոց, յամօթ լիցի. զի յայն-
ժամ ճմարտեցի ինձ, եթէ այնպէս է՝ ոմ
ասէքդ. զնաղովքեցին ծնեալ ՚ի մարիամայ
կուսէն, խաչեալ և թաղեալ և յարուցեալ,
և հաստատեչ գոյս յարուե մեռելոց: Ի՞նչ
այսուհետեւ ոչինչ ունիմ հաստատուի հաւա-
տոյ, բայց միայն զբժշկութի որդւոյ իմոյ. զի
որ զայն գտացեչ մարմինն բժշկէ, նա է ան-
ճմարիտ. և զկնի այնորիկ բժշկի հոգի իմ
և մարմին: Իսկ մարկիոնեան կախարդն իբ-
րեւ լսէր զասացելն ՚ի կերդոնէ, ասէր ցնա,
մի լսեր գալիլեացոցդ, զի ոչ զկաղս բժշ-
կել կարեն, և ոչ զանգամալոյժան առողջա-
ցուցանել:

Էջան

Յայնժամ ասէ սքն յակոբ առաջի ամ ժողով
 զորդեանն ցկախարդն . մեք թէպէտեւ ոչ ինչ
 եմք , բայց անօգուտ բանս ոչ խօսիմք . այլ
 զոր խօսիմք , յանուն նոյն մերոյ յօի քօի խօ-
 սիմք , որ ծնաւ 'ի սթյ կռստէն , և խաչեցաւ
 և թաղեցաւ , և յարուցեալ 'ի մեռելոց՝ յա-
 րոյց իւր զբնուիս մեր . և ետ աշակերտաց
 իւրոց զհոգի իւր Ծա , և առաքեաց զնա աշա-
 կերտել զամ հեթանոսս , և մկրտել յանուն
 հօր և որդւոյ և հօգւոյն սթյ . և ասաց . որ
 հաւատայ և մկրտի , կեցցէ . և որ ոչն հաւա-
 տայ՝ դատապարտեսցի . և դարձեալ թէ որ
 հաւատայ յիս , զնշանսն ուղ զիս առնէ , և յա-
 նուն իմ դեւ հանցէ : Ի՞նչ մեք հաւատամք
 և հաւատացեալ եմք . և զամ զոր ինչ խնդ-
 րեմք , տայ մեզ՝ ի խոստման իւրոյ . և ան
 ուամբ նորա զգլուխ վիշապին աներկիւզ կռ
 խեմք , և զմոլորուիդ ձեր Ծա խաչիւն խոր-
 տակեմք : Ի՞նչէ դու և քուրմն ձեր կարդա-
 ցէք առ ուծան ձեր , զի բժշկեսցի մանուկդ .
 և թէ ոչ լինի Ծնմարիտ՝ ասացեալդ 'ի ձենջ ,
 յայնժամ ասա հանդիպի ձեզ՝ ուղ սիմոնի
 կախարդի 'ի հռովմ . և արդ մեք անկանիմք
 առաջի նոյն մերոյ , և խնդրեմք զբժշկութիւն
 մանկանս այսորիկ , ոչ վո մեր , այլ վո ժո-
 ղովորդեանդ՝ զի հաւատացեն յանուն նորա :
 Ի՞նչ մարկիմասցին ցած ձայնիւ և բեկ սրբ-
 օրիւ . մեք զդա բժշկել ոչ կարեմք , և ոչ
 դուք :

Իսկ սքն մարուղէ ծիծաղելով ասէր . յուսա-
 ցեալ եմ յաճ հայր և յորդի նոյն միածին և 'ի
 Ե

Ծա հոգին, զի զոր ինչ խնդրեմք հաւատովք՝
առնումք։ Եւ խիզախեալ ասէ ցհայր ման-
կանն . յուսացեալ եմ յանուն տն մերոյ յօր-
քսի, զի յորժամ մկրտէ զդա սքն յակովբ,
բժշկելէլանէ յաւազանէ անտի։ (Հայնժամ
պինի ետ կերդոն և ասէ . 'ի մի ժամ կամէի
մկրտիլ տամբ իմով . բայց լը բանիդ քում
նախ մկրտեսցի մանուկն իմ, և ապա ես և
տուն իմ։ Եւ ասէ սքն մարուգէ ցժքն յա-
կովբ . տէր հրամայեա՛ միում՝ ի քահանայիցդ
պատրաստել աւազան։ Եւ կերդոն ասէ . մի
ոք մկրտեսցէ զմանուկդ իմ, բայց միայն սըբ-
բութիդ ձեր։

Եւ մատուցին աւազան . և յարուցել սքն
եդին ծունր, և կային յաղօթս մինն յաջմէ
կողմանէ, և միւսն յահեկէ, և ասեն . Տք
մեր յօքս, որ կամիս զկեանս նմ մարդկան՝
որ կարդան առ քեզ, լուր ձայնի աղօթից
ծառայից քոց, և բարձրացո՛ զանուն քո՝ ի մէջ
հրէից և հեթանոսաց քաղաքիս . և ծանիցեն
զի դու միայն ես նձ գորուեց։ Եւ կանգնել
յաղօթիցն՝ հրամայեցին իջուցանել զմա-
նուկն յաւազանն . և էր նա ամաց իբրեւ ու-
թից . և մկրտեցին զնա յանուն հօր և որդ-
ւոյ և հոգւոյն սքյ . և կոչեցին զանուն նք
յովհաննէս . և սքն յակովբ տարածեաց ըզ-
գօսացեալ ձեռս նք, և բաժանեաց զոլորել
ոտս նք՝ ի միմեանց . և կալել զձեռանէ ման-
կանն՝ կանգնեցին զնա . և հրամայեցին գը-
նալ . և գնայր համարձակ։ Եւ որք տեսինն՝
սկսան փառաւոր առնել զնձ . իսկ մարկիո-
նա

նացին և աղանդակիցք իւր այլափոխեալ զին-
քեանս՝ փախեան ՚ի քաղաքէ անտի , և ոչ
գտան ուրեք :

Եւ ՚ի վաղիւն անդր մկրտեաց Ծա հայրապետն
զկերդոն , որ և անուննեցաւ պօղոս , և ըզ-
կին նր՝ որ մարիամն կոչեցաւ , և զամտուն
նորա և զժողովուրդն . և էին որք մկրտեցան՝
ոգիք երեք հազար և հարիւր . և սքն մարու-
գէ գնաց ՚ի վանս իւր ուրախուի , և օրհնէր
զամ : Եւ արար պօղոս ՚ի տան իւրում ուրա-
խութի մեծ ամնորակնիք բազմութն . և յա-
պաշաւ եղև վս սքն մարուգէի գնալոյն .
յղեաց և կոչեաց զնա . և սքն լուծաւ նմա և
եկն ՚ի տուն նր . և յետ այլոց բանից՝ ասէ
մարուգէ . բերէք այսր զգիրս կախարդուե
մարկիոնիտաց . և իբրև բերին , հրամայեաց
այրել հրով :

Եւ այնուհետև բազումք գային հանապազ-
օր յոտս սքն յակոբայ՝ աշակերտիլ յոի . և
խորհեցաւ Ծա հայրապետն շինել եկեղեցի
մեծ . քզի յառաջն ժողովուրդն սակաւ էր .
և եկեղեցին փոքրիկ : Եւ սքանչելիք բժըշ-
կութե անպակաս գործէին ՚ի նոնէ ձեռամբ
սքն յակոբայ , առաւել ՚ի վր ըմբռնելոցն
՚ի սրածութէ , այն է ցաւ մահաբեր՝ ժանտ
ախտ կմ մահտարածամ կոչեցեալ . որ յայնմ
ժամանակի անուննեղ էր ցաւ յակովբեան ,
վս նովաւ գտանելոյ զբժշկութի :

Իսկ իբրև կամեցաւ սքն մարուգէ ելանել
՚ի վանս իւր , ասէ ցնա պօղոս . տէր երբ ե-
կեսցուք ՚ի վանս քո և օրհնեսցուք յեղբարդն .

ասէ սէն . ոչ ոք արգելու զձեզ . յամժամ որ
 որ կամի՝ եկեսցէ . յւ եղև յետ առուրց տակ
 անց պատրաստեցաւ պողոս հանդերձ մա-
 րեմաւ կնոււ իւրով և որդւոջն յովհաննիսիւն
 և ծառայիւք ելանել ՚ի վանս սէյն մարու-
 գէի . յւ յայնմ գիշերի պատահեաց ման
 կանն ցաւն այն մահաբեր՝ յակովբեան առա-
 ցել . և ՚ի վաղիւ անդր ասէ պողոս ցծառայս
 իւր , որք պատրաստեալ էին զամ գրաստս .
 գնացէք դուք , և ես և պատանեակս և մայր
 սորա կացցուք ստտէն , և տեսցուք թէ զինչ
 լինիցի պատանեակս . և ցաւն ևս քան զևս
 սաստկանայր ՚ի վր պատահոյն .

Յայնժամ ասէ պողոս , այս է փորձուի դի-
 շին , որ կամի զմեզ խափանել ՚ի գնալոյ առ
 սէն . ապա առել զպատանին հիւանդադին՝
 եզ ՚ի վր գրաստու . և փութայր հառուցա-
 նել ՚ի վանս՝ մինչ չև մեռեալ իցէ մանուկն .
 և իբրև մերձեցան ՚ի վանս , խնդրեաց մա-
 նուկն ջուր . քանզի յոյժ հեղձել էին փողք
 նր . և նոյնժամայն աւանդեաց զոգին . յւ
 յասել ծառայիցն՝ յետս դառնալ և թաղել
 զմեռեալն , ասէ պողոս ցնն . մինչ ոչ եմ տե-
 սեալ զորն մարուգէ և զեղբարն , ոչ դար-
 ձայց ՚ի տուն . և իջեալ ՚ի գրաստէն՝ գնացին
 ոտիւք իւրեանց . և տարել զմեռեալն՝ եզին
 առաջի սէյն մարուգէի , և ասեն . ահա չե-
 դաք արժանի ուրախութիւն դալ առ ձեզ հան-
 դերձ որդեկաւս մերով . բայց արդ տամք
 զդա ՚ի ձեռս քոյոյ սրբութեդ , գիտեալով զի
 զամ զոր ինչ հայցես դու յայ , տացէ քեզ ան-
 յւ

Եւ սքն մարուգէ ոչինչ եւապինի , զի ետեւ
զծնողս մանկանն տրամեալս յոյժ , և զծա-
ռայսն՝ զի պէտքս խօսելին տխմարութեամբ ,
ամանք՝ թէ ի կախարդաց մարկիոնապետց եղև
այս պատահմանք , և ամանք՝ թէ գինի էարբ
'ի գիշերի , և թոյն իժից կայր յամանի : Եւ
ժողովադակի յղեաց սքն մարուգէ առ սքն յա-
կովը՝ պատճառաւորք թաղման մանկանն , զի
եկեսցէ փութապէս ի վանս անդր՝ վր կենս
դանուէ մանկանն . քանզի նմա իսկ տունեալ

Եր շնորհք բժշկուէ ցաւուն այնորիկ :

Եւ սքն յակովը իբրև լուսա յարեալ վաղ-
վաղակի հանդերձ եպարքոտան՝ որ էր եղ-
բայր պողոսի , և այլ մեծամեծօքն , և եկն
ոնց վր թաղելոյ զմանուկն . և հրամայեաց
ժամ հարկանել , և ժողովել զկրօնաւորսն
նմ : Եւ առեալ զմանուկն ի վր բաղկացն
եղ զնա յաշտիճան բեմին . և ինքն խոնար-
հեալ՝ եկաց յաղօթս , և առէ . Տէ մեր յի քս
տունի բարեաց , որ իջեր ի բնակուի մեռե-
լոց , և բժշկեցեր զհիւանդացեալ բնութիւն
մեր , որ անկեալ կայաք ի մահիճս մահու .
կանգնեցեր զմեզ ի գլորմանէ , և խոստա-
ցար տալ զկեանս անմահականս . Չայն կեն-
դանի՝ որ արձակեցեր բարբառ ի գերեզ-
մանն , և հրամայեցեր մահու դարձուցանել
զղաղաբ չորեքորեայ ի կենդանութի . Եւ
նոր նմ պաղատանաց ծառայի քո , և դարձն
'ի կենդանութի զպատանիս զայս . և զոր ա-
բարեք ի ձեռն եղիայի և եղիսէի , պրտ այսօր
առ մեզ . ոչ թէ վր արժանեաց իմ նր , այլ

վա անողանդ քո սքյն՝ զի փառաւորեսցի, և զօրութի խաչի քո մեծասցի Է ամ ազգս և ազինս և լեզուս. ծանիցեն զքեզ ամենեքեան. որք մտրեալ են և թիւրեշ, և ոչ ճանաչեն զքեզ. գու ամ ճշմարիտ, որ սպանանես և կեցուցանես, իջուցանես՝ ի դժոխս և հանես: Եւ ի կատարման ազօթիցն բղխեաց արտա սուս յաչաց սքյն, և եթաց զգետինն առաջ սքյն սեղանոյն. և առեշ զկան՝ որ յարտառւնացն՝ եզ ի վր փողից մանկանն. և նոյն ժամայն շարժեցաւ: Եւ սքյն բուռն հարեշ զձեռանէ մանկանն՝ ասէ. յովհաննէս արի կաց յանուն նոյն յսի քսի. և մանկանն բացեշ զաչն, և տեսեալ զԾրն և զԺողովուրդան՝ նստաւ ի վերայ աշտիճանի բեմին. օրհնէր զամ, և գոհանայր զպարգևօղէն այնպիսի շնորհաց:

Իսկ եպարքոսն և ամ Ժողովն իբրեւ տեսին զեղեալսն, յահի մեծի եղեալ՝ պատկառէին ի տեսլենէ սքյն. քանզի ոչ տեսանէին զնա ուն մարդ, այլ ուն հրեշտակ նյ. աղաղակեցին միաբան ձայնիւ, և ասեն. Եբ Եբ Եբ ամր զօրութեց, լի են երկինք և երկիր փառօք քո: Եւ Եբ հայրապետն կալեալ զձեռանէ մանկանն՝ ետ զնա ցհայրն և ցմայրն. և նոքա աղաչէին առ իւր ունեւ. իսկ սքյն պատասխաւնի տուեալ ասէր. ոչ է պարտ թողուլ զդա առ իս, քզի տղայ է հասակաւ. թող ուսցի, և ի չափ երիտասարդութե հասցէ: Եւ արաւրին յաւուր յայնմիկ տօն մեծ. և պահեալ զօրն ողջոյն՝ ոչինչ ճաշակեցին. և ի վաղիւն մտեալ

մտեալ յեկեղեցին՝ մատուցանէին պատա-
րագ , և բաշխէին հաւատացելոցն զփրկա-
կան խորհուրդն . և ապա հրաժանաւ սթյն
յակորայ աղ և հաց ճաշակեցին . զի ոչ ան-
կանէր 'ի մտաց նց պանչե լիքն՝ զոր տեսին .
և զկնի օրհնեցան 'ի միայնակեցացն և 'ի սթյն
մարուգէի . և դարձան ուրախութիւն յիւրա-
քանչիւր տեղիս :

Եւ համբաւ պանչելեացն յարուէ պատան-
ւոյն ընթացաւ ի ամ կողմանս գաւառին՝ որ
շուրջ զմծբին քաղաքաւն . և 'ի գալ սթյն յա-
կորայ հանդերձ եպարքոսիւ և ամ բազմու-
թիւն , ելին ի առաջ նց արք և կանայք , ե-
րիտասարդք և կուսանք , ծերք և տղայք .
բերէին առ նա բազում հիւանդս . և բժշ-
կեաց զամենեւին : Եւ զի զանոճանս ամե-
նեցուն ոչ գիտեմ (առէ 'ի ճառընտրի՝ ակա-
նատես գրիչն մաղաքիա աշակերտ սթյն մա-
րուգէի) , և ոչ մի լմիոջէ կարացի արկանել
ի գրով զսքանչելիսն , և զանպատմելի վարս
սթյն ան :

Հայնժամ հիպարքոսն գրեաց առ բարեպոյտ
թիւրն կոստանդիանոս զամ նշանս և սքան-
չելիս՝ որ եղեն 'ի ձեռն սթյն զօրութիւն ան , և
գլխաւ ի եղբորորդւոյն իւրոյ : Եւ մեծն
կոստանդիանոս առեալ զթուղթն և ընթեր-
ցեալ գոհացաւ զայ . և գրեաց պիտի առ հի-
պարքոսն այսպէս . Երեք են բնութիւն 'ի ժա-
մանակիս յայսմիկ ծառայք ան . յորս ող 'ի
սիւն հաստատեալ կայ ամ երկիր . սք իբրե-
ջահա լուսաւորս ծագեցան ի ամ տիեզերս ,
և

է լուսաւորեցին զխաւարեղ միտս մարդեան
 և արեցին զօրոմն՝ զոր սերմանեաց մշտն
 չար . և նք սերմանեցին սերմն բարի զվիշտու
 թին յտի . սոքա պանդուխտք և օտարք յեկե
 վս բազմաց պարգևս ստացան . ի նոսն յերկ
 բին եգիպտացեաց . և սեղաւտրոս յերկրիս
 մերում . և յակովբ 'ի մծբին քաղաք՝ որ է 'ի
 միջագետս : (Հիշատակ նց օրհնութիւն , և ա
 զօթք նց 'ի վիշտում) . ի յդ աղաւթմ զնն և
 ինդրեմ , զի աղօթս արասցեն փառն մեր , և
 ինդրեացեն 'ի անէ՝ զի լէ հոգանեաւ ողոր
 մութիւն իւրոյ պահեացէ զիշխանութիւն մեր և
 զբնութիւն . և յաւուրն յետնում՝ յորժամ
 ծագի , ողորմութիւն քնի արժանի արասցէ
 զմեզ լէ նոսին փառս մատուցանել ամենամեծ
 երրորդունն : Ողջ լեր որդեակ իմ հիպար
 թոս :

(Յետ այսորիկ ելեալ երանելին սքն յակովբ
 շրջէր 'ի վիճակեալն՝ տեսանել և դարմա
 նել զառնեկս քրիստոնէութե , մատուցանե
 լով նց օգնութի զվիշտութիւն իւր . և յայսմ մի
 ջոցի պատմեն ոմանք զգործս ինչ նորա՝ զորս
 մէք լէ այլոց յառաջագոյն եգաք . ոնց և ըզ
 շինութի եկեղեցւոյն՝ զոր նշանակեցաք , լէ
 կարգի դրէ աստանօր՝ ոնց և 'ի վարս սքն մե
 դեայ կմմեղիտօսի՝ մաղաքիտաշակերտ մա
 թուգէի լէ օրինակիս լէ այսմիկ :

Իբրեւ դարձաւ սքն յակովբ 'ի ժողովոյն , տե
 սեալ՝ զի բազմացեալ էր քրիստոնէութիւն ,
 խորհեցաւ եկեղեցի շինել : Իշւ ելեալ առ
 սքն մարուգէ յանապարհ , իբրեւ ողջոյն ե
 տուն

Հետևեալ Թեմայ Կայրապետի : 43

անուն միմեանց , ասէ սքն յակովբա . խորհուրդ
տեսիմ եկեղեցի շինել , եթէ ար կամեացի .
արի , զի իջցուք և ատուղեացուք զտեղի սրբ
բուծեն . և ասէ սքն մարուգէ . արժան է
իջանել , զի եօթներեակս մերձեալ է . արի
էջ դու ինքնին , և առաքէ ար զհրեշտակ
իւր , և ցուցցէ քեզ զտեղին՝ ուր պարտ է շի
նել . զի տեղի կուոց է լեալ , և երգք անօրէ
նուն 'ի նմա . սրբեցի , և պատարագեցի 'ի
նմա մարմին և արիւն նա մերոյ յի քօի : Եւ
ասէ սքն յակովբա . աղօթք ձեր եղեցին 'ի վի
մեր՝ լինել ող ասացիքդ :

Եւ վաղվազակի յարուցեալ էջ 'ի բաղաքն
և ժողովել զմեծամեծս քաղաքին՝ ասէ ցնա .
դուք զի՞ ասէք , ուր հրամայեք շինել եկե
ղեցի . և նք ցուցին նմա՝ տեղիս երկա կամ
չորս : Եւ նա լռեաց մինչև 'ի գիշերն . և իւ
րե եղև երկրորդ ժամ գիշերոյն՝ յարուցեալ
էտու զչիշ իւղոյն , և ել արտաքս 'ի սենեկէն
իւրմէ . և ահա հրեշտակ նա երևեցաւ , և
մատուցեալ ողջոյն ետ մար սքն յակովբայ :
Եւ նա հարցանիւր . ով ես դու . և հրեշտակն
ասէ . ես եմ՝ որ առաքեցայ 'ի նախ , զի ցու
ցից քեզ զտեղի եկեղեցւոյ և զչափ նորին :
Եւ ասէ յակովբա ցհրեշտակն . անդ դու եր
թիցես առաջի իմ . և ոչ զարհուրեցաւ ի տե
սիլ հրեշտակին . զի բազում անգամ սովոր
էր տեսանել զտեսիլ նայ : Եւ գնաց ի նմա
հրեշտակն՝ մինչև ցտեղին , որ եր լեալ տե
ղի կուոց անտիոքայ արքայի . և ասէ ցնա .
այս է տեղի եկեղեցւոյ . և եցոյց նմ զչափն .
և

և այնուհետև հետևեալ ձեռն 'ի գործ արկանէր շին-
 օւնածոյն երանելին : Եւ այս է՝ զոր սուղ
 բանիւ յիշատակէ միւս ճառընտիրն՝ ասելով .
 * Նորեշտակն . . . վա. հիմնարկութե հաշտա-
 րար եկեղեցւոյնը առաջի երևել, և խրատ
 տայր նմա զպատգամս նյ :

Յաւուրսն յայնոսիկ սքն մեղիս այր նյ ենպ
 կողմանցն պարսից , որ և կոչի միւս մեղիտոս ,
 'ի դառնալ իւրում յուխտատեղեաց եհմի՝
 անցանէր ի մծբին քաղաք . և տեսել զսքն
 յակոբ , զի սկսեալ էր շինել զեկեղեցին ,
 ուրախացաւ ոչ սակաւ ուրախութի . և առեալ
 'ի վաճառականացն՝ որ յերկրէն իւրմէ էին ,
 երեք հարիւր դահեկան , ետ օգնութի եկե-
 ղեցւոյն . զի ոչ ունէր ինչ իւր , բայց միայն
 զգաւազանն և զաւետարանն : Եւ մարգա-
 րէացան սքն մեղիտոսի սքն յակոբ և սքն
 մարուգէ , թէ մարտիրոսութի կատարիս 'ի
 դառնալ քո յարեւելս . որ և եղև իսկ . որնպ
 գրեցաք 'ի վարս նր բանիւ ժամանակակից
 գրչի , որ և այն է գրիչ վարուց սքն յակո
 բայ՝ մաղաքիս կմշաղիտա աշակերտ մարու-
 գէի : Եւ վա. այսպիսի ընթանուե երից սքն
 ի միմեանս՝ 'ի միասին եդեալ է տօն նյ . զի
 և վարք մարուգէի և մեղիտոսի 'ի վարս մե-
 ծին յակոբայ աւանդի . արդ մեք դարձցուք
 'ի կարգ պատմութե նորա : (1°)

Եւ եղև յետ վախճանի մեծին կոստանդիա-
 նոսի և մեծին տրդատայ՝ դիմեաց շապուհ
 արքայ պարսից միւսանգամ պատերազմաւ 'ի
 միջագետս 'ի սահմանս հռովմայեցւոց . այլ
 աղօ

Հայտնի է մեծիայ հայրապետի : 45

աղօթիւք սքն յակօթայ պահեաց Թոր զքա-
ղաք նի զմեզին . վնյ աստ պատմեն ոմանք
զսքանչելիս աղատուե մեքնայ , զորմէ գրե-
ցաք յառաջագոյն : Եւ զկնի այսորիկ եղե-
այն անցք մանաճիւր ի իշխանին ուղտունեաց
միոյն 'ի զօրավարաց խոտրովու հայոց արքայի-
զորմէ յերկար գրեն ճառընտիրք . ոնկ և խո-
րենացին համառօտէ բանիւքս այսօրիւք :
Եւ իմեք մանաճիւր՝ հայոց հարաւային գըն-
դաւն և կիլիկեցւոց զօրօք զկողմամբ ասո-
րեստանի . և ճակատ տուեալ ի բակուր բը-
դեշի 'սատակէ զնա և զգօրս նի , և զպար-
սիկս եկեալս օգնական նմա՝ հալածական
առնէ . և զորդին բակուրայ զհեշտ ձերբա-
կալ արարեալ՝ հանդերձ երկաթի կապանօք
առաքէ խոտրովայ . և զգաւառս ի իշխանուե
նի սրով դատի յանխնայ՝ ոչ միայն զմարտիկս,
այլ և զուամիկ շինականս . և բազում գերիս
առեալ տանի 'ի կողմանց մեքնայ , ի որս և
սարկաւազունս ութ մեծի եմիսին յակօթայ :

Օ որոյ զհետ եկեք յակովբայ՝ համոզէ ըզ-
մանաճիւր՝ արձակել զգերուի ուամիկն իբր
զոչինչ մեղուցելոց . որում ոչ հաւանեալ մա-
նաճիւր՝ արձակել՝ պատճառէ զարքայ :
Եւ յակօթու դէմեդեալ առ արքայ , առա-
ւել ևս զլարի մանաճիւր՝ և 'ի սադրելոյ դա-
ւառականացն՝ զութն սարկաւազունս նորա,
որք 'ի կալանս էին , հրամայէ 'ի ծով ընկե-
նուլ : Օ որ լուեալ մեծին յակօթու՝ դառնայ
'ի տեղի իւր լի բարկուք՝ ոնկ զմովսէսն յերե-
սաց փարաւոնի . և ելեալ 'ի լեառն ինչ՝ այն
է

Եւ ինչ որ անց ընձաքիւնարս, յորմէ երեւեր դաւաւան իմ աշտուանաց, անկէ զմանաձիրհ և զքաւառնորին: Եւ ոչինչ յամեցին դատաւ տանքն նոյ հասանել ՚ի վիճիւն. և նման հերոսիւրի պէսպէս ցաւովք սատակի մանաձիրհ. և պտղաբերուի դաւառին ջրաւորացն դարձաւ յազտազտուկ, եղեալ ՚ի վիճիւն երկինք պղնձի ի գրոց. և ծով (այն է ծովն վանայ) հակառակեալ յինքն լուսնի զտահմանս անդատանաց: (1) որ լուծեալ մեծին վրձանայ և արքային խորովու՝ ցատուցեալ հրամայեն արձակել զգերեալսն. և առնոյն այր մաղթել ապաշխարուի, զի դարձցի սրտմտութիւնս: (2) որ յետ ելից յակովբայ յձէս, ժառանգ որդի մանաձիրհայ (զուրա անուն) գեղեցիկ ապաշխարուի՝ ուժգին արտասուօք և հառաչմամբ՝ նորին բարեխօսուի գտեալ՝ բժշկուի ինքեան և դաւառին: Եւ յաջոմանէ և զկնի լիցի բան ի ճառնարաց: (11) Եւ սէյն նոյ յակոբ բազում ճգանց համբերեալ, և բազում նշանս արարել, և այսպիսի վարուք կացել ՚ի մարմնի օն զանմարմին, որ և զհրեշտակս զարմացոյց, յետ սակաւ ժամանակի ննջեաց. այս է՝ միով ամառ զկնի նախագրեալ անցից. և եղև փոխումն նորա յձէս այսպէս:

Զյաւուր միաշարաթու ասէ ցեղաբանս. այսօր տեսի զհրեշտակն՝ որ հրաւիրեր զիս ելանել ՚ի մարմնոյս, և մտանել առ անձ: Եւ հրամայեաց նոյ հսկել զգիշերն իմ մինչև ՚ի ժագել արեգականն. և մտանել ՚ի ժամ պաւտաւ:

ԱՄԱՐ

դարապիւն , և կատարէր զգործական խոր և
հուրդն . և տեսեալ զանանուի հորւոյն սթյ՝
աղաչէր խաղաղութ. անցանել թ իշխանութան
և թ պետութան : Եւ կատարեալ զանարատ
պատարագն՝ ելանէր լուսատեսիլ և զոհարժե
կրեւոր . զոր տեսել բազմունն , և խմացել
զփոխումն սթյն՝ յարտառուեղեալ լային . և
նա հրամայէր լուի . և ստիպաւ մի կերակուր
պաեալ՝ սկսաւ աւետարանել նց այսպիս . .
Եւ որ եղբարք լուարուք ինձ . յիշեցէք ըզ
պատուին արգելել յոր եղև զնալ նախահորն .
որ և այ ջան հասոյց , և սթյնթ . և փոխանակ
անախտ դրախտին ժառանգեաց զերկիր ա
նիծարեր : Եւ յիշեցէք զհալածանա մարդա
բէիցն , որք սպանան յընտանեաց իւրեանց :
Եւ յիշեցէք թ արս և զկանայս ամանս հալա
ծեալս վա անուանն . տն , որք զփառս Թիս ալ
համարհեցին , և զսէր սորին ոն զխաղա ման
կըաւոյ ոչինչ համարեցան . և բազում և մե
ծափեծ ճգնութե իշին յԹե : Եւ յիշեցէք և զամ
գապս առաքելոց և մարտիրոսաց և զամ
սթց , որք սասաիկ և զանազան տանջանօք վա
ցոի զանձինս 'ի մահ եղել՝ փոխեցան 'ի քս :
Եւ յիշեցէք զնոյն ինքն զմորն մեր , զսղորմածն ,
զբարերարն , զանմահն . և զնորին համբե
րուին վա մեր մեղաւորացս , որ 'ի հակառա
կուի անօրինաց՝ զանարդանաց և զձաղանաց
զմահ կրեաց այնչափ այսպանօք . Եւ 'ի մինջ
սպախտաւորեալ երախտաւորն մեր՝ ոչինչ թ
տրժանեաց փոխարէն հատուցման բնկալաւ .
ցայց աղաչեմ , մի անտէս պանեք զերախտիս
բա

բարեացն քօի, այլ մնացէք ՚ի վարս ուղղունս քանսի կալոց եմք առաջի բեմի նր՝ առնուլ վարձս ը իւրաքանչիւր վաստակոց. ընկեցէք զչարիս յանձանց ձերոց. և մի խնայէք ՚ի մարմինս, զի օտարացուցիչ է յայ : Եւ արդ ետ անպարտ եմ յարենէ ամենեցուն ձեր. զի ոչ դադարեցի զտիւն և զգիշեր պատմել. և ուսուցանել, և հաստատել յերկիւղ և ՚ի սէրն այ. քանզի գալոց են յաւուրս ձեր գայլք յափշտակողք, և սուտապատում վիշապք որք ոչ խնայեն ՚ի հօտն քօի : Եւ արդ յամեն զուեթիս ձեր գոհացօղք լինիջիք, և հաստատուն կացէք՝ պինդ ունելով զխրատ ուխտի իմոյ, անդադար խոկալով ՚ի սէր և յերկիւղն այ. զի զվարձս համբերողացն ընկալջիք ՚ի քօեւ այ մերմէ. որում փառք յաւիտեանս : Եւ ասացեալ զամենն՝ օրհնեաց զնոսա. և ծունր կրկնեչ երիցս՝ խոստովանելով զամենաք զերրորդունին, և կողմնեչ աւանդեաց զոգին ՚ի քն. և հօտ անոյշ բուրեաց. և լոյս ՚ի վերուօտ երթեւեկս առնէր ՚ի վրձն շաւրաց նր : Եւ բազում լալիւն լինէր ժողովքդոցն, զի զբկեցան ՚ի Ծա հովուէն. և կատարեչ զկարգ աղօթիցն՝ եղին ՚ի գերեզմանի ՚ի ներքսագոյն վայրի, և անձեռնհաս ՚ի յափշտակողաց. որ կան մինչև ցայսօր (ասէ մին ՚ի ճառընտրաց՝ բանիւն Ժմկակից գրչի) : Եւ զերիս ամս ընդ անիծիւք եկաց երկիրն ուշտունեաց. մարդ և անասուն անծնունդ. և պտղաբերքն գօտացեալք, և անչափ գեղեցկութիւք խամրացեալք. ոնց ասաց ամն ՚ի

Վ

պատ.

պատմագրաց , եթէ նախ քան զանկէժան յա-
 փորայ նման էր երկիրն ոչտունեաց դրախ-
 տին ադինայ : Եւ ապա խորհարդ առեալ
 ոմն յազգէ մանածրհի , ոմանք քոյր ասեն , ե
 ոմանք հօրեղծօրորի (զոր խորենացին ժա-
 ռանգ որդի ասաց) , քանզի մանածիհր սա-
 տակեալ էր , յուղի անկեալ գնաց 'ի խնդիք
 նշխարաց խնդրել զբժշկուի ազգին ե գաւառ
 ոին , յոյժ աշխատաբար զծունկքն ե զերեսն
 Է գետին քարշել , մինչև քերթեալ լինէր .
 ե հասեալ 'ի տապանն՝ անդադար ազօթիւք
 տղայր զքառասուն օր : Եւ ապա լուճել պա-
 ղատանաց նք սքին յակովբայ՝ ողորմել պար-
 գէէ նմա մասն , ոնց կենդանի մատուցեալ
 զանարատ ե զնք աջն , հատեալ տուճել նմա
 զկոճ մատինն . մինչև սքանչանալ սպասառ-
 րացն . ե օրհնեալ 'ի տեսլեանն զարդատուի
 նք՝ արձակեաց գնա . ե նա ուրախութի հա-
 տեալ 'ի գաւառն աղձնեաց 'ի բլուրն երկա-
 թահանք՝ աւետիս մատուցանէր գաւառին :
 Իսկ յորժամ եհառ հարձառ աւետեացն՝
 գրոհ տուեալ հասանելին բազմուի ժողովոյն
 'ի տեղին , որ կոչի առաքելոց բլուր . զի ե
 անախ գնային աւետաբերքն . ե գունդք
 գունդք զմիմեամբք փարէին , ե անկանէին
 յոտս բերողին զնշխարսն . ե 'ի յիշատակ ի-
 րացն այր իւրաքանչիւր քար մի գնէր 'ի բլ-
 րուն . ե կայ մինչև ցայսօր կսրկառ փոքր
 քարանցն , որ ունի զթիւ համարոյ եկեղոյ
 ժողովրդեանն :

Եւ ապա առեալ պանելին զնշխարսն զառ 'ի
 Դ D վայր

վայր լերինն յերկիրն ուշտունեաց . և նոյն-
 ժամայն արգելան . քզի չեղև հնար ումեք
 շարժել ոչ գրաստով և ոչ մարդով . և 'ի զար-
 մացման կային բազմութիքն զերիս աւուրս :
 Եւ 'ի տեսլեանն հրեշտակ նայ երևեալ՝ հրա-
 մայեաց իջուցանել 'ի տեղւոջն . և նկատել
 'ի ձորակէն տեղի մի բարձրաւանդակ՝ անդ
 հիմնարկուի առնէին սթյ եկեղեցւոյ , ուր և
 հանգուցին զնշխարս սթյն : Եւ ել համբաւ
 սթ աջոյն . և անդր հասանէին 'ի մօտաւորաց
 և 'ի հեռաւորաց՝ ընծայ բերեալ , և առնու-
 ին ողորմութիւն՝ բժշկելով յիւրաքանչիւր
 ախտից :

Եւ որ զայս ամ՝ զոր գրէ ճառընտիրն առա-
 ջին յազգային աւանդութի , քաջ հաստատէ
 և ճառընտիրն երկրորդ՝ բանիւ ասորի կամ
 մծբնացի ականատես գրչի , որ թուի մաղա-
 քիա աշակերտ մարուգէի , ունելով բանին
 այսպէս . * { Եայնժամ ազգ եղև արանց խա-
 բազնազգեստից 'ի հոգւոյն սթյ եթէ ոչ է
 հնար օրհնիլ երկրիդ ձերում , եթէ ոչ եր-
 թեալ բերէք մասն ինչ 'ի նշխարաց սթյն յա-
 կովբայ : Եւ նոքա եկեալ պատմեցին մեզ
 զամ որ ինչ եղեալն էր յերկիրն իւրեանց . և
 մեք ողորմութի արարաք վա պատմելոյ նց
 զանցս անցիցն . և առեալ 'ի նշխարաց սթյն՝
 տուաք նց : Եւ նք առեալ մեծաւ ուրախու-
 թք զնացին յճն իւրեանց՝ 'ի տեղին , որ մերձ
 է 'ի գաւառն աղձնեաց . և անդ կան նշխարքն
 մինչև ցայսօր ժամանակի . և բազում բժշ-
 կութիք լինին նովաւ 'ի նոր ॥ :

Իսկ

Իսկ թէ զի՛նչ եղև զկնի բուն մարմին սքին
մնացեալն ՚ի մծբին , պէսպէս են բանք : Օ ի
սոյն սա գրիչ վարուց սքին զայն և եթ նշա-
նակէ , թէ * Օ կնի մահո՛ւնն նորա պակա-
սեաց զօրքն հոռոմոց ՚ի քաղաքէ անտի . և
եկեալ արքայն պարսից՝ առնու զքաղաքն ,
մէ պատերազմաւ , այլ սիրով ॥ : Իսկ բու-
ղանդ՝ որ և չէր ինչ հեռի ժամանակաւ , գրէ
այսպէս . * Իայց ոսկերք նր շնորհեցան քա-
ղաքին ամդացւոց ի այլ մծբնացիսն ՚ի փո-
խիլ նր անտի անդր ՚ի մարտս պատերազմացն
յուսաց թգլորացն ի թգլորացն պարսից ॥ :
Օ նոյնս հաստատէ ան իրօք և թէ ողորեալոս
ի փիլոթէոսն՝ յասելն . * Օ կնի ժամանա-
կի անցելոյ , յորժամ քաղաքն այն յինքնակա-
լէ ժամանակին աւանդեցաւ թգլուէ պար-
սից , ելին համօրէն բնակիչք քաղաքին , և
բարձին զյառաջամարտկին զմարմինն . թէ-
պէտև դժոճարեալք և վշտացեալք ի տա-
րաբնակուին , այլ նոճագելով գովուք զյառ-
թագգեաց առաքինւոյն զօրուի . զի ոչ ար-
դեօք ՚ի լինել նր ի նր ի իշխանուի բարբա-
րոսաց լինէին ॥ : Եւ զի այս բանք հաստա-
տուն երևին , պարտ է ՚ի նոյն միտս իմանալ
և զգրեալն ՚ի գեննադիոսէ զսքին յակորայ .
* Եւ աւ ՚ի ժամանակս կոստանդեայ . և ի
պատճիրելոյ հօրն կոստանդիանոսի ՚ի մէջ
պարսպի քաղաքին մծբնայ թաղի , իմա ՚ի
պահպանուի քաղաքին . որ յաջողեաց ի հա-
ւատոց կոստանդիանոսի : Ի՛նչպիսի յետ բա-
ղում ամաց մտեալ յուլիանոս ՚ի քաղաք անդր ,

և լուսաւորեցին զխաւարեւ միտս մարդկանս
 և սրբեցին զօրոմն՝ զոր սերմանեաց մշակն
 չար . և նք սերմանեցին սերմն բարի զվիշտու-
 թիւն յօր . սոքա պանդուխտք և օտարք յձե՛
 վն բազմաց պարգևս ստացան : Եւ նոն յերկ-
 բին եղիպտացւոց . և սեղբեսորոս յերկրիս
 մերում . և յակովբ 'ի մծբին քաղաք՝ որ է 'ի
 միջագետս : (Հիշատակ նց օրհնութիւն , և ա-
 զօթք նց 'ի վիշտում Թի : Եւ որ աղաչեմ վնն և
 խնդրեմ , զի աղօթս արասցեն փառն մեր , և
 խնդրեացեն 'ի մեմէ՛ զի լը հովանեաւ ողոր-
 մութե իւրոյ պահեացէ զիշխանութիւն մեր և
 զԲՊՐՈՒԹԻՒՆ . և յաւուրն յետնում՝ յորժամ
 ծագի , ողորմութիւն քօի արժանի արասցէ
 զմեզ լը նոսին փառս մատուցանել ամենամեծ
 երրորդունն : Ս'ղը լեր որդեակ իմ հիպար-
 քոս :

(Հետ այսորիկ ելեալ երանելին սքն յակովբ
 շրջէր 'ի վիճակեալն՝ տեսանել և դարմա-
 նել զտունկս քրիստոնէութե , մատուցանե-
 լով նց օրհնութի զվիշտութիւն իւր . և յայսմ մի
 ջոցի պատմեն ոմանք զգործս ինչ նորա՝ զորո
 մեք լը այլոց յառաջագոյն եղաք . ոնք և ըզ-
 շինութի եկեղեցւոյն՝ զոր նշանակեցաք , լը
 կարգի դրէ աստանօր՝ ոնք և 'ի վարս սքն մե-
 դեայ կմ մեղիտոսի՝ մաղաքիաւաչակերտ մա-
 լուգէի լը օրինակիս լը այսմիկ :

Իբրեւ դարձաւ սքն յակովբ 'ի ժողովոյն , տե-
 սեալ՝ զի բազմացեալ էր քրիստոնէութիւն ,
 խորհեցաւ եկեղեցի շինել : Եւ ելեալ առ
 սքն մարուգէ յանապատն , իբրեւ ողջոյն ե-
 տուն

տունն միմեանց , ասէ սքն յակովբա . խորհուրդ
առնիմ եկեղեցի շինել : Եթէ ար Կամեացի
արի , զի իջուաք և տառաքեացուք զառիւի սրբ
բութեն . և ասէ սքն մարութե . արժան է
իջանել , զի եօթներեակս մերձեալ է . արի
էջ դու ինքնին , և առաքէ ար զհրեշտակ
իւր , և ցուցցէ քեզ զտեղին՝ ուր պարտ է շե
նել . զի տեղի կուոյ է ընտլ , և երգք անօրէ
նուն 'ի նմա . սրբեացի , և պատարագեացի 'ի
նմա մարմին և արիւն նա մերոյ յի քի : Եւ
ասէ սքն յակովբա . աղօթք ձեր եղիցին 'ի վի
մեր՝ լինել ուղ ասացիքդ :

Եւ վաղվազակի յարուցեալ էջ 'ի քաղաքն .
և ժողովել զմեծամեծս քաղաքին՝ ասէ ցնա .
դուք զի՞ ասէք , ո՞ւր հրամայեք շինել եկե
ղեցի . և նք ցուցին նմա՝ տեղիս երկա կամ
չորս : Եւ նա լռեաց մինչև 'ի գիշերն . և իւ
րեւ եղև երկրորդ ժամ գիշերոյն՝ յարուցեալ
էտու զչիշիւղոյն , և ել արտաքս 'ի սենեկէն
իւրմէ . և ահա հրեշտակ նա երևեցաւ , և
մատուցեալ ողջոյն ետ մար ոքն յակովբայ :
Եւ նա հարցանիւր . ո՞վ ես դու . և հրեշտակն
ասէ . ես եմ՝ որ առաքեցայ 'ի նաե , զի ցու
ցիցք քեզ զտեղի եկեղեցւոյ և զչափ նորին :
Եւ ասէ յակովբա հրեշտակն . աղէ դու եր
թիցեա առաջի իմ . և ոչ զարհուրեցաւ ի տե
սիլ հրեշտակին . զի բազում անգամ սովոր
էր տեսանել զտեսիլ նայ : Եւ դնաց ի նմա
հրեշտակն՝ մինչև ցտեղին , որ ել լեալ տե
ղի կուոյ անտիոքայ արքայի . և ասէ ցնա .
այս է տեղի եկեղեցւոյ . և եցոյց նմ զչափն .
և

և այնուհետև ձեռն 'ի գործ արկանէր շին-
 ունաժոյն երանելին : Եւ այս է՝ զոր սուղ
 բանիւ յիշատակէ միւս ճառքն տիրն՝ ասելով .
 * Նրեշտակն . . . վժ. հիմնարկութե հաշտա-
 րար եկեղեցւոյ՝ նր առաջի երեւել, և խրատ
 տայր նմա զպատգամս նյ 1 :

Յաւուրսն յայնոսիկ օքն մեղիս այր նյ ենպ
 կողմանցն պարսից , որ և կոչի միւս մեղիտոս ,
 'ի դառնալ իւրում յուխտատեղեաց եէմի՝
 անցանէր ի մծբին քաղաք . և տեսել զսքն
 յակոբ , զի սկսեալ էր շինել զեկեղեցին ,
 ուրախացաւ ոչ սակաւ ուրախութի . և առեալ
 'ի վաճառականացն՝ որ յերկրէն իւրմէ էին ,
 երեք հարիւր դահեկան , ետ օգնութի եկե-
 ղեցւոյն . զի ոչ ունէր ինչ իւր , բայց միայն
 զգասազանն և զաւետարանն : Եւ մարգա-
 րէացան սքն մեղիտոսի սքն յակոբ և սքն
 մարուգէ , թէ մարտիրոսութի կատարիս 'ի
 դառնալ քոյարեւելս . որ և եղև իսկ . որնպս
 գրեցաք 'ի վարս նր բանիւ՝ ժամանակակից
 գրչի , որ և այն է գրիչ վարուց սքն յակոբ
 բայ՝ մաղաքիա կմշաղիտա աշակերտ մարու-
 գէի : Եւ վժ այսպիսի ընտանուե երից սքն
 ի միմեանս՝ 'ի միասին եղեալ է տօն նյ . զի
 և վարք մարուգէի և մեղիտոսի 'ի վարս մե-
 ծին յակոբայ աւանդի . արդ մեք դարձցուք
 'ի կարգ պատմութե նորա : (1°)

Եւ եղև յետ վախճանի մեծին կոստանդիա-
 նոսի և մեծին տրդատայ՝ դիմեաց շապուհ
 աղբայ պարսից միւսանգամ պատերազմաւ 'ի
 միջագետս 'ի սահմանս հռովմայեցւոց . այլ
 աղօ

Հայտնի է մեծիայ հայրապետի : 45

աղօթիւք սքն յակորայ պահեաց տր զքա-
ղաք նի զմեծին . վնյ աստ պատմեն ոմանք
զսքանչելիս ազատուե մեծնայ , զորմէ գրե-
ցաք յառաջագոյն : Եւ զկնի այսորիկ եղև
այն անցք մանաճրհի իշխանին ռչտունեաց
միոյն 'ի զօրավարաց խոսրովու հայոց արքայի-
զորմէ յերկար գրեն ճառընտիրք . ոնի և խո-
րենացին համառօտէ բանիւքս այսօրիւք :
Եւ իմեջ մանաճիրհ հայոց հարաւային գըն-
դաւն և կիլիկեցւոց զօրօք զկողմամբ ասո-
րեստանի . և ճակատ տունեալ ի բակուր բը-
դեշի 'սատակէ զնա և զգօրս նի , և զպար-
սիկս եկեալս օգնական նմա՝ հալածական
առնէ . և զորդին բակուրայ զհեշա ձերբա-
կալ արարեալ՝ հանդերձ երկաթի կապանօք
առաքէ խոսրովայ . և զգաւառս իշխանուե
նի սրով դատի յանխնայ՝ ոչ միայն զմարտիկս ,
այլ և զուամիկ շինականս . և բազում գերիս
առեալ տանի 'ի կողմանց մեծնայ , ի որս և
սարկաւագունս ութ մեծի եմիսին յակորայ :

Օ որոյ զհետ եկեջ յակովբայ՝ համոզէ ըզ-
մանաճիրհ՝ արձակել զգերուի ռամկին իբր
զոչինչ մեղուցելոց . որում ոչ հաւանեալ մա-

նաճիրհ արձակել՝ պատճառէ զարքայ :

Եւ յակորու դէմ եղեալ առ արքայ , առա-
ւել ևս զչարի մանաճիրհ . և 'ի սադրելոյ գա-
ւառականացն՝ զութն սարկաւագունս նորա ,
որք 'ի կալանս էին , հրամայէ 'ի ծով ընկե-
նու : Օ որ լուեալ մեծին յակորու՝ դառնայ
'ի տեղի իւր լի բարկուք՝ ոնի զմովսէսն յերե-
սաց փարաւոնի . և ելեալ 'ի լեառն ինչ՝ այն

է

Ե ին ամանց ընձաքիարա , յորմէ երեւեր դաւաւան ւամ աշտունեաց , անեծ զմանաձիրհ և զքաւառ նորին : Եւ ոչինչ յամեցին դատաւ տանքն ւայ հասանել ՚ի վճ նր . և նմաք հեքոյիքի պէտպէս ցաւովք սատակի մանաձիրհ և պաղաքերուի դաւառին ջրաւորացն դարձաւ յաղտաղտուկ , եղեալ ՚ի վճ նր երկինք պղնձի ին գրոց . և ծով (այն է ծովն վանայ) հակառակեալ յինքն լուսնի զտահմանս անդատանաց : () որ լուծեալ մեծին վրժանայ և արքային խորովու ցառուցեալ հրամայեն արձակել զգերեալսն . և առ նոյն այր մաղթեւ ապաշխարուք , զի դարձցի սրտամոռութի նն : () որ յետ ելից յակովբայ յՅէս , Ժառանգ որդի մանաձիրհայ (զուրա անուն) գեղեցիկ ապաշխարուք՝ ուժգին արտասուճօք և հառաչմամբ՝ նորին բարեխօսուք գտեալ բժշկուի ինքեան և դաւառին : Եւ զայս մանկ և զկնի լիցի բան ին ճառընարաց : (11) Եւ սէյն ւայ յակոր բազում ճգանց համբերեալ , և բազում նշանս արարել , և այսպիսի վարուք կացել ՚ի մարմնի տեղ զանմարմին , որ և զհրեշտակս զարմացոյց , յետ սակաւ Ժամանակի ննջեաց . այս է՝ միով ամառ զկնի նախագրեալ անցից . և եղև փոխառմն նորա յՅէս այսպէս :

Էջաւոր միաշարաթու ասեցեղբարսն . այսօր տեսի զհրեշտակն՝ որ հրաւիրէր զիս ելանել ՚ի մարմնոյս , և մտանել առ ւեծ : Եւ հրամայեաց նր հսկել զգիշերն ւամ մինչև ՚ի ծագել արեգականն . և մտանել ՚ի Ժամայառ

տաւ

գարադին , և կատարէր զգորկական խորհրդերն . և տեսեալ զմանաւն հոգւոյն սբջ . աղաչէր խաղաղութեանցանել ի իշխանութիւն և ի պետութիւն : Եւ կատարեալ զանարատ պատարագն՝ ելանէր լուսատեալ և զոգար ի երեսօք . զոր տեսել թաղմունն , և խմայել զփոխումն սբջն՝ յարտառուեղեալ լային . և նա հրամայէր լռել . և տակաւ մի կերակուր տուեալ՝ սկսաւ աւետարանել նց այսպէս .

Եւ որ եղբարք լուսարժէք ինձ . յիշեցէք ըզպատուէն արգելել յոր եղև զնալ նախահօրն . որ և այլ ջան հասոյց , և սբջ նք . և փոխանակ անախտ դրախտին ժառանգեաց զերկիր առնիծարեր : Եւ յիշեցէք զհալածանս մարգարէիցն , որք սպանան յընտանեաց իւրեանց :

Եւ յիշեցէք ի արս և զկանայս ամանս հալածեալս վառմանն . որք զփառս տեսաւ համարհեցին , և զսէր սորին ոմ զխաղա մանկէս զոչնչ համարեցան . և բազում և մեծափեծ ճգնութեւն յիշին յիշ : Եւ զամ գապս առաքելոց և մարտիրոսաց և զամ սբջ , որք սասաիկ և զանազան տանջանօք վառմի զանձինս ի մահ եղել՝ փոխեցան ի քր : Եւ յիշեցէք զնոյն ինքն զմորն մեր , զողորմածն , զբարերարն , զանմահն . և զնորին համբերութիւն վառմեր մեղաւորացս , որ ի հակառակուէ անօրինաց՝ զանարգանաց և զձադանաց զմահ կրեաց այնչափ այսպանօք . Եւ ի մէնջ սարխառաւորեալ երախտաւորն մեր՝ ոչինչ ի տրժանեաց փոխարէն հատուցման բնկալաւ . ցայց աղաչեմ , մի անտէս պահեք զերախտիս բա

վայր լերինն յերկիրն ուշողանեաց . և նոյն-
 ժամայն արդեւան . քղի չեղև հնար ումեք
 շարժել ոչ գրաստով և ոչ մարդով . և ՚ի զար-
 մացման կային բազմութիքն զերիս աւուրս :
 Եւ ՚ի տեսեանն հրեշտակ նոյ երևեալ հրա-
 մայեաց իջուցանել ՚ի տեղւոջն . և նկատել
 ՚ի ձորակէն տեղի մի բարձրաւանդակ՝ անդ
 հիմնարկուի առնէին սթյ եկեղեցւոյ , ուր և
 հանգուցին զնշխարս սթյն : Եւ եւ համբաւ
 սթ աջոյն . և անդր հասանէին ՚ի մօտաւորաց
 և ՚ի հեռաւորաց՝ ընծայ բերեալ , և առնու-
 ին ողորմութիւն՝ բժշկելով յիւրաքանչիւր
 ախտից :

Եւ ք զայս ամ՝ զոր գրէ ճառընտիրն առա-
 ջին յազգային աւանդուէ , քաջ հաստատէ
 և ճառընտիրն երկրորդ՝ բանիւ ասորի կամ
 մծբնացի ականատես գրչի , որ թուի մաղա-
 քիա աշակերտ մարուգէի , ունելով բանին
 այսպէս . * { Եւ յնժամ ազգ եղև արանց խա-
 րազնազգեստից ՚ի հոգւոյն սթյ եթէ ոչ է
 հնար օրհնիլ երկրիդ ձերում , եթէ ոչ եր-
 թեալ բերէք մասն ինչ ՚ի նշխարաց սթյն յա-
 կովբայ : Եւ նոքա եկեալ պատմեցին մեզ
 զամ որ ինչ եղեալն էր յերկրին իւրեանց . և
 մեք ողորմութի արարաք վս պատմելոյ նոյ
 զանցս անցիցն . և առեալ ՚ի նշխարաց սթյն՝
 տուաք նոյ : Եւ նք առեալ մեծաւ ուրախու-
 թք գնացին յՅն իւրեանց՝ ՚ի տեղին , որ մերձ
 է ՚ի գաւառն աղձնեաց . և անդ կան նշխարքն
 մինչև ցայսօր ժամանակի . և բազում բժշ-
 կութիք լինին նովաւ ՚ի ար ॥ :

Իսկ

Իսկ թէ զինչ եղև զկնի բուն մարմին սքնն
մնացեալն՝ ի մծբին, պէտպէս են բանք : Օ ի
սոյն սա գրիչ վարուց սքնն զայն և եթ նշա-
նակէ, թէ * Օ կնի մահո՛ւնան նորա պակա-
սեաց զօրքն հոռոմոց ի քաղաքէ անտի . և
եկեալ արքայն պարսից՝ առնու զքաղաքն,
ոչ պատերազմաւ, այլ՝ սիրով ॥ : Իսկ բու-
զանդ՝ որ և չէր ինչ հեռի ժամանակաւ, գրէ
այսպէս . * Իայց ոսկերք նր շնորհեցան քա-
ղաքին ամբացւոց ի այլ մծբնացիսն ի փո-
խիլ նր անտի անդր ի մարտս պատերազմացն
յուսաց թգլորացն ի թգլորացն պարսից ॥ :
Օ նոյնս հաստատէ ամ իրօք և թէ ոգորեալոս
ի փիլոթոսն՝ յասելն . * Օ կնի ժամանա-
կի անցելոյ, յորժամ քաղաքն այն յինքնակա-
լէ ժամանակին աւանդեցաւ թգլորուէ պար-
սից, ելին համօրէն բնակիչք քաղաքին, և
բարձին զյառաջամարտկին զմարմինն . թէ-
պէտեւ դժոճարեալք և վշտացեալք ի տա-
րաբնակուին, այլ նո՛ւագելով գովուք զյաղ-
թագգեաց առաքինւոյն զգօրուի . զի ոչ ար-
դեօք ի լինել նր ի նո՛ւ ի իշխանուք բարբա-
րոսաց լինէին ॥ : Եւ զի այս բանք հաստա-
տուն երևին, պարտ է ի նոյն միտս իմանալ
և զգրեալն ի գեննադիոսէ զսքնն յակօբայ .
* Եւ աւ ի ժամանակս կոստանդեայ . և ի
պատուիրելոյ հօրն կոստանդիանոսի ի մէջ
պարսպի քաղաքին մծբնայ թաղի, իմա ի
պահպանուի քաղաքին . որ յաջողեաց ի հա-
ւատոց կոստանդիանոսի : Վնազի յետ բա-
ղում ամաց մտել յուլիանոս ի քաղաք անդր,
կամ

կամ առ յաչաղելոյ զփառս Թաղելոյն , և
կմ զհաւատս կոստանդիանոսի՝ որ վս հա-
լածէր զտուն նր , հրաման ետ հանել ի քա-
ղաքէն զնշխարս Ծա մարմնոյն : Եւ յետ առ-
կաւ ամսոց յովիանոս կայսր յաջորդն յուլիա-
նոսի՝ ի պատճառս հաշտուե ետ զքաղաքն
ի ձեռս բարբարոսաց , որ մինչև ցայսօր հան-
դերձ սահմանօք իւրովք անկեալ կայ ի ծա-
ռայութիւն պարսից ॥ : Երդ եթէ և այսպէս
լեալ իցէ , պահի պատմութիւն այն՝ եթէ յոր-
ժամ տիրեցին պարսիկք մծբնայ և սահմա-
նաց նր , մծբնացիք տարան ի իւրեանս ըզ-
մարմին սէյն յամիդ . և անտի ոչ գիտեմք՝
որ . այս ինչ յայտնի է , զի մինչև ցայսօր
կայ մնայ Թափուր գերեզման սէյն յեկեղեց-
ւոջ նորա ի մծբին :

Իսկ վս աջոյ սէյն կմնշխարաց նր , որ բե-
րաւ ի ուտունիս , գրէ ճառքնտիրն , Թէ
սահմանն ուր բնակեցաւ սէյն յակովք , այժմ
կոչի մոզս , իմ մոկաց երկիր . և զի տեղին
այն անկեալ էր զկնի ժամանակաց ի ձեռս
այլազգեաց , Թէքն հայոց յազգէն արծրու-
նեաց՝ տայր գանձս , և գնէր զտեղին , և չի-
նէր փառազարդ եկեղեցի . կարգէր քահա-
նայս և կրօնաւորս ի փառաբանուի ամենա-
սք երրորդունն : Որում ի դէպ գայ և յորի-
նելն սէյն գրիգորի նարեկացւոյ զպանծալին
զայն ճառն երբողենի յաւուրս Թաքաւորացն
արծրունեաց՝ ի վր սէյն յակողայ մծբնայ
հայրապետի . ուր ունի սկիզբն է ուղղեալ առ
եկեղեցի այ , նայնպէս և մօտ ի վախճանն՝
ասէ

մտէ՝ առ յս . * Եւ հիմնեցուցես զայս քաղ-
 քովեստի՝ ի շինուած յարկի քումդ հանգստի
 գաւանաբանի այսք բարի հովուի . և փոխա-
 որեցես մեզ տուն բնակուե՛ զլուսապաճոյճ՝
 դաւիթ տաճարիդ արքայականի ॥ : Իսկ ըզ-
 ն շխարաց սթյն փոքր մի յառաջ ի հանրապէս
 զայս ասէ . * Հոգւով Ելացաւ ի վերամբար-
 ձեալ առհաւատչեայ ակնկալուեն . և ի մա-
 սունս ոսկերաց մարմնոյն զանծախելի պար-
 դեան տնկեաց . որով յուսացոյց և եցոյց ըզ-
 յարուին կենդանուե . . . Ի շխարհ միանգա-
 մայն նովաւ ունի հանդերձել զապագայիցն
 յուսադրութի . և ի նոյն ինքն յեցեալ կայ
 կանգուն՝ անդղդղելի նորոգ անկործան միջ
 նորդեալ երկնի և երկրի ॥ : Ու և յընթացս
 ճառին լիակատար վարք սթյն բովանդակի :
 Եւ ի շարականի սթյն յակովբայ , որ կամ
 ի նարեկացւոյն և կամ յայլմէ գաւառակից
 վիճպէ առ նովաւ երևի յօրինել կարի վայել-
 չապէս , ոչ միայն բովանդակ վարք սթյն գե-
 ղեցիկ նկարագրի , այլև նշխարք նորա և
 տաճարն յայտնապէս յիշատակին՝ յասելն .
 * Երկրպագեմք առաջի տեղական նշխա-
 րաց ճգնաւորին քմի և պատուական վկային ,
 որ է պարծանք Յի , և բարեխօս վս մեր . . .
 Ի տաճարի քում սրբուե՛ երկրպագեմք քոց
 նշխարաց . փառաւորեմք զօր յիշատակի կա-
 տարման քո հանգստեան . առ քմ բարեխօ-
 սեա՛ վս մեր քս տօնողացս ॥ : (12)

Ս ախճան սթյն յակովբայ եղև ըստ մեզ յամի
 նոն 346 , կմ 347 . զոր ոմանք չորս հինգ ամօք
 D 3 զկնի

զկնի դնեն . իսկ անորից յամի աղեքսանդրի
649. այն է ամառն 338. որ լինի եօթներորդ
ամհայրապետուն սէյն արիստակեսի . այլ
սակայն պարտ է դնել յեօթներորդ ամի
սէյն վրթանխի :

XX

Ծ ԱՆ Օ Թ Ո Ի Թ Ի Ի Ն Ք :

(1) **Ս**րբաբնի գրիչ վարուց մեծին յակորայ ճանաչի ժա
մանակակից և ակնատես՝ աշակերտ ամուլակցի նր մա
րուգէի՝ մաղաբիա անուն, զոր ոմանք չաղիտա անուն
նեն . և երկրորդն՝ միով դարու զկնի Թէոդորեոս եպո
կիւրիոյ , ի սկիզբն մատենին՝ որ յաղագս վարուց սէյ
ճգնաւորաց կողմանցն անտիրայ ասորուոց , պատմուե
ծածասէր կմ փիլոթէոս կոչեցեալ . ճառ . ե : Եւ յեր
կուց աստի առեալ են ճառընտիրք մեր՝ կրկնակի օրի
նակաւ :

Առաջին օրինակն է ի Ճառընտ . Ա . սկիզբն ունելով
այսպէս . * Պատմութի սէյն յակովբայ մծրնայ հայրա
,, պետին : Վերծանողութի պատմուե վն սէյն յակով
,, բայ . զորս նսնմատագոյնս տացուք նոր սինեայ , սակա
,, այնորիկ արառաճառի . զոր ուսուցեալ և ծանուցեալ
,, զվարս սէյն յակովբայ՝ նախանձ ընկալեալ յանձինս՝
,, քաղաքավարեցին , և մասնաւորեցան բաժնի նր . և
,, արժանաւորեցան ը նմա տեսանել զմր : Եւ ոմանք
,, հակառակին յառաջին բանս , ոչ ասելով զնա յաղգէն
,, արշակունեաց , կմ հօրաքեռորդի սէյն գրիգորի . զոր
,, մէք սերտ գտեալ և հաւանեալ ի գրոց ասորուոց . և
,, որք ուրաստ կան , փոխարէն խրատու ի նորին յանձ
,, նէ առցեն . մէք զճշմարիտն ասասցուք , անդատա
,, պարտ միամբ ի նմանէ . զի և հրէայքն վն քնի ասա
,, ցին , եթէ որդի հիւստն է : Արդ յորժամայս հո
,, գեբարձութիս հոլովեցաւ , և մանուկն գրիգոր ի
,, ձեռն դայեկացն գնացեալ փախտեայ անկանէր յեր
,, կիրն կապապաղովկիա . և զնորին համացեղն զսէյն յա
,, կովբ

« Կովք նորին գայեկին առեալ՝ գնաց 'ի քաղաքն կեսապ ,
 ,, ընայ || • ևն :

Սովին ոճով հետաքննուէ յօրինեալ է բովանդակ այս
 րինակ , յառաջ բերելով զնմաւանդութիւն՝ որ կան 'ի
 բիրս հայոց և ասորւոց զսքին յակովբայ • մինչ զի հեզի
 նակ ճանաչի նոյն իսկ յօրինողն ճառընտրաց՝ վկայասերն
 Էրիգոր , կամ այլ ոք 'ի վիշապաց առաջնոց , յառաջ քան
 զաւուրս շնորհալուոյն , և յետոյ քան զնարեկացին կար
 ծոցեալ : || Զ պահէ զձիշդ կարգ ժամանակի կամ գոր
 ծոց , այլ փոյթ նք է զեղեալսն հաստատել • հաւատա
 րիմ գանձն ցուցանէ , այլ յերկուս տեղիս յայնապէս
 սխալէ , եթէ չիցէ յաւելուած ինքնահաճ օրինակա
 զբաց , ոպ տեսանի յանմանուէ անյարիւր ոճոյն • մի՛ զի
 ասէ , * ուխտ եղեալ էր Ծնողացն՝ ոպ սամուէլին || •
 փոխանակ ասելոյ՝ գայեկացն • զի Ծնողքն հեթանոսք
 էին արքութեք , ոպ հաստատէ : Եւ միւս ևս՝ զի գրէ յա
 ղօթս 'ի բերանոյ սքին յակոբայ յանապատի • * քանզի
 ,, 'ի պատմութէ հարցն , որ զբազումս 'ի սքցն անմասն
 ,, հանեալ (է՝ գեւն) 'ի վաստակոցն , և գեռես պատե
 ,, ռազմի • քանզի 'ի ժամ գիւտի խաչին քո գոչեաց վն
 ,, յուգայի • և գտեալ զօճն կամակոր զանիծեալն յու
 ,, լիննոս , որ չարաչար տանջեաց • Թէպէտեւ արին այն
 ,, (յուգա) յաղթեաց նմա , բայց մեռանէր || • արդ յայտ
 է Թէ յուլիննոս յետ փոխման սքին յակոբայ 'ի վեր ե
 րեցեալ • և գիւտ իսկ խաչին՝ Թէպէտեւ յաւուրս սքին
 յակոբայ եղև , այլ յետ իջանելոյ նք արգեօք յանապա
 տէ : Ինչ զբուն ոճն գրչիս խառն 'ի մ'թուէ և 'ի պար
 ղուէ , յասորւոյ և 'ի հայէ • այլ մեզ պատմական ստու
 րութի և եթէ է խնդրելի • և ահա զոր ինչ և գրէ , կամ
 ներգործուի և կի՞ զօրուի գտանի և յայլ վաւերական
 աւանդութիւն հայոց , ասորւոց , յունաց և հռովմայեց
 ւոց • և զոր ինչ զանց առնէ , ենթադրէ յայնի լինել
 այլուտ • զոր օրինակ և զմեղիտոսի եպիսի հանգիստումն
 ը սքին յակովբայ և մարուգէի ոչ գրէ աստ , զի ուրոյն
 գրեալ կայ 'ի նմին ճառընտրի 'ի վարս նորին սքին մե
 ղեսի կամ մեղիտոսի՝ յարեւման գրելոցն յայլ ճառըն
 տիրս 'ի սմին վայրի :

Երկրորդ օրինակն (որ զօրուի առաջին) է այն , որ կայ
 'ի ճառընտ. Բ. և Ե. և ը հաստուածոյ նաև 'ի Զ. եր

Կոմսգիր : Խորագիրն է 'ի Բ. * Պատմութի սքին
 ,, յակովբայ, զոր գրեաց Մաղաքիայ աշակերտ մարու
 ,, գէի միայնակեցի ॥ . և 'ի Ե. * Պատմութի սքին յա
 ,, կովբայ հայրապետի, զոր գրեաց շաղկառ աշակերտ
 ,, սքին մարուգէի Ծգնաւորի ॥ : Ուր չէ՛ փոյթ՝ Թէ ա
 ,, նուն հեղինակին իցէ մաղաքիա կամ շաղկառ, այլ զոր
 ,, մանալին այն է, զի ը սովին վերնագրով գնի անկէա
 ,, պէս յառաջաբանն Թէոգորեաոսի, և յնմացս է՛ պ
 ,, քանն Թէոգորեաոսի, և է՛ զի այլոյ՝ ի մաղաքիայ կամ
 ,, չղկառայի՝ տեսանի՝ մինչ զի կամ ինքն Թէոգորեաոս
 ,, աւեալ է զման 'ի մաղաքիայէ անտի, և կամ հաւարդն
 ,, Ժողնարաց բազկացուցեալ է զգրութի իւր՝ կէս վի՛ն
 ,, բանից Թէոգորեաոսի (զորոյ զանունն ոչ յիշէ), և ինչ
 ,, մի 'ի բանից մաղաքիայի, զորոյ և Թ յիշէ զանունն . Եւ
 ,, այսպէս երկրորդ օրինակս այս լինի բաղադրեալ՝ ի յու
 ,, նական և յասորի գրոց . Թո՛ղ զի և ինքն Թէոգորեաոս
 ,, Թէպէտեւ յունարէն գրեաց, բայց գորով՝ ի վիճակի ան
 ,, տիպաց ասորւոց՝ յասորւոց անտի ևս սասագեաց . մա
 ,, նաւանդ Թէ և զսքին յակովբայ յայն սակս գրեաց, զի
 ,, և աքոռ նորս մծբին էր՝ ի վիճակի աթոռայն անտիւ

քացւոց :

Եւ արգ՝ այսպէս ունի յառաջաբան այսր օրինակի՝ կմ
 ,, որ նոյն է՝ Թէոգորեաոսի ըհանուր յառաջաբանութի
 ,, 'ի վարս սքին Ծգնաւորաց՝ փիլոթիոս կռեցեալ . 'ի
 ,, տիկղբն Եւ . Զառի . * Մովսէս Զծային օրէնագիրն՝ որ
 ,, եկերձ դեորս Ժովուն, և եհան զժողովուրդն յանա
 ,, առա անջրգի, (յն . և զանջրգի անապատն ջրովք
 ,, տողորեաց,) և արար զայլ սքանչելիս . զոր և գրեալ
 ,, է . և յորժամ էտա 'ի պատմել (յն . և զայլն Զմ սքան
 ,, չելողործեալ՝ շարագրեաց) զվարս սքին առաջնոց,
 ,, ոչ աւանդուի՛ զոր ընկալաւ (յն . ոչ իմաստուի, զոր
 ,, ուսաւ), յեղիպատացւոյն, այլ Ժողովմբ շնորհացն Եյ՝
 ,, որ տուաւ նմա յայնմ ժամանակի : Չի ուստի՛ ուսա
 ,, նէր պլլուսա զառաքինութէն հարելի, կմ զԶածպաշ
 ,, տութէն եհովբայ, կմ զարդարութէն նոյի, կմ զքահա
 ,, նայութէն մեղքիսեգեկի, կմ զհաւատոցն աքրպհա
 ,, մու և զըռունելի պատարագէ նր . (եթէ ոչ զմասաւոր
 ,, և զԶածպին հոգւոյն ըռունէր զճառագայթս : Այսմ
 ,, և ինձ պէտք էն գործակցուի 'ի ժամանակ) : Ուստի

,, և

14 և ետևարձ'ի կարճաց և համառու անասցից ձեզ զվարս
 15 սքցն (որ յառաջ քան զմեզ և առ մեզ), և զնորհ
 16 հոգւոյն սքյ' որ 'ի նմ կր : և նշանակեցից զանուանա
 17 նոցա . զի Թերեւս ազնեացեն ինձ , և տարցեն զիս 'ի
 18 նաւահանգիստ : Սկիզբն ճառիւք յն յակոբորայ : Մտն
 19 զին քաղաք կր չ սահման եղեալ Թգրուէ հառմեց
 20 և պարսից ॥ . և և :

Եւ ոչ միայն յառաջարտեն և պահեալ Թեոգորեաեան
 'ի ճառընտիրս մեր , այլև յետ պատմուեն թաղադրելը
 վերջարանութեն իսկ 'ի նմանէ և փոխառեալ . քանզի
 Թեոգորեաոս պսպէս . կնք զվարս սքյն յակոբորայ ,
 * Չպսոսիկ վն անայնոյս այս (առն) պատմեալ . յայլ
 21 պատմութի փոխեցայց , զսորս օրհնութեն առեալ 'ի
 22 և սատարուի ॥ : Եւ ճառընտիրն Բ . պապէս . * Չայս
 23 պատմեցի վն առնն նոյ , և նշանաւ գրեցի վասն սքյն
 24 մարտագէի , և վն սքյն մեղիտոսի , . . զի ազօրք նոյ
 25 մեզ 'ի սատարուի հանցեն . և ես յայլ սքց պատմու
 26 և թի ընթացայց ॥ :

Յորմէ յայտ է , Թէ երկրորդս այս օրինակ զիբիկն առ
 նի հեղինակուի . զԹեոգորեաոսին ըն ձմ' բանի . և ըզ
 մաղաքեայն' զոր 'ի կարգին շեշուցանէ համեմայն ա
 ռաջին օրինակի և այլոց օրինակագրաց . մինչ զի և յայս
 նի փաղանքն Թեոգորեաոսի մտեալ է և յայս օրինակ
 մեր . իբր զի չփոխեալ Թեոգորեաոսի զփոռն աղէք
 տանգրի աղէքսանգրացւոյ չ անուան . աղէքսանգրոսի
 կոստանդնուպոլսոյ հայրապետի' գրեաց զստապիումն
 արիոսի լինել առ առաջնոյն 'ի նմին տարւոյ ժողովոյն
 նիկիոյ . օր * չգէմ' ձմ' պատմուեց . մինչ զի և կուպեր
 թղթանդեան իշխեաց 'ի բաց հանել 'ի կարգէ բանից
 Թեոգորեաոսի զպն հատուած երեւելի . բայց չէ օր
 ժպն վասն մարգկային սխալանաց աղաւաղել զգիրս
 մատենագրաց . շատ է տեսել , Թէ զոր աստանծօր վերապ
 կաւ գրեաց հեղինակն' յետոյ ուղղապոյն աւանդեաց 'ի
 պատմ . եկեզ . Թ . 14 . ուն և տասնման խոհեմութի այս
 պէս ուղղագրի զԹեոգորեաոս :

'ի նախաձառեալ երկուս օրինակս ճառընտրաց մերոց
 վերանորին և բանք այլ ձմ' մատենագրաց և վիսյապրաց ,
 որք խօսեցան զսքյն յակոբայ . ուն և բանք շարականն
 և նախնեացայն նովնոյն էն հիւանեալ , և են հաստա

բարեացն քօի, այլ մնացէք ՚ի վարս ուղղուեալ
քանսի կալոց եմք առաջի բեմի նր՝ առնուել
վարձս ընդ իւրաքանչիւր վաստակոց. ընկեցէք
զչարիս յանձանց ձերոց. և մի խնայէք ՚ի մար-
մինս, զի օտարացուցիչ է յայ : Եւ արդ ետ
անպարտ եմ յարենէ ամենեցուն ձեր. զի ոչ
դադարեցի զտիճ և զգիշեր պատմել և ու-
սուցանել, և հաստատել յերկիւղ և ՚ի սէրն
այ. քանզի գալոց են յաւուրս ձեր գայլք
յափշտակողք, և սուտապատում վիշաք՝ որք
ոչ խնայեն ՚ի հօտն քօի : Եւ արդ յամ նե-
ղութիս ձեր գոհացօղք լինիջիք, և հաստա-
տուն կացէք՝ պինդ ունելով զխրատ ուխտի
իմոյ, անդադար խոկալով ՚ի սէր և յերկիւզն
այ. զի զվարձս համբերողացն ընկալջիք ՚ի
քօե, այ մերմէ. որում փառք յաւիտեանս :
Եւ ասացեալ զամենն՝ օրհնեաց զնոսա. և
Ժուներ կրկնեչերիցս՝ խոստովանելով զամե-
նաք զերրորդունն, և կողմնեչ աւանդեաց
զօգին ՚ի քմ. և հոտ անոյշ բուրեաց. և լոյս
՚ի վերուստ երթեւեկս առնէր ՚ի վրձբն շա-
րաց նր : Եւ բազում լալիւն լինէր Ժողովր-
դոցն, զի զրկեցան ՚ի սք հովոճէն. և կատա-
րեչ զկարգ աղօթիցն՝ եդին ՚ի գերեզմանի ՚ի
ներքսադոյն վայրի, և անձեռնհաս ՚ի յափըշ-
տակողաց. որ կան մինչև ցայսօր (ասէ մին
՚ի ճառընտրաց՝ բանիճ Ժմկակից գրչի) :
Եւ զերիս ամս ընդ անիծիւք եկաց երկիրն
աշտունեաց. մարդ և անասուն անծնունդ.
և պտղաբերքն գօսացեալք, և անչափ գե-
ղեցկութիք խամրացեալք. ուն ասաց ոմն ՚ի
այստ.

պատմագրաց , եթէ նախ քան զանկեան յա-
նքորայ նման էր երկիրն ռչտունեաց դրախ-
տին աղինայ : Եւ ապա խորհուրդ առեալ
ուն յազգէ մանաճրհի , ոմանք քոյր ասեն , եւ
ամանք հօրեղբորորդի (զոր խորենացին ժա-
ռանդ որդի ասաց) , քանզի մանաճիհր սա-
տակեալ էր , յուղի անկեալ գնաց 'ի խնդից
նշխարաց խնդրել զբժշկուի ազգին եւ գաւառ-
սին , յոյժ աշխատաբար զծունկքն եւ զերեան
ք գետին քարշել , մինչև քերթեալ լինէր .
եւ հասեալ 'ի տապանն՝ անդադար ազօթիւք
ողբայր զքառասուն օր : Եւ ապա լուճե՛լ պա-
ղատանաց նր սքն յակովբայ՝ ողորմե՛լ պար-
գէէ նմա մասն , ոնց կենդանի մատուցեալ
զանարատ եւ զնք աջն , հատեալ տուճե՛լ նմա
զկոճ մատինն . մինչև սքանչանալ սպասառ-
բացն . եւ օրհնեալ 'ի տեսլեանն զսոխատուի
նր՝ արձակեաց գնա . եւ նա ուրախուիք հա-
սեալ 'ի գաւառն ազձնեաց 'ի բլուրն երկա-
թահանք՝ աւետիս մատուցանէր գաւառին :
Իսկ յորժամ եհառ համբառ աւետեացն՝
գրոհ տուճեալ հասանէին բազմուի ժողովոյն
'ի տեղին , որ կոչի առաքելոց բլուր . զի եւ
անտի գնային աւետաբերքն . եւ գունդք
գունդք զմիմեամբք փարէին , եւ անկանէին
յոտս բերողին զնշխարսն . եւ 'ի յիշատակ ի-
րացն այր իւրաքանչիւր քար մի դնէր 'ի բլ-
լուրն . եւ կայ մինչև ցայսօր կարկառ մանր
քարանցն , որ ունի զթի՛ն համարոյ եկեղոյ
ժողովրդեանն :

Եւ ապա առեալ արանէին զնշխարսն զառ 'ի
Դ
D
վայր

վայր լերինն յերկիրն ուշողանեաց . և նոյն-
 Ժամայն սրգելան . քղի չեղև հնար ումեք
 չարժեւ ոչ գրաստով և ոչ մարդով . և ի զար-
 մացման կային բազմութիւնքն զերիս աւուրս :
 Եւ ի տեսլեանն հրեշտակ այ երևեալ՝ հրա-
 մայեաց իջուցանել ի տեղւոջն . և նկատել
 ի ձորակէն տեղի մի բարձրաւանդակ՝ անդ
 հիմնարկուի առնէին սթյ եկեղեցւոյ , ուր և
 հանգուցին զնշխարս սթյն : Եւ եւ համբաւ
 սթ աջոյն . և անդր հասանէին ի մօտաւորաց
 և ի հեռաւորաց՝ ընծայ բերեալ , և առնու-
 ին ողորմութիւն՝ բժշկելով յիւրաքանչիւր
 ակտից :

Եւ զայս ամ՝ զոր գրէ ճառընտիրն առա-
 ջին յազգային աւանդութիւն , քաջ հաստատէ
 և ճառընտիրն երկրորդ՝ բանիւ ասորի կամ
 մծբնացի ակնանատես գրչի , որ Թուհի մաղա-
 քիս աշակերտ մարուգէի , ունելով բանին
 այսպէս . * { Եւ յոժամ ազգ եղև արանց խա-
 րազնազգեստից ի հոգւոյն սթյ եթէ ոչ է
 հնար օրհնիլ երկրիդ ձերում , եթէ ոչ եր-
 Թեալ բերէք մասն ինչ ի նշխարաց սթյն յա-
 կովբայ : Եւ նոքա եկեալ պատմեցին մեզ
 զամ որ ինչ եղեալն էր յերկրին իւրեանց . և
 մեք ողորմութիւն արարաք վս պատմելոյ նց
 զանցս անցիցն . և առեալ ի նշխարաց սթյն՝
 տուաք նց : Եւ նք առեալ մեծաւ ուրախու-
 Թք գնացին յճն իւրեանց՝ ի տեղին , որ մերձ
 է ի գաւառն աղճնեաց . և անդ կան նշխարքն
 մինչև ցայսօր Ժամանակի . և բազում բժշ-
 կութիւնք լինին նովաւ ի նր ॥ :

Իսկ

Իսկ թէ զի՛նչ եղև զկնի բուն մարմին սքըն
մնացեալն 'ի մծբին , պէսպէս են բանք : Օ ի
սոյն սա գրիչ վարուց սքըն զայն և եթ նշա-
նակէ , թէ * Օ կնի մահո՛ւնն նորա պակա-
տեաց զօրքն հոռումոց 'ի քաղաքէ անտի . և
եկեալ արքայն պարսից՝ առնու զքաղաքն ,
մէ պատերազմաւ , այլ՝ սիրով ॥ : Իսկ բու-
զանդ՝ որ և չէր ինչ հեռի ժամանակաւ , գրէ
այսպէս . * Ի այց ոսկերք նր շնորհեցան քա-
ղաքին ամգացուոց ի այլ մծբնացիսն 'ի փո-
խիլ նր անտի անդր 'ի մարտս պատերազմացն
յունաց թգլուորացն ի թգրացն պարսից ॥ :
Օ նոյնս հաստատէ ամ իրօք և թէ ոգորեալ
'ի փիլոթիոսն՝ յասելն . * Օ կնի ժամանա-
կի անցելոյ , յորժամ քաղաքն այն յինքնակա-
լէ ժամանակին աւանդեցաւ թգրուէ պար-
սից , ելին համօրէն բնակիչք քաղաքին , և
բարձին զյառաջամարտկին զմարմինն . թէ-
պէտեւ դժո՛ւնարեալք և վշտացեալք ի տա-
րաբնակուին , այլ նո՛ւնագելով գովուք զյադ-
թաղգեաց սուաքինւոյն զգօրուի . զի ոչ ար-
դեօք 'ի լինել նր ի նո՛ւն ի խիսանուք բարբա-
րոսաց լինէին ॥ : Եւ զի այս բանք հաստա-
տուն երևին , պարտ է 'ի նոյն միտս իմանալ
և զգրեալն 'ի գեննադիոսէ զսքըն յակոբայ .
* Եւ աւ 'ի ժամանակս կոստանդեայ . և իսկ
պատուի իրելոյ հօրն կոստանդիանոսի 'ի մէջ
պարսպի քաղաքին մծբնայ թաղի , իմա 'ի
պահպանուի քաղաքին . որ յաջողեաց ի հա-
ւատոց կոստանդիանոսի : Բանգի յետ բա-
ղում ամաց մտեալ յուլիանոս 'ի քաղաք անդր ,
կամ

կամ առ յաչաղելոյ զփառս Թաղելոյն , և
կմ զհաւատս կոստանդիանոսի՝ որ վս հա-
լածէր զտուն նր , հրաման ետ հանել ի քա-
ղաքէն զնշխարս Ծա մարմնոյն : Եւ յետ սա-
կաւ ամսոց յովիանոս կայսր յաջորդն յուլիա-
նոսի՝ ի պատճառս հաշտուե ետ զքաղաքն
ի ձեռս բարբարոսաց , որ մինչև ցայսօր հան-
դերձ սահմանօք իւրովք անկեալ կայ ի ծա-
ռայութի պարսից ॥ : Եւրդ եթէ և այսպէս
լեալ իցէ , պահի պատմութիւն այն՝ թէ յոր-
ժամ տիրեցին պարսիկք մծբնայ և սահմա-
նաց նր , մծբնացիք տարան ի իւրեանս ըզ-
մարմին սէյն յամիդ . և անտի ոչ գիտեմք՝
որ . այս ինչ յայտնի է , զի մինչև ցայսօր
կայ մնայ Թափուր գերեզման սէյն յեկեղեց-
ւոջ նորա ի մծբնն :

Իսկ վս աջոյ սէյն կմնշխարաց նր , որ բե-
րաւ ի ուշտունիս , գրէ ճառքնտիրն , թէ
սահմանն ուր բնակեցաւ սէյն յակովբ , այժմ
կոչի մոգս , նմոկաց երկիր . և զի տեղին
այն անկեալ էր զկնի ժամանակաց ի ձեռս
այլազգեաց , թգրն հայոց յազգէն արծրու-
նեաց՝ տայր դանձս , և գնէր զտեղին , և շի-
նէր փառազարդ եկեղեցի . կարգէր քահա-
նայս և կրօնաւորս ի փառաբանութի ամենա-
սք երրորդունն : Որում ի դէպ գայ և յօրի-
նելն սէյն գրիգորի նարեկացւոյ զպանծալին
զայն ճառներբողենի յաւուրս Թաղաւորացն
արծրունեաց՝ ի վր՝ սէյն յակողայ մծբնայ
հայրապետի . ուր ուղ սկիզբն է ուղղեալ առ
եկեղեցի նոյ , նոյնպէս և մօտ ի վախճանն՝
ասէ

մահ՝ առ յն . * Եւ հիմնեցուցենս զայս քաղաքովնստի՝ ի շինուած յարկի քումդ հանգստի գաւառաբանի այսր բարի հովուի . և փոխարէրեցեն մեզ տուն բնակուէ զլուսապաճոյճ գաւիթ տաճարիդ արքայականի ։ Իսկ ըզնշխարաց սէյն փոքր մի յառաջ ըհանրապէս զայս առէ . * Հոգւով ժլացաւ ի վերամբարձեալ առհաւատչեայ ակնկալուէն . և ի մասունս ոսկերաց մարմնոյն զանծախելի պարգեւսն անկեաց . որով յուսացոյց և եցոյց ըլյարուին կենդանուէ . . . Եշխարհ միանգամայն նովաւ ունի հանդերձել զապագայիցն յուսադրութի . և ի նոյն ինքն յեցեալ կայ կանգուն՝ անդղդղելի նորոգ անկործան միջնորդեալ երկնի և երկրի ։ Ու և յընթացս ճառին լիակատար վարք սէյն բովանդակի : Եւ ի շարականի սէյն յակովբայ , որ կամ ի նարեկացւոյն և կամ յայլմէ գաւառակից վիշպէ առ նովաւ երևի յօրինել կարի վայելչապէս , ոչ միայն բովանդակ վարք սէյն գեղեցիկ նկարագրի , այլև նշխարք նորա և տաճարն յայտնապէս յիշատակին՝ յասելն . * Երկրպագեմք առաջի տեղական նշխարաց ճգնաւորին քնի և պատուական վկային , որ է պարծանք Յի , և բարեխօս վս մեր . . . Ի տաճարի քումսրբուէ երկրպագեմք քոց նշխարաց . փառաւորեմք զօր յիշատակի կատարման քո հանգստեան . առ քմ բարեխօս . սեա՛ վս մեր քո տօնողացս ։ (12)

Վ Խիստան սէյն յակովբայ եղև ըստ մեզ յամի տն 346 , կմ 347 . զոր ոմանք չորս հինգ ամօք

զմնի դնեն . իսկ անորից յամի աղերքանդրի
649. այն է ամ ամն 338. որ լինի եօթներորդ
ամ հայրապետուն սննն արիստակետի . այլ
սակայն պարտ է դնել յեօթներորդ ամի
սննն զեթանիսի :

XX

Ծ ԱՆ Օ Թ Ո Ւ Թ Ի Ի Ն Ք :

(1) **Ա**յսպիսին գրիչ վարուց մեծին յակոբայ ճանաչի ժա-
մանակակից և ակնաստեղ՝ աշակերտ ամուսնիցի նք մա-
րուսէի՝ մաղաքիա անուն, զոր ամենք չազնաա անուն
նեն . և երկրորդն՝ միով գարու զմնի թէգործեաա եմ
կիւրիայ . 'ի սկիզբն մասենին՝ որ յաղագս վարուց սնն
ճգնաւորաց կողմանցն անախդայ ասորաց , պատմաւ
եծասէր կի՛ փիլոթէոս կոչեցեալ . ճառ . Խ : Եւ յեր-
կուց աստի առեալ են ճառքնորից մի՛ կրկնակի օրի-
նակաւ :

Առաջին օրինակն է 'ի ճառքնա . Ա . սկիզբն ունելով
այսպէս . * Պատմութի սննն յակոբայ մծրնայ հայրա-
պետին : Վերծանողութի պատմաւ զս ոնն յակո-
բայ . զորս նսնմասադոյնս ասցուք նոր սննայ , սակա
այնորիկ արտաճառի . զոր սւտուցեալ և ծանալեալ
զվարս սննն յակոբայ՝ նախանձ ընկալեալ յանձինս՝
քաղաքավարեցին , և մասնաւորեցան բաժնի նք . և
արժանաւորեցան Ե նմա անաննչ զոր : Եւ ամենք
հակառակին յառաջին բանս , որ սակավ զնա յաղքէն
արշակունեաց , կի՛ հորպեւորդի ոնն գրեգորի . զոր
մեք սերտ գտեալ և հաւանեալ 'ի գրոց ասորաց . և
որք ուրաստ կան , փոխարէն խրատու 'ի նորին յանձ-
նէ առցեն . մեք զճմարիտն աստացուք , անգատա-
պարտ մնալք 'ի նմանէ . զի և հրեայքն զս քնի ասա-
ցին , եթէ որդի հիւտան է : Արդ յարժամ այս հա-
գերարձութիս հալովեցաւ , և մանակն գրեգոր 'ի
ձեռն դայեկացն դնալեալ փոխաաւայ անկանէր յեր-
կիրն կապալագովիս . և զնորին համայնըն զսնն յա-
կովք

« Գործը նորին գայեկին առեալ՝ դնաց 'ի քաղաքն կեալս ,
 ,, բիայ || . և և :

Ստովին ոճով հետաքննուէ յօրինեալ է բովանդակ այս
 օրինակ , յառաջ բերելով զմի ականգութիւն՝ որ կան 'ի
 բիրտ հայոց և ասորւոց զսքին յակովբայ . մինչ զի հեղե
 լակ ճանաչի նոյն իսկ յօրինողն ճառընտրաց՝ վկայաւորն
 բրիգոր , կամ այլ ոք 'ի վթպաց առաջնոց , յառաջ քան
 զառուրս շնորհալոյն , և յետոյ քան զնարեկացին կար
 ծոցեալ : || չ պահէ զձեզ կարգ ժամանակի կամ գոր
 ծոց , այլ փոյթ նր է զեղեալն հաստատել . հաւատա
 րիմ զանձն ցուցանէ , այլ յերկուս տեղիս յայտնապէս
 սխալէ , եթէ չիցէ յաւելուած ինքնահաճ օրինակա
 զբաց , ուր տեսնի յանձնաւորն աշարիւր ոճոյն . մի՛ զի
 ասէ , * ուխտ եղեալ էր ծնողացն՝ ուր ստամուկէն || .
 փոխանակ ասելոյ՝ գայեկացն . զի ծնողքն հեթանոսք
 էին սրբութիւն , ուր հաստատէ : Եւ միւս ևս՝ զի գրէ յա
 ղութիւն 'ի բերանոյ սքին յակոբայ յանապատի . * քանզի
 ,, 'ի պատմութիւն հարցն , որ զքաղաքս 'ի սքին անմասն
 ,, հանեալ (է՝ գեւ) 'ի վաստակոցն , և գեւեւս պատե
 ,, ռաղմի . քանզի 'ի ժամ գիւտի խաչին քո գոչեաց վր
 ,, յուգայի . և գտեալ զօճն կամակոր զանիծեալն յու
 ,, լինոտ , որ չարաչար ասնջեաց . Թէպէտեւ արին այն
 ,, (յուգայ) յակովբայ նմա , բայց մեռանէր || . արգ. յայտ
 է Թէ յուլինոտ յետ փոխման սքին յակոբայ 'ի վեր ե
 բեցաւ . և գիւտ իսկ խաչին՝ Թէպէտեւ յառուրս սքին
 յակոբայ եղև , այլ յետ իջանելոյ նր արգեօք յանապա
 տէ : Ինչոք զբուն ոճն գրչիս խառն 'ի միտուէ և 'ի պար
 ղուէ , յասորւոյ և 'ի հայէ . այլ մեզ պատմական ստու
 ղութիւն եւթ է խնդրելի . և ահա զոր ինչ և գրէ , կամ
 ներգործուի և կի՞ զօրուի գտանի և յայլ վաւերական
 աւանդութիւն հայոց , ասորւոց , յունաց և հռովմայեց
 ւոց . և զոր ինչ զանց առնէ , երթադրէ յայտնի լինել
 այլուստ . զոր օրինակ և զմեղիտոսի եկմիս հանգիստումն
 Ը ոքն , յակովբայ և մարտագէի ոչ գրէ աստ , զի ուրոյն
 գրեալ կայ 'ի նմին ճառընտրի 'ի վարս նորին սքին մե
 ղեսի կամ մեղիտոսի՝ յարեւման գրելոցն յայլ ճառն .
 տիրս 'ի սմին վայրի :

Երկրորդ օրինակն (որ զօրուի առաջին) է այն , որ կայ
 'ի ճառընտ. Բ. և Ե. և Ը հաստատածոյ նաև 'ի Զ. եր

զկնի դնեն . իսկ անորիք յամի աղեքսանգրի
649. այն է ամ տն 338. որ լինի եօթներորդ
ամ հայրապետուն սէյն արիստակեսի . այլ
սակայն պարտ է դնել յեօթներորդ ամի
սէյն վրթանիսի :

XX

Ծ Ա Ն Օ Թ Ո Ւ Թ Ի Ի Ն Ք :

(1) **Ա**րաբկին գրիչ վարուց մեծին յակորայ ճանաչի ժա-
մանակակից և ակնասանս՝ աշակերտ ամուլակիչի նր մա-
րուգէի՝ մաղաքիա անուն , զոր ոմանք չաղիաա անունա-
նեն . և երկրորդն՝ միով գարու զկնի Թէոդորետոս եպո-
կիւրիոյ , 'ի սկիզբն մատենին՝ որ յաղագս վարուց սէյ
ճգնաւորաց կողմանցն անտիրայ ասորուոց , պատմուե-
ածասէր կմ փիլոթէոս կոչեցեալ . ճառ . ե : Եւ յեր-
կուց աստի առեալ են ճառընտիրք մեր՝ կրկնակի օրի-
նակաւ :

Առաջին օրինակն է 'ի Ճառընտ . Ա . սկիզբն ունելով
այսպէս . * Պատմութի սէյն յակովբայ մծբնայ հայրա-
ւ , պետին : Վերծանողութի պատմուն զս սէյն յակով-
բայ . զորս նսնմատագոյնս տացուք նոր սինեայ , սակո
ւ , այնորիկ արտաճառի . զոր ուսուցեալ և ծանուցեալ
ւ , զվարս սէյն յակովբայ՝ նախանձ ընկալեալ յանձինս՝
ւ , քաղաքավարեցին , և մասնաւորեցան բաժնի նր . և
ւ , արժանաւորեցան լ ընմա տեսանձ զար : Եւ ոմանք
ւ , հակառակին յառաջին բանս , ոչ ասելով զնա յաղգէն
ւ , արշակունեաց , կմ հօրաքեռորդի սէյն գրիգորի . զոր
ւ , մեք սերտ գտեալ և հաւանեալ 'ի գրոց ասորուոց . և
ւ , որք ուրաստ կան , փոխարէն խրատու 'ի նորին յանձ-
ւ , նէ առցեն . մեք զճմարիտն ասացուք , անգատա-
ւ , պարտ մնա՞ք 'ի նմանէ . զի և հրէայքն զս քնի ասա-
ւ , ցին , եթէ որդի հիւսան է : Արդ յորժամ այս հո-
ւ , գեբարձութիս հոլովեցաւ , և մանուկն գրիգոր 'ի
ւ , ձեռն գայեկացն գնացեալ փախստեայ անկանէր յեր-
ւ , կիրն կապպադովկիա . և զնորին համացեղն զսէն յա-
ւ , կովբ

« Գովր նորին գայեկին առեալ՝ գնաց 'ի քաղաքն կեառ ,
 ,, բիայ || • ևն :

Սովին առաւ հետաքննուէ յօրինեալ է բովանդակ այս
 օրինակ , յառաջ բերելով զձեռնաւորութիւն՝ որ կան 'ի
 բիրտ հայոց և ասորւոց զսէյն յակովբայ • մինչ զի հեղե
 լակ ճանաչի նոյն իսկ յօրինողն ճառքնորայ՝ վկայասէրն
 բրիգոր , կամայլ ոք 'ի վթապաց առաջնոց , յառաջ քան
 զառուրս շնորհաւոյն , և յետոյ քան զնարեկացին կար
 ծոցեալ : Ոչ պահէ զճիշդ կարգ ժամանակի կամ գոր
 ծոց , այլ փոյթ նր է զեղեպսն հաստատել • հաւատա
 րիմ զանձն ցուցանէ , այլ յերկուս անդիս յայտնապէս
 սխալէ , եթէ չիցէ յաւելուած ինքնահաճ օրինակա
 զբաց , ոպ տեսանի յանմանուէ անյարիր ոճոյն • մի՛ զի
 առէ , * ուխտ եղեալ էր ծնողացն՝ ոպ ստամուկէին || •
 փոխանակ ասելոյ՝ գայեկացն • զի ծնողքն հեթանոգ
 էին պարթեք , ոպ հաստատէ : Եւ միւս ևս՝ զի գրէ յա
 ղօթս 'ի բերանոյ սէյն յակոբայ յանապատի • * քանզի
 ,, 'ի պատմութէ հարցն , որ զքաղուսն 'ի սէյն անմասն
 ,, հանեալ (է՝ դէն) 'ի վաստակոցն , և դեռես պատե
 ,, ըաղմի • քանզի 'ի ժամ գիւտի խաչին քո գոչեաց վո
 ,, յուգայի • և գտեալ զօձն կամակոր զանիծեալն յու
 ,, լինանոս , որ չարաչար տանջեաց • Թէպէտե արին այն
 ,, (յուգա) յակութեաց նմա , բայց մեռանէր || • արգ յայտ
 է Թէ յուլինանոս յետ փոխման սէյն յակոբայ 'ի վեր ե
 բեցաւ • և գիւտ իսկ խաչին՝ Թէպէտե յառուրս սէյն
 յակոբայ եղև , այլ յետ իջանելոյ նր արդեօք յանապա
 տէ : Թո՛ղ զբուն ոճն գրչիս խառն 'ի մ'Թուէ և 'ի պար
 ղուէ , յասորւոյ և 'ի հայէ • այլ մեղ պատմական ստու
 գութն և եթէ է խնդրելի • և ահա զոր ինչ և գրէ , կամ
 ներգործուք և կ'ջորդուք գտանի և յայլ վաւերական
 աւանդութիւն հայոց , ասորւոց , յունաց և հռովմայեց
 ւոց • և զոր ինչ զանց առնէ , ենթագրէ յայտնի լինել
 ալլուստ • զոր օրինակ և զմեղիտոսի եպսի հանդիպումն
 ը սէյն յակովբայ և մարուգէի ոչ գրէ աստ , զի ուրոյն
 գրեալ կայ 'ի նմին ճառքնորի 'ի վարտ նորին սէյն մե
 ղեսի կամ մեղիտոսի՝ յարեւման գրելոցն յայլ ճառքն •
 տիրս 'ի սմին վայրի :

Երկրորդ օրինակն (որ զօրուք առաջին) է այն , որ կայ
 'ի ճառքնա • Բ • և Ե • և Ը հաստուածոյ նաև 'ի Զ • եր

կաթադէր : Խորագիրն է 'ի Բ. * Պատմութիւն սէջն
 ,, յակովբայ, զոր գրեաց Մաղաքիայ տապեւրտ մարու
 ,, գէի միայնակեցի ॥ . Ե 'ի Ե. * Պատմութիւն սէջն յա
 ,, կովբայ հայրապետի, զոր գրեաց շապետա տապեւրտ
 ,, սէջն մարուգէի Զգնաւորի ॥ : Ուր չէ փոյթ' թե ա
 ,, նուն հեղինակին իցէ մաղաքիա կամ շապետա, այլ զար
 ,, մանալին այն է, զի ը սովին վերնագրով գնի անմիջա
 ,, ղէս յառաջաբանն թէոգորեառսի, և յընթացս է' զ
 ,, քանն թէոգորեառսի, և է' զի այլոյ՝ ի մաղաքեայ կամ
 ,, չորիեայի՝ անսանի . մինչ զի կամ ինքն թէոգորեառ
 ,, աւետալ է զման 'ի մաղաքիայէ անտի, և կամ հաւարդն
 ,, շառնարայ բազկացուցեալ է զգրութիւն Եւր' կէս մի
 ,, քանից . թէոգորեառսի (զորոյ զանունն ոչ յիշէ), և ինչ
 ,, մի 'ի քանից մաղաքիայի, զորոյ և Ե թ յիշէ զանունն : Եւ
 ,, այսպէս երկրորդ օրինակս այս լինի բաղադրեալ 'ի յու
 ,, նակտն և յասորի գրոց . Թոյլ զի և ինքն թէոգորեառ
 ,, թէպէտ և յաւարդն գրեաց, բայց գորով 'ի վիճակի ան
 ,, տիրայ ասորուոյ՝ յառուոյ անտի ևս սասուգեաց . մա
 ,, նաւանդ . թէ և զսէջն յակովբայ յայն սակո գրեաց, զի
 ,, և ամբողջ նորա մծբնին էր 'ի վիճակի ամբողջն անտի
 ,, քացուոյ :

Եւ արդ՝ այսպէս ունի յառաջաբանս այսր օրինակի, կի
 ,, ար նոյն է՝ թէոգորեառն ըհանուր յառաջաբանութի
 ,, 'ի վարս սէջն ճգնաւորաց՝ փիլոթիոս կոչեցեալ . 'ի
 ,, ակիզան Թ . Զառի . * Մովսէս Թոմային օրենագիրն՝ Եւ
 ,, Եհերմ զեորս ծովուն, և Եհան զժողովուրդն յանա
 ,, ապա անջրգի, (յն . և զանջրգի անապատն ջրովք
 ,, տագորեաց), և արար զայլ սքանչելիս . զար և գրեալ
 ,, է . և յորժամ էառ 'ի պատմել (յն . և զայլն Թմ պան
 ,, չեղագործեալ՝ շարագրեաց) զվարս սէջն առաջնոց,
 ,, ոչ աւանդութի՝ զոր ընկալաւ (յն . ոչ իմաստութի, զոր
 ,, ուսաւ) յեղիպտացուոյն, այլ ծագանմբ շնորհացն նոյ՝
 ,, որ տուաւ նմա յայնմ ժամանակի : Չի ուստի՝ ուսա
 ,, նէր այլուառ զառաքինութեն հարեղի, կի՞ զանպաշ
 ,, տութեն եհովբայ, կի՞ զարգարութեն նոյի, կի՞ զքահա
 ,, նայութեն մեղքիսեգեկի, կի՞ զհաւատոցն աբրահա
 ,, մու և զըռնելի պատարագէ նոյ . (Եթէ ոչ զմասաւոր
 ,, և զմծային հոգւոյն ըռնէր զնաւագայթս : Այսմ
 ,, և ինձ պէտքէն գործակցուն 'ի ժամնու) : Ուստի

և եւ կարճ 'ի կարճոյ ե համառօտ ասացից մեզ զվարձ
 15 սէջն (որ յառաջ քան զմեզ և առ մեզ), և զնորհա
 16 հազարսն սէջ ' որ 'ի նմ կր : և նշանակեցից զանուանա
 17 նոցա . զի թերեւս օգնեացեն ինձ , և տարցեն զիս 'ի
 18 նաւահանդիսս : Սկիզբն ճառիսսն յաղագրայ : Մըծ
 19 ընն քաղաք կր Ք սահմանս եզեալ թագուէ հառմոց
 20 և պարսից ॥ . և և :

Եւ աջ միայն յառաջաբանն . և պահեալ թեոգորեալեան
 'ի ճառընտիրս մեր , այլև յետ պատմաւնն թագադրելց
 զերջաբանութիւն իսկ 'ի նմանէ և փոխառեալ . քանզի
 թեոգորեալսս այսպէս . կնքե զվարս սէջն յաղագրայ ,
 21 * Չայտաիկ վն անայնոյս այս (առն) պատմեալ . յայլ
 22 պատմութի փոխեցայ , զսորս օրհնութիւն առեալ 'ի
 23 օ սատարութի ॥ : Եւ Ճառընտիրն Բ . պայտս . * Չայս
 24 պատմեցի վն առնն նոյ , և նշանա գրեցի վասն սէջն
 25 մարտագի , և վն սէջն մեղիտոսի . . . զի աղօթք նոյ
 26 մեզ 'ի սատարութի հանցեն . և ես յայլ սէջ պատմաւ
 27 և թի ընթացայ ॥ :

Յորմէ յայտ է . թէ երկրորդս այս օրինակ դիրքիւս աւ
 նի հեղինակութ . զթեոգորեալսն ը ամբանի . և ըջ
 մազաբեայն՝ զոր 'ի կարգին շէշուցանէ համաձայն ա
 ռաջին օրինակի և այլոց օրինակագրաց . մինչ զի և յայա
 նի սխալանքն թեոգորեալսն մտեալ է և յայս օրինակ
 մեր . իբր զի շփոթեալ թեոգորեալսն զմտուն աղբ
 անգրի աղեքսանգրացայ . ը անոճան աղեքսանգրոսի
 հոստանդնուպալսոյ հայրապետի՝ գրեաց զստապիւռն
 արիոսի լինել առ առաջնոն 'ի նմին տարւոյ ժողովոյն
 նիկիոյ . որ է ըգէմ ամ պատմաւնց . մինչ զի և հուպեր
 թղթանդեան իշխեաց 'ի բաց հանել 'ի կարգէ բանից
 թեոգորեալսն զայն հատուած երեւել . բայց չի ար
 ժան վասն մարգկային սխալանաց աղաւաղել զգիրս
 մատենագրաց . շատ է ասել , թէ զոր աստանօր վերադ
 հաւ գրեաց հեղինակն՝ յետոյ ուղղապէս աւանդեաց 'ի
 պատմ . եկեղ . Թ . 14 . ուն և տասնման խոհեմութիւն այս
 պէս ուղղապէս զթեոգորեալսն :

'ի նախաճառեալ երկուս օրինակս Ճառընտիրաց մերոց
 վերաձին և բանք այլ ամ մատենագրաց և վիպապրաց ,
 որք խօսեցան զսէջն յակոբայ . ուն և բանք շարահանին
 և նորեկացայն նովեմբէ Էն հիւսեալ , և Էն հաստա

տուժիք նոցին : Զնոյն խման և զյայտմաւորաց մերոց և յունաց և հաւմանդեւոց , առորւոց և պիտոց ևն . ուր և բալլանդեանք զթէոգորեոտոս օրինակեն , որ է սրպէս մասն բալլորական պատմաւն ճառընարաց մերոց : Այս ջափ ինչ հանրական տեղեկութի շատ լիցի վն վաւերա կանութի վարսւց սէջն յակոբայ . ձայն ծանուցանել ինչ ինչ 'ի կարգիս :

(2) Ոչ որ է յօտարաց , որ գիտիցէ զազգ և զծագումն սէջն յակոբայ , բաց 'ի մերոց մատենագրաց' որք և զաւսորիս վկայ կոչեն բանից իւրեանց , թէ էր ազգական ըուստաւորչին մերոյ կմ հօրաքեռորդի . ձայնակից լինի և բուզանդոյն' պարսիկ կոչելով զսէն յակովբ , խման պարթեւազեան : Ոչ և ոքն գր. նարեկացի 'ի ներքոջ նր նախ ասէ . * 'ի հեռաւորաց խուժային պարսկական , ազգաց || . և ապա մեկն գրէ . * առհմարչակունեաց... , պսակահեւակից' թագաւորաւանդաց || . և զարձել թէ * ազգաթիւն . բարբարոսական 'ի զարմէ անմաքրի , և , մերձաւոր հպաւոր ընտանի արեանն երջանկի . որ , գի սեպհական քեռ սահմանողի (ք ծնողի) լուստ , , ւորչին մերոյ սէջն գրիգորի || : Ուր այլք հայելով յայն' թէ էր եզն մծբին քաղաքի , որ էր մասն առորւոց երկրի , կամ մծբնացի համարեցան , և կամ ասորի եզեսացի . այլ բարւոք գրի 'ի յայտմաւորս պիտոց . * և էր ասորի լը լեզունին || . զի յիրաւի առաւել ասորերէն խօսէր և գրէր . զի էր 'ի մէջ ասորւոց , և հաւին երկրի նց . և երեւել եղև յաշակերտոս նր եփրեմ խուրին ասորի յեզեսայ :

Ոչ գիտեն արապքինք և զայն , թէ մծբին քաղաք էր երբեմն արքունիք հայոց . և ոչ իոն զանուն քաղաքին ուղիւ հնչեն . ոմանք նիսեբին , այլք նեծային , և յուրովք նիսիպիո գրելով . այն է' որ և անտիոք միւգգոնիայ կոչի 'ի նախնեաց . և վն այսպիսի կրկնանուն գողց քաղաքին երեւի կրկնեալ 'ի ժմ : Յն . յեշտաակ սէջն յակոբայ . 'ի յունվարի . 15 . այսպէս . * Յայտմաւոր յեշտաակ սէջ , , հօրն մերոյ յակոբայ' որ 'ի մծբնայ || . և 'ի հոկտ . 31 . * Յայտմաւոր . սէջ հօրն մերոյ յակոբայ եզնին միւգգո , , նիդոյ միոյն 'ի յժը սէջ հարցն նիկիոյ || . այլ յերկոսին ևս է միւհնոյն վարք նորին քաղեալ 'ի թէոգորեոտոսէ' փոքր մի երկար կմ համառօտ մի քան զմի . թոյլ զի 'ի հոկտ .

31. ասի, թէ այս անտիոք միւգդոնիոյ կողքն նաեւ նիսի, գեա, փինկ գրեւոյ՝ նիսիպիս, որ է մծբին : Գիտենք և ըստինք յարգեալ ի պատմութեց այլեւայլ ճշմարտացիւ, բնանց յարեւելս (ը որում նշանակէ և կուպեր բոլլան գեան), թէ ի մէջ արեւելեայց ասորւոց և քաղաքացւոց և նաստուռեաց՝ հայք առաւել ծանօթ են սքոյն յակսբայ և եկեղեցւոյ նր՝ ի մծբին, ուր է ցարդ գերեզման նր թափուր . թող զի կատարեալ պատմութիւն ի մէջ մերում կայ, որ առ այլս պակասի : Գրէ տաւեր, նիկեր ի ճպհագիրս իւր, թէ մտի ի տաճար սքոյն հան գերծ ուղեկցօք իմովք լատին քհնյիւք ի մծբին, և տեսի անդ զպատարագ հայոց . և եկն նց անձամբ եցոյց մեզ զգերեզման սքոյն : Վիյ իրաւամբք գրեաց նորեկացին . * Հայաստանեայցս պահպանութե մերձաւորա-

„ գոյն || :

(3) Յ. Ժմ. հոկա. 31 . * Սա բազում փորձանա կրեալ „ ի կոյապաշա ինքնակալաց, և ոչ տունեալ նց տեղի՝ „ եհաս մինչև ի մեծ ինքնակալն կոստանդիանոս || : Լ. յօրինակն ագոլնի, որում զհեա երթոյ ուտունարդ . * Սա մի եղև ի թոռոյ խոստովանողաց ի հալածանս „ մաքսիմիանոսի (կմ մաքսիմիանոսի) || : Վիյ առէ հոգեկիր հաւատոն մեր ի գովեստ նր . * Մեծն առաջնոր „ գաց, պարծանքն լաւաց . յարգարեւն եկեղեցականաց . „ հանգիտարանն նահատակաց . ախոյեանն յաղթակա „ նաց, խրախոյսն համբերողաց . նաւակառն մարտի „ բոսաց . ապաքինիչն մահու երկանց . սպեղանին խրդ „ տութե վերաց || . ևն : և թէ՝ * Եւ ի խիստ վարս „ կրօնաւոր՝ վայելապէս գոյր պսակաւոր || :

(4) Յայսմաւ . դփա . * Սա ի մանկուէ իւրմէ ընտրեաց „ զմիայնակեցուէ, և զգեցաւ խորդ մաղեղէն . ուրի է „ մաղ այծեայ կմ ձիոյ կամ խոզի և որ նման են սց . և „ նովաւ անցուցանէր զտապ ամարայնոյ և զցուրտ ձմե „ բայնոյ . և կերակուր նորա բոյս երկրի . և ըմպելիք „ ջուր յանձրեւոյ և եթ . վիյ և մարմինն էր տկար, այլ „ հոգի նր պոյծառ փայլէր . վիյ արժանի եղև լու „ նեւ զպարգև մարգարէութե և նշանադարձութե . նա „ խազէտէր գործոց մարգական՝ մինչև եղեալ . և սքան „ չեւիք նր բազում || :

(5) Չգիտեմ զիարդ միաբանէ բուզանդ զերկուս ան ունան

փնտնաւ պղծալը երեւելի ընդանց արարատայ և կորզուեց
 յասելն, թէ սքն յակոր գնաց 'ի խնդիր նոյեան տա-
 պանի՝ * 'ի ընդինն հայոց 'ի լեւանն արարապայ 'ի սահ-
 յ մանս արարատեան արուեսն 'ի գաւառն կորզուեաց ॥
 պլ զայսմանէ ճագիրք : Պատմէ և զառանձին բոլորմի
 քորեր անգանոր պատէս . * Մինչեւ ելաներ ընդ
 յ գոռարին լեռնիքի լեռնախաւսն անապատին ա-
 յ րարադեան ընդինն՝ աշխատեցան և ծարաւեցան նա-
 յ և որք լեռնայն էին : Ապա գնէր ծուր մեծն յակոր
 յ 'ի վր կրկրին, և կայր յաղօթս առ եր . և 'ի տեղւոյն՝
 յ ուր եգեալ էր զգլուխ իւր, բզկեաց աղբիւր, և բը-
 յ բին՝ նա, և որ լեռնայն էին . որ մինչև ցայսօր ասեմն
 յ այնմիկ՝ աղբիւր յակորայ ॥ : Եւ ապա յերկար գրէ վն
 փայտի տապանի, նմանեցուցանելով զէջս սէյն 'ի լեւ-
 նէ տախտակաւ՝ իջման մնականի 'ի լեռնէն ել տախտա-
 կաք կապկարանաց . և զնոյն բանս յարմարէ կորեւն սէյն
 մեսրոպայ 'ի բերելն զնանագիրս մեր : 'ի վերջոյ ասե-
 ռուզանգ, թէ ժողովորդն լառաջ ելին սէյն յակո-
 րայ իբրև հրեշտակի . * և զբերեալ արարեալն ըզ-
 յ շնորհս իւրեանց յօժարուք լեռնէին . որ մինչև ցայ-
 յ սօր նշանակ սքանչելութեն կայ պահեալ առ նն՝ ե-
 յ րեւոյթ միայն հայրապետական նոյեան պապանին ॥ :
 'ի ձեռագիր օրինակս հերոնիմեան վկայադրոց հառվ-
 մայեցւոց կայ յիշատակ բանիս այսպէս . * Յակորեպո-
 յ մօքնայ, որ 'ի մարմնի բազում ճգունս կրեաց . և բա-
 յ զում նշանս արար . և զտապանն նոյի սա միայն ետես
 յ 'ի ընդինն . և ոչ այլում ումեք յորոց լեռնա երթեալ
 յ էին, շնորհեցաւ տեսանել ॥ : Սոյնօրինակ գրի և 'ի
 վն բեգայի . զնոյն երկրորդէ և նոակեր, բայց վրի-
 պակաւ տաւրոս կոչէ զլեւան :

Եւ զայսմանէ այսպէս գրէ փղորենախնիոս 'ի ծանօթու-
 թիս լատին յայսմաւորաց, Եւ յառաջ բերելոյ բոլրան
 գեանց . * Որ ինչ պատմի վն մասանց տապանին պա-
 յ հեւոց 'ի լեւան տաւրոս, ոչ է առասպել : Եւ ասե-
 յ բիոս, կմբանելին հերոնիմեոս 'ի խօսելն զեբրայա-
 յ կան գեղեաց, ասեալ 'ի հին Ժմկադրաց՝ զորս բերէ
 յ յովեպոս յառաջին գիրս նախնեացն հրեից 'ի բեր-
 յ սէ քաղղեացւոյ, 'ի հերոնիմեոս եգիպտացւոյ, 'ի
 յ կանսիայ, 'ի նիկողայոսէ գամեսկացւոյ, օւղուցանն՝

„ Թէ

11 Թէ 'ի լերինս արարազայ կ՞հ հայտատան Ծի, զորս բն
 12 ըստո լերինս հարգեալայ կոչէ, կ՞'ի լեառնս պէտախո
 13 'ի վր ժաւնիազայ (փնէ գրեւոյ) մատիս) նստաւ տա
 14 պանն կ՞նոյ մնացեալ զկնի ջրհեղեղի . և Թէ չ բա
 15 զում գարս ցուցել լինէին նշանակք նր, մնաւանդ
 16 Թէ ոմանք նաւթս կորզեալ 'ի տապանէ անոր' պար
 17 և անգր տանէին, առաւել 'ի քաւել նովաւ զանծինս .
 (զորմէ տէս 'ի հայերէն քրոնիկոնն եւաերի, զոր անգիւ
 տանայ քննիչս) : Այլ նորագոյնս 'ի Ժմիս կոստատայ
 18 և կոստանդնի, առ որով վախճանեցաւ սք եղան մըծ
 19 բնացի, տակաւին գային միային մատուղ ասպա
 20 նին . լո որում 'ի հոսարակայ համբաւոյ վիայ գտա
 21 նի փիլոսոփոս 'ի համառոտութ առ փոռայ . Գիր
 22 Գ . Բէ : 8 : Մանաւանդ Թէ ասէ տեւել մինչև ցաւուրս
 23 իւր առ փորն Թէոգոսիւ, 'ի վր բերելով այսպէս .
 24 Եփրատ դեան՝ լո որում երեւի, ծագի 'ի հայաստա
 25 նեայց Ծէ, ուր է լեառն՝ արարատ ոմոնանել ջարդ
 26 ևս 'ի հայոց, ուր՝ հանգեաւ տապանն լո գրոց . յու
 27 ըում տակաւին կան առնն ոչ սակաւ հատորք փայ
 28 աից և տախտակայ, որք մնացեալ էին անդ : Թայ
 29 ւելու փորննախնիս . * Մնային այո հատուածք տա
 30 պաննն մինչև ցաւուրս բեմիամենի առգեղացոյ, որ
 31 պատմէ 'ի ճգնորդում իւրում, Թէ մօթին քաղաքն
 32 երկօրեայ ճգնաւ ևեթ հեռի է 'ի ստորոտէ լերինն
 33 արարատայ, ք է տաւրոսի, ուր է քաղաքն ճգնիւր
 34 պէն կնամառ, և չէ հեռի քան զլորս միոնաչափ 'ի
 35 անգլոյէն՝ ուր էր նստեալ տապանն նոյի . և ասէ .
 36 Թէ զամար իպն ալիսեղէպ բարձեալ 'ի Թիկոնց լե
 37 ռին գտապանն զայն՝ երբ և 'ի կիր արի 'ի պէտա
 38 մղկթի իսմայէլացոյ : Ուր յայտ է Թէ որչափ
 39 ստոյգ են առաջին աւանդութիւնք, նոյնչափ և ավանդա
 40 կան՝ յեանն ասացունծք, խառնելով յամի զմատիւ
 41 լեառն արարատեան Ծի չ լերինս կորգեալայ և տաւ
 42 ըոսի ևն :

Ընդգէտ՝ վերջին յաւելունծոց բեմիամենի բերէ՝ կու
 պէր բողանդեան զայլ ուսմական աւանդութ՝ առեալ
 'ի ճգնորդութ բեղգացոյ ուրումն, տապաքեալ յա
 մանելոգամ . ուր յերես . 230 . խոսի հաղմայեցի ոմն
 Կոյնակեայ բնակեալ յայրարատ այսպէս . * Իբրեւ

և կա

,, կարացի չդէմ կալ տղաչանաց յովհաննու յանսոյն
 ,, (բեղգացոյ), որ խնդրէր յինէն գրով վկայուի, թէ
 ,, նա ինքն յովհաննէս յանսոյն եկեալ իցէ առ իս 'ի սք
 ,, լեառն արարադ, իբր մղոնո երեսուն 'ի վեր ելանե-
 ,, լով. ուր սոյն սա յովհաննէս բժշկեաց զիս (քանզի
 ,, էր բժիշկ) 'ի մեծ պատառուածոյ. սորին վն շնորհ
 ,, յոյժ ունիմ'նմա վն խնամոց՝ զսր եցոյց առ իս. և ետ
 ,, փոխարէն երախտեաց նր շնորհեցի նմա խաչ մի, որ
 ,, էր մասն փայտի 'ի սառոյդ տապանէն նոյի. ուր ետ
 ,, անձամբ 'ի ներքս եղէ, և զայն ապատակ՝ ուստի խաչս
 ,, կազմեցաւ, ձեռամբ խմով հատի 'ի սենեկէ միոյ տա-
 ,, պանին : Յայտմ վայրի պատմեցի ես բերանով իմով
 ,, նմին յովհաննու յանսոյնի զճմարտութին մի լը միջէ,
 ,, թէ սրպէս և զխորդ է շինուած տապանին. և յայտր
 ,, Թմի վր՝ ետու նմա և քար մի, զոր ինձէն իմով ձե-
 ,, ռամբ բարձի 'ի ներքուստ տապանին՝ 'ի տեղին, ուր
 ,, նստեալ կայ տապանն : Չայս Թմ խոստովանիմ գոչ
 ,, ճմարիտ. և այնպէս ճմարիտ, ոպէ եսս ճմարտանպ
 ,, և իրօք կենդանի կամ յայս սք անապատական բնա-
 ,, կութեա : Տոճաւ 'ի լերինն արարադայ. 'ի Ե յուլի-
 ,, սի. յամի 1670 : Իոմինիկոս աղեքսանդր հռովմայե-
 ,, յի || :

Ապաքէն ծագու արժանի գրին այս բանք յաչս իմաստ-
 նոց. այլ ոչ գիտեն զառածն, թէ ոչ սուտ գայ 'ի բանս,
 այլ որաւ. վն զի այդ պատմութի բաղադրեալ է լը հի-
 մանն 'ի հին անցից սէյն յակովբայ, որ 'ի մասնէ փայ-
 տի տապանին ձեացոյց զխաչ, և ետ սէյն մարուգէի.
 և որպէս երևի՝ զայն պատմութի պատմել է բեղգաց-
 ւոյն այնմ ճպհորգի աղեքսանդր անուն ոմն 'ի ջահ-
 կեցի կրօնաւորաց բնակելոց յարարատեան Ծի. և զի
 ջահկեցիք էին գոմինիկեանք, և հռովմայեցիք լը Ծիսի,
 յայսմանէ ձեացեալ է այս շփոթ աւանդ գոմինիկոսի
 հռովմայեցոյ. և եթէ չէ խաբեալ ջահկեցին աղեք-
 սանդր զյանսոյն բեղգացի՝ յասելն, թէ խաչս այս՝ զոր
 տամբէդ, է 'ի փայտէ տապանին, ուրեմն ունէր առ
 իւր մասն ինչ 'ի մասնէ անտի՝ որ 'ի սէյն յակովբայ բաշ-
 խեցաւ երբեմն 'ի կողմանս յայնոսիկ. և լը գրելոյ Թր
 իէլի՝ կայր մինչև ցաւուրս իւր :

Ապրապար տարժանի կուպեր ըողանդեան և չ բանս

վին

վինկենտինոսի բեւոյակեցւոյ, ուն թէ անմիաբան գառ
նիցին ը նախագրեւոյ . ուր իրօք միաբան են ը հին ա-
ւանդից : Արդ բեւոյակեցին 'ի պատմական հայելոյ
իւրում . Գիրք . Ը . Գլ 95 . յետ պատմելոյ գաւարահարուէ
նին վրայ 'ի Թաթարաց յամի 1220 . ապա 'ի Գլ 97 . խօ-
սի զարարատ լեւնէ այսպէս . * Լեւոնն այս արարա-
,, զայ է բարձր յոյժ յոյժ . և ոչ զք երբէք 'ի մարդկա-
,, նէ ասի ելեալ անգր, բայց միայն միայնակեաց մի .
,, զի սա ասեն ջերմեռանդն սրտիւ վառեալ առ տա-
,, պանն նոյի, որ անդ հանդեաւ, բազում անգամ բա-
,, զումջան եգ փորձել ելանել անգր . և իբրեւ ելեալ
,, 'ի մասն ինչ լերին, առ խոնջութե հանդիսա առնոյր
,, ուրեք, միշտ զկնի հանգստեան զարթուցեալ գառ-
,, նէր զանձն յոսս լերին . մինչև զիջեալ ան փափաքա-
,, նաց նր . և լուեալ ազօթից և ուխտի նր, ազգ արար
,, նմա 'ի ձեռն հրեշտակի իւրոյ, զի ելանել ելցէ առ
,, անգամ մի, բայց յայնմ հետէ մչ երբէք փորձեցէ ե-
,, լանել : Ապա յայնժամ ել աներկեան . և յիջանել
,, իւրում անտի երբեր ը իւր աստատակ մի 'ի տապա-
,, նէն : Յայնժամ շինեաց յոսս լերին վանս, յորում
,, զայն տախտակ զետեղեաց ջերմհաւատով իբրեւ նշխար
,, սրբազան || : Արդ զինչ և ասիցեն քննիչք՝ որք շն
գիտակ հին աւանդիցն արեւելեայց ստուգութե, սոյն
սա է պատմութ անցից սնն յակորայ՝ գոյզն այլալու-
թե . իսկ թէ թէոգորեառս մշյիշէ զայս անցս, չէ ինչ,
զի նա զապաւս 'ի բազմաց գրեաց՝ 'ի գործոց սնն յա-
կորայ, և մչ զնմն, ուն յայտ է՝ որոց գիտենն զլիակա-
տար պատմութի վարուց սնն : Եթէ 'ի ձեռին ունէին
բալանդեանք զճառնտիրս մեր, բազմք այլազգ խօսե-
ին՝ ք զոր խօսեցանն հայելով լոկ 'ի թէոգորեառս :
(6) Հերոնիմոս 'ի յաւելուածս քրոնիկոն կանանին եւ-
տեբի՝ 'ի յաջորդ ամբ մահոճան մեծին կոստանդիանոսի
գրէ . * Ըսպուհ արքայ պարսից ասպատակեալ 'ի մի-
,, ջագետս՝ երկամսեայ աւուրբք պաշարէ զմօբին || . և
'ի վր բերէ . * Յակովբ մօբնացի ճանաչի . ոյր ազո-
,, թիւք բնմ անգամ 'ի վտանգէ ազատեցաւ քաղաքն || :
Եւ զի այս այսպէս, ոչինչ են զարմանք՝ եթէ զհրաշա-
լի ազատութ մօբնայ մեծ ճառնտիրն յառաջագոյն
պատմէ, իսկ միւս ճառնտիրք ը թէոգորեառս՝ զինն

գրեն .

գրեն . և մեզ չեղէ ինչ փոյթ զն սրտելոյ զժող սոցին
 երաց , այլ յայն հայեցաք , զի համեմատութի 'երերաց
 քաղեացուք՝ որ ինչ աւանդք կան յայս և յայն ճառնն :
 Գետաւիոս յերկար քննուք զննէ զայլեայլ պա-
 շարմունս մօքնայ լը ողլեայլ մատենագրաց՝ յամի տն
 338 . 350 . և 360 . յերոց վերջինն եղև զկնի մահու սչյն
 յակովբայ . իոկ տառջինքն առ նովաւ . բայց եդեալն
 350 . Թերևս պարտի գնիլ 345 , կի՞ 346 . զի երևի Թե
 սքն յակոր վախճանեցաւ յառաջ քան զ350 . Թէպէտև
 այլոն այլազգ Թուիցի : Տէս դրանս պետաւիտի առ
 կուպերայ աստանօր :

(7) Թէ արչափ գիւրամիտալ է մարգկային քննութիւն 'ի
 վճռել զհնութեց զհաճոյն կի՞ զանհաճոյն առաջի իւր ,
 յայտնի եղցց յանձին աստման . որոյ սչ գտել զասորի
 օրինակ գրոց սչյն յակովբայ մօքնայ հայրապետի՝ վրձ-
 աեաց նախ , Թէ չիք նր գրել զայնպիսի գիրս ճառից յա-
 ղագս հաւատոյ և վարուց , լը որում նշանակել էր գեղ
 նագիոս . բայց ապա տեղեկացեալ՝ Թէ գոյ առ մեզ 'ի
 վննեալի , և ազաչել զերանաշնորհ հայր մեր զմեծն միւի
 Թար՝ առաքել զօրինակ գրոց նր , շնորհակալ եղև զըն-
 ծայից նր . և յետս կոչել զառաջին կարծիս իւր՝ հասաւ
 տեաց , Թէ սչյն յակորայ են այն ճառք : Չայս նմ երև
 բորդէ և կուպեր բոլանդեան , և այնպէս հաստատի 'ի
 ճշմարտուն : Չէ՞ տեղւոյս խօսել զն ապագրում գրոց
 սչյն հանգերձ լատին Թարգմանութի 'ի հռովմ և յայլ տե-
 ղիս , որ առ հասարակ առել են յօրինակէ մերմէ : Տեսի
 և զայլ ձեռագիր նոր 'ի կոտանդինուպօլիս , որ չէր լա-
 վագոյն քան զմերն . կարօտիմք հին և ընտիր օրինակի՝
 զի բազմատուք բարձցին պատլանք գրչաց կի՞ քերական
 հական խոտորմունք ինչ , և 'ի լոյս ընծայեսցի անվբեպ
 ընթերցունած : Եւ յայնժամ լինի գատաստան ուղիղ
 զքնագրէն կի՞ զհայերէն Թարգմանութեն : Յայնժամ
 Թերևս ստուգեսցի և ժամանակ յօրինունածոյ գրոցն ,
 'ի հայրապետութի՞ արգեզք գրեալ իցէ 'ի սչյն , եթէ
 յառաջ , ուղ ասէ Ճառնարին . և Թէ 'ի խնդրոյ ոչ
 տննց իցէ գրեալ . կի՞ Թէ օրինակ գրոցն՝ առ սքն գրի
 գմր յղեալ իցէ , եթէ առ արխտակէս որդի նր՝ ըստ
 Ճառնարին , և կի՞ առ վրթանէս . զի ժամանակն նշա-
 նակեալ 'ի Ճառնարին՝ առաւել առ վրթանէս հայի :

Յոյաւորս անցիցն մանաճրհի : Տէս և զոր ասացաք վն վերջին շառի սթյն յակորայ 'ի վարս սթյն մեկեայ եպսի կմ միւս մեկտոսի :

Մեծն ամանաս 'ի խօսելն 'ի ճառն . Թ . Ընդգէմ աբիանոսայ՝ զերեւելն հարց ուղղափառաց փայլէլոց յաւուրս իւր բանիւ և գրով , լիջէ և զսքն յակոր յանունէ , յասել անդ . * Արդ եթէ յուղղափառաց էին գրեալքն , այն , , պիտի լինէին արգեօք , ուն որ 'ի մեծ և 'ի խոստովա , , նօղ պատուէ . . . 'ի յուղիտէ կմ 'ի լիբերիտէ եպսացն , , հռովմայ . . . 'ի մակարայ եէմի , յաղեքսանգրէ կոս , , տանգնուպօլոյ . . . 'ի մեծէն մեկտոսէ և 'ի բասի , , լիտէ և 'ի զունիկանտէ , և յայլոց՝ որ յՅէն հայոց , , և պոնտացւոց . . . կմ 'ի յակովմայ , և յայլոց անախ , , որ 'ի միջագետաց , ուն և 'ի մերմէ երանելոյն աղեք , , ասնգրէ , և 'ի նոցուն ձայնակից եղելոց : Արդ եթէ , , հանգոյն սց լինէին գրեալքն , ոչ ինչ տեղի կասկա , , Ծանաց լինէր 'ի գրոճածս նց . վն զի պարզ և յստակ , , է ուղիմուլթի առաքելական արանց || :

(8) Բարադը առնէ կուպեր , զի յիշատակեալ ատա ըզս նմանօրինակ հրաշս՝ զոր գործեցին 'ի վր խաբեբայ մօւլ ըողաց ոճն գրիգոր պրանչեւագործ և սքն եպիփան , 'ի վր բերէ . * Է՛ք արժան վն նմանուէ պատմուէն յերկ , , ունաւ լստուգուէ հրաշիցս || . և գովէ զօտղոմէնոս՝ որ 'ի խօսելն զսթյն եպիփանէ . Է . 27 . ատէ իրաւամբք . * Զայդ և 'ի պրանչեւոյն գրիգորէ , որ երբեմն նէս , , կեսարդու եկեղեցւոյն եղև առաջնորդ , գործեալ , , ընկալայ , և մտադիւր հաւատամ . այլ ոչ վն այն ան , , հաւատալի պարտի դատիլ՝ զնոյն գործելն եպիփա , , նու . զի և ոչ սկտորոս առաքեալն և եթ յարոյց զմե , , ռեալն 'ի ստորին վայրաց , այլ և յովհաննէս աւետա , , լանիւ յեփեսոս քղքի , և գատերք փիլիպպոսի 'ի յե , , ռապօլիս . և դատնեմք իսկ զբաղումս յառաջնոց , և , , զորս մօա առ մեզ յարանց սթց , զի բաղում անգամ , , զնոյնս գործեցին || : Այլ այս է խտիր , զի գրիգոր և եպիփան թողին մեռեալս զայպանօզս իւրեանց . իսկ մեծն յակոր գարձոյց անգրէն և 'ի կեանս : Են՝ որք զնոյն գրեն զեփրեմայ աշակերտէն յակովմայ , եթէ չի , , ցեն չփոթեալ զգործս նր լս վթպին իւրում :

(9) Վն կոստանգիանոսի / այսպէս գրէ ագաթանգեղոս

Ե

Ե

'ի

'ի բուն կարգի պատմութիւն իւրոյ . եւեւ . 388 . * Թեո-
 ,, կարգ Թգրութիւն զիւր Թգրութիւն անոնանեալ . մին
 ,, չեւայնապի զօրացեալ 'ի վր Թմ մարգկան իրաւացի
 ,, լինէր պայծառացեալ . . . մինչեւ զԹմ աւուրս կենաց
 ,, իւրոց հրեշտակ յերկնից երեւեալ ը առաւօտս առա-
 ,, լօտս զօրհանապաղ նմա սպասաւորել, զքնեան նշան
 ,, Թագին առեալ 'ի նորին գլուխ զնէր . և այսպէս առ-
 ,, սեալ զերկնաւոր հրեշտակն յիւրում սպասաւորուե-
 ,, երանելին և ցանկալին Թմ Թգրաց կոստանդիանոս .
 ,, որ և զիւր Թգրութե զծիրանիսն քսի աւանդէր Թծա-
 ,, սէրն , Թծապաշտն || . ևն :

Իսկ 'ի Թուղթն դաշտնց եզեալ է բանս այս 'ի բերա-
 նոյ կոստանդիանոսի , յեւեւ . 413 . * Չի հաւատա՞ք չոր-
 ,, մարտուք , Թէ եօթն սիւնք են յԹի 'ի մերում ժամու-
 ,, նակի . սքն սեղբոսաբոս յարեմուտս . և սքն գրիգոր
 ,, յարեւելս . և սքն անտոն 'ի հարաւ . և սքն նիկողայոս
 ,, 'ի հիւսիս . և սքն մակար, յեհմ . և սքն յակոբ 'ի մրծ-
 ,, բին . և սքն եփրեմ 'ի յուրհայ || . այլ յայս է Թէ եփ-
 ռեմ չէր տակաւին 'ի համարի մեծամեծ սեանց առ
 կոստանդիանոսիւ . վնյ հայեղով 'ի նա ը վիճակին՝ որ
 զկնի , պատուատեալ է յայս անդի . որոյ աղբիւր երեւին
 բանք շառնարաց . ուր ը հկնկն՝ ագաթանգեղոս է աղ-
 բիւր աւանդութիւն՝ որ վն հրեշտակին կոստանդիանո-
 սի . և բուղանդ կմ մաղարիս՝ աղբիւր աւանդութե , որ վն
 հրեշտակաց սքն յակոբայ : Մեք 'ի կարգի պատմութե
 եղաք ը Ճառնարաց՝ ոնք բանիւ մաղաքեայ . իսկ աստ
 գիցուք զբանս բուղանդայ , որ ունի այսպէս . Գ . 10 :
 * Այս յակոբ գործէր սքանչելիս մեծամեծս . և ստ
 ,, գիպեցաւ 'ի մեծ սիւնհոգոսին 'ի նիկիա , որ եղև յամն
 ,, կոստանդիանոսի կայսեր հռոմոց , որ ժողովեցան
 ,, յԹը եպօք վն անիծեալ աղանդոյն արիօտի աղբքան
 ,, գրացոյ , որ էր 'ի նահանգէ անտի եգիպտոսի : Արգ-
 ,, Թմ եպօքն նստէին առաջի կոստանդիանոսի . և 'ի
 ,, հայոց էր անդ արխատակէս որդի գրիգորի սքանչել-
 ,, ւոյ առաջին կաթուղիկոսին հայոց մեծաց : Սկսաւ
 ,, երեւել սքանչելեօք նշանաց հոգւոյն սքն այնմ յակո-
 ,, բայ ծածկեալ գործք զարմանալի Թգրին . ետես՝ զի
 ,, արքայն կոստանդիանոս քուրճ զգեցեալ էր 'ի ներ-
 ,, քոյ իւրոց ծիրանեացն և պատմութեանին . և հրեշ .

,, տակն

և բուզանդ և Ճառնաիրք, բայց քանզի կան 'ի նոսրին
և երևելի պարագայք տարբերք, յառաջ բերցուք աս-
տանօր Բուզանդ գրէ, թէ սքին յակոբ լուծեալ զանրզ-
գամութիս մանաճրհի՝ գնաց 'ի խրատեւ զնա . իսկ նր
տրհամարհեալ զսքին՝ ետ առաջի աչաց նր 'ի ծով հո-
տել ութ հարիւր այր անմեղ . և ծաղրելով ասաց զյա-
կոբ . * առ քում բարէասացունգ (կի՞ բարեխօսունգ .)
,, տեսեր զխորդ մեծարեցի զքեզ . գիւր տրարի նց 'ի
,, կապանացն, և 'ի ծովուն գեռ զուլին || . և այնպէս
հաւածեաց ասե զսքին . և նր թաթափեալ զփռչի ոտից
իւրոց, * գայր հասանէր 'ի լեառն երկաթահատացն և
,, կապարահատացն, ինքն և որ չ նմայն էին . և ընդ
,, աշտունիս բաժանէր լեառն բարձր . ուստի երևէին
,, գաւառքն բովանգակ, սրում անուն ընծաքիարս կո-

,, չէին :

,, Իբրեւ հուպ եղև յայն լեառն 'ի ստորոտ լերինն, քզի
,, բազում աւուրք էին, զի չէր ինչ բնաւ ամենեկն ճա-
,, շակեալ, և ծարաւեաց խիստ ծարաւով, եկաց յա-
,, զօթս առ ար, գնէր ծունր, և եգ զգլուխ իւր 'ի վթ
,, երկրի . և բղիւնեաց աղբիւր, ուստի արբ ինքն և որք
,, չ նմայն էին . և եղև այս լը առաջին օրինակին, ուն
,, արար 'ի սարտարգ լերինն, սոյնպէս և առ ստին ըն-
,, ձաքիարս լերինն՝ 'ի ծովեղերն ընշտունեաց ծովուն .
,, որ լը առաջնոյն օրինակի կոչի և այս աղբիւր յակո-
,, բայ մինչև ցայսօր . (լը յայսմաւուրաց, 'ի ստորոտ
լերինն՝ որ կոչի կապուտողն) :

,, Եւ ելանէր քէնյապետն ար յակոբ 'ի գլուխ լերինն
,, ընծաքիարս, և նշովէր զճն, զի մի պակասեցէ ան-
,, տի խռովուի մինչև խպառ, փեկ արուսի խաղաղու-
,, թեն՝ որ ոչ լուան . և սք աւետարանիչ ենթն գնաց
,, 'ի տեղի իւր : իսկ յայնմ գաւառի յետ գնալոյ նորա
,, անտի՛ յետ երկուց աւուրց սատակեցաւ կինն մա-
,, նաճրհայ եօթն որդւովք իւրովք . յետոյ և ինքն չա-
,, բամահ ծակոտեալ ելանէր մեծաւ տանջանօք յճէ .
,, և լը բանին որ ասացաւ՝ ոչ եղև խաղաղութի յճին
,, յայնմիկ յօրէն յայնմանէ և առ յապա || :

Չայս ամ բառ առ բառ օրինակեալ է և Ճառնաիրքն
Բ . իսկ Ճ . Ե . որ հեռեօղ է նր, խպառ թողու զանցս
մանաճրհի և զոր զինի գործս սքին յակոբայ . զի պատ-

մու

մուտք սթյն մեղիտոսի կնքէ և զվարս յակոբայ : Մնայ
լսել զգրեալն 'ի մեծ Ճառնտիրն Ա, զանազանեալ
'ի խորենացւոյն և 'ի բուզանդայ' օրինակ զայս :

* Մանաճիր՝ ոչտունի յաւարի առ զվիճակ սթյն . և
,, գնէր զերկոտասան սարկուսադունն 'ի բերդին մաւ
,, նազներտ (կամ մանակերտ) կոչեցեալ : Իսկ նր հե-
,, տամուտ լեալ իբրե լուսւ զհամբաւ գուժին , եկն
,, եհատ զօրուն և նահապետին մանաճրհի . և տեսեալ
,, մանաճիր՝ անկանէր յոտս երանելոյն և խնդրէր թո
,, զուժիւն . և նենգիւ խոտտանայր տալ զգրեալն ,
,, պայման եդեալ առ վազիւն . և ոթյ հայրապետին
,, երկու օթս (կմ երեկօթս) արարեալ՝ գայ փութաւ
,, նակի առ պայման ուխտին խնդրել զտարկաւագունն :
,, Իսկ անօրէնն մանաճիր՝ ոտունգանել ոչ տկնածր
,, յերանելոյն . ծովաօղջ արարեալ հեղձուցանէր ըզ-
,, գրեալն :

,, Իսկ իբրե ետեա սթն յակովբ զգործ անօրինին՝ յար-
,, տասուս եղեալ լայր գառնապէս և գոչէր առ ԹԺ .
,, բացեալ զմբ և զսոսկալի գրերանն՝ անէծ զմանաճիրհ
,, և զերկիրն ոչտունեաց . և ծածկեաց զհրակերպ գէմնն,
,, գնաց 'ի սահմանաց հանգերձ իւրայովքն : Եւ հասե՛լ
,, 'ի գաւառն աղձեանց՝ հանգէպ գեղջին բելու կոչեցել
,, և անհետանայր 'ի տեսուէ երկիրն ոչտունեաց . ա-
,, պա հարցեալ ցաշակերտան , թէ թերեւ երեկ՝ գա-
,,ւառն ոչտունեաց . և նք ասեն . ո՛չ : Ապա խորհուրդ
,, 'ի մէջ առեալ՝ ողորմեցու առ յապա ժամանակն . թաւ
,,ւալեցոյց երկոտասան վէմ և հիմնարկեաց , և ապա
,, տարածեալ զհրաշալի բազուկսն՝ և լուսի աղօթէր .
,, և առնոյր զխնդրելին՝ որպէս զմովսէսն և զանայ . և
,, հնազանդեալ ապառաժն՝ վազվազակի ջուր բղխե-
,,ցոյց . և տեսեալ աշակերտացն՝ սքանչացան . և ան-
,,կեալ յոտոն համբուրէին . և ապին փոռա բարերաւ
,,րին . և սակաւ մի զանդի առեալ՝ զգաւազանն տունկ
,,արկանէր . և յուզի անկեալ սթյն՝ գնաց 'ի տեղի իւր :
,, Ազգ եղև սքանչելեքն առ սթն առիւտապէս (կամ
,, վրթանէս) հարազատ իւր . բազում պաղատանս ար-
,,ձակէր վն Ծին ոչտունեաց՝ լուծանել 'ի կապանաց .
,, և զգիրսն տալ զխնդրելին , զոր ինքնափօս արարեալ՝
,, զգօն կոչեցեալ : Եւ նորա կացեալ՝ 'ի մարմնի ամ փ՝

և բուզանդ. և Ճառքնտիրք, բայց քանզի կան 'ի նոսին
և երեւելի պարագայք տարբերք, յառաջ բերցուք աս-
տանոր. Բուզանդ. գրէ, թէ սթն յակոբ լուեալ զանդ-
գամութիւն մանաճրհի՝ գնաց 'ի խրատեւ գնա. իսկ նր
արհամարհեալ զսթն՝ եւ առաջի աչաց նր 'ի ծով հո-
տել ութ հարիւր այր անմեղ. և ծաղկելով ասաց ջյա-
կոր. * առ քում բարէասացունդ. (կմ բարեխօսուեդ.)
,, տեսեր զիարդ մեծարեցի զքեզ. գիւր արարի նց 'ի
,, կապանացն, և 'ի ծովուն գեռ զուլին ||. և այնպէս
հալածեաց ասե զսթն. և նր թօթափեալ զփոշի ոտից
իւրոց, * գայր հասաներ 'ի լեառն երկաթահատացն և
,, կապարահատացն, ինքն և որ ը նմայն էին. և ընդ
,, աշտունիս բաժանէր լեառն բարձր. ուստի երեւէին
,, գաւառքն բովանդակ, սրում անուն ընծաքիարս կո-

,, չէին :

,, Իբրեւ հուպ եղև յայն լեառն 'ի ստորոտ լերինն, քզի
,, բազում աւուրք էին, զի չէր ինչ բնաւ ամենեկին ճա-
,, շակեալ, և ծարաւեաց խիստ ծարաւով, եկաց յա-
,, զօթս առ ար, գնէր ծունր, և եդ զգլուխ իւր 'ի վր
,, երկրի. և բղետաց աղբիւր, ուստի արբ ինքն և որք
,, ը նմայն էին. և եղև այս լը առաջին օրինակին, օնց
,, արար 'ի սարտադ լերինն, ոոյնպէս և առ ոտին ըն-
,, ձաքիարս լերինն՝ 'ի ծովեղերն ըռշտունեաց ծովուն.
,, որ լը առաջնոյն օրինակի կոչի և այս աղբիւր յակո-
,, բայ մինչև ցայսօր. (լը յայսմաւուրաց, 'ի ստորոտ
լերինն՝ որ կոչի կապուտոզն) :

,, Եւ ելանէր քէնյապետն ար յակոբ 'ի գլուխ լերինն
,, ընծաքիարս, և նշովէր զՅն, զի մի պակասեցէ ան,
,, տի խոտովուն մինչև իսպառ, փխկ արունի խաղաղու-
,, թեն՝ որ ոչ լուան. և սթ աւետարանիչ եկան գնաց
,, 'ի տեղի իւր : իսկ յայնմ գաւառի յետ գնալոյ նորա
,, անտի յետ երկուց աւուրց սատակեցաւ կինն մա-
,, նաճրհայ եօթն որդւովք իւրովք. յետոյ և ինքն չա-
,, բամահ ծակոտեալ ելանէր մեծաւ տանջանք յՅն.
,, և լը բանին որ ասացաւ՝ ոչ եղև խաղաղութի յՅն
,, յայնմիկ յօրէն յայնմանէ և առ յապա || :

Չայս ամ բառ առ բառ օրինակեալ է և Ճառքնտիրն
Բ. իսկ Ճ. Ե. որ հեակօղ է նր, իսպառ թողու զանցս
մանաճրհի և զոր զինի գործս սթն յակոբայ. զի պատ-
մու

մեւթք սքն մեղիտոսի կնքէ և զվարս յակորայ : Մնայ
լսել զգրեալսն 'ի մեծ Ճառնաիրն Ա, զանազանեալ
'ի խորենացւոյն և 'ի բուզանդայ' օրինակ զայս :

* Մանաճիր՝ ոչտունի յաւարի առ զվիճակ սքն . և
,, գնէր զերկոտասան սարկուսագունն 'ի բերդին մեւ
,, նազներա (կամ մանակերա) կոչեցեալ : Իսկ նր հե-
,, տառուտ լեալ՝ իբրեւ լուսւ գնամբաւ գուժին, եկն
,, եհաս զօրուն և նահապեաին մանաճրհի . և տեսեալ
,, մանաճիր՝ անկանէր յոսա երանելոյն և խնդրէր թո-
,, զուժիւն . և նենգիւ խոստանայր տալ զգրեալսն ,
,, պայման եղեալ առ վազիւն . և սքն հայրապետին
,, երկու օթա (կմ երեկօթա) արարեալ՝ դայ փութա-
,, նակի առ պայման ուխտին խնդրել զտարկուսագունն :
,, Իսկ անօրէնն մանաճիր՝ ոտունգանել ոչ ակնածէր
,, յերանելոյն . ծովասոյց արարեալ հեղձուցանէր ըզ-
,, գրեալսն :

,, Իսկ իբրեւ ետես սքն յակովք զգործ անօրինին՝ յար-
,, տասուս եղեալ լայր գառնապէս և գոչէր առ եծ .
,, բացեալ զմբ և զսոսկալի գրերանն՝ անէծ զմանաճիրհ
,, և զերկիրն ոչտունեաց . և ծածկեաց զհրակերպ գէմն,
,, գնաց 'ի սահմանաց հանգերձ իւրայովքն : Եւ հասեալ
,, 'ի գաւառն ազձեաց՝ հանգէպ գեղջին բէլու կոչեցելը
,, և անհետանայր 'ի տեսուէ երկիրն ոչտունեաց . ա-
,, պա հարցեալ ցաշակերտան, թէ թերեւ երեկ՝ դա-
,,ւառն ոչտունեաց . և նք ասեն . ոչ : Ապա խորհուրդ
,, 'ի մէջ առեալ՝ ողորմեցաւ առ յապա ժամանակն . թա-
,,ւալեցոյց երկոտասան վէմ և հիմնարկեաց , և ապա
,, ասարածեալ զհրաշալի բազուկսն՝ և լուսի աղօթէր .
,, և առնոյր զխնդրելին՝ որպիս զմովսէսն և զաննայ . և
,, հնազանդեալ ապառաժն՝ վաղվաղակի ջուր բզխե-
,,ցոյց . և տեսեալ աշակերտացն՝ սքանչացան . և ան-
,,կեալ յոտան համբուրէին . և ապին փառա բարերաւ
,,րին . և սակաւ մի զտեղի առեալ՝ զգաւազանն առնկ
,,արկանէր . և յուզի անկեալ սքն՝ գնաց 'ի տեղի իւր :
,, Ազգ եղև սքանչելիքն առ սքն առիտաակէս (կամ
,, վրթանէս) հարազատ իւր . բազում ապաղատանս ար-
,,ձակէր վր Ծին ոչտունեաց՝ լուծանել 'ի կապանաց .
,, և զգիրսն տալ զխնդրելին, զոր ինքնափօս արարեալ՝
,, զգօն կաշեցեալ : Եւ նորա կացեալ 'ի մարմնի ամ մի՝

„ փոփի առ քն ॥ • և այնպէս անցանկ 'ի պատմութիւն փոփմանն , և յորս զինի' թ գրեւոցս 'ի կարգի վարուց սթին : Եւ քաջ տեսանի , զի բանք մեծի Ճառքնարիս գեղեցիկ փառանին ընդ խորենացւոյն • և բանք խորենացւոյն ոչ հակառակին չ Ճառքնարիս • իսկ բուզանգ սրչափ կարծի մերձենալ 'ի մին և 'ի մյւսն , նշոյնափ և հեռանայ աւելորդարան ոճով իւրով : Ստիպն և այն է ճմարիտ , զի տարբերութի պատմագրաց 'ի պարագայս' է առաւել հաստատութի իսկութեն իրացն եղեւ

Լոց՝

(12) Այլ գեղեցիկ հաստատութի ամ աւանդից' որ զսթին յակորայ , լիովին տեսանի 'ի հին շարականն նք , և 'ի ճառ գովեալի' որ 'ի նարեկացւոյն : Օգարականին հեղինակ թէպէտեւ անգիտանալք , բայց այն իսկ է նշա նակ հնուն' չ ընտիր ոճոյն • վն և 'ի վաւերական ձեռագրի միում' ուր կան անոնանք հեղինակաց միոյ միոյ 'ի շարականաց , վասն շարականի սթին յաջորայ տաի • * Յումնէ' ասացեալն չէ' յայտ ॥ : Եւ հաւանական է յընթացից պատմուն հառքնարին մեծի , որ և 'ի շարական անգր ակնարկէ յանոնանէ , թէ է յորինոնած միոյ 'ի դաւառականացն ոչտունեաց կամ արծրունեաց յաւուրս շինութեն եկեղեցւոյ անգանոր 'ի վք առանձին նշխարացն • վն ասեմք , կամ նարեկացւոյն է , և կամ ժամանակակցի նք , և կմ' ևս հնագունի , բայց 'ի նմին դաւառէ • վնք-թրք շարական առանձին այնոցիկ կողմանց' ուրոյն 'ի վերջոյ գրեալ տեսանի 'ի ձեռագիրս ինչ : Թոյլում բանասիրաց մի առ մի համեմատել զբանս շարականի և զբանս նարեկացւոյն չ վարուց սթին առ 'ի մենջ գրելոյ' բազադրութի Ճառքնարաց • զի յայն , ժամքալ իմանան զմիտս երգոյն և ներբողական գովելու տիցն : Կմին իրի և նր իէլ տակաւուք քաղեալ զվարս և զգանչելիս սթին , յէ զընթերցողս * 'ի կատարեալ

„ պատմութի նք ॥ :

Ուղիղ համառօտէ և յայտնաւորք Հ. զգովանդակութի վարուց սթին' առաւել թ հառքնարին Ա. և ուրեք ուրեք թ Բ. և վն նշխարաց նք առնէ յաւելոնած աւանդութն այսպիսի , զոր փափաքեալք այլուստ ստուգել : Նսիս գնէ չ հառքնարաց , թէ ալ սթին , կմ' ճկոյթ ալ լոյ ձեռինն տունա * 'ի բժշկունի և յորհնուն դաւառին

„ ոչտու

„ Եւրոպական . զոր առեալ բերին մեծաւ պատուով ,
 „ և ընկալան զխաղաղութի վշտացն . և եգի՛ն 'ի վանս
 „ ընծակայ ('ի ստորոտս ընծաքիարս ընծին) , ուր և
 „ զընդունեան . որ յետոյ ընկեցաւ մեծապաւ վանք .
 „ և անունեցաւ սբ. յակոբ || : Եւ ապա 'ի վր բերէ .
 * Իսկ զմարմին սբ. յակոբայ եկեալ յովհաննէս ար-
 „ քայն յըստըմբօղայ՝ որ կոչեցաւ չմէիկ ; և հանեալ
 „ զսբ. յակոբ 'ի մծրնայ (գուցէ յամբայ)՝ ուր բերեալ
 „ էր ը բուզանդայ , և տարաւ 'ի կոստանդնուպօլիս
 „ 'ի ԳՃ և 'ի Բ Թուականիս հայոց . (պարտի լինել
 „ ԳՃ . այն է յամի Թն 971 . զի նստաւ չմէիկ 'ի 969 .
 „ նԺԸ) , և անգ. եգի՛ն պատուով ը այլ սբ. որ անգ.
 „ կան || :

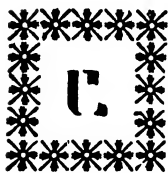

ՎԿԸՅԸԲԸՆՈՒԹԻՒՆ

Այն խոնարհոսի անազգեաց հայ-
րապետի :

Հ. դեկտ. 17. էջ 20 . ըստ քր իէլէ . և յանվար .
29 , իմ 30 : { } . դեկտ. 20 . և յնվր . 29 : | .
դեկտ. 17 . և փեար . 1 : Նաւընար . Վ . ութէ = ուլի .
դեկտ. Է . իմ ի ք : Վարժի ի ֆնարիոսի և Բուղ Բր
'ի Տարեանս հարց . հար . Է . երես . 1 = 180 : Բուլլա
դեանն հէկսէնիոս . 'ի Թ հար . փեար . էջ . 13 = 17 :
Ս'եպտէր : Ուիէէ . 'ի ներէ . ի Գն . հար . Է . երես .
592 = 601 : Հոտտինարար . էջ . 7 = 19 : և այլ 'ի
նախնեաց և 'ի յերմոց : (1)

Լ ՍՏՈՒԸՆԸ ԶԳԵԸՑ
անուն նախանձելի՝ սեպհակա
նեալ սքանչելւոյն խոնարհոսի,
անդատին յաւուրց նր էր հան-
դիսացեալ գեղեցիկ անուն պարծանաց , զոր
տային նմա ամենեքին , և ինքն իսկ իբր յա-
տուէ կոչմամբ զանձն իւր 'ի նոյն անուն յոր
ջորջէր . որ յունարէն ասի Բէօֆօս . և ունի
զնշանակութի՝ ներդործական՝ ուղ անակիր ,
անազգեաց , կմ անազգեստ , անաբեր կմ
անժնկալ . այս է՝ զանձ կրօղ յանձին իւրում
կամ՝ ի սրտի . զորոյ և զխորհուրդն տեսցես
յլն .

յրենթացս վկայաբանուեն ի բերանոյ նորին
 անձին : Եւ եթէ կրաւորաբար
 առջի՝ վերծանելով, Եւ Գոթոս, յայնժամ
 ստուգաբանի յայլ խորհուրդ . ունի թէ անձա
 կիր կ'անձաբարձ, ի որում կրեալ կամ բար
 ձեալ ի գիրկս նոյ :

Օ ի ունի գրէ մեծաւորաստէս՝ ի նախնեացն
 անանգուե, սա ինքն անձայինն իգնատիրոս է
 մանուկն այն՝ զոր ընկալաւ յա՝ ի գիրկս,
 ձեռն եղ և օրհնեաց . և ասաց յօրինակ խո
 նարհուե առ աշակերտան . * ամէն ասեմ ձեզ
 եթէ ոչ դարձջիք և եղիջիք իբրև զմանկտի,
 ոչ մտանիցէք յարքայութի երկնից . արդ՝ որ
 խոնարհեցուցանէ զանձն իբրև զմանուկս
 զայս, նա է մեծ յարքայութե երկնից . և որ
 որ ընկալցի մանուկ մի այսպիսի յանուն իմ,
 զիս ընդունի ॥ (Տաթ . ԺԵ . 2 = 5 : Տաթ . Թ .
 34 = 36 : ԴՅ . Թ . 47 :) Եւ այս է՝ զոր նունա
 գեմք ի տօնի սբին իգնատիրոսի . * Եւ յա
 թողա քերովբէականս վերանստեալ հանգ
 չելի որդի նոյ, հաճեցար խոնարհուիլ բառ
 նալ ի գիրկս յորդուոց աղամայ ॥ (2)

Եւ որ որպիսի շնորհաց եհաս արդեօք երա
 նելին իգնատիրոս՝ անձաբարձ լինելով ի ման
 կութե . ոչ ապաքէն գլխովին անձազգեաց
 գտաւ ի հասանելն յարբունս . վայ և առա
 քեալքն զայն՝ որում եղ ձեռն նորն ի տղայ
 ութե, նմիւ արժանի ձեռնադրուե գիտէին
 յերիտասարդութե . և ո՛ր կարէ պատմել զա
 ռաւելուի շնորհացն այնուհետև : Եւ մին իրի
 առէ բերանն ոսկի ի ներքող սբին . * Եւ անհ
 լի

լի առաքելոցն ձեռք շոշափեցին զԵր գլուխն
զայն . . . և զան՝ որ 'ի մարդիկ առաքելնուի՝
'ի նմա գոլ վկայեցին | . անց պահանջի պողոտ
'ի նմ' օրք կամին եմբանալ :

Եւ ին այսմ յայտ է , թէ սքն իգնատիոս էր
եմանցի կմ'ի կողմանց պաղետտինոյ՝ ծնեալ
փոքր ինչ յառաջ քան զմկրտութիւն քոի , և
ականատես փրկչին Յի 'ի աղայուէ իւրում :

Եւ անց յայտ է յնմ եկեղեցական պատմութեան
թեց՝ եղև զկնի աշակերտ առաքելոց . և մա-
նաւանդ պետրոսի և յովհաննու . վնչ և առի
աշակերտակից սքն պօղիկարպոսի . և երկու
քին սոքա առաքելական հարք՝ եղեն մի մի
լուսաւօրք Յի զկնի առաքելոց , յորոց առեղ-
էին զձեռնադրուի . այլ պատիւ իգնատիոսի
մեծ եղև յոյժ , ասէ ոսկերերանն , ին որում
եղև առաջնորդ . աթոռոյ մեծին անտիոքայ
ասորւոց՝ իբրև յաջորդ վիմին հաւատոյ , յսե-
ջորդել սքն եւոգիոսի , որ նստաւ յանտիոք
զկնի կեփայի . և աշակերտեաց զբազումս
բանիւ և իբրով , նշանօք և զօրութի . զմերձա-
ւորս օրինակաւ և քորողութի հաստատելով
յնձնապաշտուէ , և զհեռաւորս թղթովք իւ-
րովք , յորոց սակաւք 'ի բազմաց կան մինչև
ցարդ :

Իսկ առաքիւնի նահատակութի անձազգեսաց
անձինն՝ գրեցաւ յուխտէ անտիոքացւոց 'ի
ձև չթարերական նամակի 'ի ձեռն այնոցիկ ,
որք ընթացակից եղեն նմա յանտիոքայ մին-
չև 'ի հասկմ , և ապա զԵր նշխարս նք բերին
յաթոռ նք : Եւ յն է վկայաբանութի հարա-
զատ ,

զատ , որ Կայ ի Ճառնարի միում՝ Թարգմանել ի վաղուց . և անտի առնուն ամ գրիչք վարուց նի . վնջ և մեզ վնոյն արժան է յառաջ բերել՝ համեմատութ օրինակին գտելոյ առ հռովմայեցիս :

Եւ ինչ զիշխանութն հռովմայեցւոց առել տրայիանոսի կայսեր՝ հալածանա յարուցաներ ի վի եկեղեցւոյ . յորում ժամանակի իգնաւ տիոս եպկա աշակերտ յովհաննու առաքելոյ և աւետարանչի հովուէր զեկեղեցին անախա քացւոց , երրորդ եղեալ յետ առաքելոցն . քանզի զեւոդիոս յաջորդեաց զայր առաքելական՝ սա ինքն անագգեաց ամիւ՝ առաքելանման⁽³⁾ . որ զբազում ծփանա դռմետիանու սի կայսեր անցոյց զինքեամբ՝ իբրեւ զիմաստուն նաւավար՝ զեկոք աղօթից և անդուք պահոց . որ և ստէպ ստէպ վիշտութիւն և երկոք⁽⁴⁾ հոգեւորովք լեզեմ կայր մորկին , երկուցեալ թէ գուցէ զոք ի վատարտաց և ի կարճամտաց կորուսցէ :

Իւ ի սակաւ մի գաղարիւ հալածանացն (առնեւրոնասաւ՝ որ սուզ աւուրբք թիւորեաց) , ուրախ լինէր ի վերայ եկեղեցւոյն անշարժ մնալոյ . այլ ինքն յանձին իւրում հոգայք վն ինքեան , զի չեղև արժանի վկայական մահաւան . իբրեւ թէ չև ևս իցէ բուռն հարեալ զսիրոյն քսի , և ոչ յաշտիճան կատարեալ աշակերտի հասեալ . քանզի զմտաւ ածէր՝ եթէ մարտիրոսունն խոստովանուի առաւել ընտանեցուցանէ զնա ան . ուստի յետ սակաւ ժամանակաց՝ յորս մնալք տակաւին յե-

յեկեղեցւոյն, և զօրէն անձեզէն ճրագի զանձն իւրաքանչիւր ուրուք լուսաւորէր վարդապետութիւնը դրոց սէյն, եհաս ըզձալւոյն : Վննդի տրայիանոս կայսր՝ որ նստաւ զկնի ներունասայ, թէպէտ և զառաջինն խաղաղութիւն էր լինէր իստոնկայս, այլ յետ այնորիկ յիններորդ ամի թիւրուէն իւրոյ հպարտացեալ յաղթութիւն՝ զոր յաղթեաց սկիւթացւոց և գալկեաց (կիմ թրակաց), և զմտաւ անձեալ՝ եթէ կատարեալ չի յաղթութիւն, եթէ ոչ բռնադատեացէ զհաւատացեալս քոյի՝ ի պաշտօն դից իւրոց, և միաբանեացէ ընդ այլ ազգս, հալածանս յարուցանէր այնուհետեւ և զմի քրիստոնեայս՝ կամ զոհել և կիմ մեռանէլ՝ հրամայէր . միանգամայն և ինքն ճառարար հարար յարեւելս ի պատերազմ :

Յայնժամ առաքինի զօրականն քոյի իգնաւորոս հոգացեալ վս եկեղեցւոյն անտիոքացւոց՝ զանձն ի վի դնէր ժողովրդեան⁽⁵⁾, զի օրինակաւ իւրով ձգեացէ և զնս յարիական նահատակուի . վս յարուցեալ ինքնակամ հասանէր առ տրայիանոս թագաւոր . քանզի լինայն առուրս յանտիոքացւոց քաղաքին էր՝ վս առաջիկայ ճանապարհին, որ ի հայս և ի պարթևս⁽⁶⁾ . և ինդրէր ի քաղաքի անդ զառաջնորդն քրիստոնէից, որոյ համբաւն էր հռչակեալ :

Եւ իբրեւ եկաց առաջի տրայիանոսի և սինկղիտոսին, հարցանէր զնա թիւրն, և ասէր . այլ չարադեւայր, ով ես դու՝ որ զմերովք հրամանօք քամահես, և զայլս հրապուրես չհնա :

չհնազանդիլ մերոց հրամանաց , զի չարաչար կորիցեն . որ և զանտիոքացւոց քաղաքս և զգաւառս խռովեցուցեր , մինչև յիմ լսելիս հառանել՝ եթէ զիմ ասորիս դարձուցեր 'ի հեթանոսութիւնքիստոնէութիւն :

Իգնատիոս ասէ . զնձազգեստ այր՝ չարադե ոչ որ կոչէ⁽⁷⁾ . քզի դեք հեռի են 'ի ծառայից ւայ . ապա եթէ չար զիս առ դեսն կռչես , զի նց ծանր եմ , վկայեմ և ես : Ի՞նչ տրայիանոս . և զիմորդիցես դու նձազգեստ , և ծանր դիւաց . ոչ ապաքէն այդպիսեօք ձգես զամբօխն զկնիքո : Ի՞նչազգեստն ասէ . քանզի զքո ընկալելեմ յիս զերկնաւոր թաղաւորն . նովաւ լուծանեմ զիմ մեքենաւոր չարութիս դիւաց . ոչ եթէ կարէի և զքեզ ևս ով թգւոր շրջել 'ի կռապաշտութեդ , և ընծայել ամենեցունցն ւայ , և սիրելի քոի կացուցանել , և հաստատագորյն ևս առնել քեզ զիշխանութիդ :

Տրայիանոս ասաց . եթէ կամիս շնորհս առնել ինձ , և ընդ սիրելիս իմ համարիլ , փոխեաց յայդպիսի կամակոր մտաց քոց . զոհեալ տծոցն , և լեր քահանայապետ մեծին արու մազդայ , և թգրեալ լը մեզ : Իգնատիոս պսաց . շնորհ զայն արժան է առնել ումեք , որ ոչ մնասէ և ոչ առիթ լինի յաւիտենական տանջանացն . այլ դու զոր ինձ խոստանաս տալ , ոչինչ պատուական համարիմ ամենեկն . և ոչ զարամազգ բնաւ՝ թէ ով որ իցէ ճանաչեմ . և ոչ թգրութե երկրի ցանկամ . քանզի զի՞նչ օգտեցայց , թէ զ՞նք ամ չահեցայց

ցայց, և զհոգիս իմ կորուսից : Տրայիանոս առ
աաց . Թու՛ն ինձ, եթէ անբաժ իցես 'ի զգայ-
ութիւն իմաստուն, և վո՛ւ այնորիկ արհամար-
հես զխոտամուկս իմ . ուստի թէ զայրացու-
ցանես զիս, անշարաւար հարուածովք տան-
ջեցից զքեզ . ոչ միայն իբրեւ զանհնազանդ,
այլև իբրեւ զանշնորհ, և զլնդ գիմացեալ
հրամանաց մեծի սինկղիտոսին՝ ոչ զոհելով
անոցն :

Իգնատիոս առաց . արա՛ զորինչ հաճոյ է քեզ,
քանզի ես ոչ զոհեմ . և զայս գիտեալ, թէ
ոչ հուր և ոչ խաչ, ոչ գազանաց երկիւղ, և
ոչ յօշոմն անդամոց, և ոչ այլ ինչ գոնդակ
տանջանք կարեն հաւանեցուցանել զիս աղ-
տամբիլ յայ կենդանւոյ . քանզի ոչ սիրեմ
զառժամանակեայ կեանս, այլ՝ զքո, որ վո՛ւ
իմ մեռաւ և յարեաւ : Սինկղիտոսն առաց .
մեք գիտեմք, եթէ լո՛ւքն անմահք են . և
դու զիմորդ ասես, եթէ քո մեռաւ :

Իգնատիոս առաց . վո՛ւ մատակարարուն իրիք
մեռաւ՝ և յարեաւ յետ երից աւուրց՝ փրկիչն
մեր . իսկ ձեր լո՛ւքն մեռան իբրեւ զմահկա-
նացուս, և ոչ յարեան . նոյն իսկ արամազդ
'ի կրեալե թաղեալ կայ (ասեն ձեր վիպա-
գանք) . ասկզկէտոս շանթի՛ն սատակեալ
յայլում վայրի անկեչդնի 'ի կիթերոն լեռան
բիովտիոյ . ամբողջիտէ հանդերձ կիւրենեաւ
(ը այլոց՝ որսողի՛ն) 'ի պափոս կիւրոսի թաղ-
եալ է . հերակղէս հրկէզ եղև 'ի մեռում
ևս տեղւոջ ('ի տիւռոն, կե՛ք յոյետոյն լերին
Թեսսաղիայ) : Եւ արեւանի են այսպիսի պատ-
ժոյց

Ի վնասի տնապետաց հայրերս : 79

Ժողովքն ձեր . զի առաջ և անժոյժք և
չարագործք էին և ապականիչք մարդկան :
Իսկ մեր տնն՝ յոքն՝ Թեպէտե խաչեցաւ և
մեռաւ , այլ եցոյց զիւր զօրութիւն յարուք իւ-
րով . ուղ և յառաջ քան զխաչիւն նորա դէք
զարհուրեալ խոստովանէին՝ Թէ նա է որդին
նոյ կենդանւոյ . և առաջի անկեալ աղաչէին
զնա , զի մի յառաջ քան զժամանակս վախ-
ճանին տանջեացէ զնա . ուստի և մեռեալս
յարուցանէր միայն հրամանաւ . այլև դժոխք
ինքնին սարսեաց ՚ի նմանէ . և զհոգիսն զոր
ունէր բռնուք իշխանունն՝ արձակել կամէր
յառաջ քան զդիմելն նր՝ ՚ի դժոխս , զի ինքն
անպատիժ մեռացէ : Եւ իբրեւ մատակարար
րեցաւ մահն ՚ի ձեռն խաչին , իջեալ ՚ի դը-
ժոխս՝ զյաւիտենից բմբռնեալ հոգիսն յա-
րոյց հանդերձ մարմնովքն (ամանց ՚ի սրբ ան-
տի) . և կապել զմահ կապանօք անլուծիւք՝
եւտ ՚ի պահեառ յօրն յայն , յորում դատի զամ

ոք :

Եւ զի՞նչ տաացից . զի ոչ բաւէ ինձ ժամա-
նակս ՚ի պատմել զնորա սքանչելիսն . քանզի
զդեռ հալածէր , զբորոտս սրբէր , զանդաւ
մաղոյծս հաստատէր , կուրաց տեսանել
տայր , զգօսացելն և զկազս ողջացուցանէր ,
և զայդ ամ արարեալ չառնէր . գոնեա ար-
ժանի՝ ասել ակտիսն , եթէ Թող զախտա-
ցեալդ՝ զոր ունիսդ . այլ զի՞նչ . անդամալու-
ծին ասէր , ան զմահի՞նք և զնա . և զկու-
րին ՚ի ծննդենէ զաչսն կառով ծեփեալ՝ ըզ-
կաւն ՚ի լուսաւորութիւն աչաց տայր արբանե-
կել :

կել . և յետ յարութե իւրոյ զայնոսիկ՝ որ ոչ
հաւատացինն ի նա , ի ձեռն հռովմայեց-
ւոցդ . ինքուք պատուհասեաց : Եւ դարձեալ՝
առջն ձեր ի միջե ճշմարիտն այլ դատապար-
տեցան իբրեւ զչարագործս . իսկ մեր ինքն
մարդոց չարաց չարչարեցաւ , որք ոչ համար-
ելին նորա յանդիմանութեն . և նմ թարեօք
լցեալք ի նմանէ՝ ապաշնորհք առ տունին և
բեկեցան :

Տրայիանոս ասէ . խրատ տամքեզ փախչել ի
մահոճանէ , և ընթանալ ի կեանս : Իդնա-
տիոս ասէ . թարեօք խրատես ո՞վ թագաւոր .
քղի և ես փախչիմ յաւիտենական ի մահոճա-
նէն , և ընթանամ ի մշտնջենաւոր կեանսն :
Տրայիանոս ասէ . և քանի՞ մահք են : Իդնա-
տիոս ասէ . երկու . մի ժամանակեայ , և մի
մշտնջենականն : Տրայիանոս ասէ . ո՞չ եկիր
այսր ճարտարախօսել . այլ զոհեա՛ւ առ ինքն ,
և խոտորեա՛ւ ի տանջանացն . քանզի ո՞չ լաւ
ես դու քան զծերակոյտդ մեր :

Իդնատիոս ասաց . որո՞ց առջն զոհեցից . ա-
րեւի՞ , որ վս չնութե զերեքտասան ամիս ի
կարան արգելեալ կայր պղնձի կապանօք ,
եթէ պոսիդոնի՞ որ վրիպեցաւ յրդմանէ ան-
տի նծանալոյ , և ի կնոջէն յաղթահարեցաւ՝
զոր ի տիտանացւոցն էր առեալ կնամարդին ,
և զիդիոնի պարիսպն շինեալ ի վարձուցն
սնափաստակ ելանէր . թող զայլն : Եւ ա-
մաչեմ մարդիկ անգամ կոչել զնս , թող թէ
նծս . այլ կախարդս և ապականիչս ման-
կանց , յարժա՛լի և ի կարապ և ի վիշապ կեր-
պաւ

պարանեալս՝ ոչ վա բարւոյ իմիք իրի , այլ ի լուծումն օտար հարսանեաց . յորոց արժան էր ձեզ գարշիլ , և ոչ եթէ երկիրպագանել . Բ. աշնպիսիսն կանայք ձեր յագօթս կան , զի այնպէս զգաստուի պահեսցեն առ ձեզ : Տրայիանոս ասաց . ես եղէ քեզ պատճառ զնձսն թշնամանելոյ , վասն զի ոչ տանջեցի զքեզ : Իգնատիոս ասաց . ես վաղ իսկ ասացի քեզ , թէ պատրաստ եմ յամ տանջանս և յօրինակ նմ մահու . վասն զի փութամ առ նձ : Տրայիանոս ասաց . ուծովքն (երդնում) , զի եթէ ոչ զոհեսցես , յետոյ զղջանալ ունիս . արդ յառաջ քան զչարսարեւն խնայեա՛ի քեզ : Իգնատիոս ասաց . եթէ ոչ խնայէի յիս , առնէի զոր հրամայեադ :

Բարկացել տրայիանոս՝ հրաման ետ կապտրեայ գնտիւք ծեծել զթիկունս նի . և սպասաւորք ատենին առնէին վաղվաղակի զհրամայելոն : Իսկ աքն ասէ ի տանջանս . աճեցուցեր ով թագաւոր զփափագս իմ՝ ի նոր : Զայնժամ ասէ տրայիանոս . երկաթի եղն դամբք զկողս դորա քերեցէք , և աղիւճ չիեցէք : Իսկ երանելին իգնատիոս արիաբար տարեալ և այնմ , ասէր . ամենևին միտք իմ առ նձ եմ , և տանջանաց քոց բնաւին փոյթ չառնեմ :

Տրայիանոս ասաց . զոհեա՛ ուծոցն : Իգնատիոս ասաց . դարձել հարցանեմ , որոց ուծոց կարծեմ թէ եգիպտացւոյն հրամայես ինձ զոհել՝ եղին և քաղի և կապկի և քարքի թունաւորի , գայլոյ և շան , կամ կոկորդիլոսի ,

կմ պարսկականն հրոյ, կամ ծովային ջրոյ, կմ գեմեարեայ հողոյ, կմ տանգարամեաւ, կանին պղուտոնի, կմ հերմեայ գողապետի և Տրայիանոս ասաց. ասացի քեզ, եթէ զոհեա՞նք քանզի զայդ ասել՝ զքեզ ինչ ոչ օգտեցուցէ : Իգնատիոս ասաց. և ես ասացի քեզ և եթէ ոչ զոհեմ, և ոչ՝ ի բաց կամ՝ ի միոջէ և ի միայնոյ նոյ, որ արար զերկինս և զերկիր, զծով և զամոր՝ ի նս. որ ունի իշխանութի նմ մարմնոյ. որ է նծ հողոյ, և թագաւոր նմ զգայնոյ և մտաւորի :

Տրայիանոս ասէ. և ո՞վ արգելու զքեզ՝ և՛ զնա պաշտել, եթէ արգարե է ճշմարիտ նծ, և միանգամայն զսոսա՝ զորս ամենեքին լծախոստովանիմք : Իգնատիոս ասաց. բնական գիտութի յորժամ յստակ է՝ ի մարդ, ոչ համեմատէ զճշմարտութի ի ստութե, և ի լուսոյ զխաւար, և ի քաղցու զգառն. իսկ որ ոչ որոշեն զայստիկ ի միմեանց, նոյն աւարտելէ կայ վայն. քանզի զինչ համեմատութի է քեի ի բելիարայ, կմ զինչ մասն դոյ հաւատաւցելոյ ի անհաւատին, կամ զինչ զուգակաւ նութի է տաճարի նոյ ի կուռս :

Եւսմիս ո՞վ թագաւոր, զի ասացից քեզ բան ճշմարիտ, որ հաւանեցուցանէ զքեզ՝ եթէ արգարե ի տանջանօք է, որ թողու զճշմարիտն նծ՝ և առ չնծս փախչի : Եթէ դք ի քոյոց զօրականացդ ապստամբէր ի բռնմիլ թէրութէդ, և առ այլ դք ընթացեալ՝ զնա կուչիր թէր, զինչ արդեօք առնէիր այնպիւսւոյն. ոչ ապաքէն հնարէիր և՛ զնա կորուսաւ.

նա.

Իգնատիոսի անաղիքեայ հայրապետի : 83
սանել , և զոր հակառակ քեզ անուանեաց
Թգր , զքեզ Թողեալ : Տրայիանոս ասաց .
այդ ճշմարիտ է : Իգնատիոս ասէ . և արդ
դու զի՞ բռնադատես զիս զոհել տծոցն . քզի
այդու օրինակաւ և՛ զքեզ պատժէ ճշմարիտն
անձ , և՛ զիս առաւել տանջէ , եթէ քեզ ան .
սայցեմ :

Եւ յանժամասէ տրայիանոս , պարզեցէք ըզ-
ձեռս դորա , և լի՛ արարէք զնոսա հրով , զի
խանձողեսցի : Իսկ երանելին ասէր . ոչ հուր
այրեցօղ և ոչ ժանիք գազանաց , և ոչ բռնուի
սատանայի վարատեսցէ զիս ՚ի սիրոյն քօի :
Դարձեալ ասէ տրայիանոս . պրտու իւղով
Թաթաւեցէք , և լուցել՝ այնու զկողս դորա
խարշատեցէք : Իգնատիոս քաջ նահատակն
քնի ասէ . կարծեմ թէ մոլորեալ ես ո՛վ Թա-
դաւոր , և չիմանաս , եթէ անձն՝ որ յիս կեն-
դանի է , ոյժ չնորհէ ինձ , և զօրացուցանէ
զհոգի իմ . ապա թէ ոչ՝ ես ոչ էի տաակ համ-
բերել տանջանաց քոց :

Տրայիանոս ասէ . կարծեմ թէ երկաթի ի-
ցես և խտացեալ իբրև զծալ . ապա թէ ոչ՝
հաւանէիր արդեօք , մորմնքեալ ՚ի տանջա-
նացդ , և զոհելիւ տծոց : Իգնատիոս ասէ .
ոչ եթէ՝ վս զի չզգամ , ժուժկալ լինիմ տան-
ջանացդ , այլ՝ յաղազս սիրոյն այ և յուսոյ
հանդերձելոց բարեացն Թեթև համարիմ
զցաւս . քանզի ոչ հուր կիղիչ և ոչ ջուր ող-
ղիչ շիջուցանել կարիցէ երբէք զսէրն իմ՝ որ
առ անձ :

Իսկ ասէ տրայիանոս . բերէք կրակ և
փայտ ,

փայտ , և արարեալ կայծակունս՝ տարածեցէք՝ ի վիժ զիգնատիոս . զի գոնեա այնպէս հաւանեւ Տրամանիս իմում՝ զոհեացէ լոծոց : (Եւր ոմանք ընթեռնուն այսպէս . Ը նարեկացւոյն ՚ի Ռէն . երգ . 30 . 12 .) Իգնատիոս՝ որ ասաց զխաչեալն յինքն ունեւ , այրել հրամայեմ , որ խաչեալն ևս զկնի դորա այրեսցի :) Իգնատիոս ասաց . հուրդ քո շիջանուտ ՚ի գիտուի ձգէ զիս անշէջ հրոյն . և առժամանակեայդ այդ յուշ առնէ ինձ չմտանել ՚ի յաւիտենական հուրն : Իսկ տրայիանոս . կարծեմ՝ եթէ կախարդ ես , և վո այնորիկ արհամարհես զտանջանս . ապա թէ ոչ՝ անսացել էր արդեօք քո մեզ , այդչափ ՚ի մէնջ չարչարեալ :

Իգնատիոս ասէ . որք ՚ի դիճաց փախչին իբրեւ ՚ի թշնամեաց ան , և զկուռս՝ գարշելիս համարին , զիարդ իցեն կախարդք . ուստի ոչ մեք , այլ դուք՝ որ զնոսայն պաշտեք , արժանի էք այնպիսի թշնամանաց . այլ մեզ օրէնս եդեալ է՝ զկախարդս չթողուլ կենդանիս , և զթովիչս և զհամայօղս չապրեցուցանել . և զգիրս ևս զայնպիսի բժժագործացն այրել սովոր եմք իբրեւ զապականիչս . և զի այս այսպիս է , ոչ եմեա կախարդ , այլ դուք երկրպագուք դիճաց :

Տրայիանոս ասէ . Լոծովքն , զի վաստակեցի ՚ի քեզ իգնատիէ , և չգիտեմ թէ ո՞րպիսի տանջանօք խոշտանգեցից զքեզ , զի հաւանեացիս հրամանաց իմոց : Եւնի ետ սքն իգնատիոս . մի աշխատիր ո՞վ թէր . այլ թէ կամիս ,

Իգնատիոսի անգլիկոս կայսրապետի . 85

միս, ի հոգւոյ մատնեա, կմսուսերաւ կտրեա,
կմսանդունդս ընկեա, կմգազանաց արկ :
զի գիտասցես՝ թէ ոչինչ յայդցանէ դժնդակ
երևի ինձ վա սիրոյն ան : () արմացաւ թա-
գաւորն և ասէ . որով յուսոյ սպասես ի գ-
նատիէ՝ մեռանելով ի չարչարանս, որով
համբերեսդ : Իգնատիոս ասէ . որք զանո
գիտեն, և բարեացն՝ որ յայ պատրաստեալ
պահի բարեպաշտացն՝ ոչ սպասեն, այնպի-
սիքն համարին՝ եթէ աստ իցէ գոյաւորութի
իրաց՝ իբրեւ զանբան անասունս, վայ ոչինչ
լաւագոյն յետ աստի վախճանելոյն վարկա-
նին : Եւ մեք՝ որ գիտեմք զբարեպաշտու-
թիւն, հաւատամք քաջաւերութիւն, և գիտեմք,
եթէ յետ վախճանին միւսանգամ յարու-
ցեալք՝ յաւերժ կեանս ընենելոց եմք ի քո
յո՛ւ անպակաս և անյաջորդ . յորմէ փախու-
ցեալ են ցաւք և տրտմութիւնք և հեծուիք :
Տրտնանոս ասաց . ես լուծանեմ զպաշտօնդ
ձեր և զհերձուած, և ուսուցանեմ զգաս-
տանալ և չկալ հակառակ հրամանաց հռով-
մայիցւոց :

Իգնատիոս ասէ . և ո՞վ կարէ լուծանել ըզ-
չինուածն ան . քանզի թէ և ձեռնարկիցէ որ,
ոչինչ կարէ վճարել, բայց միայն անամարտ
լինել : Եւ քրիստոնէութի ոչ միայն չլուծա-
նի ի մարդկանէ, այլ օր քան զօր յաճումն և
ի մեծութի գայ զօրութն քոի . և նոյնպիսի
պայծառութիւն և պարկեշտութիւն լուսաւորեալ
ճառագայթիւք ևս քան զլս յառաջ եկեա-
ցէ . քանզի լցցի՛ ասէ գիր՝ աներկիր ծանօ-

յեկեղեցւոյն, և զօրէն անձեղէն ճրագի զանձն իւրաքանչիւր ուրուք լուսաւորէր վարդապետութիւն գրող սէյն, եհաս ըզձաւոյն:

Վանգի տրայիանոս կայսր՝ որ նստաւ զկնի ներունասայ, թէպէտ և զառաջինն խաղաղութիւն էր ի քրիստոնեայս, այլ յետ այնորիկ յիններորդ ամի թիւրուհն իւրոյ հպարտացեալ յաղթութիւն՝ զոր յաղթեաց սկիւթացւոց և դակեաց (կիմ թրակաց), և զմտաւ ածեալ՝ եթէ կատարեալ չէ յաղթութիւն, եթէ ոչ բռնադատեսցէ զհաւատացեալս քօի՝ ի պաշտօն դից իւրոց, և միաբանեսցէ ընդ այլ ազգս, հալածանս յարուցանէր այնուհետև և զմի քրիստոնեայս՝ կամ զոհել և կիմ բռնանել՝ հրամայէր. միանգամայն և ինքն ճառապարհ արար յարևելս ի պատերազմ:

Յայնժամ առաքինի զօրականն քօի իգնա տիոս հոգացեալ վա եկեղեցւոյն անտիոքացւոց՝ զանձն ի վր դնէր ժողովրդեան⁽⁵⁾, զի օրինակաւ իւրով ձգեսցէ և զնա յարիական նահատակուի. վայ յարուցեալ ինքնակամ հասանէր առ տրայիանոս թագաւոր. քանզի ի այն աւուրս յանտիոքացւոց քաղաքին էր՝ վա առաջիկայ ճանապարհին, որ ի հայս և ի պարթևս⁽⁶⁾. և խնդրէր ի քաղաքի անդ զառաջնորդն քրիստոնէից, որոյ համբաւն էր հռչակեալ:

Եւ իբրև եկաց առաջի տրայիանոսի և սինկղիսոսին, հարցանէր զնա թիւրն, և ասէր. այ չարադև այր, ո՞վ ես դու՝ որ զմերովք հրամանօք քամահես, և զայլս հրապուրես չհնա:

չհնազանդիլ մերոց հրամանաց , զի չարաչար
կորիցեն . որ և զանտիրաքացւոց քաղաքս և
զգաւառս խռովեցուցեր , մինչև յիմ լսելիս
հասանել՝ եթէ զիմ ասորիս դարձուցեր 'ի
հեթանոսութի քրիստոնէութի :

Իգնատիոս ասէ . զանազգեսապար՝ չարա-
դե ոչ որ կոչէ (7) . քզի դեք հեռի են 'ի ծա-
ռայից ւնյ . ապա եթէ չար զիս առ դեմն կո-
չես , զի նց ծանր եմ , վկայեմ և ես : Իսկ
տրայիանոս . և զիարդ իցես դու անազգեստ ,
և ծանր դիւաց . ոչ ապաքէն այդպիսեօք
ձգես զամբօխն զկնիք : Ի՞նչազգեսացն ասէ .
քանզի զքո ընկալելէ միս զերկնաւոր թա-
գաւորն . նովաւ լուծանեմ զիմ մեքենաւոր
չարութիս դիւաց . զի եթէ կարէի և զքեզ ևս
ով թգւոր չըջել 'ի կռապաշտութիդ , և ըն-
ծայել ամենեցունցն ւնյ , և սիրելի քօի կա-
ցուցանել , և հաստատագոյն ևս առնել
քեզ զիշխանութիդ :

Տրայիանոս ասաց . եթէ կամիս շնորհս առ-
նել ինձ , և ընդ սիրելիս իմ համարիլ , փո-
խեանց յայդպիսի կամակոր մտաց քոց . զոհեա՛
ռծոցն , և լեր քահանայապետ մեծին արու-
մազդայ , և թգրեա՛ իմեզ : Իգնատիոս ա-
սաց . շնորհ զայն արժան է առնել ումեք , որ
ոչ քնասէ և ոչ առիթ լինի յաւիտենական
տանջանացն . այլ դու զոր ինձ խոստանաս
տալ , ոչինչ պատուական համարիմ ամե-
նեին . և ոչ զարամազդ բնաւ՝ թէ ով որ իցէ
ճանաչեմ . և ոչ թգրութե երկրի ցանկամ .
քանզի զինչ օգտեցայց , թէ զճն ամ շահե-
ցայց

ցայց, և զհագիս իմ կորուսից : Տրայիանոս աւսաց . Թու՛ր ինձ , եթէ անբաժ իցես 'ի զգայութի՛ն իմաստուն , և վժ աշխարհի արհամարհես զիտատմունս իմ . ուստի թէ զայրացուցանես զիս , նմ չարաչար հարուածովք տանջեցից զքեզ . ոչ միայն իբրեւ զանհնազանդ , այլև իբրեւ զանշնորհ , և զընդգիմացեալ հրամանաց մեծի անկղիտոսին՝ ոչ զոհելով նձոցն :

Իգնատիոս ասաց . արա՛ զորինչ հաճոյ է քեզ , քանզի ես ոչ զոհեմ . և զայս գիտեա՛ , թէ ոչ հուր և ոչ խաչ , ոչ գազանաց երկիւղ , և ոչ յօշումն անդամոց , և ոչ այլ ինչ գոնգակ տանջանք կարեն հաւանեցուցանել զիս ապառամբիլ յնայ կենդանւոյ . քանզի ոչ սիրեմ զառժամանակեայ կեանս , այլ՝ զքո՛ , որ վժ իմ մեռաւ և յարեաւ : Սկիզբիտոնն ասաց . մեք գիտեմք , եթէ լո՛քն անմահք են . և դու զիմիդ ասես , եթէ քո մեռաւ :

Իգնատիոս ասաց . վժ մատակարարուն իրիք մեռաւ՝ և յարեաւ յետ երից աւուրց՝ փրկիչն մեր . իսկ ձեր լո՛քն մեռան իբրեւ զմահկանացուս , և ոչ յարեան . նոյն իսկ արամազդ 'ի կրեաէ Թաղեալ կայ (ասեն ձեր վիպագանք) . ապկղեպիոս շանթի՛ն սատակեալ յայլումվայրի անկեղէնի 'ի կիթերոն լեառն բիովտոյ . ափրոդիտէ հանդերձ կիւրենեաւ (լե՛ այլոց՝ որսողի՛ն) 'ի պափոս կիպրոսի Թաղեալ է . հերակղէս հրկէզ եղև 'ի միւսում ևս տեղւոյ ('ի տիւառն , կե՛ յոյետոյն լերին Թեոսաղիս) : (Զւարժանի են այսպիսի պատժոց

Ի փնտրիտի տեղագրեաց հայրագրեալի : 79
 Ժող. քնն. ձեր . զի առաջ և անժոյժք և
 չարագործք էին և ասպականիչք մարդկան :
 Իսկ մեր տրն՝ յո քն՝ թէպէտե խաչեցաւ և
 մեռաւ , այլ երոյց զիւր զօրութիւն յարուք իւ-
 ըրով . ոնք և յառաջ քան զխաչիւն նորա գեւք
 զարհուրեալ խոստովանէին՝ թէ նա է որդին
 երկնեաց . և առաջի անկեալ աղաչէին
 զնա , զի մի յառաջ քան զժամանակս վախ-
 ճանին տանջեացէ զնա . ուստի և մեռեալս
 յարուցանէր միայն հրամանաւ . այլ և դժոխք
 ինքնին սարսեաց ՚ի նմանէ . և զհոգիսն զոր
 ունէր բռնուք իշխանուէն՝ արձակել կամէր
 յառաջ քան զդիմելն նր՝ ՚ի դժոխս , զի ինքն
 անպատիւ մեռացէ : Եւ իբրեւ մատակարար-
 րեցաւ մահն ՚ի ձեռն խաչին , իջեալ ՚ի դժ-
 ժոխս՝ զյաւիտենից ըմբռնեալ հոգիսն յա-
 ըրոյց հանդերձ մարմնովքն (ամանց ՚ի սքց ան-
 տի) . և կապել զմահ կապանօք անլուծիւք՝
 ետ ՚ի պահեառ յօրն յայն , յորում դատի զամ-
 րք :

Եւ զի՞նչ տաացից . զի ոչ բաւէ ինձ ժամա-
 նակս ՚ի պատմել զնորա սքանչելիսն . քանզի
 զգեւս հաւածէր , զբորոտս սրբէր , զանգա-
 մալոյծս հաստատէր , կուրաց տեռանել
 տայր , զգօսացելն և զկազս ողջացուցանէր ,
 և զայդ ամ արարեալ շառնէր գոնեաւ ար-
 ժանի՝ ասել ախտին , եթէ թող զախտա-
 ցեալդ՝ զոր ունիսդ . այլ զի՞նչ . անդամադու-
 ծին ասէր , առ զմահի՞նք և զնա . և զկու-
 րին ՚ի ծննդենէ զաչսն կաւով ծեփեալ ըզ-
 կաւն ՚ի լուսաւորութիւն աչաց տայր արբանե-
 կել .

ցայց, և զհոգիս իմ կորուսից : Տրայիանոս աւսաց . Թու՛ի ինձ , եթէ անբաժ իցես 'ի զգայութի՛ն իմաստուէ , և վո՛ւ այնորիկ արհամարհես զխոտամուկս իմ . ուստի թէ զայրացուցանես զիս , նմ չարաչար հարու՛ածովք տանջեցից զքեզ . ո՛չ միայն իբրեւ զանհնազանդ , այլև իբրեւ զանշնորհ , և զընդգիմացեալ հրամանաց մեծի սինկղիտոսին՝ ու զոհելով նձոցն :

Իգնատիոս ասաց . արա՛ զորինչ հաճոյ է քեզ , քանզի ես ո՛չ զօհեմ . և զայս գիտեա՛ , թէ ո՛չ հուր և ո՛չ խաչ , ո՛չ գազանաց երկիր , և ժշ յօշումն անդամոց , և ո՛չ այլ ինչ դժնդակ տանջանք կարեն հաւանեցուցանել զիս ապաւտամբիլ յայ կենդանւոյ . քանզի ո՛չ սիրեմ զաւժամանակեայ կեանս , այլ՝ զքո՛ , որ վո՛ւ իմ մեռաւ և յարեաւ : Սինկղիտոն ասաց . մեք գիտեմք , եթէ լո՛ւքն անմահք են . և դու զիմորդ ասես , եթէ քո՛ մեռաւ :

Իգնատիոս ասաց . վո՛ւ մատակարարուէ իրիք մեռաւ՝ և յարեաւ յիտ երից աւուրց՝ փրկիչն մեր . իսկ ձեր լո՛ւքն մեռան իբրեւ զմահկանացուս , և ո՛չ յարեան . նոյն իսկ արամազդ 'ի կրետէ Թաղեալ կայ (ասեն ձեր վիպապանք) . ասկզեպիոս շանթիւն սատակեալ յայլումվայրի անկե՛լդնի 'ի կիթերոն լեռոն բիովտիոյ . ասիրողիտէ հանդերձ կիւրենեաւ (լաւ յալոց՝ որսողիւ) 'ի սրափոս կիպրոսի Թաղեալ է . հերակղէս հրկէզ եղև 'ի միւսում ևս տեղւոջ ('ի տիււոն , կ՛մ յոյետոն լերին Թեսսաղիայ) : Եւ արքանի են այսպիսի պատժոց

Ի փնտրութիւն տեսցիւ եւս Կայրութեան : 79

Ժող. Թճ. քն ձեր . զի զի առաքել և անժոյժք և
չարագործք էին և ասպետանիչք մարդկան :
Իսկ մեր տնն՝ յո քո՝ Թէպէտեւ խաչեցաւ և
մեռաւ , այլ եցոյց զիւր զօրութիւն յարուք իւր
ընդ . ոնք և յառաջ քան զխաչիչն նորա գեք
զարհուրեալ խոստովանէին՝ Թէ նա է որդին
նոյ կենդանայ . և առաջի անկեալ աղաչէին
զնա , զի մի յառաջ քան զժամանակս վախ
ճանին տանջեացէ զնա . ուստի և մեռեալս
յարուցանէր միայն հրամանաւ . այլև դժոխք
ինքնին ստրսեաց ի նմանէ . և զհոգիան զոր
ունէր բռնուք իշխանուէն՝ արձակել կամէր
յառաջ քան զդիմելն նր՝ ի դժոխս , զի ինքն
անպատիժ մեռացէ : Եւ իբրեւ մատակարար
րեցաւ մահն ի ձեռն խաչին , իջեալ ի դր
ժոխս՝ զյաւիտենից բմբռնեալ հոգիան յա
րոյց հանդերձ մարմնովքն (ամանց ի սքց ան
տի) . և կապել զմահ կապանօք անլուծիւք՝
եւ ի պահեառ յօրն յայն , յորում դատի զամ
ոք :

Եւ զի՞նչ տեսցից . զի ոչ բաւէ ինձ ժամա
նակս ի պատմել զնորա սքանչելիւն . քանզի
զդեւ հալածէր , զբորոտս սրբեր , զանգաւ
մաղոյծս հաստատէր , կուրաց տեառներ
տայր , զգօսացելն և զկազս ողջացուցանէր ,
և զայդ ամ արարեալ շառնէր գոնեաւ ար
ժանի՝ ասել ակտիւն , եթէ Թող զախտա
ցեալդ՝ զոր ունիսդ . այլ զի՞նչ . անդամաշու
ծին ասէր , ան զմահի՞նք և զնա . և զկու
րին ի ծննդենէ զաչսն կառով ծեփեալ՝ ըզ
կաւն ի լուսաւորութիւն աչաց տայր արբանե
կել :

կել . և յետ յարութե իւրոյ զայնսոսիկ՝ որ ոչ
հաւատացինն 'ի նա , 'ի ձեռն հասկմայեց-
ւոցդ . Թորուե պատուհասեաց : Եւ դարձեալ
տօքն ձեր 'ի միօրէ ճշմարիտն ան դատապար-
տեցան իբրեւ զչարագործս . իսկ մեր ան 'ի
մարդոց չարաց չարչարեցաւ , որք ոչ համարե-
րէին նորա յանդիմանուեցն . և ան բարեօք
լցեալք 'ի նմանէ՝ ապաշնորհք առ տունին և
րեւեցան :

Տրայիանոս ասէ . խրատ տամքեզ փախչել 'ի
մահաճանէ , և ընթանալ 'ի կեանս : Իգնա-
տիոս ասէ . բարւոք խրատես ո՞վ թագաւոր .
Քրի և ես փախչիմ յաւիտենական 'ի մահաճա-
նէն , և ընթանամ 'ի մշտնջենաւոր կեանսն :
Տրայիանոս ասէ . և քանի՞ մահք ես : Իգնա-
տիոս ասէ . երկու . մի ժամանակեայս , և մի
մշտնջենական : Տրայիանոս ասէ . ոչ եկիր
այսր ճարտարախօսել . այլ զոհեա՛ւ Թոքն ,
և խոտորեա՛ 'ի տանջանացն . քանզի ոչ լաւ
ես դու քան զծերակոյտդ մեր :

Իգնատիոս ասաց . որոց Թոքն զոհեցից . ա-
րեւի՞ , որ վստիւթե զերեքտասան ամիս 'ի
կարանն արգելեալ կայր պղնձի կապանօք ,
եթէ պոսիդոնի՝ որ վրիպեցաւ յրդմանէ ան-
տի անձանալոյ , և 'ի կնոջէն յաղթահարեցաւ՝
զոր 'ի տիտանացւոցն էր առեալ կնամարդին ,
և զիդիոնի պարիսպն շինեալ՝ 'ի վարձուցն
սնափաստակ ելաներ . Թոք զայլսն : Եւ ա-
մաչեմ մարդիկ անգամ կոչել զնս , Թոք Թէ
ան . այլ կախարդս և ապականիչս ման-
կանց , յարժա՛նի և 'ի կարապ և 'ի վիշապ կեր-
պաւ

պարանեալս՝ ոչ վա բարւոյ իմիջ իրի , այլ ՚ի լուծումն օտար հարսանեաց . յորոց արժան եր ձեզ գարշիլ , և ոչ եթէ երկիրպագանել . Լու այնպիսիսն կանայք ձեր յագօթս կան , զի այնպէս զգաստուի պահեցեն առ ձեզ : Տրայիանոս ասաց . ես եղէ քեզ պատճառ զնձսն թշնամանելոյ , վասն զի ոչ տանջեցի զքեզ : Իգնատիոս ասաց . ես վաղ իսկ ասացի քեզ , թէ պատրաստ եմ յամ տանջանս և յօրինակ նմ մահու . վասն զի փութամ առ նձ : Տրայիանոս ասաց . յո՞՞քն (երդնում), զի եթէ ոչ զոհեցես յետոյ զղջանալ ունիս . արդ յառաջ քան զչարսարեւն ինայեա՝ ի քեզ : Իգնատիոս ասաց . եթէ ոչ ինայեի յիս , առնէի զոր հրամայեսդ :

Ի արկացել տրայիանոս՝ հրաման ետ կապտելայ գնտիւք ծեծել զթիկունս նի . և սպառաւորք ատենին առնէին վաղձաղակի զհրամայելսն : Իսկ աքն ասէ ՚ի տանջանս . աճեցուցեր ով թագաւոր զփափագս իմ՝ ի նոր : Հայնժամ ասէ տրայիանոս . երկաթի եղն գամբք զկողս դորա քերեցէք , և աղիւճ շփեցէք : Իսկ երանելին իգնատիոս արիաբար տարեալ և այնմ , ասէր . ամենւին միտք իմ առ նձ եմ , և տանջանաց քոց բնաւին փոյթ չառնեմ :

Տրայիանոս ասաց . զոհեա՞ յո՞՞քն : Իգնատիոս ասաց . դարձել հարցանեմ , որոց յո՞՞քն . կարծեմ թէ եգիպտոցւոյն հրամայես ինձ զոհել՝ եզին և քաղի և կապկի և քարբի թու նաւորի , գայլոյ և շան , կամ կոկորդիլոսի ,

կամ պարսկականն հրոյ, կամ ծովային ջրոյ ք
կամ գեմեարեայ հողոյ, կամ սանգարամեաւ
կանին պղուտոնի, կամ հերմայ գողապետի ք
Տրայիանոս ասաց. ասացիքեզ, եթէ զոհեա-
քանզի զայդ ասել՝ զքեզ ինչ ոչ օգտեցու-
ցէ : Իգնատիոս ասաց. և ես ասացի քեզ ք
եթէ ոչ զոհեմ, և ոչ՝ ի բաց կամ՝ ի միօջէ և
՝ ի միայնոյ մի, որ արար զերկինս և զերկիր,
զծով և զամոր ինքս. որ ունի իշխանութի
ամմարմնոյ. որ է անձ հողւոյ, և թագաւոր
ամգգայնոյ և մտաւորի :

Տրայիանոս ասէ. և ով արգելու զքեզ՝ և՛ զնա
պաշտել, եթէ արդարեւ է ճշմարիտ անձ, և
միանգամայն զսոսա՝ զորս ամենեքին լծա-
խոստովանիմք : Իգնատիոս ասաց. բնական
գիտութի յորժամ յստակ է՝ ի մարդ, ոչ համե-
մատէ զճշմարտութի ի օտուութե, և ի լուսոյ
գիտաւար, և ի քաղցու զգառն. իսկ որ ոչն
որոշեն զայսօտիկ ի միմեանց, նոյն աւարտել
կայ վայն. քանզի զինչ համեմատութի է քնի
ի բելիարայ, կամ զինչ մասն գոյ հաւատա-
ցելոյ ի անհաւատին, կամ զինչ զուգակա-
նութի է տաճարի մի ի կուռս :

Եւ ամեն ով թագաւոր, զի ասացից քեզ բան
ճշմարիտ, որ հաւանեցուցանէ զքեզ՝ եթէ
արդարեւ ի տանջանօք է, որ թողու զճշմա-
րիտն անձ և առ չանձ փախչի : Եթէ որ ի
քոյոց զօրականացդ ապստամբէր ի բռնմե-
թիւրութեդ, և առ այլ որ ընթացեալ՝ զնա
կոչէր թիւր, զինչ արդեօք առնէիր այնպիս-
ւոյն. ոչ ապաքէն հնարէիր և՛ զնա կորու-

սա.

Իգնատիոսի անդադրեաց հայրապետի : 83
 սանել , և զոր հակառակ քեզ անուանեաց
 Թգր , զքեզ Թողեալ : Տրայիանոս ասաց .
 այդ ճշմարիտ է : Իգնատիոս ասէ . և արդ
 դու զի՞ բռնադատես զիս զոհել լծոցն . քզի
 այդու օրինակաւ՝ և՛ զքեզ պատժէ ճշմարիտն
 անձ , և՛ զիս առաւել տանջէ , եթէ քեզ ան .
 սայցեմ :

Յայնժամ ասէ տրայիանոս , պարզեցէք ըզ-
 ձեռս դորա , և լի՛ արարէք զնոսա հրով , զի
 խանձողեսցի : Իսկ երանելին ասէր . ոչ հուր
 այրեցող և ոչ ժանիք գազանաց , և ոչ բռնուի
 սատանայի վարատեսցէ զիս ՚ի սիրոյն քօի :
 Դարձեալ ասէ տրայիանոս . պրտու իւղով
 Թաթաւեցէք , և լուցել՝ այնու զկողս դորա
 խարշատեցէք : Իգնատիոս քաջ նահատակն
 քսի ասէ . կարծեմ թէ մոլորեալ ես ուլ Թա-
 դաւոր , և չիմանաս , եթէ անձն՝ որ յիս կեն-
 դանի է , ոյժ չնորհէ ինձ , և զօրացուցանէ
 զհոգի իմ . ապա թէ ոչ՝ ես ոչ էի տաակ համ-
 բերել տանջանաց քոց :

Տրայիանոս ասէ . կարծեմ թէ երկաթի ի-
 ցես և խտացեալ իբրև զսալ . ապա թէ ոչ՝
 հաւանէիր արդեօք , մորմոքեալ ՚ի տանջա-
 նացդ , և զոհէիր լծոց : Իգնատիոս ասէ .
 ոչ եթէ՝ վս զի չգգամ , ժուժկալ լինիմ տան-
 ջանացդ , այլ՝ յաղաքս սիրոյն ան և յուսոյ
 հանդերձելոց բարեացն Թեթև համարիմ
 զցաւս . քանզի ոչ հուր կիղիչ և ոչ ջուր ող-
 ղիչ շիջուցանել կարիցէ երբէք զսէրն իմ՝ որ
 առ անձ :

Իսկա ասէ տրայիանոս . բերէք կրակ և
 փայտ ,

փայտ , և արարեալ կայծակունս՝ տարածեցէք 'ի վի՛ր զիգնատիոս . զի գոնեա այնպէս հաւանե՛լ հրամանիս իմո՛ւմ՝ զոհեսցէ լոծոց : (Ըր ոմանք ընթեռնուան այսպէս . Ը նարեկացւոյն 'ի Ռէն . երգ . Թ . 12 .) Իգնատիոս՝ որ ասաց զխաչեալն յինքն ունե՛լ , այրե՛լ հրամայեմ , որ խաչեալն ևս զկնի դորա այրեսցի :) Իգնատիոս ասաց . հուրդ քո շիջանուտ 'ի գիտուի ձգէ զիս անշէջ հրոյն . և առժամանակեայդ այդ յուշ առնէ ինձ չմտանել 'ի յաւիտենական հուրն : Ըսէ տրայիանոս . կարծեմ՝ եթէ կախարդ ես , և վ'ա այնորիկ արհամարհես զտանջանս . ապա թէ ոչ՝ անսացե՛լ էր արդեօք քո մեզ , այդչափ 'ի մէնջ չարչարեալ :

Իգնատիոս ասէ . որք 'ի դի՛ւաց փախչին իբրեւ 'ի թշնամեաց Թոյ , և զկուռս՝ գարշելիս համարին , զիարդ իցեն կախարդք . ուստի ոչ մեք , այլ դուք՝ որ զնոսայն պաշտէք , արժանի էք այնպիսի թշնամանաց . այլ մեզ օրէնս եդեալ է՝ զկախարդս չթողուլ կենդանիս , և զթովիչս և զհամայօղս չապրեցուցանել . և զգիրս ևս զայնպիսի բժժագործացն այրել սովոր եմք իբրեւ զապականիչս . և զի այս այսնպս է , ոչ եմ ես կախարդ , այլ դուք երկրպագուք դի՛ւաց :

Տրայիանոս ասէ . լոծո՛ւքն , զի վաստակեցի 'ի քեզ իգնատիէ , և չգիտեմ թէ ո՞րպիսի տանջանօք խոշտանգեցից զքեզ , զի հաւանեսցիս հրամանաց իմոց : Ըննի ետ սքն իգնատիոս . մի աշխատիր ո՛վ թգ՛ր . այլ թէ կամիս ,

միս, ի հո՛ւր մատնեա, կմսուսերաւ կտրեա,
կմսանդո՛ւնդս ընկեա, կմգաղանաց արկ .
զի գիտասցես՝ թէ ոչինչ յայդցանէ դժնդակ
երևի ինձ վս սիրոյն նայ : Արամացաւ թա-
գաւորն և ասէ . որո՞ւմ յուսոյ սպասես իգ-
նատիէ՝ մեռանելով ՚ի չարչարանս, որում
համբերեսդ : Իգնատիոս ասէ . որք զնձ ոչ
գիտեն, և բարեացն՝ որ յնայ պատրաստեալ
պահի բարեպաշտացն՝ ոչ սպասեն, այնպի-
սիքն համարին՝ եթէ աստ իցէ գոյաւորութի
իրաց՝ իբրեւ զանբան անասունս, վս ոչինչ
լաւագոյն յետ աստի վախճանելոյն վարկա-
նին : Այլ մեք՝ որ գիտեմք զբարեպաշտու-
թիւն, հաւատամք քաջալերուք, և գիտեմք,
եթէ յետ վախճանին միւսանգամ յարու-
ցեալք՝ յաւերժ կեանս լուսնելոց եմք ՚ի քս
յս՝ անպակաս և անյաջորդ . յորմէ փախու-
ցեալ են ցաւք և տրտմութիք և հեծուիք :
Տրայիանոս ասաց . ես լուծանեմ զպաշտօնդ
ձեր և զհերձո՛ւած, և ուսուցանեմ զգաս-
տանալ և չկալ հակառակ հրամանաց հռով-
մայեցւոց :

Իգնատիոս ասէ . և ո՞վ կարէ լուծանել ըզ-
չինո՛ւածն նայ . քանզի թէեւ ձեռնարկիցէ որ,
ոչինչ կարէ վճարել, բայց միայն անամարտ
լինել : Այլ քրիստոնէութի ոչ միայն չլուծա-
նի ՚ի մարդկանէ, այլ օր քան զօր յաճումն և
՚ի մեծութի գայ զօրութն քսի . և նոյնպիսի
պայծառութիւն և պարկեշտութիւն լուսաւորեալ
ճառագայթիւք և սքան զևս յառաջ եկեա-
ցէ . քանզի լցցի՝ ասէ գիր՝ նմերկիր ծանօ-

Թու՛նքն տն իբրև զջուրս բազումս , որ ծածկեն զծովս : Եւ դու ոչ բարւոք առնես ո՛վ Թո՛ր՝ հերձուած կոչելով զքրիստոնէութիւնքանդի քրիստոնէութիւն և գիտուի ճշմարիտնայ և միածնի որդւոյ նր , և անձառ իմարմնոյ տնտեսուն նր , և խորհրդոց կրօնից բարեաց ուղղուի , որք նո՛ւրեւալ են անշուշտ և գեղեցիկ պաշտամանս մերում :

() Ո՛վ որ ՚ի մէնջ գիտացեր պատերազմասէր , կմխռովակամ , և կմանհնազանդ իշխանութեց և պետութեց , ցորչափ անվտանգ և հնազանդութիւն , և ոչ հակառակ այ . և միաբանութիւն մեր և խաղաղութիւն սիրով կեալ առ միմեանս , և հպատակել շիրանց մարմնաւորաց՝ անտաշտութիւն հանդերձ . քանզի հատուցանեմք զպարտս իւրաքանչիւր . որում ըզհարկ՝ զհարկն , որում զմաքս՝ զմաքսն . որում զերկիւղ՝ զերկիւղն , որում զպատիւ՝ զպատիւն . և փութամբ չպարտիլ ինչ ումեք , բայց զմիմեանս սիրել . վճ զի ուսե՛լ է մեր ՚ի նոնէ մի զմերձաւորս միայն սիրել , այլև զթշնամիս . և բարի առնել ատելեաց , և աղօթս առնել ՚ի վթ նեղչաց և հալածչաց :

() Ի՛նչ ընդդիմացաւ քեզ կարգս մեր , անկն առա՛ , յորմէ հետէ սկսաւ քրիստոնէութեւն քարոզութիւն , միթէ չա՛ր ինչ եղև , և կմխաղմ ինչ գործեցաւ ՚ի հռովմայեցւոց իշխանութիւն . ոչ բազում իշխանութիւնք ՚ի մի իշխանութիւն փոխեցան : Եւ օգոտոտս նախնին քո , առ որով փրկիչն մեր ծնաւ՝ ՚ի կուսէն եղեալ մարդ , որ էրն ՚ի սկզբանէ անձ բանն , ոչ յիսուն և վեց

Իգնատիոսի թծապէեաց հայրապետի : 87
 վեց ամ և ամիսս վեց կալաւ զիշխանութիդ
 հռովմայեցւոց միահեծանն Թրուք . ոեղ և ոչ
 այլ ոք՝ որ յառաջ քան զնա . ոչ աղաքէն ամ
 օղինք հնազանդեցան նմա . և որ յառաջա-
 գոյն անխառնութիւն էր աղգաց և ասեւլութի
 առ միմեանս , լուծաւ ՚ի փրկչին մերոյ գա-
 լտենէ :

Անկղիւստն ասէ . այո՛ այդ այդպէս է , ոեղ
 ասացերդ , ի գնատիէ . այլ զայն ցասուցեալ
 եմք , զի զպաշտօն լսեց մերոց խափանեաց
 քնն ձեր : Ի գնատիոս ասէ . ով պայծառ և
 փառաւոր ծերակոյտդ , ոեղ՝ զբռնաւորութի
 բարբարոսաց հնազանդեցոյց Թրն մեր հռով-
 մայեցւոց իշխանութեն , զոր անեղէն բանք
 գաւազան երկաթի կոչեն , նոյնպէս և զբռ-
 նութի չար և մոլեկան դիւնաց հալածեաց ՚ի
 մարդկանէ , և զմալութի կռապաշտուն . խառ-
 փանեաց , զմին և զմիայն հրամայելով պաշ-
 տել՝ որ է ՚ի վր ամենեցուն ան . և ոչ այս-
 չափ միայն , այլ և ՚ի դառն ծառայութե արիւն
 արբաւ և անողորմ ոգւոց չարաց ազատ կա-
 ցոյց . վո՞ զի միշտ մահոճամբ սիրելի որդւոց
 ձերոց յօրանային դէք , և այլ ևս մնասուք :
 Ի՞նչէ ասացէք . ոչ աղգային պատերազմաւ
 շաղախէին զձեզ . ոչ ամսթալից լինել զձեզ
 հարկէին , և մերկս մտանել ՚ի տեսարանն .
 և զկանայս նոյնպէս մերկացուցանել , և իբ-
 բե ՚ի գերութե ՚ի ցոյցս շրջեցուցանել պատ-
 րաստէին . ոչ արեամբ շաղախէին զերկիր ,
 և զամենեցուն օգիս հանապազ պղծութիւն
 պղտորէին : Ի՞նչ հարցէք զսկիւթացիսն , և

Թէ ոչ արտեմեայ կոյս զենուին . Թերեւս
դուք արդեօք յուրատ լինիք ամաչեցել վա-
կուսին , զոր զենուիք կռնոտի . այլև այժմ
ևս պարծին ելլենայիք 'ի վերայ այնպիսի
պղծութեց և մարդագոհութեց՝ իբրև 'ի բար-
բարոսաց ընկալեալ զայնպիսի չարիս :

Յայնժամ ասէ տրայիանոս . նաժովքն , զի
դարմանամ լքո շատուսուսմունիդ . Թէպէտ
և զկրօնսդ ոչ գովեմ : Իգնատիոս ասէ . և
յիմիմիք ստգտեր զպաշտօնս մեր : Տրայիա-
նոս ասաց . զի արեգական՝ որ տօն է , երկիր
ուչ պագանէք , և ոչ լուսնի՝ որ բուծանէ զամ-
սիկն եւ իգնատիոս . ո՞վ ոք կամիցի երկիր-
պագանել արարածոց անկեւոց լք փոփոխու-
թիւք . քանզի ծագել յերկիր տունան մարդ-
կան , և ոչ յերկրպագութի առնուլ . 'ի ջեռու-
ցանել զպտուղս կարգեցան , 'ի պայծառա-
ցուցանել զտիւ՛ , և 'ի լուսաւորել զգիշեր .
այլև աստեղք երկնից 'ի նշանակս կարգե-
ցան և 'ի ժամանակս և 'ի շրջանս , և 'ի միւի-
թարուի նաւորդաց 'ի ծովու . և ոչինչ յայտ-
ցանէ երկրպագունք արժանի է . ոչ ջուր՝ զոր
պոսիդոնն կռէք , և ոչ հուր՝ զոր հեփես-
տոսն անունեցիք , և ոչ օդ՝ զոր հերա ա-
սացիք , և ոչ երկիր՝ զոր դեմետր կռեցիք .
և ոչ պտուղք նր . զի այս նամ Թէպէտև 'ի
դարման մեզ կարգեցան , այլ սակայն ապա-
կանացուք են և անշունչք :

Տրայիանոս ասէ . ոչ բարւոք ասացի զառա-
ջինն , եթէ դու ես՝ որ հրապուրեցեր զամ-
արևելեանս չպաշտել զլծան : Իգնատիոս
ասէ .

Իգնատիոսի անուանեալ հայրագետի : 89
 ասէ . և ցասնորևս ո՛վ թիւոր , զի խրատեմք
 ռչնչիցն չպագանել երկիր , և ո՛չ պաշտել զնս ,
 այլ՝ զճմարիտն անձ , զկենդանին , զարա-
 րիչն երկնի և երկրի , և զմիածինն զՅ. քր ,
 և զԾ. հոգին . քանզի միայն այս է ճմարիտ
 գիտութի՛ն՝ որ ունի և խոստովանի զճմարիտ
 ուսումն . և այսպիսի բարեպաշտ կրօնիւք յօ-
 րանայ և յղփանայ մեր վիշապունս : Եւ ճե-
 թանոսաց բազմանձ անանկունի գիւրագայթ
 է և անվկայ , տարաբերեալ յամ կողմանց ,
 և յոչնչի վր՝ անհաստատ կացեչ . ոնչ խրատ
 առանց յանդիմանուն մոլար շրջի : () Իմրդ
 արդեօք չիցէ ստաբանութի՛ն՝ ձեր խօսքն . զի
 միանգամ ասէք , եթէ երկուսասան անձք են
 ՚ի վր՝ ամենեցուն . և միւսանգամ բազմա-
 գոյնս քան զնս կարծէք :

Ի ի եղև սրտմտութիւն տրայիանոս , և ասէ .
 ոչ ևս յանձն առնում խօսել քեզ զայդպի-
 սիս , և ո՛չ համբերեմ ամբարհաւաճութեդ
 քո . վր՝ զի յոյժ ձաղես զմեզ՝ ճարտարաբա-
 նութիւն կամեցեալ յաղթել մեզ : Եւրդ այսու
 հետև զոհեա՛ . շատ է քեզ ճարտարախօսու-
 թիդ վր՝ մեր . ապա թէ ոչ՝ միւսանգամ տան-
 քեալ զքեզ , յետոյ դադանաց ևս մատնեցից
 Իգնատիոս ասէ . մինչև յերբ սպառնաս , և
 ոչ կատարես՝ զոր խոստանաս . ես քրիստո-
 նեայ եմ , և ոչ զոհեմ դիճաց չարաց . այլ
 երկիր պագանեմ ճմարտին նոյ միայնոյ՝ հօր
 տն մերոյ յի քի , որ շնորհեաց ինձ զլոյս գի-
 տուն իւրոյ , և եբաց զաչս իմ՝ ի նկատումն
 սքանչելեաց իւրոց . զնա միայն պաշտեմ և
 պատ-

զիգնատիոս , զի տացէ նմա զվճիռն . մահա-
բեր . քզի փութայր 'ի հայս և 'ի պարթևս :
Եւ իբրև ածաւ սքն զառաջեալ , ասէ ցնա
տրայիանոս . ես զարմանամ ընդ քո իրադ ,
եթէ զիարդ կաս կենդանի յետ այդչափ
տանջանացդ և սովոյդ . այլ գոնեա այժմ
հաւսնեաց ինձ . զի եթերևս յառաջիկայ պա-
տուհասեդ ապրեցիս , և մեր սիրելի լիցիս
յայսմ հետէ :

Սննի եւս անազգեացն իգնատիոս , և ասէ
աներկիւղ համարձակութիւն ցթիւն . թուի
ինձ , եթէ զկերպարանս մարդոյ ունիս , և
զբարս աղուճեսու , որ քծնի ձեռովն , և նեճ
գէ սրտիւն . և դու մարդասէր բանս իմն
ստեղծաբանես 'ի լսելիս իմ , և 'ի ներքոյ խոր-
հիս առողջ և ոչինչ : Եւ ընդ լուր յայտնապէս ,
զի ես մահու այսուհետև փոյթ չառնեմ , և
ոչ զկենացս զայսցանէ հոգամ : Եւ քի ցան-
կամ , որոյ սիրոյ ես փոխանակ եղէց :

Տրայիանոս ասէ . զխաչեալն առ պոնտացեալ
պիղատոսիւն ասես : Իգնատիոս ասէ . զայն
ասեմ , որ խաչեաց զմեղս և զգտող նր . և
զնմ չարութիւն դիւնաց դատապարտեաց , և
հնազանդեաց 'ի ներքոյ ոտից այնոցիկ՝ որք
զքո ունին բնակել 'ի սիրտս իւրեանց : Տրա-
յիանոս ասէ . արդ և դու զքո լեքեղ շրջեցու-
ցանես : Իգնատիոս ասաց . պի՛ . քզի գրել
է , թէ բնակեցայց 'ի նմ և գնացից 'ի նմ :
Եւ յայնժամ բարկացել տրայիանոս՝ վճիռ ետ
և ասէ . Օ իգնատիոս՝ որ ասաց յինքեան ու-
նել զխաչեալն , հրամայեմք կապել , և այն
պէս

պէս 'ի ձեռն զինուորաց տանել 'ի մեծ քաղաքն հռոմ. զի անդ առաջի բազմութեն 'ի տեսիլ և 'ի զբօսանսնց՝ կերակուր լիցի գազանաց : Եւ լուծեալ զվճիռն զայն սթյն՝ մեծաւ խնդութիւն աղաղակեր և ասէր . « Եւհա նամ զքէն Թր յս, զի կատարեալ սիրով քո արժանի արարեր զիս պատուոյ առաքելոյն պօղոսի, նոյնպիսի երկաթի կապանօք կապիլ և ինձ :

Եւ զայս ասացեալ՝ հանդերձ մեծաւ ուրախութիւն արկանէր զիւրեաւ զշղթայն . և նախ յաղօթս կացեալ վո եկեղեցոյն . և զնա հանդերձ արտասուօք յանձն արարեալ Թն, իբրեւ զիսոյ նշանաւոր՝ գեղեցիկ հօտի առաջնորդ՝ 'ի գազանաբարոյ և 'ի դժնդակ զինուորաց իբրեւ 'ի գայլոց յափշտակեալ լինէր, զի ածցի 'ի մեծն հռոմ՝ գէշ գազանաց լինել : Եւ մեծաւ յօժարութիւն աշուհեաւ և ուրախութիւն և ցանկութիւն որ 'ի չարչարանս, իջել յանտիոքէ 'ի սելեկիա, անտի նաւէր . և հասել 'ի զմիւսնացւոց քաղաքն հանդերձ բազում տառապանօք՝ ելանէր 'ի նաւէն, և մեծաւ ուրախութիւն փութայր առ սթն պօղիկարպոս եպօս զմիւսնիոյ՝ տեսանել զնա . քանզի եղեալ էին յառաջագոյն աշակերտք սթյ առաքելոյն յովհաննու :

Եւ որ մտեալ և հաղորդել ի նմա հոգեւոր շնորհացն, և պարծեցեալ 'ի կապանման, աղաչէր զնա ճգնակից լինել 'ի կապանս նմա աղօթիւք, զի կատարեացի փափաքումն կամաց իւրոց . նոյնպէս և զնամ եկեղեցիսն ա-

ղա

զաչէր միաբան զնոյն առնել : Ինդունելին զնա այնուհետեւ եկեղեցիքն ասիացւոց 'ի ձեռն եկնաց , երիցսնց և սարկաւազաց . քանզի փութային ամենեքեան տեսանել զնա , զի թերեւ աւցեն 'ի նմանէ շնորհա ինչ հոգեւորս : Եւ նա դարձեալ աղաչէր զաւ մենեօեան , առաւել ևս զսքն պօղիկարպոս զուսումնակիցն իւր՝ ամենեքումք հանդերձ աղօթս առնել , զի վաղվաղակի 'ի ձեռն գաւ զանաց աներեւոյթ յՅէս եղեալ՝ երեւոցի առաջի երեսացն քօի . և զայս այսպէս ասէր՝ վկայութի դնելով ամենեցուն , թէ այնչափ յիս ցուցանէք կատարել զսէրն քօի , որչափ աղօթիւք ձերովք փութայք 'ի կատարումն իմոյ ճգնուես . մինչև լինիցի ինձ զերկնաւորացն բուռն հարկանել 'ի ձեռն բարեպաշտութե :

Եւ ինքն տայր վարձս փոխարինաց եկեղեցեացն՝ որ ը առաջ գային նմա՝ 'ի ձեռն առաջնորդաց , շնորհակալութիւն առանձին թղթովք . յորս գրէր հոգեւոր մխիթարութի և անծեղէն վերալուծի նմա բախուք 'ի ձեռն շնորհացն՝ որ բղիւէր 'ի նմանէ . և յնմ 'ի թուողթս արձանագրէր զանձկալին իւր կոչումն՝ յայտարար միութեն ը նոյ սիրով , Իֆնարիոս Բէոփորոս , այս է անձակիր , կամ անձակ . զգեաց և կի՞նծաղգեստ :

Եւ իբրեւ տեսանէր , թէ ամենեքեան մեծաւ գլխովից սիրով և խնամով զնովաւ փաթին , երկնչէր թէ գուցէ բազում գութ սիրոյն՝ որ 'ի նոցանէ , զփոյթ նք որ 'ի քն և զյաւ ժաւ

ժարուձիւն լուծանիցէ . զի զի դուռն բարի
 քացեալ էր նմա մարտիրոսուն . և խիթայր՝
 զի մի արգեօք ազալաւօրք ի մէջ մտցեն 'ի
 հաւատացելոց առ հեձանոսս զի ապրեցու
 ցանելոյ զնա : Եւ զի զայո կարծիս առաւել
 ունէր զեկեղեցւոյն հռովմայ , յոգեմեդեւ
 էր երթալ և անդ կատարիլ , նմին իրի գրել
 վազագոյն և առ հռովմայեցիսն 'ի զմուռ
 նիոյ , աղաչելով զամենեանս , զի մի նորա
 բարի առաջարկութեն խափանիչ չք լինիցի :
 Եւ էր պատճէն այնք թղթոյ օրինակ զայս :
 * Իգնատիոս , որ և իճազդեստ , գաղղի
 զողորմուի մեծութեալ բարձրելոյ հօր , և յի քի
 միածնի նք որդւոյ՝ եկեղեցւոյդ սիրեցելոյ և
 լուսաւորելոյ կամօք այնորիկ , որ կամեցաւ
 զամ'որ ինչ է ի հաւատոյ և ի սիրոյ յի քի
 նայ մերոյ , (այն սէր) որ նստի նախագահ 'ի
 տեղւոջ վայրիդ հռովմայեցւոց , արժանի նայ,
 արժանի վայելչուէ , արժանի երանուն , ար-
 ժանի գովութե , արժանի դիպելոյ (տենչա
 նացն) , արժանի սրբուն , և առաջնորդ ու
 բոյ , քնօրէն (կամ քնանուն) , հայրանուն .
 զոր և ողջունեմ յսնուն յի քի որդւոյն հօր :
 Եւ իսկեղեցւոյ մարմնով և հոգւով յամ պատ-
 ոճիրանս նք , լցելոց շնորհօքն նայ աներկեա
 նութե , և պարզելոց յամ օտար գունակէ , 'ի
 նոր յս քն նմ մեր անարատութե՝ յոյժ ուրախ
 լինել :

Եւ զի ազօթս արարել առ նմ՝ հասի խըն-
 դրուածոցս առ 'ի տեսանել զձեր արժանա-
 տես ⁽⁹⁾ երեսդ (կի՞ զձեր՝ նայ արժանի երեսս) .

որ-

որչափ խնդրեցի, առաւել ևս առի. քանզի կապեալ 'ի քսյժ յուսամ ողջոյն տալ ձեզ, եթէ կամք իցեն ան արժանի լինել ինձ 'ի վախճանն հասանել: Վանդի սկիզբնս յոյժ աջողակ է, եթէ և վախճանին և շնորհաց հանդիպեցայց, և զվիճակն իմ առանց խափանելոյ առից: Վ՝ յլ երկնցիմ 'ի սիրոյդ ձեռմէ, դուցի զնասիցէ ինչ ինձ. զի ձեզ դիւրին է՝ զոր ինչ կամիքդ՝ առնել. այլ ինձ դժուարին է միւսանգամ անպատահել, եթէ այժմ խնայեցէք դուք յիս:

(Ե) Կամիմ զձեզ մարդահաճոյս լինել, այլ մեռնաւանդ անհաճոյս, ոնց և էքդ իսկ. քզի ոչ երբէք ժամանակ գտանելոց եմ այսպիսի՝ պատահել ան. և ոչ դուք՝ լաւագոյն գործոց ունիք գործօնեայս վերագրիլ, եթէ լռիցէք Վ՝ անդի եթէ լռէք յինէն, ես բան եմ (կի՞ ես ան եմ). ապա եթէ ցոնկայք մարմնոյս իմոյ, դարձե՛լ եղէց սոսկ ձայն (կի՞ դարձե՛լ եղէց ընթացօր): Վ՝ ըդ ոչ առաւել ինչ ունիցիք շնորհել ինձ քան զայս, զի եղէց սպանդ՝ մինչդեռ սեղանն պատրաստ է. զի սիրով բակ առեալ ձեր՝ երգիցէք հօր 'ի ձեռն յսի քոի, և ասիցէք, եթէ զեմքսն ասորւոց արժանի արար անձ՝ յարեմուտս գտանիլ, յարեւելից կոչեցեալ. բարւոք իմն է մտանել յԾէս առ ան, զի 'ի նա ծագեցից (կի՞ եղէց արեւելք):

(Զ) Երբէք նախանձեցայք լը մեզ, և ոչ զայլ ուսուցիք. և արդ ես կամիմ զայն հաստատել՝ զոր ձեր ուսեալն է, և այլոց պատուհիւրէք:

Ի փնտրութիւնս Թագեաց Կայրապետի : 97
 Բէք : Ս'իայն ոյժ խնդրեցէք ինձ ներքոյ և
 արտաքոյ , զի մի ասացից միայն , այլև Կա-
 մեցայց . և ոչ անուանեցայց միայն քրիստո-
 նեայ , այլև գտայց . զի եթէ գտայց , և ան-
 ուանիլ կարեմ : Եւ յայնժամ հաւատացել
 կարեմ լինել , յորժամ Յի չերեւիմ : Ալինչ
 քարուք է երևեալն . քանզի անձն մեր յո քո'
 'ի հայր գոլով մանաւանդ երևի : Ալ հրա-
 պուրանաց է գործ , այլ մեծութե՛ք քրիստո-
 նեութիւն , յորժամ ատիցի յՅես :

Եւս գրեմ ամ եկեղեցեաց , և պատուիրեմ
 ամենեցուն , թէ յօժարութե մեռանիմ վ'ա ան-
 միայն եթէ դուք ոչ արգելուցուք : Եւ զաչեմ
 զձեզ , մի լիպարահար (կմտարարէպ) խնամա-
 ցուցանել յիս . թոյլ տուք ինձ գազանակուր
 լինել , որով է պատահել ան : Յորեան եմ
 ես ան , և ժանեօք գազանաց աղացել լինիմ
 զի հաց ս'ք գտայց ան :

Աղքեցէք զգազանսն , զի գերեզման ինձ լի-
 նիցին . և մի թողցեն 'ի մարմնոց իմոց . զի
 մի ննջեցեալ իմ՝ ծանր ումեք երևեցայց :
 Եւ յայնժամ եղէց արդարև աշակերտ յոի քոի,
 յորժամ և զմարմինս իմ՝ ոչ տեսցէ : Եւ զա-
 չեցէք զանր վ'ո իմ , զի 'ի ձեռն գործոցս այ-
 սոցիկ պատարագ գտայց ան : Ալ եթէ իբրև
 զպետրոս և զպօղոս հրաման տամ ձեզ . քան
 զի ն'ք՝ առաքեալք , և ես՝ գաւառապետ . ն'ք
 ազատք , և ես մինչև ցայժմ ծառայ . այլ ե-
 թէ չարչարեցայց , ազատ յոի քոի գտայց .
 զի յարեայց լի նմա 'ի մեռելոց ազատացել :
 Եւ յօժամ ուսանիմ կապանօքս՝ չցանկալ իմիք :

Ե

G

Յա

(Հասարակաց միջնակարգ դպրոցի մասը և արհեստի միջնակարգ դպրոցի և ի ծովու, զցայգ և ըզցերեկ կապել ի տասն ընձու (կմրնձառիւծու), որ են գառք զինուորաց. որոց երախտիս յինէն գտեալ՝ ևս չարագոյն լինին. այլ ես ի նոցա անիրաւունէն առաւել ևս ուսանիմ (կմհրահանգիմ). այլ ոչ եթէ այսու արդարանամ: Այլ իցէ՝ զի օգտիմ ի գաղանացն, որ պատրաստեալ մնան ինձ. զոր և աղօթս առնեմ, զի արագ⁽¹⁰⁾ գտցին. և աղերսեմ, զի կերիցեն զիս. որք երկուցեւք յովանց՝ ոչ մերձեցան ինձ. այլ ես բռնա. գատեցից, թէ ես չեմ ոչ կամիցին:

(Խողովութի՛ արարէք ինձ, ես գիտեմ զօգուսիմ: Այժմ սկսանիմ լինել աշակերտ. և կրթիմ չցանկալ իմիք, և մի երանել երեւելեաց կմաներևութից. զի յտի քտի պատահեցայց: Հուր և խաչ, և ժողովք գաղանաց, կտրումն, բարժանումն, ցրումն ռսկերաց, հատումն անդամոց, աղումն (կմ աղացումն և տրորումն) ամ մարմնոյ, և ամ տանջանք սատանայի եկեսցեն ի վերայ իմ. միայն զի զքեզ չահեցայց: Այնչ օգտեցեն զիս ծագք Ծի, և ոչ թորութիւն յաւիտենիս տյոգրիկ: Ահ ե ինձ մեռանել ի քեզ քան թորել ի վր ծագաց երկրի: () Նա խնդրեմ, որ վր մեր մեռաւ. զնա կամիմ, որ վրան մեր յարեաւ: () Նուրնդն իմ (կամ տոկոսիք և չահն իմ) ի վր հասեալ կայ. թողութի՛ արարէք ինձ եղբարք, մի խափանէք զիս ի կելոյ. կողմեցարուք (իւ այլոց, մի կամիք) ի մեռանելիս իմ:

Լսեալիս Թեազգեաց հայրապետի : 99

Իմ : Լ. Յ. համեցել իմ լինել՝ Յի զիս մի շնորհ
հէք . և մի տարերբք իճիք խաբիք . Թոյլ
տուք ինձ զԾք Լոյսն առնուլ : Լ. յժմ մարդ
եմ . այլ անդր երթեալ՝ հրեշտակ եղէց :
Հրամայեցէք ինձ նմանօղ լինել չարչարա-
նաց Խն իմոյ : Լ. Թէ որ զնա յինքեան ունի ,
իմասցի զոր կամիմս . և Թողուի շնորհեսցէ
ինձ . և չարչարակից ևս լիցի՝ գիտացեալ
զվիշտս իմ :

Իշխան Յիս յափշտակել կամի զիս , և զխորհուրդս
իմ՝ որ յաճ՝ ապականել ջանայ . արդ՝
մի որ ՚ի ձէնջ օգնեսցէ նմա . այլ մանաւանդ,
յիմ կողմ լերուք . ցի է յայ : Լ. Դիւք քա՛ ՚ի
բերան ունիք , և ցանկայք Յի : Լ. Խախտն՝ ՚ի
ձեզ մի բնակեսցէ : Լ. Թէ ես զձեզ եկեալ
աղաչեցից (աղատել զիս) , մի հաւանիցիք
ինձ . այլ մանաւանդ հաւատացէք ինձ , ու
րով գրեմս առ ձեզ , և ցանկամ մեռանել :
Լ. Գանկուիս ՚ի հօրէ է . (լը այլոց . իմ ցաճ
կութի , կմիմսէր խաչելեալ է) . և չիք յիտ
հօր սիրելոյ (օտար ինչ)⁽¹¹⁾ : Սուր կենդա-
նի և խօսուն է յիս . և ՚ի ներքոյ աղաղակէ և
ասէ . եկ առ հայր : Լ. Գանկամ ապականա-
ցու կենացս . հացին ալ տենչամ , որ է մար-
մին յի քի եղելոյ ՚ի զաւակէ դաւթի . և
լմայելոյ ցանկամ արեան նի , որ է սէր ա-
նապական , (և կեանք յուխտենական) :

Լ. ևս կամիմ լը մարդկան կեալ . և այդ ե-
ղիցի՝ Թէ դուք կամիցիք . արդ կամեցարուք ,
զի և դուք օգնուի գտանիցէք , (կամ զի և
դուք կամեցեալք լինիցիք , ցի Էռնելիք) :

() որ 'ի ձեռն սակաւ նշանագրացս խնդրեմ 'ի ձէնք , շնորհեցէք ինձ : (Կայտնեցէ ձեզ յո քո , եթէ ճշմարիտ ասեմ , անսուտ բերանն՝ որով հայր խօսեցաւ : Խնդրեցէք վա իմ , զի դիպեցայց ('ի նպատակ անդր) : (Ետ մարմնոյ ոչ գրեցի ձեզ , այլ լի հոգւոյ , և լի կամացն ան :) (Եթէ չարչարեցայց (քո նահապտակեցայց) , յայտ է եթէ կամեցայք . բայց եթէ խոտան գտայց , յայտնի լիցի՝ եթէ առ տեցիք զիս :

(Երեցէք յաղօթս ձեր զեկեղեցին՝ որ յասորիս է . որ փոխանակ իմ այսուհետեւ անվ հովուհի . միայն յո քո այց արասցէ նմա , և ուրդ ձեր :) (Եւ ես ամաչեմ կոչել զիս մի ոք 'ի նուցանէ . քանզի չեմ արժանի . քանզի կրտսեր եմ նոյն և տրուպ . այլ յուսամ ողորմութիւն գտանել՝ եթէ ան դիպեցայց :) (Երջոյն տայ ձեզ ոգիս իմ , և սէր անեկեղեցեաց , որք ընկալան զիս յանուն յի քի՝ ոչ իբրեւ զուղեոր , քանզի որք չէին ինձ անկ լի մարմնաւոր ճանապարհի , լի քաղաքի քաղաքի յաճախէին (կմառաջնորդէին և յուղարկէին զիս) :

(Երեմ ձեզ զայս 'ի զմիւռնիոյ 'ի ձեռն եփեսացւոց , որք արժանի են մեծի երանութե :) (Եւ իս և կրոկոս ցանկալի անուն ինձ՝ հանդերձ այլովք :) (Եւ եկին յասորւոց մինչև 'ի հռոմ 'ի փառս ան , հաւատամ՝ եթէ գիտէք քուք . որոց և անդ արարէք զմօտաւորութիւն իմ . քզի ամենեքեան արժանի են ան . զորս և արժան է ձեզ ըստ անի հանգուցանել :) (Երեցի ձեզ զայդ յառաջ քան զինն կաղանդացն)

դացն ահեկանի ամսոյ (յն. և լտ. սեպտեմբերի . այն է ինչ օգոստոսի) : Ողջ լերուք մինչև ՚ի վախճան համբերութիւն ան մերոյ յոյ քնի ॥ :

Երդ այսու օրինակաւ պնդակազմեալ երանելոյն իգնատիոսի անագգեցի , որպէս և կամէր , զեղբարսն՝ որ ՚ի հռոմ էին , ՚ի ձեռն թղթոյ , թէպէտև նք ոչ կամէին (զրկիլ ՚ի նմանէ) , մտանէր ՚ի նաւ այնուհետև ՚ի ըզմիւռնիոյ , և յառաջակայ ուղին խաղայր . մաւնաւանդ զի շտապէին ևս զինուորքն զքնազգեստն՝ ժամանել հանդիսի խաղուն ՚ի միջքաղաքն . զի յանդիման հռոմայեցւոցն՝ կերակուր անկեալ վայրենի գազանաց՝ արդարուէ պսակացն արժանասցի ՚ի ձեռն այնպիսի նահատակուէ :

Եւ հասեալ ՚ի տրովադա , և իջեալ ՚ի նոր քաղաք (որ և նէապօլիս ծովեզերեայ քաղաք Թրակիոյ և մակեդոնիոյ) , անցանէր (ը փիլիպպուս և) ը ամ մակեդոնիա հետևակ ը ցամաքն . մինչև հասանելն մայրաքաղաք (որ է դիւրաքիոն՝ առ երի եպիսկոպոսայ) առ ծովեզերքն : Եւ անդ գտել նաւ մի՝ նաւէր ը անդրիական համատարածն . և հասեալ ՚ի տիւռականն (որ և տիւռնետան ծով) , անցանէր և ը կղզիս բազումն (ը նեղուցն սիկիլիոյ և նէապօլսոյ իտալիոյ) : Եւ իբրև երևէր պատիողոս (կմպուտէօլի) , նա կամէր ելանել , և ը շաւիղս գնալ պօղոսի առաքելոյ . այլ անկեալ զնորօք բռնութիւն Եւսթգին հողմոյ՝ ոչ տայր թայլ նաւին յառաջ

պատուէեմ. վն զի նա է ան և ան և Թէւոր
և միայն հզօր :

Իսկ տրայիանոս . հրեղէն պատգարակօք
մաշեմ զքեզ, եթէ ոչ զղջանայցես : Իգնա-
տիոս ասէ . բարւոյք է ով Թէւոր զղջումն որ
վն չարեաց է . այլ վն բարեաց՝ լը դատաս,
տանաւ է . քանզի 'ի լաւագոյնսն ընթանալ
պատուիրեալ եմք, և ոչ եթէ 'ի վատթարաւ
դոյնսն : Իարեպաշտուն ամենեւին զուգա-
կան յերկրի չիք :

Յայնժամ հրամայեաց տրայիանոս դահճաց,
և ասէ . քերեցէք զկողս դորա երկաթի եզն
դամբք . և ասացէք դմա, հաւանեաց ինք-
նակալ Թէրին, և զոհեալ տծոցն լը հրամա-
նի սինկղիտոսին : Իսկ երանելին իգնատիոս
ասէր . ես 'ի հրամանէն այ երկնչիմ, որ ա-
սացն, թէ մի եղիցին քեզ անք բաց յինէն .
և որ զոհեցէ այլոց տծոց, սատակեցի :
Սինկղիտոսի և Թէրի ոչ լսեմ . և ոչ հաւա-
նիմ, եթէ անօրինել ինձ հրամայեն . վն զի
օրէնքն մեր տօնն, թէ ոչ առցես ակն հզօ-
րի, և ոչ եղիցիս լը բազումն 'ի չարիս :

Իարձեալ հրաման ետ Թէրն, և ասէ . քա-
ցախ հանդերձ աղիւն արեկէք 'ի վն վիրաց դո-
րա : Իսկ վկայն ասէր . ան որ վն քսի խոս-
տովանունն լինի յիս, գիտեմ եթէ վարձուց
տոբիթ լինի ինձ . և չարժեն չարչարանք այժ-
մեան ժամանակիս զհանդերձեալ փառան որ
յայտնելոց են 'ի մեզ : Տրայիանոս ասաց .
ինայեա 'ի քեզ այր դու, և հրամանաց մե-
րոց հաւանեա . ապա թէ ոչ դառնագոյն ևս
տան

տանջանք տանջեցից զքեզ : Իգնատիոս ա-
սաց . և ով մեկնեսցէ զմեզ 'ի սիրոյն քօի .
նեղուի՞ կմանձկուի . կմհալածունն կմ սով
կմ սո՞ւր , վիշաք կմ մերկուի . հաւատամ
թէ ոչ կեանք և ոչ մահ մեկնել զիս 'ի բարեւ
պաշտուէն կարիցէ՝ զվստահ եղեալս 'ի զօ-
րութի նոն իմոյ :

Իսկ թգւորն . կարծես եթէ յաղթմն ինձ
ժուժկալութիւն քո : Ի՞ճադգեացն ասէ . ոչ
կարծեմ , այլ՝ հաւատամ , թէ յաղթեցի և
յաղթեմ . զի գիտասցեո՞ եթէ քանի ինչ է
'ի մեջ բարեպաշտութեն և ամբարշտութե .
ձայնժամ ասէ թագաւորն . առէք զդա , և
շղթայս զդովաւ արկեալ , և զոտան 'ի կոճեղ-
պնդեալ՝ զգուշութե պահեցէք 'ի ներքնումն
բանտին . և մի ոք իշխեսցէ տեսանել զդա
ամենեկին . և զերիս տի՛ւ և զերիս գիշերա-
մի հաց կերիցէ և մի ջուր արբցէ . զի յետ ե-
րից աւուրց առցէ զվրէժն՝ որում արժանի է :
Ինկղիտոսն ասաց . և մեք միաբանիմք այդմ
բանի . վա զի զմեզ զամենեւեան թշնամա-
նեաց հանդերձ թգրաւն . և ոչ հաւանեցաւ
հրամանաց մերոց . այլ և վիճեցաւ՝ զանձն իւր
անունանել քրիստոնեայ : Իս իբրեւ տանելին
զերանելի հայրապետն , ասէր . օրհնեալ է
նձ և հայր նոն մերոյ յօի քօի , որ բազում
գթութիւնով արժանի արար զիս հաղորդաւ
կից լինել չարչարանացն քօի , և վկայ հաւու-
տարիմ ճշմարիտ նձուէ իւրոյ : (8)

Իս յաւուրն երրորդի կոչեցել տրայիմանսի
զսինկղիտոսն , հրաման ետ ածել յատեան
զիգ-

զիգնատիոս , զի տացէ նմա զվճիռն . մահա-
բեր . քզի փութայր 'ի հայս և 'ի պարթևս :
Եւ իբրև ածաւ սքն զառաջեալ , ասէ ցնա-
տրայիանոս . ես զարմանամ ընդ քո իրար ,
եթէ զիարդ կաս կենդանի յետ այդչափ
տանջանացդ և սովոյդ . այլ գոնեա այժմ
հաւսնեաց ինձ . զի թերևս յառաջիկայ պա-
տուհասէդ ապրեսցիս , և մեր սիրելի լիցիս
յայսմ հետէ :

Պննի ետ անազգեացն իգնատիոս , և ասէ
աներկիւղ համարձակութիւն ցթիւրն . թո՛ւի
ինձ , եթէ զկերպարանս մարդոյ ունիս , և
զբարս աղո՛ւնսու , որ քծնի ձետովն , և նեն-
գէ սրտիւն . և դու մարդասէր բանս իմն
ստեղծաբանես 'ի լսելիս իմ , և 'ի ներքոյ խոր-
հիս առողջ և ոչինչ : Եւ զի լուր յայտնապէս ,
զի ես մահու այսուհետեւ փոյթ չառնեմ , և
ոչ զկենացս զայսցանէ հոգամ : Եւ քի ցան-
կամ , որոյ սիրոյ ես փոխանակ եղէց :

Տրայիանոս ասէ . զխաչեալն առ պոնտացւոյ
պիղատոսիւն ասես : Իգնատիոս ասէ . զայն
ասեմ , որ խաչեաց զմեղս և զգտօղ նր . և
զմամ չարութիւնս դիւնաց դատապարտեաց , և
հնազանդեաց 'ի ներքոյ ոտից այնոցիկ՝ որք
զքս ունին բնակել 'ի սիրտս իւրեանց : Տրա-
յիանոս ասէ . արդ և դու զքս լէ քեզ շրջեցու-
ցանես : Իգնատիոս ասաց . պի՛ . քզի գրել
է , թէ բնակեցայց 'ի նս և գնացից 'ի նս :
Եւ այնժամ բարկացել տրայիանոս՝ վճիռ ետ
և ասէ . Օ իգնատիոս՝ որ ասաց յինքեան ու-
նել զխաչեալն , հրամայեմք կապել , և այն
պէս

պէս 'ի ձեռն զինուորաց տանել 'ի մեծ քա-
ղաքն հռոմ. զի անդ առաջի բազմութեն 'ի
տեսիլ և 'ի զբօսանանց' կերակուր լիցի գա-
ղանաց : Եւ լուեալ զվճիռն զայն սքնն' մե-
ծաւ խնդութիւն աղաղակէր և ասէր . 'Եւհա-
նամ զքէն տր յն , զի կատարեալ սիրով քս
արժանի արարեր զիս պատուոյ առաքելոյն
պօղոսի , նոյնպիսի երկաթի կապանօք կա-
պիլ և ինձ :

Եւ զայս ասացեալ՝ հանդերձ մեծաւ ուրա-
խութիւն արկանէր զիւրեաւ զշղթայն . և նախ
յաղօթս կացեալ վո եկեղեցւոյն . և զնա
հանդերձ արտասուօք յանձն արարեալ տն ,
իբրեւ զիս նշանաւոր՝ գեղեցիկ հօտի առաջ-
նորդ 'ի գաղանաբարոյ և 'ի դժնդակ զինուո-
րաց իբրեւ 'ի գայլոց յափշտակեալ լինէր , զի
ածցի 'ի մեծն հռոմ' գէշ գաղանաց լինել :
Եւ թաւ յօժարութիւն այնուհետեւ և ուրախու-
թիւն և ցանկութիւն որ 'ի չարչարանս , իջել յան-
տիօքէ 'ի սեւեւկիա , անտի նաւէր . և հասել
'ի զմիւսնացւոց քաղաքն հանդերձ բազում
տառապանօք՝ ելանէր 'ի նաւէն , և մեծաւ
ուրախութիւն փութայր առ սքն պօղիկարպոս
եպօսն զմիւսնիոյ՝ տեսանել զնա . քանզի ե-
ղեալ էին յառաջագոյն աշակերտք սքն առա-
քելոյն յովհաննու :

Եւ որ մտեալ և հաղորդելէ նմա հոգեոր-
շնորհացն , և պարծեցեալ 'ի կապանմն , ա-
ղաչէր զնա ճգնակից լինել 'ի կապանս նմա
աղօթիւք , զի կատարեացի փափաքումն կա-
մաց իւրոց . նոյնպէս և զնմա եկեղեցիսն ա-
ղա

զայէր միաբան զնոյն առնել : Ինդունելին զնա այնուհետեւ եկեղեցիքն ածիացւոյ 'ի ձեռն եկնաց , երիցանց և սարկաւադաց . քանզի փութային ամենեքեան տեսանել զնա , զի թերեւ առցեն 'ի նմանէ շնորհս ինչ հոգեւորս : Եւ նա դարձեալ աղաչէր զաւմենեան , առաւել ևս զսքն պօղիկարպոս զուսումնակիցն իւր՝ ամենեքումք հանդերձ աղօթս առնել , զի վաղվաղակի 'ի ձեռն գաղանաց աներևոյթ յԵս եղեալ՝ երեւցի առաջի երեսացն քմի . և զայս այսպէս ասէր՝ վկայութի զնելով ամենեցուն , թէ այնչափ յիս ցուցանէք կատարել զսէրն քմի , որչափ աղօթիւք ձերովք փութայք 'ի կատարումն իմոյ ճգնուես . մինչև լինիցի ինձ զերկնաւորացն բռնն հարկանել 'ի ձեռն բարեղք խոստովանութե :

Եւ ինքն տայր վարձս փոխարինաց եկեղեցեացն՝ որ լէ առաջ գային նմա 'ի ձեռն առաջնորդաց , շնորհակալութիւն առանձին թղթովք . յորս գրէր հոգեւոր մխիթարութի և անծեղեն վիպութի նմա բախուի 'ի ձեռն շնորհացն՝ որ բղիւէր 'ի նմանէ . և յնմ 'ի թուղթս արձանագրէր զանձկալին իւր կոչումն՝ յայտարար միութեն լէ այ սիրով , եկնապիտ լէպիտոս , այս է անձակիր , կամ անձազգեաց և կ'անձազգեստ :

Եւ իբրեւ տեսանէր , թէ ամենեքեան մեծաւ գթալից սիրով և խնամով զնովաւ փաբէին , երկնէր թէ գուցէ բազում գութ սիրոյն՝ որ 'ի նոցանէ , զփոյթ նք որ 'ի քն և զյօժաւ

ժարուձիւն լուծանիցէ . զի զի դուռն բարի
 թացեալ էր նմա մարտիրոսութե . և խիթայր՝
 զի մի արգեօք աղաչաւօրք ի մէջ մացեն 'ի
 հաւատացելոց առ հեթանոսս զի ապրեցու
 ցանելոյ զնա : Եւ զի զայս կարծիս առաւել
 ունէր զեկեղեցւոյն հռովմայ , յի դեմեդել
 էր երթալ և անդ կատարիլ , նմին իրի գրեթե
 վաղագոյն և առ հռովմայեցիսն 'ի զմեռ
 նիւոյ , աղաչելով զամենեւեմս , զի մի նորա
 բարի առաջարկութեւն խափանիչ դը լինիցի :
 Եւ էր պատճէն այնք թղթոյ օրինակ զայս :
 * Իգնատիոս , որ և Լ'Ժազգեստ , գտողիդ
 զողորմութի մեծութիւն բարձրելոյ հօր , և յի քի
 միածնի նիւ որդւոյ՝ եկեղեցւոյդ սիրեցելոյ և
 լուսաւորելոյ կամօք այնորիկ , որ կամեցաւ
 զամ'որ ինչ է իմ հաւատոյ և իմ սիրոյ յի քի
 նոյ մերոյ , (այն սեր') որ նստի նախագահ 'ի
 տեղւոյ վայրիդ հռովմայեցւոց , արժանի նոյ ,
 արժանի վայելչութե , արժանի երանութե , ար
 ժանի գովութե , արժանի դիպելոյ (տենչա
 նացն) , արժանի սրբութե , և առաջնորդ սիւ
 ըոյ , քօօրէն (կամ քմանուն) , հայրանուն .
 զոր և ողջունեմ յսնուն յի քի որդւոյն հօր :
 Եւ իսկեղեցւոց մարմնով և հոգւով յամ' պատ
 ունիւրանս նիւ , լցելոց շնորհօքն նոյ աներկեա
 նութիւն , և պարզելոց յամ' օտար գունակէ , 'ի
 նոր յի քի նմա մեր անարատութիւն' յոյժ ուրախ
 լինել :

Եւ զի աղօթս արարել առ նմա՝ հասի խըն
 դրուածոցս առ 'ի տեսանել զձեր արժանա
 տես (9) երեսդ (կի՞ զձեր' նոյ արժանի երեսս) .

որ

որչափ խնդրեցի, առաւել ևս առի, քանզի
կապեալ 'ի քո յո՛ւստամ ողջոյն տալ ձեզ,
եթէ կամք իցեն Խն արժանի լինել ինձ 'ի
վախճանն հասանել: Վնդի սկիզբնս յոյժ
աջողակ է, եթէ և վախճանին ևս շնորհաց
հանդիպեցայց, և զվիճակն իմ առանց խա-
փանելոյ առից: Վճերկնչիմ 'ի սիրոյդ ձեռ-
մէ, գուցէ փնասիցէ ինչ ինձ. զի ձեզ դիւրին
է՝ զոր ինչ կամիքդ՝ առնել. այլ ինձ դժուա-
րին է միւսանգամ այս պատահել, եթէ այժմ
խնայիցէք դուք յիս:

(Կամ իմ զձեզ մարդահաճոյս լինել, այլ մա-
նաւանդ անհաճոյս, ոպ և էքդ իօկ. քզի
ոչ երբէք ժամանակ գտանելոց եմ այսպիսի՝
պատահել այ. և ոչ դուք՝ լաւագոյն գործոց
ունիք գործօնեայս վերագրիլ, եթէ լռիցէք:
Վնդի եթէ լռէք ինեմ, ես բան եմ (կի՞
ես այ եմ). ապա եթէ ցանկայք մարմնոյս
իմոյ, դարձեչեղէց սոսկ ձայն (կի՞ դարձեչ
եղէց ընթացօղ): Վրդ ոչ առաւել ինչ ունի-
ցիք շնորհել ինձ քան զայս, զի եղէց սպանդ՝
մինչդեռ սեղանն պատրաստ է. զի սիրով
բակ առեալ ձեր՝ երգիցէք հօր 'ի ձեռն յի-
քօի, և ասիցէք, եթէ զեղան ասորւոց ար-
ժանի արար ան՝ յարեմուտս գտանիլ, յա-
րեւելից կոչեցեալ. բարւոք իմն է մտանել
յԾէս առ ան, զի 'ի նա ծագեցից (կի՞ եղէց
արեւելք):

(Ոչ երբէք նախանձեցայք լ մեզ, և ոչ զայլ
ուսուցիք. և արդ ես կամիմ զայն հաստա-
տել՝ զոր ձեր ուսեալն է, և այլոց պատուի-
րէք:

Իգնատիոսի Թաղեաց հայրապետի : 97
 րէք : Սիւսն ոյժ խնդրեցէք ինձ ներքոյ և
 արտաքոյ , զի մի ասացից միայն , այլև հա-
 մեցայց . և ոչ անուանեցայց միայն քրիստո-
 նեայ , այլև գտայց . զի եթէ գտայց , և ան-
 ուանիլ կարեմ : Եւ յայնժամ հաւատացեալ
 կարեմ լինել , յորժամ Յի չերևիմ : Այնչ
 քարոք է երևեալն . քանզի ան մեր յո քո՝
 ի հայր գոլով մանաւանդ երևի : Այ հրա-
 պուրանաց է գործ , այլ մեծութե՛ք քրիստո-
 նելութիւն , յորժամ ասիցի յձն :

Եւս գրեմ ամ եկեղեցեաց , և պատուիրեմ
 ամենեցուն , թէ յօժարուք մեռանիմ վրայ .
 միայն եթէ դուք ոչ արդելուցուք : Ազաւ-
 զձեզ , մի լեւայրահար (կմտարադէպ) խնամո
 ցուցանել լիս . թոյլ տուք ինձ գաղանակու-
 լինել , որով է պատահել այ : Յորեան եմ
 ես այ , և ժանեօք գաղանաց աղայեալ լինիմ
 զի հաց սք գտայց այ :

Ազոքեցէք զգաղանսն , զի գերեզման ինձ լի
 նիցին . և մի թողցեն ի մարմնոց իմոց . զի
 մի ննջեցեալ իմ՝ ծանր ումեք երևեցայց :
 Հայնժամ եղէց արդարեւ աշակերտ յո քոի ,
 յորժամ և զմարմինս իմ՝ ոչ տեսցէ : Ազա-
 չեցէք զտր վր իմ , զի ի ձեռն գործոցս այ-
 սոցիկ պատարագ գտայց այ : Այ եթէ իբրեւ
 զպետրոս և զպօղոս հրաման տամ ձեզ . քան-
 զի նք՝ առաքեալք , և ես՝ դատապարտ . նք
 ազատք , և ես մինչև ցայժմ ծառայ . այլե-
 թէ չարչարեցայց , ազատ յո քոի գտայց .
 զի յարեայց լե նմա ի մեռելոց ազատացեալ :
 Եւ յօժարուիմ կապանօքս՝ չցանկալ իմիք :

Լ

G

Հա

(Ե)ստորոց մինչև 'ի հռոմ լե գաղանս մար և
տընչիմ'ի ցամաքի և 'ի ծովու, զցայգ և ըզ-
ցերեկ կապել լե տասն ընձու (կմ'ընձառիւ-
ծու), որ են դասք զինուորաց. որոց երախ-
տիս յինէն գտեալ՝ ևս չարագոյն լինին. այլ
ես 'ի նոցա անիրաւունէն առաւել ևս ուսա-
նիմ' (կմ'հրահանգիմ'). այլ ոչ եթէ այսու
արդարանամ: Այլ իցէ՝ զի օգտիմ'ի դա-
ղանացն, որ պատրաստեալ միան ինձ. զոր
և աղօթս առնեմ, զի արագ ⁽¹⁰⁾ գտցին. և
աղերսեմ, զի կերիցեն զիս. որք երկուցելք
յումանց՝ ոչ մերձեցան 'ի նս. այլ ես բռնա-
գատեցից, թէ և նք ոչ կամիցին:

(Ժ)աղուծի՝ արարէք ինձ, ես գիտեմ զօգուտ
իմ. Այժմ սկսանիմ լինել աշակերտ. և
կրթիմ ջանկալ իմիք, և մի երանել երեւ-
լեաց կմ'աներևութից. զի յսիքսի պատա-
հեցայց: Հուր և խաչ, և ժողովք գաղանաց,
կտրումն, բարժանումն, ցրումն ոսկերաց,
հատումն անդամոց, աղումն (կմ'աղացումն
և տրորումն) ամ մարմնոյ, և ամ տանջանք
սատանայի եկեսոյն 'ի վերայ իմ. միայն զի
զքս շահեցայց: Այնչ օգտեցեն զիս ծագք
Յի, և ոչ թգրութիւն յաւիտենիս աշտորիկ:
Աւել ինձ մեռանել 'ի քս յժ' քան թգրել
'ի վր ծագաց երկրի: Օնա խնդրեմ, որ վս
մեր մեռաւ. զնա կամիմ, որ վասն մեր յա-
րեաւ: (Դ)նունդն իմ (կամ տոկոսիք և շահն
իմ) 'ի վր հասեալ կայ. Թողուծի՝ արարէք
ինձ եղբարք, մի խափանէք զիս 'ի կելոյ. կռ
մեցարուք (լե այլոց, մի կամիք) լե մեռանէն
իմ:

Իգնատիոսի անաղիպայ կայսրապետի : 99

իմ : Ի՞նչ կամեցե՞լիմ լինել՝ Յի զիս մի՞ շնորհէք . և մի՞ տարերբք ինձիք խաբիք . Թոյլ տուք ինձ զԾք լոյսն առնուլ : Ի՞յժմ մարդ եմ . այլ անդր երթեալ՝ հրեշտակ եղէց : Հրամայեցէ՛ք ինձ նմանօղ լինել չարչարանաց Թոս իմոյ : Ի՛նչէ որ զնա յինքեան ունի , իմասցի՛ զոր կամիմս . և Թողու՛ի շնորհեսցէ ինձ . և չարչարակից ևս լիցի՝ գիտացեալ զվիշտս իմ :

Իշխան Յիս յափշտակել կամի զիս , և զիւորհուրդս իմ՝ որ յիժ՝ ապականել ջանայ . արդ՝ մի՞ որք ՚ի ձէնջ օգնեսցէ նմա . այլ մանաւանդ յիմ կո՛ղմ լիւրութե . քի է յայ : Ի՞նչ զյոք քս ՚ի բերան ունիք , և ցանկայք Յի : Երբեք ի՛նչ ձեզ մի՞ բնակեսցէ : Ի՛նչէ ես զձեզ եկեալ աղաչեցից (ազատել զիս) , մի՞ հաւանիցիք ինձ . այլ մանաւանդ հաւատացէ՛ք ինձ , որով գրեմս առ ձեզ , և ցանկամ մեռանել : Իմ ցանկուհիս ՚ի հօրէ է . (լի ալոյց . իմ ցանկութի , կի՛միմ սէր խաչելեալ է) . և չի՛ք յիտ հօր սիրելոյ (օտար ինչ) ⁽¹¹⁾ : Սուր կենդանի և խօսուն է յիս . և ՚ի ներքոյ աղաղակէ և ասէ . եկ առ հայր : Եւ ցանկամ ապականալու կենացս . հացինն այ տենչամ , որ է մարմին յոյ քոյ եղելոյ ՚ի զաւակէ դաւթի . և ըմպելոյ ցանկամ՝ արեան նի , որ է սէր անապական , (և կեանք յաւիտենական) :

Ի՛նչ ևս կամիմ լի մարդկան կեալ . և այդ եղիցի՝ եթէ դուք կամիցիք . արդ կամեցարո՞ւք , զի և դուք օգնուի՛ գաւանիցէք , (կամ զի և դուք կամեցեալք լինիցիք , քի քունելիք) :

() որ 'ի ձեռն սակաւ նշանագրացս խնդրեմ 'ի ձէնջ , շնորհեցէք ինձ : (Կայտնեացէ ձեզ յո քո , եթէ ճշմարիտ ասեմ , անսուտ բերանն՝ որով հայր խօսեցաւ : Եւ խնդրեցէք վա իմ , զի դիպեցայց ('ի նպատակ անդր) : Բայտնարմնոյ ոչ գրեցի ձեզ , այլ ը հոգւոյ , եւ ը կամացն այ : Եւ եթէ չարչարեցայց (քնահաւ տակեցայց) , յայտ է եթէ կամեցայք . ապա եթէ խոտան գտայց , յայտնի լիցի՝ եթէ առ տեցիք զիս :

(Եւ իշեցէք յաղօթս ձեր զեկեղեցին՝ որ յասորիս է . որ փոխանակ իմ այսուհետեւ անվ հովո՞ւն . միայն յո քո այց արասցէ նմա , եւ սէրգ ձեր : Եւ ես ամաչեմ կոչել զիս մի ոք 'ի նուցանէ . քանզի չեմ արժանի . քանզի կրտսեր եմ նոյն եւ տրուպ . այլ յուսամ որորմուծիւն գտանել՝ եթէ այ դիպեցայց : Եւ ջոյն տաց ձեզ օգիս իմ , եւ սէր անեկեղեցեաց , որք ընկալան զիս յանուն յի քի՝ ոչ իբրեւ զուղևոր , քանզի որք չէին ինձ անկ ը մարմնաւոր ճանապարհի , ը քաղաքի քաղաքի յաճախէին (կի՞տաւ շնորհէին եւ յուզարկէին զիս) :

(Եւ իմ ձեզ զայս 'ի զմիւսնիոյ 'ի ձեռն եփեսացւոց , որք արժանի են մեծի երանութե : Եւ ը իս եւ կրոկոս ցանկալի անունն ինձ՝ հանդերձ այլովք : Եւ եկին յասորւոց մինչև 'ի հոռոմ 'ի փառս այ , հաւատամ՝ եթէ գիտէք գութ . որոց եւ անդ արարէք զմօտաւորութիս իմ . քզի ամենեքեան արժանի են այ . զորս եւ արժան է ձեզ ըստ անմի հանդուցանել : Եւ իրեցի ձեզ զայդ յառաջ քան զինն կաղանդացն

դացն ահեկանի ամսոյ (յն. և լտ. սեպտեմբերի . այն է ի՞նչ օգոստոսի) : Եղջ լերուք մինչև 'ի վախճան համբերութիւնն մերոյ յօր քօր ॥ :

Երդ այսու օրինակաւ պնդակազմեալ երանելոյն իգնատիոսի անգղիցի , որպէս և կամէր , զեղբարսն՝ որ 'ի հռոմ էին , 'ի ձեռն թղթոյ , թէպէտև նք ոչ կամէին (զրկիլ 'ի նմանէ) , մտանէր 'ի նաւ այնուհետև 'ի ըզմիւռնիոյ , և յառաջակայ ուղին խաղայր . մաւնաւանդ զի շտապէին ևս զինուորքն զքնազգեստն՝ ժամանել հանդիօի խաղուն 'ի միծքաղաքն . զի յանդիման հռոմայեցւոցն՝ կերակուր անկեալ վայրենի գազանաց՝ արդարուէն զսակացն արժանասցի 'ի ձեռն այնպիսի նահատակուէ :

Եւ հասեալ 'ի տրովադա , և իջեալ 'ի նորքաղաք (որ և նէապօլիս ծովեզերեայ քաղաք թրակիոյ և մակեդոնիոյ) , անցանէր (լէ փիլիպպուս և) լէ անմ մակեդոնիա հետևակ լէ ցամաքն . մինչև հասանելն մայրաքաղաքն (որ է դիւրաքիոն՝ առ երի եպիսկոպոսայ) առ ծովեզերքն : Եւ անդ գտել նաւ մի՝ նաւէր լէ անդրիական համատարածն . և հասեալ 'ի տիւռականն (որ և տիւռենեան ծով) , անցանէր և լէ կղզիս բազումս (լէ նեղուցն սիկիլիոյ և նէապօլսոյ իտալիոյ) : Եւ իբրև երևէր պատիողոս (կմպուտէօլի) , նա կամէր ելանել , և լէ շաւիղս գնալ պողոսի առաքելոյ . այլ անկեալ զնոքօք բռնութիւն աւժգին հողմոյ՝ ոչ տայր թոյլ նաւին յառաջի :

ջիկայն խաղալ . այլ անդրէն լէ կրունկն բերէր :

Եւ նր երանել զսէր եղբարցն՝ որ 'ի տեղիմն յայնոսիկ էին , այնպէս անցանէր առ նոքօք . ապա դիպեալ (ասէ գրիչն ուղեկից) զօրն եւ զգիշերն ամ աջողակ հողմոյ՝ զառաջի եգեղ ճանապարհն վճարեաք մեք ակամայ . վո զի մորմոքէաք զանջատումն սթյն 'ի մէնջ (քնդ փութով հասանելն մեր նովաւ հանդերձ 'ի հռովմ) : Եւ նր աղօթքն յանկ ելանէին . վասն զի փութայր վաղվաղակի հրաժարել յՅէ . զի ժամանեացէ առ արն՝ զոր սիրէր : Եւ հատեալ 'ի նաւահանդիստն հռովմայեց . ւոց՝ յորժամ խաղն մօտ էր 'ի վախճանիլ , զինոճորքն տատամնէին վասն յամելոյն , եւ շտապ հասուցանէին 'ի վր սթյն : Իսկ երանելի եկմն ուրախութի լսէր տաղնապողացն . եւ յարուցեալ անտի լէ այգն լէ առաւօտն 'ի տեղւոյն , որ կոչէր պորտոս (այն է բօն դուս , իմ նաւահանդիստ՝ մօտ յոտտիա) , պաւահեաք եղբարցն (որ 'ի հռովմ) . քանզի լոճեալ էր նոյ զհամբաւ սթյն , եւ գային լէ առաջ մեծաւ երկիւղիւ : Եւրախութի ուրախ էին , զի արժանի լինէին տեսեան քսազգեցին . եւ երկնչէին , զի 'ի մահ եկեալ էր այն պիսի այր . եւ նա պատուիրէր ամենեցուն 'ի խաղաղութե կալ :

Եւ նոքա եռային յոյժ քերմութի վո նր . եւ կամէին դադարեցուցանել զամբօխն հեթաւ նոսաց , զի մի կորուսանիցեն զսթն : Իսկ նր դիտացեալ զխորհուրդս նոյ հոգւովն , ամենեւնեւ

Նեղուն ողջոյն տունեալ՝ խնդրէր ՚ի նոցանէ
զձմարիտ սերն . և առաւելագոյն ևս քան
զթղթոյն բանս խօսեալ լէ նո՝ հաւանեցու-
ցանէր շնախանձել փութացելոյն առ Խոր :
Եւ յնպէս ապա ծունր եղեալ հանդերձ եղ-
բարձքն ամենեքումք՝ աղաչէր զորդին այ
վն եկեղեցեաց , և վն գաղարման հալածա-
նացն , և վն սիրոյ եղբարցն որ առ միմեանս :
Փութայր այնուհետեւ մտանել ՚ի տեսարնն .
և կացեալ ՚ի մէջ ամբոխին՝ ասէր այսպէս .
Եւ ըբ հռոմայեցիք՝ տեսողք հանդիսիս այսո-
րիկ , ոչ չար գործոց աղագաւ , և ոչ վն վնասու-
իրիք զայս կիրս կրեմ , այլ՝ վն բարեպաշտու-
թե՛ , քանզի ցորեան եմ այ , և առամամբք
գազանաց մանրիմ , զի գտայց հաց սէ :

Եւ յառեւ նո՝ զայս՝ գազանաց վայրենեաց
արկանէին զնա անամձ գահիձքն . և ընթա-
ցեալ երկու առիւծք հեղձուցանէին զերա-
նելին . և ծախեցին զԵբ մարմինն նորա : Եւ
լնոյր ցանկուի նո՝ լն ասելոյ անեղէն գրոց ,
եթէ ցանկուի արդարոց լուսնելի է . քանզի
կամէր՝ եթէ ծախեցի ՚ի գազանաց , և մի
ծանր լիցի ամփոփումն մարմնոյ նո՝ եղբարցն ,
և լն փափաքանաց յօժարուն նո՝ նոյնպէս և
կատարեաց ան . քանզի ծախեալ գազանացն
զամ մարմինն սէյն՝ ասկաւ ինչ ՚ի մեծամեծ
տակերացն թողին . զոր յետ այնորիկ տարան
յանտիրոջացոց քաղաքն , գանձ անհամեմատ
ի վկայութի շնորհաց սէյ եկեղեցւոյն մնա-
ցեալ :

Եւ այց ՚ի ժամուն ժողով արարեալ սէջ եղ-
բարցն՝

բարոյն՝ որ 'ի հռոմէիս, որոց և գրեաց իսկ երանելին՝ զի մի խափանիչ լինիցին նիւ բարւոյ առաջարկուեն, և բարձել զնշխարս սքննեղին 'ի տեղւոյ միում. յորում լինէր ժողովելոց 'ի միասին օրհնել զանձ և զորդի նորա միածին և զսք հոգին՝ 'ի յիշատակ վախճանի աշխարհիսկոպոսի և վկայի. քանզի և յիշատակ արդարոցն՝ գովութիւն, առականսն աւագ :

Եւ մինչդեռ մեք զցայտն հսկեալ հանդերձ արտասուօք, և ստեպ ստեպ ծուներ եղեալ ազաւէաք զմեր հանդերձ խնդրունածովք, զի միսթարեօցէ զտկարուիս մեր, սակաւիկ մի նիւհեցաք : Եւ ահա ոմանք տեսանէին զերանելին, զի փարէր զմեօք. և ոմանք դարձեալ՝ զի լէ մեզ յաղթութիւն կայր. և այլք տեսանէին, զի կայր առաջի տն, և զքիրտն ջնջէր իբրեւ 'ի մեծէ աշխատութիւն եկեալ, և նմա յանդիման եղեալ : Եւ զայն տեսեալ մեծաւ ուրախութիւն ընդին ամենեքեան, իմացեալ զբարի և զղարմանալի յայտնութիւն. և երանէին զամենագոյ սքնն : Եւ ործեցաւ իրապաւ յառաջ քան զինն (լն յն. զերեքտասան) կաղանդացն յունվարի (այն է դեկտեմբերի. 24. կմ 20. ոմ դնի և 'ի խորագրի ճառքնտրին :) (12)

Յայս վայր առաջին վկայաբանն ահանատեալ հանդերձ գործակցօք իւրովք. յորա յանունսն յիշատակին 'ի խնդրուն ի զնաատիոսի առ զմիւռնացիս երեքին սքնն եկելք լէ սքնն յերկրէն յասորեոց 'ի հռոմիւ, փիլիս սարկաւազ կիւրի :

լիկեցի , գալիոս , և ազաթոս : Օ սոցոյս
գրուծի երկրորդեալ զկնի և այլ եկեղեցիք՝
սփռեցին առ փափաքօղս վկայաբանուէն թո՛ւ
ազգեցին իգնատիոսի . զոր և օրինակեցին
ամանք ամբողջ , ունէ և օրինակս մեր թարգ-
մանեալ ՚ի յունէ , և այլք համառօտելով :
Վաղէ : զնոյն և եւսեբիոս յեկեղեցական
պատմութե (Գ. 33, 45 36) . և յաւելու ՚ի հաս-
տատութի և զառաջիկայդ հատուած , որ
գտանի և ՚ի ճառքնտրի մերում :

* Վիտէ զնի վկայուին և երենիոս եմիս զաւ-
դոն քաղաքի . (այն է սքն երանոս՝ հետեօղ
առաքելոց կոչեցել՝ եմիս զուգդոնայ ՚ի գաղ-
ղիա) . այլև զթուղթ նի յիշէ և ասէ այսնս .

* Եւսաց ոմն ՚ի մերոց՝ որ վս վկայուէ այ գա-
տապարտեցաւ գազանաց , եթէ ցորեան եմ
այ , և ատամամբք գազանաց աղամ (կամ՝ ՚ի
Ժանիս գազանաց աղացեալ լինիմ) , զի գը-
տայց հաց սքն : Եւս պօղիկարպոս եմիս զմըռ-
նաղոց քաղաքին յիշէ , և ասէ զայսոսիկ ՚ի
թղթին՝ զոր փիլիպպեցւոցն գրեաց . * Եւս
աղաչեմ զամենեւեան զձեզ՝ հաւանել բա-
նիս արդարուէ , և ճգնել ստանալ զամ հաւ-
բերուի . զոր և տեսիք աչօք ձերովք՝ ոչ միայն
յերանելոցն իգնատիէ , և ՚ի զօսիմոս և ՚ի
հռուփոս , այլև յայլ սքն՝ որ եղեն ՚ի ձէնջ ,
և ՚ի նոյն ինքն ՚ի պօղոս , և յայլ առաքեալս .
զմտաւ ածեալ , թէ սոքա ամենեքեան , ոչ թ
վայր ինչ ընթացան և կմ՝ ՚ի զուր փաստակե-
ցին , այլ՝ հաւատովք և արդարութք վարե-
ցան . զի հասցեն խոստացելոց աւետեացն ,

զոր

զոր պատրաստեաց նց փրկիչն յմ . որում և չորչարակիցն եղեն . քանզի մէջ զայժմու յաւիտեանս , այլ զքն սիրեցին , որ վս նց մեռաւ և յարեաւ 12 աքեցաք առ ձեզ և զԹուղթս , զոր գրեալ էր առ մեզ երանելոյն իգնատեայ . ոնց և պատճիրեցիք մեզ . զոր ընթերցեալ ձեք՝ գիտեմ զի յոյժ ուրախաւ ջիք 13 :

(1) Կնի բանիցս պողիկարպոսի՝ յարէ եւսերի . * 14 յն ինչ՝ որ վասն սքն իգնատեայ էր , և վկայուի նր , մինչև ցայս վայր : (3) Զջորդեր զեպսուին անտիրոջայ հերոն 15 : 16 սկ յետ այսց եւսերեան հատուածոց՝ դարձելի վր բերե ճառընտիրն իբրեւ ի բերանոյ բուն վկայաբանին այսպէս . * 17 իշատակ անձատեր և առաքինւոյ նահատակին իգնատեայ՝ ի հրոտից ամսոյ , որ օր մուտ է , (բստ յն . դեկտ . 18 .) յայտ արարաք ձեզ և զօրն . զի ի ժամանակի վկայուեն ժողովեալք հաղորդեսցուք սքն և առաքինւոյ նահատակի և վկային քմի . ոք կօխեաց զխայթոց սատանայի , և կատարեաց զքնասէր և զցանկալի ընթացս իւր քմիւ յմիւ տք մերով . որում փառք և զօրութի հանդերձ հարբ և հոգւովն սքն վայժմ և միշտ և յաւիտեանս յաւիտենից . ամէն 19 :

10 Թուղթ սքն իգնատիրոսի իշատակելի սքն պողիկարպոսէ , այն է գրեալն առ զմիւսնալցիս ի տրօվազայ , կայ ի մատենադարանի առաքելական հարց . ոնց և Թուղթ նր առ հոռվմայեցիս յառաջ բերեալն ի կարգի վկայաբանուեն . 11 որս և այլ Թուղթք առ եփե .

Սփնաթիռի Թագապետի հայրապետի : 107
Երեւանցիս , առ մազնեւացիս , առ տրաղա ,
ցիս , առ փիղաղեղեփացիս , և առ պօղիկար ,
պոս ուրոյն . զորս մի առ մի նշանակէ և եւ .
սերիոս :

Փոխադրութի նշխարաց սէյն Սփնաթիռի
Թագապետի հայրապետի :

Եւ ասկին փոխադրութի ս'ք ոսկերաց մնա-
ցելոց 'ի տեսարանն հռովմայ 'ի Ժա-
նեաց առիւծուց , և ամփոփելոց 'ի ձեռն եղ-
բարց հռովմայեցւոց , իւր անասունս վկայա-
բանին նշանակեցաւ վերագոյնդ . իբր զի յետ
այնորիկ տարեալ եղեն յաթոռ ն'ր յանախորդ .
և այս իւր ոմանց' եղև 'ի յաջորդ ամի կատար-
մանս ս'քն : 1) Եւ և հերոնիմոս գրէ յաւուրս
իւր (յդ. եկեղ. Դարեմագր. Գլ. ԺԷ) , * Եւ ասոր
մարմնոյ ն'ր եղեալ հան յանախորդ արտաքոյ
գափնիդեան դրանն 'ի քնարանի 1) : Իւր և
բերանն ոսկի յովհան 'ի քահանայութի իւրում .
խօսեցաւ ճառ ներբողական 'ի վ'ր Թագա-
պետի հայրապետիս . ոնկ է տեսանել 'ի կար-
գի գործոց ն'ր . ուր յետ յիշատակելոյ զկա-
տարումն 'ի հռովմ' , 'ի վ'ր բերէ :

* Եւ իբրեւ ելոյծ անդանօր զկեանս , մա-
նաւանդ թէ յորժամ յերկինս 'ի վեր ել ,
դարձաւ անդրէն պսակել . քանզի և այս ն'ր
եղև տնտեսութի , վերստին զնա առ մեզ դար-
ձուցանել , և քաղաքակցաց շնորհել զվկայն :
Բանդի այն (ք հռովմ) զն'ր կաթել արիւնն
ընկալաւ . իսկ գուր նշխարօքն պատուեցայր
Սուր

Ի ուր երթառն Տրճունցայք, նք Տրճունցան վկայութիւն : Եւ որքա տեսին մրցեալ և յաղթող գտեալ և պսակեալ, դուք հանապազ զնա ը ձեզ ունիք : Եւ քոքր մի ժամանակ հեռացոյց զնա ՚ի ձէնջ անձ, և մեծ և սփառօք զնա ձեզ շնորհեաց . . . Եւ արքեցիք ենչս, և ընկալայք մարտիրոս . . . Եւ րանելիս այս իգնատիոս զառ ինքն եկելն՝ օրհնութիւնք, համարձակութիւնք, զոճարթուն մոռք, և բազում արութիւնք լցեալս դարձուցանէ ՚ի տունս իւրեանց : Եւ արդ մի այսօր միայն, այլ և օր շնորհ տա նա դիմեսցուք, զհոգեւորականս ՚ի նմանէ քաղելով զպտուղս . քզի է և է մատուցելոյն այսր հաւատով մեծաւ մեծս պտղաբերել բարիս . զի ոչ մարմինքն միայն, այլ և նոքին իսկ դիմք սբօյն լի են հոգեւորական շնորհօք . . . Եւ յայտրդորեմ զամենեւին զձեզ, եթէ ՚ի հոգեւոյ տկարութե դք իցէ, եթէ ՚ի հիւանդութիւն, եթէ ՚ի թշուառութիւն, և եթէ յայլ ինչ կենցաղական ծանրութիւն, և եթէ ՚ի մեղացն ծանրաբեռնութիւն, հաւատով այսր մատիցէ, և զայն անմիջապէս գնիցէ, և բազմաւ դարձցի ուրախութիւն, անդորրագոյն զիսիղձ մտացն գործեալ ՚ի տեսութիւն և եթէ ॥ :

Եւ ահա վս առաջին փոխադրութեան նշխարաց սբօյն ՚ի հոռովմայ յանտիոք՝ լինի առանձին տօն յիշատակի առ յոյնս ՚ի յունվարի 29. օր և ՚ի մեր յայսմաւուրս կայ նշանակեալ ՚ի յունվարի 30, կմ 29. իսկ լատինք ՚ի դեկտեմբերի 17. առնեն զայս յիշատակ, մտ ՚ի կա-

Ի Կենտրոնի անհատական հայրամայերի : 109
 Կառարուան նր՝ որ եղև ի դեկտ. 20. զի ին-
 քեանք զկառարուան տօնեն ի փետր. 13.
 Երկրորդ փոխադրուի եղև նշխարաց սթյն՝
 փոքր մի յետոյ ք զաւուրս ոսկեբերանի յա-
 ւուրս Թէրուէ Թէոդոսի փոքու. զի ի նմին
 անտիոք քաղաքի կմ յարուարձանս նր կայր
 տաճար բախտի, զոր սրբեալ յեկեղեցի յա-
 նուն սթյն իգնատիոսի՝ անդ հանդուցին ըզ-
 պատունական ոսկերս նր. զորմէ այսնս գրէ
 եւագրիոս պատմաբանն (Թ. 16). * (Յայն-
 ժամ և անարեալն իգնատիոս, այն՝ որ ըստ
 որում ի յովհաննէ հռեաոքէ այլովքն հան-
 դերձ պատմեալ է, յետ այնորիկ՝ զի կամե-
 ցաւ գերեզմանն ունել զորովայնս գաղանաց
 ի տեսարանն հռովմայ, և ի ձեռն մնացելոց
 խոշոր ոսկերաց փոխաբերեալ եղև յանտիոք
 ի քնարանն կոչեցեալ վայր, փոխադրի յետ
 բազում ժամանակաց՝ յորժամ ազդեաց ամե-
 նաբարին ան Թէոդոսի՝ զանազգեացն. մեծ
 ևս պատունովք պատուէլ, և զտաճարն զեր-
 բեմն դիւաց նունիրեչն, որ ի բնակչաց բախտ
 էր անունանել, քաջայադէիս այսմ և վկայի
 վերագրել. և այնպէս՝ որ յառաջն մեհեան
 էր բախտի, եղև սթ. տաճար նունիրական իդ-
 նատիոսի, զմք նշխարս նր սրբազան հանդի-
 սիւն Է քաղաքամէջն վերբերեալ կառօք, և
 եդեալ յայն տաճար : Եւստի և քաղմատ-
 ղով տօն և մեծահանդէս ուրախութի մինչև
 ցաւուրս մեք կատարի, զոր և պայծառացոյց
 մեծավայելուչ քնյապետն գրիգորիոս II :
 Երմէ երևի թէ տօն երկուց փոխադրուեց
 միա-

միացեալ առ անտիոքացիս՝ մեծ և փառօք
կատարելը . մինչև նիկեփորոսի կալիստոսի
շփոթ իմանալ զբանս եւագրիոսի , և 'ի մի
խառնել զկրկին փոխադրութիւն :

Իսկ երրորդ փոխադրութիւն եղև ըստ արեւ-
մտեան մատենագրաց , յորժամ յետ ժամանաւ
կացնչեալք սքշն յանտիոքայ միւսանգամ բե-
րելեղեն 'ի հռովմ և այս զ 'ի Ժմկի պրշաւաւ
նացն պարսից յանտիոք առ յուստինիանոսին
'ի հինգերորդ դարու , ոպ ոմանց թոճեցաւ
Էդէմբանից եւագրիոսի , որ յետ այնր Ժմկի
գրէր , այլ յաւուրս պոքզմաց հերակլի ընդ
պարսից յօթներորդ դարու . զի յայնժամ
յամի տր իբր 637 , ը բարոնիոսի , յերեսաց
խառնակուե արեւելից բիւնչեալք սքջ փո-
խադրեցան յարեւմուտս : Ինդ որս և պատ .
ունական նչեալք սքշն իգնատիոսի անագ-
գեաց հայրապետի բերեալ եդան 'ի հռովմ
յեկեղեցւոյ սքշն կղեմայ հռովմայ հայրա-
պետի մեծաւ պատունով , ասէ վկայագիրն
հռովմայեցւոց 'ի գեկտ . 17 : Եւ ապա զա-
նազան մասունք ոսկերաց նի սիւեցան յայլ-
ևայլ տաճարս հռովմ քաղաքի , ոպ և 'ի նէաւ
պօլիս , և 'ի մեսսանա սիկիլիոյ , և 'ի բեղ-
գիոն , և 'ի գաղղիա , և 'ի գերմանիա , 'ի կո-
ղոնիա , 'ի մոգունտիա , 'ի բոյեմիա , և յայլ
տեղիս . զորոց չէ տեղւոյս մի առ մի ասել :
Իպ և երանելին բեռնարդոս ('ի ճառն Է . 'ի
սողմ .) ասէ ունել առ իւր մասն 'ի նչեարաց
սքշն իգնատիոսի : Իւզուլ գովութիւն յիշա-
տակեն զանագգեացն՝ սքն պօղիկարպոս ,
սքն

սքն զիսնեսիոս , սքն երանոս , որդիսէս ,
եւօեբիոս , աթանաս , և այլք 'ի նախնեաց .
յորս հանդիսացեալ է գեղեցիկ ներքող ոս-
կեբերանի 'ի վր'նորին սք հայրապետի իւ-
րումն քաղաքի :

XX

Ծ Ա Ն Օ Թ Ո Ւ Թ Ի Ի Ն Ք :

(1) Իրաւամբք պանծայ շառնաիր մեր՝ հարազատ և
ընկաւար վիայաբանութք սքյն իգնատիոսի , որ ան-
շուշտ անհաշի սկզբնատիպ այլ ամ օրինակաց գտեւոց
առ այլս՝ իբրև գործ ականատեո գործակցաց և ու-
ղեկցաց սքյն , այն ինքն են երկցունք և սարկաւագունք
եկեղեցւոյն անախոքացոց ; որք առաջիկայ գտան ամ
անցից նր , և ապա 'ի ձե շրջաբերական նախնի գրե-
ցին զպատմութի նորա : ուն և երկցունք զփառացոց
զպատմութի սքյն պօղիկարպոսի :

Իրաւամբք պանծայ ասեմ օրինակ մեր Թարգմանեալ 'ի
յունէ 'ի հայ 'ի ձեռն նախնեաց մերոց : զն զի է գործ
անթերի և անկրէպ . ուր օրինակք նորին գտեալք այժմ
յաղ ազգս կամ են Թերակաւար , և կամ վրիպական ,
խառնիխոռոն և շփոթ . մինչ զի սրջափ ինչ ուղղագրի
'ի նոյն յիմաստոց , առաւել մերձաւորի առ մեր օրի-
նակն . ապա Թէ ոչ՝ ընդ հեռանալն 'ի մերմէս՝ օտարա-
նան 'ի նպատակէ ճշմարտութե :

Վն զի երբեակ օրինակք գտանին առ այլս : Առաջինն
է ուստերիոսեան կոչելի . Ը որում ուստերիոս գտեալ
զլատին օրինակ նր՝ 'ի լոյս ընծայեցոյց իբրև հարազատ
վիայաբանութ . և հասկնարտ զյոյնական օրինակ նո-
րին գտեալ՝ ևս առաւել հանգիսացոյց իբրև բուն և
նախնի վիայաբանութի հանգերձ նոր Թարգմանութ .
և սակայն իրզք է քաղոնած մերումն կմ համառօտութի .
զի սկսեալ ուն զմերս , * Այն ինչ յաջորդէր 'ի հռով-
ս , մայեցոց իշխանութե տրայիանոս ॥ . Ըն , բառ առ
բառ զըւզընթանայլ մերումն՝ մինչև 'ի սկիզբն արեւ

նա

նախօսուէն սքնն իգնատիրոսի յանտիրոք առաջին (միջին . ուր յետ գնեցոյ զառաջինն զայն խօսակցութի յորում թաղաւորն զիգնատիրոս կոչէ չարագէ, և սքն կոչէ զինքն անաղգեաց, իսկ և իսկ անցանէ օրինակագիրն 'ի վերջին բանս (թողեալ զամ չարչարանս և զգեղեցիկ ատենախօսութիւն) . և միացուցեալ զխօսս՝ որ 'ի նոյն միտս ասացեալ 'ի սքն, թէ այոյ յիս կրեմ զյոքս, լոմ, բնակեցայց 'ի նս և գնացից 'ի նս, 'ի վր բերէ զվճիգ գազանակուր լինելոյ նր 'ի հաւմով և յայնմ հետէ զքն չարունակի քմ ինչ մինչ և 'ի կատարումն սքն յարեանան մեզ : Եւ այսպէս եթէ լցուցեա զմիջին պակասութիւն օրինակիդ 'ի մերմէս, լինի և այն կատարեալ . ապա թէ ոչ՝ կայ մնայ անկատար . գլխովին . ուր թողից զայն զի ուստերիս կամի և զայլ երեւելի հատուած պակասեցուցանել լը կամի . ուն և հաւելնորտ 'ի լատին օրի նակէն 'ի բաց հանեալ զթուղթ սքն՝ ուրոյն ապագրեան խորհրդաբար . զոր 'ի յունականէն չէ իշխել 'ի բաց զատուցանել :

Երկրորդ օրինակն՝ զոր զոյգ Է առաջնոյն ապագրեն ուստերիս սեանք 'ի կարգի գործոց իգնատիրոսի, ուն և բոլանդեանք, և մատարիս սեան կոչեցեալն . ուր թէ, պէտեւ առաջին առոյն և հանգոյն առաջնոյն և մերումս , * Այն ինչ արայիսնոս զհաղմայեցուց թիւորութեն , զգաւազան առնոյր || , բայց առ նմին գրէ մատարիս առնայ յայլուտ վաւանդութիւն զայն՝ որ վասն բաւանոյց փրկին զանաղգեացն 'ի մանկուէն 'ի գիրկս իւր և օրհնելոյ . ուն և զձեռնագորութի նր յառաքելոց յեղատութիւն անտիրոյ . և ապա գառնայ 'ի կարգ նախընթաց վկայաբանութե . և զընթացս նր պահէ մինչև 'ի կատարած՝ նոյնպիսի անկատարութե . թող զոճ իւր տարբեր . միայն յայտ առնէ՝ թէ ընթերցեալ է և զարձակ օրի նակն մեր . ուստի 'ի փոխ առնու զայն, թէ սքն իգնատիրոս բանտարկեալ եղև յանտիրոք . և զբանի մի բանս յատենախօսուէց օրինակին մերոյ 'ի մէջ առնու . յետ և առաջ կարգելով առ 'ի յարմարել համառօտագրութի իւրում . ոչ յիշեմ . և զայլ . առանձնական յաւելուածս իւր . այս ինչ յայտնի է, զի նախընթաց օրինակին է օրինակող, և մերումն օրինակի երաշխաւոր :

Երրորդ օրինակն՝ բոլանդեան կոչելի, այն է՝ զոր բաց

ի

յեր

յերկուց առաջնոց ապագրէ լոկ լատիններէն հենդքե-
նփոս բարձրանդեան՝ իբրև լրագոյն և հասարեւրագոյն ք
զնոսին , դնելով 'ի վերնագրին այսպէս . * Այլ վարք
,, 'ի կարի հնագոյն լատին ձեռագրաց || . որոյ ոչ միայն
ակզանաւորութիւն է նոյն լատինացի և լատինացի , * Այն
,, ինչ արայիանոս զհռոմայեցւոցն առեալ էր զիշխանու-
,, թիւ || , այլև որչափ ինչ պակասի առ այլս՝ և գտանի
առ մեզ , ունի զբովանդակն , ք զատենախօսութեան և
գտանջանս՝ նովին ոչով շարագրուէ . միայն քանի մի առաջ
քմ հատուածք բանից են համառօտել , և ուրեք ուրեք
այլափոխել լատին լատին գրէի . և որ մեծն է՝ գլուխք
քանիցն յետեւառաջուք հասաւորեալ՝ խառնաշփոթ ըն-
ծայեն և՛ զվկայաբանութիւն գլխովին . զոր լո կարի ուղ-
ղագրեն բոլրանդեանք . մինչ զի 'ի կարգելն լո ուղղա-
գրութիւն նչ և 'ի ընդ գլխերուին ինչ՝ ելանէ և 'ի լա-
տինն մի և նոյն վկայաբանութիւն ճառքնարաց մերոց .
զի ոնչ հայերէնն , նոյնպէս և լատիններէնն 'ի յունէ՝ է
թարգմանեալ . բայց յունական օրինակն չերևի այժմ
'ի միջի :

'ի հաստատութիւն այսմ առ հենդքենիոս բոլրանդեանն .
* Կարծեմք , թէ այլ վկայաբանութիւն բազմք ճոխագոյն
ո կայր երբեմն յունարէն , ուստի քաղեցին ժամագիրք
,, յունաց և այլ գրիչք՝ գտանջանս , զորս կրեաց աքն
ա իգնատիոս յանտիրք . ուր զանց առնէ զնոյնիմք մե-
,, տափրաստէս (լատինացի օրինակի) . ոնչ և այլ
,, բանք գտանին 'ի վկայագիրս բեգայի և աղոյնի , որք
,, ճանապարհ բանան անքոյթ առ ընդարձակ օրինակն
,, լատինական || : Եւ ահա խնդրելին սորա է օրինակն
մեր գտեալ 'ի ճառքնարի , որ տիրապէս ունի գտեղծ
յունական բնագրի . ոնչ յայտ է 'ի հաւատարիմ թարգ-
մանութիւն՝ համեմատութիւն լատին մասին յունականին . յա-
ռաջ բերելոյ 'ի հռոմէնարայ . և եթէ հռոմէնարա
պարծի լատին , մեք զիմք ոչ պարծեսցուք լատին
լորն :

Քանզի այսպէս խօսի հռոմէնարա 'ի նախածանօթա իւր
առ յունական օրինակ իւր կիսամասնեայ . * Ոչ ուրեք
,, գտանիւր յունարէնն , եթէ ոչ՝ այլայլեալն 'ի մեռա-
,, փրատիս : Եւ թէպէտ սատարութիւն հին (լատին)
,, թարգմանութիւն՝ գտեալ էր յունագրիտէ և 'ի վրոսիո-

„սէ պէտպէս ուղղադրուէ՞ր, Բայց սակայն սպասէին
 „գիտնաւոր արք օժանդակութե օրինակի իրեք, որով
 „հաստատեցի վերանորոգումն յոյն բնագրի աշխատա-
 „սիրեալն 'ի նոցանէ : Քանզի այսպէս խօսի վոսախոս-
 „"իցէ" թէ կարող լինէի 'ի լոյս ընծայել և զթուղթն,
 „զոր առ հոռվմայեցիան գրեաց ամենասք վկայս... Ո՛չ
 „վիճակեցաւ ինձ այնչափ երջանկանալ, մինչև գտանել
 „դոճանարէնն : Թերևս այլք բարեբախտադոյնք քան
 „գիտ և առաւել հետաքնինք 'ի վեր հանցեն զայն 'ի
 „հետադոտել զմատենագարանս" : Պիտէր այժմ' կեն-
 „դանի լինել այդց արանց բարեացապարտից 'ի գրա-
 „կանութե, և խնդակից լինել մեզ անշուշտ ոչ միայն
 „վն թղթոյն, այլև վն բուն իսկ վկայաբանութեն հա-
 „րազատ բնագրի, որովմ' ակնունել ոչ իշխէին :
 „Բայց արդ՝ աւելորդ է ճառել յազապս վաւերակա-
 „նութե եթէ՛ թղթոյն և եթէ վկայաբանութեն || :
 „Ճամ' է և մեզ ասել. պիտէր այժմ' կենդանի լինել
 „հոռվինարտայ և հենպենիոսի (թօղ զուսերիոս և Զե-
 „վոսախոս), և այլոց վկայասեր և շնորհաբանս արանց
 „բարեացապարտից 'ի վարս սքց, և խնդակից լինել մեզ
 „ոչ միայն վն մասին, այլ և բոլորին՝ հարազատ վկայա-
 „բանութե պէյն իգնատիօսի. որ թէպէտև հայերէն,
 „Բայց դոճանարէնն անստերիւր յինքեան բերէ. ոչ և
 „որչափ ինչ յաւնարէն բերէ հոռվինարտ, բառ առ բառ
 „նոյնանոց Է հայրուսն. ապա որ ինչ պակասի յօրինակի
 „նր, 'ի մերմէս առցե աներկբայ :

Զպակասաւորութե յոյն և լատին օրինակաց վկայեաց
 հենպենիոս 'ի գուշակել անդ, թէ սենի լինել այլ ճո-
 խագոյն վկայաբանութե. լուր և զգեղեցիկ վկայութե նր
 'ի մեր կողմն՝ գուշակելով, թէ նպի խարձակ օրինակն
 լատինական է ուղղադրելի Եւ հայրուսն. զի այս է արեւն
 նր. * Այս լատին վկայաբանութե յառաջ բերի 'ի մենջ՝
 „հանեալ 'ի բազում յպժ և 'ի կարի. հնագոյն ձեռա-
 „գրաց, և հաղորդեալ երբեմն հոստոնտայ, և ապա
 „մեզ. յորս գլխաւորն են լորիանեան, աւգոմարեան,
 „ուլտրայեկտեան ևն : ձեռագիրք : Երեւի 'ի լուսնէ
 „Թարգմանել... Այլ սակայն 'ի սմին օրինակի՝ տպ-
 „ջանքն, զորս իգնատիոս կրեաց յանտիրք, արին զե-
 „նեւ 'ի հոռվմ. առաջն տրսցիանտսի. որ է անհեթեթ

„սիւս

„ անալանք • զոր և օրինակեցին բեգա, ագոմն, ուս-
 „ ունարգ, և այլք 'ի լատին վկայագրաց . . . Գուցէ օ-
 „ րինակ լատին Թարգմանչին էր Թերի կամ պատառո-
 „ տեալ • կմ Թէ զշրջաբերական նամակգ զառաքեալն
 „ յանտիրքացւոց՝ բարձմամբ վերնագրին՝ համարեալ
 „ է, Թէ հռովմայեցիք իցեն գրեալ ։• ապա 'ի վր բե-
 „ րէ, Թէ այլք ոչ սակաւք զնոյն օրինակն համառօտեցին,
 և կրճատեալ 'ի լոյս ընծայեցին :

Այս ամէ անտարակուսելի, ուն և այլ վրիպակք եթէ
 նոյն օրինակին, և եթէ համառօտողաց նր՝ են ուղղա-
 գրելի թ մերում ճառընտրի՝ որ ունի գտեղե յոյն բնա-
 գրի : Իսկ պատճառ կամ կիսամասնեայ կամ խառնակ
 գօրոյ օրինակացն այլոց՝ յայտնի մեզ Թոմէի, զոր և ոչ
 յուշած են այլք • իբր զի հայեցեալ օրինակագրաց ո-
 մանց յլարձակութի վկայաբանուէ՝ կամեցեալ են առ-
 նել զբովանդակութի ինչ նր • և տեսեալ Թէ ուն 'ի
 ակզբան տառնախօսուէ Թագապետաց կոչումն սննն առիթ-
 ետ տրայիանոսի մատուցանել զնա յերկար հարցու-
 փորձ և 'ի բաղմապատիկ տանջանս, նոյնպէս և 'ի վախ-
 ճանի նովին պատճառաւ քնազգեաց կոչելոյ սրբոյն
 զինքն՝ վճռեաց զնա տրայիանոս վարել 'ի հռովմ և գտալ-
 նաց առաջի արկանել 'ի Թէստրոնի, գիւրին ճգհ
 գտեալ են համառօտելոյ, Թողլով զ'ի միջի եղեալ բանս
 և զգործս, և միացուցանելով զնման օրինակ բանան զա-
 ռաջինս չ վերջնոցն • և այնպէս պահմամբ իսկ շարադ-
 րութե կարգեալ են զհամառօտութի ինչ • յորում եր-
 կու իբր և եթ գտանին կարեւորք՝ յիշատակեալք և յայլ
 ամ մատենագրաց և յսկեբերանէն, ք ներկայանալ
 սննն յանտիրք յատեան Թգրին, և յետ միանգամ խօսակ-
 ցութե վարումն 'ի հռոմ :

Բայց Թէ բուն և առաջին վկայագիրն ականատես, ք
 եկեղեցին անտիրքացւոց 'ի շրջաբերական նամակի անգ-
 ճէ էր այնպէս համառօտ գրեալ, այլ շարձակ տառնա-
 խօսութե հանդերձ և այլ ևս տանջանօք՝ զորս կրեաց
 սննն յանտիրք, ոչ միայն յայտ է 'ի ճառընտրէ մերմէ՝ որ
 անթերի ունի զնմն, այլ և 'ի Ժամագրաց յունաց՝ որ քա-
 ղէ և զազգս ազգս տանջանաց՝ որ յանտիրք • ուն և հին
 վկայագիրք լատինացւոց բեգա, ագոմն ևն • միայն Թէ
 լատինքս այսգրիկ չեն բնաւ 'ի յոյն բնագիրն անխա-
 ռ

կեալ, այլ 'ի լրատին թարգմանութիւն խառնակ : Իսկ պատճառ խառնակութե բանից լատին թարգմանչին քաջայայտ է . զի տուալի աչաց ունեւորով նր դերկուս յու նական օրինակս՝ զ Քարձակն համաձայն ճառքնտրաց մերոց, և զհամառօտն լը նախալիշատակեալ կերպի : 'ի նոր խորհուրդ անհեթեթ է մտաբերեալ . քանզի նախ լը համառօտ օրինակին աւարտեալ զատեանն անտիդայ և զվարումն սքն 'ի հռովմ, զկնի կարգեալ է և զայլ թմբանս Քարձակ օրինակին՝ զտուալագոյն եղեալս . և զի մի յետեւառաջութի բանից անճոռնի լինիցի, յարմարեալ է ըստ կամի և զյետեւառաջութի գործոց . քի հարկ համարեալ է գնել թէ ատենախօսութիւնք և բազմապատիկ տանջանք սքն լեալ իցեն 'ի հռովմ առաջի տրայխանոսի . լը նմին և առաջի թգրին գաղանակուր լեալ իցէ սքն :

Եւ զի այս ըդէմ է թմ վկայագրաց, Եւ և արտաքին պատմուեց հռովմայեցւոց, զի տրայխանոս յետ խաղալոյ 'ի վր պարթեւաց՝ ոչ գարձաւ այլ 'ի հռովմ, այլ 'ի ճառապարհին՝ յոր գնաց, ել 'ի կենաց, վնյ յայտնի ստախօս գտաւ լատին օրինակն այն լարձակ . ուստի առիթ առեալ՝ համարձակ ընդվայր հարին զայն քննիչք արեւմտեանք, մանաւանդ նորաղանդք . Եւ և տեսանել 'ի բանս ուսսերիտսի և այլոց : Եւ սակայն քաջն հենսքն նիտս բոլլանդեան գիւրաւ հասու եղև, թէ ոչ ստուի, այլ յետեւառաջութի կայայն Քարձակ օրինակ լատինաւ կան . և լը նմին ինքն նշանակեաց, թէ ո՞ր գլուխ բաւնից յառաջ պարտի անցանել, և ո՞ր զկնի . և ահա հաւաստի է խոհական գատումն գորա՝ հաւատարմացեալ յօրինակէ ճառքնտրին մերոյ . զոր 'ի ձեռս առեալ ինքնին կարէ ուղղագրել թմ դը նովու զլատինն ողջոյն, և ընու զթերին այլոց օրինակաց յունաց . միանգամայն և քաջ 'ի միտ առնուլ զփոփոխութիւն լը հաճոյս մուծելս յորև է յունական և լատինական օրինակս : Միով բաւնիւ . ճառքնտրի մեր ճանաչի իրաւամբք աղբււր և կաւնոն թմ օրինակաց ծանուցելոց առ քննիչս :

Եւ որ զարմանալին է, օրինակ ճառքնտրիս մերոյ ունի և զհեղինակութե եւսերեան, լը որում մտ 'ի վախճանն յարմարեալ են և բանք եւսերիտսի . որ 'ի պատմ. էկեւ. գ. 30. ուր յառաջ բերէ նա զվկայութեւս սքն երանոսի

և

Ա՛սքն պողեկարպոսի զի իգնատիոսի թծադգեացի : Որ է նշանակ, թէ վկայաբանուին այս է մի՛ի հին վարուց սքց՝ զորոց վկայէ այլուր եւսերիոս, թէ հաւաքեցի՛ի բուն աղբերաց յառանձին մատեան . հր է զվարս պողեկարպոսի աշակերտակցին իգնատիոսի : Եւ զի նոյն յաւելուած եւսերեան կայ և ՛ի վախճան լատին թարգմանութե՛ն՝ յօրինակս ինչ թերուկատար, և յայլս անթերի, նոյնպէս և առ մետափրաստեսի, սղբա ևս լինին վկայ, թէ տեսեալ է նց զհարազատ օրինակ մեր եւսերեան . բայց ոմն այսպէս, և ոմն այնպէս այլափոխեալ է զընթացս . ապա որ որ կամի ուղիղ ընթանալ, պարտի զհետ երթալ ճառընտրին մերոյ . թո՛ղ զնիւթահան սխալադրութիւն տառից և բառից . զորս դիւրաւ ուղղագորէ թմ մտացի համեմատութեւն այլոց օրինակաց : Աւելի ինչ քան՝ զայս ասել չէ՛ հարկ ՛ի գովութե՛ն հայերէն օրինակիս . զոր հնրկօրէն բառ առ բառ պահեցաք՝ բաց ՛ի գոյն պարզաբանութեց լը ոչոյ մերոյ, ոմն և փորձն յայտ առնէ զթմ առացեալքս : Եկեսցուք այժմ՛ի քանի մի մասնաւոր ծանօթութիւն կարեւորս :

(2) Խորհուրդ է առ քննիչս, թէ ուսաթի՛ ելիւ սքնն իգնատիոսի կոչիլ Բեօֆօռօս, քի թծադգեաց կմ թծաբեր : Նորազանդք՝ որք ոչինչ աւանդութիւն յանձն առնուն, է՛ զի Ժխտեն՝ թէ սեպհականեալ իցէ նմա ոյս անուն, վնչ և համարին՝ թէ յետինք մուծեալ իցեն ՛ի սկիզբն թմ թղթոց նք զայս կոչումն * Իգնատիոս թէօֆօռօս Խ . է՛ զի լուսինն, թէ յատուկ անուն իցէ նք, բայց ոչ ՛ի գործոյ իմքէ առեալ, այլ իբրեւ գովեստ ընգհանուր առնեալ նմա . հր յովսէփ արդար կոչիլ, կմ յակոբ արգար, կմ յեսույուստոս քի արդար . մանաւանդ զի շուի տաա մասն զսքն պողեկարպոս կոչէ թէօֆօռօս, և ինքն սքն իգնատիոս զեփեսացիս կոչէ թէօֆօռի, քի թծադգեացք :

Բայց յայտ է թէ սովմբք ոչ Ժխտի, այլ առաւել հաստատի՝ թէ գոյր ուրեմն պատճառ ինչ, զի ՛ի սկզբանէ և այոր յատկացեալ է իգնատիոսի այս կոչումն՝ որ կարէր անկ լինել բաղմաց, տինա հասարակաց . և զարմանամ, զի ոչ են յուշածեալ նորազանդք՝ թէ լը առաքելոյն թմ մկրտեալք ՛ի քն են թծադգեացք կմ քնաղգեացք . լըմ, * որ միանգամ՛ի քն մկրտեցայք, զքն

„ զգեցեալ էք ॥ . ապա շէր սեպհականեացի անունս
այս քնաղգեաց կո՞ւածաղգեաց՝ իգնատիրոսի :

Ո՛չ, օգտէ ուստերիոսի, այլ առաւել չգէմ ելանէ նմէն,
բերելն նք զբան մետափրատեսի, թէ իգնատիրոս էր
* և՛ կոչմամբ և՛ իրօք անաղգեաց ॥ . ոնք և զբան արիւս
պագայւոյն՝ որ. ուր զայս 'ի սէջ' նշանակէս և զիգնա-
տիրոս կոչէ իբօս, քո անային . զի և մեք զայն խնդրեմք,
թէ ի՛նչ առաւելու իգնատիրոս քան զայլս յառաջելոց և
յաշակերտաց, զի ոչ միայն անային կոչիցի. այլև անաղ-
գեաց . և իցէ ոչ միայն իրօք, այլև կոչմամբ, ոչ միայն
կոչմամբ, այլև իրօք անաղգեաց : Ապա մնայ հաւանա-
կան ինչ պատճառ. գտանել յաւանգուէ, և զանհաւա-
նականն 'ի բաց թողուլ :

Սկսեալ 'ի վերջնոյն՝ ոչ է հաւանական, այլ նորահայր
գիւտ տնոնց 'ի յեանոց լատինացւոց, զի վիճեհատիրոսի
բնլլգականցւոյ, և մարտինարի պողոնիացւոյ, և արոց
զհետ էրթանն նց, թէ թէօֆորոս կոչիցի սքն իգնա-
տիրոս՝ ներգործաբար միայն, քո զանձ կրօղ 'ի սրտի . յիս
զի ասեմ 'ի ժամ՝ նահատակութե բացաւ սիրտ նք, և
գտաւ 'ի նմա գրեալ ոսկի տառիւք անունն յնիքնի :
Չի այդ նախ ստի յայնմանէ, զի սքն իգնատիրոս 'ի կէն
հանուութե առաւել կոչիւր անակիր կամ անաղգեաց :
Երկրորդ, զի զսիրտ և զփորձախ նորտ անգամ կերան
առեւմք, և միայն զքանի մի խոշոր ոսկերտ թողին և
Երբ՝ զի յորժամ ինքն իսկ իգնատիրոս ասաց արայիանու-
մի՝ թէ զյոյիս կրեմ, ոչ խմանայր զնիւթական անունն
յնի, այլ զնորհս նք . վայ և վկայուէ 'ի մշջ էառ, թէ
գրեալ է, բնակեցայ 'ի նս, և գնացի 'ի նս :

Ապա հաւանական է, զոր նախ մեք մեղէն խնայտառի-
րեցաք, ապա և առ այլս հաստատութե գտաք, թէ սքն
իգնատիրոս կոչիւր թէօֆորոս, ոչ միայն ներգործաբար
և լո շնորհաց, քո անաղգեաց կամ զանձ կրօղ յիւրեան
շնորհօք՝ հանգոյն այլոց ճանրիտ հաւատացելոց քնաղ-
գեցից միրտութե, այլև կրաւորաբար և իրապէս անա-
կիր կամ անաբարձ, քո բարձեալ 'ի մանկուէ 'ի գիրկս
յնի . և այս է հաստահիմն աւանգութ. զոր գտանեմք
'ի շարականի մերում և՛ 'ի յայտնաւորս, և առ մատե-
նագիրս յունաց լէ մետափրատեսի . ոնք և մեկն գրի 'ի
ժամագիրս նց համեմայն ձ. պլսսէս . * Սա էր երև

„ նե

„ Եւ ըն, զոր տալայ գալով՝ երարձ ասեն Երն . և գերկս
 „ արկեալ՝ ասաց, եթէ դք ոչ խոնարհեցուացէ զանձն
 „ իբրեւ զմանուկն զայս, ոչ մտցէ յարքայուն երկնից .
 „ և որ զմի՝ ի մանկանց տառի ընկալցի յանուն իմ, զեա
 „ չուռնի: Վնկ և Թէօֆոռոս (Ծծապետ) Կոչեցաւ || :
 Եւ թ ալսմ նոճագեն յայնք առ սքն յերգս իւրեանց :
 * Սվ Թծապետ կոչեցաւ զարժանապէս , որովհետեւ
 „ արն զբեզ երանելիք իգնատիէ, ուն համակիր 'ի
 „ գիրկս ընկալաւ || : և գարձեալ . * Տիրապէս վայել,
 „ չափան անուամբ կոչեցար Թէօֆոռոս (Թծապետ) Սվ
 „ հայր , քանզի տակաւին տալայ գալով փորքիկ՝ 'ի ձեռս
 „ ան բարձել կրեցար , որ վերաձայնէր առ մեզ . եզե
 „ ընդ ինձ ուն զմանուկս զայս || :

Եւ յայտ է Թէ չիք ինչ չգիտմութ յայսմ գեղեցիկ աշ-
 ւանդութե . զի իգնատիոս էր 'ի ժամանակի քարոզուէ
 փրկչին մանուկ տալայ . որ յետոյ յարուան հասեալ ա-
 չափերաւեցաւ առաքելոց , և 'ի նոցանէ ձեռնադրեցաւ
 քահանայ և եպս , ուն ամենեքին չուռնին : Վնջ զարմա-
 նալն չ իմաստուուն ուսուերիտս , որ իբրեւ անժառելի
 առարկութի կարծէ զայն , զի ոսկերեքանն ասաց՝ Թէ
 իգնատիոս ոչ ետես զքն : Այո՛ ասաց . բայց զխորդ և
 որպէս , անաշտո տեսցուք . առաքէն բերանն ոսկի 'ի
 ներքոյ իգնատիոսի ձեռնարկելով՝ Թէ վկայուէ յարու-
 Թէ քնի 'ի մեռելոց է և այն , զի աշակերտք նախ երկ-
 չոյք՝ զկնի արեք գտան , տես . * Զեմրգ էր , զի ցար-
 „ չափ կենդանի էր (Երն մեր) , կենակիցք նր առա-
 „ քեալք Թմ յերկիւզէ տկարացելք , մատնելն զվիզն ,
 „ և փախուցեալ երթային 'ի բաց . իսկ յորժամ մեռաւ ,
 „ ոչ միայն պետրոս և պօղոս , այլև իգնատիոս , որոյ
 „ ոչ էր տեսեալ զնա , և ոչ վայելեալ 'ի կենակցութե
 „ նր , այնպիսի 'ի վր նր յօժարութե ցուցանէին ոգ-
 „ լոյ , մինչև զկեանս անգամ տալ վն նր || :

Արդ՝ ասեմք , Թէ թ Զգրիտ տեսութե ոչ հակառակի
 մեզ այս բան ոսկերեքանի . վն զի բանն է զականատե-
 տից կենակցաց կամ զհամահասակաց , և ոչ զմանկանց
 ազատոյ կմ զերախայից , որք չեն չուռնակ կենակցուէ ,
 և ոչ կարեն բերիլ իբրեւ վկայ ականատես : Այլ մեզ
 անպարտեցական է՝ Թէ ոսկերեքանն երթապրէ զկեանս
 տիտս ծնեալ նախ բան զյարութե քնի . վասն զի գնե-

զոր պատրաստեաց նց փրկիչն յՍ . որում և
 չարչարակիցն եղեն . քանզի ոչ զայժմու յա-
 ւիտեանս , այլ զքո սիրեցին , որ վՍ նց մե-
 ռաւ և յարեաւ 12 ապեցաք առ ձեզ և
 զթուղթս , զոր գրեալ էր առ մեզ երանելոյն
 իգնատեայ . ոնք և պատուիրեցիք մեզ . զոր
 ընթերցեալ ձեք՝ գիտեմ զի յոյժ ուրախաւ
 ջիք 13 :

Օ կնի բանիցս պողիկարպոսի՝ յարէ եւսերի .
 * 14 յն ինչ՝ որ վասն սթշն իգնատեայ էր , և
 վկայուի նր , մինչև ցայս վայր : (Յաջորդէք
 զեպիսուին անտիոքայ հերոն 15 :) Իսկ յետ այսց
 եւսերեան հատուածոց՝ գարծեչ՝ ի վր բերե
 ճառընտիրն իբրեւ՝ ի բերանոյ բուն վկայաբա-
 նին այսպէս . * (Նշատակ անձանք և առա-
 քինւոյ նահատակին իգնատեայ՝ ի հրոտից
 ամսոյ , որ օր մուտ է , (ըստ յն . դեկտ . 7 .)
 յայտ արարաք ձեզ և զօրն . զի ի ժամանա-
 կի վկայուեն ժողովեալք հաղորդեսցուք սթշ
 և առաքինւոյ նահատակի և վկային քոի . ոք
 կօխեաց զխայթոց սատանայի , և կատարեաց
 զքնասէր և զցանկալի ընթացս իւր քոիւ
 յսիւ տք մերով . որում փառք և զօրութի
 հանդերձ հարբ և հոգւովն սթվ այժմ և միշտ
 և յաւիտեանս յաւիտենից . ամէն 16 :

(Թուղթ սթշն իգնատիոսի յիշատակեչ՝ ի սթշն
 պողիկարպոսէ , այն է գրեալն առ զմիւսնաւ
 ցիս ի արօվազայ , կայ ի մատենադարանի
 առաքելական հարց . ոնք և Թուղթ նր առ
 հռովմայեցիս յառաջ բերեալն ի կարգի
 վկայաբանուեն . 17 որս և այլ Թուղթք առ-
 եփե .

Իգնատիոսի Թաղապետի Կայրապետի : 107
 երեսնացիս , առ մագնեսացիս , առ արաղա-
 ցիս , առ փիլադելֆացիս , և առ պոզիկար-
 սյոս ուրոյն . զորս մի առ մի նշանակէ և եւ-
 սեբիոս :

Փոխադրութի նշխարաց սբյն Իգնատիոսի
 Թաղապետի Կայրապետի :

Եւսկին փոխադրութի աքոսկերաց մնա-
 ցելոց 'ի տեսարանն հռովմայ 'ի Ժա-
 նեաց առիւծուց , և ամփոփելոց 'ի ձեռն եղ-
 բարց հռովմայեցւոց , ին անանատես վկայաւ
 բանին նշանակեցաւ վերագոյնդ . իբր զի յետ
 այնորիկ տարեալ եղեն յաթոռ նր յանախորդ .
 և այս ին ոմանց՝ եղև 'ի յաջորդ ամի կատարե-
 ման սբյն : Եւ և հերոնիմոս գրէ յառուրս
 իւր (յդ. եկեղ. Դաթեսագր. Գլ. ԺԷ) , * Եւսարթ
 մարմնոյ նր եգեալ կան յանախորդ արտաքոյ
 գափնիդեան դրանն 'ի քնարանի ։ Եւ և
 բերանն ոսկի յովհան 'ի քահանայութի իւրում .
 խօսեցաւ ճառ ներբողական 'ի վր. անդա-
 գեաց հայրապետիս . ոնց է տեսանել 'ի կար-
 գի գործոց նր . ուր յետ յիշատակելոյ զկա-
 տարումն 'ի հռովմ , 'ի վր բերէ :

* Եւրդ իբրև ելոյծ անդանօք զկեանս , մա-
 նաւանդ թէ յորժամ յերկինս 'ի վեր ել ,
 դարձաւ անդրէն պսակել . քանզի և այս նոյ
 եղև տնտեսութի , վերստին զնա առ մեզ դար-
 ձուցանել , և քաղաքակցաց շնորհել զվկայնս
 Վրանգի այն (քհ հռովմ) զնր կաթեղաբիւնն
 ընկալաւ . իսկ գուրջն շխարօքն պատուէցայք :

Պուք

Իրեք եղբորսն հրձուճեցայք, նք հրձուճեցան վկայութիւն։ Երբ տեսին մրցեալ և յաղթող գտեալ և պսակեալ, դուք հանապաղ զնա ը ձեզ ունիք։ Ի՞նչ փոքր մի ժամանակ հեռացոյց զնա ՚ի ձէնջ անձ, և մեծ ևս փառօք զնա ձեզ շնորհեաց... Ի՞նչ արեցիք եմք, և ընկալայք մարտիրոս... Երանելիս այս իգնատիոս զառ ինքն եկե՛լս՝ օրհնութիւնք, համարձակութիւնք, զոճարթուն մտօք, և բազում արութիւնք լցեալս դարձուցանէ ՚ի տունս իւրեանց։ Եւ արդ մի այսօր միայն, այլ օր չի օրէ առ նա դիմեսցուք, զհոգեւորականս ՚ի նմանէ քաղելով զպտուղս։ Քզի է և է՝ մատուցելոյն այսր հաւատով՝ մեծաւ մեծս պողաբերել բարիս։ զի ոչ մարմինքն միայն, այլ նոքին իսկ դիրք սքցն լի են հոգեւորական շնորհօք... Եւ յորդորեմ՝ զամենեւին զձեզ, եթէ՛ ՚ի հոգեւոյ տկարութե օք իցէ, եթէ՛ ՚ի հիւանդութե, եթէ՛ ՚ի թշուառութե, և եթէ՛ յայլ ինչ կենցաղական ծանրութե, և եթէ՛ ՚ի մեղացն ծանրաբեռնութե, հաւատով այսր մատիցէ, և զայն անմիջապէս քնիցէ, և բազմաւ դարձցի ուրախութե, անդորրապէս զխիղճ մտացն գործեալ ՚ի տեսութե և եթէ։

Եւ ահա վա առաջին փոխադրութեան նշխարաց սքցն ՚ի հոգեւորականութե լինի առանձին տօն յիշատակի առ յոյնս ՚ի յունվարի 29-օր և ՚ի մեր յայսմաւուրս կայ նշանակեալ ՚ի յունվարի 30, կամ 29-օր իսկ լատինք ՚ի դեկտեմբերի 17-օր առնեն զայս յիշատակ, մօտ ՚ի կա-

Ի Կենտրոնի Թագաւորաց Կայսրութեան : 109
 Կառարուան նր՝ որ եղև ՚ի դեկտ . 20 . զի ին-
 քեանք զկառարուան տօնեն ՚ի փետր . 13 .
 Երկրորդ փոխադրուի եղև նշխարաց օրին՝
 փոքր մի յետոյ Ք զաւուրս ռակեբերանի յա-
 տուրս Թէրուէ Թէոդոսի փառաւ . զի ՚ի նմին
 անտիոք քաղաքի կմ յարուարձանս նր կայր
 տաճար բախտի , զոր սրբեալ յեկեղեցի յա-
 նուն օրին ի զնատիոսի՝ անդ հանդուցին ըզ-
 պատունական օսկերս նր . զորմէ այսպս գրէ
 եւ թղթիս պատմաբանն (Թ . 16) . * (Յայն-
 ժամ եւ նծարեալն ի զնատիոս , այն՝ որ ըստ
 օրում ՚ի յովհաննէ հռետորէ այլովքն հան-
 դերձ պատմեալ է , յետ այնորիկ՝ զի կամե-
 ցաւ գերեզման ունել զորովայնս գաղանաց
 ՚ի տեսարանն հռովմայ , եւ ՚ի ձեռն մնացելոց
 խոշոր օսկերաց փոխաբերեալ եղև յանտիոք
 ՚ի քնարանն կոչեցեալ վայր , փոխադրի յետ
 բազում ժամանակաց՝ յորժամ ազդեաց ամե-
 նաբարին նծ Թէոդոսի՝ զնծազգեացն մեծ
 եւս պատունովք պատունել , եւ զտաճարն դեր-
 բմն դիւաց նոնիրեւն , որ ՚ի բնակչաց բախտ
 էր անունանել , քաջայադէիս այսմ եւ վկայի
 վերագրել . եւ այնպէս՝ որ յառաջն մեհեան
 էր բախտի , եղև սր տաճար նոնիրական իդ-
 նատիոսի , զոր նշխարս նր սրբազան հանդի-
 սիւն ը քաղաքամէջն վերբերեալ կառօք , եւ
 եդեալ յայն տաճար : Իւստի եւ բազմաժո-
 դով տօն եւ մեծահանդէս ուրախութի մինչեւ
 ցաւուրս մեր կատարի , զոր եւ պայծառացոյց
 մեծավայելուչ քնյապետն գրիգորիոս ॥ :
 Երմէ երևի՝ Թէ տօն երկուց փոխադրուեց
 միա .

միացեալ առ անտիոքացիս՝ մեծ ևս փառօք
կատարիւր . մինչև նիկեփորոսի կալիստոսի
չփութ իմանալ զբանս եւագրիոսի , և ՚ի մի
խառնել զկրկին փոխադրութիւն :

Եւ երրորդ փոխադրութիւն եղև ըստ արեւ-
մտեան մատենագրաց , յորժամ յետ ժամանակ
կացն շխարք սքն յանտիոքայ միւսանգամ բե-
րելեղեն ՚ի հռովմ . և այս ճէ ՚ի Ժմկի արշաւա-
նացն պարսից յանտիոք առ յուստինիանոսիւ
՚ի հինգերորդ դարու , ուղ ոմանց թոճեցաւ
Էդէմ բանից եւագրիոսի , որ յետ այնր Ժմկի
գրէր , այլ յաւուրս պոլսցմաց հերակլի ընդ
պարսից յեթնեւորդ դարու . զի յայնժամ
յամի տը իբր 637 , ը բարոնիոսի , յերեսաց
խառնակուե արեւելից բիւն շխարք սքց փո-
խադրեցան յարեւմուտս : Ինդ որս և պատ .
ունական նշխարք սքն իգնատիոսի նծադ-
գեաց հայրապետի բերեալ եդան ՚ի հռովմ
յեկեղեցւոյ սքն կղեմայ հռովմայ հայրա-
պետի՝ մեծաւ պատուով , ասէ վկայագիրն
հռովմայեցւոց ՚ի դեկտ . 17 : Եւ ապա զա-
նազան մասունք ղսկերաց նք սիւսեղան յայլ-
եայլ տաճարս հռովմ քաղաքի , ուղ և ՚ի նէաւ
պօլիս , և ՚ի մեսսոնա սիգիլիոյ , և ՚ի բեղ-
գիոն , և ՚ի գաղղիա , և ՚ի գերմանիա , ՚ի կո-
ղոնիա , ՚ի մոգունտիա , ՚ի բոյեմիա , և յայլ
տեղիս . զորոց չէ տեղւոյս մի առ մի ատել :
Ինդ և երանելին բեռնարդոս (՚ի ճառն Է . ՚ի
սաղմ .) ասէ ունել առ իւր մասն ՚ի նշխարաց
սքն իգնատիոսի : Եւ զուրգովութիւն յիշա-
տակեն զնծագգեացն՝ սքն պօղիկարպոս ,
սքն

Ի փնտրոսի անպակաս հայրապետի : 111
 սքն դիտնեսիոս , սքն երանոս , սրողինէս ,
 եւօեբիոս , աթանաս , և այլք 'ի նախնեաց .
 յորս հանդիսացեալ է գեղեցիկ ներքող ոս-
 կեբերանի 'ի վր նորին սք հայրապետի իւ-
 բուն քաղաքի :

XX

Ծ Ա Ն Օ Թ Ո Ւ Թ Ի Ի Ն Ք :

(I) Ի րաւամբք պանծայ ճառքնաւոր մեր՝ հարազատ և
 ընկալաւոր վիշաբաւնութիւն սքն ի գնառտիոսի , որ ան-
 շուշտ աննախի սկզբնաւոր այլ ամ օրինակաց գտեալոց
 առ այլք՝ ի բրե գործ աւանատեո գործակցաց և ու-
 զեկցաց սքն , այն ինքն են երիցունք և սարկաւադունք
 եկեղեցւոյն անախորացւոց , որք առաջիկայ գտան ամ
 անցից նր , և ապա 'ի ձե շրջաբերական նախնի գրե-
 յին զպատմութի նորա . ուն և երկունք զմուշնացւոց
 զպատմութի սքն պօղիկարպոսի :

Ի րաւամբք պանծայ տեմ օրինակ մեր թարգմանեալ 'ի
 յունէ 'ի հայ 'ի ձեռն նախնեաց մերոց : զն զի է գործ
 անթերի և անվրէպ . ուր օրինակք նորին գտեալք այսմ
 յայլ ազգս կամ են թերակաւար , և կամ վրկապական ,
 խառնիխառն և շփոթ . մինչ զի սրչափ ինչ ուղղագրի
 'ի նոյն յիմաստոց , առաւել մերձաւորի առ մեր օրի-
 նակն . ապա թէ ոչ՝ ընդ հեռանալն 'ի մերմէն՝ օտարա-
 նան 'ի նպատակէ ճշմարտութե :

Վն զի երբեակ օրինակք գտանին առ այլս : Առաջինն
 է ուստերիոսեան կոչելի . ը որում ուստերիոս գտեալ
 զլատին օրինակ նր՝ 'ի լոյս ընծայեցոյց ի բրե հարազատ
 վիշաբաւնութ . և հոսինարս զյոշնական օրինակ նո-
 բին գտեալ՝ ևս առաւել հանդիսացոյց ի բրե բուն և
 նախնի վիշաբաւնութի հանդերձ նոր թարգմանութ .
 և սակայն իրք է քաղոնած մերումն կմ համառօտութ .
 զի սկսեալ ուն զմերս , * Այն ինչ յաջորդէր 'ի հոսկ
 ,, մայեցւոց ի խառնութե արայիմանոս || . ևն , բառ առ
 բառ զըզընթանայ չ մերումն՝ մինչև 'ի սկիզբն տալե

նա

նախնադասն սննն ի գնատիրոսի յանտիրոս առաջն թէրին . ուր յետ գնելոյ զառաջինն զայն խօսակցութե յորում թագաւորն զիգնատիրոս կոչէ չարագէ , և սքն կոչէ զինքն անագգեաց , իսկ և իսկ անցանէ օրինակագիրն 'ի վերջին բանս (թողեալ զամ չարչարանս և զգէղեցիկ ատենախօսութիս) . և միացուցեալ զխօսս՝ որ 'ի նոյն միտս ասացեալ 'ի սնն , թէ այո՛ յիս կրեմ զյոքս , լամ , բնակեցայց 'ի նս և գնացից 'ի նր , 'ի վր բերէ զվճիւր գազանակուր լինելոյ նր 'ի հառվմ. և յայնմ հետէ գրծլ շարունակի Բոմ ինչ մինչև 'ի կատարումն սնն յարեանման մեղ : Եւ այսպէս եթէ լցուցես զմիջին պակասութե օրինակիդ 'ի մերմէս , լինի և այն կատարեալ . ապա թէ ոչ՝ կայ մնայ անկատար , գլխովին . ուր թողից զայնդ զի ուսսերիոս կամի և զայլ երեւելի հատուած պակասեցուցանել լը կամի . ոնց և հառվնարտ 'ի լատին օրիշնակէն 'ի բաց հանեալ զթուղթ սնն՝ ուրոյն ասպարէ անխորհրդաբար . զոր 'ի յունականէն չէ իշխել 'ի բաց զատուցանել :

Երկրորդ օրինակն՝ զոր զոյգ Է առաջնոյն ասպարէն ուսսերիոսեանք 'ի կարգի գործոց իգնատիրոսի , ոնց և բոլլանդեանք , է մետափրաստեան կոչեցեալն . ուր թէ պէտէ առաջին տողն է հանգոյն առաջնոյն և մերումն , * Այն ինչ արայիանոս զհառվմայեցուց թէւորութեն , , զգաւազան աննոյր || , բայց առ նմին գրէ մետափրաստէս այլուստ զաւանդութին զայն՝ որ վասն բառնալոց փրկչին զանագգեացն 'ի մանկուէ 'ի գիրկս իւր և օրհնելոյ . ոնց և զձեռնադրութի նր յառաքելոց յեպետութի անտիրոսայ . և ապա գառնայ 'ի կարգ նախընթաց վկայաբանութե . և զընթացս նր պահէ մինչև 'ի կատարած՝ նոյնպիսի անկատարութ . Թող զոճ իւր տարբեր . միայն յայտ առնէ՝ թէ ընթերցեալ է և զլարձակ օրիշնակն մեր . ուստի 'ի փոխ առնու զայն , թէ սքն իգնատիրոս բանտարկեալ եղև յանտիրոս . և զքանի մի բանս յատենախօսութեց օրինակին մերոյ 'ի մեջ առնու՝ յետ և առաջ կարգելով առ 'ի յարմարել համառօտագրութի իւրում . ոչ յիշեմ . և զայլ առանձնական յաւելուածս իւր . այս ինչ յայանի է , զի նախընթաց օրինակին է օրինակօղ , և մերումն օրինակի երաշխաւոր :

Երրորդ օրինակն՝ բոլլանդեան կոչելի , այն է՝ զոր բաց

Ե

Եր

յերկուց առաջնոց ապագրէ լոկ լատիներէն հենդքե-
նիոս բալլանդեան՝ իբրև լրագոյն և կատարելագոյն ք
զնոսին , դնելով 'ի վերնագրին այսպէս . * Այլ վարք
,, 'ի կարի հնագոյն լատին ձեռագրաց || . որոյ ոչ միայն
ակզանաւորութիւն է նոյն լատինացիք և լատինացիք , * Այն
,, ինչ արայիանոս զհռոմայեցւոցն անեալ էր զիշխանութե-
,, թիւ || , այլև որչափ ինչ պատկառի առ այլս՝ և գտանի
առ մեզ , ունի զբախանդակն , ք զատենախօսութեան և
գտանջանս՝ նովին ոչով չարագրուէ . միայն բանի միտողք
քմ հատուածք բանից են համառօտել , և ուրեք ուրեք
այլապիտեւ լո կանս լատին գրէի . և որ մեծն է՝ գլուխք
բանիցն յետեառաջուք դասաւորեալ՝ խառնաշփոթ ըն-
ծայեն և՛ զվկայաբանութիւն գլխովին . զոր լո կարի ուղ-
ղագրեն բոլրանդեանք . մինչ զի 'ի կարգելն լո ուղղա-
գրութե նչ և 'ի ընուզ զթերութիւն ինչ՝ ելանէ և 'ի լա-
տինն մի և նոյն վկայաբանութիւն ճառընարաց մերոց .
զի ոնչ հայերէնն , նոյնպէս և լատիներէնն 'ի յունէ՝ է
թարգմանեալ . բայց յունական օրինակն չերեւի այժմ
'ի միջի :

'ի հաստատութիւն այսմ ասէ հենդքենիոս բոլրանդեան .
* Կարծեմք , թէ այլ վկայաբանութիւն բաղմբ ճոխագոյն
,, կայր երբեմն յունարէն , ուստի քաղեցին ժամագիրք
,, յունաց և այլ գրիչք՝ զտանջանս , զորս կրեաց սքն
ա իգնատիոս յանտիրք . ուր զանց առնէ զնոյնիմք մե-
,, տափրաստէս (լատինացի օրինակի) . ոնչ և այլ
,, բանք գտանին 'ի վկայագիրս բեգայի և աղոյնի , որք
,, ճանապարհ բանան անքոյթ առ ընդարձակ օրինակն
,, լատինական || : Եւ ասա խնդրելին սորա է օրինակն
մեր գտեալ 'ի ճառընարի , որ տիրապէս ունի գտեղծ
յունական բնագրի . ոնչ յայտ է 'ի հաւատարիմ թարգ-
մանութե՝ համեմատութե լատին մասին յունականի՝ յու-
րաջ բերելոյ 'ի հռոմէնարայ . և եթէ հռոմէնարա
պարծի լատին , մէք զեմբ ոչ տարծեսցուք լատին
լորն :

Քանզի այսպէս խօսի հռոմէնարա 'ի նախածանօթս իւր
առ յունական օրինակ իւր կիսամասնեայ . * Ոչ ուրեք
,, գտանիւր յունարէնն , եթէ ոչ՝ այլայլեալն 'ի մեռա-
,, փրատիսէ : Եւ թէպէտ սատարութե հին (լատին)
,, թարգմանութե՝ գտեալ էր յուստերոսէ և՛ 'ի վոստիո-

„սէ պէսպէս ուղղադրուէք, քաջ սահայն սպասէին
 „գիտնաւոր արք օժանդակութե օրինակի իրից, որով
 „հաստատեցի վերանորոգումն յոյն բնագրի աշխատա-
 „սիրեալն 'ի նոցանէ : Քանզի այսպէս խօսի վոսսիոս .
 „"Իցէ՛ թէ կարօղ լինէի 'ի լոյս ընծայել և զթուղթն,
 „զոր առ հռովմայեցիան գրեաց ամենաաք վկայս . . . Ոչ
 „վիճակեցաւ ինձ այնչափ երջանկանալ, մինչև գտանել
 „զյունարէնն . թերևս այլք բարեբախտագոյնք քան
 „զիս և առաւել հետաքնինք 'ի վեր հանցեն զայն 'ի
 „հետաքոտել զմատենագարանս" : Պիտէր այժմ կենէ
 „դանի լինել այգց արանց բարեացապարտից 'ի գրա-
 „կանութե, և խնդակից լինել մեզ անշուշտ ոչ միայն
 „վն թղթոյն, այլև վն բուն իսկ վկայարանութեն հա-
 „րազատ բնագրի, որում ակնունել ոչ իշխէին :
 „Բայց արգ՝ աւելորդ է ճառել յազազս վաւերակա-
 „նութե եթէ թղթոյն և եթէ վկայարանութեն || :
 „Ճամբ է և մեզ ասել . պիտէր այժմ կենդանի լինել
 „հռովմարայ և հենքենիոսի (թնգ զուսերիոս և ճա-
 „վասիոս), և այլոց վկայասէր և ճշմարտասէր արանց
 „բարեացապարտից 'ի վարս սէջ, և խնդակից լինել մեզ
 „ոչ միայն վն մասին, այլ և բոլորին՝ հարազատ վկայա-
 „բանութե սէջն ի գնատիոսի . որ թէպէտև հայերէն,
 „քայլ դպունարէնն անասերիւր յինքեան բերէ . ոպ և
 „որչափ ինչ յունարէն բերէ հռովմարայ, բառառ. բազ.
 „նոյնանոց ք հայունս . ապա որ ինչ պակասի յօրինակի
 „նր, 'ի մերմէս ասցն աներկբայ :

Զգտնաստաւորութե յոյն և լատին օրինակաց վկայեաց
 հենքենիոս 'ի գուշակել անդ, թէ ունի լինել այլ ճա-
 խագոյն վկայարանութե . լսւր և զգեցեցիկ վկայութե նր
 'ի մեր կողմն՝ գուշակելով, թէ նպէ չարձակ օրինակն
 լատինական է ուղղադրելի ի հայունս . զի այս է ասելն
 նր . * Այս լատին վկայարանութե յառաջ բերի 'ի մէնջ՝
 „հանեալ 'ի բազում յոյժ և 'ի կարի . հնադոյն ձեռա-
 „գրաց, և հազորդեալ երբեմն հոստոճեալ, և ապա
 „մեզ . յորս դիւատորնն են լորեանեան, աւգոմարեան,
 „ուլթարայեկոտեան ևն, ձեռագիրք : Երևի 'ի յունե
 „թարգմանել . . . Այլ սակայն 'ի սմին օրինակի՝ տան
 „լոյնքն, զորս ի գնատիոս կրեաց յանտիրք, ասին լե-
 „նել 'ի հռովմ. առաջի արայիանասի . որ է անհեթեթ

„սիս

„ սխալանք • զոր և օրինակեցին բեգա, ագոֆն, ուս-
 „ սնարդ, և այլք 'ի լատին վկայագրաց • • • Գուցէ օ-
 „ րինակ լատին Թարգմանչին էր Թերի կամ պատահող
 „ տեալ • կի՞ Թէ զչըջարեւական նամակդ զաւարեալն
 „ յանտիրբացւոց՝ բարձմամբ վերնագրին՝ համարեալ
 „ է, Թէ հռովմայեցիք իցեն գրեալ ը • ապա 'ի վր բե-
 „ րէ, Թէ այլք ոչ սակաւք զնոյն օրինակն համառօտեցին,
 „ և կրճատեալ 'ի լոյս ընծայեցին:

Այս ամէ անտարակուսելի, ուն և այլ վրիպակք եթէ
 նոյն օրինակին, և եթէ համառօտողաց նր՝ են ուղղա-
 գրելի լո մերում ճառընտրի՝ որ ունի գտեղի յոյն բնա-
 գրի: Իսկ պատճառ կամ կիսամասնեայ կամ խառնակ
 գոյոյ օրինակացն այլոց՝ յայտնի մեզ Թոմէի, զոր և ոչ
 յուշած են այլք • իբր զի հայեցեալ օրինակագրաց ո-
 մանց յլարձակութի վկայաբանուէ՝ կամեցեալ են առ-
 նել զբովանդակութի ինչ նր • և տեսեալ Թէ ուն 'ի
 ակզբան տաննախօսուէ Թագապետաց կոչուած սէյն առիթ-
 եա տրայիանոսի մատուցանել զնա յերկար հարցու-
 ցորձ և 'ի բաղմնապատիկ տանջանս, նոյնպէս և 'ի վախ-
 ճանի նովին պատճառաւ քնազգեաց կոչելոյ սրբոյն
 զինքն՝ վճռեաց զնա տրայիանոս վարել 'ի հռովմ և գաղա-
 նաց առաջի արկանել 'ի Թէատրոնի, գիւրին ճգն
 գտեալ են համառօտելոյ, Թոպլով զի միջի եղեալ բանս
 և զգործս, և միացուցանելով զնման օրինակ բանն զա-
 ռաջինս չ վերջնոցն • և այնպէս պահմամբ իսկ շարադ-
 րութե կարգեալ են զհամառօտութի ինչ • յորում եր-
 կու իբր և եթ գտանին կարեւորք՝ յիշատակեալք և յայլ
 ամ մատենագրաց և յսկիբերանէն, ք ներկայանալ
 սէյն յանտիրբ յատեան Թգրին, և յետ միանգամ խօսակ-
 ջութե վարուին 'ի հռուս:

Բայց Թէ բուն և առաջին վկայագիրն ականատես, ք
 եկեղեցին անտիրբացւոց 'ի շրջարեւրական նամակի անդ
 սչ էր այնպէս համառօտ գրեալ, այլ շարձակ տուէնս
 խօսութե հանգերձ և այլ ևս տանջանք՝ զորս կրեաց
 սէյն յանտիրբ, ոչ միայն յայտ է 'ի ճառընտրել մերմէ՝ որ
 անթերի սնի զնմն, այլ և 'ի Ժամագրոց յուշանց՝ որ քա-
 ղէ և զազգս ազգս տանջանաց՝ որ յանտիրբ • ուն և հին
 վկայագիրք լատինացւոց բեգա, ագոֆն ևն • միայն Թէ
 լատինքս այսոքիկ չեն բնաւ 'ի յոյն բնագիրն անխա-
 ռ

կեալ, այլ 'ի լատին թարգմանութիւն խառնակ : Իսկ պատճառ խառնակութե բանից լատին թարգմանչին քաջայայտ է . զի տուաջի աչաց ունելով նր զերկուս յու նախան օրինակս՝ զ Շարձակն համաձայն ճառքնորոց մերոց, և զհամառօտն ի նախայիշատակեալ կերպի : 'ի նոր խորհուրդ անհիթեթ է մտաբերեալ . քանզի նախ ի համառօտ օրինակին աւարտեալ զատեանն անտիրոջայ և զվարդումն սէյն 'ի հռովմ, զկնի կարգեալ է և զայլ թմբանս Շարձակ օրինակին՝ զյառաջագոյն եղեալս . և զի մի յետեւառաջութի բանից անճոռնի լինիցի, յարմարեալ է ըստ կամի և զյետեւառաջութի գործոց . քի հարկ համարեալ է գնել թէ ատենախօսութիւնք և բաղմնապատիկ տանջանք սէյն լեալ իցեն 'ի հռովմ առաջի տրայիսնոսի . ի նմին և առաջի թգրին գազանտկուր լեալ իցէ սէն :

Եւ զի այս չդէմ է թմբ վկայագրոց, ոպ և արտաքին պատմութեց հռովմայեցւոց, զի տրայիանոս յետ խաղալոյ 'ի վր պարթեակս՝ ոչ դարձաւ այլ 'ի հռովմ, այլ 'ի ճառապարհին՝ յոր գնաց, ել 'ի կենաց, վիյ յայտնի ստախօս գտաւ լատին օրինակն այն Շարձակ . ուստի առիթ առեալ՝ համարձակ ընդվայր հարին զայն քննիչք արեւմտեանք, մանաւանդ նորադանդք . ոպ է տեսանել 'ի բանս ուսսերիոսի և այլոց : Եւ սակայն քաջն հենարեւիոս բոլրանդեան գիւրաւ հասու եղև, թէ ոչ ստուի, այլ յետեւառաջութի կայ յայն Շարձակ օրինակ լատինական . և ի նմին ինքն նշանակեաց, թէ որ գլուխ բաւնից յառաջ պարտի անցանել, և որ զկնի . և ահա հաւաստի է խոհական գատումն գորա՝ հաւատարմացեալ յօրինակէ ճառքնորին մերոյ . զոր 'ի ձեռս առեալ՝ ինքնին կարէ ուղղագորել թմբք նովաւ զլատինն ողջոյն, և ընուլ զթերին այլոց օրինակաց յունաց . միանգամայն և քաջ 'ի միտ առնուլ զփոփոխութիւն ի հաճոյս մուծելս յորև է յունական և լատինական օրինակս : Միով բաւնիւ . ճառքնտիր մեր ճանաչի իրաւամբք աղբււր և կաւոն թմբ օրինակաց ծանուցելոց առ քննիչս :

Եւ որ զարմանալին է, օրինակ ճառքնտրիս մերոյ ունի և զհնդկնակութե եւսերեան, ի որում մտ 'ի վախճանն յարմարեալ են և բանք եւսերիոսի . որ 'ի պատմ. էկէղ. ֆ. 30. ուր յառաջ բերէ նա զվկայութիւն սէյն երանոսի

և

և սքնն պողեկարպոսի վս իգնատիոսի թծաղգեցի : Որ է նշանակ, թէ վկայաբանուէն այս է մի ի հին վարուց սքնն զորոց վկայէ այլուր եւսերիոս, թէ հաւաքեցի ի բուն աղբերաց յառանձին մատեան . որ և զվարս պողեկարպոսի աշակերտակցին իգնատիոսի : Եւ զի նոյն յաւելուած եւսերեան կայ և ի վախճան ըստին թարգմանութե՛ յօրինակս ինչ թերուկատար, և յայլս անթերի, նոյնպէս և առ մեղափրաստեսի, սորա ևս լինին վկայ, թէ տեսեալ է նոյն զհարազատ օրինակ մեր եւսերեան . բայց ոմն այսպէս, և ոմն այնպէս այլափոխեալ է զընթացս . ապա որ որ կամի ուղիղ ընթանալ, պարտի զհետ երթալ ճառընտրին մերոյ . թող զնիւթական սխալագրութեա տառից և բառից . զորս դիւրաւ ուղղագրէ թմ մտացի համեմատութե այլոց օրինակաց : Աւելի ինչ քան զայս տեսել չէ՛ հարկ ի գովութե հայերէն օրինակիս . զոր հնրկօրէն բառ առ բառ պահէցաք՝ բաց ի գոյն պարզաբանութեց ը ոչոյ մերոյ, ուն և փորձն յայտ առնէ զթմառացեալքս : Եկեսցուք այժմ ի բանի մի մասնաւոր ծանօթութեա կարեորս :

(2) Խորհուրդ է առ քննիչս, թէ ուստի՛ ելլ և սքնն իգնատիոսի կոչիլ Բեօֆօռօն, ք թծաղգեայ կմ թծաբեր : Երրաղանդք՝ որք ոչինչ աւանդութի յանձն առնուն, է՛ զի ժխտեն՝ թէ սեպհականեալ իցէ նմա ոյս անուն, վնջ և համարին՝ թէ յետինք մուծեալ իցեն ի սկիզբն թմ թղթոց նք զայս կոչումն * Իգնատիոս թէօֆօռօն Խ . է՛ զի ըստին, թէ յատուկ անուն իցէ նք, բայց ոչ ի գործոյ իմքէ առեալ, այլ իբրեւ գովեստ ընդհանուր տուեալ նմա . որ յովսէփ արդար կոչի, կմ յակոբ արգար, կմ յետու յուստոս ք արդար . մանաւանդ զի շուկ տաս մաս զոքն պողեկարպոս կոչէ թէօֆօռօն, և իմքն սքնն իգնատիոս զէփեսացիս կոչէ թէօֆօռի, ք թծաղգեացք :

Բայց յայտ է թէ սովմբք ոչ ժխտի, այլ առաւել հաստատի՝ թէ գոյր ուրեմն պատճառ ինչ, զի ի սկզբանէ և այսր յատկացեալ է իգնատիոսի այս կոչումն՝ որ կարէր անկ լինել բազմաց, տինա հասարակաց . և զարմանամ, զի ոչ են յուր ածեալ նորաղանդք՝ թէ ը առաքելոյն թմ մկրտեալք ի բն են թծաղգեացք կմ բնաղգեացք . ըմ, * որ միանգամ ի բն մկրտեցայք, զք

„ զգեցեալ էք ॥ • ապա շէր սեպհականացի տնտես
այս քնաղգեաց կի՞ Թճաղգեաց՝ ի գնատիրոսի :

Ո՛ւօգտէ ուստերիոսի, այլ առաւել չգէմեւանէ նմին՝
բերելն նք զքան մետաքրաստեսի, Թէ ի գնատիրոս էք
* և՛ կոչմամբ և՛ իրօք Թճաղգեաց ॥ • ոպ և զքան արիւ
պագացւոյն՝ որ ոպ զայս 'ի սէջ' նոյնպէս և զեղնա
տիրոս կոչէ Բիւս, ք Թճային • զի և մէք զայն խնդրեմք :
Թէ ի՛նչ առաւելու ի գնատիրոս քան զայլս յառաքելոց և
յաշակերտաց, զի ոչ միայն Թճային կոչիցի • այլ և Թճաղ
գեաց • և իցէ ոչ միայն իրօք, այլ և կոչմամբ, ոչ միայն
կոչմամբ, այլ և իրօք Թճաղգեաց : Ապա մնայ հաւանա
կան ինչ պատճառ գտանել յաւանգուէ, և զանհաւա
նականն 'ի բաց Թողուլ :

Սկսեալ 'ի վերջնոյն՝ ոչ է հաւանական, այլ նորահնար
գիւտ տմանց 'ի յեանոց լատինացւոց, զի վիճկեմտիրոսի
բեղղովեկեցւոյ, և մարտինասի պողոնիացւոյ, և սրոց
զհետ երթանն նց, Թէ Թէօֆօրոս կոչիցի սքն իգնա
տիրոս՝ ներգործաբար միայն, ք զԹճ կրօզ 'ի սրտի • զի
զի սակն՝ 'ի Ժամ նահատակութե բացաւ սիրտ նք, և
զտաւ 'ի նմա գրեալ ոսկի տառիւք անուան յսի քսի :
Չի այդ նախ ստի յայնմանէ, զի սքն իգնատիրոս 'ի կեն
դանութե առաւել կոչելու Թճաղգի կամ Թճաղգեաց :
Երկրորդ, զի զսիրտ և գիտութիւն նորա անգամ կերան
առիւծք, և միայն զքանի մի խոշոր ոսկերս Թողին 3
Երկր՝ զի յորժամ ինքն իսկ ի գնատիրոս ասաց արայիսնու
սի՝ Թէ զյս յիս կրեմ, ոչ խմանայր զնիւթական անուան
յսի, այլ զնորհս նք • վայ և վկայուէ 'ի մէջ հառ, Թէ
գրեալ է, բնակեցայ 'ի նս, և գնացից 'ի նս :

Ապա հաւանական է, զոր նախ մէք մեզեն խմատաաւի
րեցաք, ապա և առ այլս հաստատուք գտաք, Թէ սքն
ի գնատիրոս կոչելու Թէօֆօրոս, ոչ միայն ներգործաբար
և լո շնորհաց, ք Թճաղգեաց կամ զԹճ կրօզ յինքեան
շնորհք՝ հանգոյն այլոց ճշմարիտ հաւատացելոց քնաղ
գեցից միրտուք, այլ և կրաւորաբար և իրապէս Թճա
ղգի կամ Թճաղգեաց, ք բարձեալ 'ի մանկուէ 'ի գիրկն
յսի • և այս է հաստատիմն աւանգուէ • զոր գտանեմք
'ի շարունակ մերում և 'ի յայտմաւորս, և առ մատե
նապիրս յունաց չ մետաքրաստեսի • ոպ և մեկն գրի 'ի
Ժամագիրս նց համեմայն 2. պլասէս • * Սա եր երաօ

„ նե

,, Զեղին , զոր տղայ գոլով երարձ ասեն Խրն . և գիրկս
 ,, արկեալ՝ ասաց , եթէ դք ոչ խոնարհեցուացէ զանձն
 ,, իբրեւ զմանուկս զայս , ոչ մնցէ յարքայուէ երկնից .
 ,, և որ զմի 'ի մանկանց աստի ընկալցի յանուն իմ , զիս
 ,, չտռնի : Վնկ և Թէօֆոռոս (քո Թծապետ) կոչեցաւ ։
 Եւ թ այսմ նոնապեն յայնք առ սքն յերգս իւրեանց :
 * Ով Թծապետ կոչեցաւք արժանապէս , որովհետեւ
 ,, Խրն զքեզ երանելիք իգնատիէ , ունի համակիր 'ի
 ,, գիրկս ընկալաւ ։ և գարձեալ * Տիրապէս վայել
 ,, շահան՝ անունամբ կոչեցար Թէօֆոռոս (Թծապետ) ով
 ,, հայր , քանզի տակաւին տղայ գոլով փոքրիկ 'ի ձեռս
 ,, Խն բարձել կրեցար , որ վերաձայներ առ մեզ . եղև
 ,, ընդ ինձ ուն զմանուկս զայս ։

Եւ յայտ է Թէ չէք ինչ Շգրմութի յայսմ գեղեցիկ ա-
 լանդութե . զի իգնատիոս էր 'ի Ժամանակի բարոյութե
 փրկչին մանուկ տղայ . որ յետոյ յարգուած հասեալ ա-
 շակերտեցաւ առաքելոց , և 'ի նոցանէ ձեռնադրեցաւ
 քահանայ և եղս , ուն ամենեքին չտռնին : Վն զարմա-
 նապ շ իմաստունն ուստերիտս , որ իբրեւ անժառելի
 առարկութի կարծէ զայն , զի ոսկերեքանն ասաց՝ Թէ
 իգնատիոս ոչ ետես զքո : Այո ասաց . բայց զխորդ և
 որպէս , անաչառ տեսցուք . ապաքէն բերանն ոսկի 'ի
 Զերբոյ իգնատիոսի ձեռնարկելով Թէ վկայութ յարու-
 Թեքսի 'ի մեռելոց է և այն , զի աշակերտք նախ երկ-
 չոտք՝ զկնի արիք գտան , ասէ * Ծիարդ էր , զի ցար-
 ,, չափ կենդանի էր (Խրն մեր) , կենալիցք նր տաւ
 ,, քեալք Թմ յերկիւղէ տկարացելք , մասնէին զվիպն ,
 ,, և փախուցեալ երթային 'ի բաց . իսկ յորժամ մեռաւ ,
 ,, ոչ միայն պետրոս և պօղոս , այլև իգնատիոս , որոյ
 ,, ոչ էր տեսեալ զնա , և ոչ վայելեալ 'ի կենակցութե
 ,, նր , այնպիսի 'ի վր նր յօժարութե ցուցանէին ոգ-
 ,, լոյ , մինչև զկեանս անգամ տալ զն նր ։

Արդ՝ ասեմք , Թէ թ Շգրիտ տեսութե ոչ հակառակի
 մեզ այս բան ոսկերեքանի . զի զի բանն է զականատե-
 տից կենակցաց կամ զհամահասակաց , և ոչ զմանկանց
 ազատոյ կմ զերտիայից , որք չեն չտռնակ կենակցուն ,
 և ոչ կարեն բերիլ իբրեւ վկայ ականատես : Այլ մեզ
 անպարտեցական է՝ Թէ ոսկերեքանն եմթադրէ զիգնա-
 տիոս ծնեալ նախ քան զյարութեքն քո . վասն զի գնէ

կենակից առաքելոց, այսպէս ունեւորվ բանին 'ի նոյ՞ն ներքոյն իգնատիոսի . * Կենցաղակից (կ'ի կենակից)
 ,, եղև առաքելոց առաքինաբար, և էարբ զհոգևորա-
 ,, կան զհոսանս : Արդ որպիսի արժան էր լինել այնմ,
 ,, որ սննդակից եղև նոյ, և ամ ուրեք կենաց կցորդ .
 ,, և ճառելեաց և անճառելեաց հասարակորդ ելև նոյ,
 ,, և այնպիսոմ իշխանութե արժանաւոր դատել էր
 ,, 'ի նոյն || ք ք եւպսուէ :

Ո՛ւր Թողից զայն, զի 'ի Թուղթն սքնն իգնատիոսի առ
 զմիւռնացիս, ուր ոմանք ընթեռնուէն, * Էս և յետ յա-
 ,, բուլթն 'ի մարմնի զնա գիտացի, և հաւատամ գող ||,
 սքնն հերոնիմոս Թարգմանէ . * 'ի մարմնի զնա տեսի || .
 զի յն . է նմանաձայն և հոմաձայն, ի՞պա կ'ի Բոն . յորա է
 երկբարբառ Ի . զի Թէ օ՛ր ընթերցցիս՝ լինի գիտել . և
 եթէ է՛ր, լինի Բոնանել . և ահա Բոնանել ընթեռնու և
 սոփրոնիոս, ևս և ուստերիոս 'ի հին Թարգմանութե :
 Բայց քանզի առ եւսեբի և Թեոգորեոսի՝ գիտել ըն-
 թեռնութե, չէ՛ մեղ և այն անհաշոյ . շատ է՝ զի և գի-
 տացի ասելն յետ յարութե՝ ոչինչ ըհատ է 'ի տեսուէ .
 շատ է՝ զի ոչ ըգիմանայ մեղ բանս, այլ լինի ձեռնառու :
 Թողից ասել, Թէ յոյժ ցուցանէ ապաւինիլն ոմանց 'ի
 բան ոսկեբերանի . ապաքէն նա՛ և ոչ իսկ յիշէ զածաղ-
 դեաց կոչումն իգնատիոսի . այլ միայն զեւպսուլթե և
 զմարտիրոսութե նր խօսի . և այն ոչ պատմողաբար, այլ
 ներբողաբար . իսկ 'ի ներբողական ճառից գծողարին է
 հանել զաւանդ պատմական : Գէթ կարէր յիշել և բա-
 զում խորհուրդս հանել 'ի բանէ անտի իգնատիոսի, զի
 յառեանի կոչէ զանձն անծաղդեաց ի ամենեցուն պատմե-
 լոյ . և սակայն ոչ յիշէ և զայն . զայս ասացի, զի մի և
 'ի պահասական ձեռնարկս յածեացին միտք բանախնդ-
 րաց :

(3) Քանզի զբառագ՝ զայր առաքելական՝ ոմանք 'ի գրչաց
 յարեն յեւագիոս, և ոմանք յիգնատիոս, և զի երկու-
 ցունց ևս է քաղյարմար, մեք երկրորդեցաք և վասն
 իգնատիոսի անծաղդեցի զառաքելանմանն : Սքնն եււ-
 դիոսի նախորդին իգնատիոսի յիշատակ լինի 'ի Լ .
 մայիս . 6 :

(4) Զարմանալի տարբերութե՛ ոմանք ընթեռնուէն աստ
 'ի յոյնն, Դժնո, ուր այլք ընթեռնուէն Բժնո . և մեք գտա-
 նելք

Նեմք գրեալ 'ի ճառունս . երգով , որ զառաջինն հաստա-
րէ . այլ խմանամք , երկուս , որ է յանկաւոր երկրորդին
և կարգի բանի . զի զհոգեւոր աշխատուեց ալլն է բանն ,
և ոչ զերգոց կմ' զձայնից . որք վն քննելք որք հարկօրէն
զառաջին ընթերցուածն պինդ ունին , չգտանեն զեւթ
իրաց . և յերկար քննութե' ճապապեն զնշանակուի' բա-
ռին 'ի պէսպէս միտս' հանգերձ այլ ևս սխալ վերծա-
նութե' յաջորդ բառին . և ընտրեալ զլատին թարգմա-
նութեն լատիւն , քո ութով կմ' զօրոսիք , տառապին յոյժ .
և ոչ հային' թէ կայ թարգմանութի' ընտիր լատիւն , քո
աշխատութի' : Այս չէ' ինչ , բայց և ոչ զայն յուշածն ,
թէ 'ի գնեւ զառաջին ընթերցուածն' դոնս , քո հնամբ
կամ' երգով , տեղի գտանէ գոնէ տառագումբին սոկրա-
տեան . զոր թէպէտև յիշեն այլուր , բայց ոչ զտեղին
գտանեն տառագումբես , և ոչ զմիտս ոսկրատայ իմա-
նան :

Եթէ մացուք մեք 'ի քննութի' բանիս , այլ եզրակացու-
թի' թերևս ելանէ , որ չէ' հաճոյ արեւմտեան քննչաց , և
ոչ իսկ յունաց , ը որում կարէ ակնարկել 'ի ծագումն
երեքսրբեան երգոյն . զորմէ բազումք բազումս գրեցին'
անհիմն զրուցիւք . մնայ ասպա առաքել զընթերցուցա առ
բանն ոսկրատայ , որ երեւի կայ 'ի պատմ . հո . հապորթ . երեւ .
633 . զի աւելի ինչ քան զայս ասել չէ' տեղւոյս : Միայն
իմա՛ զձե բանից կրիստոսոյ յորինակե խօսից հոռւինաբ-
տայ . որ աստ 'ի նախածանօթս վարուց իգն . երեւ . 7 .
համար . 5 . գրէ այսպէս . * Պատմէ սոկրատ պատմ . էիեղ .
,, 7 . 8 . որում ձայնակցին ոմանք 'ի յոյն մատենագրաց ,
,, թէ իգնատիոս մուծեալ իցէ յեկեղեցի անտիոքացուց
,, զսովորութի' փոխ 'ի փոխ նունագելոյ , և անտի' ծա-
,, ւալեալ իցէ յայլ եկեղեցիս : Այլ այս կարծիք' ո-
,, բում հակառակ մարթ է կոչել զբազումս յերևելի
,, մատենագրաց , ոչ հաճոյ թոճի վալեսիոսի 'ի ծանօ-
,, թութիս իւր յայտմ' վայրի : Տես զնուղարկուի' մա-
,, ճիւղնի վն սոցին իրաց || : Բայց գիտեա՛ . զի ձեռնու-
նայն ելանես . զի բազմապատիկ նախապաշարմուք են
'ի խօսելիս :

(5) Քանզի ոմանք 'ի նորապանդից ոչ հաւանին ը անձ-
նատուր լինել սքչն յատեան , նմին իրի պարզաբանութի'
յայտնի արարաք զգիւցաղնական պատճառն . զոր և
բե-

(11) 'ի Ճ. գրեալ էր . * չեք յիս հուր սիրելոյ || . ուր մետաքիր . ընթեռնու . * չեք յիս հուր նիւթասէր || : Իսկ լա. Թարգ. ոմն ունի պսպէս . * չեք յիս հուր սի , , րօզ Ծական նիւթոյ || . և ոմն . * չեք յիս հուր սիրօղ , , զըւր , ք զըովացումն || . որ է բազագրեւ 'իյաջորդ բանէն :

(12) Եթէ լինէր 'ի Ճ, անուան հիւպատոսաց՝ որոշէր զմի 'ի բազմագիւմի ընթերցուածոց յն . և լա. օրինակաց, որք լը հաշոյս դնեն զայս և զայն հիւպատոս՝ անհամաձայն միմեանց . և զքննիչս արկանեն չ բազում կոտնով, յորմէ մեք զերծ գտանիմք : Շատ է մեզ ասելն ուստի թիոսի . * առ կայսերուք որայիանոսի տմենէին շփոթ , , տեսանի կարգ հիւպատոսաց || . զոր ինքն ջանայ վերածել 'ի կարգ ինչ : Զկատարումն սէյն դնէ 'ի տասն երորդ կամ 'ի մետասաներորդ ամի որայիանոսի . զոր ոմն է գյամի ամ 108 . այլ ոմն 110 . այլ 111 . և այլք այլազգ :

Եթէ ուղիղ իցէ , Ե . գեկտ . զոր պինգ ունին յոյնք , և վերնագիր ճառընտրին մերոյ , ապա վրիպակաւ գրի 'ի Ճ . ինն կաղանդից յունվարի , փնկ գրելոյ ԺԳ . այն էր լը քննչաց՝ միջոց պարապոյ աւուրց և խաղուց առ հոովմայեցիս , յորս լինէին տօնք կոչեցեալք ԺՃԷԼԱՐԻԽ , ք կնքաւորք կմ վճռականք՝ առ ընթեր աւուրց կոչեցելոց ստորոտանալիս , ք կոչնոսեանք :

ՈՒԿԸՅԸԲԻՆՆՈՒԹԻՒՆ

Այն թիւոյումայ եղան , և թիւնայ
կախարդին :

Ն. ԴԵԿ. 18: ՏԲ ԻԷԼ. ԴԵԿ. 30: Յ. յոանվար .
4. ԷՖ 5. և 2: Լ. յոանվար. 3. և Տայիս. 21: Բու-
լանդ. յով. 'ի Թ. Կար. յնվար. Երես. 127. և 1087:
Ղառւնդ. Լ. Երես 547: (1)

Թ. Եւ թիւոյեմայտոս , Լճառաք՝
անունամբ , Էր եղևս Կողմանցն
արևելից , ըսմանց՝ կիլիկեցւոց ,
և ըսայլոց նիկոմիդացւոց՝ նախ ք զծրն ան-
թիմոս և քան զնախորդն նր կիւրղոս , այր
լի հաւատով և հոգւով սքով , և հովիւն քաջ
բանաւոր հօտի : Լա եղև , զի դիոկղետիա-
նոս յառաջին ամի (Թիւրուէ իւրոյ (Կի՛յառա-
ջին ամի հալածանաց) եկեալ 'ի հռովմայ 'ի
նիկոմիդիա՝ արար եօթանասուն տծս 'ի նմա
նութի արունի և իգի , 'ի քարանց և 'ի փայ-
տից , 'ի պղնձոյ , յարծաթոյ և յոսկւոյ . և
անունանեաց մեծ տծս զերկու ոսկեղէնսն ,
յարուսն՝ զապողոն , և յէգան զաստղիկ ,
այն է ափրոդիտէ : Լա կացոյց պահապանս
և վերակացուս 'ի վրնց՝ ի քրմաց , զի սպառ
տար

տարցեն նոյն, և պաշտեսցեն զնո՞ համապա-
զօր. և զամ մարդ ՚ի նոյն յորդորեսցեն պաշ-
տօն մողորուէ. և որք ոչ պաշտեսցեն, դա-

նից և տանջանաց և մահու հասցեն:

Տեսեալ սք եղան թէոպոմպոս, որ գայր ՚ի
կալուճածոց՝ որ արտաքոյ քաղաքին, ՚ի նիկո-
միդիա, զի հրապարակաւ քարոզեալ լինէր
գործն ամպարչտութե, ոչ ժուժեաց. այլ
գնաց առաջի աստեի ինքնակալին, և յանդի-
մանեաց համարձակութե՞ զսնտի պաշտա-
մունս հեթանոսուէ. և ասէ. «վ թէր լէր
պաշտէք և պաշտել հրամայէք զնո՞ ձեռա-
գործս, թողեալ զնո՞ն ճշմարիտ՝ որ արար
զերկինս և զերկիր. և այլ բազում դաւա-
նութիւն խօսեցաւ սքն:»

Ասէ թէրն. զիարդ իշխեցեր ասել զայդ ա-
ռաջի իմ: Ասէ սքն. գրեալ է, խօսեի ըզ-
կկայուիս քո առաջի թէրաց, և ոչ ամաչէի:
Արամատել զիողետիսնոսի՝ հրամայեաց ջե-
ռուցանել հնոց, և անդ արկանել զսքն. և
նա ՚ի մեջ հրոյն ՚ի ձայն մեծ զօրհներգութի
երից մանկանց մատուցանէր նոյն. և ափշեալ
թէրն՝ ետ հանել զնա արտաքս, և դնել ՚ի
բանտ ուն զկախարդ՝ անսոճաղ. քզի և զայլ
նշանս տեսեալ եր ՚ի նմա գեր ՚ի վեր քան
զմարդկան. և առ անմտութիւն փորձել
կամեցե՞լ՝ եթէ կախարդեալ իցէ նոյն զհօրն
հնոցի, ետ արկանել անդր շուն մի. և ան-
դէն կիզեալ սատակէր անասունն:

Այլ յետ քան և երկու աւուր բանաւորկու-
թեն ածին զթէոպոմպոս առաջի թէւորին.
և

և նա զարմացել է զուարթութիւն և չհամար
ձակուծի աչքն ասէ . սթափեցաւ յընունայն
յուսոյ քո , որ առ խաչեալն : Եւ սէ ոչ եղան .
իմ յոյսն . հաստատուն է առ խաչեալն նժ
ճշմարիտ . բայց քեզ մնայ յաւիտենական
տանջանքն 'ի հօրն անշէջ և 'ի բանտ գեհե-
նին : Եւ բարկացել բռնաւորն՝ հրամայեաց
հանել զերկօսին աչսն , և վերտօին 'ի բանտ
արկանել . և քս լուսուորեաց զաչս նորա :
Եւ յէք գրեն , թէ զմի յաչացն բրեալ էին , և
զայն ողջացոյց տրն 'ի բանտին :

Օ այն իբրեւ լուաւ գիտեղեւտիանոս , ետ բե-
րել կախարդ մի անունանի , որում անուն էր
Ռեոմիսա . և խոստացաւ տալ նմա հարիւր
լիար ոսկի , եթէ յաղթիցէ թէոպոմպոսի :
Եւ սէ կախարդն . եթէ յաղթէ ինձ , ես հաւա-
տամ յմօն նորա . այլ ես ասէ ցուցից նշան ,
թէ ունիմ յաղթել նմա : Եւ այնպէս պար-
ծեալ 'ի կախարդութիւն իւր թէոմիսա՝ ետ բե-
րել զուարակ . և 'ի խօսելն յականջս զուա-
րակին՝ նոյնժամայն հերձաւ . և ետ կշտեջ
զերկօսին հատուածան , և գաին հաւատա-
բակչիւ . և հիացաւ թիւրն և հաստատեցաւ ,
թէ անշուշտ յաղթէ թէոպոմպոսի . վայ ետ
ածել զերանելին . և ասաց թէոմիայ՝ առ-
նել է նա զոր ինչ և գիտէ :

Եւ այնժամ ասէ թէոմիսա ցաթն թէոպոմպոս-
երկու արոճեստս կախարդուեալ որձեւմ 'ի վր-
քո . և եթէ ոչ ազդեացէ 'ի քեզ և ոչ մին ,
հաւատամ և ես յմօն քո : Ռեպուբլիկոս ա-
սէ . յուսացեալ եմ 'ի քս մօն իմ , զի ոչ մեր-
ձե .

ձեռնայ յիս զօրութի օտար . և դու տեսցես առ
առաւել զօրութի զքեզի շնորհան , որով պարծիմ
և համարձակիմ առաջի թագաւորիդ :

Յայնժամ թէոփնաս պատրաստեաց կերաւ
կուր բժժանօք կախարդութե (2) գեղ մահա-
ցու , և կարդաց 'ի վր' նորա զախորժական չար
դիւճացն . և ետ ցերանելի եղան , զի կերիցէ
զկորուսիչ կերակուրն : Իսկ երանելի այրն
այ առնէր զքեզի նշանն 'ի վր' նր' . և առեալ
եկեր առաջի ամենեցուն . և ոչինչ փնասեաց
նմա : Ինչ որ հիացել թէոփնայ՝ ասաց . մեծ
զօրութի է նյն քրիստոնէից :

Եւ դարձել խառնեաց զգիւթական բմպե-
լին 'ի մահացու դեղն , և կարդաց զանուն
դիւճաց ևն չարագունից . և ետ սքին այլ : Եւ
նր արարեալ 'ի վր' զտրունական նշանն՝ սոր
աներկիւղ . և եղև նմ' չար և ոչինչ . և թէով-
նաս ակն ունէր այտնլոյ , և յանկարծակի մե-
ռանելոյ : Իբրև ետես , թէ ոչ փնասեցաւ
այրն այլ , ասէ . անյաղթ է զօրութի քեզի այլ .
և անկաւ առ ոտս երանելւոյն , և հաւատաց
յամ առաջի թգրին և ամ մեծամեծաց նր' .
և ասէ . Մի է մեծ մեծ ուն զմեծ քրիստոնէից .
և ես խոստովանիմ զնա արարիչ ամի՝ որ ե-
րևինն և որ ոչն երևին . միայն ընկալցի զիս
ապաշխարութիւն , և թողցէ խոստովանութիւն
զմեզս իմ՝ որոց ոչ գոյ թիւ , զոր գործեցի 'ի
մանկութիւնս իմմէ :

Եւ ասէր երանելի եղան . գոհանամ զքեզ
տր , որ զմոլորեշս դարձուցեր , զկորուսեշս
գաւեր , զվիրաւորեալս բժշկեցեր մարդասի :

Եւ

քու

բռնութիւնքով. փառքքեր փառք, փառք ամեն
նաթիւ երրորդունդ, որ յարգարեցեր, յօրի
նեցեր, այցելու եղեր ունայնացելոյն յար-
դարութիւն. զօրացն զսա 'ի վկայուի անուննոր
քո առաջի թիւրաց և զօրավարաց սոցա. զի
եղիցի և յատելեաց քոց վկայ հաւատարիմ
յերկրի. և սովաւ փառաւորեցիս այժմ և
յաւիտեանս :

Եւ ասացեալ թէոֆնաս զամենն, և քաջա-
լերեալ յաժ մեծապէս արուծիւ և հաստա-
տուն հաւատով յարեցաւ բոլորով սրտիւ 'ի
մոր. և ունի գրեն ոմանք՝ գտեալ յառանձին
վայրի կմ 'ի բանտի զսր եմսն՝ մկրտեցաւ 'ի
նմանէ, և անուննեցաւ սիւնեսիոս. և մա-
տուցեւ առաջի թիւրին և ամատենին հան-
դերձ թէոպոմպաւ՝ ասէր համարձակ. հա-
ւատամ յաժ հայր ամենապալ և յորդին միա-
ծին և 'ի հոգին սբ. և արհամարհեմ զկուռս
ամ, և զդիւթուիս նց, զի սոսներք են, և
ոչ ճշմարիտ. և ամենայն ինչ 'ի ճշմարտէն նյ
և 'ի փառս նր կատարի այժմ և յաւիտեանս.
որ և զիս ընկալցի լը մեծի ողորմուն իւրում.
և ես պատրաստ եմ մեռանել վր անունն նր.
զի ապրեցուցէ զիս յաւիտենապան 'ի մահ-
ունէն :

Եւ զայս լուեալ թիւրին՝ խռովեցաւ, և ամ
մեծամեծք նր լը նմ, և ասէ. յաղթեաց մո-
գուծի քրիստոնէին, և աշակերտեաց զթե-
ոֆնաս. արդ զինչ պարտ է առնել, բայց
մահունամբ վճարել զնա 'ի կենացս. զի մի և
այլք մոլորեցցին յայս խաբէութի : Եւ ասէ

Թ

I

ցոր

ցօք եկան . մի պարծիր 'ի քնն քո , թէ այսպէս լինելով ապրիս 'ի ձեռաց իմոց : Եւ երանելի եկան . յուսացեալ եմ 'ի նոր քնն իմ , որ առնէ սքանչելիս միայն , զի զօրացուցանէ զիս առ նամ չարչարանս և մահս՝ զոր ածելոց ես 'ի վր իմ հանդերձ նորընծայ հաւատացելովս . զի յաղթեսցուք քեզ և սպառնայի՝ որ քե մարտնչի . և առցուք զանեղծութեան պատկն . զի նա միայն է նծ և թգր յաւիտեանից , և այլ ոք չիք :

Եւ արամտեալ թգրն հրամայեաց չորս ցիցօ հարկանել 'ի գետնի՝ երկուս ոտիցն և երկուս ձեռացն , և կապել լէ ցիցան , և դնել վեմ մի մեծ 'ի վր նր՝ 'ի տասն արանց թաւալեալ : Եւ այն ինչ ճմլեալ լինէր երանելին իսպառ , ասեմ սպասաւորքն . ո՞ր է զօրութի կախարդութե քո : Իսկ սքն նոյ աղաղակեաց 'ի ձայն մեծ , և ասէ . նոր յո օգնեալ ինձ , և զօրացո՞ զիս . և յամթ թարա զհայհոյիչս անուանդ քո սքյ : Եւ զայս առացել՝ շարժեաց զինքն լէ վիմով , և անդէն լուծան կապանքն , և վէմն հոլովեցաւ 'ի նմանէ բազազոյն հնգեառասան կանգուն . և եկաց թէզ պոմպոս 'ի վր ոտից իւրոց օւզիղ :

Օ արմացաւ թգլորն և ասէ . անյաղթ կախարդ է , բայց ինձ ոչ կարէ յաղթել . և հրամայեաց կախել զնա և քար կապել զպարանոցէ նորա . և կայր այնպէս գլխովայր իբրեւ ժամա երիս . և գահանայր զնոյ 'ի վր նման ցիցն անցելոց՝ որ վո անուանն նն : Եւ պահաւան տայր բռնաւորն խզել զկապանսն յոտից .

տից . զի այնպէս անկեչ խորտակեացի : Իսկ երանելին ամենեւին ոչինչ մնասեցաւ . այլ եկաց 'ի վիժ ոտից իւրոց , և փառաւորէր զմեծ : Եւ հիացել Թէրն՝ սրտմտութիւն հրամայեաց գլխատել զսթննայ . և անդէն հատաւ պարանոցն 'ի դաճէն . և այնպէս կատարեցաւ սթ ենքսն Թէոպոմպոս ճշմարիտ խոստովանութիւն փառաւորութեան : Եւ ասէ Թագաւորն ցթէոֆլայս . տես զմահ ենքսն , որ ոչ կարաց ապրել մեքենայիւքն իւրովք . արգ զղջացիր և պաշտեալ զտօն , զի ապրեսցիս 'ի մահոճանէ :

Եւտ պիտի Թէոֆլայս սիւնեսիոսն , և ասէ . մի լիցի ինձ Թողուլ զբարի խրատ ենքսն և սթ վիճակին իմայ , որ լուսաւորեացն զիս լուսով անգիտութիւն և մկրտութիւն . ոչ պաշտեմ ըզկուռս կռեալս և կոփեալս և արարելն , այլ զկենդանի մեծն , որ և զիս 'ի խաւարէ զերծոյց 'ի լոյս , զնա պաշտեմ , օրհնեմ և փառաւորեմ յսւրբեանս . ամէն :

Եւ իբրեւ ետես Թէրն , եթէ ոչ խոտորեցաւ 'ի բանն 'ի հրամայեաց 'ի գուք խոր ընկենուլ , և Թագել զնա կենդանւոյն . և այնպէս կատարեցաւ 'ի քն ճշմարիտ խոստովանութիւն սթ վկայն Թէոֆլայս , որ յառաջ հայհոյէն էր և կախարդ և արքանեակ սատանայի : Եւրդ սթ այսպէս կատարեցան առաջինք 'ի հալածանս դիոկղէտիանոսի՝ յառաջին ամի Թէրուէն 'ի . այն է յամի մեծ 289 կմ

քերանն ոսկի յայտ առնէ աստանոր՝ ասեղով. * վերաջ
 ,, կացու եղև մերումս . եկեղեցւոյ առաքինաբար . և
 ,, այնպիսի զգուշութիւն հանգերմ , որպիսեաւ քա՛կառն .
 ,, զի՛ զոր՝ զօհմանն և կանոն եղաւ թէ եթաղ նա գող ,
 ,, զնոյն սա գործովք եղոյց . քանզի լուեալ քնի՛ . որ ալ
 ,, սէն , եթէ հովիւ քաղ զանձն իւր զնէ՛ 'ի վր ոչխաւ ,
 ,, բայն , հանգերմ . Թմ արուք զանձն իւր մատենաց վր
 ,, ոչխարաց ॥ :

(6) Պարթեք և հայք որոշ յիշին՝ ուր 'ի Մճ. նոյննա և 'ի
 յն. և լա՛ . օրինակս վկ. առ հնրկ . ուր մետաիր՝ եգեալ է
 լոկ պարսիկք . ուստի առիթ առելով ռմանց յԵղայրտքնին
 արանց՝ ջանան ըծորդատառութիւն միանուն գործել զպարս
 թեւն և զպարսն . այլ յայտ է Թմ գիտնոց , թէ պարս
 թեք կոչեցան պարսիկք , յորժամ 'ի պարթեւազանց արւ
 շակղանեաց եղին Թէքք արարաց , ուր և հայոց : Վասն
 պատերազմին արայիանոսի ընդ սոսա չէ՛ հարկ խօսել
 աստ . զի յայտնի է 'ի պատմութեց :

(7) 'ի զուր երեւարաւնէ գլերիգոս ծանօթարարն գոր
 ծոց սէյն իգնատիոսի 'ի վր բառիցս գագոփէ՛մն , որով
 կոչեաց արայիանոս զիգնատիոս , և Թէօֆոն , որով կո
 չեաց զիգն իգնատիոս . զի այսպէս և այնպէս խօսի , և
 ոչ մերձի 'ի նպատակն : Ասէ , թէ արայիանոս չարագե
 առելով իմանայր չարաբախտ , հեգ և Թշուառ . ուր և
 քարեբախտն եւակմնն կոչի . այլ ասէ՝ * իգնատիոս
 ,, զայն բառ խնցաւ՝ ուր թէ Թշնամանիցէ զնա արայիա
 ,, նոս . վնյ և պինի տայ՝ ցուցանել՝ թէ ինքն ոչ է գի
 ,, ճահար , զի ոչ է տէմնիֆօնոս , (քիլեակիր) , այլ
 ,, մանաւանդ թէօֆոնոս , քիլեմ կրող 'ի արտի , և ոչ
 ,, զգե . Այլ ոչ է կարծելի , թէ կամեցեալ իցէ նր ,
 ,, զի բառք իւր այնպէս ըմբռնեացին՝ ուր թէ անուն կմ
 ,, մականուն իւր իցէ թէօֆոնոս . ուր համարեցան՝ ոչք
 ,, 'ի Թուղթս նր նախադրեցին իրր անուն կամ մակա
 ,, նուն ॥ :

Ուր թող զայն , զի ենթադրէ լաւ ևս իմանալ զմոս
 արայիանոսի՝ քան զոր իմացաւ սէն իգնատիոս , այլ և
 ենթադրէ՝ թէ անունս թէօֆոնոս յայլոց մուծել իցէ
 'ի Թուղթս սէյն . զի այդպիկ են անոսի և սուտ են
 Թագրութեք : Ապաքէն և հեթանոսք լռուեցին բարի
 և լար հրեշտակս , և 'ի կամիլ նախատել զդք՝ չարա

գե

դե. կոչեին . իսկ Ե՛րն ի գնատիոս կարի 'ի դեպ պիտեանց
 Ե ան իւրոյ , Թէ յիս գե ոչ գոյ . այլ փառաւորեմ զյմ'
 զոր կրեմ յանձին , և դու 'ի դուր անարգես զիս : Եւ
 Թէպէտե ամ Ե՛րք կարեին ասել զայս , բայց ոմ ասալ
 զոր յառաջն , յայտնի երեւի 'Թէ էր հանգիսացեղ անուան
 անհատիկայ կմ անհատի 'ի վր ի գնատիոսի 'ի ներգոր
 ծական և 'ի կրաւորական միտս , վայ և ինքն համարձակ
 այնու անունամբ յամեն արար զԹշնամանդն իւր . և այն
 իսկ եղև նմա դուռն մարտիրոսութե :

Ապա քաջ միտ դիր , Թէ որպէս 'ի բանէ աստի պիտանի
 անխմաստ ատենախօսութի սքին . և յետ ամ բանից և
 տանջանաց , 'ի նոյն յանգի . ուր համառօտիչք վկայա :
 բանուես 'ի նմանոյ առ նման Շոտաուցեալ կրճատեն
 զպատմութին . ոմ ծանուցաք վերագոյնք (I) :

(8) 'ի հաստատուի անցից անցելոց Ե ի գնատիոս յան
 տիոք' համաձայն ճառընարաց , բերե հենպէնիտս բող :
 լանդեան զգրեալսն 'ի ժամագիրս և 'ի զանազան յայս
 մեւութս յունաց' այսպէս . * Ա՛նէլ յատեան տրայիւ
 ,, նոսի կայրեր 'ի գնալ նր ընդ գէմ' պարթեւաց : և բա'
 ,, զուս' բանս խօսեցեալ Ե նմա , և զանյեղլի հաւատս
 ,, իւր 'իքս գաւառնէլ առաջի ինքնակալին , անդէն կա'
 ,, պարեայ գնտովք ճմլի , և ձեռնաւարած Շունի ըզ'
 ,, հուր , իւզախառն Թերթիւք (կամ տերեւովք) կողք
 ,, նր խանձողին , 'ի վր դնի բորբոքեալ կայծականց ,
 ,, երկաթի ճանկօք հերձոտի . և պեր 'ի վերոյ եղեալ
 ,, սոցին' կապեալ առաքի արքանեկուք տասն զինուոյ
 ,, րաց 'ի հռոմ , կերակուր լինել գաղանաց || : Սմին
 նման խօսին և ադոնի և բեգա . Թոր զակամայ սխա
 լանս նց , զի 'ի հռովմ գնեն զամ' տանջանս' զհետ եր
 Թալով վրիպանաց լատին Թարգմանչի , Ե ասացելոցս
 'ի (I) :

(9) Ու Ժ . նոյնպէս և մեղադիր . 'ի յն . ընթերցելեն
 Խիօնիէադա , քո արժանատես . ուր այլք ընթեռնուեն
 Խիօնիէա , քո արժանի այ :

(10) Ժ . համաձայն եւսերի' որ ընթեռնու օրհոմա ,
 բարուք Թարգմանէ , արագ գացին . ուր այլք ընթեր
 ցան Էդիմ , քո պատրաստ : Ընդ հիւնին' Թէպէտե առ
 եւսերի պակասին այժմ այլ բարք քանի մի , բայց կան
 'ի Ժ . համաձայն այլ ընթերցունածոց :

(11) 'ի Ճ. գրեալ էր . * չեք յիս հուր սիրելոյ || . ուր մետապիր . ընթեռնու , * չեք յիս հուր նիւթասէր || : Իսկ լտ. Թարգ. ոմն ունի այսպէս . * չեք յիս հուր սիր , * րօզ Գալան նիւթոյ || . և ոմն . * չեք յիս հուր սիրօղ , * զճուր , ք զգովացումն || . որ է բաղադրել 'ի յաջորդ բանէն :

(12) Եթէ լինէր 'ի Ճ. անուռն հիւպատոսաց՝ որոշէր զմի 'ի բաղադրմի ընթերցուածոց յն . և լտ. օրինակաց , որք լը հաճոյս գնեն զայս և զայն հիւպատոս՝ անհամաձայն միմեանց . և զքննիչս արկանեն ը բաղում հոռւով , յորմէ մեք զերծ գտանիմք : Շատ է մեզ առելն ուսսէր իրօսի . * առ կայսերուք արայիանոսի տմենւին չիւթ , * տեսանի կարգ հիւպատոսաց || . զոր ինքն ջանայ վերածել 'ի կարգ ինչ : Զկատարումն սէյն գնէ 'ի տասն երորդ կամ 'ի մեծասաներորդ ամի արայիանոսի . զոր ոմն եգլամի տն 108 . այլ ոմն 110 . այլք 111 . և այլք այլապէ :

Եթէ ուղեղ իցէ , Ե . գեկտ . զոր պինդ ունին յոյնք , և վերնագիր ճառընտրին մերոյ , ապա վրիպակաւ գրի 'ի Ճ . ինն կաղանդից յունվարի , փինկ գրելոյ ԺԳ . այն էր ը քննչաց՝ միջոց պարապոյ աւուրց և խաղուց առ հոռւմայեցիս , յորս լինէին տօնք կոչեցեալք «Իճիււրի» , ք կնքաւորք կմ վճռականք՝ առ ընթեր աւուրց կոչեցելոց
«ադոստանլիա» , ք կռզնոսեանք :

ՊԿԸՅԸԲԸՆՈՒԹԻՒՆ

Սբյն թէոպոմպայ եղսին , և թէոմնայ
կախարդին :

Ն. դեկտ. 18: Տբ ել. դեկտ. 30: Յ. յոանվար .
4. էմ 5. և 2: Լ. յոանվար. 3. և մայիս. 21: Լու-
շանք. յովհ. 'ի Թ. հաս. յնվար. երես. 127. և 1087:
Ղառւնք. Լ. երես 547: (1)

Թ. Եւ թէոպոմպայ , Լ. ծառաք՝
անունամբ , էր եղկս փողմանցն
արևելից , լը ոմանց՝ կիլիկեցւոց ,
և լը այլոց նիկոմիդացւոց՝ նախ ք զԾրն ան-
թիմոս և քան զնախորդն նր կիւրղոս , այր
լի հաւատով և հոգւով սքով , և հովիւն քաջ
բանաւոր հօտի : Լա եղև , զի դիոկղետիա-
նոս յառաջին ամի թիւրուէ իւրոյ (կմ յառա-
ջին ամի հալածանաց) եկեալ 'ի հռովմայ 'ի
նիկոմիդիա՝ արար եօթանասուն լծս 'ի նմա
նութի արունի և իգի , 'ի քարանց և 'ի փայ-
տից , 'ի պղնձոյ , յարծաթոյ և յոսկւոյ . և
անունանեաց մեծ լծս զերկու ոսկեղէնան ,
յարուսն՝ զապողոն , և յէգան զաստղիկ ,
այն է ափրոդիտէ : Լա կացոյց պահապանս
և վերակացուս 'ի վր նց 'ի քրմաց , զի սպաս
տար

տարցեն նոյն, և պաշտեսցեն զնոյն համապաշ-
 զօր. և զամ մարդ ի նոյն յորդորեսցեն պաշ-
 տօն մոլորուէ. և որք ոչ պաշտեսցեն, գա-

նից և տանջանայ և մահու հասցեն:

Տեսեալ սքիզմսն թէ ոպոմպոս, որ գայր ի
 կալուճածոց՝ որ արտաքոյ քաղաքին, ի նիկո-
 միդիա, զի հրապարակաւ քարոզեալ լինէր
 գործն ամպարչտութեան, ոչ Ժուժեաց. այլ
 քնաց առաջի աստեւի ինքնակալին, և յանդի-
 մանեաց համարձակութիւն զսնտի պաշտա-
 մունս հետմասուէ. և ասէ. «Վ թիւր լինէր
 պաշտէք և պաշտել հրամայէք զնոս ձեռա-
 գործս, թողեալ զնոս ճշմարիտ՝ որ արար
 զերկինս և զերկիր. և այլ բազում դաւա-
 նուք խօսեցաւ սքիզմս:»

Իսկ թիւրն. զի արդ իշխեցեր ասել զայդ առ-
 ուաջի իմ. Իսկ սքիզմ. գրեալ է, խօսէի ըզ-
 վկայուիս քո առաջի թիւրաց, և ոչ ամաչէի:
 Իրտմտել զիսկ զետիսնոսի՝ հրամայեաց ջե-
 առուցանել հնոց, և անդ արկանել զսքիզմ. և
 նա ի մէջ հրոյն ի ձայն մեծ զօրհներգութիւն
 երից մանկանց մատուցանէր այլ. և ափշեալ
 թիւրն՝ ետ հանել զնա արտաքոս, և դնել ի
 բանտ ոնց զկախարդ՝ անտուճաղ. քզի և զայլ
 նշանս տեսեալ էր ի նմա գեր ի վեր քան
 զմարդկան. և առ անմտուէ իւրոյ փորձել
 կամեցել՝ եթէ կախարդեալ իցէ նոյն զհօրն
 հնոցի, ետ արկանել անդր շուն մի. և ան-
 դէն կիզեալ սատակէր անասունն:

Իսկ ետ քան և երկու աւուր բանտարկու-
 թէն ածին զթէոփոմպոս առաջի թիւրոյն. և

և նա զարմացել է զուարթութիւն և չհամար
ձակուծի աչքն ասէ . սթափեցա՞ր յընայն
յուսոյ քո , որ առ խաչեալն : Ի՞սէ ոչ եղան .
իմ յոյսն . հապտատուն է առ խաչեալն նո՞ծ
ճշմարիտ . բայց քեզ մնայ յաւիտեանական
տանջանքն 'ի հօրն անշէջ և 'ի բանտ գեհե-
նին : Եւ բարկացել բռնաւորն՝ հրամայեաց
հանել զերկասին աչան , և վերտոլին 'ի բանտ
արկանել . և քո լուսաւորեաց զաչս նորա :
Ի՞յլք գրեն , թէ զմի յաչացն բրեալ էին , և
զայն ողջացոյց նորն 'ի բանտին :

() այն իբրեւ լուսաւ գիտեղեւտիանոս , ետ բե-
րել կախարդ մի անուանի , որում անուն էր
(Թ)ՆԿԱՅԻՆԱԿԱՅ . և խոստացաւ տալ նմա հարիւր
լիար ոսկի , եթէ յաղթիցէ թէոպոմպոսի :
Ի՞սէ կախարդն . եթէ յաղթէ ինձ , ես հաւա-
տամ յնձն նորա . այլ ես ասէ ցուցից նշան ,
թէ ունիմ յաղթել նմա : Եւ այնպէս պար-
ծեալ 'ի կախարդութիւն թէոպոմպոս՝ ետ բե-
րել զուարակ . և 'ի խօսելն յականջս զուս-
բակին՝ նոյնժամայն հերձաւ . և ետ կշտեջ
զերկասին հատուածսն , և գաին հաւառա-
բակչիւ . և հիացաւ թո՞քն և հաստատեցաւ
թէ անշուշտ յաղթէ թէոպոմպոսի . վրայ ետ
ածել զերանելին . և ասաց թէոպոմպոս՝ առ-
նել է նա զոր ինչ և գիտէ :

Քայնժամ ասէ թէոպոմպոս ցա՞ն թէոպոմպոս
երկու արուեստս կախարդութեամբդ 'ի վր
քո . և եթէ ոչ ազդեացէ 'ի քեզ և ոչ մին ,
հաւատամ և ես յնձն քո : (Թ)ՆԿԱՅԻՆԱԿԱՅ ա-
սէ . յուսացեալ եմ 'ի քո նձն իմ , զի ոչ մեր-
ձե .

ձեռնայ յիս զօրուի օտար . և դու տեսցես առ
առեւել զօրուի զքօի շնորհան , որով պարծիւմ
և համարձակիւմ առաջի Թագաւորիդ :

Յայնժամ Թէոփնաս պատրաստեաց կերաւ
կուր բժժանօք կախարդուէ (2) գեղ մահա-
ցու , և կարդաց 'ի վր' նորա զախորժակս չար
դիճացն . և ետ ցերանելի ենկան , զի կերիցէ
զկորուսիչ կերակուրն : Իսկ երանելի այրն
այ առնէր զքօի նշանն 'ի վր' նր . և առեալ
եկեր առաջի ամենեցուն . և ոչինչ փնասեաց
նմա : Ի նդ որ հիացել Թէոփնայ՝ ասաց . մեծ
զօրութի է նյն քրիստոնէից :

Եւ դարձել խառնեաց զգիւթական ըմպե-
լին 'ի մահացու դեղն , և կարդաց զանուն
դիճաց ևս չարագունից . և ետ սքին այ : Եւ
նր արարեալ 'ի վր' զտրունական նշանն՝ սորթ
աներկիւզ . և եղև նմ չար և ոչինչ . և Թէով-
նաս ակն ունէր այտնլոյ , և յանկարծակի մե-
ռանելոյ : Իբրև ետես , Թէ ոչ փնասեցաւ
այրն այ , ասէ . անյաղթ է զօրուի քօի այ .
և անկաւ առ ոտս երանելւոյն , և հաւատաց
յամ առաջի Թգրին և ամ մեծամեծաց նր .
և ասէ . Ի՞նչ է ամ մեծ ոնց զամ քրիստոնէից .
և ես խոստովանիւմ զնա արարիչ ամի՝ որ ե-
րեւինն և որ ոչն երեւին . միայն ընկալցի զիս
ապաշխարութիւն , և Թողցէ խոստովանութիւն
զմեղս իմ՝ որոց ոչ գոյ Թիւ , զոր գործեցի 'ի
մանկութիւն իմմէ :

Եւ ասէր երանելի ենկան . գոհանամ զքէն
տր , որ զմոլորեշս դարձուցեր , զկորուսեշս
գտեր , զվիրաւորեալս բժշկեցեր մարդասի :

Ը

բու

բուծիք քով. փառք քեզ փառք, փառք ամեն
նասն երրորդունդ, որ յարգարեցեր, յօրինեցեր,
այցելու եղեր ունայնացելոյն յարդարուն.
զօրացո՞ զսա՛ ի վկայուի անուանորք
առաջի թի՞րաց և զօրավարաց սոցա. զի
եղիցի և յատելեաց քոց վկայ հաւատարիմ
յերկրի. և սովաւ փառաւորեացիս այժմ և
յաւիտեանս :

Եւ ասացեալ թէոփնաս զամէնն, և քաջաւերեալ
յած մեծապէս արուծիք և հաստաւորուն հաւատով
յարեցաւ բոլորով սրտիւն ի նոր. և ոնց գրեն
ոմանք՝ գտեալ յառանձին վայրի կն՝ ի բանտի
զոք եմքսն՝ մկրտեցաւ ի նմանէ, և անուանեցաւ
սիւնեսիոս. և մատուցեւ առաջի թի՞րին և
ւամ առենին հանդերձ թէոպոմպաւ՝
ասէր համարձակ. հաւատամ յած հայր
ամենակալ և յորդին միածին և ի հոգին
սք. և արհամարհեմ զկուռում, և զդիւթուիս
նց, զի ստաներք են, և ոչ ճշմարիտ. և
ամենայն ինչ ի ճշմարտէն նոյն և ի փառս
նոր կատարի այժմ և յաւիտեանս. որ և զիս
ընկալցի լը մեծի ողորմուն իւրում. և ես
պատրաստ եմ մեռանել վր անուան նոր.
զի ապրեցուցէ զիս յաւիտենական ի մահ-
ունանէն :

Եւ զայս լուեալ թի՞րին՝ խռովեցաւ, և ւամ
մեծամեծք նոր լը նմ, և ասէ. յաղթեաց մո-
գուծի քրիստոնէին, և աշակերտեաց զթե-
ոփնաս. արդ զի՞նչ պարտ է առնել, բայց
մահունամբ վճարել զնոր ի կենացս. զի մի և
այլք մոլորեացին յայս խաբէութի : Եւ ասէ

ԹՎ

I

ցոր

ցօր եւնան . մի պարծիր 'ի քմն քո , թէ այսպէս լինելով ապրիս 'ի ձեռաց իմոց : Եւ երանելի եւնան . յուսացեալ եմ 'ի նոր քմն իմ , որ առնէ սքանչելիս միայն , զի զօրացուցանէ զիս առ նամ չարչարանս և մահս՝ զոր ածելոց ես 'ի վր իմ հանդերձ նորընծայ հաւատացելովս . զի յաղթեսցուք քեզ և սպառնայի՝ որ քեւ մարտնչի . և առցուք զանեղծութեանս պաակն . զի նա միայն է նա՛ն և թափր յաւիտեանից , և այլ ոք չիք :

Եւ սրտմտեալ թափրն հրամայեաց չորս ցիցո հարկանել 'ի գետնի՝ երկուս ոտիցն և երկուս ձեռացն , և կապել լէ ցիցան , և դնել վէմ մի մեծ 'ի վր նր՝ 'ի տասն արանց թաւալեալ : Եւ այն ինչ ճմլեալ լինէր երանելին իսպառ , ասեն սպասաւորքն . ուր է զօրութի կախարդութե քո : Իսկ սքն տոյ աղաղակեաց 'ի ձայն մեծ , և ասէ . նոր յո օգնեալ ինձ , և զօրացո՛ զիս . և յամօթ արա զհայհոյիչս անուանդ քո սքն : Եւ զայս ասացել՝ շարժեաց զինքն լէ վիմով , և անդէն լուծան կապանքն , և վէմն հոլովեցաւ 'ի նմանէ բազազոյն հնգեասան կանգուն . և եկաց թէզ պոմպոս 'ի վր ոտից իւրոց օւղիղ :

Օ արմացաւ թափւորն և ասէ . անյաղթ կախարդ է , բայց ինձ ոչ կարէ յաղթել . և հրամայեաց կախել զնա և քար կապել զպարանոցէ նորա . և կայր այնպէս գլխիվայր իբրեւ ժամա երիս . և գահանայր զայ 'ի վր նամա ցիցն անցելոց՝ որ վր անուանն նա : Եւ պահաւանս տայր բռնաւորն խզել զկապանսն յոտից .

տից . զի այնպէս անկեչ խորտակեսցի : Իսկ երանելին ամենեւին ոչինչ մնասեցաւ . այլ եկաց 'ի վիճոտից իւրոց , և փառաւորէր զմծ : Եւ հիացեչ Թէքրն՝ սրտմտութեամբ հրամայեաց գլխատել զսէն նյ . և անդէն հատաւ պարանոց նր 'ի դահճէն . և այնպէս կատարեցաւ սք ենչսն Թեոպոմպոս ճշմարիտ խոստովանութիւնսն : Ի փառս ամենաօք երրորդութեն : Եւ ասէ Թագաւորն ցթեմնաս . տե՛ս զմահ ենչսին , որ ոչ կարաց ապրել մեքենայիւքն իւրովք . արդ զղջացիր և պաշտեա՛ զտճմն , զի ապրեսցիս 'ի մահունանէ :

Եւտ պիննի Թեոմնաս սիւնեսիոսն , և ասէ . մի լիցի ինձ Թողուլ զբարի խրատ ենչսին և սք վիճակն իմայ , որ լուսաւորեացն զիս լուսով մծգիտութեամբ և մկրտութեամբ . ոչ պաշտեմ ըզկուռս կռեալս և կոփեալս և արարելն , այլ զկենդանի մծն , որ և զիս 'ի խաւարէ զերծոյց 'ի լոյս , զնա պաշտեմ , օրհնեմ և փառաւորեմ յաւիտեանս . ամէն :

Եւ իբրեւ ետես Թէքրն , եթէ ոչ խոտորեցաւ 'ի բան նր , հրամայեաց 'ի գուգ խոր ընկենուլ , և Թաղել զնա կենդանւոյն . և այնպէս կատարեցաւ 'ի քո ճշմարիտ խոստովանութեամբ սք վկայն Թեոմնաս , որ յառաջ հայհոյին էր և կախարդ և արքանեակ սատանայի : Եւրդ սք այսպէս կատարեցան առաջինք 'ի հալածանս դիակղետիանոսի՝ յառաջին ամի Թէքրուն նր . այն է յամի մն 289 կմ

XX

Ծ Ա Ն Օ Թ Ո Ւ Թ Ի Ի Ն Ք :

(1) **Օ** աւելիք, զի պատճառն վկայաբանուին՝ որ 'ի ճառընտիրն մեծ, է պակասաւոր 'ի սկզբնէ մինչև յայն տեղի, ուր սկսանի թէոփնաս փորձել գեղատունութիւն զսքն թէոպոմպոս . այլ քանզի 'ի մնացունածոյն՝ զոր 'ի ճառընտրէ օրինակեցաք, տեսանեմք՝ զի քաղոնած է նր հարազատ՝ որ ինչ միանգամ գրի յայլեայլ օրինակս յայտ մաւուրաց, վնյ 'ի սոցունց լցաք զթերին . որում երաշխաւոր լինի ոչ միայն յայտմաւուրք յունաց կամ ժաման գիրքն, այլև և վկայաբանութիւն գտեալ 'ի ձեռագիր մաւ տեսնա հռովմայեցւոց՝ ը յառաջ բերելոյ բոլանդայ . որ թէպէտև չէ՝ նովին շարագրութիւն, բայց ը իմաստից զնոյն պատմութիւնքեան բերէ ծայրէ 'ի ծայր : Կային 'ի նմա և ինչ ինչ աւելի, յորմէ զգուշացաք՝ մինչև ստուգեացի 'ի լրագոյն օրինակէ ուստեք : Անտի առաք զհոշունն անունն թէոփնայ 'ի մկրտութե սիւնեսիոս . զոր թերևս օրիշ կարծէլ ոմանց յարեմտեայց՝ յերկուս տեղիս զատուցեալ են զսիշատակ սքցս :

Բոլանդ զառաջինն չէ՝ գտել զայլ տեղեկութիւն զվկայիցա՝ բայց 'ի համառօտագրութե Յ . և Լ . բայց յետոյ 'ի ձեռա բերել այլուստ զճարձակ վկայաբանութիւն լատիներէն, (որ երևի թարգմանեալ 'ի յունէ ինչիք ինչիք փոփոխութիւն), գնէ 'ի կարգի յաւելունածոց առանց ը բանս ինչ անելոյ . և տայ համառօտ ծանօթութիւն և զայլ առանձին վկայագրաց : յորա չիք ինչ արժանի տեղեկութիւն :

Այս ինչ գիտելի լիցի, զի ըստ ամենեցուն՝ համաձայն ճառընտրին մերոյ՝ սքն թէոպոմպոս և թէոփնաս ասին լինել առաջին վկայք 'ի հալածանս գիողկետիանոսի . այն է ը ոմանց առաջին ամ թգրուէ նր, կի՛ առաջին ամ հալածանաց : Դարձել ամբին գնեն զկատարումն սքցս 'ի նիկոմիդիա, բայց ոչ քաջ որոշեն՝ թէ որոյ քաղաքի եղաւ էր թէոպոմպոս . մինչ զի սպանիացիք՝ թերևս ունելով զնշխարս ինչ սքցս, համարեցան զթէոպոմպոս լի նել եղաւ ներտորրիգայ 'ի կեղտիբերիա . մանաւանդ թէ

ոմանք

ոմանք և զթէոմնաս արարին եւնա այլոյ քաղաքի 'ի սպա-
նիա . որ են անհիմն զբոյցք ը քմայ :

(2) Ուր Ճ . դնէ՝ բժժանօք կախարդութիւն , Հ . սխալ
վերծանութիւն գրեալ է , բժ , կմ բժան ժանիւք կախար-
դութիւն . իսկ լատին օրինակն գրէ՝ ոչորս կամ դաւարս
ալեր կախարդականն : Անդ ը ոմանց յաւելեալ լինի ,
թէ մարմնք երկոցունց սքցս թաղեցան 'ի նիկոմիդիա
'ի միում շերմի . թող և զայլ թեթեւ տարբերութիւն :

ՎԿԸՅԸԻՒՄՆՈՒԹԻՒՆ

Անց Չորից զինուորացն , Բաստսի , Լաւե-
բի , Լաւորիքի , և Բասիլիդեայ կմ բասիլի :

Հ . Յ . յունւար . 20 : Ճառւնո . Լ . ԶԷ = ԶԷ :
Բաւաւնո յովհ . 'ի յնւ . 20 : (1) .

ՉՈՐԻՑԻՒՄՆՈՒԹԻՒՆ ՍՈՒԲԸ
պատուական վկայք՝ քաջ զօրա-
կանք քոի , են որդիք հոգեւոր
երկանց սքյն թէոպոմայ ե-
պիսկոպոսի , 'ի ձեռն վկայուէ նր լուսաւո-
րեալք և վկայական պատկազ արժանացելք .
և ունի պատմութիւն ը ճառւնտրաց օրինակ
զայս :

Յետ վկայուէ սքյ եմպին թէոպոմայեայ , և
թէոմնայ կախարդի , այս չորս զինուորքս՝
Բաստս , Լաւեբիոս , Լաւորիքոս , և Բասի-
լիոս կամ բասիլիդէս , որք էին պահապանք

լծոցն դիտկղետիանոսի ի նիկամիդիա, եկին
'ի միասին առաջի Թագաւորին . և լուծելք
զգօտիս ի միջոյ իւրեանց՝ եղին առ ոտս նրոյ՝
ազաղակէին մեծաձայն, և ասէին . քրիստոս
նեայք եմք . և եին նք առաջաւորք և պատ
նէականք ի գրան արքունի, և մեծագոյն
պատիւ ունէին քան զամ զինուորակիցս իւ
րեանց :

Իսկ իբրև ետես Թգրն, բարկացաւ յոյժ, և
ասէ ցնա . Թէ արդարև քրիստոսնեայք էք,
ոնի ասացիքդ . և նոքա ասեն ցնա . քրիստո
սնեայք եմք : Սիովղետիանոս ասէ . զի՞նչ
շարժեաց, և կի՞զի՞նչ հաճեաց զձեզ՝ զայդ
ասել ինձ : (Յայնժամ պինի ետուն իբրև ի
միջէ բերանոյ, և ասեն . շատ է մեզ՝ զոր յան
ցեաք ի մանկուէ մերմէ մինչև ցայսօր . կա
միմք այսուհետև ապաշխարել վս առաջին
յանցանաց մերոց . և խոստովանիմք ի նոր
մեր յօքս ի Թագաւորն, որ կայ և մնայ յա
ւիտեան . որ քաւիչ լինի վս բազում ոգոր
մութեն իւրոյ :

Եւ յայնմ առաւել ևս խռովեցաւ Թգւորն
բարկութ մեծաւ . և դարձել խորհեցաւ ան
ցուցանել զբարկութն ի նոցանէ . քանզի սի
րէր զնս յոյժ . և սկսաւ ասել ցնոսա զազա
ղիարդ էք քրիստոսնեայք, զի բերանովք և
շրթամբք խոստովանիք՝ Թէ քրիստոսնեայք
եմք, և սիրտք ձեր ի ստացուածս ձեր զան
գեալ են . արդ եթէ ճշմարիտ քրիստոսնեայք
էք, դուք, տուք ինձ զաբարս ձեր զամ՝ զոր ինչ
և ունիք, զի Հորհեցից զայն ընկերաց ձերոց :

() այս

Օայս ասէր , զի փորձէր զսփտս նց , եթէ
պահեցեն և ոչ տացեն նմզինչս իւրեանց :
Հայնժամ փութացեալ երանելոյն բառոօի՝
եկն և եբեր ոսկի լտերս քսան , և եդ առ
ոտս դիտկղետիանոսի , և ասէ . ահա զամ
ստացունձս իմ տամքեզ : Եւ ման սմա և եւ
սեբիտս երանելի՝ տեսեալ զյօժարուին բա
ռոօի՝ ինքն ընդ ինքեան եկն և եբեր ոսկի
լտերս քառասուն : Եւ եւտիքոս այր ցան
կալի եկն և եբեր ոսկի լտերս վաթսուն . և
եդեալ առաջի թիւին՝ ասէ . այս ոչինչ է վա
ծյ : Իսկ երանելի ծառայն քոյ բաաիլիոս՝
հոգւով եռացեալ բազում զօրութիւն , եկն և
եբեր ոսկի լտերս եօթանասուն . և ասէ .
զայս ամար համարհեցաք վա ձյ սիրոյն . զոս
կի և զարծաթ և զհանդերձս պատուականս
անարգ համարեսցուք :

Եւ ասեն ցթիւն . այս ամ ոչինչ է , և յոչինչ
համարեալ է . եթէ զամ ինչ շահեսցուք ,
զի՞նչ օգուտ է մեզ . ոնկ և գրեալ է , եթէ
զամ աս շահեսցուք , և զանձինս մեր կորուս
ցուք , զի՞նչ շահ է . քանզի և դարձեալ ասէ
գիր . զի՞նչ տացես փոխանակ անձին քում .
և թէ՛ լաւ է անկանիլ՝ ի ձեռս ձյ , և մի՛ ի
ձեռս մարդկան : Օ ի ոչ կարեմք մեք մոռա
նալ զգլխատակս և զնեղուին հօր մերոյ զերա
նելոյ վիշալի զտր եպսին թեպտմագեայ . քզի
զքսան և զերիս աւուրս եղև ի տան մերում
՝ ի դիպահոջ , ոչ կերեալ և ոչ արբեալ . և ոչ
նքնեցաւ անձն նր . այլ համարձակութիւն և
բազում զօրութիւն առնէր սքանչելիս . քանզի

տեսաք 'ի գիշերի անդ լոյս մեծ . որ լուսաւ
 և որեաց զնա և զմամ տունն , և շարժեաց բզ-
 տունն 'ի հիմանէ : Ո՛չ կարեմք մեք մոռա-
 նալ զճշմարիտ հովիւն մեր , որով գտաք բզ-
 ճանապարհս ճշմարտութե :

Եւ վասն որոյ ասես դու , եթէ զոհեցէք
 լոծոցն , զիարդ լոծս կոչեսցուք զնո կամ զո-
 հեսցուք , որ ոչ տեսանեն և ոչ լսեն և ոչ խո-
 սին , և ոչ կարեն բարի ինչ առնել կամ չար .
 Վրանգի երիս ամիսս եղեն 'ի տան մերում
 և ոչ տեսաք նշանս ամենեւին , և ոչ զօրութի .
 Եւ այն 'ի մէջ մոխրոյ՝ լի . և յորժամ տեսա-
 նէաք , մաքրեաք զփոշի յերեսաց նոյ : Եւ ոչ
 զինքեանս բաւական էին բառնալ . քանզի ոչ
 կարէին գնալ , բարձեալ կրէին զնո մեհե-
 նաբարձք . և այսպէս խաբէին զբազումս 'ի
 մարդկանէ , և քարոզէին՝ թէ այս են նոք :
 Դիտասցի՛ր զայս ո՛վ թէ՛ք . սք ինքեանք կո-
 րուսէլ են , և զբազումս կորուսանեն . այլ
 դու ծանիք զնո ճշմարիտ , որ կայ և մնայ
 յաւիտեան : Եւ վն մեր իշխանութի ունիս ,
 զինչ և կամիս՝ արա . պատրաստ եմք շահել
 զօգուտն մեր վն նոյն մերոյ :

Եւ լուեալ զայս թէ՛քն՝ հրամայեաց արկա-
 նել զնո 'ի բանա . և եղեն անդ աւուրս եօթն .
 և գային անդ փեսայք իւրեանց և քորք . և
 աղաչէին զնո , քաջալերէին և ասէին . Եւ
 բարք փութացարուք և համբերեցէք նմ փոր-
 ձանացդ . քանզի փրկիչն մեր ասաց , խնդրե-
 ցէք և տացի ձեզ . քանզի ոչ գոյ այլ հզօր է
 զմօր , որ օգնական է մեր : Նիշեցէք և զայս
 Եւ :

եղապար, զի զբարութիւն Թիս աշխարհի վարե-
ցաք լռունայնս և անցաւորս . պարտիմք այժմ
նկրտել, մինչև հասցուք անապականուն կե-
նացն յաւիտենից . քանզի հանգիստ Թիս աշ-
տարիկ առ Ժամանակ մի է . իսկ ակնկալելոյ
Թի կեանքն յաւիտենից են . և այսպիսի բա-
նիւք քաջալերէին զնս աղգականքն իւրեանց :
Եւ յութեորորդ աւուրն հրամայեաց Թիքն
տանել զնս յապարանսն իւր . կոչեաց զնս,
և խանդաղատեալ զնորք Թիքն՝ ցուցանէր
անկանիլ յոտս նց, ազաչէր և ասէր ցնոսա .
լուարնուք ինձ որդեակք իմ . դուք ինքնին գի-
տէք զիս և զԹիքրութիւս իմ . ոչ խապառ բար-
կացայ ձեզ . խնայեցէք և դուք ՚ի ձեզ, զի
մի չարաչար մեռանիցիք . քզի մահ ամ մար-
դոյ առ դուրս հասեալ կայ . ոմն պատուով,
և ոմն անարդուք վախճանի . դուք մի հոյիք
Է մահ եկնսին Թեոպոմպեայ . քանզի կա-
խարդ էր, և ինքն իւրովի խնդրեաց զանար-
դութե մահն : Եւ լուեալ զայս բանս՝ ոչ
խռովեցան ազատքն, և ոչ խաբեցան ՚ի բանս
նր . այլ միաբան աղաղակէին, Թե քրիստոս
նեայք եմք . և ոչ դու կարես խաբել զմեզ .
քանզի հասեալ է շնորհքն նյ ՚ի վր մեր :

Օ այս իբրև լուեալ Թիքն, և ետես՝ Թե ոչ
կարաց ՚ի հաւանութի ածել զնոսա միաբան,
հրամայեաց մի առ մի ածել զնս զառաջեալ
իւրով : Եւ իբրև ածին զբազոս, ասէ ցնա
Թիքն . Էէր ոչ զոհես լծոցն իմոց : Պինի
եա սքն բասոս, և ասէ . ոչ զոհեմ : Բար-
կացաւ Թիւորն, և հրամայեաց ձեռն յետդ
կա

զի ինքն բաժին է հրոյ, և ամ որ հաւատայ
'ի նա՝ ընմա այրեսցի։ Օ այս լուեալ թա-
գաւորն՝ բարկացաւ յոյժ, և հրամայեաց բե-
րել սուր, և պատառեաց զորովայն նիւ. և
ասէ. ցնա. վս զի օտեցեր օիրոյ իմոյ, պա-
տառեցից զքեզ իբրեւ զամպարիշտ մի։

Որչառի ետ երանելին, և ասէ յառաջ թ զա-
ւանդել հոգւոյն. այսօր կեցուցեր զիս. զի
նչ օտարացայ 'ի պատուական մահունէն,
զոր յառաջ մեռան սք եղբարքն իմ։ Լա-
զայս ասացեալ վայելուչն այն և բարեզարմն՝
ննջեաց խաղաղութիւն, կատարեալ և սորա
զվկայութիւն իւր։ Լա 'ի միասին թաղեցան
չորեքին սք զինունորքն, որք այսպէս կատա-
րեցան բարի խոստովանութիւնքս, յամի տն
իբր 290. որ օր, ը. եր արաց ամսոյ, ասէ
ճսուրնտիրն. այն է ըն յայսմաւուրաց՝ արաց
ԺԳ. և յունվարի 20. յորում աւուր դնեն և
յոյնք զյիշատակ օրացս պսակելոց 'ի քսյո 'ի
տր մեր. օրում փառք յաւիտեանս. ամէն։

XX

ԾԱՆՕԹՈՒԹԻՒՆՔ

(1) Եւ ունելոյ մեր 'ի ձեռին զպսակսի ընտիր
վկայաբանութի 'ի մեծ ճառքնորի՝ ոչ կարօտացաք այլոց.
Թող զի բոլրանդեանք ոչ ինչ այլ յառաջ բերեն, բայց
զհամառօտագրութի ժամագրոց յունաց, որ է քաղոճած
վկայաբանութի մերոյ. զնոյն խն և զայսմաւուրաց
Հ. որ փոքր մի ըարձակ քաղէ։ Ուր ծանիր, զի Թե-
րևս վս իրիք հոմաճայնուն առ յոյնս, Հ. գրէ՝ Թէ չը
բեքին զինունորք 'ի պատճառ նահատակութե օրցն Թէռ
պով

պոմպայ հաւատացին 'ի քմ . ուր Ճ . ցուցանէ , թէ
յայտնեցին զհաւատս՝ զոր ունէին . և լը այսմ նաև 'ի
յաջորդ բանս , ուր Ճ . պատմէ , թէ աղագիտից սքց սը
տապնդէին զնո 'ի հաւատս քնի , Հ . Ե հկնէն գրէ՝ թէ
սքքն քարոզէին նց զհաւատս քնի : Դարձեալ փոխա
նակ լտերաց ոսկւոյ՝ Հ . և ար իէլ կենդինարս գնեն .
և յաւելու Հ . պսել , * է ամէն կենդինար ճ . լիտր ոս
կի || . որ երևի չափազանց հաշիւ՝ օտար 'ի ճառընտրէ .
թո՛ղ զե ուր Ճ . գրէ եօթանասուն լիտր քն սքյն բա
սիլիդեայ , Հ . եդեալ է կենդինարս ձ . թերևս հայե
լով 'ի նախընթացս , զե քսանիւ չափ աւելի էր տոճեալն
միոյ միոյ քան զընկերս իւր :

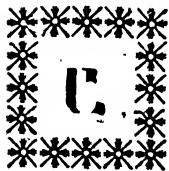
Դարձեալ Հ . զսքն եւտիքոս 'ի չորս ցիցս ասէ կապե՛լ ,
և 'ի չորս մասուննս հերձեալ . իսկ Յ . 'ի չորց ցիցս գնէ
կապեալ , բայց յերիս մասուննս բաժանեալ : Այլ մեք
ոչինչ փոփոխութի արարուք 'ի բանս ճառընտրին , որ է
աղբիւր յայսմաւուրաց . և եթէ կայցէ ինչ թեթև վրի
պակ , չէ՛ մարթ ուղղել նախ քան զգտանել զոյն բնա
գիր , որ չերևի 'ի միջի :

ՍԿԸՅԸԲԸՆՈՒԹԻՒՒՆ

Սքյն Լ. գգէի հայրապետի :

Հ . դեկտ . 21 : Խորեն . և այլ պատմագիրք հայոց :
Լ . ստեման , և այլք յատուրաց և 'ի յունաց :

Լ . ԴԴԻՒ ՍՈՒՐԻ ՀԸՅՐԸ .
պետն , որ յատուրաց Լ . գէ , կմ
անգէոս կոչի , էր եդեոացի մե
տաքսագործ , և խոյրարար աբ
դարու թգրին մերոյ . և եղև յորժամ եկն
սք

սք առաքեալն Թադէոս յեղեւիտ, և միլը-
 տեաց զարքայ, յայնժամ մկրտեցաւ և ադ-
 գէ, և աշակերտեցաւ առաքելոյն. և զգե-
 ցեալ զհոգի նր՝ արժանի եղև ձեռնադրիլ
 ի նմանէ եմփ, և կարգիլ փոխանակ նր հո-
 միւն և վիշապ Զին միջագետաց հայոց և ասոր-
 ւոց: Սնյ ուն հայք, նոյնպէս և ասորիք ճանա-
 չեն զնա առաջին եմփ իւրեանց յետ Թադէո-
 սի իբրև յաջորդ նր: Եւ արդարև սք հայ-
 րապետն ադգէ եղև առաքելաբար քարոզ-
 քանին այն ոչ միայն յուրհայ և ի միջագետս,
 այլ և ի կողմանս ասորեստանեայց և մարաց
 և պարսից, սերմանելով յամ տեղիս զաւե-
 տարանն քոփ, և առնելով նշանս մեծամեծս:
 Եւ եր յաջողուի առաքելական քարոզուէ և
 առաջնորդուէ սքն ադգէի ի կենդանութե
 երանելի Թգրին արգարու. այլ յետ փոխ-
 ման նր՝ քանզի անանուն որդի նր և անատ-
 րուկ քեռորդին Թողին զպաշտօն քոփ այն մե-
 րոյ, և դարձան ի կռապաշտութի, բազում
 հալածանս կրեաց հայրապետն ադգէ հան-
 դերձ հաւատացեալ հօտիւն: Եւ առ և յայտ-
 նութի անձային վս դազտնի խորհրդոյ չա-
 րութեան արքային. իբր զի անանուն արքայ
 դժուարեալ է գործն քրիստոնէից, զի մե-
 ծարեալ պատուէին երկրպագութի զանձե-
 քադործ գաստառակ փրկչին՝ զոր եղեալ էր
 արգարու ի վր դրան ուռհայու, քորհեր
 բառնալ և կորուսանել զայն, և կանգնել
 անդանօր զպատկեր կռոց:
 Սմին իբր յարուցել ադգէի հայրապետի գիւ-
 շե.

շերայն՝ էառ ի խր զամանա՝ ի բարեպաշտից,
և եկեալ ի դռն քաղաքին՝ ետ կախել
կանթեզ առաջի սք դասառաւիկին, որ եր
եղեալ ի գողաւոր վայրի խորագոյնս. և
կղնարօք ծածկեալ զայն՝ ետ ծեփել և հա
ւասարել որմոյ. և այնպէս խափանեցաւ
խորհուրդ չարին. մինչև յետ ժամանակաց
ի ծաղկիլ քրիստոնէութե գտաւ անդ փրկ
չական պատկերն անարատ. և եղաւ յեկե
ղեցի սք անձանի՝ որ յեղեալս :

Իսկ անորէն արքայն անանուն յղեաց պատ
ճառանօք պատուէր առ ազգէ, զի արացե
նմա խոյր բեհեղեայ անկողնածոյ յոսկոյ,
'ոն յառաջագոյն առնէր հօրն նք. Ի՞նչ այս
ետ պիտի սք հայրապետն. ոչ արացեն ձեռք
իմ խոյր գաղաթան անարժանի, որ ոչ եր
կրրպագէ քսի նյ կենդանւոյ : Հայնժամ
բարկացեալ թէրն՝ հրամայեաց միտմ ի զի
նակրացն երթալ կարել զստ սքն սրով.
որոյ գնացեալ և տեսեալ զնա՝ զի նստէր յա
թառ վիշապութեն, էամ սուտերաւ և ի բաց
կտրեաց զսրունս նք. և նոյնժամայն աւան
գեաց զողին :

Այս ծայրաքաղ արարեալ՝ համառօտ յի
շատակեցաք, ասէ խորենացին, ոն զառ ի
յալոց պատմեալ նախկին. զոր օրինակ առ
նէ և զքաղաւած վարուց սքն. թագէի հա
րեանցի՝ առաքելով զմեկերցեղս առ նախ
կին գրիչս. յորմէ յայտ է թէ ոն կայ ի ճա
ռընտիրս լարձակ վարք թագէի, նոյնպէս
պարտի լինել և աղղէի. այլ ոչ յաջողեաց
մեզ

ՎԵՐՔ ՍՐԻՈՅՆ

Լճաւոր թագաւորի :

Հ. ԳԵԼԿ. 31: և ևս Հ, և Հ. օգոստ. 16: Եւ
 ԷԷԷԷԷ. Թ. 13: Խորենացի. և այլ պատմագիրք
 Կայոց և յունաց և ասորաց տա Կառարի :

ԼԻՆՔԻՆ Ի ՀԵՂԵՍԷ-
 ցեալ թագաւորս Եի՛ մեծաւոր
 և մեծաճաւատարբայն մեր աբ-
 ղաթ՝ էր արշակունի պարթեւ՝
 որդի արշամայ որդւոյ տիգրանայ, թէք նմ՝
 հայոց Եի՛ մեծի և փոքու. որ վճնորոգելոյ
 զԵգեոհա քաղաք՝ որ և ուռհայ, և անգ զնե-
 լոյ զարքունիս իւր, Կոչեցաւ և արքայ միջա-
 գետաց, և անխտիր՝ թէք հայոց և ասորւոց.
 ուն և թագաւոր եղեաացւոց, և իշխան Եի,
 Կմ ը յունաց դօքարքա, քմ իշխան տեղւոյ.
 ևս և տինասդիս, քմ հզօր Կմ հարուստ իշ-
 խան՝ ոռհենայ Կմ տատրոյենայ, որով իմա-
 նան զուռհայ Կմ զխորաձէն գաւառ. սահմա-
 նակից. Կոչեն և արքայ ագիարենայ, Կամ
 հագիարայ միջագետաց՝ սահմանակից պա-
 րեստանեայց. զի ցայն վայրս տարածեալ էր
 թէքուի հայոց յաւուրցն տիգրանայ միջնոյ
 մինչև ցլթոռն նր ցարգար :

ՎԵ

K

Սա

Սա վրա առաւել հեզութեն և խմաստութեն ,
միանգամայն և պարթևական տիոցն , կոչիւր
Լազալ . զոր ոչ կարելով ուղղախօսել
յունաց և ասորւոց , կոչեցին՝ Լազար կամ
ապկար , աւկարիոս կմապկարէս և ապակա-
րոս . ուստի եղև ասորական անուն նմա՝ Լա-
զար կմաբգարիոս :

Երկրորդ ամի թգրութե սորա՝ ծնաւ փրկիչն
մեր յս քս որդին նյ՝ թգրն թգրաց և տրն
տրանց . որ և լը մարմնոյ ժառանգ աթոռոյն
դաւթի . վրայ մեծ էր արդարև լինել արգա-
րու ժամանակակից և թգրակից քսի . այլ
մեծ ևս եղև այն , զի արժանի գտաւ յերկա-
րել ՚ի թգրութե իւրում մինչև ՚ի չափ հասա-
կի կատարմանն քսի , և լը նմին առնուլ ըզ-
լուր քարոզութենն , և հաւատալ ՚ի նա : Լազա-
թողեալ զբազմապատիկ զարտաքին գործս
արգարու՝ որովք արգոյ գտաւ առաջի հռով-
մայեցւոց և պարսից և ամազգաց , ՚ի կարգ
անպաշտութենն քս փութասցուք :

Ղեպ եղև արգարու ՚ի պէտս գործոց տրու-
թե առաքել դեսպանս ՚ի սահմանս պաղես-
տինոյ առ մառինոս գործական հռովմայեց-
ւոց զերկոյս ՚ի գլխաւորաց իւրոց զմարիհաբ-
բդելինն աղծնեաց , և զշամշագրամ նահա-
պետ ապահունեաց տոհմին , և զանանէ հա-
ւատարիմ սուրհանդակն իւր : Եւ նյ կատա-
րեալ զգործ պատգամաւորութե իւրեանց՝ ՚ի
դառնալն անտի ելին յեմ տեսանել զփրկ-
կիչն մեր յս քս՝ վրա լրոյ համբաւոց սքանչե-
լագործութեցն . որում ականատես եղեալ
եկին

Եկին պատմեցին աբգարու :

Քնդ որ զարմացել մեծախորհուրդ արքային,
և լուսաւորեալ 'ի վերուստ՝ հաւատաց ճշ-
մարտապէս իբր յարդարեւ որդի նյ . և սսէ .
այն զօրուիք ոչ մարդոյ են , այլ՝ նյ . զի չիք
ոք 'ի մարդկանէ , որ կարէ զմեռեալս յարու-
ցանել , բայց միայն ան : Եւ քանզի ապա-
կանեալ էր մարմինն իւր 'ի չարաչար ցաւոց՝
իբր բորոտուէ , որ պատահեցին նմա՝ 'ի պար-
տից Յին յառաջ քան զեօթն ամ , և 'ի մարդ-
կանէ ոչ եղև նմա հնար բժշկուէ , ետ տա-
նել առ փրկիչն Յի թուղթ աղաչոնաց՝ գալ
բժշկել զնա՝ 'ի ցաւոց անտի , օրինակ զայս .
* Լ՛բգար արշամայ՝ իշխան Յի , առ Գն փրկ-
կիչ և բարերար , որ երևեցար յՅի եէմացւոց ,
ողջոյն : Եւ ոճել է իմ վճ քո , և վճ բժշկուեղ՝
որ լինին 'ի ձեռն քո առանց դեղոց և արմա-
տոց . զի ոնի ասի , տաս դու կուրաց՝ տեսա-
նել և կաղաց գնալ , և զբորոտս սրբես , և
զայսս պիղծս և զդէս հանես . և որ միան-
գամ չարչարեալ են երկար հիւանդութիւնք ,
բժշկես . դու և զմեռելս յարուցանես : Եւ
իբրև լուճայ վասն քո զայս ան , եդի 'ի մտի
իմում մի յերկուց աստի . կամ եթէ դու ան-
իցես իջեալ յերկնից , և գործես զայդ . կմ
թէ որդի նյ , և զայդ առնես : Լ՛որդ վճ ա-
նորիկ գրեցի ես առ քեզ՝ աղաչել զքեզ , զի
աշխատ լինիցիս և եկեսցես առ իս , և բժշ-
կեսցես զհիւանդուիս՝ զոր ունիմ ես : Եւ
լուճայ , զի հրէայք տրտնջեն զքէն , և կամին
չարչարել զքեզ : Եւ այց քաղաք մի փոքրիկ է

կայել զնա, և զոտս նր: և արար զնա ցոյց
բարեկամաց իւրոց. և զձեռս նր հրամայեաց
կտրել կացնով, ապա և զոտան. և այնպէս
անդամ անդամ կտորեցին զնա, մինչև ար-
ձակեաց զոգին երանելի նահատակն քօի բա-
սոս, և կատարեաց զվկայուն իւր բարի խոս-
տովանութիւնս:

Զյետ այտորիկ յառաջ մատուցին վաղվաղա-
կի զեւսեբիոս. ասէ թիւրն. Եւսեբիէ խնայե-
եա՛ դու ի քեզ, և զոհեա՛ տծոցն, զի մի չա-
րաչար մեռանիցիս: Վրնի ետ երանելին եւ-
սեբիոս, և ասէ մեծաճայն. մի լիցի ինձ թո-
ղու զոր իմ, որ սիրեաց զիս, և զսիրելի բա-
րեկամն իմ՝ որ յառաջ կատարեցաւ, որ խոր-
հրդակիցն եղև իմ բարեացն: Եւ թիւրն. ոչ
ոք կայ բարեկամ քո, և ոչ ոք կարե՛ ապ-
րեցուցանել զքեզ ի ձեռաց իմոց: Վրնի ետ
երանելին, և ասէ ցնա. պատահեա՛ց, և մի
ևս երկրորդեացեա՛ զբանս քո: Բարկացեալ
թիւրն՝ հրամայեաց կախել զնա գլխովայր
գերեզմանոց ուօից, և կայել ցիւրաբան չիւր
զոտս նր ի սիւնսն, և այնպէս պրկեալ չար-
չարանօք՝ կատարեաց զվկայուն իւր խաղա-
ղութիւնս:

Եւ յետ նր կատարելոյ ի նր՝ հրամայեաց
ածել զերրորդն. և իւրեւ եկաց առաջի նր
եւտիքոս, ասէ ցնա թիւրն. գիտես՞ զի որ
լսեն ինձ, և առնեն զկամս իմ, չնօրհեմնոց
պարգևս. և որք հակառակ կան բանից իմոց,
չարչարանօք հանեմ ի կենացո յայս. արդ-
ընտրեա՛մ դու քեզ զպարգևսն՝ կամ զմահ
Վրնի

Այնքին ետ սքնե եւ տիբոս , և ասէ . պարզեք
քո թքեղ լիցին 'ի կորուստ . մարդկան պա-
տիւն առ ժամանակ մի է , և նյ զօրութիւն և
պատիւն անվախճան է . զի յոյս երեւելի չի
յոյս . արդքո պատիւնդ և յոյսդ կորուստ է
մեզ : Օյս իբրեւ ասաց երանելին յատենի
անդ , հրամայեաց թիգրն արկանել թ ծամե-
լիս նիւ բեւեռս , և յերիս բարժանել զմար-
մինո նիւ . և այնպէս կատարեաց զվիայութի
իւր զինաւորն քնի :

Այս հրամայեաց բռնաւորն տծել զշոր
բորդն զառաջեաւ , որում անուն էր բասի-
լիս , որ պատուական էր և առաջաւոր 'ի
պալատ նիւ . և ասէ ցնա թիգրն . աղաչեմ
զքեզ , անաս բանից իմոց՝ զոր ինչ ասեմ քեզ .
և յաւելցի պատիւն քո , և փառաւորեցից ըզ-
քեզ քան զամենեւեան՝ որ եւս 'ի պալատի
իմում . և մի որ խաբեսցէ զքեզ մտտի բա-
նիւք . յուշ լիցի քեզ , զի բարի խորհուրդ
խորհիմքեզ . և արարից զքեզ իշխան 'ի վի-
նամ զօրաց իմոց . զի նամոր լսիցէ՝ երանի տա-
ցէ քեզ . և 'ի քէն կատարեսցի նամ արքունի
հրաման . զի ոչ զոք ունիմ 'ի պալատանս ա-
ռաւել քան զքեզ , զի քան զնամ որ առաւել
սիրեմ զքեզ . լուր զոր ինչ ասացի քեզ , և
հաշտի ընդ քեզ ապողոնս մեծ տծն , և փրկէ
զքեզ 'ի կորստենէդ յայդմանէ :

Իսկ երանելին և մեծատոհմն բասիլիս ասէ .
ն դու անդգայ և անմիտ , զի նչ խօսիս . ոչ
դու և ոչ ապողոնդ քո կարէ կեցուցանել
զինքն , և ոչ զքեզ՝ որ յուսացեալ ես 'ի նա .

զի

Սխալման համար՝ «Էջ
 զի ինքն բառին է հրոյ, և նամ որ հաւատայ
 'ի նա' ընմա այրեսցի: (1) այս լինեալ թա-
 քաւորն՝ բարկացաւ յոյժ, և հրամայեաց բե-
 րել սուր, և պատահեաց զորովայն նր. և
 առէ-ցնաւ: Վս զի ստեցեր սիրոյ խոյ, պա-
 տաւեցից զքեզ իբրեւ զամպարիշտ մի:
 Որնի ետ երանելին, և առէ յառաջ ք զա-
 ւանդել հոգւոյն. այսօր կեցուցեր զիս. զի
 աջ օտարացայ 'ի պատուական մահունէն,
 զոր յառաջ մեռան սքեղբարքն իմ: Եւ
 զայս ասացեալ վայելուէն այն և բարեզարմն
 հնջեաց խաղաղութիւն, կատարեալ և սորա
 զվկայութիւն իւր: Եւ 'ի միասին թաղեցան
 չորեքին սք զինուորքն, որք այսպէս կատա-
 բեցան բարի խոստովանութիւնք, յամի տն
 իբր 290. որ օր, ը. եր արաց ամսոյ, առէ
 ճառընտիրն. այն է ը յայսմաւուրաց՝ արաց
 ժգ. և յունվարի 20. յորում աւուր դնեն և
 յոյնք զխիշատակ սքցս պսակելոց 'ի քս յո 'ի
 ամր մեր. որում փառք յաւիտեանս. ամէն:

XX

Ժ Ա Ն Օ Թ Ո Ի Թ Ի Ի Ն Ք

(1) Եւ ունելոյ մեր 'ի ձեռին զայսպիսի ընտիր
 վկայաբանութիւն մեծ ճառընտիր՝ ոչ կարօտացաք այլոց.
 Թող զի բոլանդեանք ոչ ինչ այլ յառաջ բերեն, բայց
 զհամառօտագորուէն ժամագրոց յունաց, որ է քաղուած
 վկայաբանութեա մերոյ. զնոյն իմա և զայսմաւուրաց
 Հ. որ փոքր մի ըարձակ քաղէ: Ուր ծանկր, զի թե-
 րեւ վս երեք հոմաձայնութեա առ յոյնս, Հ. գրէ՝ թէ չո-
 րեքին զինուորք 'ի պատճառս նահատակուէ սքն թէ ոչ
 պոմ

պոռնկայ հաւատացին 'ի քն . ուր Ճ . ցուցանէ , թէ
յայտնեցին զհաւատս՝ զոր ունէին . և ը այսմ նաև 'ի
յաջորդ բանս , ուր Ճ . պատմէ , թէ ապագանք սքց սը
տապնդէին զնն 'ի հաւատս քնի , Հ . լէ հկեկն գրէ՝ թէ
սքքն քարոզէին նց զհաւատս քնի : Դարձեալ փոփա-
նակ լսեցաց ոսկւոյ՝ Հ . և ար իէլ կենդինարո գնեն .
և յաւելլու Հ . ասել , * է ամէն կենդինար Ճ . լիտր ոս-
կի || . որ երեւի չափազանց հաշիւ՝ օտար 'ի ճառընտրէ .
թո՛ղ զի ուր Ճ . գրէ եօթանասուն լիտր վն սքն բա-
սիլիդեայ , Հ . եգեալ է կենդինարո ձ . թերևս հայե-
լով 'ի նախընթացս , զի քսանիւ չափ աւելի էր տոնեալն
միոյ միոյ քան զընկերս իւր :

Դարձեալ Հ . զսքն ետփրոս 'ի չորս ցիցս ասէ կապեալ ,
և 'ի չորս մասունս հերձեալ . իսկ Յ . 'ի չորց ցիցս գնէ
կապեալ , բալց յերես մասունս բաժանեալ : Այլ մեք
ոչինչ փոփոխութի արարաք 'ի բանս ճառընտրին , որ է
աղբիւր յայսմաւուրաց . և եթէ կայցէ ինչ թեթև վրի-
պակ , չէ մարթ ուղղէլ նախ քան զգտանել զոյն բնա-
գիր , որ չերևի 'ի միջի :

ՍԿԸՅԸԻՐԸՆՈՒԹԻՒՒՆ

Սքն Լ. գդեի հայրապետի :

Հ . Գեէր . 21 : Լյորեն . և այլ պարտագիրք հայոց :
Լ . ստեման , և այլք յատրուոց և 'ի յունաց :

Լ . ԴԴԻՒ ՍՈՒՐԻ ՀԸՅՐԸ .
պետն , որ յատրուոց Լ . գէ , կմ
անդէոս կոչի , էր եղեսպացի մե-
տաքսագործ , և խոյրարար աբ-
դարու թիւրին՝ մերոյ . և եղև յորժամ եկն
սք

սք առաքեալն Թադէոս յեղեսիտ , և միլրք-
 տեաց զարքայ , յայնժամ մկրտեցաւ և ադ-
 դէ , և աշակերտեցաւ առաքելոյն . և զգե-
 ցեալ զհոգի նր՝ արժանի եղև ձեռնադրիլ
 ի նմանէ եմիս , և կարգիլ փոխանակ նր հո-
 վիւն և վիշապ Զին միջադետաց հայոց և ասոր-
 ւոց : Այնպէս հայք , նոյնպէս և ասորիք ճանա-
 ցեն զնա առաջին եմիս իւրեանց յետ Թադէո-
 սի իբրև յաջորդ նր : Եւ արդարև սք հայ-
 րապետն ադդէ եղև առաքելաբար քարոզ-
 քանին այն ոչ միայն յուրհայ և ի միջադետս ,
 այլև ի կողմանս ասորեստանեայց և մարաց
 և պարսից , սերմանելով յամ տեղիս զաւե-
 տարանն քմի , և առնելով նշանս մեծամեծս :
 Եւ էր յաջողութի առաքելական քարոզութե և
 առաջնորդութե սքյն ադդէի ի կենդանութե
 երանելի Թիմոթէոս արքարու . այլ յետ փոխ-
 ման նր՝ քանզի անանուն որդի նր և անատ-
 րուկ քեռորդին Թողին զպաշտօն քմի այն մե-
 րոյ , և դարձան ի կուսապաշտութի , բազում
 հալածանս կրեաց հայրապետն ադդէ հան-
 դերձ հաւատացեալ հօտիւնս : Եւ և յայտ-
 նութի նաժային վա գաղտնի խորհրդոյ չա-
 րութեան արքային . իբր զի անանուն արքայ
 դժուարեալ է գործն քրիստոնէից , զի մե-
 ծարեալ պատուէին երկրպագութի զանձե-
 քադորձ գաստառակ փրկչին՝ զոր եղեալ էր
 արքարու ի վր դրան ուռհայու , խորհէր
 բառնալ և կորուսանել զայն , և կանգնել
 անդանօր զպատկեր կուոց :

Ամեն իբր յարուցել ադդէի հայրապետի գիւ-
 շե .

շերայն՝ հառ ը խր զոմանա՝ ի բարեպաշտից,
և եփեալ ՚ի դռուն քաղաքին՝ ետ կախել
կանթեզ առաջի սք դասառաւիկին , որ եր
եգեալ ՚ի գողաւոր վայրի խորագոյնս . և
կղննորք ծածկեալ զայն՝ ետ ծեփել և հա
ւասարել որմոյ . և այնպէս խափանեցաւ
խորհուրդ չարին . մինչև յեա ժամանակաց
՚ի ծաղկիլ քրիստոնէութե գտաւ անդ փրկ
չական պատկերն անարատ . և եղաւ յեկե
զեցի սք անձանի՝ որ յեգեալս :

Իսկ անօրէն արքայն անանուն յղեաց պատ
ճառանօք պատուէր առ աղգէ , զի արասցէ
նմա խոյր բեհեղեայ անկոճածոյ յոսկոյ ,
'ոնք յառաջագոյն առնէր հօրն նր : Ի՞նչ այս
ետ պիտի սք հայրապետն . ոչ արասցեն ձեռք
իմ խոյր գաղաթան անարժանի , որ ոչ եր
կրրպագէ քսի այ կենդանոյ : Յայնժամ
բարկացեալ թգրն՝ հրամայեաց մոռնմ՝ ի զի
նակրացն երթալ կտրել զստս սքյն արտ
որոյ գնացեալ և տեսեալ զնա՝ զի նստէր յա
թառ վգպութեն , հաճ սուտերաւ և ՚ի բաց
կտրեաց զսրունս նր . և նոյնժամայն աւան
դեաց զոգին :

Ո՛ւրս ծայրաբաղ արարեալ՝ համառօտ յի
շատակեցաք , ասէ խորենացին , ոնք զառ ՚ի
յալոց պատմեալ նախկին . զոր օգինակ առ
նէ և զքաղոճած վարուց սքյն թաղէի հա
րեանցի՝ առաքելով գրնիկերցազա առ նախ
կին գրիչս . յորմէ յայտ է թէ ոնք կայ ՚ի ճա
ռընտիրս ըարձակ վարք թաղէի , նոյնպէս
պարտի լինել և աղգէի . այլ ոչ յաջողեաց
մեզ

Սա վա առաւել հեղութէն և իմաստունէն ,
միանգամայն և պարթեական տիոցն , կոչիւր
Լազա . այր . զոր ոչ կարելով ուղղախօսել
յունաց և ասորւոց , կոչեցին՝ Լազար կամ
ապկար , աւկարիոս կմապկարէս և ապակա-
րոս . ուստի եղև սոլորական անուն նմ՝ Լա-
զար կմաբգարիոս :

Երկրորդ ամի Թադրուէ սորա՝ ծնաւ փրկիչն
մեր յն քն որդին նյ՝ Թադրն Թադրաց և նորն
նորանց . որ և իմ մարմնոյ ժառանգ աթոռոյն
դաւթի . վայ մեծ էր արդարև լինել արգա-
րու ժամանակակից և Թադրակից քնի . այլ
մեծ ևս եղև այն , զի արժանի գտաւ յերկա-
րել՝ ի Թադրուէ իւրում մինչև ի չափ հասա-
կի կատարմանն քնի , և իմ նմին առնուլ ըզ-
լուր քարոզուէնք , և հաւատալ ի նա : Լազար
Թողեալ զբազմապատիկ զարտաքին գործս
աբգարու՝ որովք արգոյ գտաւ առաջի հռով-
մայեցւոց և պարսից և նմազգաց , ի կարգ
նծպաշտուէնք փութասցուք :

Ղաֆայ եղև արգարու ի պէտս գործոց նորու
Թէ առաքել դեսպանս ի սահմանս պաղես-
տինոյ առ մառինոս գործակալն հռովմայեց-
ւոց զերկոյս ի գլխաւորաց իւրոց զմարիհաբ-
բդեշին աղձնեաց , և զշամշաբրամ նահա-
պետ ապահունեաց տոհմին , և զանանէ հա-
ւատարիմ սուրհանդակն իւր : Եւ նյ կատա-
րեալ զգործ պատգամաւորուէ իւրեանց՝ ի
դառնալն անտի ելին յեհմտեսանել զփր-
կիչն մեր յն քն՝ վա լոյ համբաւոց սքանչե-
լագործութեցն . որում ականատես եղեալ
եկին

Եկին պատմեցին արգարու :

Ի՛նդ որ զարմացե՛լ մեծախորհուրդ արքային,
 և լուսաւորեալ ՚ի վերուստ՝ հաւատաց ճըշ-
 մարտապէս իբր յարդարեւ որդի ի՛նչ . և սասե-
 ալն զօրուիք ո՛չ մարդոյ են , այլ՝ ի՛նչ . զի չիք
 ոք ՚ի մարդկանէ , որ կարէ զմեռեալս յարու-
 ցանել , բայց միայն ան : Եւ քանզի ապա-
 կանեալ էր մարմինն իւր ՚ի չարաչար ցաւոց՝
 իբր բորոտուէ , որ պատահեցին նմա ՚ի պար-
 տից Յին յառաջ քան զեօթն ամ , և ՚ի մարդ-
 կանէ ո՛չ եղև նմա հնար բժշկուէ , եւ տա-
 նել առ փրկիչն Յի Թուղթ աղաչոնաց՝ դալ
 բժշկել զնա ՚ի ցաւոց անտի , օրինակ զայս .

* Լ՛բգար արշամայ՝ իշխան Յի , սու չիք
 կիչ և բարերար , որ երևեցար յ՝ Յի Եհմացւոց ,
 ողջոյն : Ի ո՛նէլ է իմ վիճքս , և վիճ բժշկուե՛դ՝
 որ լինին ՚ի ձեռս քո առանց դեղոց . և արմա-
 տոց . զի ո՛նի ասի , տաս դու կուրաց՝ տեսա-
 նել և կաղաց գնալ , և զգորոտս սրբես , և
 զայսս պիղծս և զդէս հանես . և որ միան-
 գամ չարչարեալ են երկար հիւանդութիւնք ,
 բժշկես . դու և զմեռելս յարուցանես : Եւ
 իբրև լուճայ վասն քո զայս ան , եդի ՚ի մտի
 իմում մի յերկուց աստի . կամ եթէ դու ան-
 իցես իջեալ յերկնից , և գործես զայդ . կի՛
 թէ որդի ի՛նչ , և զայդ առնես : Լ՛րդ վիճ աշ-
 նորիկ գրեցի ես առ քեզ՝ աղաչել զքեզ , զի
 աշխատ լինիցիս և եկեսցես առ իս , և բժշ-
 կեսցես զհիւանդութիւնս՝ զոր ունիմ ես : Եւ
 լուճայ , զի հրէայք տրտնջեն զքէն , և կամին
 չարչարել զքեզ : Եւ այց քաղաք մի փոքրիկ է
 իմ ,

իմ, և բաւական է մեզ երկոցունցս ։

Սխառուն էր ետ արգար հրեշտակաց իւրոց .
 զի թէ ոչ կամեսցի գալ յո , գոնէ բերցին
 զկենդանադիր պատկեր փրկչին . և առ այս
 յղեաց ասին ոմանք պատկերահասն մի յով-
 հաննէս անուն , որ լի ալոց է նա ինքն անա-
 նէ սուրհանդակ՝ զոր ասորիք հաննէ կոչելին :
 Մտք տարեալ հրեշտակաց զԹուղթն արգա-
 ռու առ յո՝ պատահեցին նմա յէմ յառուր ար-
 մաւենեաց : () այս վկայէ (ասէ խորենացին)
 աւետարանական բանն , եթէ էին ոմանք՝ ի
 հեթանոսաց ելելոց յեհմ . և ոչ համարձա-
 կեալ անձամբ մատչիլ և ասել զպատգամն
 առ յո , մատեան առ փիլիպպոս , և ասին .
 Զոր կամիմք զյո տեսանել . և փիլիպպոս ա-
 սէ ցանդրէաս . և անգրէաս և փիլիպպոս ա-
 սեն ցյո : Եւ յո ասէ . եհաս ժամ , զի փա-
 ռաւորեսցի որդի մարգոյ . ոպ թէ՝ հասել է
 ժամանակ իմ ելանել՝ ի խաչ , որ է ինձ փառք ,
 և այնուհետեւ քարոզիլ անունն իմոյ և ի հե-
 թանոսս փառօք : Եւ իմն իրի խոյ յայնմ ժա-
 մանակի՝ յորում կոչէր զնա արգար , ոչ էառ
 յանձն երթալ Զորն . բայց թղթոյ արժանի
 արար զնա . որ չէր փոքր պատիւ ծառային
 իւրոյ արգարու : Եւ այս էր պննի թղթոյն
 արգարու , զոր գրեաց Թումաս առաքեալն
 հրամանաւ փրկչին՝ ի դիմաց նր և ի բերա-
 նոյ :

* Երանի իցէ այնմ , որ հաւատայ յիս , իբ-
 րե ոչ իցէ նր տեսեալ զիս . զի գրեալ է վն
 իմ այսպէս . զի որք տեսանեն զիս՝ ոչ հաւա-
 տաւ

տասցեն յիս . և որք ոչն տեսանեն , նք հա-
ւատասցեն և կեցցեն : Իսկ վասն այնր , զի
գրեցեր գու առ իս՝ դալ ինձ առ քեզ , ար-
ժան է ինձ կատարել աստ զնմ ինչ՝ վն որոյ
առաքեցայ ես : Եւ իբրեւ կատարեցից զայս ,
այսա համբարձայց առ այն՝ որ առաքեացն
զիս . և յորժամ համբարձայց , առաքեցից
զմի յաշակերտաց իմոց աստի , զի զցաւս քո
բռնեցես . և կեանս քեզ , և որ քեզ են ,
չնորհեսցէ ॥ :

Եւ այս ի գուն գործել հրեշտակաց արգարու
գէթ զպատկեր փրկչին առնուլ ՚ի ձեռն
պատկերահանի , իբրեւ ՚ի դերեւ ելին ՚ի խոր
հրդոց իւրեանց , զի ոչ կարէր նկարիչն առ-
նուլ ի՛նչ զճշգրիտ նմանութի նոյն , գլխաւ
՚ի նոյն յաճած կազէտն նմի , և առեալ դաս-
տառակ մի սք՝ եդ . ՚ի վր նմային երեսաց իւ-
րոց . և տպաւորեալ ՚ի նմին զկենդանագիր
իւր երկրպագելի՝ ետ նոցա ք փափաքանաց
արգարու հանդերձ թղթովն :

Օ այս թուղթ երեւ (ասէ խորենացին) առ
նան սուրհանդակ արգարու . ք որում և ըզ-
կենդանագրուի փրկչական պատկերին , որ
և կոչի սք դաստառակ , կամ անձեղագործ
պատկեր . Օ որս ընկալել արգարու , և հա-
ւատով երկրպագեալ մնայր . իման խոստ-
մանց փրկչին աներկբայ յուսով . մինչդի թե-
պէտեւ լուաւ զհամբաւ խաչելուէ նր , ոչինչ
թերեհաւատեաց . և ՚ի լսել զյարուի նր և
զհամբարձումն՝ ևս ք զևս հաստատեցաւ ՚ի
վր բանից փրկչին գրելոց ՚ի թղթի անդ նր :

զի ինքն բաժին է հրոյ , և ամ որ հաւատայ
'ի նա' ը նմա այրեսցի : Օ այս լուեալ թա-
գաւորն՝ բարկացաւ յոյժ , և հրամայեաց բե-
րել սուր , և պատահեաց զորովայն նք . և
ասէ . ցնա : վս զի ստեցեր սիրոյ իմոյ , պա-
տառեցից զքեզ իբրեւ զամպարիշտ մի :

Պննի ետ երանելին , և ասէ յառաջ չք զա-
ւանդել հոգւոյն . այսօր կեցուցեր զիս . զի
նչ օտարացայ 'ի պատուական մահունէն ,
զոր յառաջ մեռան սք եղբարքն իմ : Եւ
զայս ասացեալ վայելուչն այն և բարեզարմն՝
ննջեաց խաղաղութիւն , կատարեալ և սորա
զվկայութիւն իւր : Եւ 'ի միասին թաղեցան
չորեքին սք զինուորքն , որք այսպէս կատա-
րեցան բարի խոստովանութիւնք , յամի նին
իբր 290 . որ օր , ը . էր արաց ամսոյ , ասէ
ճսուրնտիրն . այն է ը յայսմաւուրաց՝ արաց
ԺԳ . և յունվարի 20 . յորում աւուր դնեն և
յոյնք զյիշատակ սքցս պսակելոց 'ի քս յո 'ի
նր մեր . զորում փառք յաւիտեանս . ամէն :

XX

Ծ Ա Ն Օ Թ Ո Ւ Թ Ի Ի Ն Ք

(1) Եւ ունելոյ մեր 'ի ձեռին զպսպիսի ընտիր
վկայաբանութիւն 'ի մեծ ճառքնորի՝ ոչ կարօտացաք այլոց .
թող զի բոլանդեանք ոչ ինչ այլ յառաջ բերեն , բայց
զհամառօտագրուն ժամագրոց յունաց , որ է քաղուած
վկայաբանութեն մերոյ . զնոյն իմն և զայսմաւուրաց
Հ . որ փոքր մի ըարձակ քաղէ : Ուր ծանիր , զի թե-
րեւս վս իրիք հոմաձայնուն առ յոյնս , Հ . գրէ՝ Թէ չո
րեքին զինուորք 'ի պատճառս նահատակուն սքյն Թէռ
պոմ

պոմկայ հաւատացին 'ի քն . ուր Ճ . ցուցանէ , թէ
յայտնեցին զհաւատս՝ զոր ունէին . և ը այսմ նաև 'ի
յաջորդ բանս , ուր Ճ . պատմէ , թէ ապակաւնք սքց սր
տապնդէին զնո 'ի հաւատս քնի , Հ . Ե հկնկն գրէ՝ թէ
սքքն քարոզէին նց զհաւատս քնի : Դարձեալ փոխա
նակ լտերաց ոսկւոյ՝ Հ . և ար իէլ կենդինարս գնեն .
և յաւելու Հ . ասել , * է ամէն կենդինար ճ լտր ոս
կի || . որ երևի չափազանց հաշիւ՝ օտար 'ի ճառընտրէ .
թող զն ուր Ճ . գրէ եօթանասուն լտր վն սքյն բա
սիլիգեայ , Հ . եդեալ է կենդինարս ձ . Թերևս հայե
լով 'ի նախընթացս , զն քսանիւ չափ ուեւի էր տոճեալն
միոյ միոյ քան զընկերս իւր :

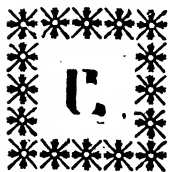
Դարձեալ Հ . զսքն եւտիքոս 'ի չորս ցիցս ասէ կապեւ ,
և 'ի չորս մասունս հերձեալ . իսկ Յ . 'ի չորց ցիցս գնէ
կապեալ , բայց յերես մասունս բաժանեալ : Այլ մեք
ոչինչ փոփոխութի արարաք 'ի բանս ճառընտրին , որ է
աղբիւր յայսմաւուրաց . և եթէ կայցէ ինչ թեթեւ վրի
պակ , չէ՛ մարթ ուղղել նախ քան զգտանել զոյն բնա
դիր , որ չերևի 'ի միջի :

ՍԿԸՅԸԲԸՆՈՒԹԻՒՒՆ

Սքյն Լ. գդէի հայրապետի :

Հ . Գեեկո . 21 : Խորեն . և այլ պատմագիրք հայոց :
Լ . ասեման , և այլ յատորաոյ և 'ի յունաց :

Լ . ԴԴԻՒ ՍՈՒՐԸ ՀԸՅՐԸ .
պետն , որ յասորուոյ Լ . գէ , կմ
անդէոս կոչի , էր եդեօացի մե
տաքսագործ , և խոյրարար աբ
դարու Թգրին մերոյ . և եղև յորժամ եկն
սք

սը առաքեալն Թադէոս յեղեսիա, և միլըս-
 տեաց զարքայ, յայնժամ մկրտեցաւ և ադ-
 դէ, և աշակերտեցաւ առաքելոյն. և զգե-
 ցեալ զհոգի նր՝ արժանի եղև ձեռնադրիլ
 ի նմանէ եղիս, և կարգիլ փոխանակ նր հո-
 վիւն և վիշապ Եին միջագետաց հայոց և ասոր-
 ւոց: Եւ նա հայք, նոյնպէս և ասորիք ճանա-
 չեն զնա առաջին եղիս իւրեանց յետ Թադէո-
 սի իբրև յաջորդ նր: Եւ արդարև սը հայ-
 քապետն ադդէ եղև առաքելաբար քարոզ
 քանին նոյն միայն յուրհայ և ի միջագետս,
 այլ և ի կողմանս ասորեստանեայց և մարաց
 և պարսից, սերմանելով յամ տեղիս զաւե-
 տարանն քոի, և առնելով նշանս մեծամեծս:
 Եւ եր յաջողութի առաքելակեան քարոզուէ և
 առաջնորդուէ սըյն ադդէի ի կենդանութե
 երանելի Թորին արգարու. այլ յետ փոխ-
 ման նր՝ քանզի անանուն որդի նր և սանատ-
 րուկ քեռորդին Թողին զպաշտօն քոի նոյ մե-
 րոյ, և գարձան ի կռապաշտութի, բազում
 հալածանս կրեաց հայրապետն ադդէ հան-
 դերձ հաւատացեալ հօտիւն: Եւ առ և յայտ-
 նութի նժային վճ գաղտնի խորհրդոյ չա-
 րութեան արքային. իբր զի անանուն արքայ
 դժուարեալ լի գործն քրիստոնէից, զի մե-
 ծարեալ պատուէին երկրպագութի զանձե-
 քադորժ դաստառակ փրկչին՝ զոր եղեալ եր
 արգարու ի վր դրան ուռհայու, խորհեր
 քառնալ և կորուսանել զայն, և կանգնել
 անդանօր զպատկեր կուոց:

Եւ Եր իբր յարուցել ադդէի հայրապետի գիւ-
 շե-

շերայն՝ էառ իւր զոմանա՝ ի բարեպաշտից,
 և եկեալ ի դռնն քաղաքին՝ ետ կախել
 կանթեզ առաջի սք դասառաւիկին, որ եր
 եղեալ ի գողաւոր վայրի խորագոյնս . և
 կղնարօք ծածկեալ զայն՝ ետ ծեփել և հա
 լասարել որմոյ . և այնպէս խափանեցաւ
 խորհուրդ չարին . մինչև յետ ժամանակաց
 ի ծաղկիլ քրիստոնէութե գտաւ անգ փրկ
 չական պատկերն անարատ . և եղաւ յեկե
 ղեցի սք անձանի՝ որ յեղեւիս :

Իսկ անօրէն արքայն անանուն յղեաց պատ
 ճառանօք պատուէր առ ազգէ, զի արասցե
 նմա խոյր բեհեղեայ անկուածոյ յոսկոյ,
 ոնչ յառաջագոյն առնէր հօրն նք : Ի՞նչ այս
 լետ պիտի սք հայրապետն . ոչ արասցեն ձեռք
 իմ խոյր գաղաթան անարժանի, որ ոչ եր
 կրրպագէ քոն նյ կենդանւոյ : Յայնժամ
 բարկացեալ թէրն՝ հրամայեաց միռւմ ի զի
 նակրացն երթալ կտրել զօտս սքյն սրով .
 որոյ գնացեալ և տեսեալ զնա՝ զի նստէր յա
 թառ վէպութեն, էած սուտերաւ և ի բաց
 կտրեաց զսրունս նք . և նոյնժամայն աւան
 գեաց զողին :

Ու այս ծայրաքաղ արարեալ՝ համառօտ յի
 շատակեցաք, ասէ խորենացին, ոնչ զառ ի
 յալոց պատմեալ նախկին . զոր օրինակ առ
 նէ և զքաղուած վարուց սքյն թաղէի հա
 րեանցի՝ առաքելով զքնիւրեցեղս առ նախ
 կին գրիչս . յորմէ յայտ է թէ ոնչ կայ ի ճա
 ողնտիրս լարձակ վարք թաղէի, նոյնպէս
 պարտի լինել և աղղի . այլ ոչ յաջողեաց
 մեզ

մեզ տեսանել զայն :

Լ՝ յԼ արժան է լսել՝ զոր 'ի վիճակերէ խորե-
նացին , թէ անձային իմն աննարկուք խնդ-
րեցաւ վրէժ մահունան ադդէի յորդւոյն ար-
գարու . քանզի սիւն կճեայ կանգնել տալո
յեդեմիա 'ի վերնատունն ապարանից իւրոց ,
և ինքն 'ի ներքոյ կալով՝ հրամայէր զորպէս
առնել . որ զերծեալ յունդաջն՝ անկաւ 'ի
վիճակ , և խորտակեաց զտան և սատակեաց :
Լ՝ և իսկոյն պատգամ բնակչաց քաղաքին եկն
առ սանատրուկ 'ի մեծն հայս՝ խնդրելով
պայման ուխտի , զի մի վրդովեսցէ զնոսա 'ի
քրիստոնէութի հաւատոց , և նք տացեն զքա-
ղաքն 'ի ձեռս , և զգանձս թգրին . զոր առել
յետոյ ստեաց . նաև զամարու զաւակ տանն
արգարու մաշեաց սրով . և այնպէս յաջոր-
դութի համօրէն թգրուե հայոց արշակու-
նեաց էանց 'ի ցեղն սանատրկոյ . բայց յետ
սակաւուց եդեմիա և ամմիջագետք անկան

Է իշխանութի հռոմայեցեաց :

Լ՝ յԼ յայս ամ փոփոխութիս ոչ պակասեաց
քրիստոնէութի յեդեմիոյ , այլ հանդերձ հա-
լածանօք մնացանդ միշտ հօտն քմական , և
հովիւն նոց՝ անթողակալ սք առաքելոյն թա-
դէի և յաջորդ ադդէի սք հայրապետին մին
չև ցայսօր : Վրեաց ասեն օքն թադէոս և
կանոնս զգուշաւորս , և ետ յադդէ եղան .
որոց նշմարանք երեւին ցարդ 'ի կանոնադիրա :

Վ. Ե. Բ. Ք. Ս Բ Բ Ո Յ Ն

Լճագարու Թաղաւորի :

Հ. դեկտ. 31: և ևս Հ. և Հ. օգոստ. 16: Լճագարու . Թ. 13 : Խորեհայի . և այլ պատմագիրք
հայոց և յունաց և ասորաց տա հասարակ :

Լ. Խ. Բ. Ք. Ս Բ Բ Ո Յ Ն

ցեալ Թաղաւորս Յի՛ մեծաւոր
և մեծահաւատարեայն մեր աբ-
գար՝ էր արշակունի պարթեւ՝
որդի արշամայ որդւոյ տիգրանայ , Թէր նմ
հայոց Յի՛ մեծի և փոքու . որ վրձնորդելոյ
գեղեւտիս քաղաք՝ որ և սուհայ , և անգ զնե
լոյ զարքունիս իւր , կոչեցաւ և արքայ միջա-
գետաց , և անխտիր՝ Թէր հայոց և ասորւոց .
ունի և Թաղաւոր եղեռացւոց , և իշխան Յի ,
կմ ի յունաց դօրարքա , քի իշխան տեղւոյ .
ևս և տինասդիս , քի հզօր կմ հարուստ իշ-
խան՝ ոռհենայ կմ ուտրոյենայ , որով իմա-
նան զուհայ կմ զխորհէն գաւառ . սահմա-
նակից . կոչեն և արքայ ադիաբենաց , կամ
հադիաբայ միջագետաց՝ սահմանակից պա-
րեստանեայց . զի ցայն վայրս տարածեալ էր
Թէրուի հայոց յաւուրցն տիգրանայ միջնոյ
մինչև ցեփուն նի ցարգար :

Վ

K

Սա

Սա վա առաւել հեզութեն և խմաստունեն ,
միանգամայն և պարթևական տիոցն , կոչիւր
Լազալ . զոր ոչ կարելով ուղղախօսել
յունաց և ասորւոց , կոչեցին՝ Լազար կամ
ապկար , աւկարիոս կամ ապկարէս և ապակա-
րոս . ուստի եղև սովորական անուն նմ՝ Լա-
զար կամ արգարիոս :

Երկրորդ ամի թգրուէ սորա՝ ծնաւ փրկիչն
մեր յն քն որդին նյ՝ թգրն թգրաց և նորն
նորանց . որ և լի մարմնոյ ժառանգ աթուոյն
դաւթի . վայ մեծ էր արդարև լինել արգա-
րու ժամանակակից և թգրակից քնի . այլ
մեծ ևս եղև այն , զի արժանի գտաւ յերկա-
րել՝ ի թգրուէ իւրում մինչև ի չափ հասա-
կի կատարմանն քնի , և լի նմին առնուլ ըզ-
լուր քարոզուէ նր , և հաւատալ ի նա : Լազար
թողեալ զքաղմասպատիկ զարտաքին գործս
արգարու՝ որովք արգոյ գտաւ առաջի հռով-
մայեցւոց և պարսից և նմազգաց , ի կարգ
նծալաշտուէ նր փութասցուք :

Ղեպ եղև արգարու ի պէտս գործոց նորու
թէ առաքել դեսպանս ի սահմանս պաղես-
տինոյ առ մառինոս գործակալն հռովմայեց-
ւոց զերկոյս ի գլխաւորաց իւրոց զմարիհաբ-
բդէշին աղծնեաց , և զչամշադրամ նահա-
պետ ապահունեաց տոհմին , և զանանէ հա-
ւատարիմ սուրհանդակն իւր : Եւ նյ կատա-
րեալ զգործ պատգամաւորուէ իւրեանց՝ ի
դառնալն անտի ելին յեհմտեսանել զփր-
կիչն մեր յն քն՝ վա լոյ համբաւոց սքանչե-
լագործութեցն . որում ականատես եղեալ
եկին

Եկին պատմեցին արգարու :

Ի՛նչ որ զարմացե՛լ մեծախորհուրդ արքային,
և լուսաւորեալ ՚ի վերուստ՝ հաւատաց ճըշ-
մարտապէս իբր յարդարեւ որդի ինձ . և սստե-
այն զօրութիւն ո՛չ մարդոյ են , այլ՝ ինձ . զի չի՞ք
ոք ՚ի մարդկանէ , որ կարէ զմեռեալս յարու-
ցանել , բայց միայն անձ : Եւ քանզի ապա-
կանեալ էր մարմինն իւր ՚ի չարաչար ցաւոց՝
իբր բորոտուէ , որ պատահեցին նմա ՚ի պար-
տից Յին յառաջ քան զեօթն ամ , և ՚ի մարդ-
կանէ ո՛չ եղև նմա հնար բժշկուէ , եւ տա-
նել առ փրկիչն Յի թուղթ աղաչոնաց՝ դալ
բժշկել զնա ՚ի ցաւոց անտի , օրինակ զայս .
* Լ՛բգար արշամայ՝ իշխան Յի , սու : Եւ փրկ-
կիչ և բարերար , որ երևեցար յ՝ Յի եհմացւոց ,
ողջոյն : Եւ ո՛հե՛լ է իմ վա՛քո , և վա՛ք բժշկուէդ՝
որ լինին ՚ի ձեռն քո առանց դեղոց . և արմա-
տոց . զի ո՛նի ասի , տաս դու կուրաց՝ տեսա-
նել և կաղաց գնալ , և զբորոտս սրբես , և
զայսս պիղծս և զդեռ հանես . և որ միան-
գամ չարաչարեալ են երկար հիւանդութիւնք ,
բժշկես . դու և զմեռելս յարուցանես : Եւ
իբրև լու՛նայ վասն քո զայս անձ , եդի ՚ի մտի
իմում մի յերկուց աստի . կամե՛թէ դու ան-
իցես իջեալ յերկնից , և գործես զայդ . կո՞ք
թէ որդի ինձ , և զայդ առնես : Եւ որդի վա՛յ-
նորիկ գրեցի ես առ քեզ՝ աղաչել զքեզ , զի
աշխատ լինիցիս և եկեսցես առ իս , և բժշ-
կեսցես զհիւանդութիւնս՝ զոր ունիմ ես : Եւ ան-
լու՛նայ , զի հրէայք տրտնջեն զքէն , և կամին
չարաչարել զքեզ : Եւ այց քաղաք մի փոքրիկ է
իմ ,

իմ, և բաւական է մեզ երկոցուոնցս ։
 Վատուէր ետ արգար հրեշտակաց իւրոց .
 զի թէ ոչ կամեսցի գալ յո , գոնէ բերցեն
 զկենդանադիր պատկեր փրկչին . և առ այս
 յղեաց ասեն ոմանք պատկերահասն մի յով .
 հաննէս անուն , որ լի այլոց է նա ինքն անա-
 նէ սուրհանդակ՝ զոր ասորիք հաննէ կոչելին ։
 Ղրդ տարեալ հրեշտակաց զԹուղթն արգա-
 րու առ յո՝ պատահեցին նմա յէմ յաւուր ար-
 մաւենեաց ։ () այս վկայէ (ասէ խորենացին)
 աւետարանական բանն , եթէ էին ոմանք՝ ի
 հեթանոսաց ելելոց յեհմ . և ոչ համարձա-
 կեալ անձամբ մատչիլ և ասել զպատգամն
 առ յո , մատեան առ փիլիպպոս , և ասեն .
 ձոր կամիմք զյո տեսանել . և փիլիպպոս ա-
 սէ ցանդրէաս . և անգրէաս և փիլիպպոս ա-
 սեն ցյո : Եւ յո ոսէ . եհաս ժամ , զի փա-
 ռաւորեսցի որդի մարդոյ . ոնք թէ՝ հասել է
 ժամանակ իմե լանել՝ ի խաչ , որ է ինձ փառք ,
 և այնուհետե քարոզիլ անուան իմոյ և ի հե-
 թանոսս փառք : Նմին իրի իսկ յայնմ ժա-
 մանակի՝ յորում կոչէր զնա արգար , ոչ էառ
 յանձն երթալ ձորն . բայց թղթոյ արժանի
 արար զնա . որ չէր փոքր պատիւ ծառային
 իւրոյ արգարու : Եւ այս էր պինի թղթոյն
 արգարու , զոր գրեաց Թուօմաս առաքեալն
 հրամանաւ փրկչին՝ ի դիմաց նր և ի բերա-
 նոյ :

* Երանի իցէ այնմ , որ հաւատայ յիս , իբ-
 րե ոչ իցէ նք տեսեալ զիս . զի գրեալ է վն
 իմ այսպէս . զի օրք տեսանեն զիս՝ ոչ հաւա-
 տաւ

տասցեն յիս . և որք ոչն տեսանեն , նք հա-
ւատասցեն և կեցցեն : Իսկ վասն այնր , զի
գրեցեր գու առ իս՝ դալ ինձ առ քեզ , ար-
ժան է ինձ կատարել աստ զամ ինչ՝ վա որոյ
առաքեցայ ես : Եւ իբրեւ կատարեցից զայս ,
այսա համբարձայց առ այն՝ որ առաքեացն
զիս . և յորժամ համբարձայց , առաքեցից
զմի յաշակերտաց իմոց աստի , զի զցաւս քո
բռչկեսցի . և կեանս քեզ , և որ քեզ են ,
չնորհեսցի ॥ :

Եւ պա՛ր գուն գործել հրեշտակաց արգարու
գէթ զպատկեր փրկչին առնուլ ՚ի ձեռն
պատկերահանի , իբրեւ ՚ի դերեւ ելին ՚ի խոր
հրդոց իւրեանց , զի ոչ կարէր նկարիչն առ-
նուլ ինչք զճշգրիտ նմանութիւն , գլխաւ
՚ի նոյն յա ծածկագէտն ամի , և առեալ դաս-
տառակ մի սք՝ եդ . ՚ի վր նժային երեսաց իւ-
րոց . և տպաւորեալ ՚ի նմին զկենդանագիր
իւր երկրպագելի՝ ետ նոցա ք փափաքանաց
արգարու հանդերձ թղթովն :

Օ այս թուղթ երեր (ասէ խորենացին) առ
նան սուրհանդակ արգարու . ք որում և բզ-
կենդանագրուի փրկչական պատկերին , որ
և կոչի սք դաստառակ , կամ անձեռագործ
պատկեր . Օ որո ընկալել արգարու , և հա-
ւատով երկրպագեալ մնայր . իման խոստ-
մանց փրկչին աներկբայ յուսով . մինչգի թե-
պէտեւ լուաւ զհամբաւ խաչելուէ նր , ոչինչ
թերեհաւատեաց . և ՚ի լսել զյարուի նր և
զհամբարձումն՝ ևս ք զեւ հաստատեցաւ ՚ի
վր բանից փրկչին գրելոց ՚ի թղթի անդ նր :

Լսյա յեւ համբառնալոյ փրկչին մերոյ, և իջանելոյ հոգւոյն աջ 'ի վերնատունն, (Թողմաս առաքել մի յերկոտասանից 'ի կատարել զբան տն իւրոյ և վիշապի, առաքեաց զմի յեօ. Թանասնից՝ որ և եղբայր նր երկո՞ւորեակ՝ Թադէոս անուն, 'ի քաղաքն եդեսիա, բժշկել զարգար, և աւետարանել ը բանին տն: Եւ սքն. Թադէոս եկեալ նախ իջևանեցաւ 'ի տուն տուբիայ իշխանին բազրատունեաց, որք էին յազգէ՝ հրէից. և յետ ձգելոյ զնա 'ի հաւատս՝ քսի՝ հանդերձ երևելի նշանօք և զօրուք, ճանապարհ եբաց քարոզուէ աւետարանին. քանզի ել համբաւ նորա ը ամ քաղաքն, և եհաս յունկն արքայի:

Ի ունեալ արգարու՝ ասէ. նա է՝ վասն որոյ գրեացն յս. և իսկոյն կոչեաց զնա. և եղև 'ի մօտնելն Թադէի՝ տեսիլ մեծ երևեցաւ արգարու յերեսն Թադէի. և յարուցեալ 'ի գահոյիցն՝ անկաւ 'ի վր երեսաց իւրոց, և երկիրեպագ. նմ. և զարմացան ամ իշխանքն՝ որ շուրջն կային. զի ոչ գիտացին զտեսիլն: Եւ սէ ցնա արգար. եթէ դո՞ւ իցես արդարև աշակերտ օրհնելոյն յսի, զոր ասաց առաքել ինձ այսր. և կարօղ իցես բժշկել զցաւս իմ: Սքնի ետ Թադէ. եթէ հաւատասցես 'ի քս յս յորդի ան, տացին խնդրո՞ւածք սրտի քոյ: Եւ սէ ցնա արգար. ես հաւատացի 'ի նա, և 'ի հայրն նր. վսյ կամեցայ առնուլ զզօրս իմ, և գալ կոտորել զհրէայսն՝ որ խաչեցին զնա, եթէ ոչ էի արգելեալ վս Թորուէն հռովմայեցւոց: Եւ յայսմ բանէ սկիզբն արարել Թա.

Ժողէի՝ աւետարանեաց նմա և քաղաքինը .
 և եղեալ ձեռն 'ի վր' բժշկեաց զնա առ ժա-
 րայն . նոյնպէս և զարդիու պատագրոս, այս
 և ոտնացաւ և անդամալոյծ՝ իշխան քաղաքին
 և պատուական յամ տանն արքունի , նաե-
 լամ՝ որ էին 'ի քաղաքին հիւանդք և ախ-
 տաժէտք , բժշկեաց :

Եւ հաւատացին ամենեքեան , և մկրտեցաւ
 խնն արգար և նամ քաղաքն . և զդուրս տա-
 շարաց կռոցն փակեցին . և որ 'ի բագինն և
 'ի տեանն կային պատկերքն , ծածկեալ պա-
 տելին եղեգամբք . և ոչ զոք ածէր բռնութի
 'ի հաւատս՝ ոչ Թաղէոս առաքեալն , և ոչ
 արգար Թաւորն . բայց օրն օրէ յաւելեալ 'ի
 հաւատացելն՝ բազմանային քրիստոնեայք :
 Իսկ առաքելոյն ձեռնադրեալ այնուհետեւ
 'ի վր' եղեսացւոց ենյս փոխանակ իւր զխոյր-
 արարն արգարու՝ ադդէ անուն , Թողու զնա
 առ արքայի . և իւր առեալ հրովարտակ յաբ-
 գարէ վո Յի հայոց մեծաց , զի ամենեքեան
 լուհեցեն աւետարանին , գայ առ սանատրուկ
 քեռորդի նորին , զոր կարգեալ էր 'ի վերայ
 Յին և զօրացն :

Բայց երանելի Թաւորն արգար վառեալ օր Ք
 զօր 'ի սէրն քօի՝ ոչ բաւական համարեցաւ
 զդարձ Յին իւրոյ , այլ փափաքէր քարոզ լի-
 նել ճշմարտութե առ նամ ազգս , առաւելանայ
 առ հռովմայեցիս բարեկամն իւր և առ պար-
 սիկս և առ ասորեստանեայս . և զի յառա-
 ջագոյն իսկ ընտանուի մեծ ունէր լէ օգոս-
 տոս կայսեր , և լէ յաջորդի նր տիրերեայ ,

յոժարեցաւ գրել թուղթ առ տիբեր կայսր
որ ունի գրինակ զայս :

* Եւ զարարայ հայոց՝ տն իմում տիբերի
կայսեր հռովմայեցոց՝ խնդալ : Գիտելով
իմ, թէ ոչինչ ծածկի՝ ի քումմէ թգրուէր
այլ իբրեւ զմտերիմ որ աւելի ևս իմացուցա-
նեմ՝ ի ձեռն գրոյ : Օ ի հրէայք՝ որ բնակե-
ին ի քաւառս պաղեստինացոց, ժողովեալ
խաչեցին զքն առանց իրիջ յանցանաց՝ ի վի-
մեծամեծ երախտեացն, զոր արար առ նմ
նշանս և սքանչելիս, մինչև զմեռեալս ան-
գամ յարուցանել. և գիտեալ, զի զօրութե-
ացս օչ են սոսկ մարդոյ, այլ՝ նոյն : Օ ի և՛ ի
ժամանակին՝ յորում խաչեցինն զնա, որե-
զակն խաւարեցաւ, և երկիր շարժեալ տաւ
տանեցաւ. և ինքն յետ երկց աւուրց յարա-
ցեալ ի մեռելոց՝ և երևեցաւ բազմայ : Եւ
այգժմ յամ տեղիս անուն նորա ի ձեռն աշակ-
երտաց նի սքանչելիս մեծամեծս կատարէ.
որ և առ իս ինքն եցոյց յայտնապէս : Եւ
արդ այսուհետեւ մարութք քո գիտէ, որ ինչ
արժան է հրամայել ի վերայ ժողովրդեանն
հրէից, որք զայն գործեցին, և գրել լի նմ
տիեզերս, զի երկրպագեցեն քն իբրեւ ճրջ,
մարիտ նոյն : || Զժ լեր || :

Եւ այսպիսի պանծալի նամակ նժառեալ
քային արգարաւ, որ յայտնապէս քարոզ լի-
նէր ճշմարիտ նժառեն քնի, ոչինչ լի գէմ կա-
րացեալ ասել կայսեր՝ որ գիտակն էր տիե-
զերահռչակ անցիցն անցելոց, հեթանոսա-
կան մտօք յանձն առնոյր ճանաչել զյն իբրեւ
զմի

զմի 'ի սուր ամաց իւրաց . բայց տակաւին ձգ
իշխեր առնել և զայն առանց հաւանութե ծե-
րակութիւն . վնջ արար պիտի ծաղրական առ

արգար ը որինակիս ը պտմիկ :

* Տիբերիոս կայսր հռովմայեցոց՝ արգարու
հայոց թէրի խնդալ : Օ թուղթ մտերմուն
քո ընթերցան առաջի իմ . վնջ չնորհակա-
լութ 'ի մէնջ քեզ հասցէ . թեպէտե 'ի բազ-
մաց մեր լուեալ յառաջագոյն , ետոյց և պիւ
ղաւսս ստուգապէս վն նշանաց նորա , եթէ
յեւայթութեն 'ի մեռելաց հաւատարիմ ե-
զե բազմաց՝ թէ ան է . վնջ և ես կամեցայ
առնել զայդ՝ զոր և գու խորհեցար : Լ. ՍԷ
քանզի սուրբութի է հռովմայեցոց՝ ան 'ի
հրամանէ թէրի միայնոյ ոչ նստուցանել ,
մինչև ոչ փորձեալ քննեսցի նա 'ի սինկղիտո-
սէ . վնջ և իմ յայտնեալ զբանս զայս սինկ-
ղիտոսին՝ արհամարհեաց սինկղիտոսն . զի
ոչ քննեցաւ նա յառաջագոյն 'ի նմանէ :
Լ. յԼ մեք առնաք հրաման ան ուսմեք , որժամ
և հաճոյ թաւեացի յն , ընկալքին զնա ընդ
ան . և մահ այնոցիկ սպառնացեալ՝ որ չա-
րախօս կայցեն զքրիստոնէից : Եւ վն ժողո-
վրդեանն հրէից՝ որ յանդգնեցան 'ի խաչ
հանել զնա , զորմէ լսեմ՝ թէ ոչ արժանի
խաչի էր նա , այլ պատճի և երկրպագութե ,
յորժամ առից պարսպումն 'ի պատերազմես
բաւանդաւոց ասպատակողաց յինէն , քննել
հատուցից նց զարժանն ։

Ինթերքեալ արգարու զայս գիր կայսեր՝
վառեցաւ 'ի նախանձ փառացն քաղ ըդէմ
ան,

տնմիտ խորհրդոց ծերակուտին , միանգամայն և ըզէմ չարեացապարտին պիղատոսի՝ որ արդարացուցեալ էր զանձն առաջի կայսեր . վնյ յաւել գրել միւս ևս նամակ ճարտար՝ օրինակ զայս :

* Արդար արքայ հայոց՝ իմում տիրերի կայսեր հռովմայեցւոց խնդալ : Օ Բուդի գրեալ ը արժանի քոյոյ տրուածէդ տեսի . և ը հրաման մտածութեդ քոյ ուրախացայ : Այլ եթէ ոչ ցասնուցուս ինձ , գործ սինկղէ տոսիդ յոյժ այպանելի է . քանզի առ դոստ 'ի քննութէ մարդկան տունել լինի անուին . և արդ այսուհետեւ եթէ ոչ լինիցի հաճոյ անձն՝ մարդոյն , ան լինել նա ոչ կարէ . և իբրեւ յայսմանէ՝ մարդոյն արժան է քաւել զանձն . (այս է դէմ ըզէմ իսկութե անուին . զի ան է քաւիչ կամ սրբիչ մարդոյ . և ոչ է մարթ զհակառակն խորհել :) Այց քեզ տն իմոյ հաճոյ թունցի առաքել զայլ ոք յեմ փոխանակ պիղատոսի . զի լուծցի նա անարգանօք յիշխանութեն՝ յոր կարգեցեր զնա . վն զի արար զկամո հրէիցն , և խաչեաց ըզքն 'ի տարապարտուց առանց քոյոյ հրամանի : Այլ լինել քեզ ըզամ :

Օ այս գրել չարգարու՝ զհաւասար թղթոյն եդ և 'ի դիւանի իւրում 'ի յիշատակ ճշմարտութե առ յապայս , ոնք և զայլն : Այլ առ ուրսն յայնոսիկ առիթ առեալ և 'ի բանից ներսէհի մանկահասակ արքայի ասորեստաւ նեայց որդւոյ արտաշիսի պարսից արքայի՝ գրեաց և առ նա 'ի բաբելոն զայս ինչ :

* Ա.Բ.

* ԼԵԳԱՐ արքայ հայոց՝ որդւոյ իմոյ ներսէհի խնդալ : Օ գիր ողջունի քոյոյ տեսի , և զպերող լուծի 'ի կապանաց , և զմնաս նր թողի . և եթէ կամ իցէ քեզ , կարգեսցես զնա 'ի վերակացուի նինուէի , ուս և կամիս : ԼԱՂՎՄ այնր՝ զի գրեցեր առ իս , թէ տուր ածել զայրդ բժիշկ , որ զնշանսդ առնէ ; և քարողէ այլ ամ՝ որ 'ի վեր է քան զհուր և զջուր , զի տեսից և լուայց դմա . Եւ ոչ էր բժիշկ ըստ արուեստի մարդկան , այլ՝ աշակերտ էր որդւոյն ան՝ արարչի հրոյ և ջրոյ . և վիճակ հասեալ՝ 'ի կողմանս հայոց առաքեցաւ : Եւ այց յընկերաց նր գլխաւորաց՝ սիմոն անուն (այն է կանանացի) , նա 'ի կողմանս պարսից առաքելէ . խնդիր արարեալ լուիցես նմա , յորժամ և հայրն քո արտաշէս . և նա բժշկեսցէ զամ հիւանդութիս . և ճանապարհ կենաց ցուցցէ ॥ :

Եւ եւել գրել ամասէր թիւրն և առ արտաշէս արքայ պարսից գիր յորդորական վս բանիցս այսոցիկ՝ օրինակ զայս .

* ԼԵԳԱՐ արքայ հայոց՝ արաաշիսի եղբոր իւմում պարսից արքայի խնդալ : Եւ իտեմ , զի արդ լուեալ է քո վս յի քի որդւոյն ան , զոր խաչեցին հրէայքն . որ յարեալ 'ի մեռելոց , և առաքեաց զաշակերտսն իւր լ ամ տիեզերս՝ ուսուցանել լ հանուր : Եւ մի յաշակերտաց նր գլխաւորաց՝ որ սիմոն անունի , է 'ի կողմանս քոյոյ տրուեդ . արդ խնդիր արարել գտցես զնա . և նա բժշկեսցէ զամ ախտս հիւանդութե՝ որ 'ի ձեզ . և ճա

Ճանապարհ կենաց ցուցանէ . և հաւատա-
ցէս բանի նք գու և եղբարք քո , և ամենե-
քեան՝ որ հնազանդին քեզ կամուօր : Օր
ախարստելի է ինձ զձեզ ըստ մարմնայ ազգա-
կանս (յաղչակունի տանէ պարթեաց) լի-
նել ինձ մտերիմս հարազատս և ի հոգւոյ :
Եւ մինչդեռ պիտի այոց Թղթոց ոչ էր ըն-
կալեալ՝ փախճանի քնասէր և բարեպաշտ աղ-
քայն արգար , և փոխի յերկնից Թգրու-
թին , յամի նն՝ ի ծննդեան անտի փրկչին
37 , կմ ի հասարակ հաշուի , 33 . այն ամ
երբորդ էր քրիստոսնէութե նք , և երեսնե-
բորդ ութերորդ՝ Թգրուէ իւրոյ : Օր բար-
ձեալ արքունի փառօր՝ հանդերձ սաղմոսիք
և օրհնութիւն Թաղեցին հաւատացեալք ի
քաղաքի անդ նք յերեսիս՝ առաջնորդութիւն
նք հպրասպետին աղդէի . իսկ Թէ զինչ եղև
յաւուքս յաջորդաց նք , ունիս տեսանել ի
վարս օրին աղդէի , և նք առաքելոյն Թա-
ղէի :

Եւ արժան է ի ոմին վայրի յիշատակել
և զբարեպաշտութիւն հեղինէ զկինն արգա-
րու՝ որ էր տիկնաց տիկին ի Թգրուէ հայոց ,
և հաւատացեալ և մկրտեալ ընդ արգարու
առն իւրում՝ փայլեաց առ նովաւ և յետ նք
նմ կարգօք նմալաշտութե ի քո : Իսկ յոր-
ժամ սանատրուկ արքայ մաշեաց զնմ արու-
ղաւակ տանն արգարու , և զաղջկունսն հա-
նեալ յերեսիոյ՝ յղեաց բնակել ի կողմանս
հաշտենից , սուրբեաց և զԹագութիւն հեղի,
նէ յառանձին կալուած իւր ի քաղաքն իսա-
ռան՝

աւան՝ ի վր թողլով նմա զտիկնուծին ամ
միջադեւտաց ; փոխանակ բարեացն՝ զոր դը-
տեալ էր ի ձեռն նր յարգարէ : Լ.յս հեղի
նէ (ասէ խորենացին) զարդարեալ հաւա-
տովք՝ ոնկ և զայլ իւր զարգար, ոչ հանդուր
ժեաց բնակել ի մէջ կռապաշտիցն . այլ չու
գաւ յեհմ յաւուրս կղողեայ ի սովին՝ զոր
մարդարեացաւն ադարս . և տոճեալ զնմ
զգանձս իւր յեգիպտոս՝ քնեաց ցորեան բա-
զուով յոյժ , և բաշխեաց նմ կարտեւլոյ . ու
բում վկայէ և յովսեպոս . որոյ և շիրիմ նշա-
նաւոր կայ առաջի գրանն յեհմ մինչև ցայա-
օր ժամանակի :

Ի դնիլ այսմ, ուր խնդիրք լինին առ իմաս-
տունս վասն գիւտի տը խաչին առ հեղինէ
դշխոյի՛ն մարքն կոտտանդիւնսսի , և տմանք
պնդեն յառաջագոյն լինել զայն գիւտ , կա-
րի ի դէպ գայր մերոյն հեղինեայ Թագուհ-
ւոյ այն գործ պանծալի . բայց մեք ոչ կամե-
ցաք ընդ կարծեօք արկանել զհասարակաց
կարծիս . զորմէ չէ տեղւոյս ասել : Եւրձեմք
և զայլ բանս պէսպէս յողագոս արգարու .
զորս լիով գտցես ի պատմութե հայոց և ի
Ժանօթութիւն նր . (ասէ մեզ՝ ցայտվայր
ասացեալս թ խորենացւոյն յողագոս վարուց
երանելի Թգրիս մերոյ . այն է թ բանից նոր
իհլի ; * բարեաց արմատն , և առաջին հա-
ւատացեալն ի քո յաղգէ հեթանոսաց . ան-
դրանիկն նմ բարեպաշտ Թգրաց , ցանկալին
եղկնաւորաց և երկրաւորաց , արգարիտս ար-
քայն հայոց մեծաց ॥ :

ՍԿԼ-

ՎԵՐՅԵՐԵՆՈՒԹԻՒՆ

Սքն ինդուսի և Գոմնայի , և Գղերիկոսի
քահանայի , և Լըրկուց բիւրուցն . և որոց
ընդ նոսա :

Ն . ԴԵՒ . 24 . և 29 : ՏԲԷԼ . ԴԵՒ . 29 . և
յոանվարի . 4 : Յ . ԴԵՒ . 28 : Լ . ԴԵՒ . 21 .
25 . և 28 : Շատուհն . Լ . յհն = ՆԲ : Սեդուհն .
ատա ստուրիոսի . ԴԵՒ . 26 . երես . 1101 = 1114 : (1)

ՆԳՈՍՆԵՐԻՒՆԻ,
որ և ինդէս փառաւոր վկայն ,
և Գոմնա կոյս վկայուհի , 'ի
հեթանոսութիւնէ դարձեալք , 'ի
կարգէ պաշտականաց կայսեր 'ի նիկոմի-
դիա , վկայեցին յաւուրս Լըրկուց բիւրուց ,
յո քսան հազար նախանձելի նահատակաց՝
որ կատարեցան հրկիզութիւն 'ի նիկոմիդաց-
ւոց քաղաքին : Լըրդ թէպէտև յայսմաւուրք
զատանեն զպատմութիւն սոցա՝ իբր յայլեայլ
աւուրս կատարման աղնարկելով , բայց մեզ
արժան է ը միով վկայաբանութիւն աւանդել
զնմն՝ ըստ Ճառքնտրին . զոր և անայլայլակ
պահէ գրեթէ ծայրէ 'ի ծայր մետափրաս-
տէս . և ունի միաբան գրութիւն աջսպէս :
Ինդ ժամանակն ը այնտիկ եղև թիւրեւ
ա .

անօրինին մարտիրոսանոսի (որ և հերակլէս
գահակից դիոկղետիանոսի , կմ գաղերիոս
արմենտարիոս՝ աթուակից նց.) . և յերկրորդ
դումամի ինքնակալութե իւրոյ հալածանս
յարուցանէր ՚ի վր եկեղեցւոյն նյ . և կա-
տաղի զայրացմամբ վառեալ ՚ի պատերազմ
ըզէմ զօրաց բարձրելոյն՝ զմմ հնարս մեքե-
նայից չարասէր բանսարկունին իբրև զվարմ
որսողաց պարփակէր ՚ի վերայ այնոցիկ , որ
քնական հաւատոցն էին պաշտօնատարք , և
արհամարհօզք սնտիապատիր դիցն մոլո-
րութե :

Եւրդ ՚ի սոյն ժամանակի էին բնմբ յուղղա-
փառաց դասուցն արք երկիւղածք յնյ և ճըշ-
մարտասէրք , հմուտք քերթողական և ճար-
տարասան արհեստիցն , ևս առաւել նծային
գիտութիւն և քնապատում վիպութիւն փրկա-
կան աւետարանին առթեշք . որք զմմ հան-
գիպեալսն և զանդանօր դործեցեշն ՚ի ժա-
մանակին իւրեանց՝ ՚ի ձեռն գրոյ պատմա-
գրէին , անմեռաց յիշատակարան թողլով
զկնի իւրեանց եկելոցն : { Երոց մի էր յայն-
ցանէ երանելին կիւրղոս՝ սրբազան քահա-
նայապետն նիկոմիդացւոց ՚ի նահանգին թիւ
թանացւոց (որ կարծի յաջօրդ սքնն թէո-
պոմպայ եմսի , և է յայտնի նախորդ սքնն
անթիմոսի) . այն՝ որ զարդարեալն էր նմ
քաղաքավարութիւն ի նյ :

Քանզի շինէր նա զեկեղեցիսն նյ զանկեշն
և զկործանեալսն յաննծ հելլենացւոցն ,
կանգնէր զմատրունս մարտիրոսացն , և
հաս

Հաստատելը զմիայնաստանս ճգնաւորացն ,
 և բանիւն վիշապուն իւրոյ զօրացուցանելը զԹե-
 րացեալսն 'ի Եր հաւատոցն , և զԹմ ճանա-
 պարհս ճշմարտութե և զգործս արդարուն
 տերմանէր 'ի յամենեցունց լսելիս : մինչև
 ձեռնարկել ևս նմա առ այնոսիկ՝ որ յարգու-
 նական ասարանսն էին բնակեալ , և զյո-
 քունս 'ի նոցանէ հաւանեցուցանել 'ի պաշ-
 տամունս քապիր արդար օրինացն . որք Թա-
 զեալ զձոխութի երևելի մեծութեց Թիս՝
 զինչս և զստացունածս բաշխէին անանկաց և
 կարօտելոց , և բոլորովին քսինոճիրէին զան-
 ձինս իւրեանց :

Օ այնոսիկ լուեալ ամպարշտին մաքսիմու-
 նոսի՝ ներել ամենեւին ոչ կարաց , այլ քանզի
 կրկին պատերազմաւ պաշարեալ էր՝ Թծա-
 մարտ լինել ընդգէմ եկեղեցւոյ , և վանել
 մարտիւն զբարբարոսս , զառաջինն Թաքու-
 ցանէր առ Ժամանակ մի , և ասէր . 'ի զրա-
 լինել բարբարոսական մարտին՝ դարձի՛լ ըզ-
 քուշուք խնդրեալ քննեցից զքրիստոնեայս ,
 և պահանջեցից գատաստանաւ զվրէժս յար-
 համարհողաց անմահ դիցն , և յայպանողաց
 ձորութե և արդար օրինացս հռովմայեցւոց .
 և այսպիսի գոռազութք խաղալը դնալը 'ի
 պատերազմն առաջիկայ :

Իսկ բարեպաշտուն ջահն և զամբարն ճրշ-
 մարտուն , հուրն այն Թծային՝ զոր եկն ար-
 վանել յերկիր բոլորից տրն , վերստին վա-
 ռէր յայնմ վայրի ևս քան զևս . և քսի զին-
 ոճորքն անպարտելի հաւատովք պատրաստ

լինելին հանդիսանալ 'ի ճակատամարտն .
քանզի լսելով լուեալ էր նց զսպանալիս
բանաւորին , զոր խօսեցաւ մեծաբարբառ
հայարտութիւն :

Եւ որ մինչդեռ յայս վիճակ կայր հօտն քօի ,
յանկարծակի երեւցաւ արեգակնափայլ
ծագմամբ աստղն բարետեսիլ և վայելուչ
յոյժ , գերապայծառ և մաքրամիտ , և ամ
պարկեշտութիւն զարդարեալ կոյս մի չքնաղ
և զարմանալի , որում անուն 'Խամեա կոչե-
լին , (այն է Գօնա կամ Գօնեա , որ Թարգմանի
հռոմէականեաց բարբառով Գիւրուհի ,) ազգաւ
և փառօք երեւելի , ինեալ 'ի գահոյս Թիւրա
կան առաքաստին . որ և յամպարշաէն մաք
սիմիանսէ կարգեալ էր քրմապետութիւն 'ի
սպասաւորութիւն պաշտամանն սնտոի անոցն ,
որ 'ի ներքս յարքունի աղաքանս էին կանգ-
նեալք . և առաջին իսկ էր սա և գլուխ քրմ
մուհեաց , և ամ զոհիցն և ձօնմանց դիցն
երկոտասանից վերակացու և իշխեցօղ :

Եւ յլ զի խնդրէր բարի ծառն երկիր բարի ,
և ձիւթենին պտղաբեր հաստատիլ 'ի տանն
այ . , տնկեաց անձ 'ի միտս դոմնայի զխոր-
հուրդն անպաշտութե , յորմէ շարժեալ զօ-
բանայր հոգւոյն իմաստութիւն . և տակաւ սա-
կաւ յառիժս պէսպէս 'ի լսողութիւն եկեալ
անձային պատուիրանացն իւրեանց զճառն
լուսոյ բարեպաշտութեն . և ըզմայր ծարաւի
ոգւով հասանել սիրոյ անմահ փեսային : Եւ
և 'ի ձեռս բերեալ զգիրս Թղթոց անձնկալ
Խոյն պօղոսի՝ հանապազ ընթեռնոր , աշխա

Ս.Ս.

I

տա

տասիրաբար խոկալով 'ի նմա 'ի տունէ և 'ի գիշերի . Եւ նմին և զգիրս գործոց առաքելոցն :

Եւ ճանաչող եղեալ նմ' հոգեպատում և նախահրաշ բանիցն և նշանագործութեց որ 'ի նմա , զուարճացեալ ցնծայր և բերկրէր Եւ շահաբերսն հոգւոյ իւրոյ . մանաւանդ զի այնպիսի դանձուց հանդիպեալ 'ի միտ առնոյր զառաջին տնանկութի իւր Եւ հոգւոյ 'ի մարմնաւոր ճոխութիւն , և յաղագո ունայն գոլոյն իւրոյ յայնպիսի բարեաց և 'ի լուսոյ ճշմարտութե յանցեալ ժամանակս' խորիք գիշեր զանցեալ իրս կենցաղոյս 'ի վր' իւր համարէր . և ոչ ժուժէր այնուհետև յապաղել զալ 'ի բարեպաշտութե հանդէս :

Եւ ինչէր ծածուկ գաղտաբար 'ի գիշերի առինքն կոյս մի հեզ և հմուտ նախկին օրինացն՝ դուստր խորհրդական սինկղիտոսի միոյ 'ի պատուաւորաց քաղաքին , և ցանկայր տենչմամբ մեծաւ ստուգել զիրս ճշմարիտ հաւատոցն քոյի և պաշտամանցն . և ուսել 'ի նմա նէ զարժանն՝ փութայր քաղաքավարիլ առաջնորդութիւնք ինքն Եւ նախապաշտութե կարգի . և նովաւ յառաջեալ 'ի գեղեցկագոյն խորհուրդն՝ 'ի մկրտութի կանխէր : Եւ պաշտուցեալ 'ի միում գիշերի զանխաբար յամենեցունց դոմնա հանդերձ ներքինեաւ միով՝ գային առ սբ քահանայապետն կիւրղոս . և հանդիպեալ նմա՝ յայտ առնէին զփափաքումն իւրեանց 'ի քո :

Եւ նր ընկալեալ զնս ուրախութիւն մեծաւ ,

և

և խրատեալ զնմ անձային պատուհիրանօք , և վիշպեալ զհաւատն ճշմարտութե՝ նմագրէր զնմ քնական նշանաւն , և իսկոյն ընդ երախայսն կարգէր . և կատարեալ զսովորականսն՝ հրամայէր միում 'ի սարկաւադացն , որում անուն էր ագապիոս , կրթել զնմ օրքան զօր : Իսկ երանելի կոյսն դոմնա այնուհետեւ յաղօթս և 'ի պահս պարապեալ գլխովին մոռանայր զհելլենական ցփութեանցն կրթութիսն :

Եւ ոչ ոք գիտէր 'ի պալատան զկոչումն ընծայութե դոմնայի 'ի կեանս անմահ , բայց միայն առաքինութե նրմ երծաւոր ներքինի մի , որում անունն էր Ինդոս կմ Ինդէս Ճանաչիւր , ազգաւ և տոհմիւ բարբարոս (իմ օտարազգի 'ի յունաց և 'ի հռովմայեցւոց) . թէպէտեւ բարքն ոչ լի բարբարոսի , այլ ազնիւ և պատուական , և անարգարութե ընդունակ : Սա ոչ լի նմանութե կուսին առհաւատսն և եթ ընթացաւ , այլ 'ի մարտիրոսութի անգամ յառաջ քան զնա ըղձալի տենչմամբ փութայր թեակոխիլ . զի յանչափս վառեցաւ 'ի սէրն քոի :

Իրդ իբրեւ երկաքանչիւրքն եկեալ հասնէին 'ի սահմանադրեչ կէտ պայմանի մկրտութեն , արժանացեալք լինէին քնական կնքոյն վերստին ծննդեամբ յաւազանին , և օծման յա հոգւոյն , և որդեգրուե հօրն երկնաւորի՝ յարժանաւոր ձեռաց յա եմպապետին կիւրղոսի . յորմէ և զերկնայինն ընկալեալք զպատուական մարգարիտն՝ (այն է

է՛ք Տաղորդութիւն ինչ կոչման հին դարուց), հասին հրաւիրմանց հոգւոյն սթյ : Եւ եր յայնժամ տենչալի կոյսն դոմնա ոչինչ աւելի քան զգորեքտասան ամաց ⁽²⁾ . որ հոգւով գիտութե պարփակեալ ամրացոյց զինքն ա նարատ մաքրութե երանելին այն՝ հեռացել այնուհետե յամ զգալի զբօսանաց , և ՚ի բաց կացեալ ՚ի սնտոի և ՚ի պատիր խաբէութեց ստորաքարչ յաւիտենիս այսորիկ , իմանալի կենաց հացին և անծային բանիցն միայն պա րապելով :

Եւ որ երբեմն առեալ ՚ի ձեռս իւր երանելի կոյսն զանծային մատեանսն գործոց առաքելոցն , յընթեռնուին ՚ի վր հասանէր վաղ վաղակի բունին այնմիկ , յորում աշակերտեալքն առաքելական քարոզութեն վաճառելով զինչս և զստացունաժս՝ բերէին դնէին առ ոտս առաքելոցն զքսակ արծաթոյն առ ՚ի բաշխել զայն կարօտելոցն : Եւ զայս բարեաց յիշատակարան ՚ի միտ առեալ ցանկալին կուսից , որչափ և ունէր արծաթեղէն և ոսկեղէն կահ սպասուց և հանդերձս պատուականս , ժողովեալ , և իւրոց ծառայիցն բարձել՝ գնաց ՚ի գիշերի առ երանելին կիւրղոս . և աղաչէր զնա մեծաւ պաղատանօք՝ լեռնել զայնոսիկ , և ձեռօք իւրովք բաշխել աղքատաց . և ինքն լռելեայն յիւր սովորական սենեակն դառնայր ՚ի պալատն արքունի :

Եւ աւելան յայնոսիկ նա ինքն սթն կիւրղոս՝ ինչ հոգեւոր երկանց վերստին ծննդեան հայր կար

կարդացել էր գոմայի , և քաննելով զերկրաւոր
 փենցուղս՝ փոխեալ լինէր յերկինս առ հայրն
 հասարակաց . և նշանք երեւելիք լինէին 'ի
 զախճանի նր 'ի տեսիլ բազմութե հաւատա-
 ցելոց : Եւ երանելի կոյսն թէպէտեւ տխրէր
 լէ մեկնիլ նր յառտեացս , այլ կնքեալ պա-
 հէր 'ի սրտի իւրում զամ գաշինս արդարութե
 ճշմարիտ քէնյապետին՝ ճգնողական առա-
 քինութե նորին նախանձաւոր և նմանող լի
 նեւով : Եւ երանելին ինդէս լէ նմին ճրգ-
 նեալ մաշէր զանձն պահօք . քանզի առ երե-
 կոյս էր կերակուր նց հաց և ջուր միայն :
 Իսկ զամ դարմանս պիտոյիցն՝ որ 'ի Թէրա-
 կան ապարանիցն մատակարարէր առ նոսա ,
 յազքատս ծախէին . այսպէս առնելով զօր-
 հանապազ՝ բնաւ ոչ ումեք յայտնեցին զիրս ,
 այլ 'ի ծածուկ ունէին յամենեցունց :
 Եւ այց զի չէ պարտ և պատշաճ քաղաքի՝ որ 'ի
 վր լերին՝ Թաքել , և ոչ լուսափայլ ճրագի
 դնիլ լէ գրոհանաւ , կմ նծային գանձուցն
 անյայտաբար ծածկիլ լէ հողով , անտուտ
 ուրեմն չարագեւ արանց մախացեալ լէ բարի
 գործս նց՝ հետամուտ եղեն իրին այնմիկ .
 և այնպէս 'ի վեր բերեալ զբանն՝ ճառէին
 մի լմիոջէ զամ 'ի յունկն մեծի մատակա-
 րարին , որ կարգեալ էր 'ի վր արքունական
 պալատանն և գերդաստանաց ինքնակալին :
 Օ որ լուհեալ նր՝ տանջանս ոչ սակաւս ածէր
 'ի վր ինդոսի և գոմայի , և գանս բազումս
 և նախատինս հասուցանէր , Թէ կարգելքն
 ձեզ 'ի Թէրական ապարանիցն որպէս վատ
 նին

նին , կմ յի՞նչ պէտտ ծախին : Եւ նոքա աչ
յայտնէին զըղձալի գիւտս հոգեւոր շահիցն ,
այլ մեծաւ համբերութեւ կային մնային հաս-
տատուն 'ի ջնաս նահատակութեն . զի մի
մարդասիրութեն հասումնն՝ որ առ կարօտեւնն
էր՝ խաւանեցի :

Բայց մի ոմն 'ի ներքինեաց անտի (ըստմանց՝
ազգաւ պարսիկ) առ իշխանն մատուցեալ՝
զմեծ և զգովելի գործ առաքինութե նց իբ-
րև զպարսաւանս ինչ պատմէր . մաքսւր են
ասէ , և 'ի կերակրոց 'ի բաց կացեալք , և
հրաժարեալք 'ի հեշտութե , և տառապա-
նօք իմն ճնշեալ մաշեն զանձինս . և ամ ինչ
որ յարքայէ առատատրեալ պարգևք 'ի դո-
սա հասանեն , հակառակորդաց արքայի և
ռծոցն՝ կերակուր լինին . և եթէ կամիցիս
իմանալ ճշմարտութե , բաց զշտեմարանս նց ,
և տես՝ թէ զի՞նչ 'ի նոցանէ ունիցին :

Եւ իշխանին մտադիւր յօժարութե լուծել
յանօրինէ անտի՝ վաղվաղակի հրամայէր բա-
նալ զսենեակ սպասուց նց . և ոչինչ գտա-
նէր 'ի նմա , բայց զնշան տրուական խա-
չին , և զմատեան սթյ առաքելոյն պօղոսի
զչորեքտասան թղթոցն . ըստին և զգիրս
գործոց առաքելոցն , և բուրվառ խեցեղէն և
ճրագ , և փայտեղէն փոքր ինչ տապանակ ,
յորում զնշխար Ծա հացին շտեմարանեալ
պահէին , զառանց աւելորդաց կերակուրն՝
յորմէ հազորդելք լինէին . և երկուս ձորձս
կմ փսիաթս շարամանեալս 'ի խոտոյ (3) , ո-
րով մերկ 'ի վր տրամ գետնոյն եդեալ լի
նէին .

նէին . և այն էին պատուհասէր անկողինք
բոնայի և ինդոսի ազնունականացն և ճշմար-
տասէր երանելեացն :

Եւ Տարցանէր զնո իշխանն ցասամբ , և
սսէր . ո՞ր է ոսկին մաքուր զարդուցն , և
յանդերձքն ձեր պատուականագոյնք , և ա-
յօթքն երևելիք : Իսկ երանելիքն ոչինչ
իոյթ առնէին Տարցմանն , և ոչինչ տային
սմենեին պինի , այլ գլխակորեալք լէ եր-
կիր նայէին լռելեայն . և ՚ի սիրտս իւրեանց
ւոհանալով զմոնէ՝ աղօթս մատուցանէին՝
սկն ունելով երկնաւոր վարձուցն և անանց
բարուեց : Եւ այնժամ արբանեակ չարին մատ-
նէր զնո ՚ի չարչարանս՝ Տարկանելով զմար-
միսն նց ջալոտիւք , և արկանէր ՚ի բանտ մի
խուարչտին , մինչև ծանուսցէ զամ իրան
տուգութիւնն . թիւրին՝ որ չէր ՚ի քաղաքի :

Եւ նք այնպէս կային ՚ի կապարանին զա-
ւորս բազումս . և միայն կենդանի հացն էր
նց կերակուր , և անձային շնորհն էր նց ըմ-
պելի . և այնչափ տառապանս կրեցին , զի
և հացի կմջոյ կարօտ մնային . զի դառն և
անհասարկ էր հրաման անօրէն իշխանին ՚ի
զք բանտապանացն . քանզի ասէր , թէ փո-
խանակ այնորիկ՝ զի նք զգրովայնս քաղցեալ
լուցին , նոյնպէս որովայնք նց մաշեցին ՚ի
սովոյ , և կիզեալք ճնշեցին ՚ի տապոյ ծա-
րաւոյ : Եւ այնպիսի անողորմ տանջանս ՚ի
վի վկայիցն այ հասուցանէին , մինչ զի ՚ի
ցառ հիւանդուէ անկանէր կոյսն փափկիկ ,
և ոչ ուստեք էր միութարութի գտանել :

Ճանապարհ կենաց ցուցանէ . և հաւատա-
ցեալ բանի նի՞ քու և եղբարք քո , և ամենե-
քեան՝ որ հնազանդին քեզ կամաւոր : () Ի
ախորժելի է ինձ զձեզ ըստ մարմնոյ ազգա-
կանս (յարչսիունի տանէ պարթեւաց) լի-
նել ինձ մտերիմս հարազատս և լի հոգւոյ ։
Եւ մինչդեռ պիմի՞ այսց Թղթոց ոչ էր ըն-
կալեալ՝ փախճանի քնասեր և բարեպաշտ առ-
քայն արգար , և փոխի յերկնից Թգւորու-
թիւն , յամի նմ՝ 'ի ծննդեան անտի փրկչին
37 , կի՞ լի հասարակ հաշուի , 33 . այն առ-
երրորդ էր քրիստոնէութե նի , և երեսնե-
րորդ ութերորդ՝ Թգրուէ իւրոյ : () որ բար-
ձեալ արքունի փառօք՝ հանդերձ ազգմոսիւք
և օրհնութիւն Թաղեցին հաւատացեալք 'ի
քաղաքի անդ նի յեղեօխ՝ առաջնորդութիւն
նր հայրապետին ադդէի . իսկ Թե զինչ եղև
յաւուրս յաջորդաց նի , ունիս տեսանել 'ի
վարս սքին ադդէի , և նա առաքելոյն Թա-
դէի :

Եւ արժան է 'ի սմին վայրի յիշատակել
և զբարեպաշտութիւն հեղինէ զկինն արգա-
բու՝ որ էր տիկնաց տիկին 'ի Թգրուէ հայոց ,
և հաւատացեալ և մկրտեալ ընդ արգարու
առն իւրում՝ փայլեաց առ նուաւ և յետ նի
նմ կարգօք նծապաշտութե 'ի քն . իսկ յոր-
ժամ սանատրուկ արքայ մաշեաց զնմ արու-
ղաւակ տանն արգարու , և զաղջկունսն հա-
նեալ յեղեօխոյ՝ յղեաց բնակել 'ի կողմանս
հաշտենից , առաքեաց և զԹադութիւն հեղի-
նէ յառանձին կալունաժ իւր 'ի քաղաքն խա-
ռան՝

աւան՝ ի վի թողլով նմա զտիկնութիւն ամ
միջագետաց ; փոխանակ բարեացն՝ զոր դը-
տեալ էր ի ձեռն նի յաբգարէ : Լյս հեղե-
նէ (ասէ խորենացին) զարդարեալ հաւա-
տովք՝ ող և զայլ իւր զարգար, ոչ հանդուր
ժեաց բնակել ի մէջ կռապաշտիցն . այլ չու-
գաւ յեհմ յաւորս կողոկեայ ի սովին՝ զոր
մարդարեացաւն ագարոս . և տոհեալ զամ
զգանձս իւր յեգիպտոս՝ քնեաց ցորեան բա-
զում յոյժ , և բաշխեաց ամ կարօտեւոց . ու
բում վկայէ և յովսեպոս . որոյ և շիրիմ նշա-
նաւոր կայ առաջի գրանն յեհմ մինչև ցայս
օր ժամանակի :

Ի դնիլ այսմ, ուր խնդիրք լինին առ իմաս-
տունս մասն գիւտի՝ տք խաշին առ հեղինէ
դշխայիւ մարքն կոտորանդիանոսի , և տմանք
պնդեն յառաջագոյն լինել զայն գիւտ , կա-
րի ի գէպ գայր մերոյն հեղինեայ թագուհ-
ւոյ այն գործ պանծալի . բայց մեք ոչ կամե-
ցաք ընդ կարծեօք արկանել զհասարակաց
կարծիս . զորմէ չէ տեղւոյս ասել : Եւրձեմք
և զայլ բանս պէսպէս յողագոս արգարու .
զորս իով գտցես ի պատմութե հայոց և ի
Ժանօթութիւն նի . (աստ է մեզ՝ ցայտվայր
ասացեալս ը խորենացւոյն յողագոս վարուց
երանելի թգրիս մերոյ . այն է ը բանից տը
իհլի ; * բարեաց արմատն , և առաջին հա-
ւատացեալն ի քո յազգէ հեթանոսաց . ան-
դրանիկն ամ բարեպաշտ թգրաց , ցանկալին
երկնաւորաց և երկրաւորաց , արգարիտ աղ-
բայն հայոց մեծաց ॥ :

ՎԵՆ.

ՎԿԸՅԸԻԸՆՈՒԹԻՒՆ

Սքն ինդուսի և Գոմնայի , և Գղերիկուսի
քահանայի , և Լորկուց բիւրուցն . և որոց
ընդ նոսա :

Ն . ԴԵՒ . 24 . և 29 : ՏԻԷԼ . ԴԵՒ . 29 . և
յուանլարի . 4 : Յ . ԴԵՒ . 28 : Լ . ԴԵՒ . 21 .
25 . և 28 : Ղաւրնա . Լ . յհէ = նԲ : ՍԵրափ .
առաւորիոսի . ԴԵՒ . 26 . երես . 1101 = 1114 : (1)

Ի ՆԳՈՍՆԵՐԻՒՆԻ ,
որ և ինդէս փառաւոր վկայն ,
և Գոմնա կոյս վկայուհի , 'ի
հեթանոսութիւնէ դարձեալք , 'ի
կարգէ պաշտականաց կայսեր 'ի նիկոմի-
դիա , վկայեցին յաւուրս Լորկուց բիւրուց ,
յմ քսան հազար նախանձելի նահատակաց՝
որ կատարեցան հրկիզութիւն 'ի նիկոմիդաց-
ւոց քաղաքին : Ըրդ թէպէտև յայսմաւուրք
զատանեն զպատմութիւն սոցա՝ իբր յայլեայլ
աւուրս կատարման ակնարկելով , բայց մեզ
արժան է ը միով վկայաբանութիւն աւանդել
զնմն՝ ըստ Ճառքնտրին . զոր և սնայլայլակ
պահէ գրեթէ ծայրէ 'ի ծայր մետափրաս-
տէս . և ունի միաբան գրութիւն աջոպէս :
Ինդ ժամանակն ը այնոսիկ եղև թիւրեւ
ա .

անօրինին մաքսիմիանոսի (որ և հերակլէս
գահակից դիոկղետիանոսի , կմ գաղերիոս
արմենտարիոս՝ աթուակից նց.) . և յերկրոր
դում ամի ինքնակալութե իւրոյ հալածանս
յարուցանէր 'ի վր եկեղեցւոյն նյ . և կա-
տաղի զայրացմամբ վառեալ 'ի պատերազմ
ըզէմ զօրաց բարձրելոյն՝ զմմ հնաբո մեքե-
նայից չարասէր բանսարկունին իբրև զվարմ
որսողաց պարփակէր 'ի վերայ այնոցիկ , որ
քնական հաւատոցն էին պաշտօնատարք , և
արհամարհօղք սնոտիապատիր դիցն մոլո-
րութե :

Եւրդ 'ի սոյն ժամանակի էին բնմբ յօւղղա-
փառաց դասուցն արք երկիւղածք յմյ և ճըշ-
մարտասէրք , հմուտք քերթողական և ճար-
տարասան արհեստիցն , ևս առաւել նծային
գիտութիւն և քնապատում վիպութիւն փրկա-
կան աւետարանին առթեւք . որք զմմ հան-
գիպեալսն և զանդանօր դործեցելն 'ի ժա-
մանակին իւրեանց՝ 'ի ձեռն գրոյ պատմա-
գրէին , անմառաց յիշատակարան թողլով
զկնի իւրեանց եկելոցն : { Եւրդ մի էր յայն-
ցանէ երանելին կիւրղոս՝ սրբազան քահա-
նայապետն նիկոմիդացւոց՝ ի նահանգին թիւ
թանացւոց (որ կարծի յաջօրդ սթյն թէո-
պոմպայ եմպի , և է յայտնի նախորդ սթյն
անթիմոսի) . այն՝ որ զարդարեալն էր մմ
քաղաքավարութիւն նյ :

Վանգի շինէր նա զեկեղեցիսն նյ զանկեղն
և զկործանեալսն յաննծ հեղինացւոցն ,
կանգնէր զմատրունս մարտիրոսացն , և
հաս

Հաստատուէր զմիայնաստանս ճգնաւորացն ,
 և բանիւն զիպուէ իւրոյ զօրացուցանէր զթե-
 րացեալսն 'ի Եր. Հաւատոցն , և զամ. Զանա-
 պարհս ճշմարտութե. և զգործս արդարութե
 սերմանէր 'ի յամենեցունց լսելիս : մինչև
 ձեռնարկել ևս նմա առ այնոսիկ՝ որ յարքա-
 նական ասարանսն էին բնակեալ , և զյո-
 քունս 'ի նոցանէ Հաւանեցուցանել 'ի պաշ-
 տամունս քապիր արդար օրինացն . որք թա-
 զեալ զձոխութի երևելի մեծութեց Կիս'
 զինչս և զստացունածս բաշխէին անանկաց և
 կարօտելոց , և բոլորովին քիչն ունէիրէին զան-
 ձինս իւրեանց :

Օ այնոսիկ լուեալ ամպարշտին մաքսիմա-
 նոսի՝ ներել ամենեկին ոչ կարաց , այլ քանզի
 կրկին պատերազմաւ պաշարեալ էր՝ անա-
 մարտ լինել ընդգէմ եկեղեցւոյ , և վանել
 մարտիւն զբարբարոսս , զառաջինն թաքու-
 ցանէր առ ժամանակ մի , և ասէր . 'ի զրա-
 լինել բարբարոսական մարտին՝ դարձիչ ըզ-
 գուշուք խնդրեալ քննեցից զբրիտանեայս ,
 և պահանջեցից գաւառառանաւ զվրէժս յար-
 համարհողաց անմահ դիցն , և յայտնողաց
 անութե և արդար օրինացս հռովմայեցւոց .
 և այսպիսի գոռոզութի խաղայր դնայր 'ի
 պատերազմն առաջիկայ :

Իսկ բարեկալչառութե ջաշն և զամբարն ճրշ-
 մարտուն , հուրն այն անային՝ զոր եկն ար-
 վանել յերկիր բոլորից նորն , վերստին վա-
 ռէր յայնմ վայրի ևս քան զևս . և քիչ զին-
 ունորքն անպարտելի հաւատովք պատրաստ

լինելին հանդիսանալ 'ի ճակատամարտն .
քանզի լսելով լուեալ էր նց զսպառնալիս
բանաւորին , զոր խօսեցաւ մեծաբարբառ
հպարտութիւն :

Եւ որ մինչդեռ յայս վիճակ կայր հօտն քօի ,
յանկարծակի երևեցաւ արեգականափայլ
ծագմամբ աստղն բարետեսիլ և վայելուչ
յոյժ , գերապայծառ և մաքրամիտ , և ամ
պարկեշտութիւն . զարգարեալ կոյս մի չքնաղ
և զարմանալի , որում անունն ' Վանա կոչե-
ին , (այն է Գօնա կամ Գօնիս , որ Թաղգմանի
հռովմայեցոց բարբառով Գօնիկն ,) ազգաւ
և փառօք երևելի , սնեալ 'ի գահոյս Թիքա
կան առաքաստին . որ և յամպարշտէն մաք-
սիմիանոսէ կարգեալ էր քրմապետութիւն 'ի
սպասաւորութիւն պաշտամանն սնտի անոցն ,
որ 'ի ներքս յարքունի աղարանս էին կանգ-
նեալք . և առաջին իսկ էր սա և գլուխ քրդ
մուհեաց , և ամ զոհիցն և ձօնմանց դիցն
երկոտասանից վերակացու և իշխեցօղ :

Եւ յլ զի խնդրէր բարի ծառն երկիր բարի ,
և ձիթենին պտղաբեր հաստատիլ 'ի տանն
այ , տնկեաց ան 'ի միտս դոմնայի զխոր-
հուրդն անպաշտութե , յորմէ շարժեալ զօ-
րանայր հոգւոյն իմաստութիւն . և տակաւ տա-
կաւ յառիժս պէսպէս 'ի լսողութիւն եկեալ
անոցն պատուիրանացն ' լեռներ զճաճանչ
լուսոյ բարեպաշտութեն . և ըզմայր ծարաւի
ոգւով հասանել սիրոյ անմահ փեային : Որ
և 'ի ձեռս բերեալ զգիրս Թղթոց անձնկալ
Քրդն պողոսի ' հանապաղ ընթեռնոյր , աշխա-
տաւ .

Եւ

Եւ

տաւ

տասիրաբար խոկալով 'ի նմա 'ի տունէ և 'ի գիշերի . Եւ նմին և զգիրս գործոց առաքելոցն :

Եւ ճանաչող եղեալ նմ հոգեպատում և անծահրաշ բանիցն և նշանագործութեց որ 'ի նմա , զունարձացեալ ցնծայր և բերկրէր Եւ շահաբերսն հոգւոյ իւրոյ . մանաւանդ զի այնպիսի գանձուց հանդիպեալ 'ի միտ առնոյր զառաջին տնանկութի իւր Եւ հոգւոյ 'ի մարմնաւոր ճոխութիս , և յաղագս ունայն գոլոյն իւրոյ յայնպիսի բարեաց և 'ի լուսոյ ճշմարտութե յանցեալ ժամանակս՝ խորին գիշեր զանցեալ իրս կենցաղոյս 'ի վր իւր համարէր . և ոչ ժուժէր այնուհետև յապաղել գալ 'ի բարեպաշտութե հանդէս :

Այլէր ծածուկ գաղտաբար 'ի գիշերի առինքն կոյս մի հեզ և հմուտ անծային օրինացն՝ դուստր խորհրդական սինկղիտոսի միոյ 'ի պատուաւորաց քաղաքին , և ցանկայր տենչմամբ մեծաւ ստուգել զիրս ճշմարիտ հաւատոցն քօի և պաշտամանցն . և ուսեչ 'ի նմանէ զարժանն՝ փութայր քաղաքավարիլ առաջնորդութիւնը նր Եւ անպաշտութե կարգի . և նովաւ յառաջեալ 'ի գեղեցկագոյն խորհուրդն՝ 'ի մկրտութի կանխէր : Ապա յարուցեալ 'ի միում գիշերի զանխլաբար յամենեցունց դոմնա հանդերձ ներքինեաւ միով՝ գային առ աբ քահանայապետն կիւրղոս . և հանդիպեալ նմա՝ յայտ առնէին զփափաքումն իւրեանց 'ի քս :

Եւ նր ընկալեալ զնա ուրախութիւն մեծաւ ,

և

և խրատեալ զնս անձային պատուհիրանօք , և վիշպեալ զհաւատն ճշմարտութե՝ անագրէր զնս քնական նշանաւն , և իսկոյն ընդ երախայսն կարգէր . և կատարեալ զսովորականսն՝ հրամայէր միում՝ ի սարկաւազացն , որում անուն էր ագապիոս , կրթել զնն օրքան զօր : Իսկ երանելի կոյսն դոմնա այնուհետեւ յաղօթս և ի պահս պարապեալ գլխովին մոռանայր զհելլենական ցոփութեանցն կրթութիսն :

Եւ ոչ ոք գիտէր ի պալատան զկոչումն ընծայութե դոմնայի ի կեանս անմահ , բայց միայն առաքինութե նր մերձաւոր ներքինի մի , որում անունն նր Լինդոս կմ՝ Լնդէս ճանաչուր , ազգաւ և տոհմիւ բարբարոս (նոտարագգի ի յունաց և ի հռովմայեցւոց) . թէպէտեւ բարքն ոչ լի բարբարոսի , այլ ազնիւ և պատուական , և անարդարութե ընդունակ : Սա ոչ լի նմանութե կուսին առ հաւատսն և եթ ընթացաւ , այլ ի մարտիրոսութի անգամ յառաջ քան զնա ըղձալի տենչմամբ փութայր թեակոխիլ . զի յանչափս վառեցաւ ի սերն քնի :

Երգ իբրեւ երկաքանդիւրքն եկեալ հասանելին ի սահմանադրեշ կէտ պայմանի մկրտութեն , արժանացեալք ինելին քնական կնքոյն վերստին ծննդեամբ սբ աւագանին , և օծման սբ հոգւոյն , և որդեգրուե հօրն երկնաւորի՝ յարժանաւոր ձեռաց սբ եմպսպետին կիւրղոսի . յորմէ և զերկնայինն ընկալեալք զպատուական մարգարիտն՝ (այն

է որ հաղորդուին ընկոյման հին դարուց), հասին հրաւիրմանց հոգւոյն սխի : Եւ եր յայնժամ տենչալի կոյսն դռննա ոչինչ աւելի քան զգորեքտասան ամաց ⁽²⁾ . որ հոգւով գիտութե պարփակեալ ամրացոյց զինքն աւնարատ մաքրութե երանելին այն՝ հեռացել այնուհետեւ յամ զգալի զբօսանաց, և ՚ի բաց կացեալ ՚ի սնոտի և ՚ի պատիր խաբէութեց ստորաքարշ յաւիտենիս այսորիկ, իմանալի կենաց հացին և անծային բանիցն միայն պարապելով :

Եւ որ երբեմն առեալ ՚ի ձեռս իւր երանելի կոյսն զանծային մատեանսն գործոց առաքելոցն, յընթեռնուին ՚ի վր հասանէր վաղ-վաղակի բունին այնմիկ, յորում աշակերտեալքն առաքելական քարոզութեն վաճառելով զինչս և զստացունածս՝ բերելին դնելին առ ոտս առաքելոցն զքսակ արծաթոյն առ ՚ի բաշխել զայն կարօտելոցն : Եւ զայս բարեաց յիշատակարան ՚ի միտ առեալ ցանկալին կուսից, որչափ և ունէր արծաթեղէն և ոսկեղէն կահ սպասուց և հանդերձս պատուականս, ժողովեալ, և իւրոց ծառայիցն բարձել՝ գնաց ՚ի գիշերի առ երանելին կիւրղոս . և աղաչէր զնա մեծաւ պաղատանօք՝ լեռնել զայնոսիկ, և ձեռօք իւրովք բաշխել աղքատաց . և ինքն լռելեայն յիւր սովորական սենեակն դառնայր ՚ի պալատն արքունի :

Յաւուրսն յայնոսիկ նա ինքն սքն կիւրղոս՝ ըն հոգեւոր երկանց վերստին ծննդեան հայր կար

կարգացել է դոմնայի , և քանելով զերկրաւոր
կենցաղս՝ փոխեալ լինէր յերկինս առ հայրն
հասարակաց . և նշանք երևելիք լինէին 'ի
վախճանի նր 'ի տեսիլ բազմութե հաւատա-
ցելոց : Եւ երանելի կոյսն թէպէտև տխրէր
է մեկնիլ նր յաստեացս , այլ կնքեալ պա-
հէր 'ի սրտի իւրում զամ գաշինս արդարուն
ճշմարիտ քննյապետին՝ ճգնողական առա-
քինութե նորին նախանձաւոր և նմանօղ լի-
նելով : Եւ երանելին ինդէս է նմին ճրգ-
նեալ մաշէր զանճն պահօք . քանզի առ երե-
կոյս էր կերակուր նց հաց և ջուր միայն :
Իսկ զամ դարմանս պիտոյիցն՝ որ 'ի թիրա-
կան ապարանիցն մատակարարէր առ նոսա ,
յաղքատս ծախէին . այսպէս առնելով զօր-
հանապազ՝ բնաւ ոչ ումեք յայտնեցին զիրս ,
այլ 'ի ծածուկ ունէին յամենեցունց :

Եւ այց զի չէ պարտ և պատշաճ քաղաքի՝ որ 'ի
վր լերին՝ թաքել , և ոչ լուսափայլ ճրագի
դնիլ է գրոհանաւ , կմ անձային գանձուցն
անյայտաբար ծածկիլ է հողով , անտուստ
ուրեմն չարագ և արանց մախացեալ է բարի
գործս նց՝ հետամուտ եղեն իրին այնմիկ .
և այնպէս 'ի վեր բերեալ զբանն՝ ճառէին
մի ի միօջէ զամ 'ի յունկն մեծի մատակա-
րարին , որ կարգեալ էր 'ի վր արքունական
պալատանն և գերդաստանաց ինքնակալին :

Օ որ լուեալ նր՝ տանջանս ոչ սակաւս ածէր
'ի վր ինդոսի և դոմնայի , և գանս բազումս
և նախատինս հասուցանէր , թէ կարգելքն
ձեզ 'ի թիրական ապարանիցն , որպէս վատ
նին

նին , կմ յի՞նչ պէտտ ծախին : Եւ նորա աշ-
յայտնէին զըզձալի գիւտս հոգեւոր շահիցն ,
այլ մեծաւ համբերութեամբ կային մնային հաս-
տատուն 'ի Զանս նահատակութեն . զի մի
մարդասիրութեն հասումնն՝ որ առ կարօտեւնն
էր՝ խափանեցի :

Բայց մի ոմն 'ի ներքինեաց անտի (ըստմանց՝
ազգաւ պարսիկ) առ իշխանն մատուցեալ՝
զմեծ և զգովելի գործ առաքինութեանց իբ-
րև զպարսաւանս ինչ պատմէր . մաքուր են
ասէ , և 'ի կերակրոց 'ի բաց կացեալք , և
հրաժարեալք 'ի հեշտութե , և տառապա-
նօք իմն ճնշեալ մաշեն զանձինս . և ամ ինչ
որ յարքայէ առատատրեալ պարգևք 'ի դո-
ռա հասանեն , հակառակորդաց արքայի և
ռոժոցն՝ կերակուր լինին . և եթէ կամիցիս
իմանալ ճշմարտութե , բաց զշտեմարանսն նի ,
և տես՝ թէ զի՞նչ 'ի նոցանէ ունիցին :

Եւ իշխանին մտադիւր յօժարութե լուծել
յանօրինէ անտի՝ վաղվաղակի հրամայէր բա-
նալ զսենեակ սպասուցն . և ոչինչ գտա-
նէր 'ի նմա , բայց զնշան տրուական խա-
չին , և զմատեան սթյ առաքելոյն պօղոսի
զչորեքտասան թղթոցն . ըստին և զգիրս
գործոց առաքելոցն , և բուրվառ խեցեղէն և
ճրագ , և փայտեղէն փոքր ինչ տապանակ ,
յորում զնշխար Ծա հացին շտեմարանեալ
պահէին , զառանց աւելորդաց կերակուրն՝
յորմէ հազորդելք լինէին . և երկուս ձորձս
կմ փսիաթս շարամանեալս 'ի խոտոյ ⁽³⁾ , ո-
րով մերկ 'ի վր տրամ գեանոյն եղեալ լի
նէին .

նէին . և այն էին պատուհասէր անկողինք
բոնայի և ինդոսի ազնունականացն և ճշմար-
տասէր երանելեացն :

Երգ հարցանէր զնո իշխանն ցասմամբ , և
սսէր . ո՞ւր է ոսկին մաքուր զարդուցն , և
յանդերձքն ձեր պատուականագոյնք , և ա-
յօթքն երևելիք : Իսկ երանելիքն ոչինչ
իոյթ առնէին հարցման նր , և ոչինչ տային
սմենելին պինի , այլ գլխակորեալք լէ եր-
կիր նայէին լռելեայն . և ՚ի սիրտս իւրեանց
ւոհանալով զմենէ՝ աղօթս մատուցանէին՝
սկն ունելով երկնաւոր վարձուցն և անանց
բարուեց : Եւ այնժամ արքանեակ չարին մատ-
նէր զնո ՚ի չարչարանս՝ հարկանելով զմար-
միս նց ջալոտիւք , և արկանէր ՚ի բանտ մի
խուարչտին , մինչև ծանուցէ զնամ իրմն
տուգութիւն . թափին՝ որ չէր ՚ի քաղաքի :

Եւ նք այնպէս կային ՚ի կապարանին զա-
ւորս բազումս . և միայն կենդանի հացն էր
նց կերակուր , և անձային շնորհն էր նց ըմ-
պելի . և այնչափ տառապանս կրեցին , զի
և հացի կմջոյ կարօտ մնային . զի դառն և
անհասարկ էր հրաման անօրէն իշխանին ՚ի
զրբանտապանացն . քանզի ասէր , թէ փո-
խանակ այնորիկ՝ զի նք զորովայնս քաղցելու
լցուցին , նոյնպէս որովայնք նց մաշեցին ՚ի
սովոյ , և կիզեալք ճնշեցին ՚ի տապոյ ծա-
րուոյ : Եւ այնպիսի անողորմ տանջանս ՚ի
վր վկայիցն այ հասուցանէին , մինչ զի ՚ի
ցառ հիւանդուե անկանէր կոյսն փափկիկ ,
և ոչ ուստեք էր միտթարուծի գտանել :

Ի նդանօր նոյն ժամայն օղորմութի գթութեցն նյ հասանէր ՚ի վրնց, այն որ բանայ զձեռն իւր, և ընու զամենեւեան կերակրովք. զի մինչդեռ ՚ի հսկման գիշերին ըզօովորական աղօթան կատարէին, երևեցան նց երկնային գառապետութեցն զինոճորութիքն. յորոց և ՚ի փայլատակմանց լուսոյն աբեգականակերպ ճառագայթիցն երևէին հիմաւնք բանտի: Եւ որջագուրեալք երանելեացն ՚ի Եբ զոճարթնոցն՝ զօրացան, և յարուցեալ կային յաղօթս. և տեսին սեղան լի ամբարութ պատրաստեալ նց. ապա քաջալերս տոճեալ երանելի կուսին՝ վերացան հրեշտակքն յերկինս:

Իսկ սքցն հաղորդեալք յերկնային սեղանոյն՝ ոչինչ յիշէին զանցելոց ժամանակօց վիշտս չարչարանացն. զի փարատեալ մերձեցաւ ՚ի նոցանէ ամենեղութի նոցա. զի լեպէտն ՚ի կապանս բանտին կէին, սակայն ՚ի հեշտալի հերակրոցն զոճարճացեալք՝ մոռանային զտրտմութի, և հանապազօր զգութեան նոճագն երգէին. ուն ՚ի ճարպոյ պարարտութե լցցի անձն իմ, և չթամբք ցընծութե օրհնեսցէ զքեզ բերան իմ:

Յետ այսորիկ յաւուր միում հասեալ լինկր անդ ինքնին իշխանն, գիտելով թէ պակտսեալ լինին ՚ի օովոյ, զի պխպէս հաւանեցուցանել մարթօսցի զնն ՚ի կամս իւր: Իսկ յորժամ տեսանէր զնոսա պայծառս և զոճարթս և բերկրեալս և ինդալից երեւք, հիւանայր մեծաւ զարմացմամբ. և յերկիւղէ

եղեալ՝ ցնդմամբ մտաց կարծէր յոժոցն եւ զեալ զբանելիս հրաչիցն 'ի վր նց . միան-
բամայն և 'ի Թէրէն ակնածեալ վա ինքնա-
հրաման նեղելոյ զնս՝ հրամայեաց այնուհե-
տե արձակել զնս , և Թողացոյց կալ մնալ
նց իմ կամաց իւրեանց յանդորրուն . և զպի-
տոյից նց զկարգս , զինչս և զհանդերձս ե-
րեւելիս և զնմ պէտս դարմանաց ոչ նսնաղ
քան զոր յառաջագոյն՝ շնորհէր նց :

Եւ կոյսն այն վա անձին իւրոյ ոչ իմիք ինչ
ժոյթ առնէր յայնցանէ և ոչ կարօտանայր ,
բայց միայն վա աղքատացն դասուց միայն
հոգայր Թէ ծրպէս կերակրեսցէ զնոսա , և
լցուցէ զկարօտութի նց : Եւս և զգարդս
անձին իւրոյ 'ի բազում մասունս հատանե-
լով բաշխէր աղքատաց . նաև աւուրս ոչ սա-
կաւ անստճաղ կացեալ՝ զկեբակուր իւր ըն-
ձեռէր աղքատաց . զոր տեսեալ և այլոցն
ևս՝ բազմութիք 'ի դուրս նր նստեալ դեգե-
րէին : (Եայնժամ 'ի տարակուսանս ըմբռ-
նեալ դռնայի՝ ոչինչ ունելով պէտս 'ի լիութի
բաւականին այնքան ժողովելոցն , ապա դար-
ձեալ կրկին անգամ ձգեալ զձեռն իւր 'ի
սապատակ զարդուց իւրոց , և զգօթին իւր
քայն՝ որ ակամբք պատուականօք և մարգար-
տով էր լեւուզեալ , և պայծառացեալ յոյժ
ոսկւով և արծաթով , ժողովէր 'ի միասին՝ ի
ջուցանէր ընդ պատուհանն , և առաքէր առ
աղապիոս սարկաւազ (որ իմ սուրիոսի՝ ալի-
պիոս) , և աղաչէր վաճառել զայնոսիկ , և
զգինս նց տալ կարօտելոց . և Թէ սոքիմբք
որ

որչափ բազմութե տնանկաց եղև ձեռնառու ,
 ոչ գոյ ասել :

Եւ քանզի ոչ էր պարտ այնպիսի մաքուր
 և անաղտ կուսութե , և նմ առաքինութե
 զհետ գնացելոյ անձին՝ շաղկապիլ լէ պատ-
 րանս ցանկութե սնոտի կենցաղոյս ՚ի յարկս
 մեղաւորաց , կամ ՚ի գաւիթս ամպարշտաց
 թգւորաց բնակել , այնուհետև ՚ի հայրա-
 շարժ աղբերէն այս ինչ տնօրինեցաւ ՚ի միտս
 երանելոյն : () մտաւ ւածէր զնժահօրն զմե-
 ծի մարգարէին դաւթի զխորհրդական հան-
 դէսն՝ ՚ի ժամանակի , յորում փախուցեալ
 էր ՚ի սաւուղայ , թէ որպէս այլայլեալ ըզ-
 դէմս իւր անզգայապէս , և արտախելաց
 նմանեալ՝ յափսիթերս խաղայր , և այնպէս
 ՚ի ճշմարիտ անզգամաց ՚ի բաց ճողոպրեալ
 եղև , և էառ զյաղթութիւն մեծ : Եւ այնպէս
 և սա զկամաւորական և զմարտիւրոսական
 կիրս յանձին բերեալ , և զգնաղ գեղեց-
 կութի պատկերին իւրոյ անշքացուցեալ յաչս
 տեսողացն , ՚ի ձեռն այնր հնարէր զերծա-
 նիլ յանզգամացն պագշտութե . զի անբիծ
 և անարատ ելցէ յառաքաստ վերին հարս-
 նարանին . վոյ յանկարծակի ելանէր ՚ի սե-
 նեկէն ՚ի կերպարանս անզգայից , չըջըջէր
 զաչս իւր , թօթափէր զարտեանունս իւր ,
 թողացուցանէր զտողունս ՚ի վր պարանոցին
 ցլանջս , փրփրէր և անյայտ ձայն արձակէր .
 երբեմն զկական լալոյ բարձեալ , և յանկար-
 ծակի բարկ ծիծաղելով , և կրճտելով զա-
 տամունսն :

Օ այս

Օ այս տեսեալ այնոցիկ՝ որ յապարանս Թա-
գաւորին էին , զմանս գուլթ և փաղաքանք ,
և զմանս սխրացումն զարմացման պաշարէր .
և դողումն և զարհուրումն ըմբռնէր՝ զամե-
նեսեան : Օ որ լուեալ մեծի հազարապե-
տին՝ որ էր՝ ի վր ձմ կայսերական պաղա-
տանն , ետ առաջի իւր բերել զնա . և տե-
սեալ զեղեալսն՝ Թոռէր ցաւագնիլ և կարե-
կից լինել նմա . քանզի և յայնժամ յաւէտ
ուժգնակի շարժէր վկայուհին այն , և սաստ-
կագոյն երեւցուցանէր զախտն , յորժամ
իշխանն ի նա հայեր : Ուստի և յերկիւղի
եղեալ հազարապետն՝ բազում պահապանս
նմա կացուցանէր . զի մի ինչ վիշտ չարեաց
կրեացէ , կմ ի վախից մղեալ քարավէժ լի-
ցի . և էր այնուհետեւ ոչ սակաւ Թախծուի
պահապանացն վրնր . քանզի ստեպ ստեպ
անյայտ աղաղակէր և կոծէր զանձն առաջի
նոցունց ոմ զայսահար :

Յայնժամ մատուցեալ նոցա առ ներքինա-
պետն՝ աղաչէին զնա յաւէտապէս՝ առ քրիս-
տոնեայսն արձակել զկոյսն . զի բազումք ա-
սեն նման սմին զառաժեալք ի մտաց՝ զա-
ռողջութի գտին : Օ այս ինչ նք վր անձանց
հայցէին . զի Թերևս ազատեացին ի ծառայ-
ութի նր . այլ ան լը կամաց իւրոց բերեալ
հաստատէր զայն՝ որ ինչ կուսին իղձք ցան-
կութե էին զերծանիլ ի ձեռաց անօրինաց .
զի զանխլացեալ լինէր բանն՝ ըստ առակին ,
ձիոյ խստերախի Թոյլ տալ ի դաշտի , կամ
զգլփին առ ջուրս ածել բռամբ : Ունկնդիր
եղև

եղև այսոցիկ իշխանն մտադիւրութիւն . քան
զի և նա կամէր ազատանալ և արձակիլ 'ի
ցնորից անտի :

Յայնժամ վաղվաղակի կոչէ զեպիսկոպոսն
առ ինքն , այս է զսքն անթիմոս՝ որ էր յայն-
ժամ 'ի նիկոմիդացեաց եկեղեցին յետ կիւր-
դի յառաջասացեալ քֆայապետին : Եւ ե-
կեղնն վաղվաղակի հոգևով ծանեալ զիրան ,
որ յաղագոս կուսին . այլ թաքուցեալ 'ի սրտի
իւրում՝ կայր լուելեայն : 'Եղյնպէս և կու-
սին տեսել զքֆայապետն նոյ՝ ոչինչ անպատ-
շաճ կմ մոլեկան ցուցանէր յանձն իւր , այլ
յերեսաց սքն խորշեալ՝ հեզ և խաղաղական
տեսուի զգաստացեալ երևէր . մինչ զի զա-
մենեսեան զարմանք ըմբռնեալ էր , հիա-
ցեալ՝ թէ որպիսի զօրութիւն երևեցաւ յե-
րեսս եղսին , որ զանգագայացեալն 'ի զգաս-
տութիւն փոխարկեաց :

Եւ այս իշխանն մեծաւ աղերսանօք աղաչէր
զեղսն՝ առնուլ զկոյսն առ ինքն , ի նմա և
զինդոս , և ինչս բազումս 'ի սկիտոս դարմա-
նի նոյ . թերեւս հնար լիցի ասէ բժշկութե :
Եւսկնն խնդուի առեալ՝ առաքեաց 'ի վանս
կուսանացն զդոմնա , ող և զինդոս առ միան-
ձունս . և ո՛կարէ ասել , թէ որչափ խրախա-
ցելք լինէին երանելիքն , և սիրով հոգւոյն
առլցեալք :

Ի սոյն ժամանակի դառնայր մաքսիմիանոս
'ի պատերազմէ բարբարոսաց մեծաւ յաղ-
թութե և ուրախութե՝ դիցն օգնականութե
մակադրելով զյաջողունձ մարտին . վս որոյ
պէծոց

Եւ զորոց իւրոց զոհս ձօնմանց կատարելով , և
 զարդարելով զմեհեանս նոյ , ձիւս պատուոյ
 բաշխէր քրմացն . և խորամանկ խորհրդով
 ջանալով զամազգոս հնազանդեցուցանել ան-
 ան պաշտամանցն այնոցիկ և չարասէր կրօ-
 նիցն : (Զայնժամ և 'ի ստադիոն ասպարիզին
 տեսարանս խնջոյից յօրինէր , և կոչէր զամ-
 քաղաքն 'ի հանդէս խաղալոցն . և յետ ար-
 շաւանաց ձիւնթաց կառամարտկաց՝ հրա-
 մայէր քրմապետացն զամ սուտանուն դիւ
 Եւ զորոցն զօսկեղէնան և զարծաթեղէնան բե-
 րել 'ի տեսարանն . և զարդարէր զնո պէսնպս
 և հրաշազան պայծառուք , և նախադրէր զնո
 'ի վր թաքական գահոյիցն : Եւ հրամայէր
 ամենեցուն երկրպագութի մատուցանել նոյ
 լէ ինքեան . և զպաշտօնեայս անոցն պսակէր
 ոստովք ձիթեանեօք և խթմական շոճիւք
 (որ ձօնեալ պոսիդոնի) . և ցուլս և զոճա-
 րակս զենեալ՝ առնէր առնա Եւ զորոցն և զորո-
 հեացն զօրն զայն . և զարիւն զօհիցն հրա-
 մայէր քրմաց օրակել 'ի վր ամ զօրականացն :
 (Զայնժամ վայրի գտան ոմանք 'ի քրիստոնէից՝
 եկելէք ոմ 'ի հանդէս քաղաքական խաղալոց .
 և սոքա իբրեւ տեսին զչարաչար կատարած
 հանդիսին , ոչ ևս հանդուրժեալ չարին՝ 'ի
 բաց երթային 'ի տեսարանէն , լաւ համա-
 րելով զմահ անձանց՝ ք զչաղախիլ արեամբ
 անանձ զօհիցն : Իսկ անօրէնն մաքսիմիանոս
 մրմռեալ լէզէմ՝ նոյ՝ սկսաւ հրապարակախօս
 լինել առ բազմամարդ ժողովն հեթանոսաց
 բարձր բարբառով , մեծացուցանելով զսուտ
 Եւ

Եթս իւր , և նոյն ընծայելով զամբարիս Յի՛ որ
 յերկնէ և որ յերկրէ , և զմեծանալն Թիգրուէ
 հռովմայեցւոց 'ի վր' ամ ազգաց՝ յոխորտ
 բանիւք ամբարտաւանութե՛ : Եւ մինչդեռ
 բանքն 'ի բերանն էին ամպարշտին , յանկար
 ծակի եղև Թնդիւն որոտմանց , և յահագին
 փայլատականց հրոյ շանթահարեալ կիզան
 ման քաղաքին , և երևելի մեհեան կռոց .
 և կարկուտ ահեղ տեղւոցեւ 'ի խաւարային
 ամպոց՝ հանդերձ յորդութիւն անձրեաց իբ-
 րև հեղեղ ծովածաւալ՝ զամ սահմանս ար-
 տավարացն հանդերձ պտղովքն ծովու աւան
 դէր . և բազմութեն լը միմեանս խառնեալ
 յահաւոր սպառնալեաց՝ ընթադրելով զմե-
 ժեանս կոխան առնէին , և բազում դիակա-
 լալք յերկիր անկեալ մեռանէին . և ինքն
 Թիգրուն մազապուրծ անկանէր յապարանո
 իւր . այլ զայսպիսի անակնուկելի դատաս-
 տան ահեղ դատաւորին 'ի դիպունձս հա-
 մարեալ չարաբաստ իշխանն , ոչ մի ինչ զեղջ
 բերելով՝ տակաւին կայր մնայր 'ի նմին յա-
 մառութե լըդէմ քրիստոնէից :

Եւ պայտ աւուրց յատեան նստէր , և հրա-
 մայէր ածել՝ զորս յնծպաշտութե գտեալք
 լինէին . և արդար արեամբ անարատիցն կա-
 մէր ցածուցանել զսրտմտութի սրտի իւրոյ :
 Հարցանէր և վրդոմնայի և ինդէսի , և զայ-
 ւոց ոմանց , զի ոչ երևէին 'ի պալատան կամ
 յատենի : Եւ ներքինապետն . դոմնա ան-
 կեալ է 'ի զգայութե . և առ այժմ առ այնու
 տիկ է՝ որ զայնպիսիսն գիտեն բժշկել . և լը
 նմա

նմա է ինդէս 'ի պահպանութի և 'ի ստասա-
ւորութի նր : Իբրեւ լուճաւ զբանս զայսոսիկ
Թէրն , բորբոքելչ ցասմամբ . Թախիծ սրտին
բերելով՝ ասէր . ով անիրաւ դու և չարա-
գոյնդ 'ի մարդիկ , զդոմնա այսահարելչե-
ռացուցեր 'ի բարերարութի լծոցն , լէնր և
զինդէս պաշտօնեայ լծոցն և լծուհեացն
օտարացուցեր 'ի պաշտամանէ :

Օ այս ասացեալ՝ հրամայէր լուծանել զգօ-
տի ներքինապետին զընդելուզեալն ակամբք
և մարգարտովք , և մերկ և խայտառակ չը-
ջեցուցանել լէ քաղաքն , և 'ի բանտ արկա-
նել ⁽⁴⁾ : Եւ ապա հրամայեալ զինդէս ածել
զառաջեաւ՝ վերստին կարգէր զնա 'ի պաշ-
տօն նախնեացն 'ի պալատան , ոչինչ կար-
ծիս ունելով զբրիտոնէութի նր : Եւ ինդէս
ոչ եհան նմա 'ի Ժամուն զբանն 'ի վեր . զի
առաւել քարոզ լիցի ճշմարտութե առ պալա-
տականս . զոր և արարն իսկ . զի ոչ միայն
ինքն պահէր զաւանդն բարեպաշտութե , այլև
զբազումս 'ի մոլորելոցն 'ի սնտոի պաշտա-
մունս կուոցն՝ ածէր միւսանգամ՝ ի գիտութի
ճշմարտութե :

Բայց ամպարիշտն մաքսիմիանոս օր քան զօր
սաստկացուցեալ զհալածանս , և յայտնի լէ
դէմք՝ փական հաւատոց մարտ եղեալ՝ զտա-
ճարս նյ այրէր , և զմեհեանս դիւճաճոյլ
պատկերացն շինէր . և տայր քարոզ կարդալ
լէ նմ տեղիս իշխանութե իւրոյ . Եւ թէ ոք ա-
սիցէ ասէ , ոչ պաշտեմ զլուծս ինքնակալացն ,
տարագիր ելցէ՝ 'ի կենացս , և ինչք և ստաց-
ուածք

ունեցաւ այնպիսւոյն յարքունիա եկեացեն և
 ի ընթացիւն և դատաւորս անողորմս և վայրե-
 նամիա կողմնակալս ի տեղիս որ ի բացեաց
 էին . և սաստիկ սպառնալեօք օրէնս դնէր
 ից , զի ուր և գտցի որ նազովեցւոյն հաւա-
 նեալ և ապստամբեալ յաժոյցն , անողորմ և
 դառն տանջանօք զրուեացին ի կենացս . և ս-
 առաւել ասէ զառաջնորդս աղանդոյնց եթէ
 դատանիցեն ուրեք , երկաթեղէն կապանօք
 առ իս առաքեսցիք . զի ես զարժանս վրիժուց
 դիցն անարդանաց խնդրել մարթացից :

Հայնմ ժամանակի խոյզ և խնդիր լինէր վս-
 սթյ եղպին անթիմոսի . մանաւանդ յորժամ
 ի վր եհաս թիւորն , թէ ի նա յանձն եղև
 դամնա ի պէտս բժշկուէ : Աւ զօրականն ար-
 քունի բիւն անգամ սուսերամերկ զինուք պա-
 տեղ զեկեղեցին՝ ոչ գտանէին զհայրապետն .
 քանզի խոյս տունէլ փախչէր յանապատ տե-
 ղիս վս անաեղի գործոց անօրինացն . նոյն .
 պէս և գամնա չերևէր ի միջի : Օտրս ոչ
 գտեալ՝ ի տարակոյս անկանէր ամպարիշտն ,
 և թախծեալ վարանէր , և իբրև ի տապոյ
 ջերման տողորէր կիզանօղ սրամտուք սրտին .
 քանզի ի մտի եղեալ էր ի անհնարին տան-
 ջանօք արկանել զսրն անթիմոս առաւել ք
 զամենեւեան . զի ի ձեռն պատուհասի ա-
 ռաջնորդի ռամմանց իւրեանց ասէ զարհու-
 րելք ամենեքէն եկեացեն ի պաշտօն աժոյցն ,
 և զմեզ անաշխատ արասցեն . մանաւանդ զի
 թաքոյց զչքնաղագեղն դամնա՝ հեռացուցել
 զնա յապարանից . կարծեմ թէ հրապուրեաց

Եւ

ևս զնա , և կցորդակից կրօնից իւրոց արար :
 Իսկ յորժամ այս յոյզ քննուէ դադարէր , զի
 ոչ կարացին գտանել զՊՐԻՆ ԹՅՈՒՆԻՆ՝ յայնժամ յայլ
 ևս խորհուրդ մտաբերէր հնարագիտութիւն
 բանասարկութիւն ազօնիստաբարոյ բռնաւորն .
 զկատաղութի զայրացմանն թողեալ՝ ցուցա-
 նէր ցածնուլ՝ ի բարկութեն . և զվաղակա-
 ւորն՝ ի պատեանս իւր ամփոփել խոտանայր ,
 և զունարթ երեսս ամ հրապարակին ցուցա-
 նէր . պատճիրակս հանէր , բարիս քարոզէր ,
 զդառնուին՝ ի քաղցրութի չորեալ մահապար-
 թերէս երևեսցին ասէ յայտնապէս՝ աներ .
 կիւղ լեալ յիմոց պատուհասիցս . ասա միա-
 հազոյն՝ ի վարմիմ ժողովեալ՝ բարձից յերկ-
 րէ զյիշատակս նց . զի բնաւ մի երևեսցի ա-
 նուն նց՝ ի մէջ յունաց . և այսո՛րիկ մեծա-
 փառ դիքն մեր շնորհաբարեաց մեզ հատուա-
 ցեն :

Եւ յալիսի խարդաւանօղ և կեղծատր խոր-
 հրդովք պատրէր զամենեսեան . և այնու-
 հետեւ բազմութի քրիստոնէիցն՝ ի համբաւ
 խաղաղուն չարիմացին այնորիկ խաբեալք՝
 աներկիւղ համարձակութի ի մի վայր ժողո-
 վիին՝ ի տեղեացն , ուր ցրուեալ և թաքու-
 ցեալ կային , և յայտնանլս կամայորդոր որդ-
 տիւք կատարէին զպաշտօն աղօթիցն :

Եւ որ յաւուր միում յերևելոջ միահամուռ
 ամ հաւատացելոց բազմութի՝ որ ի նիկոմի-
 դիա և որ շուրջ ի շէնս դաւառին բնակեալ
 էին , միաբանեալ ամենեքեան գային ի կա-
 թողիկէ եկեղեցին՝ զսովորական աղօթմն

ԺԲ

M

կա

կատարել : () որ զգացեալ թագաւորն՝ իսկ
և իսկ զօրօք իւրովք վառեալ հասանէր 'ի
դրունս տաճարին նշ . և աթոռս արկեալ և
բեմքս բարձրագոյնս կազմեալ՝ նստէր 'ի վիթ
նորս . և բազմուի զօրացն սպառազինեալք՝
անշշունչ կային առաջի նորս :

{ } Կայսեամ խօսել սկսաւ թիւորն , և ասէ
ցժողովեալ բազմուի եկեղեցւոյն . Նստա-
տելի և բարեբաստագոյն ինքնակալուն իմոյ
ներումն մարդասիրութեան յամ իրս՝ Թոնոյն
նմանեալ լիցի . զի և առ բարբարոս թիւորն՝
որ զլուծ հարկին մերոյ դժուարութեան
համարին , և հռովմայեցւոցս արուեստն ոչ հնա-
զանդին , ոչ վաղվաղակի զտէգ նիզակի զի-
նուց իմոց շարժեմ , և ոչ նետս 'ի պատկան-
դարանաց 'ի կիր արկանեմ , և ոչ 'ի ձեռն
սուսերաց բարձրացուցանեմ զբազուկ իմ 'ի
վիթ նշ , և ոչ վատնեմ զնա փութանակի վա-
հանապատ պատնիշօք . այլ հանձարեղ և ի-
մաստուն բժշկաց նմանեալ՝ զբարիսն ողոր-
կան խոստմամբ կակզացուցանեմ . և սպե-
ղանիս արկանեմ 'ի վիթ վերացն զմարդասի-
րութին . իսկ յորժամ տեսանեմք կարելիք
խօցեալ , և 'ի խորոջ թաքուցել զվերն , խա-
րանօք խտագունիւք հատանեմք , և 'ի վիթ
արկանեմք զգեղն կսկծեցուցիչ և զգառն
լմպելին . և ոչինչ ներումն ողորմուէ գտցեն
այնպիսիքն 'ի մէջ մարդկան :

II Եւ ասեմ ձեզ , և ազաչեմ , մի ևս եղիցի
ձեզ փորձ առնուլ զիմոյ սաստկուէ և աննե-
րելի բարկուէ . այլ փութաք զոհել մե-
ծա

ծամեծ լծոցն , և 'ի նոցանէ և 'ի մէջ հաշ-
տուի գտջիք . և վայելեսջիք յամբարիս . զի
պարգևս բազումս և պատիւն երևելիս տաց
ձեզ , և թեթեւացուցից զամսակս հարկաց .
և համապատիւն ինձ արարից զարժանա-
ւորսն . արդ 'ի բաց կացէք այսուհետև յաղ-
տեղի կրօնիցդ , և 'ի պաշտելոյ մահապարտ
զոմն խաչել նազովրեցի հրէայ , և մեռեալ :
Եւ պա եթէ ոչ՝ զայս գիտասջիք , զի իրա-
ւունք դատաստանի իմոյ ոչ հեռի են 'ի ձէնջ-
տեակէք զտունս զայս՝ յոր յուսացել էք , հրոյ
ճարակ տամ զսա . և զձեզ միանգամայն լը
նմին կորուսանեմ : Եւ յսպէս ամպարիշտն
մաքսիմիանոս ահագին որոտմամբ և չարաչար
սպառնալեօք՝ թունալի մահ բաշխէր յամե-
նեցուն լսելիս , և խեթիւ հայեր յամ դասս
քրիստոնէից ժողովոյն :

Զայնժամ շարժել 'ի հոգւոյն սբջ իմաստա-
խոհն այն՝ երիցս երանեալ քահանայն Վղե-
րիկոս կմ գղիւկերիոս աւագերէց համձա-
կան եկեղեցւոյն որ 'ի նիկոմիդա , յառաջ
մատուցեալ ձեռներէց լինէր յատենին . և
բարձրագոյն բարբառով առնէր բանիցն պա-
տասխանի 'ի դիմաց բոլորից՝ առելով . Վի-
տուի՝ լիցի քեզ ով արքայ , զի ոչ խոստմանց
և պարգևաց քոց հաւանիմք , և ոչ 'ի սպառ-
նալեաց քոց երկնչիմք . զի ունիմք քաջալե-
րիչ զնախաձայնութի պատուիրանի փրկչին
մերոյ , որ սաէ . մի՛ երկնչիք 'ի սպանողաց
զմարմին , և յոչ կարողաց սպանանելոյ զո-
գին . զի բարութիւն զոր խոստանաա , կամիս

պատրեւ զմիտս մեր, և հանել զմեզ յայն բա-
րուէցն, զոր ակն ոչ ետես և օւնկն ոչ լուսա-
ւ ՚ի սիրտ մարգոյ ոչ անկաւ, զոր պատրաս-
տեաց ան սիրելեաց իւրոց. և որով սպառ-
նաս հրկեզ առնել զմարմինս մեր, յաններե-
լի տանջանացն կամիս բուժել զմեզ, և ան-
ցուցանել անկիզելի լեյորդահոսանս հրե-
զէն գետոցն առ նաւահանգիստն մեր քո.
զի ոչ են արժանի չարչարանք ժամանակիս
հանդերձելոց փառացն՝ որ յայտնելոցն է.
և զամ զփառս և զպատիւն ժամանակիս իբ-
րե զկղկղանս կմ զստոճերս երազոյ համա-
րիմք:

Օյ՛ ի՞նչ զուր, և ՚ի նանիր խռովեալ ես ան-
քայ, և կափուցել զաչս իմանալի հոգւոյդ.
զիարդ ոչ իմանաս զօգուտն քո, և կմ լէնթ
ոչ ճանաչես զարարիչն ամենեցուն և զտոճիչն
քեզ զիշխանութիդ. ապա թէ ոչ՝ յաղթու-
թիդ քո, որով ամբարհաւաճեալ պարծիս,
և սնոտի և աղքեղէն փառքդ՝ որով գեր ՚ի
վերոյ կարծես լինել բազմաց զքեզ, յետ
սակաւ աւուրց ՚ի ձեռն կանանց և մանկուոյ
անգամ՝ որոց ոչ կարես յաղթել) բառնի ՚ի
քէն ՚ի մերում իսկ նահանգիս. զի նանրու-
թե նմանեալ են կեանք քո, և պայծառութի
քո ունայնութի իջանէ ՚ի դժոխս:

Եւ զարմանամք, ի՞նչ զիարդ այնչափ տկա-
րութի՞ք զգածեալդ՝ տակաւին մարտ եղեալ
պատերազմիս լեղէմանպարտելի զօրութեն
այն, որ յուէից գոյացոյց զամ յաւիտեանքս,
և կառավարէ զբնաւս բանիւ՛ զօրուէ իւրոյ.
և

Ե ինքն կայ մնայ անշարժ հոստատուք յիւրում անհամեմատ և անփոփոխելի բնուէն : Եւ դու ամբարիշտ մօռք ամբարտաւանեալ՝ զապիրատութի՛ն ի բարձունս խօսելով, զանգուգական անունն՝ դի՛ւածոյլ պատկերացն կոչեա, լոյս և լոյսահիս կարգաւով զայնոսիկ՝ որ յանկարգ խառնակմանէ և ի չարասերմանց սանդարամեռականին են առեալ զայնպիսի ներպարանս նմանութե՛ն, զոր և աղտեղի է զնմն յայտնել. մանաւանդ զի բազում իսկ ոյն են ի կռոց՝ որ ի շանց և ի դազանաց կերպարանս են քանդակելուք : Օ ի այնչափ կուրացոյց տատանայ զմիտս քո, մինչ զի արարիչ երկնի և երկրի կոչեա զայնոսիկ՝ որ ի ձեռաց մարդկան կազմեալ են. և եդեր թշնամանս անմահ զօրութեն ան՝ միայնոյ և բոլորեցունց պատճառին :

Ար և բարձրացուցեր զեղջիւր քո՝ խօսել բանս անհանձարս զմիածնէ նր, և ի կարգս մեռելոց իջուցանել զանմահութի նր. որ է կերպարան և կնիք և ծագումն անսահման էութե առաքլին հօր, և փառակից և հակից ամենագոր և համագոյ հոգւոյն : Ար կամաւոր մահո՛ւամբն ելոյժ զիշխանութի մահու, և հրաշագործ և սքանչելի յարութիւն կենագործեաց զմահացեալսն մեղօք. և դայ միւս անգամ դատել զկենդանիս և զմեռեալս. և հատուցանէ արգարոցն՝ բարեաց հատուցումն իւր արդար վաստակոց նց. և զանաբան և զչարագործսն՝ որ իբրև զքեզդ իցեն, մատնեացէ անպնց և մշտնջենաւոր պլուման ան.

շէջ գեհնին . ուր ոչ ճանաչէք զնա , և ոչ սպասեալ ակն ունիք մեծի առուր գալստեանն նր . զի յակնարկելն մեր միայն առ արարիչն մեր՝ անյապաղ հասանեն սպառնալիք պատուհասիցն 'ի վր քո , ուստի ակն ոչ ունիցիս . զի և գույսսմհետէ ոչ ես ճողոպրեւ , լոց 'ի ձեռաց ան կենդանւոյ :

Եւրդ զայս ան և առաւել քան զսոսեցաւ երանելին գղերիկոս առաջի թգրին և 'ի մէջ յոգնաժողով հրապարակին . որում ներելով ունկն զնէր թգրն , և ոչ կամէր առ ժամայն պատուհասել զնա . զի ակն ունէր ողորանօք ածել զնա 'ի հաւանութի , և նո վաւ զքնաւ ժողովուրդն հաւատացելոց . նմին իրի և ոչ ձգեաց ձեռն առնս , թէպէտև ամենեքեան զանձինս 'ի մահ եդեղէին . այլ եւ գնաց լռելեայն 'ի տաճարէ անտի՝ որպէս պարապ տալով նոցա խորհել զօգուտն իւրեանց : Եւ ան ժողովուրդք հաւատացելոցն շնորհս բազումս ունէին գղերիկոսի իմաստութեն և անժախօս վիպութեցն :

Այս խորհուրդ 'ի մտի եդեալ բռնաւորն՝ թէ ցորչափ կենդանի է քահանայն ան , ոչ կարէ խախտել զժողովուրդն 'ի հաւատոց , կամ երկփեղկել զմիաբանութիւնն նց , միանգամայն և յօգի խոցեալ 'ի համարձակախօսութենէ սրբն , ոչ լեւրկարէր զցատումն բարկութեան , այլ հրամայէր զինուորացն մտանել 'ի սր եկեղեցին ան , և ունել զերանելին գղերիկոս և արտաքս հանել : Օ սր իբրեւ տարեալ կացուցին առաջի թգրարին , ոչինչ հարց-

հարցմանց արժանի արարե՛լ՝ հրամայե՛ր տա-
լածանել 'ի գետնի , և դալար արջառաջլօք
հարկանել յոյժ . մինչև վաստակեցան ձեռք
դահճացն : Իսկ նա զտանջանսն առ ոչինչ
համարէր . այլ գոհանայր զմոնէ , ոյր վճռը-
չարչարանսն համբերելով կրէր :

Յայնժամ սաստկացուցին զտանջանսն , և
սկսան արբանեակքն սատանայի երկաթի
եղնգամբք քերել զկողս նր , և ջահս վա-
ռեալ մատուցին 'ի վր մարմնոյն , որոյ պատ-
ռւական արիւնն 'ի սաստկագոյն քերանացն
ռուգանէր զերկիրն . իսկ Ծբ վկայն ոչ դա-
դարէր 'ի քարոզելոյ զձմարտութիւնն , և 'ի
յանդիմանելոյ զմոլորութի անօրինաց . մին-
չև անշնչացեալ և պակասեալ 'ի ձայնէ՝ ոչ
ևս կարէր շարժել զշրթունսն : Եւ քարոզն
աղաղակէր և ասէր . խնայեա՛ 'ի լեզուդ քո
նվ գղերիկէ , և մի լինիր ամբարհաւաճ և
պաճուճաբան . և մի խառնակեր զհանդէսս .
պատռեա՛ զհոգիմայեցեոց Թրութիս , և մի
շփոթեր զատեան ինքնակալացն . և մի ընդ-
դէմ հելլենացեոց իմաստնոցն զայն ինչ իրս
բարբառիր՝ որ ոչ վայելէ : Եւ յսպիսի բանիւք
քարոզն զհրապարակն ընոյր . այլ ոչ տանջե-
լովն հաւանեցոյց բռնաւորն զվկայն քօի , և
նոյն ողորանօքն հնազանդեցոյց :

Իսկ երիցս երանելին զօրացեալ 'ի հոգւոյն
սթյ՝ գոչէր մեծաձայն 'ի հրապարակին , և
ասէր . Տը՛յս միածին որդի , ճառագայթ և
կերպարան բարձրելոյ քո հօր , վտառհութի
իմ և ուժգնութի , զօրացո՛ զիս յամի . զի 'ի

ձեռն բազմագունակ չարչարանացս բազմա-
ցի առ իս բրաբիտն բարեացն հատուցմանց
լէ նմ սթաքո :

'Ի վիժ բանիցս այսոցիկ արտմտեալ թիւորն՝
ցասնոյր սպասաւորացն , զի առաւելացու-
ցեն զտանջանս սթյն . և նոքա լն հրամանի
բռնաւորին այնչափ հարկանէին զքանցեալ
մարմին նիժ , մինչև անշնչոց նմանեալ . եղև ,
և մորթ մարմնոյն 'ի յողոյն փքացեալ՝ թա-
փեալ լինէր հանդերձ մտմն և ջրքն , որս
տառ . պատառ յերկիր անկանելով . մինչև
երևիլ ռսկերացն , և զարմանալ նմ տեսա-
բանին : Եակ երանելի նահատակն շարժե-
լով միայն զչրթունան՝ տակաւին ասերմեղ-
մաճայն . ծառայ եմ միայնոյն նոյ թիւորին
յաւիտենից . զմի նիժ՝ որ արար զերկինս և
զերկիր , զնա՝ խոստովանիմ . և 'ի նա յուսու-
ցել՝ սպասեմ անձառ . պարգևաց նիժ . կոոցն
ես ոչ զոհեմ , որ քան զչունան ևս փառթա-
րագոյնք են :

{ Եայնժամ անօրէն բռնաւորն ոչ հանդուր-
ժեալ համարձակութե սթյն՝ վճիռ կնքէր
'ի վիժ նիժ , զի արտաքոյ բաղաբին խաչեսցի ,
և մարմին նիժ հրով մաշեսցի : Երբ առեալ
գահնացն զնահատակն քիժ՝ քարչէին լն փո-
ղոցամէջ քաղաքին . մինչև ածին արտաքոյ
դրանն 'ի տափարակ տեղւոջ մերձ յեզր ծռ-
վուն . ուր և զփայտն իսկ կանգնեցին : Եւ
նիժ հայեցեալ լն արեւելս՝ սկսաւ 'ի ծածուկ
աղօթել չրթանցն միայն շարժելով . և իր-
րև 'ի վեր առաքեաց զամենն , ասկ ցդա-
հիւնն .

հիշեն . եկայք կատարեցէք վաղվաղակի ըզ-
հրամայեալսն ձեզ 'ի բռնաւորէն . և ինքնին
գիմեալ 'ի խաչն , տարածեալ զձեռս իւր
բւեռեցաւ 'ի վ'ր նր :

Եւ ապա ապառաւորքն սասանայի սաստկա-
ցուցանէին զհրատ բորբոքել թոցոյն 'ի ներ-
քոյնր ժամս ինչ , ողջակիզել զնա 'ի բարձ-
րութե խաչին . և նր աղաղակեալ 'ի ձայն
մեծ՝ ասէ . նր ք ընկալ զոգի իմ 'ի հոտ ա-
նուշից , և խառնեալ զիս 'ի թիւ որոց սիրե-
ցինս զքեզ և զօր երևելոյ դսպտեանդ քո .

և իսկոյն աւանդեաց զոգին :

Եւ առաջն յայնոսիկ լինէին զոհք և նուէրք
երկոտառան դից 'ի պալատան . իսկ ինդէս ,
որ և ինդոս ներքինի նծասեր , 'ի սենեակ
մի մթին արգելեալ զանձն , և քրձազգած
լեալ՝ ողբայր զկորուստ այնոցիկ՝ որ զոհէին
կռոց : Եւ յորժամ լուրն այն հասանէր յա-
կանջս թիւրին , հրամայեաց ածել զնա առա-
ջի իւր . և յետ անարգանաց վ'ն անուանն
քո՛ւ ետ ձեռս յետս կապել զնա , և անուր
երկաթի արկանել 'ի պարանոց նր , և ար-
կանել 'ի բանա խաւարչաին , և պնդել զոտս
նր 'ի կռձեղս : Եւ յետհետեւ 'ի խնդիր լինէր
սէյ կուսին դռմնայի . և պագշտական յի-
մարութի մաշէր 'ի միտս իւր վ'ն նր . մինչև
մոռացեալ զոր վ'ն նր լուեալ էր , ասէր մե-
ծաձայն . ո՛ւր է դռմնա՝ արտեմեայ և ա-
թենայ մեծափառիցն նծուհեաց քահանայ-
ուհին . և իբրև ոմանք 'ի պատուաւորաց պա-
ղատանն ծանուցանէին նմա միւսանդամ զե-
ղեալ

զեալ իրան՝ որ վասն դռնայի , նոյնժամայն
հրամայեաց հատանել զգլուխն երբինապե-
տին՝ սակս հեռացուցանելոյ զդռնա յարքու-
նական ապարանիցն :

Եւ այնուհետեւ զինուորս բազումս սպա-
ռազինեալս առաքեաց 'ի վր ժենաստանաց
կուսանացն , զի զդռնա գտեալ 'ի մէջ ած-
ցեն : () Եւ այն իմացել երանելոյն՝ առնական
զգեստիւք գաղտաբար խոյս տունեալ գնաց
'ի վանաց անտի՝ ուր էրն . զի այսպէս խրատ
ետ նմա մայր վանացն ագապիէ : Եւ իբրեւ
ոչ գտին զկոյսն , միմեռեալ անօրինաց իբրեւ
զգազանս արիւնարբուս՝ նախանձ լըդէմ աւ
մենեցուն խորհեցան՝ և զայլ սրբաանեալ
կուսանսն չարաչար քարշել և յանարգանս
մատնել . իսկ նոյն փախուցեալք՝ յայրս և 'ի
Ժերպս վիմաց լը գազանս վայրենիս առնէին
զքնակութիս իւրեանց . և բազումք ևս այ-
նօրիկ էին՝ որք անկան 'ի ձեռս դահճաց .
այլ աներեւոյթ զօրուի վերին խնամոցն՝ ող
զհաւատսն , նոյնպէս զմաքրութիւն անարատ
պահեաց :

Եւ որ մի ոմն երեւեալ 'ի մէջ սքցն անհամե-
մատ գեղեցկութիւն և բարի վարութեամբ զարդա-
րեալ , որում անուն () Էոփիլա կոչուի . զսա-
տեսեալ գործօնեայք չարին , և պաշտօտուի
յիմարեալք , և ընդ միմեանս խուճապեալք
դասուց զինուորացն մոլեկան ցանկութիւն՝
յափշտակէին զնա 'ի միջոյ քերցն . և բռնա-
բար վերամբարձեալ քարշէին մուծանէին 'ի
յարկս անօրինելոցն . և 'ի հռչակ համբա-

ւոյ

և այն նա Կուտեցան 'ի տեղին յայն որ Բանագ
երիտասարդք :

Երբ մինչքեռ կայր նա արգելեալ յանար-
գութե տեղւոյն յայնմիկ 'ի պանդոկի , զայն
'ի յերկինս համբարձեալ կուսին՝ առ մեծ
նաւապետն ակնարկելով , հեղոյր զանձն իւր
առաջի հզօրին զօրութիւն , այնմ՝ օր եկն 'ի
բառնալ զմեզս Յի , և գոչեր ասելով . Տի
իմ և ան իմ , յի փրկիչ իմ և կեցուցիչ , հայ-
եայ 'ի պատրաստ բնակութիւնս յայնար-
ժան աղախին քո , և մի տար յապականութի
զքո ժառանգութիւն . և անաղտ և անարստ
պահեա զառաքաստ կուսութեա . զի քեզ
խոտաացայ պահել զկուսութիւն իմ անարատ
արդարութիւն : Եւ արդ երևեցն զերեսս քո
ամբիծ և անապական փեսայդ երկնաւոր , և
փութա՛ յօգնել ինձ . և մի մատնեք դազա-
նայ զխոտովանօղս անուանդ քո . զի և ա-
նուն քո փառաւորեսցի 'ի մէջ բարբարոս և
ամպարիշտ ազգացս . և ես արժանի եղեց
անարատ մաքրութիւն զնութացս իմ կատարել ,
և աչալըջութիւն հանդիպիլ քում փառացդ ,
և հասանել մասին սքեցն 'ի լոյս :

Օ այս հանդերձ արտասուօք պաղատանս
մատուցաներ առ անձ երանելի կոյսն թեռ
փիլա . և իբրև կատարեաց զաղօթսն , մի
ուն յամպարիշտ զօրացն սեղեխաբար վատ-
թարեալ խորհրդով կամեցաւ մերձենալ 'ի
նա . և յորժամ հուպ եղև , վազվազակի ըմ-
բռնեաց զնա ահ և դողումն և սառնումն .
և լկկել 'ի չարէն՝ անկաւ և անճշտացաւ առ

ոտս

ցեալ էր , նախարար և հրամանատար 'ի վրէժով գործակալաց պալատանն . և զմարդո-
նիսս իշխան երեւելի , և զմիգդոնիոսնորին ըն-
կերակից , և զյառաջասացեալն ինդէս ներ-
քինի , և զայլ ևս բազում հաւատացեալս 'ի
ձոր , որք էին 'ի պատուհաւոր իշխանաց արքու-
նական դրանն : (5)

Արոց 'ի ցասումն բարկուէ եկեալ անօրէնն
մաքսիմիանոս՝ ասէ . երդունեալ յանմահ և
յամենակալ լոծսն , զի ոչ խնայեցից 'ի ձեզ ,
այլ զնմ տեսակ տանջանաց ածից 'ի վրէժե-
րոյ ամպարչտութեդ . և տայ զմարմինս ձեր
գազանաց երկրի և Թուքնոց երկնից . զի և
այլք երկուցեալք՝ ոչ օտարասցին 'ի պաշտա-
մանէ լոծոցն . և հրամայէր զգօտի նոյ վաղ-
վաղակի լուծանել , և մերկ առնել զնոյ իշ-
խանական հանդերձիցն : Այլ նոքա միաբա-
նեալք միով հոգւով և միով բերանով աղա-
ղակէին ասելով . քրիստոնեայք եմք և ծա-
ռայք ամենակալին ոյ՝՝ արարողին զերկինս
և զերկիր , և որ 'ի նոսա արարածք իցեն . և
զնմ պաշտամունս քո ով Թագաւոր իբրեւ
զաղք անպիտան վարկանիմք , և իբրեւ զե-
րազք զարթուցելոցն :

Այնժամ ևս առաւել 'ի չարուի սրտմտուէ
բորբոքել Թէրն մաքսիմիանոս , հրամայեաց
առասանօք զոտս և զձեռս նոյ պարաւանդե-
լով տարածանել 'ի գետին , և վայրենի մա-
հակօք լայրկար տանջել զնոյ : Այլ դահիճքն
շուրջ զնոքօք եղեալք 'ի վաղունէ աւուրն մին
չև յերեկոյն՝ յանխնայ հարկանէին զնոյ , ոչ-
ինչ

ինչ ամենեւին խնայելով հասարակաց բնութեան : Եւ մինչ դեռեւս կենդանի կային նք 'ի տանջանս շարժարանացն , հրաման տայր կապեալ ոտիւք և կապեալ ձեռքք արկանել 'ի բանտ . թող և զայլսն . զի անյազարար սուր նր ճարակէր զամենեսեան : Եւ յողբիկ առանձին վկայք ժամանակին . ժամէ ասել զհամագումար բազմութի երջանիկ վկայելոցն յաւուրսն յայնոսիկ 'ի նիկոմիդիա :

Երբորումն Երեւոյ Բերդոյն :

Երդ քանզի պարտ էր մեծագունի և խորհրդական տնօրինեցելոյ բանին և ծնիցելոյն 'ի կուսէն ընծայաբերել զանձինս իւրեանց՝ որք 'ի նա հաւատացելքն էին . քանզի մեռեալ էր տօն նծայայտնուն փրկչին մերոյ և ի մեզ շրջեցելոյն նայ , իբրև ժողովէր բազմութի հաւատացելոյ 'ի կաթուղիկէ եկեղեցին (որ յոմանց կոչի եկեղեցի սքն երինեսայ) , յայնժամսինկղիտոսն նամ իշխանական դասուք և գնդօք զինուորացն մատուցեալ առ մաքսիմիանոս՝ ասեն . Թագաւոր յաւիտեան կեաց . քզի ճշմարտիճ գիտեմք , զի հանապազ հոգ 'ի մտի եղեալ է ինքակալութեդ քո բառնալ 'ի միջոյ զազանդ ննոսի յուսոյն գալիլեացւոյ , զի հաստատուք անշարժ մնասցէ օրէնք հռովմայեցւոցն , և առանց վատթարութե անքակ եղիցի պաշտօն մեծափառ անմահից բարերար քոնոյ մերոյ : Եւրդ եկեալ հասեալ է գիպօղ ժամագրուի վրէժ .

1) Երախանութի մէջ

ժեւոյնդ բաւե մերոյ 'ի նոցանէ, որ մարմն է
ամենեւին բաւեալ 'ի միջոյ զանհանձար. և
զար կրօն նոցա. զի այսօր է գերահաշակ
գլուխ տօնից նոյ, իբրու առաջելաբանեն
զմեծն իւրեանց ծնանիլ 'ի կուսէ. զոր և ա.
բարեւ ինքեանց. կարդան զնա, և հանդիսա.
ւոր կցուրդս տօնից կատարեն. ահաւաթիկ 'ի
մեծէ մինչև ցփաբունս ժողովեալ են 'ի մեծ
եկեղեցին:

Եւ հաճոյ թոճեցաւ բանս այս մաքսիմիանու.
սի. և հրամայեաց ամ գաաուց զինոճորացն
սպառազինութի պատել զտաճարն այ շուր.
ջանակաւ, և փակել զգուրսն սէլ եկեղեց.
ւոյն, զի մի գը արտաքս ելցէ 'ի բաղմունիս:
Եւ առաջի դրաց տաճարին հրամայեաց կանգ.
նել զբաղինս լծոց իւրոց. և քարոզն աղա.
ղակէր և ասէր. Եթէ գը կամեսցի ճողոպ.
րիլ 'ի տանջանաց և ապրիլ 'ի մահոճանէ, ե.
լեալ երկիրպագցէ բարերար լծոց ինքնա.
կալին. ապա եթէ ոչ կամիք հաւանել կա.
մայ նոյ, կենդանւոյն հրոյ ճարակ եղիջիք
ամենեքեան, և ոչ գը զերծցի. զի այսպէս
հրամայեաց քաջարանց մեծն մաքսիմիանոս:
Եւ իբրեւ բարձրաձայն աղաղակաւ բանջա.
այս պատմեցան 'ի քարոզչացն, նոյն ժամայն
և գործն զկատարումն առնոյր: 1) Եւ հրեշ.
տակք թիւրին մտեալ եկեղեցին՝ մեծապէս
գոչեին ասելով. ինքնակալն առաքեաց զմեզ
առ ձեզ, 'ի յայտնանէ երկոցունց ընտրել ձեզ
զմին. կամ ելանել զոհել լծոցն՝ որ պատ.
բաստեալ կան առ դուրս տաճարիդ, կիթի
ան.

ՍԻ

անհաւան լինելով՝ հրկէզ լինել ամենեցուն
ձեզ աստանօր . արդ. զոր ակորժէք՝ ընտրե-
ցէք վաղվաղակի . զի ոչ ներէ ձեզ ժամա-
նակս՝ այլ ինչ տալ պիտի :

Եւ այնժամ երանելի սարկաւազապետն եկե-
ղեցւոյն , որում անունն էր Թէոփիլոս ⁽⁶⁾ , զօ-
րացեալ ՚ի շնորհաց հոգւոյն , և կացեալ հա-
մարձակուք ՚ի վիթ բեմին մերձ անոյնոյ սե-
ղանոյն՝ եբաց զբերան իւր , և ասէ առ ժողո-
վեալսն յեկեղեցի . Եւրք եղբարք և հարք՝
որդիք վերինն եհմի , գիտէք ամենեքին , զի
հանապազօր երգէաք զերգս երից մանկնցն ,
և սքանչացել զարհուրէաք լը մեծահանդէս
ինքնակամ յօժարութիւնց . որ ՚ի մէջ հրոյն
ոնի յառադաստի պարելով զամ արարածս լը
իւրեանս յօրհնուի հրաւիրէին բոլորիցն նոյ .
որոց ոչ միայն երանէաք բանիւք , այլև հա-
ղորդել նոցունց սք պսակացն ցանկայաք :
Եւրք քանզի եկեալ հասել է մեզ օր փրկու-
թե և ժամանակ լըունելի , արդ. վառեցա-
րո՛ւք քաջ արիապէս ամենեքին վ՛ առնձուկ
սիրոյն այնորիկ , որոյ արեամբն փրկեալ ե-
ղաք : Փութացարո՛ւք ո՛վ սիրելիք , մինչդեռ
ժամանակս ՚ի ձեռս է՝ իբրև զխունկս անոյշօ
մատուցանել զձեզ պատարագս՝ անարատ
գառինն յայնմիկ , որ եկն բառնալ զմեզս Ձի :
Այլ զի եկն եհաս ժամանեաց մեզ օր աւե-
տեաց , որում և ցանկացեալ էաք ամենե-
քին . և դրունք երկնից բացեալ են մեզ այ-
սօր . և աներևոյթ զօրութիւն կալով ՚ի մի-
ջի ձերում ոնի յերից մանկանցն՝ պսակէ զա-

մենեւին քաղցրութիւն կամսք իւրովք , և լինքեան վերացուցանէ 'ի բնականութիւն հրեզինաց վերին զոճարթնոցն՝ առնելով մի հօտ և մի հովիւ :

Լ՛ըդ հաստատուն կացէք միաբան , և միախորհուրդ լերուք ամենեքեան , և անշարժ մնացէք 'ի վր վիմին հաստատնոյ , որոյ գլուխ անկեան ինքն է քո : Եւ մի դրդունեացէ զձեզ անոտի պատրանք կենցաղոյս , և մի զարհուրիք 'ի շիջանուտ հրոյս . և մի ոք օյտեալ արտաքս ելցէ 'ի բացեայ յածային գաւթացն , և մի լիցի լուցկի և ճարակ յաւիտենական անշէջ գեհենոյն : Բազում և այլ շնորհալի նշանքս վիշապութիւն 'ի յորդառատ բանից զօրացոյց զնմ հաւատացեալսն 'ի նոր :

Յայնժամ նմ բազմութիւն հանդերձ նովաւ գոչէին մեծաձայն , և ասէին . Վրիստոնեայք եմք , և ծառայք նոյ բարձրելոյ . զոճս թագաւորին ոչ պաշտեմք , և պատկերի նոր՝ զոր կանգնեաց , երկիր ոչ պաշտեմք : Եւ իսկոյն հասեալ լինէր բանն առ մաքսիմիանոս . և նոյնժամայն հրամայէր սպասուորացն զհօւրն վառել , ասելով . մի ոք ճողոպրեսցի , և մի ոք ողորմուէ հանդիպեոցի :

Յայնժմ քնասէր նահատակացն զերախայսն 'ի մի վայր ժողովելով՝ զնշանային զխորհուրդ մկրտուեն կատարէին 'ի վր նոյ . և անաբատ Ծախորհրդոյն հաղորդեցուցանէին զնոսա : Եւ 'ի նմին ժամու սպասաւորք թգրին հասանէին , և զհօւրն շրջապատ բորբոքէին զԾառաճարաւն նոյ . և ահագին որոտմամբ ելանէր

նէր բարձրանայր բոցն , և զամ արտաքինմն
և զներքինսն շինուճածոյ ճարակէր :

Իսկ բազմութիւնք ժողովոյն՝ որ յեկեղեցւոցն
էին , մեծաձայն գոչմամբ երգէին զերգս ե-
րից մանկանցն . և զբոլոր արարածս յօրհնաւ
բանութի կոչել ոչ դադարէին . այլ և 'ի մէջ
հրոյն ի նոսին ձայնք հրեշտակաց լսելի լի-
նէին . և շարժեալ դղրդէր երկիրն ամ յա-
հագին գոչմանէ ձայնիցն . մինչև ամենեւին
ողջակիզեալ ամենեցունց՝ արանց և կանանց
իբրև քսան հազարաց , աւանդել այ 'ի ձեռն
հրեշտակաց զոգիս իւրեանց . որոց անուանք
իւրաքանչիւրոց գրեալ են 'ի դպրութի կե-
նաց . ի որոց կամայորդոր ջան նահատակու-
թեց ամ զօրք վերնոցն հիացել զարմացան .
թող թէ մարդիկ . մանաւանդ ի անբակ միա-
բանուի միակամ և միակրօն վկայիցն այ :

Ըրդ իբրև աւուրք հինգ կմ եօթն անցին ,
և հուրն դեռևս ճարակէր զնիւթն , այնու-
հետեւ 'ի դադարիլ բոցոյն՝ հոտ անուշութե-
բուրէր չքնաղ և հրաշալի տեսողացն . ևս
առաւել զարմացմամբ ընոյր զամենեւին , զի
նշոյլք ոսկեճաճանչ իբրև խորշ խորշ ինչ
կիտուճած շնորհալի , և իբրև զճառագայթս
արեգական 'ի ծագել իւրում զարդափայլէր
'ի մասունսս պատուական ոսկերացն . և այն
պէս հրաշաճաճանչ լուսով երևէին նշխարք
սքնն :

Ըլ մաքսիմիանոս յաղթութի մեծ համա-
րելով զգործն՝ տօն երևելի կատարէր ուժոց
իւրոց . և զկնի խաղուց ձիւնթացից 'ի տե-

սարանին՝ հրաման հանէր վր մնացելոց քրիստոնէից համարձակութեամբ պաշտել զկրօնս իւրեանց : (Յայնժամ մի ոմն ՚ի զինոճորական գնդին՝ որում անուն զենոն կոչուր, տեսել՝ թէ որպէս ինքնին թգրն ամ հանդիսական զօրօքն կատարէր զտօն աղճատանաց դեմեալեայ չածուհւոյն պաշտամամբք զոհից, ոչ կարաց հանդուրժել զազրատեսիլ և դիճաճենձեր զոհիցն . վր որոյ ՚ի բարձրաւանդակ տեղւոյ միում կացեալ՝ գոչէր մեծաձայն և ափսոս . մոլորեալ ես ով թագաւոր՝ քարանց և փայտից անդգայից զոհելով, և զտարերս նիւթեղէնս անձն անուններով, և ձեռագործ պատկերաց երկրպագութի մատուցանելով, որ դիճաց պատկերք են և ստայօղկերպարանք . ամբարձ զիմանալի աշս հոգւոյդ և նկատեալ, հայեանց և տէս, ծանիր և իմացիր երեւելեօքս զաներեւոյթն, և ստացական նիւթեղինօքս զաննիւթականն . որ զքնաւս ամ ՚ի յանգոյութի՛ն ՚ի գոյութի՛ն ած . և դու թողեր զհաստիչն ամի և զաննիւթական արարիչն, և զշնորհս բարերար կամաց նորա ապախոտ արարեալ՝ սնոտեաց զոհս և պաշտօնս մատուցանես . ուր ամ ուժք քո զմեղի մի զօրութի՛ն ոչ ունին, նաեւ անարգագոյնք են քան զմեղուկս :

(1) այսօտիկ իբրեւ լուաւ մաքսիմիանոս, հրամայեաց քարամբք ջարդել զկղականն . և ՚ի հարկանել դահճաց՝ զայրացմամբ գոչէր առ նոսա զօրեղագոյն առնել առ նա զտանջանս հարունածոցն, և ջաղիւել զկառաւինն նր . զի մի

մի անարգեսցէ զնձսն : Եւրդ յորժամ ջախ ջախեցան խելապատակք գլխոյ նր , և խորտակեցան կզակքն , և մսուրք բերանոյն փշրեցան , և ատամնւնքն չարաչար 'ի բաց թափեցան , այն ինչ դեռ ևս փոքր մի շունչ գոյր 'ի նմա , և հանդերձեալ էր մեռանիլ , հրամայէր քարշէլ արտաքոյ քաղաքին , և զհամարձակախօս գլուխ նորա սրով հատանել : Եւ յսպէս քաջամարտիկ վկայն քծի զենոն զվճիռ մահուն ընկալաւ . և կատարել զմարտիւրոսական ստադիոնն , առ քժ՝ որ գլուխն է նմի , վերաբերեալ լինէր :

Եւ յոր Է դորոթէոսի էին սթցն պարք պալատականք 'ի կապանս բանտի , պարտ էր ոչ մնալ և նոյն առանց չարչարանաց և սպակաց . իսկ առիթն այս ինչ եղև : Եւրդ թ առաքեալ լինէր առ նժ 'ի ձեռն թէոփիլոսի սարկաւադի 'ի Ծք քահանայապետէն անթիմօսէ , որ 'ի թաքստեան էր 'ի գեղ ուրեք : Եւ այն ինչ անօրէն թիքին յայտնի լինէր թուղթն , ետ բերել զայն և ընթեռնուլ առաջի իւր . զի էր քաջ հովուին մակադրել 'ի նմա բանս իմաստութե , և քաջալերս վժն ձագիր կետի կոչման յուսոյ կենացն յաւիտենից , արիապէս հաստատուն կալ 'ի վկայական մրցմանն յաղթանակի վերին կոչմանն : Եւ այնժամ ցասմամբ մեծաւ զեղեալ մաքսի միանոս՝ հրամայէր առաջի իւր կացուցանել զկապեալսն . և ասէ ցնժ . ընդէր ապստամբեալ 'ի կամաց իմոց՝ յարեայք 'ի վր իմ , և առ այլ ոմն թշնամի իմ խոտորեցայք : Եւ

Թու թիւի լեայ իբրեւ զմեռեալ : Եւ իբրեւ
ժամք բնական , և ոչ ելանէր 'ի դուրս ,
այլ ոմն եմուտ 'ի ներքս . և տեսանէր ան-
ճառ լոյս փայլատակեալ զկուսիւն . յորոյ 'ի
նշողիցն առժամայն խաւարեալ 'ի լուսոյ ա-
չացն' և նա ոչ կարէր ելանել չէ դուռնն :

Իսկ որք արտաքոյ կային տու դուրսն , ոչ գի-
տելով զեղեալսն՝ մտանէին և նք , իմանալ՝
զինչ եղև . և նոքին պատուհասիւք և նոքա
տանջեալք լինէին : () Եայնժամ բազմութի
'ի միասին մտեալք՝ տեսանէին ահագին իրս
հրաշից . զի երանելի կոյսն նստէր լուսեայն
առանձինն , և ընթեռնոյր զմեծային գիրսն՝
կեզաւետարան զոր միշտ յինքեան կրէր . և
երիտասարդ մի կայր առաջի նք լուսեղէն ,
յորոյ երեսացն փայլատակունք լուսոյ ար-
ձակէին : () այս իբրեւ տեսին , յերկիւղ մեծ
ըմբռնեալ՝ հագին ուրեմն զանձինս ճողոպ-
րէին , և արտաքս ելանէին 'ի տանէն , ասե-
լով . մեծ է Թոն քրիստոնէից , և անյաղթ և
անպարտելի է զօրութի նք : Եւ յայնմանէ
բնք հաւատացին 'ի մոր , և ուզան զմեծաշ-
տութի :

Ի ու եղև յականջս մաքօիմիանոսի , զի ան-
չաղախ մնաց կոյսն 'ի զինոճորացն , և կա-
խարդութի համարեալ զմյ մեծասքանչ զօ-
րութին՝ ասէր , թէ չարիմաց կախարդաստոր
պղանդիւք զայնոսիկ գործեն գալիլեացիքն
առ 'ի պատիր խաբէութի բազմաց :

Իսկ լուսատեսիլ երիտասարդն կալեալ զձե-
ռանէ կուսին՝ առաջնորդէր նմանճառ լու-
սոյն

տու՛ն մինչև յեկեղեցին , և ասէր . Խաղա-
ղութի՛ն ը քեզ . և ինքն յերկինս վերանայր :
(Յայնժամ երանելին այն երկիւղալից խըն-
դութք պաշարեալ՝ գոհութի՛ն յոյժ մատու-
ցանէր նյ մարգասիրին , որ փրկեաց զնա յամ
մեքենայից սատանայի : Եւ քաղմուիք ժռ
ղովոյն եկե՛լ 'ի մէջ գիշերին 'ի կաթուղիկէ
եկեղեցին կատարել զսովորական ազութան ,
իբրև տեսին զնա 'ի ներքս , զարմանք կալաւ
զամենեւեան . քանզի էր նա աղնու՛նականազ
գի՛ ընտանի և ծանօթ բազմաց : Եւ նա
պատմեաց զամ անցս չարչարանացն , եթէ
որպէս զօրութիւնն նյ յամէ փրկեցաւ :

Երբ իբրև լու՛ն զայս ամ քաղմուի հաւա,
տացելոցն , զձայնս իւրեանց առ նժ ամբար-
ձին առ հասարակ . փառս 'ի բարձունս ա-
ռաքելին արագհաս զօրութենն նյ , և աղ-
բիւրս արտասու՛աց հեղուին ամենեքեան ,
մինչև գրեթէ թանալ զյատակս սթյ տա-
ձարին : Եւ սրբուհին թէօփիլա ընկենոյր
զինքն առաջի սթյ սեզանոյն նյ , և արտօսաւ
հեղձ հառաչմամբ ազութս մատուցանէր ա-
մենակալին՝ գոհանալով յաղաղս փրկութե
անձին իւրոյ :

(Յաւուրսն յայնոսիկ ըստ հրամանի չարագե-
բունաւորին մաքսիմիանոսի՝ արբանեակք նթ
չարք՝ և՛ս դժնգակ երևեալ՝ զհետ էին բարե-
պաշտից գլխաւորաց , և հետաքրքիր ըեալ
խնդրելին . և գտեալ՝ ձերբակալ արարին , և
ածին յատեան թգրին զգորութեոս , որ փա-
ռօքն իսկ և քաղաքական շքով պայծառա-
ցեալ

ցեալ էր , նախարար և հրամանատար 'ի վր-
 ամ գործակալաց պալատանն . և զմարդո-
 նիսս իշխան երեւելի , և զմիգդոնիոսնորին ըն-
 կերակից , և զյառաջասացեալն ինդէս ներ-
 քինի , և զայլ ևս բազում հաւատացեալս 'ի
 ձոր , որք էին 'ի պատուաւոր իշխանաց արքու-
 նական դրանն : (5)

Արոց 'ի ցասումն բարկունե կեալ անօրէնն
 մաքսիմիանոս՝ ասէ . երդունեալ յանմահ և
 յամենակալ լուծան , զի ոչ խնայեցից 'ի ձեզ ,
 այլ զնմ տեսակ տանջանաց ածից 'ի վր ձե-
 րոյ ամպարչտութեդ . և տաց զմարմինս ձեր
 գազանաց երկրի և թռչնոց երկնից . զի և
 այլք երկուցեալք՝ ոչ օտարասցին 'ի պաշտաւ
 մանէ լուծոցն . և հրամայէր զգօտի նց վաղ-
 վաղակի լուծանել , և մերկ առնել զնոյ իշ-
 խանական հանդերձիցն : Այս նոքա միաբա-
 նեալք միով հոգւով և միով բերանով աղա-
 ղակէին ասելով . քրիստոնեայք եմք և ծա-
 ռայք ամենակալին իմ , արարողին զերկինս
 և զերկիր , և որ 'ի նոսա արարածք իցեն . և
 զնմ պաշտամունս քո ո՛վ թագաւոր իբրեւ
 զաղբ անպիտան վարկանիմք , և իբրեւ զե-
 րազք զարթուցելոցն :

Այնժամ ևս առաւել 'ի չարուի սրտմտութե
 բորբոքել թիւրն մաքսիմիանոս , հրամայեաց
 առասանօք զուսս և զձեռս նց պարաւանդե-
 լով տարածանել 'ի գետին , և վայրենի մա-
 հակօք լլկերկար տանջել զնոյ : Այս դահիճքն
 շուրջ զնոքօք եղեալք 'ի վաղունէ աւուրն մին
 չև յերեկոյն՝ յանխնայ հարկանէին զնո , ոչ-
 ինչ

ինչ ամենևին խնայելով հասարակաց բնութեան : Եւ մինչ դեռևս կենդանի կային նք 'ի տանջանս չարչարանացն , հրաման տալով կապեալ ոտիւք և կապեալ ձեռքք արկանել 'ի բանտ . Թող և զայլն . զի անյագաբար սուր նք ճարակէր զամենեսեանս : Եւ յողորմ առանձին վկայք ժամանակին . ժամ է ասել զհամագումար բազմութեան երջանիկ վկայելոցն յաւուրսն յայնոսիկ 'ի նիկոմիդիա :

Կարարումն երկուց Բերրուցն :

Երդ քանզի պարտ էր մեծագունի և խորհրդական տնօրինեցելոյ բանին և ծնիցելոյն 'ի կուսէն ընծայաբերել զանձինս իւրեանց՝ որք 'ի նա հաւատացելքն էին . քանզի մեռեալ էր տօն նծայայտնուն փրկչին մերոյ և ի մեզ շրջեցելոյն նայ , իբրև ժողովէր բազմութի հաւատացելոց 'ի կաթուղիկէ եկեղեցին (որ յոմանց կոչի եկեղեցի սքնն երինեայ) , յայնժամ սինկղիտոսն նամ իշխանական դասուք և գնդօք զինուորացն մատուցեալ առ մաքսիմիանոս՝ ասեն . Թագաւոր յաւիտեան կեաց . քզի ճշմարտի՛ն գիտեմք , զի հանապազ հոգ 'ի մտի եղեալ է ինքակալութեդ քո բառնալ 'ի միջոյ զաղանդ ննուի յուսոյն գալիլեացւոց , զի հաստատուք անշարժ մնասցէ օրէնք հռովմայեցւոցն , և առանց վատթարութեան անքակ եղիցի պաշտօն մեծափառ անմահից բարերար տօնոց մերոց : Եւրդ եկեալ հասեալ է դիպօղ ժամադրութեան .

վրէժխնդրուէ մերոյ 'ի նոցանէ , որ մարթէ և ամենեւին բառնալ 'ի միջոյ զանհանձար . և զչար կրօն նոցա . զի այսօր է գերահռչակ գլուխ տօնից նոյ , իբրու առաջելաբանեն զմօն իւրեանց ծնանիլ 'ի կուսէ . զոր և արարիլ ինքեանց կարդան զնա , և հանգիստւոր կցուրդս տօնից կատարեն . ահաւասիկ 'ի մեծէ մինչև ցփոքունս ժողովեալ են 'ի մեծ եկեղեցին :

Իւ հաճոյ թոճեցաւ բանս այս մաքսիմիանուսի . և հրամայեաց անգառուց զինոճորացն սպառազինու թիւ պատել զտաճարն այ շուրջանակաւ , և փակել զդուբան սոյ եկեղեցւոյն , զի մի որ արտաքս ելցէ 'ի բաղմունէն : Իւ առաջի դրաց տաճարին հրամայեաց կանգնել զբազինս Խծոց իւրոց . և քարոզն ազաղակէր և ասէր . Իթէ որ կամեսցի ճողոպրիլ 'ի տանջանաց և ապրիլ 'ի մահունէ , ելեալ երկիրպագցէ բարերար Խծոց ինքնակալին . ապա եթէ ոչ կամիր հաւանել կամայ նոյ , կենդանւոյն հոյ ճարակ եղիջիք ամենեքեան , և ոչ որ զերծցի . զի այսպէս հրամայեաց քաջ արանց մեծն մաքսիմիանոս : Իւ իբրեւ բարձրաձայն աղաղակաւ բանքս այս պատմեցան 'ի քարոզչացն , նոյնժամայն և գործն զկատարումն առնոյր : II Եւ հրեշտակք թիւրին մտեալ յեկեղեցին՝ մեծապէս գօչին ասելով . ինքնակալն առաքեաց զմեզ առ ձեզ , 'ի յայսցանէ երկոցունց ընտրել ձեզ զմին . կամ ելանել զօհել Խծոցն՝ որ պատրաստեալ կան առ դուբս տաճարիդ , կիթիւն

անհաւան լինելով՝ հրկէզ լինել ամենեցուն
ձեզ աստանօր . արդ զոր ախորժէք՝ ընարե-
ցէք վաղվաղակի . զի ոչ ներէ ձեզ ժամա-
նակս՝ այլ ինչ տալ պիտի :

Յայնժամ երանելի սարկաւադապետն եկե-
ղեցւոյն , որում անուն էր Թէոֆիլաս ⁽⁶⁾ , զօ-
րացեալ ՚ի շնորհաց հոգւոյն , և կացեալ հա-
մարձակուք ՚ի վիճ բեմին մերձ անոյնոյ սե-
ղանոյն՝ երաց զբերան իւր , և ասէ առ ժողո-
վեալսն յեկեղեցի . Եւրք եղբարք և հարք՝
որդիք վերինն եհմի , գիտէք ամենեքին , զի
հանապազօր երդեաք զերգս երից մանկանցն ,
և սքանչացել զարհուրեաք լը մեծահանդէս
ինքնակամ յօժարուԹի նց . որ ՚ի մէջ հրոյն
ոպ յառադաստի պարելով՝ զամ արարածս լը
իւրեանս յօրհնուի հրաւիրէին բոլորիցն նոյ .
որոց ոչ միայն երանեաք բանիւք , այլև հա-
ղորդել նոցունց սք պսակացն ցանկայաք :

Եւրք քանզի եկեալ հասելէ մեզ օր փրկու-
Թէ և ժամանակ լըունելի , արդ վառեցա-
րուք քանջ արիապէս ամենեքին վժ անձուկ
սիրոյն այնորիկ , որոյ արեամբն փրկեալ ե-
ղաք : ՍուԹացարուք ով սիրելիք , մինչդեռ
ժամանակս ՚ի ձեռս է՝ իբրև զխուսկս անոյշօ
մատուցանել զձեզ պատարագս՝ անարատ
զառինն ոյնմիկ , որ եկն բառնալ զմեզս Յի :

Ս Ե զի եկն եհաս ժամանեաց մեզ օր աւե-
տեաց , որում և ցանկացեալ էաք ամենե-
քին . և դրունք երկնից բացեալ են մեզ այ-
սօր . և աներևոյԹ զօրուի նոյ կալով ՚ի մի-
ջի ձերում ոպ յերից մանկանցն՝ պսակէ զա-

ՍԻ

N

մե-

մենեւին քաղցրութիւն կամսք իւրովք , և լինքեան վերացուցանէ 'ի բնակութիւնս հրեզինաց վերին զոճարթնոցն՝ առնելով մի հօտ և մի հովիւ :

Ըրդ հաստատուն կացէք միաբան , և միախորհուրդ լերուք ամենեքեան , և անշարժ մնացէք 'ի վր վիմին հաստատնոյ , որոյ գլուխ անկեան ինքն է քո : Եւ մի դրդունեցէ զձեզ անտոյի պատրանք կենցաղոյս , և մի զարհուրիք 'ի շիջանուտ հրոյս . և մի ոք օյտեալ արտաքս ելցէ 'ի բացեայ յածային գաւթացն , և մի լիցի լուցկի և ճարակ յաւիտենական անշէջ գեհենոյն : Բազում և այլ շնորհալի անծախօս վիշպութիւն 'ի յորդառատ բանից զօրացոյց զիմ հաւատացեալսն 'ի նոր :

Յայնժամ իմ բազմութիւն հանդերձ նովաւ գոչէին մեծաձայն , և ասէին . Վրիտոնեայք եմք , և ծառայք ձոյ բարձրելոյ . զուծս թագաւորին ոչ պաշտեմք , և պատկերի նր՝ զոր կանգնեաց , երկիր ոչ պագանեմք : Եւ իսկոյն հասեալ լինէր բանն առ մաքսիմիանոս . և նոյնժամայն հրամայէր սպասաւորացն զհօւրն վառել , ասելով . մի ոք ճողոպրեսցի , և մի ոք ողորմուէ հանդիպեսցի :

Յայնժմ քնասէր նահատակացն զերախայսն 'ի մի վայր ժողովելով՝ զանձային զխորհուրդ մկրտուեն կատարէին 'ի վր նոյ . և անարատ ծախորհրդոյն հաղորդեցուցանէին զնոսա : Եւ 'ի նմին ժամու սպասաւորք թորին հասանէին , և զհօւրն շրջապատ բորբոքէին զծաւառաւանսն իւր . և ահագին օրոտմամբ ելանէր

նէր բարձրանայր բոցն , և զամ արտաքինսն
և զներքինսն շինուճաժոյ ճարակէր :

Եւ թաղմութիք ժողովոյն՝ որ յեկեղեցւոցն
էին , մեծաձայն գոչմամբ երգէին զերգս ե-
րից մանկանցն . և զբոլոր արարածս յօրհնա-
բանութի կոչել ոչ դադարէին . այլ ՚ի մէջ
հրոյն ի նոսին ձայնք հրեշտակաց լսելի լի-
նէին . և շարժեալ դորդէր երկիրն ամ յա-
հագին գոչմանէ ձայնիցն . մինչև ամենեւին
ողջակիզեալ ամենեցունց՝ արանց և կանանց
իբրև քսան հազարաց , աւանդել ան ՚ի ձեռն
հրեշտակաց զոգիս իւրեանց . որոց անուանք
իւրաքանչիւրոց գրեալ են ՚ի դպրութի կե-
նաց . ի որոց կամայորդոր ջան նահատակու-
թեց ամ զօրք վերնոցն հիացել զարմացան .
թող թէ մարդիկ . մանաւանդ ի անքակ միա-
բանուի միակամ և միակրօն վկայիցն ան :

Եւ որ իբրև աւուրք հինգ կմ եօթն անցին ,
և հուրն դեռևս ճարակէր զնիւթն , այնու-
հետեւ ՚ի դադարիլ բոցոյն՝ հոտ անուշութե-
բուրէր չքնաղ և հրաշալի տեսողացն . ևս
առաւել զարմացմամբ ընդ զամենեւին , զի
նշոյլք ոսկեճաճանչ իբրև խորշ խորշ ինչ
կիտուճած շնորհալի , և իբրև զճառագայթս
արեգական ՚ի ծագել իւրում զարդափայլէր
ի մասունս պատուական ոսկերացն . և այն
պէս հրաշաճաճանչ լուսով երևէին նշխարք
սքցն :

Եւ յամաքսիմիանոս յաղթութի մեծ համա-
րելով զգործն՝ տօն երևելի կատարէր ուժոց
իւրոց . և զկնի խաղուց ձիւնթացից ՚ի տե-

սարանին՝ հրաման հաներ վր մնացելոց քրիւտոնեից համարձակուիլ պաշտել զկրօնս իւրեանց : () Կայնժամ մի ոմն՝ ի զինուորական գնդին՝ որում անուն զենոն կոչուր, տեսել՝ թէ որպէս ինքնին թգրն ամ հանդիսական զօրօքն կատարէր զտօն աղճատանաց դեմեալեայ չնծուհւոյն պաշտամամբք զոհից, ոչ կարաց հանդուրժել զազրատեսիլ և դիճաճենձեր զոհիցն . վր որոյ՝ ի բարձրաւանդակ տեղւոյ միում կացեալ՝ գոչէր մեծաձայն և ահեր . մոլորեալ ես ով թագաւոր՝ քարանց և փայտից անդգայից զոհելով, և զտարերս նիւթեղէնս անծա անուանելով, և ձեռագործ պատկերաց երկրպագութի մատուցանելով, որ դիճաց պատկերք են և ստայօղկերպարանք . ամբարձ զիմանալի աչս հոգւոյդ և նկատեալ, հայեանց և տէս, ծանիր և իմացիր երեւելեօքս զաներեւոյթն, և ստացական նիւթեղինօքս զաննիւթականն . որ զքնաւս ամ՝ ի յանգոյութի՛ն ի գոյութի ած . և դու թողեր զհաստիչն ամի և զաննիւթական արարիչն, և զչնորհս բարերար կամաց նորա ապախտ արարեալ՝ սնոտեաց զոհս և պաշտօնս մատուցանես . ուր ամ ուծք քո զմեղկի մի զօրութի ոչ ունին, նաև անարգագոյնք են քան զմեղուկս :

() Կայսօսիկ իբրև լուաւ մաքսիմիանոս, հրամայեաց քարամբք ջարդել զկղականն . և ի հարկանել զահճաց՝ զայրացմամբ գոչէր առ նոսա զօրեղագոյն առնել առ նա զտանջանս հարուածոցն, և ջաղխել զկառափն նի . զի մի

մի անարգեսցէ զնձսն : Լճիկ յորժամ ջախ ջախեցան խելապատակք գլխոյ նր , և խորտակեցան կղակքն , և մնուրք բերանոյն փշրեցան , և ատամնւնքն չարաչար 'ի բաց թափեցան , այն ինչ գեռեւս փոքր մի շունչ գոյր 'ի նմա , և հանդերձեալ էր մեռանիլ , հրամայէր քարշել արտաքոյ քաղաքին , և զհամարձակախօս գլուխ նորա սրով հատանել : Լճիկս պէս քաջամարտիկ վկայն քսի զենոն զվճիռ մահուն ընկալաւ . և կատարել զմարտիւրոսական ստադիոնն , առ քն՝ որ գլուխն է նմի , վերաբերեալ լինէր :

Լճիկ որ լէ դորոթէոսի էին սքցն պարք պալատականք 'ի կապանս բանտի , պարտ էր ոչ մնալ և նոյն առանց չարչարանաց և պսակաց . իսկ առիթն այս ինչ եղև : Երբ արդէ առաքեալ լինէր առ նա 'ի ձեռն թէոփիլոսի սարկաւազի 'ի սբ. քահանայապետէն անթիմոսէ , որ 'ի թաքստեան էր 'ի գեօղ ուրեք : Եւ այն ինչ անօրէն թգրին յայտնի լինէր թուղթն , ետ բերել զայն և ընթեռնուլ առաջի իւր . զի էր քաջ հովուին մակադրել 'ի նմա բանս իմաստութե , և քաջալերս վստածադիր կէտի կոչման յուսոյ կենացն յաւիտենից , արիապէս հաստատուն կալ 'ի վկայական մրցմանն յաղթանակի վերին կոչմանն : Հայնժամ ցասմամբ մեծաւ զեղեալ մաքսի միանոս՝ հրամայէր առաջի իւր կացուցանել զկապեալսն . և ասէ ցնս . ընդէր ապստամբեալ 'ի կամաց իմոց՝ յարեայք 'ի վր իմ , և առ այլ ոմն թշնամի իմ խոտորեցայք : Հրա-

մայեր և զթուղթն ընթեռնուլ, և զբերօղն
'ի ներքս մոլծանել զքա սարկաւազն թէս
փիլոս . զոր տեսեալ սքց վկայիցն՝ յոյժ ու
րախ եղեն յողիս իւրեանց :

Իսկ մաքսիմիանոս խեթիւն հայեր 'ի նա . և
ցասմամբ մեծաւ ասէր ցնա . երկցս թշուա
ռական և եղկելի , ով որ աւանդեաց ըզ
թուղթս զայս , և ուր ուրեք թաքուցեալ է
նա : Իսկ արին այն և բարեզոհարթ այրն
ոչ վեհերեալ 'ի դժնեայ հայեցունածոյն , և
ոչ զանգիտեալ 'ի սպառնալեաց նր՝ ասէ .
ով որ իցէ տունօղ թղթիդ , ասացից . այլ թէ
ուր է , չասացից . զի ոչ կարեմ մատնիչ լի
նել հովունին իմոյ , յորմէ բազում շահօգ
տից մատակարարի լի անեկեղեցիս . այլ նա
ինքնին յետ փոքր ինչ ժամանակի երևեցի
յայտնապէս բազմաց . զի ոչ կարէ քաղաք
թաքչել՝ որ 'ի վր լերին կայցէ :

Հայնժամ անօրէնն մաքսիմիանոս ոչ հան
դուրժեալ համարձակութե բանիցն՝ զլեզու
նորա հրամայէր 'ի բաց հատանել . և ապա
քարկոծել : Իսկ նահատակն այն քա յետ
հատանելոյ լեզունին և քարկոծմանցն՝ ապա
և նետիւք խոցոտել լինէր . և մինչև ցշունչն
յետին ոչինչ փոյթ առնէր զտանջանացն ,
այլ կարդայր գոհանալով զտնէ , և ասէր .
տր յա օգնեալ ինձ , և ընկալ զհոգի իմ 'ի
հոտ անուշից . և այնպէս աւանդեաց զողին :
Իսկ տակաւին մաքսիմիանոս ցասմամբ և
սպառնալեօք լցեալ 'ի վր դարձեոսեանցն՝
դառնաւորսիլ և անողորմ տանջանս արկա
նէր

նէր 'ի վ'ր'նց . և յորժամ ձեռք դաճաացն
վաստակեցան յողորածեծն առնելոյ զնս, այ-
նուհետև քերանօք երկաթի եղնգանց քան-
ցեցին զմարմինս նց . և դարձեալ 'ի բանտի
ծորեալ մաշէին զանձինս նց կարօտուք հա-
ցի և ջրոյ : Նազում անգամ և 'ի ծայրս մա-
տանցն և եղնգացն տայրասուր եղեգունս վա-
րէին : Իսկ երանելիքն և այնու խոցոտելք՝
քաջութիւն համբերէին անմի վս երանաւէտ
յուսոյն որ 'ի քս , և ապտկու թիւ յանդիմա-
նէին զամպարշտութի թիւրին :

Վ'այ և ինքն թիւրն լքաւ վաստակեցաւ 'ի
բռնամահ վկայիցն համբերութեանց . ապա
դատակնիք մահու հատանէր 'ի վ'ր'նց այս-
պէս . () Դորոթեոսի զգլուին սրով հատա-
նել , և զմարդոնիոս կենդանւոյն այրել , և
զմիգդոնիոս 'ի խորխորատ ընկենուլ , և կար-
կառս քարանց կուտել 'ի վ'ր'նը . իսկ զգոր-
գոնիոս և զինդէս և զպետրոս՝ երկանաքար
'ի պարանոցս կապեալ՝ 'ի ծով ընկենուլ :
Իսկ այնպէս յետ այսչափ զանազան տանջա-
նաց կատարեցան սբ վկայքն երանելի մահ-
ուամբ և բարի խոստովանութիւն . և ամբար-
ձեալք ելին առ անյոյն իւրեանց , և խառ-
նեցան 'ի բանակս երկնաւոր զօնարթնոցն ,
և պտակեցան յարարչէն բալորեցունց :

() այս անիմացեալ մաքուրն այն և ցանկա-
լի կոյնս դոմնա՝ ուրախանայր , ցնծայր և
բերկրէր 'ի սրտի իւրում , մանաւանդ վս
ինդէսի՝ որ էր ընկերակից սբ քաղաքավա-
րութեն իւրոյ . և յոյժ տենչալի փափագ-

մամբ ցանկայր՝ հաւատարակից լինել և հանդիսակից մաքուր մրցանաց նց և բրաբիոնին, և որ զկամս երկիւղածաց իւրոց առնէ թոր՝ ոչ վրիպեցոյց զնա՝ ի բարի ցանկութեն՝ որ առ ձեռք . զայն՝ որ այնպէս մաքուր զհոգեւոր հարսնութեն պահեաց զպատմութեան, և բազմայեղց և ջերմարտառուօք իւրովք սպիտակացուցանէր զգարդ առաքաստին, և ձեռք ճգնութե տուէր զանձն՝ ցանկալի երեւցուցանէր զինքն անմահ փեսային : () Ի վստիտեղի գործոց ամպարշտացն յայրի միում թաքուցեալ էր . և ի գետնափոր վայրի միում իբրեւ ի խաւարչտին սանդարամետական գերեզմանի անցուցանէր զաւուրս անձկութիւն . և սակաւ ջրով զովացեալ՝ կերակրել լինէր յարմատոյ բանջարոցն, զոր առաջին քարանձաւին գտանէր :

Ի պաշտ բազում աւուրց ինչ իջանէր նա ի լեռնէ անտի առնացի ձեռով, զոր զգեցոյց նմա յառաջագոյն ագապէ հոգեւոր մայր նրա առ ի ճողոպրել ի ձեռաց անօրինաց . և ի խնդիր ելանէր երանելւոյն ագապեայ . այլ ծանեաւ, զի նա զվկայական ընթացսն կատարեալ էր հանդերձ այլ ծառ կուսանօքն՝ հրկէզ ի տաճարին այլ եղեալ : II Եւ վստանայր հոգեւով երանուհին դամիս, զի և ինքն ոչ եղև ողջակիղեալ ի ագապեայ՝ հաղորդեալ և այլոց չարչարանացն . և կացեալ մերձ ի կիղեալ տաճարն՝ յորդառատ արտասուս ի ածիւն ծառ մարմնոց նց խառնէր, և աղեկիղեալ տուօրէր . մինչև քակտեալ լինէին

նէին յօդք մարմնոյ նոր կրծաբախ հառաչ-
մամբ և թախծեալ ոգւով :

Եւ իսկոյն իջեալ յեզր ծովուն՝ տեսանէր
նաւ մի ձկնորսաց , զի կազմէին զուռկանսն .
և ոչ ծանուցել նաւավարացն զերանելին մտ
առնացի կերպարանացն՝ ասեն ցնա . եկ ով
երիտասարդ օգնական լեր մերոց աշխատու-
թեցս , զի հաղորդ արասցուք զքեզ որսոյ
ձկանցն : Եւ նորա մտեալ 'ի նաւն՝ զձկնոր-
սացն ճմլեցուցանէր զաչսն և զողիս հեղա-
կան պարկեշտութիւն , և քաղցրաբարբառ անձա-
խօս բանիւքն : Եւ իբրեւ արկին զուռկանսն
'ի ծովն , իսկոյն թափեցան 'ի նմ բազմուի
յոյժ մեծամեծ ձկանց . զոր հազիւ և մեծ
աշխատութիւն յեզր ծովուն արտաքս ձգէին :
Եւ 'ի հանել նոց զձկունսն , տեսանէին 'ի
մէջ ուռկոնացն և մեռել մարմինս՝ պատառ-
պատառ կոտորել . և խռովեալ յայնմ տես-
լենէ՝ ահիւ և տրտմութիւն բմբռնեալք լի-
նէին . ապա 'ի բաց թօթափեալ զմարմինս՝
թողուին 'ի ցամաքի անդ . և զուռկանսն ա-
ռեալ՝ փութային երթալ յայնկոյս ծովուն ,
և անտես 'ի մարդկանէ յայլ տեղի գնալ
յորօ . և իբրեւ աղաչէին զտքն որսակից լի-
նել նոց , նա ոչ հաւանեալ նոց՝ 'ի բաց գնայր .
իսկ նաւավարքն հաց և ձուկն տային նմ փո-
խանակ վարձուց աշխատութեն . և ինքեանք
գնացին :

Հայնժամ երանելին դմնա , որ զինդեսին
և զնորին ընկերակցացն զյեղանակ մարտին
և զվախճանին յառաջագոյն իմացեալ էր ,
ե

եկեալ 'ի տեղին՝ յորում անկել Կային մարմինս սթըն ելելք յուռկանաց անտի , ստեպ ստեպ շրջ շրջեր , և ստուգութի զիւրաքանչիւր զք 'ի նոցանէ զննէր . ուն և նկարագիր զիմաց նց հաւաստի ցուցանէր զկերպարանս նց . ապա գիրկս արկեալ ողջունէր՝ անյադարար համբուրելով զնս , և արտօսար ոչ սակաւ հեղոյր 'ի վր նց :

Եւ մինչդեռ դառնացեալ ոգւով փարէր ըզմարմնովք երանելեաց 'ի ծովեղերին , ետես նաւ մի եկաւորեալ 'ի վր ծովուն . և նաւաւ փարացն իջուցեալ զառաքատն՝ թեզք կմ թիօք հանդարտաբար մերձենային առ ափն ծովուն : Եւ յառաջ մատուցեալ ծք կոյսն դռնա՝ զնաւապետն ողջունէր , որնպս պարտէր . և ցուցանէր զձկունսն՝ զոր ունէր , ուն թէ դիւրագին վաճառել . մինչև իմացի՝ և թէ քրիստոնեայ է ինքն և իւրքն , ուն կարծէր . և նաւապետն զնր զքրիստոնեութիւն ստուգել կամեցեալ՝ երդմնեցուցանէր զնա յանուն յսի՝ ասել , թէ քանոյ վաճառէ : Եւ յայնժամ ագնոճական կոյսն ծանեաւ զբարեպաշտութի առնն . և կոչեալ զնա արտաքոյ 'ի նաւէն՝ ցուցանէր նմա զմարմինս սթըն՝ կցորդ առնել զնա կամելով նոցունց գեղեցիկ պաշտամանցն . և պատմէր նմա մի ըստ միոջէ ստուգութի զնմ անցս չարչարանաց վկայիցն :

Եւ իբրեւ լոճաւ զայս նմ նաւապետն , անկեալ առաջի ծք վկայիցն՝ համբուրէր զծք նմակիր մարմինս նց . հանէր վաղվաղակի 'ի նաւէ

նաւէ անտի կտաւս նորս և հանդերձս սպիտակս , և իւզս անուշունս և խունկս աղնիւն . և դոմնա լուսնայր յառաջագոյն մաքուր ջրով , մանաւանդ արտասուճօք զմարմինս երանելեացն . և օծեալ և խնկեալ զնս հանդերձ նաւապետաւն , և նմ զգուշութիւն պատառակալեալ , բարձեալ տարան զնոսս մերձ առ պարիսպ քաղաքին՝ հուպ առ ձորակին՝ ի դրունան՝ որ հանէր ի ծոփն համատարած . յորում տեղւոջ սքօն այն դորովեհոսեանք և ինդոսեանք ընկալան զվճիռ մահու . և անդ պատրաստեցին գերեզման , և

Թաղեցին զնս զգուշութիւն :

Եւ դոմնա ի նմին տեղւոջ խոստանայր կելմինչև ի կէտ կոչման իւրոյ , և ոչ մեկնիլ ի նք գերեզմանաց նահատակացն քսի : Եւ այնուհետև անդ կեայր համբերութիւն բազմաւ , աղօթիւք և անուշահոտ խնկօք և անշէջ լապտերօք միշտ և հանապազօրօք զպատիւ յիշատակի նց կատարելով . որում ձեռն տու լինէր և բարեպաշտ նաւապետն ընչիւք բաւականօք առ այնպիսի պէտս :

Երդ քանզի ոչ էր պարտ և պատշաճ արեգակնափայլ և լուսաճաճանչ ճառագայթիցն ծածկիլ ի յերկրի , ևս առաւել ոչ առանց կատարման մնալ նծային ցանկութե կուսին առ վկայական հանդէս , անտուտ ուրեմն ի յայտ եկեալ զրոյցք իրին հասին յականջս չարիմացին մաքսիմիանոսի . որոյ իմացեալ զանձկալի տրիանս նք առ նահատակուի , և թէ սորին վա առ մարմինս սքօն դե-

դեգերեր , ծափ ծափի հարեալ ծիծաղէր ,
և առէր . շնորհեցից նմ զբաղձալին իւր կա-
տարած , և հաւասարակից արարից զնա նո-
ցին չարչարանացն , արձակելով զնա 'ի սնու-
տի յոյսն իւրեանց՝ զոր ունին :

() այս ասացեալ՝ վաղժադակի զդահիճն ա-
ռաքեաց . որք եկեալ հասին 'ի տեղին՝ յո-
րում կայր նա . և տեսին , զի երանելին ար-
տասունալից պաղատանօք յաղօթս կայր 'ի
սրտի իւրում՝ շրթանց շարժելով միայն . և
մերկացուցեալ զսուսերս իւրեանց՝ սպառ-
նային ծայրաքաղ առնել զնմ անդամս նք .
զի թերեւս զարհուրեսցի և 'ի բաց կացցէ 'ի
քնէ : Իսկ երանելի կոյսն ոչինչ փոյթ առ-
նէր զսպառնալեաց նց , և ոչ զանդիտեալ
յերկիւղէ մահու՝ հանդարտութիւն և ցնծու-
թիւն կայր յաղօթս . մինչև ասացէ՛ զամենն՝
կնքեաց զինքն նշանաւ սբ խաչին , և խոնարհ
հեցոյց զպարանոցն առաջի դահճաց : Եւ
այնպէս հատեալ եղև սրով գլուխ գերա-
պայծառ և մաքուր սբ կուսին դոմնայի , յամ-
սեանն դեկտեմբերի՝ որ օր քսան և չորս էր
ամսոյն . (որ է ըն այլոց օր կատարման եր-
կուց բիւրուցն) :

() Եւ վկայուեն դոմնայի ըմբռնեալ լինէր և
մեծն անթիմոս ⁽⁷⁾ սբ քահանայապետն բիւ-
թանապետն նահանգին , որ զբաղումս լուսա-
ւոր վիշապութիւն իւրով լուսաւորեաց , և ըն-
ծայեաց բանաւոր պատարագ երկնաւոր և
քաջ հովուին . և ըն նմ հանդէս արիական
համբերութիւն անցեալ՝ ընկալաւ զվճիռ մա-

հու

Հու սրով 'ի նմին 'ի մաքսիմիանոսէ . զորոյ
զմմ հարցափորձութիւն և զհանդէս տանջա-
նացն՝ յիւրում մանրամասնաբար պատմուեն
է տեսանել :

Երդ ոչ միայն քսան հազարօքս այսոքիւք
(ասէ վկայաբանն .) , որ 'ի միասին 'ի միում
փայրկեան ժամանակի եղեն ողջակէզք ըն-
դունելի և պատարագ անուշահոտ բոլորիցն
այ , այլ որովք անթիւք 'ի սմա երևեցան
վկայք՝ քաղաքս այս մեծ նիկոմիդացւոց զար-
դարելլինէր իբրև զերկինս աստեղօք պայ-
ծառացեալ : Եւ 'ի կարգի նշուլադեղ աս-
տեղացս յականէ յանունէ փայլեցին նահա-
տակութիւն յաւուրս կատարման երկուց բիւ-
րուցս՝ նախաճառեալ վկայք նշանաւորք .
սքանչելին գղերիկոս , այն է գղիկերիոս՝ ա-
ւագ քահանայ համաշխարհական եկեղեց-
ւոյն նիկոմիդացւոց , և Թէոփիլոս սարկաւա-
գապետ , և Թէոփիլոս սարկաւագ . և երա-
նելին դորոթէոս նախարար , և մարդոնիոս ,
և պետրոս և միւգդոնիոս ասպետք և իշ-
խանք , և զենոն զօրական . և երջանիկն ին-
դոս ներքինի , որ և ինդէս . և երեքին միշտ
կուսանք անծայինք , ագապիէ , Թէոփիլէ կմ
Թէոփիլա , և դոմնա՝ գլուխ և աւարտ մար-
տիրոսացս և վկայուհեաց :

Եւ եղև կատարումն սբց վկայիցս առ հա-
սարակ 'ի Թագաւորութե մաքսիմիանոսի և
դիոկղէտիանոսի , յամի ամի իբր 300 . զոր
այսպէս նշանակէ ճառընտիրն , * զկնի ծագ-
ման կենարարին մերոյ յամի երկերիւրերորդի

գի քսաներորդի (իմա վաթսաներորդի) ու-
թերորդի ॥ . (վրիպակաւ գրեալ՝ մի՛ն, փո-
խանակ գրելոյ մկն), հաշունելով 'ի չարա-
քանաց Թն . յոր յաւելեալ և զամս երեսուն
և երեք , լինի ամ Թն 301 , սկզբնաւորեալ ,
կմ 300 , սուարտեալ . Եւ որում զօր կատար-
մանն դնեն ամենեքին մերձ 'ի տօնն՝ կամ 'ի
տօնի հրաշափառ ծննդեան և անշայտնուե
փրկչին (8) :

XXXXXXXXXXXXXXXXXXXXXXXXXXXXXXXXXXXX

Ժ Ա Ն Օ Թ Ո Ի Թ Ի Ի Ն Ք

(1) Քաջ միաբանին ճառընտիրն մեր և մեծափրա-
սէս 'ի վկայաբանուէս ողջոյն՝ Եւ սկզբնաւորութե , Եւ
ընթացից , և Եւ կատարածին , հասարակօրէն բառ առ
բառ , և ուրեք ուրեք իմաստ առ իմաստ . զի ուրեք մին
համառօտէ զատենափօսուէս , և միւսն շարձակէ . յոր-
մէ յայտ է թէ աղբիւր երկոցուն է մի , եթէ օրինակն
մեր չիցէ աղբիւր մեծափրաստեաին : Թող զսխալանս
գրչաց 'ի մին և 'ի միւսն , մինչև անխտիր ուղղագրել
զմիմեանս . ոնք և զտարբերութի հայ և լատին թարգ-
մանչին . զի թէպէտև բնագիրք երկոցունց են այլեայլ ,
քայց ուր նոյն բան կայ յերկոսին՝ տակաւին այլեայլ է
ոճ թարգմանութե . զոր միշտ պանծալի տեսաք 'ի հայ
ուսմ : Վայ և մեք հասարակօրէն անայլայլելի պահեցաք
զշարադրուի ճառընտիրն՝ զգեղեցիկ աշխատասիրութի
նախնեաց մերոց . միայն ուրեք ուրեք զխրթնութիւնս
պարզելով , և զսխալանս գրչուն մտքելով : Յայսմա-
ւորք իւրաքանչիւր ազգաց են քաղուած նոյն վկայա-
բանուէ , է՝ զի առաւել մեծափրաստեան օրինակի հե-
տեւելով , և է՝ զի այլուստ ինչ ինչ պատուաստելով . որ
լինի երբեմն հեռեողութի ընտիր ընթերցուածոյ , և
երբեմն խոտորնակ հեռք սխալ իմացուածոյ :

Մեծափրաստեան ոգւոյ օրինակ լիցին այս բանք . զի
'ի սկզբան՝ ուր ճառընտիրն յայտնէ զվիճակ եկեղեցւոյ
Ծաղկել ջր և իմաստուն արամիք , յորոց մի էր և կիւր-
դոս

զոս եղև նիկոսիդայւոց , մետափրոստէս շքէ զբանն 'ի փոխաբերուէ գարնան և ճպղան ևն : Ուր և յընթացս՝ Թէպէտե Բաղմբ համսուտէ զայլ ձև բանից ճաւերնոբին մերոյ , բայց մանրամասն նկարագրէ , Թէ զխորհրդոս և գոմեա յեւանեւն 'ի շտեմարանէ՝ որ լեալ էր նց աղօթանոց , և յերթալն 'ի բանո , զանիտու բարձին զգիրս և զտապանակն Եւ հացի : Ճոխ նկարագրէ և զայսահարուէ գոմեայի զկամաւոր , և զխորհուրդ պահապանաց վն առաքելոյ զնա առ քրիստոնեայս . սոյնպէս և զքանի մի իրս : Երբեմն ևս վճռական առածս կ'ըբարդյական ազգարարուէս ը մէջ արկանէ . զր ասէ զգոմեայէ . * ուր կարևոր համարէր մարմնոյ (աղբա , , տաց) զգարմանս պիտոյից , նոյնպէս և հոգւոյ իւր , , բուժկարևոր՝ գարմանեւ զայլս || : Եւ վն գարձաւցանելոյ ինգոսի զանհաւատս ասէ . * քանզի բանն անէ , , 'ի ճշմարտութի , յորժամ ունի և զվարս միաբան || : Եւ 'ի բերանոյ գղկերիոսի քահանայի՝ զորոյ զասացուածս այլազգ յորինէ , այսպէս կ'ըբ զբանն առ Թգրն . * 'ի հարկանիւ մեր՝ սպանանեմք . և յանկանիւ մեր՝ յաղ , , Թանակ կանգնեմք ըզէմ քս || : Եւ վասն Թեոփիլայ կուսին գրէ . * Եր 'ի պայծառ տոհմէ , որպէս լուաք , , այլ առաքինուէ յոյժ պայծառագոյն || : Գեղեցիկ են այսոքիկ . բայց հաւատարմագոյն և պանծագոյն գտտնին արգեօք ձեք բանից օրինակին մերոյ :

(2) Վրիպակաւ գրեալ էր 'ի Ճ . վն գոմեայի , Թէ 'ի միրտիլն՝ էր * ոչինչ աւելի քան զտասն ամաց || . զոր ը մետափր . ուղղագրեցաք՝ չորեքտասան ամաց . կարեւոր գնեւ և ը Հ . ԺԶ ամաց , քան ը ար իէլի , ԺԶ ամաց :

(3) Ուր Ճ . գնէ ձորձս , և մետափր . փսիտթս , Հ . քաջ միաբանէ զերկոսին՝ գրելով այսպէս . * միով պատ , , մուշանաւ 'ի վր խոտեղէն խարոյ ննջէին || . Իսկ ար իէլն եգեալ է . * 'ի վր խոտի նստելով և ննջելով || : Եւ զորամ գետինն՝ 'ի լատինն ընթեռնուաք մերկ գետին : Մնայ ասել վն փոքրիկ տապանակին , Թէ զննչ գոյր 'ի նմա , երբ Ճ , գրէ՝ * նշխար Եւ հացին || . և սուրիոս 'ի լատին Թարգմանուէ մետափր . * Եւ նոէր || . որով չէ՝ պարտ իմանալ զԵւ հազորդուէ , այլ զօրհնեալ հացն , որ ը յուսաց կոչի օրհնուէ , և 'ի մեղ ռամփօրէն՝ մաս : Զի Թէպէտե լինէր երբեմն 'ի սուսնս պահել զԵւ

խոր .

խորհուրդն, բայց կարգ պատմունքն ոչ ցուցանէ աստուծոյ զայն . և եթէ ոչ զայն ևս խմայցի վն յիշատակեալ բուրվառի և ճրագի, ոչինչ հակառակիմք :

(4) Վասն ներքինապետին՝ Ճ. ասէ մերի և խայտառակ շրջեցուցեալ լ. քաղաքն, և 'ի բանտ արկեալ . իսկ մեծափր. որում ձայնակցի Հ. և Թր իէլ, ասեն՝ Թէ՛ աքսորեցաւ 'ի կղաւքի ուսուցիչ (խաւրիոյ), դարմանել և արածել զերամակ ուսուց . այլ լը ամենեցուն՝ գլխաւ տեցաւ զկնի :

(5) Մեծափր. յայտ ասեն Ճ. և մեծափր. Թէ գործ թէոս էր այր նախարար և երեւել ի խան՝ 'ի պալատան . որպէս և ընկերք նր արք պալատականք . և ոչ գիտեմ զեւրդ Հ, և Հ = Յ, և Թր իէլ մարանին կոչել զգործ թէոս Թագադիր . Թերեւս չեն խմայեալ զգործ լաւ տին բաւին՝ զոր վարէին և յոյնք 'ի պալատան, ըստ որում ասէ մեծափր. Թէ Բուէթօիդոս կոչել, որ Թարգմանի վերականգն կմ նախագահ : Այլ հաւանելի՛ կոչելն գոցա զընկերս նր ասպետս կամ ասպայապետս . սիւ և զփն կմ զփական բգէշխո կոչեն :

(6) Մեծափր. ոչ յիշէ զանուն սարկաւազապետին, զոր ունի Ճ. նոյնպէս և Հ. Թէոֆանոս գրեն : Իսկ Թէոփիլոս անուն՝ զոր միօրինակ յիշեն 'ի վախճան վկայարար նութի լ. այլ սքս՝ Ճ. և մեծափր. բարաթ Թոնի իմացեալ 'ի Հ. և 'ի Թր իէլէ, Թէ էր անուն սարկաւազին՝ որ երբ զթուղթ սքյն անթիմոսի . ոյր վն և նահատակեցաւ իսկ :

(7) Փոխանակ անունն Անթիմոսի՝ յայանի վրիպակաւ եղեալ էր յայսմ վայրի առ մեծափր. Եւթիմոս . ուստի առեալ և եգեղէ նաև 'ի Լ. գեղա. 24. իբրև որիշ 'ի սքյն անթիմոսէ, որոյ յիշատակն լինի 'ի Լ. ապր. 27, և 'ի Հ. և 'ի Յ. սեպտ. 3 :

(8) Խնդիր գծողարին տեսանի վն աւուր կատարման երկուց բիւրուց, և այլոց վկայիցն՝ որ յայն աւուրս ալ լոժք տանջանք կատարեցան, բայց լ. մի համար գրին լ. նն, ևր ինգոս և գոմնա և գործ թէոսեանք : Պատճառ գծողարութեն է, զի ճառքնտիրն լը հին ոչոյ յունաց՝ զոյգ լ. սովորուէ ազգիս՝ զծնունդ ան անապայանուէ կոչեաց միանգամայն, սիւ և տեսաք . յորմէ կարծի՛ Թէ չէ . յայնժամ զանազանեալ կրկին տեսաւ յոյնս վն ծնն

գեան 'ի դեկտ. 25. և զն անայայտնուէ 'ի յունվարի 6. ըստ որում և ոսկեքերանն միով գարու գլնի ասէ, թէ նորոգ ընկալաք զայս սովորութի կրկին տօնից : Յայս հայեցեալ և ար իէլ՝ դերկուց բիւրուց օրն ձգէ 'ի յունվարի 4. և միանգամայն ասէ լինել օր ծննդեան :

Իսկ մետաքրաստէս 'ի միոյ կողմանէ հայեցեալ 'ի սովորութի ժամանակի իւրոյ՝ պարզապէս յաւուր ծննդեան քնի ասէ զկատարումն սէջ, առանց յիշելոյ զայստնութի. և 'ի միւս կողմանէ զօր տօնի նց միով աւուր գլնի ձգէ, գրելով 'ի վախճանի այսպէս. * որոց յիշատակն ,, կատարի միով աւուր գլնի ծննդեանն քնի, յառաջ ,, քան զտօն անմեղ մանկանց. զի ուղ նք սրով, նոյն ,, պէս և սղբա հրով պատարագեցան նոյ, որ զգեցաւ ,, զմարմին || : և թ այսմ սուրիոս գրէ զվայաբանութի երկուց բիւրուցս, և որոց լ ըն, 'ի 26. դեկտ. : Եւ ժակայն յայսմ աւուրք և ժամագիրք յունաց դնեն զլիշատակ նց 'ի դեկտ. 28 : Եւ թ երկաքանչիւր իսկ դրուութեց շփութի օր կատարման երկուց բիւրուց, և ինդգոսի և դոմնայի և որոց լ ըն. ուր յայտ է 'ի պատմութեն, թէ ոչ 'ի նմին աւուր եղև կատարումն ամենեցուն սց :

այլ 'ի զանազան աւուրս :

Առ այս՝ յարմարութե իմն. Լ. եգեալ է զկատարումն գլխկերիոսի քահանայի 'ի դեկտ. 21. զեւթիմիոսի (սր է թ մեզ անթիմոս) 'ի դեկտ. 24. զբիւրուցն 'ի դեկտ. 25. և զինդոսի և զգոմնայի 'ի դեկտ. 28 : Իսկ Հ. եգեալ է զլիշատակ երկուց բիւրուց 'ի դեկտ. 24. իւրեւ յաւուր ծննդեան նոյ, փնկ ասելոյ՝ 'ի նախատօնակի. և զինդոսի և զգոմնայի 'ի դեկտ. 29. ուղ և զտօն նոցա միաբան կատարեմք 'ի նմին միջոցի : Արդ յայսմ ամէ զինչ և կամի դք՝ մակարերեսցէ, միայն թէ առանց հիւսկուէ, յիշելով զառաքելականն՝ թէ մի՛ դք զձեզ զառանցուցէ ամսամտիւք կմ շաբաթուք կմ մասամբք տօնից. զի ամն 'ի փառս նոյ կատարի յերկիւղածաց նորա. և չէ՛ փոյթ սէջ տօնելն մեր զնն քանիմի աւուրքք յառաջ կամ յետոյ քան զբուն օր կատարման նց, (զի և չէ՛ մարթ գիտել զբաղմաց օրն հաւաստի), միայն թէ տօնեսցուք ստուգուք՝ ուղ արժան է, ց սրբութե զսքս պատուէնով, և նախանձաւոր լինելով վաստակոց նց և

պսակաց :

ԿԵՏԵՐՈՒՄՆ ՍՐԲՈՑ

Խոստովանողացն՝ Լ. Բրաճամու և
Խորենայ :

Տ. ԴԵԿ. 20 : ՏԲ ԵՆ. ԴԵԿ. 8 : ՍԲն եղեղե :
Փարպեցի . և այլք :

ԵՐ Կ Ո Վ Ի Ն Ս Ո Վ Ե Լ
սքանչելի նբ երիցունք՝ պար-
ծանք հայաստանեայցս եկե-
ղեցւոյ և ամուլք հաւատոյ, էին
'ի համարոյ զաշակերտացն սքց զԼոնդեանց
քհնյից, և սպասաւորէին նց՝ ի նեղութեան
բանտի՝ որ ի նիւշապուհ քաղաքի ապար Յին
վրկանայ. և յորժամ տարան զնբ զԼոնդեանս
'ի ծածուկ արտաքոյ քաղաքին՝ ի նահատա-
կել, դենշապուհ ոստիկան ամբարապետ ու
րոշեաց զաշակերտսն ի վիշպաց, և ետ պա-
հել կապանօք զբրաճամ և զխորեն այլովքն
հանդերձ ի դղեկի անդ նիւշապհոյ, մինչև
լիցի նց հրաման յարքունուստ :

Լպա յետ կատարման նբ վիշպացն՝ յամի
տն 454, եղև նց հրաման, զի արձակեսցին
'ի կապանաց, և երթիցեն ուր և կամին :
(Հայնժամ երանելի երիցունք խորեն և աբ-
րահամ եկեալ առ ամբարապետն դենշա-
պուհ

պուհ՝ բողոք բարձել ասէին . դու յորժամ
զհոգեալ տեսարան մեր և զվիշտս 'ի նիւշապ-
հոյ առեր գնացեր , ի որս և մեք կամեցաք
ուղեկից լինել , բռնաբար հրամայեցեր խիստ
պահպանութեամբ արգելուլ զմեզ մինչև ցայժմ :
Եւրդ՝ եթէ տարեալ ուրեք յերկիր օտար և
անդարձ անցուցիք զնա , առնելով բարերա-
րութի՝ պատմեցէք մեզ , երթալ և մեզ և
լինել անդարձ ի նա . զի մեք անդ կեալ և
վախճանիլ պատրաստ եմք , միայն թէ տե-
սանելոյ զնոսա լիցուք արժանի . ապա եթէ
սպանիք զնա վստանունքս , կամեցարուք
և 'ի վերայ մեր տալ զնոյն հրաման . վստ
պատուական և մեծարգոյ համարիմք զմահ
այնպիսի քան զնա փառս և զմեծութիւն Յիս :
Եւ վեհապաշտ պուհ զարմացեալ ձմ բազ-
մութեամբ հրապարակին ի համարձակութիւն
աներկիւղութեամբ արտնայն՝ ասէ ցնա . զճանա-
պարհ վիշտաց ձերոց ոչ ոք ցուցանէ ձեզ .
բայց վստ ձեր հարցցուք ցարքայից արքայ . և
մտեալ 'ի ներքս դեռապուհ պատմէր յազ-
կերտի զձմ զբանս և զխնդիրս երանելի ե-
րիցանցն : Եւս թիւրն . եթէ 'ի նոց վր վնաս
ինչ ոք յայտ չառնէ , և դատախազ ոք չի
զհետ , թող երկիր պազցեն արեգական , և
պատուել զկրակն յանձն առցեն . և ընկա-
լեալ զպարգևս մեծամեծս 'ի մէնջ՝ արձա-
կեսցին յՅն իւրեանց . ապա թէ չհաւանեա-
ցին յանձն առնուլ զմեր հրաման , պատու-
հաս կրեսցեն խեղութեամբ , և երթեալ յասո-
րեստան՝ մշակութիւն արասցեն ընդ արքունի

ԿԼՏԵՐՈՒՄՆ ՍՐԲՈՑ

Խոստովանողացն՝ Լ. Բրաճամու և
Խորենայ :

Ն . ԴԵԷՐ . 20 : ՏԲ ԻԷԼ . ԴԵԷՐ . 8 : ՍԲՆ ԵՂԻՂԷ :
Փարպեցի . և այլք :

ԵՐ ԿՈՎԻՆ ՍՈՎԵԼ
սքանչելի նա երիցունք՝ պար-
ծանք հայաստանեայցս եկե-
ղեցւոյ և ամուլք հաւատոյ , էին
'ի համարոյ աշակերտացն սքեց զԼճճեանց
քֆայից , և սպասաւորէին նց 'ի նեղութեան
բանտի՝ որ 'ի նիւշապուհ քաղաքի ապար Յին
վրկանայ . և յորժամ տարան զՆԱ զԼճճեանս
'ի ծածուկ արտաքոյ քաղաքին 'ի նահատա-
կել , դենշապուհ ոստիկան ամբարապետ Ռ
րոշեաց զաշակերտսն 'ի վիշպաց , և ետ պա-
հել կապանօք զաբրահամ և զխորեն այլովքն
հանդերձ 'ի դղեկի անդ նիւշապայոյ , մինչև
լիցի նց հրաման յարքունուստ :

Լ. պա յետ կատարման նա վիշպացն՝ յամի
տն 454 , եղև նց հրաման , զի արձակեսցին
'ի կապանաց , և երթիցեն ուր և կամին :
Յայնժամ երանելի երիցունք խորեն և աբ-
րահամ եկեալ առ ամբարապետն դենշա-
պուհ

պուհ՝ բողոք բարձեչ ասէին . դու յորժամ
զհոգեւոր տեարսն մեր և զվիպս 'ի նիւշապ-
հոյ առեր գնացեր , լը որս և մեք կամեցաք
ուղեկից լինել , բռնաբար հրամայեցեր խիտտ
պահպանուի արդելու զմեզ մինչև ցայժմ :
Երդ՝ եթէ տարեալ ուրեք յերկիր օտար և
անդարձ անցուցիք զնս , առնելով բարերա-
րութի՝ պատմեցէք մեզ , երթալ և մեզ և
լինել անդարձ լը նս . զի մեք անդ կեալ և
վախճանիլ պատրաստ եմք , միայն թէ տե-
սանելոյ զնոս լիցուք արժանի . ապա եթէ
սպանիք զնս վս անունն քսի , կամեցարուք
և 'ի վերայ մեր տալ զնոյն հրաման . վս զի
պատուական և մեծարգոյ համարիմք զմահ
այնպիսի քան զնմ փառս և զմեծութիւն Եիս :
Եւ վեհեռնապուհ զարմացեալ նմ բազ-
մութիւն հրապարակին լը համարձակութիւն
աներկիւղութե արանցն՝ ասէ ցնս . զճանա-
պօրհ վիպաց ձերոց ոչ ոք ցուցանէ ձեզ .
բայց վս ձեր հարցցուք ցարքայից արքայ . և
մտեալ 'ի ներքս դենշապուհ պատմէր յազ-
կերտի զնմ զբանս և զխնդիրս երանելի ե-
րիցանցն : Եսէ թգրն . եթէ 'ի նց վր մնաս
ինչ ոք յայտ չառնէ , և դատախազ ոք չի
զհետ , թող երկիր պագցեն արեգական , և
պատուել զկրակն յանձն առցեն . և ընկա-
լեալ զպարգևս մեծամեծս 'ի մէնջ՝ արձա-
կեսցին յճն իւրեանց . ապա թէ չհաւանեա-
ցին յանձն առնուլ զմեր հրաման , պատու-
հաս կրեսցեն խեղութիւն , և երթեալ յասո-
րեստան՝ մշակութի արասցեն ընդ արքունի

մշակսն մինչև ցվախձան իւրեանց :
 Եւ յայնժամ դենշապուհ առաքեալաց զգահձա-
 պետն արքունի՝ առնել ի նոյն և ի այլ յա-
 շակերտաց զհրամայեալսն ի Թիւորէն . և
 դահձապետն հանել զամ կապելնսն ի նիւ-
 շապուհ քաղաքէ , զատոյց ի մի կողմն զիւ-
 րէն և զարքահամ , և ուրոյն ի նոցանէ ե-
 հարց նախ զայլ աշակերտս և զհինգ ասորի
 քրիստոնեայս՝ եթէ առնուին յանձն զհրաման
 Թիւրին . և նք ոչ հաւանեցան երկիրպագա-
 նել արեգական , այլ ևս առաւել պնդեցան
 ի հաւատս քոի : Եւ չարչարեաց զնոցա-
 նիւ . կտրեաց զնոց ունչս և զկանթս , և ետ
 տանել յասորեստան , զի կացցեն ի մշակու-
 թի արքունի . և նք երթային մեծաւ զօրու-
 թք , իբրև այն թէ մեծ պարգևս գտեալ ի
 Թագաւորէն :

Եւ պա կոչեաց դահձապետն զիւրէն և զար-
 քահամ առանձինն յատեան , և ասէ ցնոսա .
 զի նչ անուանք են ձեր : Պատասխանի ետ
 մինն , և ասէ . առ ի ծնողաց ինձ խորէն , և
 դմա արքահամ . իսկ ըստ շնորհատուր կար-
 դիս ծառայք քոի եմք , և աշակերտք երանե-
 լեացն՝ զոր սպանիք : Եւ սէ դահձապետն .
 իսկ արդ զի նչ գործ է ձեր , և կմ ոյր իսկ
 ածեալ է զձեզ այսր : Մնի ետ առ այս օրն
 արքահամ , և ասէ . զայդ ձեզ ի վիշպաց մե-
 րոց արժան էր ուսանել , եթէ այնպիսի տ-
 րանց աշակերտք և ծառայք զհետ ընթա-
 նան . զի ոչ դուզնաքեայ ոք էին նք , այլ
 երիցունք և հայրապետք . ունէին և ստաց-
 ունաւս

ոճածո հայրենիս ըն արժան բաւականին՝ ընմին և սպասաւորս , էր՝ որ իբրեւ զմեզ , և էր՝ որ լաւագոյն քան զմեզ : Արոց սնուցեալ և ուսուցեալն էր զմեզ , ընտ եմք եկեալ . քանզի և պատուէր իսկ ունիմք յանձնաւոր օրինացն մերոց սիրել զնո իբրեւ զԹ ծնողս , և սպաս տանելնց իբրեւ հոգւոր անձնաց : Յասեաւ դահճապետն և ասէ . իբրեւ զանխորատ և զաներկիւղ ստամբակս խօսիս . մինչդեռ 'ի խաղաղութե և յձի ձերում էիք , բարիոք էր . այլ յորժամ քրէական յանցանօք պարտաւոր եղեն նք յիրս արքունի , և մահապարտ գտան ըն գործոց իւրեանց , ձեզ չէր արժան ամենեւին մօտ երթալ առ նոսա : Այն տեսանէք 'ի մեծ կարաւանիս , յորժամ որ 'ի նախարարացն կմ 'ի սպասաւորացն 'ի դիպահոջ արքունի լինիցի , ոգոյ հանդերձ ազանի , և զատեալ և որոշեալ 'ի բացեայ նստի միայնիկ . և ամենեւին հուպ որ ոչ իշխս երթալ առ նոսա . և դու այդպէս իբրեւ զանյանցի աշակերտ՝ պարծիլով խօսիս :

Լ. ու այս ետ պիննի խորէն , և ասէ . ոչ ձեր կարգդ անիրաւ է , և ոչ մերս ստուք : Եւ խորարն յանցաւոր առ Թգրն՝ ուստի զսարգեն գտեալ է , այնպիս պարտ էր նմա հպատակ լինել , զի 'ի պատուոյն վր և այլ ևս պարգևս մեծամեծս 'ի նմէ գտանէր . արդ փոխանակ զի զայն ոչ արար , ձախողակի յետս ընդդէմքն պատահեաց նմա : Եւ մեր վարդապետքն եթէ առ անձ յանցուցեալ էին , և կմ առ Թգրն մեղուցեալ ինչ էին , նոյնօրի նակ

Նախ և մեք առ նոսա առնեաք . ոչ յձի մծա
երթայաք , և ոչ 'ի տար Է այսր զհետ նոցա
գնայաք : Երդ քզի առ երկոսին կողմանս
արդարութիւն կեցեալ են , և դուք զուր առ
րապարտուց սպանիք զնո , մեք արդ ևս ա-
ռաւել սպասաւորեմք սք ոսկերաց նոց :

Եւ ցնո դահապետն . ես յառաջագոյն
խակ ասացի՝ ոնի միում , նոյնպէս և միւսում .
'ի ձէնջ , եթէ կարի ստամբակ ոմն ես դու .
ահա յայտ եղև աւագիկ , եթէ յում . վաստ
վիպաց ձերոց խառն էք դուք : Երահամ
ասէ . յոր վնաս : Եւ զհապետն ասէ . առա-
ջին՝ 'ի մահ մոգուցն , և ապա՝ յայլմն նմ :
Երահամ ասէ . այդ ոչ միայն 'ի մէնջ է ,
այլ ըստ կարգի և ձերոց օրինացդ . զի թա-
գաւորք ձեզ ասն հրաման գլխաւորացդ , և
դուք 'ի ձեռն ձերոց սպասաւորացդ գործէք :
Եւ զհապետն ասէ . 'ի միհր Է՞ երդունեալ
իմ , խստագոյն ևս խօսիս քան զվիպան քո .
յայտ է թէ վնասակարագոյնք ևս էք դուք .
արդ ոչ է հնար ձեզ ապրիլ 'ի մահունէ ,
բայց եթէ երկիր պագանիցէք արեգական ,
և կատարիցէք զկամս օրինաց մերոց : Եւ
րէն ասէ . ցայժմ իբրև զմարդ չարախօսիւր ,
և արդ իբրև զքուն անպիտան լիվայր հաչես :
Եւ թէ գոյր արեգականն ականջք , դու տա-
իր նմա թշնամանս դնել . արդ նա բնութիւն
անզգայ է , և դու չարութիւն անզգայագոյն
ևս քան զնա : Եւ ըբ տեսեր զմեզ պակասա-
գոյն քան զհարսն մեր . մի բանիւք զփորձ
առնուլ կամիր զմեր , այլ՝ հանդէս արաքում
չա-

չարութեդ , և մերու մ' բարութեա . և ամա-
չեցե՛լ գտանի հայրն քո սատանայ՝ ո՛չ միայն
'ի մէնջ , որ կատարելագոյնքս եմք , այլև որ
կարի փոքրիկն թո՛ւի քեզ , նա դիցէ վերո
սաստիկս յոգիս և 'ի մարմինս քո :

() այս իբրև լուճաւ դահճապետն , սրտմտել
բարկացաւ 'ի վ'ր'նց . ետ քարշել չարագոյն
քան զառաջինսն . և այնչափ սաստիկ քար-
շեցին , մինչև բազմաց կարծիք եղեն՝ թէ մե-
ռան : Իսկ իբրև ժամք երեք 'ի վ'ր'անցին ,
դարձեալ խօսել սկսան երկոքեանն , և ա-
ռեն . փոքր համարիմք զանարգանս զայս , և
առ ոչինչ զցաւս մարմնոյս՝ առ մեծ սէրն նոյ ,
որով կատարեցան հարքն մեր հոգևորք : Հա-
պա մի գլար և մի դագարեր , այլ զոր ինչ
առ նոսալս արարեր , զնոյն և առ մեզ կատա-
րեա՛ . եթէ չարագոյն թո՛ւինք եզ գործքնց ,
կրկին և զմերս համարեսցիր . զի նոքա բա-
նիւք հրամայէին , և մեք գործովք զար-
դիւնան կատարեաք և կատարեմք :

{ } այնժամ եւս առաւել զայրագնեցու 'ի վ'ր'
նց , և հրամայեաց զմահու դան հարկանել .
և առ մի մի 'ի նոցանէ փոխեցաւ վեց այր 'ի
դահճացն : Եւ մինչդեռ կիսամեռք յերկիւր
անկեալ դնէին , հրամայեաց զերկոցունց ա-
կանջսն մօտ կտրել . և այնպէս բրեցին , ոնկ
թէ չիցէ լեալ 'ի տեղւոցն : () արթեանս ոնկ
'ի քնոյ 'ի սաստիկ հարուճոցն . սկսան ա-
ղաչելով պաղատանս մատուցանել , և ասեն .
աղաչեմք զքեզ քաջ զինուոր թագաւորին .
կամ կատարեա՛ զմեզ իբրև զհարսն մեր մահ-

ոճամբ, և կմ արա՛ զպատուհասդ ի օրինա-
կի վերջնոցս : Օ ի ահա լսելիք մեր առող-
ջացան զանախտաւորութի՛ երկնաւոր . իսկ
հոտոտելիքս գեռւեա սստէն՝ ի տեղւոջ կան-
յանցս չարչարանաց . մի՛ կիսապարգև առ-
ներ զմեզ յերկնից բարուէն : Արեւեցեր ըզ-
մարմինս մեր քարշելով, և զլսելիս մեր կրտ-
րելով . սրբեա՛ և՛ զրոնգունս մեր հատա-
նելով . քանզի որչափ տգեղս առնես զմեզ
երկրաւորաւս, դեղեցկագոյնս պոնես զմեզ
երկնաւորաւն :

Ետ պի՛նսի դահճապետն հեղութք, և ասե-
նեթէ և այլ յամեմ ես առ ձեզ մօտ կալով,
կարծեմեթէ և աշակերտէք զիս ի ձեր յա-
մառութիդ : Օ ի ահա արդ և զխորհուրդս
արքունի՛ ի վեր հանեմ ձեզ . ցայդ վայր ե-
ղև հրաման պատուհասիդ ձերոյ . և ի վի-
րորին պատուհասի երթալ ձեզ յասորես-
տան, և լինել ձեզ մշակ յարքունիս . զի որ
՛ի ձեզ հայեացի, մի՛ ի դմին յամառութեան
սնդեացի լըդէմ հրամանաց թգրին : Եւսն
ցնա երանելիքն . դու զմեր երկիրս կիսա-
գործ թողեր . մեք յարքունի երկիրն կէս
մարմնովք մերովք ոչ վաստակեմք : Իբրև
զայս լոճաւ դահճապետն, աղաչեաց զգին-
ոճորսն՝ որ տանելոց էին զնա, և ասե . միայն
աստի դուք առէ՛ք գնացէք . և հասեալ յա-
սորեստան՝ ո՛ւր կամ իւրեանց է, չըջեցին :
Եւս են հայոց խոստովանօղք կատարեալք
(ասե՛ Ծառ եղիլէ ականատես), որ զխեղու-
թին և զչարչարանս խնդուք ընկալան յան-
ձինս

ձինս իւրեանց . այլ վժ զի վրիպեցին 'ի սբ
մահո՛ւնէն , սգով և տրտմութիւն երթային
զերկայնութի ճանապարհին . ոչ ծանր թուե-
ին նց կապանք ոտիցն և ձեռացն իբրև զայն ,
թէ լէկո՞ր ոչ եղաք արժանի հաւասարել ընդ
քաջ նահատակսն :

Եւ իբրև տարան հասուցին զնոսա յերկիրն
բարեւըացւոց՝ 'ի գաւառ մի , զոր շահուղ կոմ
շաբուլ անուանեն , թէպէտև էին յարքունի
պատուհասի , սակայն յայտնի և գաղտ մե-
ծապէս ընկալելէ իրեն 'ի քրիստոնէից բնակ
չաց ասորեստանի . որք լէ առաջ ելին երա-
նելեացն խնդութիւն , և պատուէին զնո՞ր ող
զեղխարս նահատակելոցն սքց . սակայն ե-
րանելիքն և յայնմ յոյժ տրտմազին էին , իբ-
րև այն թէ՛ ստկաւ վաստակեցաք , և մեծա-
պէս հանդիմք :

Եւ իբրև հանապաղ 'ի նմին զղջման կային ,
տեսեալ զյօժարութի հաւատացելոց թին՝
որք առատապէս բերէին նց զնմպէտս , յոր-
դորեցին զնո՞ր հոգ տանել առաւել նախարա-
րաց եղելոց 'ի կապանս 'ի նիւշապուհ գղե-
կի ապար թի . և զի ինքեանք յարձակի կայ-
ին՝ ի յորդորելոյ բարեպաշտից յանձն առին
և անձամբ տանել զտուրս նց յասորեստանէ
մինչև յապար թ . և այսպէս ամ յամէ ժողո-
վէին իւրաքանչիւր կարի մարդկանն ոմն
սակաւ և ոմն շատ , և տային յերանելիսն՝
տանել նց . և այսպէս յարգանեկուն կային
սբ երիցունքն , մինչև տասն ամի լցաւ ար-
քունի մշակութեն , միանգամայն և սպա-

սա .

սաւորութե նախարարաց կապելոյ :

Եւ վս զի յոյժ խստագոյնս պահէին 'ի ջերմոյ Ֆին , և անդադար էին 'ի ճանապարհորդութեն ի նոյն շահուղ գաւառ և ընդ մեշտոփն և ի քաշկար և ի ամ ասորեստան և խուժաստան , սաստիկ տապով հարեալ 'ի խորշակէ մեռանէր ծքն խորէն անդէն յասորեստանի , և աւանդեալ լինէր 'ի բնակչաց Ֆին ի սբ վկայսն :

Իսկ երանելին աքրահամ կայր 'ի նմին առաքինութե այլ ևս ամս երկուս մինչև յերկոտասաներորդ ամն պատժաւորացն , անվհեր թողակատար լինելով առ նախարարս հայոց 'ի հաւատացելոց ասորեստան Ֆի : Եւ պա սկսոն նախարարք աղաչել զերանելին , զի որ վս նց զայնչափ աշխատութիւն յանձն առելէր երթեկելոյ ի երկայն ճառապարհ , հաւանեսցի երթալ և յճն հայոց , և միխթարել զընտանիս իւրեանց . զի 'ի քեզ տեսցեն ասէն զքաջ նահատակսն՝ որք կատարեցան սրով , և զսբ կապանս չարչարանաց մերոց . և քեզ օրհնեսցի Ֆն ամ . յորժամ կոխեսցեն ամենաւաստակ ոտք խոստովանողիդ զերկիրս հայոց , և կենդանի մարտիրոսդ շրջեսցի 'ի մէջ ազգին , ամ Ֆին կրկին լինի կենդանուի : Եւ երևա 'ի տեսանելն զքեզ՝ և զմեր կապանս յիշեսցեն , և ազօթս առնելով խնդրեսցեն յայ , զի գերեզարձ լիցի մեզ անդրէն 'ի հայրենի երկիրն մեր . և այս ամ այսպս եղև ի հաւատոց նց : Օր յորժամ մեծաւ թախանձանօք ստիպեցին

ցին զերանելին արբահամ, ածելին զխոստովանողն 'ի հաւանութի. վս զի ոչ էր երբեք սովորութի սբին՝ բարւոյն լեզւմ դառնալ, ապա երաշխաւորութի հաւատացելոց՝ որք զտունս իւրեանց և զարարս փոխանակ նորա գրեցին յարքունիս, և յիւրեանց վր առին զարքունի աշխատութի նր մինչև ցվախիճան նորին, արձակեցաւ երանելին, և եկն ե.

մուտ յՅն հայոց :

Փութացան ելին ընդառաջ նր վաղվաղակի մեծամեծք և փոքունք, արք և կանայք. անկանէին և փարէին զոտիւք և զձեռօք սբին, և ասէին. օրհնեալ Թր ԹԺ՝ 'ի բարձունս, որ առաքեաց մեզ հրեշտակ յերկնից՝ բերել մեզ աւետիս յարութե, զի լինիցիմք ժառանգք արքայսութեն. քանզի և տեսն իսկ երանելոյն առանց Թմ երկբայութե զկերպարանս հրեշտակի ցուցեալ ծանուցանէր Թմ տեսողաց :

Բայց երանելի խոստովանողն թէպէտև այսպէս սիրով ընկալեալ եղև յԹմ Յն, ընտրեաց իւր տեղի մի զատ յԹմ բազմամբոխ ժողովրդոց. և առաքինի եղբարքք երիւք անցուցանէր զկեանս իւր մեծաւ ճգնութ, զոր եթէ կամիցի ոք 'ի կարգ արկանել, դժուարաւ կարասցէ ասել. զվարս առաքի, նութե նր (ասէ սբն եղիշէ). զի եթէ ըզտքնութին ասիցես, իբրև զկանթեղ անշէջ կայր զԹմ գիշերս. և եթէ զսակաւապիտութիս կերակրոցն կամիցիս ասել, համարեաց եթէ զանկերակօք հրեշտակացն բերէր ըզնմա.

նմանութիւն . եթէ զհետեւեւն կա-
միցիս ասել , ոչ զոր 'ի կենդանեաց կարիցեա
դտանել նման նմա . և եթէ զանրնչասիրու-
թիւն կամիցիս ասել , դարձեալ զոր օրինակ
չպարտի մեռեալն 'ի կարասի , զնոյն օրինակ
ճշմարտութիւն և առ երանելին իմաստիւր .
անյագական ճայնիւ հանապազորդեալ էր
'ի պաշտաման , և անհատ աղօթիւք միշտ լի
այ 'ի բարձունս խօսէր :

Եւ վրայսպիսի հրեշտակային առաքինու-
թեան 'ի հայեցեալ յականջատ գոլ սքին
իբրեւ 'ի պակասութիւն , այլ առաւել որոյս 'ի
կատարեալ նշանակ խոստովանողական ճրգ-
նութեան , բռնադատեցին զնա , և ձեռնա-
դրեցին (ըստ գրեւոյ փարպեցւոյն) յատի-
ճան եկնութեան Թիս բզնունեաց . որով և բա-
զում ուղղութեան Թիս մարդկան լինէր ուսու-
ցիւ : Սոյ և եղիշէ կրկնեւ շանդրէն զգովու-
թիւն առնայ 'ի վր բերէ . Սոյ եղև նա ան-
համեղոց , և խթան լիոստուցիւ ամ հեղգաւ
ցեւոց : Սորովեցաւ նովաւ ագահութիւն , և
կարի յոյժ ամաչեաց նովաւ շուայտութիւն
որկրամոլութեան : Սոյ ուղղութիւն եղև նա Թիս
հայոց . և բազում վիրաւորք 'ի ծածուկ նո-
վաւ գտին զառողջութիւն : Եւ եղև նա վիշապ
կատարեալ վիշապ իւրոց , և Թիս հայր խրա-
տու ' հարանց իւրոց : Եւ 'ի լուր Թիս համբա-
ւոյ նր իմաստնացան տգէտք . և 'ի տեսիլ
մերձաւորութեան նր զգաստացան լիտիք : Բնա-
կեալ էր ըստ մարմնոյ 'ի նեղ խցկան , և ահ
սրբութեան նր անկեալ էր զհեռաւորք և զմեռ-
ձա .

Ճաւորօք : Օ արհուրեցան դեք , և փախեան
'ի նմանէ : Իջին հրեշտակք , և բանակեալ
էին զնովալ : Եղնք երանի ետուն վ'սնորա
Յիս հայոց , և բազում բարբարոսք փութա
ցան տեսանել զնա մարմնով : Երեւի եզե
նա սիրելեաց ւն , և զբազումս 'ի Թշնամեաց
Ճշմարտութե էած 'ի հաւանութի 'սք սիրոյ :
Եկիզն արար առաքինութեան անդատին 'ի
տղայ տիոց իւրոց , և նովին առաքինութե
կատարեցաւ 'ի վախճան կենաց իւրոց : Եւ
ոչ խառնեցաւ 'ի կարգ 'սք ամուսնուն Յիս ,
այսնս չեմուտ ը մարմնաւոր պիտոյիւք ամ
բապականացու իրաց Յիս : Եւ եթէ պարտ
է պարզապէս ասել , ոնկ փոխանակեաց ըզ
պէտս մարմնոյ ընդ պիտանացու հոգեւոր ի
րաց , այսնս փոխադրեալ եղև յերկրէ յեր
կինս 'ի բարւոք ծերութե . որում արժանի
եղիցուք և մեք 'ի քս յս 'ի տր մեր . և նմա
փառք յաւիտեանս . ամէն :

ՎԿԸՅԸԲԸՆՈՒԹԻՒՆ

Այց անարծաթ բժշկացն Կողմայի և
Դամիանոսի :

ՍԵՐԻՆՈՒ ԸՄՆՆԵՆՅՆ
եկեղեցիս քրիստոնէից յարե-
ւելս և յարեմուտս անուն և
պատիւ՝ նշանադործ վկայիցս
անարծաթ բժշկաց 'ի սկզբանէ և այսր , և
սքանչելիք նց յամ տեղիս քարոզին . այլ այն
է զարմանալին , զի ոչ մի , այլ երեք զոյգք
եղբարց համարունեստից 'ի բժշկութե Կող-
մաս և Դամիանոս անունամբ աւանդին լինել
յումանց . (Թերևս զհամանմանս և զնախան-
ձաւորս միմեանց առաքինութիւնս 'ի նոյն անուն
կոչելով . եթէ չկայցէ և շփոթուի ինչ պատ-
մական : Ի պա ժամ է լսել զպատմութիւնս
իւրաքանչիւր , որնքս և զիարդ գտանեմք առ-
մեզ և առ յոյնս և առ հռովմայեցիս , սկսել
'ի նցէ՝ յորս ամենեքին միաբանին :

Թ . Կողմաս և դամիանոս եղբայրք
աբաբայիք :

Ն . Տարր . 13 , էժ 14 . և նոյեմբ . 1 : (3 . Կոթ .
17 . և նոյեմբ . 1 : 1 . սեդր . 27 : Տոլան .
դեանս , անդ . և Սուրիոս , երես . 403 = 406 :
Ղառենո . 1 . 2 = 25 :

Բնդ ժամանակս թիւրութե՛ն գիտկղետիա
նոսի և մաքսիմիանոսի՝ կին ոմն էր 'ի
քաղաքն էգէայ կիլիկեցւոց՝ երկիւղած յայ ,
թէոդոտէ անուն . յորմէ ծնան երկո՛ւորեակ
եղբայրք կողմաս և դամիանոս՝ պտուղք աղօ-
թից . և սնեալ անձապաշտ կարգօք և դպրու-
թիւն՝ եղեն արոճեալսին բժիշկք , ուսեալք ա-
ռաւել 'ի հոգւոյն սէյ . քզի բժշկէին զամ
ախտս և զհիւանդութիս մարդկան և անաս-
նոց անճամբ իմն . մինչև լուսաւորել զկոյրս ,
գնացուցանել զկաղս , բանալ զականջս խից ,
և հալածել նաև զգլս . և ոչ առնուին յու-
մեքէ ինչ՝ զհետ երթե՛լ պատոճիրանին քմի ,
ծրի առիք , և ճրի տուք :

Իսկ 'ի միումնոճագի 'ի բժշկելնց զկին ոմն
պալլադիա անուն յանբուժելի հիւանդութի ,
նա բազում թախանձանօք աղաչէր զԾննդա-
միանոս լեռնել փոքր ինչ ուղերձ յընծայ , կմ
երեք ձու հաւու . և 'ի չառնուլ նր յանձն՝
երդումն տոճեալ յանունն այ ահաւօր՝ սուի
պէր չառնել անտես զաղաչանս իւր . մինչև
ամաչել նմա և լեռնել : () այն իբրև լոճաւ
Ծնն

Յըն կողմաս , տրտմեցաւ յոյժ , և կամեցաւ
որոշիլ յեղծօրէն ամիրօք . մինչև պատուէր
տալ զի մի թաղեացին երկոքին 'ի միում գե-
րեզմանի . այլ 'ի նմին գիշերի երեւեցաւ ձոր
ծառայի իւրում կողմայի , և ասէ . զի 'ի
գուր խռովիս , զի եղբայր քո ոչ 'ի վարձ էառ
զընծայն , այլ 'ի պատիւն անոճան իմոյ՝ յոր
երգունաւ տունօղն :

Եւ եղև յաւուրսն յայնոսիկ Հալաճումն 'ի
վր քրիստոնէից ը ամ տեղիս . և 'ի նստիլ
լիւսիայ դատաւորի յատեան յեգէա քաղա-
քի՝ մատնեցին զերկոսին եղբարս , թէ ան-
ունամբն քոի փարատեն զամ ցաւս . զոր տե-
սեալ բազմաց՝ 'ի բաց կան 'ի պաշտամանց
լծոց , և զհետ երթան կրօնից նազովրացոց :
Եւ կոչել դատաւորին զնս զառաջեալ՝ (ը
ճառընտրին , յառաջ ք զեօթն կաղանդացն
դեկտեմբերի ամսոյ . այն է նոյեմբ . ին)
սաստիւք սպառնալեաց խօսէր ը նս յաղագս
ամբաստանուէն եղելոյ զնոցանէ . այլ նախ
ասացէք ինձ ասէ զձ ձեր և զքաղաք , և զա-
նուն , և զբախտ կի՞ զճակատագիր :

Պննի ետ անդրանիկ եղբայրն և ասէ . յձն
արաքացւոց եմք մեք . ես կողմաս կոչիմ , և
եղբայրս մեր՝ դամիանոս . այլ զի՞նչ բախտն
իցէ՝ ոչ գիտեմք . վս զի քրիստոնեայք եմք ,
ուստի և 'ի պատուական ազգէ : Դատաւորն
ասէ . իցե՞ն ձեր և այլ եղբարք կի՞ ընկերք .
կողմաս ասէ , այո՛ եմ . և անունք նց՝ ան-
թիմոս , ղեռնդիոս , և եւպրեպիոս լին . ետ
բերել լիւսիաս և զնոսա . և ասէ ցհնգեօին
միան .

միանգամայն . զմտաւ ածել զօգուտն ձեր՝
մատիք և զոչեցէք Եծոց մերոց , և Թողէք
անդր 'ի բաց զքոն ձեր . ապա Թէ ոչ՝ տան .

ջանօք ածեմ զձեզ 'ի հաւանութի :

Լ. այս պիտի ետուն որ վկայքն միաբան .
զտանջանս քո արհամարհեմք , և ոչ զան-
գիտեմք . արա՛ զոր կամիս . զի մեք զկուռս
խուլս և համերս՝ քարեղէնս և պղնձիս՝ ան-
կոչել ոչ կարեմք . և ոչ իսկ մարդիկ անունա-
նեմք , այլ՝ դևս : Բարկացեալ դատաւորն՝
ետ կապել զձեռս և զօտս նց , և ուժգնա-
պէս տանջել հարունածովք . իսկ երանելիքն
սաղմոսէին , Տր ապաւեն մեր եղեր յազգի
յազգ , և որ 'ի կարգին . և ցլիւսիաս ասեն .
եթէ իցեն քո և այլ խառագոյն տանջանք ,
փութա՛ ածել 'ի վր մեր . ուն զի ծանիցես ,
Թէ տանջանք քո ոչինչ կարեն ստնանել մեզ :
Հայնժամ հրաման ետ դատաւորն ծովոն .
կէց առնել զնա շղթայակապ . և ահա հրեշ-
տակ նոն եկաց առ նա , և խղեալ զշղթայս
նց՝ եհան զնա 'ի ցամաք ողջանդամ : Որ
լուծեալ դատաւորին՝ զահի հարաւ . կոչեաց
զնա , և ասէ . երդունեալ 'ի մեծ Եծոն , կա-
խարդութիւն յաղթէք դուք . զի զտանջանքն
արհամարհեցիք , և զծովն յիմարեցուցիք ,
անդէ և ինձ ուսուցէք զայդ մոգութի , և ես
աշակերտեցայց ձեզ : Սինի ետուն նա կող-
մաս և դամիանոս , և ասեն . մեք կախար-
դութի ոչ գիտեմք , զի քրիստոնեայ եմք ,
և անունամբն քո յոչինչ գրեմք զգօրութիւն
կախարդաց . այլ դու Թէ կամիս տեսանել

ԺԵ

P

զգօ .

զգորութիւն քնի այ մերոյ , լէ՛ր քրիստոնեայ
և եկ զհետ մեր յանուն քնի :

Իսկ դատաւորն այսն առնելով զնա ասէ .
յանուն ապողոնի լայն իմոյ եկից զհետ ձեր .
և յայն բան եհաս պատուհաս 'ի վր'նր' . զի
երեւեցան նմա երկու դեք , և ապտակէին և
տանջէին զնա չարաչար . մինչև աղաղակել
առ'նք վկայսն . աղաչեմ զձեզ զօրականք
քնի , աղօթս արարէք վն իմ' առ'ն ձեր ,
զի մարթագայց ազատիլ 'ի ձեռաց դիճացս :
Եւ յաղօթել սքնն , և 'ի դնել ձեռս 'ի վր'
նր' դադարեաց պատուհասն , և աներեւոյթ
եղեն դեքն . իսկ անօրէնն լիւսիաս ասէ .
տեսանէ՞ք , զիմրդ օրտմտեցան լծքն , վն
զի խորհէի թողուլ զնոսա . յայնժամ'նք
վկայքն յանդիմանեցին զխտաարտութիւնր
և զմոլորութիւնս սուտ լծոց . վն արկան 'ի
բանտ զօրն զայն . ուր սաղմոսիւք և օրհնու-
թիւ ոչ դադարէին 'ի փառաւորելոյ զքն :
Իսկ 'ի վաղիւ անդր ետ բռնաւորն ածել զնա
զառարեալ . և ասէ . խորհեցայք յանձինս
ձեր , եթէ՛ կայք յանմտուէ ձերում : Եւ քն
ասեն . լուր թշնամիդ ճշմարտութե . մեք
քրիստոնեայք եմք , և մինչև ցվախճան պա-
տերազմիմք վն ճշմարտութե . ոչ ուրանամք
զճշմարտն նա թողորից , և ոչ զարարածս
կմ'զնոտի պատկերս կարօղ եմք նա անուա-
նել . այլ դու զոր խորհուրդ և խորհեցար
'ի վր' մեր' կատարեալ : Եւ յայնժամ' հրաման
ետ անօրէնն հնոց մեծ լուցանել , և արկանել
զվկայսն 'ի հուր բորբոքեալ : Իսկ երանե-
լիքն

լիքն շրջէին 'ի մէջ հնոցին իբրև 'ի դրախտ փափկութե , և ցնծութե սաղմոս ասէին . առ քեզ տը համբարձաք զաչս մեր , որ բնակելոյ ես 'ի յերկինս : Աւ յաղօթել անդ նց' եւ բոցն և այրեաց զբազումս 'ի հեթանոսաց . իսկ սքքն գտան ամենեւին անարատ , զի և մազ մի 'ի նոցանէ ոչ այրեցաւ :

Օայն տեսեալ դատաւորին՝ սքանչացաւ . այլ անդրէն 'ի միտս յիմարութե զառածանէր , և ասէր ցվկայսն . երդունեալ 'ի մեծ լուծս , զարմացեալ եմ ի նորատեսիլ իրսդ . արդ ասացէք ինձ , մինչև յերբ ստունեալս 'ի վր ածէք աչաց մերոց մոգական արունեստիւ , և ոչ զոհէք դից՝ որովք կեան տիեզերք : Աքքն ասեն . մինչև յերբ ով ամպարիշտ՝ մոգութե ընծայես զգորութի բարձրելոյն , և զկուռս խուլս՝ լուծս անունանես . այլ մեք ոչ կարեմք ուրանալ զմեծ մեր՝ որով կեամք , շարժիմք և եմք :

Հրաման ետ բռնաւորն հանել զնա 'ի կախաղան քերանաց , և տանջել . և անդէն եկն եկաց առ նա հրեշտակ եւ , և պահէր զնոսա անմիաս . զի դահիճքն վաստակեցան , և նք կային զունարթ երեսօք : Ասէ իւսիաս . ոչ ինչ օգտէ ձեզ կախարդութի ձեր , եթէ ոչ հնազանդեսջիք հրամանաց Թգրին : Ամենի ետուն կողմաս և դամիանոս , և ասեն . չեմք ինչ հնազանդելոց անօրէն հրամանաց Թագաւորաց քոց . ունիմք մեք Թգր յերկինս զքո որդին եւ :

Յայնժամ հրամայեաց դատաւորն 'ի խաչ
P 2 հա

Հանել զկողման և զդամբանոս, և քարկոծ առնել. իսկ զանթիմոս և զղեոնդիոս և զեւպրեպիոս ՚ի բանտ տանել կապանօք : Եւ արարին դահիճքն զհրամայելոն . բայց քարինքն անդրէն ՚ի ձգօղան դառնային . և տեսեալ դատաւորին վիրաւորեալ զսպասաւորս իւր՝ հրամայեաց չորից գնդաց զինուորաց նետաձիգ լինել ՚ի սքսն ՚ի վի խաչին յանդիման ամ բազմուէ . ետ բերել անդր և զնահատակսն արկեալս ՚ի բանտ, զի տեսող լինիցին պատուհասի նց :

Եւ ՚ի ձգել զինուորաց զբազմութիւն ետից՝ ոչ մերձեցան ՚ի Խրվայսն, այլ կարեւիւր խոցոտէին զԺողով ամբոխին . և եղև ճիչ և խռովութիւն յոյժ : Եւ որ խռովեալ դատաւորին՝ հրաման ետ վաղվազակի տանել զվկայսն յայլ տեղի, և գլխատել . և նք միաբան աւելին զճանապարհայն . բարի է խոստովան լինել տն, և սաղմոս առել անուան քում բարձրել . և հասելք ՚ի տեղի կատարմանն՝ աղօթա արարին դարձեալ . և իբրև ասացին զամենն, մատուցեալ դահճաց հատին ըզգլու խո նոցա օրով . և այնպէս աւանդեցին սքքն հնգեքին խաղաղութ զհօգիս իւրեանց առ ամ, ընկալեալք զբարբիտնն յաղթուէ : Եւս աւարտէ ճառընտիրն մեր զպատմութիւն, գնելով զկատարումն սքք՝ որ օր քսանէհինգէր տրէ ամսոյ : Իսկ այլք յաւելուն, թէ բարձին արք երկիւղածք զմարմինս նահատակացն, և ամփոփեցին ՚ի միում վայրի . որ ըստ ոմանց ասի լինել մերձ յեմ, ՚ի տեղին
կռ

կոչեցե՛լ պողեման կմփռեման : Ուր աւան-
դութի՛ է ռամկաց արաբացւոց , թէ՛ ի վերայ
եկե՛լ ուղտ մի՛ խօսեցաւ ոնկ զէջն բաղաամու
մարդկային բարբառով , և եցոյց զտեղի գե-
րեզմանի նոցա . ոնկ թէ նշանագործ վկայքն
կողմաս և դամիանոս բարեացապարտ իցեն
ոչ միայն մարդկան , այլև անասնոց :

Ըստ չէ՛ ինչ անհաւանելի սքանչելիքն՝ որ
զկնի՛ պաամի , թէ յետ ժամանակաց ոմն ՚ի
չինականաց եկեալ ՚ի հնձոց , և առե՛լ կերու-
կուր՝ ննջեաց խոնջ մարմնով ՚ի բացի բերա-
նաբաց . և օձ մի սողե՛լ եմուտ լը բերան նր .
յորմէ՛ ՚ի տագնապ անհնարին անկեալ առն՝
ընթացաւ ՚ի գերեզման սքցն , և սկսաւ ա-
ղաղակել . նա՛ սքցն կողմայի և դամիանոսի
օգնեա՛ ինձ . մինչև միւսանգամ ննջեաց , և
եւ օձն ՚ի նմանէ , և ազատեցաւ :

Եւ եղև յաւուրս քրիստոնէուե՛ յորժամ շի-
նեցաւ վկայարան ՚ի վրձ մարմնոյ սք վկայիցն ,
այր ոմն մաղքոս անուն՝ որ տպաաւորէր տա-
ճարի նց , էած անդր զկինն իւր , և ասէ ցնա
առաջի սքյն . ահա ես երթամ՝ ՚ի ճանապարհ
հեռի՛ ՚ի տար . Ե , և յանձն առնեմ՝ զքեզ նի
և սքց նր կողմայի և դամիանոսի . նիստ ՚ի
տան քում . և ցուցեալ նմա զնշան ինչ՝ ասէ .
այս եղիցի քեզ նշան . յորժամ կամք լիցին
նի , առաքեցից զայդ , և կոչեցից զքեզ :
Որդ յետ գնալոյ առն՝ իբրև էանց ժամա-
նակ ինչ , եկեալ դիւին ՚ի կերպարանս ճա-
նապարհորդի՝ ասէ ցկինն . ահա նշան առն
քո . նա առաքեաց զիս՝ զի տարայց զքեզ

Ը. Կողմաս և դամիանոս հռովմայեցիք :

Հ. և Յ. յուլիս. 1 :

Օ երկրորդ անուններալ հարազատ եղ-
 ■ բարս՝ կողմաս և դամիանոս կողմամբ՝
 հռովմայեցիս, յոյնք և հայք նշանակեն յա-
 ռաջին աւուր ամսեանն յուլիսի. ուր ուն-
 բասիլեան յայսմաւորք յունաց այսպէս .
 * 'Եւհատակութի աքցն անարծաթից կող-
 մայի և դամիանոսի՝ ի հռովմեղեւոց : Կող-
 մաս և դամիանոս՝ քսի վկայքն՝ էին առթա-
 դաւորութն կարինոսի . և բժիշկ գոլով ար-
 ունեատիւ՝ շրջէին ը ամ տեղիս, ամ հիւան-
 դաց առողջուիս պարգեւելով, և վարձ բժշ-
 կութե խնդրելով ի բժշկեւոցն՝ զի քս հա-
 ւատս : Արդ կարծեցեալ կռապաշտիցն մա-
 լորեւոց՝ որպէս կախարդական արուեստիւ
 զբժշկութիսն առնել, չարախօս եղեն առա-
 ջի թագաւորին . և կալեալ ստիպէին ու-
 րանալ զքս . և ոչ հաւանեալ՝ ի տանջանս
 պատրաստ լինէին . այլ զօրութն քսի զթիւրն
 կարինոս յետո դարձուցին ի մոլորութի . զի
 ի թիւրիւ պարանոցի նր՝ բժշկեալ զնա, ոչ
 միայն զնա հանդերձեցին հաւատալ ի քս,
 այլև զամ ընտանիս նր : Աստի ի պատիւ
 մեծարանաց եղեալք՝ նախանձելի գտան
 վիպին իւրեանց . և ի լեառն ածեալք ի
 նմանէ ի քաղել զբոյսս քարկոծեցան և : Եւ այս
 պատ.

Երկրորդ և զամենայն : 233
 պատմութի է , զոր առաւել պարզաբանելով
 երկրորդէ և յայսմաւորքն մեր :

Գ. Երկրորդ և զամենայն՝ անհաւաստիք :

Հ. և Յ. Կոյեմի . 1 :

(Երրորդ անունեւ ի զբարց անարծաթ
 ■ Բժշկաց չիք ինչ բան հաւաստի . զի
 և ոչ ժամանակ նոց կմքաղաք յիշատակի ու
 րեք . այլ ոմ յայսմաւորք յունաց՝ նոյնպէս
 և հայոց , զառաջին վկայաբանութիւն՝ որ ըստ
 ճշուրնտրաց մերոց և հռովմայեցւոց՝ կրկնեն
 և յաղաքս սոցա ամ հանգամանօք . որնս և
 զսքանչելիսն նոյնպէս աստանօր երկրորդե-
 լով . Թո՛ղ . զի ոմ զառասպել ուղտուն յեր-
 կարեն , նոյնպէս և այլ յաւելլունաւ առնեն
 այլ և այլ օրինակագիրք . յորոց մի է եղեալն
 'ի հայտմս , զօրով՝ բարւոք առնէ՝ զի զանց
 առնէ մոր ինչ . ք ուրում փոխաբերելէ այսր
 'ի կարգէ նշանագործութեց սքն մինասայ , և
 այն 'ի համարոյ տխմարական աւանդութեց
 ռամկաց :

ՎԵՐՅ-

Աճյն Լ. Ճատրոյ, Կմբ. Նիզաբուղտի :

Ն. փետր. 25 : ՏԻ ԻԷԼ. փետր. 22 : Խ պարսադերք
Հայոց :

Լ. Ր.Յ.Լ՛ԱՎՆ՝ ԴՊԱԿԱՅՍՈ՛
սը մանուկն լ՛ծատունք՝ էր ազ-
գաւ պարսիկ ՚ի քութառտանե՛
բէշապհայ՝ որդի մագպեաի ,
յամն Թագաւորունն խոտրովու որդւոյ կա-
ւատոց , բնակեալ ՚ի դռնին քաղաք հայոց Է
դենշապհայ պարսիկ մարզպանի . եւ առաջին
անունն նր՝ ՚ի հեթանոսութե մախոժ կմմա-

խոյ :

Լաւ եղև 'ի տեսանել մախտօժայ զնահատա-
կուլթի գրիգորի ռաժկի համազգւոյն իւրոյ,
զի և նա 'ի մոգուէ եր գարձեալ, վառեցաւ
'ի տիրտ նր սէր առ քրիստոնէութի . և այնու-
հետեւ խղճէր ի գենն պարսկական՝ զմտաւ
ածելով զպատրանս սնոտի կրակապաշտուն
և արեապաշտուն . վոյ թէնյտեւ յապարանս
մոգուց կայր , բայց երկմիտ եր 'ի հաւատոց
նց : Լա յաւուր միտմ յորժամ մոգքն զոհս
մատուցանէին ատրուշանին՝ նր կրակարանին,
և մախոշ ի նո , յանկարծակի բոցն բարձրա-
գաւ ,

ցաւ , և սկսաւ այրել զապարանսն , և ոչ կա
րացին շիջուցանել . և եղև աղաղակ մեծ 'ի
քաղաքին :

() որ լուեալ հաղարապետն հայոց՝ փութաւ
ցաւ յեկեղեցին , էառ զքահանայսն կենսաւ
տու սբ խաչին , և եկն յապարանսն . և ան-
դէն վաղվաղակի 'ի զօրուէն քօի նշանաւ սբ
խաչին շիջաւ բոցն . և մոգքն շորհակալ
եղեն նց : Իսկ պատանին մախոշ 'ի բաց ըն-
կեցեալ զգործի զոհիցն , և առեալ 'ի ձեռս
զբուրվառն՝ երթայր առաջի սբ խաչին մին
չև յեկեղեցին :

Եւ 'ի վաղիւն գնացեալ մոգուցն՝ չարախո-
սեցին զնա առ դենշապուհ մարդպանն , որ և
միանգամայն վերակացու և դատաւոր քաղա-
քին դունայ , և ածեալ կացուցին զերիտա-
սարդն յատենի . և նա համարձակուի խոս-
տովանեցաւ զքօի հաւատն , և այսպէսեաց
զանոաի պաշտամունս նց . ի որ բարկացեալ
դատաւորն՝ խուզեաց զհերսն և զմօրունն ,
և գանեաց սաստիկ . և ետ արկանել զնա 'ի
բանտ :

Եւ մտեալ մախոշ 'ի բանտն՝ եգիտ զոմն կրօ-
նաւոր ներսէս անուն արգելեալ 'ի բանտին
հանդերձ սահակաւ ընկերաւ իւրով՝ վս աք-
համարհելոյ հրապարակաւ զդէնն պարսից :
Եւ մնաց ի նս յերկար յարգելանս . և ու-
սանէր 'ի նոցանէ օրնօրէ զհաւատս քօի , և
զսաղմոսն դաւթի . և սաղմոսէին 'ի միասին
անդադար :

Եւ յետ երից ամսոց (կմոնց այլք ընթեռ-
նուն ,

Ծրն կողմաս , տրտմեցաւ յոյժ , և կամեցաւ
որոշիլ յեղբօրէն ամիրօք . մինչև պատուէր
տալ՝ զի մի Թաղեացին երկոքին 'ի միում գե-
րեզմանի . այլ 'ի նմին գիշերի երեւեցաւ ձոր
ծառայի իւրում կողմայի , և ասէ . զի՞ 'ի
գուր խռովիս , զի եղբայր քո ոչ 'ի վարձ էառ
զընծայն , այլ 'ի պատիւն անոճան իմոյ՝ յոր
երդունաւ տունօղն :

Եւ եղև յաւուրսն յայնոսիկ Հալաժումն 'ի
վր քրիստոնէից լը ամ տեղիս . և 'ի նստիլ
լիւսիայ դատաւորի յատեան յեգէա քաղա-
քի՝ մատնեցին զերկոսին եղբարս , Թէ ան-
ունամբն քո՞ի փարատեն զամ ցաւս . զոր տե-
սեալ բազմաց՝ 'ի բաց կան 'ի պաշտամանց
լծոց , և զհետ երթան կրօնից նազովրացոց :
Եւ կոչել դատաւորին զնո զառաջեալ՝ (լը
ճառընտրին , յառաջ ք զեօթն կազանդացն
դեկտեմբերի ամսոյ . այն է նոյեմբ . ին)
սաստիւք սպառնալեաց խօսէր լընո յաղագս
ամբաստանունէն եղելոյ զնոցանէ . այլ նախ
ասացէք ինձ ասէ զձ ձեր և զքաղաք , և զա-
նուն , և զբախտ կմ զճակատագիր :

Պննի ետ անդրանիկ եղբայրն և ասէ . յձն
արաքացւոց եմք մեք . ես կողմաս կոչիմ , և
եղբայրս մեր՝ դամիանոս . այլ զի՞նչ բախտն
իցէ՝ ոչ գիտեմք . վո զի քրիստոնեայք եմք ,
ուստի և 'ի պատուական ազգէ : Պատաւորն
ասէ . իցե՞ն ձեր և այլ եղբարք կմ ընկերք .
կողմաս ասէ , այո՛ եմ . և անունք նց՝ ան-
Թիմոս , զւոնդիոս , և եւպրեպիոս լին . ետ
բերել լիւսիաս և զնոսա . և ասէ ցհնգեօին
միան .

միանգամայն . զմտաւ ածեւ զօգուտն ձեր՝
մատիւք և զոհեցէք Եծոց մերոց , և թողէք
անգր 'ի բաց զքոն ձեր . ապա թէ ոչ՝ տան .

Զանօք ածեմ զձեզ 'ի հաւանութի :

Լ. և այս պիտի ետուն Եբ վկայքն միաբան .
զտանջանս քո արհամարհեմք , և ոչ զան-
գիտեմք . արա՛ զոր կամիս . զի մեք զկուռս
խուլս և համերս՝ քարեղէնս և պղնձիս՝ ան-
կօչել ոչ կարեմք . և ոչ իսկ մարդիկ անունա-
նեմք , այլ՝ դևս : Բարկացեալ դատաւորն՝
ետ կապել զձեռս և զոտս նց , և ուժգնա-
պէս տանջել հարունածովք . իսկ երանելիքն
սաղմոսէին , Տր ապաւէն մեր եղեր յազգէ
յազգ , և որ 'ի կարգին . և ցլիւսիառ ասեն .
եթէ իցեն քո և այլ խառագոյն տանջանք ,
փութա՛ ածեւ 'ի վր մեր . ուր զի ծանիցես ,
թէ տանջանք քո ոչինչ կարեն ստնանել մեզ :
Յայնժամ հրաման ետ դատաւորն ծովուն .
կէց առնել զնա շղթայակապ . և ահա հրեշ-
տակ նոն եկաց առ նա , և խղեալ զշղթայս
նց՝ եհան զնա 'ի ցամաք ողջանդամ : Որ
լուծեալ դատաւորին՝ զահի հարաւ . կոչեաց
զնա , և ասէ . երդունեալ 'ի մեծ Եծոն , կա-
խարդութիւն յաղթէք դուք . զի զտանջանօքն
արհամարհեցիք , և զծովն յիմարեցուցիք ,
անդէ և ինձ ուսուցէք զայդ մոգութիւն , և ես
աշակերտեցայց ձեզ : Սինի ետուն նա կող-
մաս և դամիանոս , և ասեն . մեք կախար-
դութիւն ոչ գիտեմք , զի քրիստոնեայ եմք ,
և անունամբն քո յոչինչ գրեմք զգօրութիւն
կախարդաց . այլ դու թէ կամիս տեսանել

ԺԵ

P

զգօ .

զգօրութիւն քնի այ մերոյ , լէր քրիստոնեայ
և եկ զհետ մեր յանուն քնի :

Իսկ դատաւորն այսն առնելով զնս ասէ .
յանուն ապողոնի լայն իմոյ եկից զհետ ձեր .
և յայն բան եհաս պատուհաս 'ի վր նր . զի
երեւեցան նմա երկու դեք , և ապտակէին և
տանջէին զնա չարաչար . մինչև աղաղակել
առ ծք վկայսն . աղաչեմ զձեզ զօրականք
քնի , աղօթս արարէք վս իմ առ անձ ձեր ,
զի մարթացայց ազատիլ 'ի ձեռաց դիւացս :
Եւ յաղօթել սքցն , և 'ի դնել ձեռս 'ի վր
նր՝ դադարեաց պատուհասն , և աներեւոյթ
եղեն դեքն . իսկ անօրէնն լիւսիաս ասէ .
տեսանէք , զիարդ օրտմտեցան լոծքն , վս
զի խորհէի թողուլ զնոսա . յայնժամ ծք
վկայքն յանդիմանեցին զխստաարտութիւնր
և զմոլորութիւնս սուտ լոծոց . վսյ արկան 'ի
բանտ զօրն զայն . ուր սաղմոսիւք և օրհնու-
թիւ ոչ դադարէին 'ի փառաւորելոյ զքն :
Իսկ 'ի վաղիւ անդր ետ բռնաւորն անել զնս
զառաջեալ . և ասէ . խորհեցայք յանձինս
ձեր , եթէ՝ կայք յանմոռե ձերում : Եւ քն
ասեն . լուր թշնամիդ ճշմարտութե . մեք
քրիստոնեայք եմք , և մինչև ցվախճան պա-
տերազմիմք վն ճշմարտութե . ոչ ուրանամք
զճշմարիտն ան բոլորից , և ոչ զարարածս
կմ զանոտի պատկերս կարօղ եմք անոնա-
նել . այլ դու զոր խորհուրդ և խորհեցար
'ի վր մեր՝ կատարեալ : Եւ յայնժամ հրաման
ետ անօրէնն հնոց մեծ լուցանել , և արկանել
զվկայսն 'ի հուր բորբոքեալ : Իսկ երանե-
լիքն

լիքն չըջէին 'ի մէջ հնոցին իբրեւ 'ի դրախտ
փափկութե , և ցնծութե սաղմոս ասէին . առ
քեզ տէր համբարձաք զաչս մեր , որ բնակելի
ես 'ի յերկինս : Եւ յաղօթել անդ նց' եւ
բոցն և այրեաց զազգումս 'ի հեթանոսաց .
իսկ սքքն գտան ամենեկին անարատ , զի և
մազ մի 'ի նոցանէ ոչ այրեցաւ :

Օայն տեսեալ դատաւորին՝ սքանչացաւ .
այլ անդրէն 'ի միտս յիմարութե զառածա-
նէր , և ասէր ցվկայսն . երդունեալ 'ի մեծ
առաք , զարմացեալ եմ ի նորատեսիլ իրագ .
արդ ասացէք ինձ , մինչև յերբ ստունեալ
'ի վր' ածէք աչաց մերոց մոգական արունե-
տիւն , և ոչ զոհէք դից' որովք կեան տիեզերք :
Աքքն ասեն . մինչև յերբ ով ամպարիշտ՝ մո-
գութե ընծայես զզօրութի բարձրելոյն , և
զկուռս խուլս՝ առն անունսն . այլ մեք ոչ
կարեմք ուրանալ զմեծ մեր՝ որով կեամք ,
չարժիմք և եմք :

Հրաման ետ բռնաւորն հանել զնա 'ի կա-
խաղան քերանաց , և տանջել . և անդէն եկն
եկաց առ նա հրեշտակ ան , և պահէր զնոսա
անմիտս . զի դահիճքն վաստակեցան , և նք
կային զունարթ երեսօք : Ասէ լիւսիաս . ոչ
ինչ օգտէ ձեզ կախարդութի ձեր , եթէ ոչ
հնազանդեսցիք հրամանաց թգրին : Ամենի
ետուն կողմաս և դամիանոս , և առեն . չեմք
ինչ հնազանդելոց անօրէն հրամանաց թա-
գաւորաց քոց . ունիմք մեք թգր յերկինս
զքո որդին ան :

Օայնժամ հրամայեաց դատաւորն 'ի խաչ
P 2 հա

Հանել զկողմանս և զդամիանոս, և քարկոծ առնել. իսկ զանթիմոս և զգլեոնդիոս և զեւպրեպիոս ՚ի բանտ տանել կապանօք : Եւ արարին դահիճքն զհրամայելսն . բայց քարինքն անդրէն ՚ի ձգողսն դառնային . և տեսեալ դատաւորին վիրաւորեալ զսպասաւորս իւր՝ հրամայեաց չորից գնդաց զինուորաց նետաձիգ լինել ՚ի սթսն ՚ի վի խաչին յանդիման ամբազմուէ . ետ բերել անդք և զնահատակսն արկեալս ՚ի բանտ, զի տեսող լինիցին պատուհասի նց :

Եւ ՚ի ձգել զինուորաց զբազմութիւն նետից՝ ոչ մերձեցան ՚ի սթվկայսն, այլ կարեւիւր խոցոտէին զժողով ամբոխին . և եղև ճիւղ և խռովութիւն յոյժ : Ինչ որ խռովեալ դատաւորին՝ հրաման ետ վաղվաղակի տանել զվկայսն յայլ տեղի, և գլխատել . և նք միաբան աւելին զճանապարհայն . բարի է խոստովան լինել նոն, և սազմոս առել անուան քումբարձրել . և հասելք ՚ի տեղի կատարմանն՝ աղօթս արարին դարձեալ . և իբրև ասացին զամէնն, մատուցեալ դահճաց հատին ըզգլուխս նոցա սրով . և այնպէս աւանդեցին սթքն հնդեքին խաղաղօւթ զհոգիս իւրեանց առ նոն, ընկալեալք զբրաբիոնն յաղթուէ : Իստ աւարտէ ճառընտիրն մեր զպատմութիւն, դնելով զկատարումն սթց՝ որ օր քսանհինգէր տրէ ամսոյ : Իսկ այլք յաւելուն, թէ բարձին արք երկիւղածք զմարմինս նահատակացն, և ամփոփեցին ՚ի միում վայրի . որ ըստ ոմանց ասի լինել մերձ յեմ, ՚ի տեղին
կո

կոչեցե՛լ պողեման կմփռեման : Եւ աւան-
դութի է աւանդաւ արաքացւոց , թէ՛ ի վերայ
եկե՛լ ուղտ մի՝ խօսեցաւ ո՛ւր զէն բաղամու-
մարդկային բարբառով , և եցոյց զտեղի գե-
րեզմանի նոցա . ուր թէ նշանագործ վկայքն
կողմաս և դամիանոս բարեացապարտ իցեն
ոչ միայն մարդկան , այլ և անասնոց :

Եւ լէ՛ ինչ անհաւանելի սքանչելիքն՝ որ
զկնի պատմի , թէ յետ ժամանակաց ոմն ի
շինականաց եկեալ ի հնձոց , և առե՛լ կերու-
կուր՝ ննջեաց խոնջ մարմնով ի բացի բերա-
նաբաց . և օձ մի սողե՛լ եմուռ լէ բերան նր .
յորմէ՛ ի տագնապ անհնարին անկեալ առն՝
ընթացաւ ի գերեզման սքցն , և սկսաւ ա-
ղաղակել . ան՝ սքցն կողմայի և դամիանոսի
օգնեալ ինձ . մինչև միւսանգամ ննջեաց , և
եւ օձն ի նմանէ , և աղաթեցաւ :

Եւ եղև յաւուրս քրիստոնէութե՝ յորժամ շի-
նեցաւ վկայարան ի վր մարմնոյ սք վկայիցն ,
այր ոմն մաղքոս անուն՝ որ սպասաւորէր տա-
ճարի նոյ , էած անդր զկինն իւր , և ասէ ցնա
առաջի սքյն . ահա ես երթամ ի ճանապարհ
հեռի ի տար . և յանձն առնեմ զքեզ ան
և սքց նր կողմայի և դամիանոսի . նիստ ի
տան քում . և ցուցեալ նմա զնշան ինչ՝ ասէ .
այս եղիցի քեզ նշան . յորժամ կամք լիցին
ան , առաքեցից զայդ , և կոչեցից զքեզ :
Եւ զյետ գնալոյ առն՝ իբրև էանց ժամա-
նակ ինչ , եկեալ դի՛ւին ի կերպարանս ճա-
նապարհորդի՝ ասէ ցկինն . ահա նշան առն
քո . նա առաքեաց զիս՝ զի տարայց զքեզ

յայն ինչ քաղաք, ուր է նա: () անհաւ կինն զնշանն. այլ կասկածեալ յօտարականէ ան տի՛ խնդրեաց ՚ի նմէ երդումն յանուն սքցն կողմայի և դամիանոսի ՚ի տաճարի նց, զի մի արասցէ ը նա ինչ չար զճանապարհայն. և գէն երդունաւ. և առեալ տանէր զնա գրաւ տու. և իբրեւ անցանէին ը տեղի մի դժուարին, դրդունեցոյց զնա չարն, և կամէր գահալէժ առնել և կորուսանել: () Եայնժամ առաղակեաց կինն յերկինս ՚ի վեր, սք կողմաս և դամիանոս օգնեցէք. և ահա նոյնժամայն երեւեցան երազահաս վկայքն ուղի հեծեալք հանդերձ բազմութիւն սպիտակազգեցից. և առաւել զկինն՝ խարդաւանեցին զչարն ընդ վիհն, մինչև կորնչիլ և անհետ լինել. և լցաւ գիրն, եթէ գաւթն՝ զոր փորեաց և պեղեաց, ՚ի նոյն անկցի ՚ի խորխորատ՝ զոր և դործեաց: Եւ կալել սքցն զձեռանէ կնոջն՝ ածին կացուցին զնա ՚ի տան իւրում, և ասենցնա. մեք եմք կողմաս և դամիանոս, որոց յանձն արարեր զքեզ, և երդմամբ չափ հաւատացեր ՚ի մեզ. վայ փութացաք ՚ի թիկունս հասանել քեզ:

() Եւ այլ սքանչելիա՝ զորս յերկար լինի ՚ի համար արկանել (ասէ վկայաբանն), կատարէ նժ՝ ՚ի նմին տեղւոյ մինչև ցայսօր ՚ի փառս և ՚ի գովեստ անուան իւրոյ փառաւորելոյ: Եւս վկայաբանութիւն հանդիսացել, զոր ուղի գտանեմք ՚ի ճառընտրի մերում, նոյն պէս ճոխագոյն յառաջ բերէ սուրիոս ՚ի հին մատենից հռովմայեցոց. և զնոյն քաղեն նաև

նաե յայսմաւուրք ոն լատինացւոց , նոյննա
 և յունաց և հայոց . միայն 'ի հայուամ ըն ճար-
 ընտրին և ըստ յայսմաւուրաց՝ փոխանակ դա-
 տաւորին եգէացւոց՝ դնի եգիպտացւոց :
 Եւ 'ի նոյն փառաւոր և սքանչելագործ վկայս
 հայի գրեալն 'ի հին մատենագրէ 'ի սէյն
 գրիգորէ ենքսէ տուրովնայ՝ յաղագս փառաց
 վկայից (Գրգ. Թ. 41. 98), բանիւքս այսոքիւք .
 * Երկո՞ւորեակ եղբարքն կողմաս և դամիււ
 նոս՝ արուճեատի՛ւ բժիշկք , յետ քրիստոնեայ
 շինելոյ իւրեանց , 'ի ձեռն արդեանց առա-
 քիւուեց և զօրու՛ք աղօթից և եթ՝ փառատէին
 զհիւանդութիւն ախտացելոց անձանց : Եւ
 ազգի ազգի չարչարանօք նահատակեալք՝ ե-
 լին 'ի դասս երկնաւորաց , թազում սքանչե-
 լիս ցուցանելով բնակչաց երկրի . զի թէ որ
 կատարէ՛ հաւատով յաղօթս կացցէ առ գե-
 րեզմանաւ նն , իսկ և իսկ ստանայ զառող-
 ջութի . Կառմեն ևս յովովագոյնք , թէ ս'ք ե-
 րեւին ախտացելոց 'ի տեսլեան , և ցուցանեն՝
 զոր ինչ արժան է առնել . և ը առնելն զայն՝
 ողջամբ դառնան : Եւ որոց զբազումս լուճեալ
 է իմ . զորս յերկար համարեցայ մի առ մի
 նշանակել , շատ համարե՛լ զոր ասացիդ , թէ
 ամենեքեան՝ որք հաւատով աղօթեցին , ա-
 ողջութի՛ք դարձան ॥ :

Ը. Կողմաս և դամիանոս հռովմայեցիք :

Հ. և Յ. յուլիս. 1 :

Օ երկրորդ անոճանեալ հարազատ եղ-
 ■ բարս՝ կողմաս և դամիանոս կողմամբ՝
 հռովմայեցիս , յոյնք և հայք նշանակեն յա-
 ռաջին աւուր ամսեանն յուլիսի . ուր ունա-
 բասիլեան յայսմաւուրք յունաց այսպէս .
 * 'Եւհատակութիւնս անարժաթից կող-
 մայի և դամիանոսի' ի հռովմեղելոց : Կող-
 մաս և դամիանոս՝ քսի վկայքն՝ էին առթա-
 դաւորութիւն կարինոսի . և բժիշկ գոլով ար-
 ոճեստիճ՝ շրջէին ը նմտեղիս , նմհիւան-
 դաց առողջութիւնս պարգևելով , և վարձ բժշ-
 կութե խնդրելով ի բժշկելոցն՝ զի քս հա-
 ւատս : Եւրդ կարծեցեալ կռապաշտիցն մո-
 լորելոց՝ օրպէս կախարդական արոճեստիճ
 զբժշկութիւնն առնել , չարախօս եղեն առա-
 ջի թագաւորին . և կալեալ ստիպէին ու-
 րանալ զքս . և ոչ հաւանեալ՝ ի տանջանս
 պատրաստ լինէին . այլ զօրութիւն քսի զթիւրն
 կարինոս յետս դարձուցին ի մոլորութիւն . զի
 ի թիւրիւ պարանոցի նր՝ բժշկեալ զնա , ոչ
 միայն զնա հանդերձեցին հաւատալ ի քս ,
 այլև զնմ ընտանիս նր : Ուստի ի պատիւ
 մեծարանաց եղեալք՝ նախանձելի գտան
 վիշպին իւրեանց . և ի լեառն ածեալք ի
 նմանէ ի քաղել զբոյսս քարկոծեցան և : Եւրդ
 պատ.

Լիպնայի և դամիանոսի : 233
պատմութի է , զոր առաւել պարզաբանելով
երկրորդէ և յայսմաւուրքն մեր :

Դ. Լիպնաս և դամիանոս՝ անհաւաստիք :

Հ. և Յ. Կոյեմի . 1 :

(Երրորդ անունն էլ եղբարց անարծաթ
■ բժշկաց չիք ինչ բան հաւաստի . զի
և ոչ ժամանակ նց կմքաղաք յիշատակի ու
րեք . այլ ոնց յայսմաւուրք յունաց՝ նոյնպէս
և հայոց , զառաջին վկայաբանութիւն՝ որ ըստ
ճառընտրաց մերոց և հռովմայեցւոց՝ կրկնեն
և յաղագս սոցա ամհանգամանօք . որնս և
զսքանչելիան նոյնպէս աստանօր երկրորդե-
լով . թո՛ղ զի ոնց զառասպել ուղտուն յեր-
կարեն , նոյնպէս և այլ յաւելունածս առնեն
այլ և այլ օրինակագիրք . յորոց մի է եղեալն
'ի հայումս , զորով՝ բարւոք առնէ՝ զի զանց
առնէ մոր ինչ . իս որում փոխաբերել է այսր
'ի կարգէ նշանագործուեց սքն մինասայ , և
այն 'ի համարոյ տխմարական ասանդութեց
աւակաց :

ՎԿՆՅ.

Անյն Լճապարոյ, Կմբէնի զտաւազտի :

Ն. փետր. 25 : ՏԻ ԷՔԼ փետր. 22 : Լ պարսագիր
Հայոց :

Լ. Ր.Յ. Լ՛ԱՎԵՆՒՍԿԻՅԱՄ
սք մանուկն Լ՛Ծատուր՝ էր ազ-
գաւ պարսիկ ՚ի քութաստանե-
բէշապհոյ՝ որդի մեղսբերի,
յամն Թագաւորունն խոսրովու որդւոյ կա-
ւատոյ, բնակեալ ՚ի դռնին քաղաք հայոց Է-
դենշապհոյ պարսիկ մարդպանի . և առաջին
անունն նր՝ ՚ի հեթանոսութե մախոժ կմմա-
խոյ :

Եւ եղև 'ի տեսանել մախոժայ զնահատա-
կութի գրիգորի ռաժկի համազգւոյն իւրոյ,
զի և նա 'ի մոգուն էր դարձեալ, վառեցաւ
'ի սիրտ նր սէր առ քրիստոնէութի . և այնու-
հետև խղճէր ի գեննս պարսկականն՝ զմտաւ
ածելով զպատրանս սնոտի կրակապաշտուն
և արևապաշտուն . վոյ թէնպտև յապարանս
մոգուց կայր , բայց երկմիտ էր 'ի հաւատոց
նց : Եւ յաւուր միտմ յորժամ մոգքն զոհս
մատուցանէին ատրուշանին՝ նմ կրակարանին,
և մախոշ ի նմ , յանկարծակի բոցն բարձրա-
ցաւ ,

ցաւ , և ոկսաւ այրել զապարանսն , և ոչ կու
բացին շիջուցանել . և եղև աղաղակ մեծ 'ի
քաղաքին :

Օ որ լուճեալ հաղարապետն հայոց՝ փութաւ
ցաւ յեկեղեցին , եառ զքահանայսն կենոա
տու սբ խաչիւն , և եկն յապալոսնան . և ան
դէն վաղվաղակի 'ի զօրուէն քօի նշանաւ սբ
խաչիւն շիջաւ բոցն . և մոգքն շնորհակալ
եղեն նց : Իսկ պատանին մախոշ 'ի բաց ըն
կեցեալ զգործի զոհիցն , և առեալ 'ի ձեռս
զբուրվառն՝ երթայր առաջի սբ խաչին մին
չև յեկեղեցին :

Եւ 'ի վաղիւն գնացեալ մոգուցն՝ չարախո
տեցին զնա առ դենշապուհ մարդսնն , որ և
միանգամայն վերակացու և դատաւոր քաղա
քին դունայ , և ածեալ կացուցին զերիտո
տարդն յատենի . և նա համարձակուի խոս
տովանեցաւ զքօի հաւատն , և այգանեաց
զանոաի պաշտամունս նց . ի որ բարկացեալ
դատաւորն՝ խուզեաց զհերան և զմօրունն ,
և գանեաց սաստիկ . և ետ արկանել զնա 'ի
բանտ :

Եւ մտեալ մախոշ 'ի բանտն՝ եգիտ զոմն կրօ
նաւոր ներսէս անուն արգելեալ 'ի բանտին
հանդերձ սահակաւ ընկերաւ իւրով՝ վս ագ
համարհելոյ հրապարակաւ զդէնն պարսից :
Եւ մնաց ի նս յերկար յարգելանս . և ու
սանէր 'ի նոցանէ օրըօրէ զհաւատս քօի , և
զսաղմոսն դաւթի . և օաղմոսէին 'ի միասին
անդադար :

Եւ յետ երկց ամսոց (կմոնց այլք ընթեա
նուն ,

նուն , ամաց) մկրտեցաւ մախոշ 'ի բանտին ,
 և անունանեցաւ յիզիտբուզիտ կամ յիզաի-
 բուզտ , այն է եազէտպուզիտ , որ Թարգ-
 մանի Մ. Ծատուր . և եղեալ կրօնաւոր՝ զգե-
 ցաւ մազեղէն . և ճգնէր խստակրօն վարուք
 զցայգ և զցերեկ : Իսկ յետ բազում աւուրց՝
 յորժամ ըստ աղաչելոյ նոյն մովսեսի հայոց
 կթողիսի փոխեաց արքայն պարսից զգենշա-
 պուհ բռնաւոր մարզպան , և առաքեաց զայլ
 ոք վնաս վահրամ անուն հանդերձ երկու
 պարսիկ իշխանօք՝ իրաւունս առնել տառա-
 պանաց Յին հայոց , խաղաղութի եղև քրիս-
 տոնէից :

Եւ յաւուր միումնաստեալ յատենի՝ քննէին
 զբանտարկեալսն . և ազդեցաւ նոց , Թէ 'ի
 վաղուց հետէ արք երեք են 'ի բանտի՝ մա-
 խոշ , սահակ , և ներսէս . զորս բերեչառա-
 քի՝ քննեցին և գտին զներսէս և զսահակ 'ի
 մանկութէ ծնեալ քրիստոնեայ . վոյ արձա-
 կեցին զնոց յազատուի : Իսկ զսքյն նմատրոյ՝
 վո զի 'ի պարսկութէ 'ի քրիստոնէութի էր դաբ-
 ձեչ , պատառեցին զկրօնաւորական զգեստն ,
 և ծիւծ ծիւծ արարին զկնկուղն . և ասէին ,
 դառնան 'ի պարսկական դաւանութի , և ուրա-
 նան զքո՝ յոր հաւատացեր , եթէ մեռանիս չա-
 րաչար մահովամբ : Իսկ երանելին . ես ծա-
 նեայ զքո միայն ճշմարիտ նո՛ւ և արարիչ երկ-
 նի և երկրի , և զանձն իմ պատրաստեցի 'ի
 գործ մշակուէ նո՛ւ , Թէ և մահ հասանէ : Եւ
 բարկացել՝ յոյժ տանջեցին զնա , և նեղէին
 ուրանալ զքո . և նա ևս առաւել համարձա-
 կու

կութք խօսէր և յանդիմանէր զպղծալի և զգարշելի մոլորութիւնց : Եւ իբրեւ տեսին զերանելին անդրդունելի ՚ի քօէ, հրաման տուան ՚ի խաչ հանել զնա՝ վառն յարելոյն ՚ի խաչելեալն :

Եւ ի հայրապետն հայոց լոճեալ զայն, և ժռ զովեալ առ ինքն զքահանայսն, և ելեալ ՚ի տեղի մի յանդիման խաչին՝ եկաց ՚ի տեսիլ նահատակուէ սքնն անձային նշանաւն : հանդերձ խնկօք բուրելովք և լուցեալ մոմեղինօք, հայցելով յայ տալ սքնն զօրութի : Եւ ածեալ զերանելին պարսիկ դահճաց՝ մերկացուցին, և բռնեցին ՚ի վր փայտին . լէ նմին և այլ երկու արա չարագործա, մինն պարսիկ, և միւսն հրէայ, ուն զսուաղակսն՝ վր գործոցն իւրեանց : Եւ պարսիկն նախ ք զխաչին իւր գայր և առնոյր զարիւնախառն հողն ՚ի պատունդանէ սքնն անձատրոյ, և օծանէր զերեսն իւր՝ ասելով . յիշեա՛ զխ սքնն այ : Եւ զդահճացն առեալ զնա բռնու թք՝ հանին ՚ի խաչ լէ աջմէ սքնն, և զհրէայն լէ ձախմէ . որ աղաղակէր դառնալ ՚ի մոգութի, և ոչ ընկալան :

Եւ յայնմ վայրի քաջ նահատակն քօի անձատուր քարոզէր ՚ի վր խաչին, և ուսուցանէր զհաւատացելս՝ հաստատուն կալ ՚ի քս, և համբերել ամի որ վր անունն նր : Եւ պահեալ հար արարին զերանելին ՚ի վր խաչին . և այնպէս աղօթելով ՚ի վր չարչարողացն իւրոց՝ աւանդեաց զհոգին իւր առ անձ սքնն յիշտբուզտ անձատուր յաւուր կիւրակէի յերրորդ

բորդ ժամուն :

Եւ հաւատացեալքն եկին առ իշխանսն , և խնդրեցին բառնալ զմարմին սթյն . և նոքա հրամայեցին առնուլ զնա : Նայնժամ դիմեաց հայրապետն քահանայիւք և ժողովուրդովք . և բարձեալ զպատուական մարմին սթյն՝ տարան 'ի մեծ եկեղեցին դռնայ . և եդին 'ի տապանի սաղմոսիւք և օրհնութ . և զխաչն մատունս արարեալ՝ բաշխեցին նմ հաւատացելոց :

Եւս եղև յառաջին ամի Թուականութեանս հայոց , այն է յամի նոն 552 : Եւ ես ներսէս (ասէ վկայաբանն) չարչարակից և ընկերակից սթյն՝ արարի զպատմութիւն 'ի փառս քմի նյ մերոյ :

ՏՕՆ ՍՐԻՈՅՆ

Ղաւթի Մարգարէի . ուր և պատճառ .
Բազ Տօնից : ⁽¹⁾

Տ. ԴԵՒ. 25 : Լ. ԴԵՒ. 29 : Լ. Յ. Ենդ Ետևա
հարս . ԴԵՒ. 19 : ՍԷ ԳԵՐ, և Տէնէի Գրոյ . և
Ենդ Ետևա հարց : Դաւ-Ենդ. Բ. ՃԷ = ՃԺԴ :

Լ. ՍՏՈՒՆՈՒՆԼԱՅԻՆ ԴԼՆ
ԿԻԹ, և անձեղբայրն յակոբոս
ԳԵՂԵՑԻԿ Խորհրդով 'ի միասին
տօնախմբին մերձ 'ի հրաշափառ
ծնունդ. անձորդուոյն եղելոյ որդի մարգոյ 'ի
ղաւակէ զաւթի . ըստ այնմ, * 'Ի՛րք ծնն-
դեան յսիքսի որդւոյ զաւթի որդւոյ արքա
համու ։ ։ 'Եւ լին տեսուք և հռովմայեցիք 'ի
սմին միջոցի առնեն զտօն յիշատակի զաւթի
ԹԳՐԻ և մարգարէի 'ի դեկտ. 29. որպէս և
յոյնք 'ի դեկտ. 19. ընախահարս համօրէն ։
Լ. Դարձեւ յայսմ վայրի 'ի դեկտ. 27. դնի
ընհին վկայաբանից հռովմայեցւոց յիշատակ
ձեռնադրուէ յակոբայ եղբօր ան յաթոռն
եհմի :

Բաւնթեր սոցին վայելուչ կարգի յնմ եկե-
ղեցիս տօն նախավկային ստեփաննոսի , որ
եղև վկայ առաջին՝ անձունքսի , մարտիրո-
սաւ

տական հանդիսիւն : () հետ բերեն հռովմայեցիք և զածաբան անտարանիչն յովհաննէս՝ որ ճառէն զանսկզընական ծննդենէ նախայաւիտեան բանին նոյն առ ՚ի հօրէ , և զլինելուէ անեղական բանին մարմինն ՚ի կուսէն ՚ի ժամանակի : Իսկ մեք յաւելումք ընդ յովհաննու և զեղբայր նր զմեծն յակոբոս , ուն և զյակոբ փոքրն կոչեցեալ լի դաւթի : Ի նոյնս յարեմք խորհրդաբար յառաջ քան զորդիսն որոտման՝ զգերագոյնս քան զնոսա՝ զերկոսին ամուլս հաւատոյ զգլխաւոր առաքեալսն զպետրոս և զպօղոս . յորոց մին եղև վէմ հաւատոյ՝ անունանակիր քոյ , զի վէմն էր ինքն քո , ուստի և երեսփոխան նոյն իւրոյ և վիշալի , և միւսն քարոզ անտարանին լի նմ հեթանոսս : () հրօրինակ և զկնի նծայայտնուէ՝ յոյնք անընդմիջապէս ՚ի վր ածեն , և մեք զկնի ութօրէից , զկարապետն յովհաննէս՝ զմկրտիչն որդւոյն նոյն :

Սրբիմբք ուն չքնաղ հանդիսանայ խորհուրդ նծպաշտուէ նորածնեալս եկեղեցւոյ , նոյն պէս և խորհրդաւոր տօնակատարութի սնց՝ կմբարեւիայելուչ կարգաւորութի տօնացուցին : Արում ոչ միտ եղեալ ամանց՝ ուն արժանն է տօնասիրաց և վկայասիրաց , անտիապատճաստ պատճառանս կրկտեցին տարոտիս՝ յանդոյ պատմութեց և ՚ի ստայօդ ձեռնարկուէց՝ վր պատճառաց տօնիցս , հակառակս միմեանց և անձանց իւրեանց . այլ ճշմարտութիւն անհակառակելի այն է , զոր առաջի եղաք :

ՍԻ

ԼԵՂ

Ըրդ այս քառեակ կմ հնգեակ տօնք եօթնց
 և ութից սքց մեծամեծաց մօտ առ միմեանս
 կարգեալք , (զորս եթէ ոք ուղիղ իմաստա
 սիրեսցէ՝ չէ անդէպ կոչել եօթն հովիւն , և
 ութ վարիչս մարդկան , կամ այլաբանել 'ի
 խորհուրդ չորեքերպեան կենդանեաց՝ ընդ
 չորից աւետարանչաց , ի քառառօնեան գե-
 տոց աղբերն եղեմայ , և ի չորեքծագեան
 ծագաց թի , այլովքն հանդերձ ,) 'ի բերանս
 հասարակաց՝ իրաւամբք առօր փօսէ կոչեցան .
 ի որում երիցս տօնելիքն այն՝ են իբրև աւա-
 գանի 'ի տանն նյ , և նախատօնակաւ հան-
 դերձ պաշտին ի կարգի հանդիսական տօ-
 նից : Օ այսոսիկ եղեալ՝ ժամ է այսուհե-
 տե ճառել զմիոյ միոյ 'ի սքանչելի արանցս
 անձազանից :

Արդարէն դաւիթ՝ այր ըստ սրտին նյ ,
 անձահայր սահմանել , և թագաւոր ընտրել ,
 տեսանօղ ոնկ զաւետարանիչ , և սաղմոսեր-
 գու զունարթուն ոնկ զերկնային փառաբա-
 նիչս նն , էր յազգէ յուդայ՝ ուստի ծագեաց
 նորն մեր , որդի յեսսեայ , 'ի բեթղեհեմ
 գեղջէ հրէաստանի նք յուդայաստանի , փոքր
 յեղբարս իւր , այլ մեծ առաջի նյ . մինչ զի
 'ի կարգէ հովունաց խաշանց կոչեցեալ առ 'ի
 ննէ՝ օծաւ 'ի ձեռն սամուէլի մարգարէի
 թգր տանն յուդայ , և թգրեաց 'ի քերթոն
 ամս եօթն . և ապա յեհմ ամս երեսուն և
 երեք 'ի վր ամիէլի :

Եւ յն՝ որ 'ի մանկուե զարջս և զառիւծս պա-
 տառէր , և 'ի պատանեկուե զմսեղէն բլուրն

Ժ.Օ.

Ձ

զգռ

Ը. Կողմաս և դամիանոս հռովմայեցիք :

Հ. և Յ. յուլիս. I :

Օ երկրորդ անոճանեալ հարազատ եղ-
 ■ բարս՝ կողմաս և դամիանոս կողմամբ՝
 հռովմայեցիս, յոյնք և հայք նշանակեն յա-
 ռաջին աւուր ամսեանն յուլիսի. ուր ունա-
 բասիլեան յայսմաւուրք յունաց այսպէս .
 * 'Եւհատակութի սքցն անարծաթից կող-
 մայի և դամիանոսի՝ ի հռովմեղեւոց : Կող-
 մաս և դամիանոս՝ քօի վկայքն՝ էին առթա-
 դաւորութն կարինոսի . և բժիշկ գօլով ար-
 ոճեստի՛ն շրջէին ը ամ տեղիս, ամ հիւան-
 դաց առողջուիս պարգեւելով, և վարձ բժշ-
 կութե խնդրելով ի բժշկեւոցն՝ զի քս հա-
 ւատս : Երդ կարծեցեալ կռապաշտիցն մո-
 լորեւոց՝ որպէս կախարդական արոճեստի՛ն
 զբժշկութիսն առնել, չարախօս եղեն առա-
 ջի թագաւորին . և կալեալ ստիպէին ու-
 րանալ զքս . և ոչ հաւանեալ՝ ի տանջանս
 պատրաստ լինէին . այլ զօրութն քօի զթիւրն
 կարինոս յետս դարձուցին ի մոլորութ . զի
 ի թիւրիւ պարանոցի նր՝ բժշկեալ զնա, ոչ
 միայն զնա հանդերձեցին հաւատալ ի քս,
 այլև զամ ընտանիս նր : Ըստի ի պատիւ
 մեծարանաց եղեալք՝ նախանձելի գտան
 վիպին իւրեանց . և ի լեառն ածեալք ի
 նմանէ ի քաղել զբոյսս՝ քարկոծեցան և : Եոյն
 պատ.

Այսպէս և դաժանութիւն 233
պատմութիւն է, զոր առաւել պարզաբանելով
երկրորդէն և յայսմաւորքն մեր :

Դ. Արդմաս և դամիանոս՝ անհաւատիք :

Հ. և Յ. Կոյեմէ . I :

Օ երրորդ անուններէ եղբարց անարծաթ
■ Բժշկաց չիք ինչ բան հաւատի . զի
և ոչ ժամանակ նոյ կմքաղաք յիշատակի ու
րեք . այլ ունի յայսմաւորք յունաց՝ նոյնպէս
և հայոց, զառաջին վկայաբանութիւն՝ որ ըստ
ճշտութեամբ մերոց և հռովմայեցւոց՝ կրկնեն
և յաղագս սոցա նմ հանգամանօք . որնքս և
զսքանչելիան նոյնպէս աստանօր երկրորդե-
լով . Թո՛ղ զի ունի զառասպել ուղտուն յեր-
կարեն, նոյնպէս և այլ յաւելլուածս առնեն
այլ և այլ օրինակագիրք . յորոց մի է եղեալն
'ի հայումս, զորով՝ բարւոք առնէ՝ զի զանց
առնէ նոր ինչ . իսկ որում փոխաբերել է այսր
'ի կարգէ նշանագործութեց սքոյն մինասայ, և
այն 'ի համարոյ տխմարական աւանդութեց
աւանկաց :

ՎԿԼԵՅ.

Աբրահամ Լ. Շատիրոյ, ԿԻՄՔԻՆԻՎԱՐԵԱՆԻ :

Ն. փետր. 25 : ՏԻ ԷՔԼ. փետր. 22 : և պարսադերք
հայոց :

Լ. Ր.Յ. Լ՛ԱՎԵՆ ԻՍԿԱՆՅԱՄ
սի մանուկն Լ՛ճատուր՝ էր ազ-
գաւ պարսիկ ՚ի քութաստանե-
բէշապհոյ՝ որդի մեղաբեւի ,
յամն Թագաւորունն խոսրովու որդւոյ կա-
ւատայ , բնակեալ ՚ի դռնին քաղաք հայոց Է-
դենշապհոյ պարսիկ մարգպանի . և տաջին
անունն նր՝ ՚ի հեթանոսութե մախոժ կմմա-
խոյ :

Եւ եղև 'ի տեսանել մախոժայ զնահատա-
կութի գրիգորի ռաժկի համազգւոյն իւրոյ,
զի և նա 'ի մոգուն էր դարձեալ, վառեցաւ
'ի սիրտ նր սէր առ քրիստոնէութի . և այնու-
հետև խղճէր ի գէնն պարսկական՝ զմտաւ
ածելով զպատրանս սնոտի կրակապաշտուն
և արևապաշտուն . վոյ թէնկտև յապարանս
մոգուց կայր , բայց երկմիտ էր 'ի հաւատոց
նց : Եւ յաւուր միտմ յորժամ մոգքն զոհս
մատուցանէին ատրուշանին՝ ցմ կրակարանին,
և մախոշ ի նո , յանկարծակի բոցն բարձրա-
ցաւ ,

ցաւ , և ոկսաւ այրել զապարանսն , և ոչ կա
բացին շիջուցանել . և եղև աղաղակ մեծ 'ի
քաղաքին :

(Օ) որ լուճեալ հաղարապետն հայոց՝ փութաւ
ցաւ յեկեղեցին , հառ զքահանայսն կենսաւ
տու սբ խաչիւն , և եկն յապարանսն . և ան-
դէն զաղվաղակի 'ի զօրուէն քօի նշանաւ սբ
խաչիւն շիջաւ բոցն . և մոգքն շնորհակալ
եղեն նց : Իսկ պատանին մախոշ 'ի բաց ըն-
կեցեալ զգործի զոհիցն , և առեալ 'ի ձեռս
զբուրվառն՝ երթայր առաջի սբ խաչին մին
չև յեկեղեցին :

Եւ 'ի վաղիւն գնացեալ մոգուցն՝ չարախո-
սեցին զնա առ դենշապուհ մարդաբանն , որ և
միանգամայն վերակացու և դատաւոր քաղա-
քին դռնայ , և ածեալ կացուցին զերիտա-
սարդն յատենի . և նա համարձակուի խոս-
տովանեցաւ զքօի հաւատն , և այսպնեաց
զանոսի պաշտամունս նց . ի որ բարկացեալ
դատաւորն՝ խուղեաց զհերսն և զմօրունն ,
և գանեաց սաստիկ . և ետ արկանել զնա 'ի
բանտ :

Եւ մտեալ մախոշ 'ի բանտն՝ եգիտ զոմն կրօ-
նաւոր ներսէս անուն արգելեալ 'ի բանտին
հանդերձ սահակաւ ընկերաւ իւրով՝ զմ ագ-
համարհելոյ հրապարակաւ զդէնն պարսից :
Եւ մնաց ի նմ յերկար յարգելմանս . և ու-
սանէր 'ի նոցանէ օրնօրէ զհաւատս քօի , և
զսաղմոսն դաւթի . և սաղմոսէին 'ի միասին
անդադար :

Եւ յետ երկից ամսոց (կմոնց այլք ընթեա-
նուն ,

նուն , ամաց) մկրտեցաւ մախոշ 'ի բանտին ,
 և անունանեցաւ յիզիտբուզիտ կամ յիզտի-
 բուզտ , այն է եազէտպուզիտ , որ Թարգ-
 մանի ՝ Ծատուր . և եղեալ կրօնաւոր՝ զգե-
 ցաւ մազեղէն . և ճգնէր խստակրօն վարուք
 զցայգ և զցերեկ : Իսկ յետ բազում աւուրց՝
 յորժամ ըստ աղաչելոյ նոն մովսեսի հայոց
 կթողիսի փոխեաց արքայն պարսից զգենչա-
 պուհ բռնաւոր մարզպան , և առաքեաց զայլ
 ոք վնաս վահրամ անուն հանդերձ երկու
 պարսիկ իշխանօք՝ իրաւունս առնել տառա-
 պանաց Յին հայոց , խաղաղուի եղև քրիս-
 տոնէից :

Եւ յաւուր միումնստեալ յատենի՝ քննէին
 զբանտարկեալն . և ազդեցաւ նոց , Թէ 'ի
 վաղուց հետէ արք երեք են 'ի բանտի՝ մա-
 խոշ , սահակ , և ներսէս . զորս բերելառա-
 ջի՝ քննեցին և գտին զներսէս և զսահակ 'ի
 մանկուԹէ ծնեալ քրիստոնեայ . վոյ արձա-
 կեցին զնո յազատուի : Իսկ զսքյն նծատրոյ՝
 վո զի 'ի պարսկուի 'ի քրիստոնէուի էր դաբ-
 ձել , պատառեցին զկրօնաւորական զգեստն ,
 և ծիւճ ծիւճ արարին զկնկուղն . և ասէին ,
 դառնամ 'ի պարսկական դաւանուի , և ուրա-
 նամ զքո յոր հաւատացեր , եթէ մեռանիս չա-
 րաչար մահունամբ : Իսկ երանելին . ես ծա-
 նեայ զքո միայն ճշմարիտ նծ և արարիչ երկ-
 նի և երկրի , և զանձն իմ պատրաստեցի 'ի
 գործ մշակուի նո , Թէ և մահ հասանէ : Եւ
 բարկացել՝ յոյժ տանջեցին զնա , և նեղէին
 ուրանալ զքո . և նա ևս առաւել համարձա-
 կու

կութի խօսէր և յանդիմանէր զպղծալի և զգարշելի մոլորութիւնց : Եւ իբրեւ տեսին զերանելին անդրդռնելի ի քօն, հրաման տուան ի խաչ հանել զնա՝ վասն յարեւոյն ի խաչելեան :

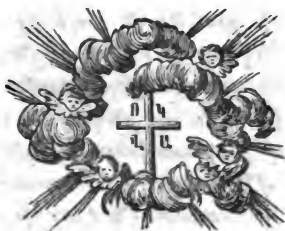
Իսկ հայրապետն հայոց լռեալ զայն, և ժողովեալ առ ինքն զքահանայսն, և ելեալ ի տեղի մի յանդիման խաչին՝ եկաց ի տեսիլ նահատակուե սէյն անձային նշանաւն, հանդերձ խնկօք բուրելովք և լուցեալ մոմերիւնօք, հայցելով յայ տաղ օթին զօրութի : Եւ ածեալ զերանելին պարսիկ դահճաց՝ մերկացուցին, և բռնեցին ի վիճ փայտին . լեւմին և այլ երկու արօ չարագործս, մինն պարսիկ, և միւսն հրէայ, ոպ զսուաղակսն՝ վս գործոցն իւրեանց : Եւ պարսիկն նախ ք զխաչին իւր գայր և առնոյր զարիւնախառն հողն ի պատուանդանէ սէյն անձատրոյ, և օծանէր զերեսն իւր՝ ասելով . յիշեա՛ զիս սքգ. այ : Իսկ դահճացն առեալ զնա բռնուած՝ հանին ի խաչ լեւմի օթին, և զհրէայն լեւ ձախմէ . որ աղաղակէր դառնալ ի միգուածի, և ոչ ընկալան :

Եւ այնմ վայրի քաջ նահատակն քօն անձատուր քարոզէր ի վիճ խաչին, և ուսուցանէր զհաւատացելս՝ հաստատուն կալ ի քօն, և համբերել ամի որ վս անուան նի : Եւ պա նետաւ հար արարին զերանելին ի վիճ խաչին . և այնպէս աղօթելով ի վիճ չարչարողացն իւրոց՝ աւանդեաց զհոգին իւր առ ան ան սքն յիշտբուզտ անձատուր՝ յաւուր կիւրակէի յերրորդ

բոլոր ժամուն :

Եւ հաւատացեալքն եկին առ իշխանսն , և ինդրեցին բառնալ զմարմին սքին . և նոքա հրամայեցին առնուլ զնա : Եւ այնժամ գիմեաց հայրապետն քահանայիւք և ժողովուրդովք . և բարձեալ զպատուական մարմին սքին՝ տարան ՚ի մեծ եկեղեցին դռնայ . և եդին ՚ի տապանի սաղմոսիւք և օրհնուք . և զխաչն մատուցաւ արարեալ՝ բաշխեցին նմ հաւատացելոց :

Եւ եղև յառաջին ամի Թուականութեանս հայոց , այն է յամի տն 552 : Եւ ետ ներսէս (ասէ վկայաբանն) չարչարակից և ընկերակից սքին՝ արարի զպատմութիւն ՚ի փառս քմի նյ մերոյ :

տական հանդիսի՛ն : Օ հետ բերեն հռովմայեցիք և զանաքան աւետարանիչն յովհաննէս՝ որ ճառէն զանսկզբնական ծննդենէ նախայաւիտեան բանին այ առ ՚ի հօրէ , և զլինելուէ անեղական բանին մարմին ՚ի կուսէն ՚ի ժամանակի : Իսկ մեք յաւելումք ընդ յովհաննու և զեղբայր նր զմեծն յակոբոս , ուն և զյակոբ փոքրն կոչեցեալ լի դաւթի : Ի նոյնս յարեմք խորհրդաբար յառաջ քան զորդիսն որոտման՝ զգերագոյնս քան զնոսա՝ զերկոսին ամիս հաւատոյ զգլխաւոր առաքեալսն զպետրոս և զպօղոս . յորոց մին եղև վէմ հաւատոյ՝ անուանակիր քօի , զի վէմն էր ինքն քօ , ուստի և երեսփոխան տն իւրոյ և վիշապի , և միւսն քարոզ աւետարանին լի ամ հեթանոսս : Օ որօրինակ և զկնի անապայտ նուէ՛ յոյնք անընդմիջապէս ՚ի վր ածեն , և մեք զկնի ութօրէից , զկարապետն յովհաննէս՝ զմկրտիչն որդւոյն այ :

Սքիմբք ուն չքնաղ հանդիսանայ խորհուրդ անպաշտուէ նորածնեալս եկեղեցւոյ , նոյն պէս և խորհրդաւոր տօնակատարութի սքց՝ կմբարեւիայելուչ կարգաւորութի տօնացուցին : Արում ոչ միտ եղեալ ոմանց՝ ուն արժանն է տօնասիրաց և վկայասիրաց , սնտիապատուաստ պատճառանս կրկտեցին տարուտիս՝ յանգոյ պատմութեց և ՚ի ստայօդ ձեռնարկուեց՝ վր պատճառաց տօնիցս , հաւառակս միմեանց և անձանց իւրեանց . այլ ճշմարտութիւն անհակառակելի այն է , զոր առաջի եղաք :

ԺԼԵ

ԼԵԴ

Եւրդ այս քառեակ կմհնգեակ տօնք եօթնց
 և ութից սքց մեծամեծաց մօտ առ միմեանս
 կարգեալք , (զորս եթէ որ ուղիղ իմաստա
 սիրեսցէ՝ չէ անդէպ կօչել եօթն հովիւն , և
 ութ վարիչս մարդկան , կամ այլաբանել ի
 խորհուրդ չորեքկերպեան կենդանեաց՝ ընդ
 չորից աւետարանչաց , ը քառառաջեան գե-
 տոց աղբերն եդեմայ , և ը չորեքճագեան
 ծագաց Յի , այլովքն հանդերձ ,) ի բերանս
 հասարակաց՝ իրաւամբք առ Գ Գ Գ կօչեցան .
 ը որում երիցս տօնելիքն այն՝ են իբրեւ աւա-
 դանի ի տանն նյ , և նախատօնակաւ հան-
 դերձ պաշտին ը կարգի հանդիսական տօ-
 նից : Օ այսոսիկ եդեալ՝ Ժամ է այսուհե-
 տեւ ճառել զմիոյ միոյ ի սքանչելի արանցս
 անճազանից :

Սարգարէն դաւիթ՝ այր ըստ սրտին նյ ,
 անճահայր սահմանել , և թագաւոր ընտրել ,
 տեսանօղ ոնկ զաւետարանիչ , և սաղմոսեր-
 գու զոնարթուն ոնկ զերկնային փառաբա-
 նիչս նն , եր յազգէ յուդայ՝ ուստի ծագեաց
 նորն մեր , որդի յեսսեայ , ի բեթղէհմ
 գեղջէ հրէաստանի ն յուդայաստանի , փոքր
 յեղբարս իւր , այլ մեծ առաջի նյ . մինչ զի
 ի կարգէ հովուաց խաշանց կօչեցեալ առ ի
 ննէ՝ օծաւ ի ձեռն սամուէլի մարգարէի
 Թգր տանն յուդայ , և Թգրեաց ի քերթոն
 ամս եօթն . և ապա յեհմ ամս երեսուն և
 երեք ի վր անիլի :

Եւն՝ որ ի մանկուէ զարջս և զառիւծս պա-
 տառեր , և ի պատանեկուէ զմեղէն բլուրն

Ժ.Օ.

Ղ

զգռ

զգողիաթ կործանեաց պարսաքարի՛ յանուն
 ԹՆ զօրունց , 'ի չափ հասակի կատարելուն՝
 յառաջ քան զթիւորելն , ևս առաւել զկնի
 Թիւրելոյն՝ արար բազմադիմի գործս արուն
 քաջուն լը Թի , և բազմագոյն ևս դիւցազ-
 նական առաքինութիւն լը Թի : Եւ արդ թո-
 ղեալ զՅական մեծագործութիւնն , և զՃո-
 խունիս և զփառս , և զպատերազմունս՝ զորս
 մղեաց յաջողութիւնն , որոյ նման ոչ ոք եղև
 'ի Թագաւորս յուդայ և ի Ելի , տէս դու ինձ՝
 եթէ կարես 'ի Թի՛ն արկանել՝ զանձային ա-
 ռաքինութիւն նորա :

Եւ ապաքէն անմուռնչ հեղութիւն և անպար-
 տելի համբերութիւն տարաւ այնչափ հալածա-
 նաց՝ նախ յերեսաց սաւուղայ , և ապա յե-
 րեսաց որդւոյ իւրոյ արխողումայ : Եւ ար-
 դարակորով կարգօք վարեաց յամի զԹիւրուի
 իւր , մինչև և ոչ բան մի տրտունջ լուծաւ ոք
 զնմանէ : Եւ անձիմաստ հանձարով տնտե-
 սեաց զկարգս անձայաւուն , մեծացուցանե-
 լով զպաշտօն խորանին Թի , և 'ի սրտի զնե-
 լով շինել տաճար փառաց Թի . զորոյ և զօրի
 նակն և զծախսն պատրաստեաց և յանձնեաց
 սողումնի որդւոյ իւրոյ . ուն և կատարեալ
 խոնարհութիւն և ջերմ անձիրութիւն կաքաւեաց
 առաջի տապանակին Թի , և յօջինչ համարե-
 ցաւ զԹնամանս մեղքողայ և այլոյ յետաւ-
 մտաց , որք զմարդկանն խորհին , և ոչ զան :
 Եւ տնմին և գլխաւորեալ զգիրս ռազմոսաց
 իւրոց հոգւով Թի , զորս յայլ և այլ ժամանակս
 էր յօրինեալ ազգամամբ Թի և հրաշարու՛նեօտ
 բա .

բանահիւսուիք և հոգւով մարգարէութե , սահմանեաց նունագել ուն մշտամուռնչ աղօթս առաջի տապանակին . զոր և նորս եկեղեցի արար իւր գլխաւոր աղօթամատոյց և նունագարան օրհնութե առաջի նյ յամ Ժամ : (Կ)ՆՈՂ զկարգն՝ զոր եդ 'ի քահանայս և 'ի պաշտօնեայս խորանին իբրև մարգարէ և իբրև թգւոր . Թողից ասել և զայլ ազգի ազգի գործս անճաճոյս՝ որպէս յօրէնս շնորհաց , զորս լիով վիպեն սք գիրք , և բազմօք ներբողեն Ծք վիպք : Շ աս լիցի մեզ երկրորդել զսոյն՝ որ է լրումն անզուգական գովութեց նր և ամ փառաց և պարծանաց , զի կռչեցաւ և եղև այր ը սրտին նյ , միանգամայն և անճաշայր , քն նախահայր քնի՝ երդմամբ հաստատեալ յնյ , ոչինչ ըհատ յաբրահամէ և յիսահակայ և 'ի յակոբայ 'ի նախածնողաց իւրոց . վնյ և նորն դաւթի՝ որդի դաւթի եղև և անունեցաւ . ուն և անօրինականք փրկչին բազմօք օրինակեցան 'ի նախահայր նր 'ի դաւիթ արքայ :

Ըյլ որ զարմանալին է և ահաւոր յոյժ , այր այսպիսի և այսքան՝ առ խուն մի թողացուցեալ 'ի ձեռնկալութեն նյ՝ անկաւ անկումն անկարծելի 'ի շնուի և 'ի մարդասպանութի միանգամայն . զի յայտնի եղիցի ականգութի բնուեն՝ ինքնին առանձին 'ի չար անդր դիւրակործան . և սակայն ը մեծի ողորմութեն նյ՝ յոր ապաւինեցաւ , կանգնել 'ի գլորմանէն անդրէն ձեռնտունիք հզօրին , կատարեալ ապաշխարութիւ եղև յօրինակ գարծի

ամ մեղաւորացս :

Եւ որ ևս զարմանալի մեզ թո՛ւի , միւս այլ թեթեւ յանցանս յանցուցեալ՝ որ ինքի և ոչ 'ի յանցանս գրի , այլ 'ի պարծանս քարեկարգուե , քի է թո՛ւնել զժողովուրդն , ծանր ևս ապաշխարութիւն խրատեցաւ 'ի նոնէ . և նա ամ սիրով և խոնարհութեամբ ընկալաւ զխրատն զայն՝ հեղձով զանձն առաջի նոն . զի ուսցուք զանուանն ճշմարտուի , եթէ զոր սիրէ նոր՝ խրատէ , տանջէ զամորդի՝ զոր լուսնի :

Եւ զի այս ամսայտնի է յամապատում տառից , անդր առաքեմք զնձասէր ընթերցողս . միայն թէ ընթեռնուցուն նովին հոգւով՝ որով և գրեցան , առ 'ի կարող լինելոյ նմա . նեւ սքանչելի առաքինութեց ընտրելոյն՝ այդաւթի՝ իւրաքանչիւր վիճակի . իցէ՞ թէ և 'ի նո՛ւադել զսաղմոսս նր՝ ամախօսս զօրհանապազ , ընդ նմին սաղմոս ասասցուք՝ այս հոգւով , սաղմոս ասասցուք և մտօք :

Եւրդ՝ վախճանեցաւ դաւիթ , ասէ գիր , բարի ծերութեամբ , լի աւուրբք՝ մեծութեամբ և փառօք , յետ քառասնամեայ թափուե իւրոյ . և թաղեցաւ յեֆմ . ուր և կայ գերեզմանս նր՝ մինչև ցայսօր՝ ասէր առաքեալն քնի պետրոս . ոնկ և յաւուր յայսմիկ կայ մնայ տեղի գերեզմանի նր՝ անդանօր՝ ոնկ ուխտատեղի ամազանց , պատուեալ 'ի հեթանոսաց անգամ : Առ ընտիրն մեր պարզանցս քաղէ 'ի սբ գրոց զպատմութիւն դաւիթի մարգարէի . իսկ յայսմաւուրքն երկրորդէ միայն զհատուած գովութե դաւիթի և յակորայ՝ 'ի մեկնուէ կաթու .

Թուղիկեայց մեծին սարգսի . զոր առ ձեռն
պատրաստ է վերծանել՝ որոց կամիցինն՝ 'ի
բուն աղբիւր անդր յորդարուղի :

XX

Ծ Ա Ն Օ Թ Ո Ւ Թ Ի Ի Ն Ք :

(1) **Ա**յլն է զարմանալի և ոչ ի՛նչ ստգտանելի , այլ
ևս քան զիս գովելի՝ գնելն տօնացուցին մերոյ յայսմ
վայրի 'ի վերջ կոյս գեկտեմբերի զգաւթ մարգարէն
այլովքն հանգերձ . ուստի և Հ. զեռեղէ զնոյն 'ի գեկտ.
25. որ է Թյն. և լա. ծնունդ քնի : Վն զի նախ 'ի թէե
'ի նոյն օր անկանէր բուն ծնունդն , ապաքէն և հոռվ
մայեցիք 'ի նմին աւուր ծննդեան ան կարգէն միանգա
մայն և զտօն յիշատակի սքց , քր անաստասիայ կուսի ,
եւգինեայ կուսի , և երկուց բիւրուց : Երկրորդ՝ զի
որովհետեւ լատինք 'ի գեկտ. 29 . յիշեն զգաւթ մար
գարէ , և յոյնք 'ի 19 , կթ 'ի նախընթաց կիւրակէի ծնն
դեան ը նախահարս , 'ի միջոցի երկոցունց անկանի և
տօնելն մեր զգաւթ , կթ գնելն Հ. զնա 'ի գեկտ. 25 :
Ոպ և զձեռնագրուլ յակորայ եղբօր ան յաթոռն եէմի,
գնեն հին օրինակք լատինացուց 'ի գեկտ. 27 . վն և
մեք խորհրդարար տօնեմք զնա աստանօր ը նախահարսն
և փրկէին՝ ը գաւթի : Սոյնպէս և ստեփաննոս՝ որ Թ
լա. գնի 'ի 26. գեկտ. և Թյն. 'ի 27. նաեւ Թ հայոց ան
կանի մօտ 'ի նոյն աւուրս : Երբ՝ զի որովհետեւ ոչ ե
մուտ հաստատուի երբեք 'ի հայաստան Յ սովորութիւն
այն , որով յոյնք և այլք հանգոյն հոռվմայեցուց զանա
զանեցին զօր ծննդեանն 'ի յայտնուէ , 'ի չորրորդ կամ
'ի հինգերորդ . դարէ հետէ , քր կամ յաւուրց յուլիոս
պապին և կիւրղի եէմայ հայրապետին , և կթ փոքր մի
յառաջ քր զաւուրս ոսկեբերանի , (ոպ վկայէ նա ինքն
բերանն ոսկի և աիեղերալոյս վիպ .) ազատ մնաց 'ի
Հ. օրն դեկտ. 25 . ուստի և վայելապէս տօն նծահօրն
գաւթի՝ նախածնողին քնի ելից զտեղի այնր աւուր . որ
է միանգամայն վկայ ծննդեան ան , և աւուր ծննդեան՝
եթէ կամիցին : Զայսոսիկ ասացաք առ 'ի կարճել զսնո

ախ պատճառանս և զբամբասանս այնոցիկ, որք անգիտութի գիմնաօւղ գտան սովորուէ ազգիս . զի թէ գիտէին զանհրաժեշտ պատճառքս, ոչինչ ունէին ասել : Բայց մնայ և զնոյնպիսի ագէտս յազգէ մերմէ խրատել . որոց վայրապար շոտտուցեալ 'ի սնոտի չարափօսուեց այլոց' չարաչար վրէժխնդիր կամեցան լինել' ուն չարի չար հատուցանելով . իբր զի տեսեալ' թէ 'ի զուր ըստ գտանեն յոյնք զսովորութի իւրեանց, զոր 'ի նախնեաց ունէին և ունին բարի մտօք, ելին և ինքեանք զբարանել զյուեաց չարափօսութի : Թէ տօնելն զծնունդ 'ի գեկտ. 25 . իցէ գիւտ արտեմոնի ազանգաւորի, ուն թէ նա եղծեալ իցե վիտնոնն եգեալ 'ի յակորայ եզբօրէ ան և 'ի կիւրղէ եէմայ հայրապետէ . որ է զբարաբուէ ստայօդ և հակասական' հնարեալ յիմնառական անճոռնայ, որ պատճառեաց զայդ 'ի տօնապատճառս և 'ի Հ. : Վն զի յայտնի է նախ, թէ արտեմոն հերձոռածօղ չար' հեռեալ թէոգորոսի բիւզանդացւոյ' էր մի 'ի հին հերեսիովաց ք գարու, բազմօք յառաջ քան զկիւրղ . վն չկարէր փոխել զկարդ նորա : Երկրորդ' զի էր այր անշուն, մինչ զի հազնէ յանկեան ուրեք գտանի անունն նր . վն ոչ յարեւելս և ոչ յարեմուտս կարէր մոծանել զայրպիսի փոփոխուէ երևելի : Երդ' ոչ ապաքէն 'ի Հ. գրի, թէ երկու բիւքք կատարեցան 'ի տօնի ծննդեան ան . և միանգամայն գնի անդ, թէ կատարումն նց եղև 'ի գեկտ 24 . ապա ուրեմն յառաջ քան զկիւրղ գոյր 'ի նիկոմիդիա սովորութի հռովմայեցւոց, որք 'ի սկզբանէ հետէ տօնէին զծնունդ 'ի գեկտ. 25 . և ապա տարածեցաւ և յայլս :

Ուրդ ուն երազապատում ճանաչի այս չարափօսութի հայոց զայլոց, նոյնպէս յերազոց սակի գտանի և չարափօսելն այլոց զսովորուէ հայոց : Շքմարտն այն է, զի այլք փոխեցին և հետեւեցան հռովմայեցւոց . և հայք ոչ փոխեցին զարեւելեան սովորութի . և աստի եղև յուեաց և հայոց պախարակել զմիմեանս' ոչ վն այլոյ բանի, այլ յատելութի, թէ գուք չէր մեզ չմանիք . որ էր հաւասար անիրաւութի երկուստեք չգէմ սիրոյ . զորմէ չէ' անգլոյս յերկարել զբանս :

ՎԿԸ ՅԸ ԲԸ ԸՆՈՒԹԻՒՒՆ

Սէյն Յակոբայ առաքելոյ՝ Լազար տն , Լազարն կոչեցելոյ :

Հ. հոգ. 23. և դեկ. 25: Հ. հոգ. 23. և ապր. 30: 1. Տայ. 1: Ղառ. Ըն. Բ. 284 = 284. Բանիւ Էստէի. պար. Էէէ. Բ. 23: Բողանդեանն ինստէնիս. 'ի Է Տայ. Է. 18 = 34: Սէպաէր: Հոռաինար. և ալ: Սարգիս 'ի Վերջ. Տէն. յաէ. և և Հոլսէպոս. նախ. Բ. 8:

ԸՐԴԸՐՆ ՅԸՆՈՐ. ԿԸՍ
 Յակոբոս Լազար տն , որ և
 Լազարայր կոչեցեալ, առաջին
 եմս անակոխ քաղաքին եհմի ,
 որիչ է յերկուց յակոր կմ յակորոս անուննց՝
 որ 'ի Թունոյ երկոտասանից . իմ 'ի մեծէն յա
 կորայ զերեզեան յեղբորէ յովհաննու առա
 քելոյ և աւետարանչի , և 'ի յակորայ ալ
 փեայ՝ յեղբորէ մատթէոսի առաքելոյ և ա
 վետարանչի : Օ ի սոյն սա յակոր արդարն՝
 որ առ որոշելոյ 'ի նախընթացից՝ յակոր փոք
 րիկ կոչի , գլուխ էր եօթանասանից ⁽¹⁾ , և ար
 քոյ յաչս երկոտասանից՝ ոնկ եղբայր տն և
 այր արդար . և սորա եղբարք էին յովսէ և
 ռիմոն և յուդա , առհասարակ անուններք՝
 Չ 4 եղ-

եղբարք յո՞ր ո՞նչ ազգականք 'ի կողմանէ մօր իւրեանց և հօր : զի մայր սոցա էր միւս մարիամն կոչեցել, և քոյր մօր Թն . որով լինին ինքեանք մօրաքեռորդիք յո՞ր . իսկ հայր նց էր կղէովպաս եղբայր Թնահօրն յովսեփայ , որով լինին նաև իբրու հօրեղբօրորդիք յո՞ր . ոյր վա իսկ և մայրն յակոբեանց կոչի նաև մարիամ կղէովպայ , յանուն առն իւրոյ . ո՞նչ և յանուն որդւոցն կոչի մարիամ յակովբայ և յովսեփայ մայր :

Արդ ո՞նչ գրեալ է վա օթն յովսեփայ՝ Եթէ արդար էր , միանգամայն և հայր անուննել յո՞ր , սոյնպէս և եղբօրորդիք յովսեփայ՝ ընտանի կոչմամբ ոչ միայն եղբարք յո՞ր ունեւանեցան , այլև արդար անուն յարդեանց Ժառանգեցին , մանաւանդ յակոբ և յովսէ երիցադոյնքն : (Յովսէ՝ որ և յովսեփ բարսաբա կոչեցեալ , էառ զանունս Արդար առաւելապէս 'ի բարբառ հռովմայեցոց . զի անունանեցաւ յոսափոս , իմա Եոսափոս , որ Թարգմանի արդար : Իսկ երանելին յակոբոս՝ 'ի բուն երբայեցի լեզուն կոչեցաւ Արդար , և այն կրկնակի . նախ՝ սափիֆ կամ սափլֆ , և երկրորդ՝ օվլիա , կամ Եվլիա . յորոց զառաջինն հելլենք բացատրելին ձայնին փիֆէս , որ է արդար . իսկ զերկրորդն նովին հնչմամբ պահեալ՝ օվլիա ասելին . զի Թէպէտև այս ձայն 'ի տեղի արդարոյ վարի , (ինչ որում և յայլազգականն՝ Եվլա է բարի , ընտիր . և Եվլիա՝ բարեկամք ան , օթք , արդարք , որոյ եզականն է՝ վելի կամ վալի՝ իբր Թնամերձ) ,

բայց

բայց ունէր և զգիտաւորութիւն այլաբանական արդարութեան՝ իբրեւ պարիսպ կմամբութիւն ժողովրդեան . զի այնպիսի ճանաչէր նմ ժողովուրդն ինչի զյակոբ արդարն :

Եւ ը այսմ յովսէպոս եբրայեցի պարզապէս գրէ զնմանէ . * յակոբ արդար (յունարէն՝ տիգէոս), որ էր եղբայր յիսի՝ որ ասացանքս ॥ : Իսկ եւսեբիոս բանիւ հեգիսիպպոսի եկեղեցական հին մատենագրի և մերձաւորի առաքելոց ունի այսպէս . * Եւ վա գերազանց արդարութեւ իւրոյ՝ կոչիւր տիգէոս և օվլիանս , որ է յունարէն՝ շրջապատ ժողովրդեան , և արդարութի . ոնց մարգարէքն յայտարարին վա նի ॥ . ուր հայերէն թարգմանութիւն մեկն ևս գրէ . * վա առաւել արդարութեւ իւրոյ . զի անունանչ կոչէր նա արդար , և պարիսպ ժողովրդեանն՝ արդարութի նի . ոնց և մարգարէքն ասէին զնմանէ ॥ : Եւ յայտ է թէ նաև յայլազգականն՝ եվլիս է ձայնակից բառիցս , եվ , նի տուն , և ալլի , նի գաւիթ , որ են շրջապատեալ պարսպաւ . ոնց և ՚ի յունականն դիւսս՝ նի պարիսպ , ունի նմանութիւն Եւ Կիւս , որ է արդար : Եւ յստիկ վա անունանակոչութե սքին յակոբայ ⁽²⁾ . Իսկ պատմութիւն պանչելի վարուց նի առաջի դնիյեւսեբեայ ՚ի վաւերական բանից հեգիսիպպոսի և կղեմայ աղեքսանդրացւոյ՝ օրինակ զայս :
 (3) Ետ համարձմանն քի ընկալաւ յառաքելոց անտի զաթոռ եպիսկոպոս եմի յակովբոս եղբայր նոն մերոյ , այն՝ որ արդարն անունանեալ էր յնմ մարդոյ յաւուրց անտի նոն մե-

րոյ

րոյ մինչև առ մեզ . քանզի բազմաց անուն էր
յակովբոս . իսկ այս յորովայնէ մօր իւրոյ տը
էր . և գինի և օղի նա ոչ էարբ . և ինչ՝ յո-
րում շունչ է , նա ոչ եկեր . և սրբիչ (կամ ա-
ծելի) 'ի գլուխ նորա ոչ ել . և իւղով նա ոչ
օծաւ , և 'ի բազանիս նա ոչ եմուտ : II
միայն իշխէր մտանել 'ի սրբութիս , կամ 'ի
սքն սքց . (որով սմանք իմանան զսրբութի
սքց՝ յետ երկրորդ վարագուրին . և ոմանք
զսրբութիս կամ զօեղան խնկոց ընդ առա-
ջին վարագուրաւ . յոր մտանէր յակոբ ար-
դարն՝ արկեալ զիւրև ռինդոն .) զի և ոչ հան-
դերձ ասունեայ զգեհոյր նա , այլ ցփօիս . և
միայն առանձին մտանէր 'ի տաճարն . և գտաւ
նէին զնա , զի եղեալ էր ծունր , և խնդրէր
թողուի փոխանակ ժողովրդեանն . մինչ զի
խստացան ծունկք նր իբրև զուղտու . քանզի
հանապազօր ծունր դնէր և երկիրպազանէր
այ , և խնդրէր թողութի վս ժողովրդեանն
արդարութի իւրով . զի էր անունամբ և ար-
դեամբք արդար , և պարիսպ ժողովրդեան :
I. յսպէս զարմանալի էր առ անմարդիկ , և
անուննի էր արդարութի յակովբոս :

Իսկ հրէայքն 'ի ժամանակի' իբրև կալաւ պօ-
ղոս բողոք 'ի կայսր , և առաքեցաւ 'ի հռոմ
քաղաք 'ի փեստոսէ , 'ի դերև ելեալ 'ի նեն-
գաւոր խորհրդոց անտի՝ զոր խորհէին 'ի վր
պօղոսի , դարձան նք 'ի վր յակովբու եղբօր
տն մերոյ՝ եղսին եհմի . և ժպրհութի նց 'ի
վր նր այսպէս եղև : I. ծին զնա 'ի մեջ , և
կամէին՝ թէ ուրասցի նա 'ի հաւատոց անտի
քսի

քոի առաջի ամ ժողովրդեանն . իսկ նա ար-
տաքոյ կամաց և սպասելոյ ամենեցունց 'ի
ձայն բարձր բարբառով համարձակուե առա-
ջի ամ ժողովրդեանն խոստովան եղև որդի
նյ գոլ զփրկիչն և զնորն ժեր յօքն : Աւ իբրև
ոչ կարացին համբերել վկայուե նր , քանզի
նա մարդոյ հաւատարիմ էր նա իբրև արդար
կատարեալ՝ վն առաքիւնի վարուց իւրոց և ի
մաստասիրուեն և նոյաշտուեն , գտին իւ-
րեանց ժամանակ ինքնագլուխ իշխանութե՝
սպանանել զարդարն . քանզի լէ այն ժամա-
նակս մեռել էր փեստոս դատաւոր 'ի հրէաս-
տանի , և առանց գլխոյ և առաջնորդի եր
տեսչուի հրէաստանի . և ալքիանոս դատա-
ւոր ցայն վայր դեռ 'ի ճանապարհի գայր :
Ըրդ յայնմ միջոցի՝ անանոս կի՛ննանոս սա-
դուկեցի , քահանայապետ ժամանակին՝ զկնի
անանիայի , զոր որմ բռեալ կոչեաց առա-
քելն , և զկնի այլոց տարեոր քահանայեաց ;
կարգեաց ատեան ժողովրդեանն , և պար-
տաւորեաց զարդարն յակորոս իբրև զմահա-
պարտ՝ բառնալ զնա 'ի կենաց յաւուրս զատ-
կին , զի զյօքն քարոզէր . և բաժմք 'ի հրէից
հաւատային 'ի յօ վն վկայութեն յարդու :
Աւ եղև յորժամ հարցին իշխանք զերանե-
լին , եթէ ո՞ր է դուռն յօի , նո հաւատքն կի՛մ
ճանապարհն փրկչին , և կի՛մ կատարած նր :
Ետ նյ պիտնի . նա ինքն յօ է փրկիչ . և յայն
բան բազումք՝ իշխանօքն հանդերձ հաւա-
տացին , եթէ յօ է քն :
Իսկ դպիրք և փարիսեցիք ժողովեալ լն խոր
հրդոյ՝

հրդոյ քննյալեանն՝ ասեն ցյալոր . աղաչեմք
զքեզ նր, աբգե՛ւ զԺողովուրդդ, զի ահա տիկ
մուրեղ են առ յս, թէ նա է քոն . խնդրեմք
'ի քէն, հաճեա՛ հաւանեցո՛ զամենեւեան՝ որ
միանգամ եկեալ են 'ի տան զառկիս վ'ս յտի .
զի ամենեքեան անսամք քեզ . զի մեք իսկ
վկայեմք քեզ և նամ ժողովուրդս, եթէ աբ-
դար ես, և ակն առնուլ դու ումք ոչ գի-
տես . արդ դու հաճեա՛ հաւանեցո՛ զԺողո-
վուրդս զայս, զի մի մուրեղ են վ'ս յտի . զի
նամ ժողովուրդդ և մեք ամենեքեան յանձն
առեալ հաւանիմք քեզ : Արդ ե՛ւ կայդու 'ի
վ'ր աշտարակի տաճարին . զի եղիցիս դու ե-
րևելի 'ի վերուստ, և եղիցին բանք քո լսելի .
նամ ժողովրդեանդ առ հասարակ : () Ի վասն
զատկին եկեալ էին նամ տոհմքն ի էլի, և հե-
թանոսքն լէնոսին :

Հանին կացուցին զնա այնուհետև դպիրքն
և փարիսեցիքն 'ի վ'ր աշտարակի տաճարին .
աղաղակեցին և ասեն ցնա . ո՛վ արդար, ո-
րում միայն պարտ և պատշաճ է մեզ ամենե-
ցուն հաւանել և յանձն առնուլ . վ'ս զի ժո-
ղովուրդս մուրեղ է զկնի յտի՝ այն որ խաչե-
ցան, ասա՛ մեզ, թէ ո՞ր դուռն է խաչեցե-
լոյն յտի : Սխնի ետ 'ի ձայն բարձր բարբա-
ռոյ, և ասէ . զի՞ հարցանէք դուք զիս վ'ս որդ-
ւոյ մարդոյ . և նա աւանիկ նստի յերկինս
լէ աջմէ զօրութեն մեծի . և հանդերձեալ
է նա դալ լէ ամպս երկնից :

Եւ իբրև բազումք 'ի լսողսց հաստատեցան
'ի հաւատս, և փառաւոր առնէին զնձ վ'ս
վկայ-

վկայութեն յակովբու , և ասէին , օրհնուի
որդւոյ դաւթի , յայնժամ դպիրքն և փարիւ
սեցիքն ասէին առ միմեանս . չարիս դործե-
ցաք , զի տունաք տալ յակօբայ վսշի զայս
պիսի վկայութիս . այլ ելցուք և ընկեսցուք
զնա անտի , զի երկիցեն և ոչ հաւատասցեն
նմա : Եղաղակեցին և ասեն . ո՛հ ո՛հ և ար-
դարն մոլորեցաւ : Եւ լցին զառածն եսայ-
եայ . բարձցուք կի՞ կտպեսցուք զարդարն ,
զի դժպհի եղև մեզ . սյսուհետև զարդիւնս
գործոց իւրեանց կերիցեն :

Եւ լին այնուհետև , և արկին վերուստ 'ի վայր
զարդարն . և ասեն այր ցընկեր . քարկոծե-
ցուք զյակօբ արդարն . և սկսան քարկոծել :
Վանզի իբրև անկաւ , ոչ մեռաւ անդէն , այլ
շրջեցաւ , և ծունր եգ , և ասէ . ինդրեմ 'ի
քէն իմ ձեռնս հայր ձմի , թող սոցա , քանզի
ոչ գիտեն զինչ գործեն : Եւ մինչդեռ նոքա
քարկոծէին , մի 'ի քահանայից անտի՝ ռեքաբ
կոչեցեալ , (և կարծեցեալ ըստ նախնեաց՝
յորդւոցն ռեքաբայ ռաքաբիմեանց վկայե-
լոցն յերեմիայ մարգարէէ) աղաղակեաց և
ասէ . Լու լերուք , զինչ գործէք , յաղօթս
կայ 'ի վր ձեր արդարդ : ⁽³⁾

Եւ մի 'ի նոցանէն էառ 'ի թափչէ միօջէ (չե-
ռմանց , էառ թափիչ ոմն) զտոփանն , որով
զհանդերձն տոփէր , և եհար զգլուխ արդա-
րոյն . և այնպէս վկայութի կատարեցաւ ե-
րանելին յակօբոս . և թաղեցին զնա անդէն
'ի տեղւոյն . և մինչև ցայսօր ժամանակի շի-
րիմն նր կայ առ կողմն տաճարին՝ ադէ հեգիւ
սիպ .

սխալագրութիւն : Օ՛յայս անձ հաստատէ և կզեմէս
աղեքսանդրացի :

Յի վր բերէ եւսեբիոս , թէ այնչափ անուա-
նի էր երանելին յակովքոս արդարութեւ իւ-
րով , մինչ զի և ՚ի հրեից անտի իմաստունքն
ասելին , թէ այս պատճառք եղեն , զի նոյն
ժամայն զկնի կատարման նորա հետ լէ հետ
եկն վեսպասիանոս ՚ի վր եհմի . և այն անձ
անցք վս այնորիկ էանց լէ նոսա , զի հեղին
զարիւն արդար յակորայ արդարոյ . վս զի
ոչ կամէին ասել թէ վս արեանն քի եղև ,
որոյ վկայ էր արդարն յակոր : Օ՛նոյն յայտ
առնէ և ասելն յովսեպոսի այսպէս . * Եւս
անցք անցին լէ հրեայս վս վրիժուն յակով-
քոս արդարոյ , որ էր եղբայր յի՛քս կոչեցե-
լոյ : զի արդար էր նա գլխովին , և հրեայքն
սպանին զնա . Եւ և միւսանգամ գրէ , թէ
չար թողնեցաւ հեղոց և օրինապահաց այս
գործ արիւնհեղութե , որ եղև հրամանաւ
անանոսի . վս ամբաստան եղեն զնմանէ առ
արքայ ագրիպպաս և առ ալբիանոս դատա-
ւոր . և ընկեցին զնա ՚ի քահանայապետութե ,
մինչև լցել էր զտարին : Օ՛յայս անձ յառաջ
բերէ եւսեբիոս , և յետն թաղումք ՚ի հարց
և ՚ի վիպաց . և ս առաւել սարգիս ՚ի վերջ
մին . իդի . յի :

Եւրդ՝ եղև կատարումն սքին յակորայ առա-
քելոյ եղբոր ան յամի ան 60 , յերեսներորդ
ամի ենթումք իւրոյ , յաւուրս զատկի , ոն
կարծի՝ ՚ի 25 մարտի . լս որում որոշ դնեն
հին վկայադիրք ոմանք ՚ի հոովմայեցուց :

Իսկ

Եւ թողեմք մեր զնա ը գաւթի 'ի վերջին
աւուրս գեկտեմբերի , հայի յընտրութի նր
յեպիսուի եմի . ը որում և հին անաղոյս
հոսկմայեցւոց ըստ հերոնիմեան վկայաբա-
նդւե՛ դնեն 'ի գեկտեմբերի 27 . զայս տոն
յիշատակի նր , * Ձեռնադրութի սբյն յա-
կոբայ եղբօր ին , որ առաջին 'ի հրեից՝ եպի-
կարգեցաւ յառաքելոց յեմի : (4)

Հայտնի է և 'ի գործոց առաքելոց , զի սբն
յակոբոս իբրեւ առաջնորդ եմի և իբրեւ եղ-
բայք ին եր մի 'ի գլխաւոր առաքելոց , որք
սին կոչեցան 'ի պողոսէ , ին էն պետրոս և
յովհաննէս . և ըստ նմին 'ի ժողովի առաքե-
լոց՝ որ յեմ , եղև յառաջեցուցիչ բանիցն
պետրոսի , և առաջարկուե պողոսի և բառ-
նաբայ՝ վս չստիպելոյ 'ի թլփատութի զհա-
ւատացելս , որ 'ի հեթանոսաց . և խորհրդ
գովնորին յակոբայ յաւելաւ այն պատուէր
ժողովոյն ազգել 'ի հոգւոյն սբյ , ին է՝ բայց
միայն 'ի կարեւորացս յայսցանէ 'ի բաց կալ ,
'ի զոհելոյ կոոց , 'ի մեռելաւոյ , և յարե-
նէ : Հայտնի է և երկուցմն կաթողիկէայց ,
զոր գրեաց սա ինքն յակոբոս եղբայր ին՝ լի
շնորհք հոգւոյն առ երկոտասան ազգս ինչի ,
որ 'ի սփիւռս հեթանոսաց :

Եւ զայնտոյգ գրուածս ըունելիս և ան-
ըունելիս , որք յիշին յանուն յակոբայ . որ
պատարագամատոյց եմսուցւոց՝ ը հիմնադ-
րութեն է գարծ նր . ընծային նմա և այլ
կարգաւորութիք անգիտելիք . յանուն նր
էր և պատմութի ինչքսի՝ իբրեւ աւետարան
երկ

երկբայելի , ճշմարիտ և սուտ աւանդութիւն
խառն՝ յօրինեալ յաննշան արանց յառաջին
դարս : (Յայս արգեօք հայի ասացեալն 'ի
մեծէն հերոնիմոսէ 'ի գիրսն յազագս եկե-
ղեցական մատենադրաց . * Լուսարանն
իսկ , որ կոչի լը երբայեցւոց , և զարդիս յի-
նէն յեղաւ 'ի յոյն և 'ի լատին բարձառ , ո-
րով և որոգինէս ստեպ վարի , յետ յարուհ
փրկչին պատմէ զայս ինչ . ,, Իսկ իմրն յոր-
ժամ զսինդոնն ետ ծառայի քահանային , ե-
մուտ առ յակոբ , և երևեցաւ նմա . քանզի
երդունեալ էր յակոբ ոչ ուտել զհաց 'ի ժամէ
անտի , յորում էարբ զբաժակն ին ('ի վեր-
նատան) , մինչև տեսցէ զնա յարուցեալ 'ի
մեռելոց ,, : Եւ փոքր մի զկնի գրի . ,, Լսէ
իմրն . բերէք սեղան , և հաց : Եւ առեալ
զհացն՝ օրհնեաց և եբեկ . և ապա ետ յա-
կոբայ արդարոյ , և ասէ ցնա . եղբայր իմ
կեր զհաց քո , զի յարեաւ որդին մարդոյ 'ի
ննջեցելոց ॥ : Եւ չիք ինչ անհաւատալի .
այլ գեղեցիկ միաբանի լը ասացելոցն 'ի պօ-
ղոսէ վո ին , թէ * յարեաւ 'ի մեռելոց ըստ
գրոց . և թէ երևեցաւ կեփայի , և ապա մե-
տասանիցն . . . ապա երևեցաւ յակոբայ , և
առաքելոցն ամենեցուն ॥ :

Վրէ եւսեբիոս և զայս ինչ (պարճ . եկեղ . Է .
18 , Է՛ 19) . * Եւ զաթոռն յակոբու , այն՝
որ առաջին ընկալաւ զեպսուծին 'ի փրկչէն
մերմէ և յառաքելոց անտի զեկեղեցւոյն ե-
րուսաղէմի , այն՝ որ էր եղբայր քմի՝ որպէս
և ասացեալ է 'ի գիրս , մինչև ցայսօր ժամա-

Ս.Օ.

նա

նակի պահեն յարգեն եղբարք՝ որ անդ են
 լը յաջորդութե կարգի . և ցուցանեն յայտ-
 նապս ամ մարդոյ , եթէ՛ առաջինքն , և եթէ
 որ մինչև ցայսօր ժամանակի , թէ որպիսի
 պատուով ունէին զարս սքս սիրելիս նյ :
 Իսկ յաղաքս պատուական նշխարաց սքն
 յակորայ առաքելոյ եղբոր նն բազում են
 բանք առ բազումս , զորս չէ՛ դիւրին միաբա-
 նել վր համանուն գոլոյ լը մեծին յակորայ
 զերեգեայ և լը յակորու ալփեայ : Տեսաք
 զաւանդութին հեգիսիսպոսի առ եւսեբ-
 եայ , թէ յակոր արդարն թաղեցաւ՝ ուր կա-
 տարեցաւ , մօտ ՚ի տաճարն . և անդ գոյր յի-
 շատակ գերեզմանի նր լը հերոնիմոսի նաև
 յետ աւերածոյ տաճարին : Հաւելու գրի-
 գոր տուրովնցի , թէ սա ինքն յակոր ար-
 դարն շինեալ էր իւր գերեզման ՚ի լեառն
 ձիթենեաց , և անդ ամփոփեալ էր զոսկերս
 սքն զաքարիայ (հօր յովհաննու մկրտչի) ,
 և սքն սիմէոնի (ծերունւոյ) . և թէ լը նո-
 սին եղան զկնի և ոսկերք իւր : Եւ լը այսմ
 գտանեմք ՚ի յայսմաւուրս ուրեք սրաբաց-
 ւոց և եգիպտացւոց նշանակեալ զայս բան
 ՚ի սկզբան գեկտեմբեր ամսոյ . * տօն փո-
 խադրուն մարմնոց՝ սքն յակորայ եղբոր նն ,
 և սքն սիմէոնի և զաքարիայ ॥ :

Բերէ և լեռն ալլատիոս ՚ի պատմութեանց
 եհմի , թէ * ոչ կարի հեռի է ՚ի ձորոյն յով-
 սափաթայ վանք սքն յակորայ նծեղբոր՝
 բնակեալ ՚ի հայոց ॥ . և այլք գրեն՝ թէ գե-
 րեզման նորուն յակորայ նն եղբոր՝ էր առ

ժի :

R

ժա .

ժամանակօք խաչակիր զօրաց՝ ախտատեղի
 'ի վր ճանապարհին , որ տանէր 'ի ձորն յով-
 սափաթու , և 'ի գերեզման անամօր կուտի՝
 որ 'ի գեթեմանի : Բայց որպէս գերեզման
 տիրամօրն էր թափուր՝ զի էր վերափոխել ,
 նոյնպէս և գերեզման յակօրաց ան եղբօր՝
 համարեալ էր իբր դատարկեալ . քանզի ա-
 սի , թէ յուստինոս կայսր՝ փոքրն կոչեցեալ՝
 և եին նր թագուհին սօփիա տունեալ իցեն
 փոխադրել յեէմէ՝ 'ի կոստանդինուպօլիս ըզ-
 նշխարս յակօրաց , զաքարիայ և սիմէոնի , և
 եգեալ 'ի տաճարն կանգնել յինքեանց յա-
 նուն նորին յակօրաց եղբօր ան . ուր բերեալ
 եղեն և նշխարք մօր նր մարիամա կղէտվ-
 պեան , ոնկ և սաղամէի մօր որդւոցն զբե-
 դեայ :

Բայն է զարմանալի , զի օնկ հաստատուն
 աւանդուի է ազգիս՝ թէ յեէմ՝ 'ի վանս օթյն
 յակօրաց եղբօր ան է գլուխ յակօրաց գեղե-
 դեան , նոյննկ և աւանդութի է աստիկաց-
 ւոց՝ թէ գլուխ երկոցունց առաքելոց յակօր
 անունանելոց իցէ առ նա . որոց ներեմք հառ-
 տատուն համարել զմին , իսկ զերկրորդն թա-
 զուլ ընդ երկայնութի՝ թէ որոյ յակօրաց
 իցէ . զի թէպէտե ինքեանք շփոթեն զյա-
 կօր առաքեալն ալփեան՝ ի յակօրու փոքր-
 կան , որ է եղբայր ան , բայց մեք չկարեմք
 շփոթել . զի ինչ ասացելոցս՝ այլ է յերկոցունց
 յակօր անունանելոց՝ 'ի թիւս երկոստասանից՝
 յակօր եղբայր ան գլուխ եթեանասնից . որ
 կոչի փոքրիկ , միանգամայն և մեծ . և յորա-
 մա

մանէ է շփոթելն ոմանց և զնշխարս սթյն
յակորայ զերեգեան , և յակորայ եղբոր
մն՝ որք անխտիր մեծ կոչին լը տեղւոյն . ևս
առաւել շփոթելն զնշխարս յակորայ եղբոր
մն լը յակորու ալփեան , զի և զսա փոքրիկ
կոչեն բազումք հանգոյն նմին . է՛ զի և ներ
բողաբանք մեծ անոճանեն նաւ զալփեանն :
Եւ այսպէս զգանազան նշխարս գլխոյ , կմ
աջոյ , և կմայլ ոսկերաց , որք կրեն զանուն
նթյն յակորայ ՚ի բիւմ տեղիս , են որ միում ,
և են որ միւսում ընծայեն յառաքելոց անտի
յակոր անոճանելոց . այլ այս չէ՛ ինչ , զի իւ
րաքանչիւրն է պատուելի և երկրպագելի ,
և ցուցանէ անպակաս զգորուի սքանչելեաց՝
որոց հաւատով մատչին առ նմ :

Եւ մեք կնքեսցուք զձառ սթյն յակորայ վայ
ելլուկան բանիւ՝ մեռափրատեսի յաղագս
կատարման նորա . * Հաւելլաւ սթն ՚ի սթս ,
վկայն ՚ի վկայս , յարդարս այն որ արդար
էր և անոճանիւր , առաջին յեմսունս մար
տիրոսական առեալ պսակ . վս զի ՚ի սարկու
ւազունս յառաջեաց ստեփաննոս , յառա
քեալս յակորոս զերեգեայ . և այժմ քահա
նայապետս զհետ ընթացաւ առաջին քահա
նայապետին քմի . և մարտիրոսն՝ զհետ նր՝ ,
որ ետ զարիւն իւր վս նմ թի : Եւ արդ քա
նիծն բազմազան պատկը նծափայելուչ քեզ
հիւսեցան , աշակերտի , քահանայապետի ,
արդարոյ , նծեղբոր , և մարտիրոսի . . . ՚ի
փառս հօր և որդւոյ և հոգւոյն սթյն ॥ :

Տրդոյ քէնյակտին՝ ասեն ցյակող . աղաչեմք
 զքեզ իմր, արգէլ զժողովուրդդ, զի ահաւսիկ
 մոլորեւ են առ յօ, թէ նա է քոն . խնդրեմք
 'ի քէն, հաճեա հաւանեցո՛ղ ամենեւեան՝ որ
 միանգամ եկեալ են 'ի տօն զատկիս վ'ս յօի .
 զի ամենեքեան անսամք քեզ . զի մեք իսկ
 վկայեմք քեզ և ամ ժողովուրդս, եթէ ար-
 դար ես, և ակն առնուլ դու ումք ոչ գի-
 տես . արդ դու հաճեա՛ հաւանեցո՛ղ զժողո-
 վուրդս զայս, զի մի մոլորեսցին վ'ս յօի . զի
 ամ ժողովուրդդ և մեք ամենեքեան յանձն
 առեալ հաւանիմք քեզ : Արդ եւ կաց դու 'ի
 վ'ի աշտարակի տաճարին . զի եղիցիս դու ե-
 րևելի 'ի վերուստ, և եղիցին բանք քո լսելի
 ամ ժողովրդեանդ առ հասարակ : () Ի վասն
 զատկին եկեալ էին ամ տոհմքն ի էլի, և հե-
 թանոսքն ի նոսին :

Հանին կացուցին զնա այնուհետև դպիրքն
 և փարիսեցիքն 'ի վ'ի աշտարակի տաճարին .
 աղաղակեցին և ասեն ցնա . ով արդար, ո-
 րում միայն պարտ և պատշաճ է մեզ ամենե-
 ցուն հաւանել և յանձն առնուլ . վ'ս զի ժո-
 ղովուրդս մօլորեւ է զկնի յօի՝ այն որ խաչե-
 ցան, ասա՛ մեզ, թէ ո՞ր դուռն է խաչեցե-
 լոյն յօի : Սխնի ետ 'ի ձայն բարձր բարբա-
 ռոյ, և ասէ . զի՞ հարցանէք դուք զիս վ'ս որդ-
 ւոյ մարդոյ . և նա աւանիկ նստի յերկինս
 ի աջմէ զօրութեն մեծի . և հանդերձեալ
 է նա գալ ի ամպս երկնից :

Եւ իբրև բազումք 'ի Լոռայց հաստատեցան
 'ի հաւատս, և փառաւոր առնէին զամբ վ'ս
 վկայ-

վկայութեն յակովբու , և ասէին , օրհնուի
 օրդուոյ դաւթի , յայնժամ դպիրքն և փարիւ
 սեցիքն ասէին առ միմեանս . չարիս դործե-
 ցաք , զի տոճաք տալ յակօբայ վս յնի զայս
 պիտի վկայութիս . այլ ելցո՛ւք և ընկեացուք
 զնա անտի , զի երկկ'ցեն և ոչ հաւատասցեն
 նմա : Եղաղակեցին և ասեն . ո՛հ ո՛հ և ար-
 դարն մոլորեցաւ : Եւ լին զառածն եսայ-
 եայ . բարձցո՛ւք կմ կտպեացո՛ւք զարդարն ,
 զի դժուարի եղև մեզ . այսուհետև զարդիւնս
 գործոց իւրեանց կերիցեն :

Եւ լին այնուհետև , և արկին վերուստ 'ի վայր
 զարդարն . և ասեն այր ցընկեր . քարկոծե-
 ցո՛ւք զյակոբ արդարն . և սկսան քարկոծել :
 Բանգի իբրև անկաւ , ո՛չ մեռաւ անդէն , այլ
 շրջեցաւ , և ծունր եգ , և ասէ . ինդրեմ 'ի
 քէն ձոր ձծ հայր ձմի , թող սոցա , քանզի
 ո՛չ գիտեն՝ զինչ գործեն : Եւ մինչդեռ նոքա
 քարկոծէին , մի 'ի քահանայից անտի՝ ռեքաբ
 կոչեցեալ , (և կարծեցեալ ըստ նախնեաց՝
 յորդուոցն ռեքաբայ ռաքաբիմեանց վկայե-
 լոցն յերեմիայ մարգարէէ՝) աղաղակեաց և
 ասէ . լուռ լերուք , զինչ գործէք , յաղօթս
 կայ 'ի վի՞ ձեր արդարդ : (3)

Եւ մի 'ի նոցանէն էառ 'ի թափէ միոջէ (ք
 ոմանց , էառ թափիչ ոմն) զտոփանն , որով
 զհանդերձն տոփէր , և եհար զգլուխ արդա-
 րոյն . և այնպէս վկայութի կատարեցաւ ե-
 րանելին յակոբոս . և թաղեցին զնա անդէն
 'ի տեղւոջն . և մինչև ցայսօր ժամանակի շի-
 րիմն նք կայ առ կողմն տաճարին՝ ասէ հեգի
 սիպ .

նիպպոս : Օ այս անձ հաստատէ և կզեմէս
աղեքսանդրացի :

Ի վր բերէ եւսեբիոս , թէ այնչափ անուշա-
նի էր երանելին յակովբոս արդարութե իւ-
րով , մինչ զի և ի հրէից անտի իմաստունքն
ասելին , թէ այս պատճառք եղեն , զի նոյն
ժամայն զինի կատարման նորա հետ ը հետ
եկն վեսպասիանոս ի վր եմի . և այն անձ
անցք վս այնորիկ էանց ը նոսա , զի հեղին
զարիւն արդար յակոբայ արդարոյ . վս զի
ոչ կամէին ասել թէ վս արեանն քաի եղև ,
որոյ վկայ էր արդարն յակոբ : Օ նոյն յայտ
առնէ և ասելն յովսեպոսի այսպէս . * Եւս
անցք անցին ը հրէայոս վս վրիժուն յակով-
բու արդարոյ , որ էր եղբայր յի՛քս կոչեցե-
լոյ . զի արդար էր նա գլխովին , և հրէայքն
սպանին զնա . Եւ և միւսանգամ գրէ , թէ
չար թուեցաւ հեզոց և օրինապահաց այս
գործ արիւնհեղութե , որ եղև հրամանաւ
անանոսի . վս ամբաստան եղեն վնմանէ առ
արքայ ագրիպպաս և առ ալբիանոս դատա-
ւոր . և ընկեցին զնա ի քահանայապետութե ,
մինչև լցել էր զտարին : Օ այս անձ յառաջ
բերէ եւսեբիոս , և յետնք բազումք ի հարց
և ի վիճարաց . և ս առաւել սարգիս ի վերջ
Բէն . Թղթ . յաի :

Երգ՝ եղև կատարումն սթյն յակոբայ առա-
քելոյ եզբոր ին յամի ան 60 , յերեսներորդ
ամի եմսութե իւրոյ , յաւուրս զատկի , ոմ
կարծի՝ ի 25 մարտի . ը որում որոշ դնեն
հին վկայագիրք ոմանք ի հռովմայեցուց :
Իսկ

Եւ թոճեալն մեր զնա ը դաւթի 'ի վերջին
աւուրս գեկտեմբերի , հայի յընարուծի նր
յեպտուի եէմի . ը որում և հին տօնացոյցք
հռովմայեցւոց ըստ հերոնիմեան վկայաբա-
նդէ՝ դնեն 'ի գեկտեմբերի 27 . զայս տօն
յիշատակի նր , * Ձեռնադրութի սթյն յա-
կոբայ եղբօր տն , օր առաջին 'ի հրեից՝ եպա
կարգեցաւ յառաքելոց յեէմ ։ (4)

Հայտնի է և 'ի գործոց առաքելոց , զի սթն
յակոբոս իբրեւ առաջնորդ եէմի և իբրեւ եղ-
բայք տն էր մի 'ի գլխաւոր առաքելոց , որք
սիւն կոչեցան 'ի պօղոսէ , իմ են պետրոս և
յովհաննէս . և ըստ նմին 'ի ժողովի առաքե-
լոց՝ որ յեէմ , եղև յառաջեցուցիչ բանիցն
պետրոսի , և առաջարկուե պօղոսի և բառ-
նաբայ՝ մի չստիպելոյ 'ի թլփատութի զհա-
ւատացելն , որ 'ի հեթանոսաց . և խորհրդ
գովնորին յակոբայ յաւելլաւ այն պատճէր
ժողովոյն աղգել 'ի հոգւոյն սթյ , իմ է՝ բայց
միայն 'ի կարեորացս յայսցանէ 'ի բաց կալ ,
'ի զոհելոյ կոոց , 'ի մեռելութեայ , և յարե-
նէ : Հայտնի է և իմուղթն կաթուղիկեայց ,
զոր գրեաց սա իմքն յակոբոս եղբայր տն լի
չնորհօք հոգւոյն առ երկոտասան աղգս իէլի,
օր 'ի սփիւռս հեթանոսաց :

Իմուղ զանատոյգ գրուածս ըունելիս և ան-
ըունելիս , որք յիշին յանուն յակոբայ . որ
պատարագամատոյց եէմսցւոց՝ ը հիմնաբ-
կութեն է գործ նր . ընծային նմա և այլ
կարգաւորութիք անգիտելիք . յանուն նր
էր և պատմութի ինչ քսի՝ իբրեւ աւետարան
երկ

Երկրայելի , Ճմաբիտ և սուտ աւանդիւք
 խառն՝ յօրինեալ յաննշան արանց յառաջին
 դարս : (Եւս արգեօք հայի ասացեալն 'ի
 մեծէն հերոնիմոսէ 'ի գիրսն յազագս եկե-
 ղեցական մատենագրաց . * Լ'ւետարանն
 իսկ , որ կոչի լը եբրայեցւոց , և զարդիս յի-
 նէն յեղաւ 'ի յոյն և 'ի լատին բարբառ , Ե-
 րով և որոգինէս ստէպ վարի , յետ յարուե-
 փրկչին պատմէ զայս ինչ . , , Իսկ նորն յոր-
 ժամ զսինդոնն ետ ծառայի քահանային , և
 մուտ առ յակոբ , և երևեցաւ նմա . քանզի
 երդոճեալ էր յակոբ ոչ ուտել զհաց 'ի ժամէ
 անտի , յորում էարբ զբաժակն նոն ('ի վեր-
 նատան) , մինչև տեսցէ զնա յարուցեալ 'ի
 մեռելոց , , : Եւ փոքր մի զկնի գրի . , , Լ'սէ
 նորն . բերէք սեղան , և հաց : Եւ առեալ
 զհացն՝ օրհնեաց և եբեկ . և ապա ետ յա-
 կոբայ արդարոյ , և ասէ ցնա . եղբայր իմ
 կեր զհաց քո , զի յարեաւ որդին մարդոյ 'ի
 ննջեցելոց ॥ : Եւ չիք ինչ անհաւատալի .
 այլ գեղեցիկ միաբանի լը ասացելոցն 'ի պօ-
 ղոսէ վո նոն , [Թէ * յարեաւ 'ի մեռելոց ըստ
 գրոց . և [Թէ երևեցաւ կեփայի , և ապա մե-
 տասանիցն . . . ապա երևեցաւ յակոբայ , և
 առաքելոցն ամենեցուն ॥ :

Դրէ եւսեբիոս և զայս ինչ (պատմ . եկեղ . է .
 18 , է՛ 19) . * Լ'յլ զա[թոռն յակոբու , այն՝
 որ առաջին ընկալաւ զեպսու[թիւն 'ի փրկչէն
 մերմէ և յառաքելոց անտի զեկեղեցւոյն ե-
 րուսաղէմի , այն՝ որ էր եղբայր քոն՝ որպէս
 և ասացեալ է 'ի գիրս , մինչև ցայսօր ժամա-

Ժ.Օ.

նա

նակի պահեն յարգեն եղբարք՝ որ անդ են
 լը յաջորդութե կարգի . և ցուցանեն յայտ-
 նանքս ամ մարդոյ , եթէ առաջինքն , և եթէ
 որ մինչև ցայսօր ժամանակի , թէ որպիսի
 պատուով ունէին զարս սէս սիրելիս նյ :
 Իսկ յաղաքս պատուաւորն նշնարաց սէջն
 յակորայ առաքելոյ եղբոր նմն բազում են
 բանք առ բազումս , զորս չէ դիւրին միաբա-
 նել վս համանուն գօլոյ լը մեծին յակորայ
 զերեդեայ և լը յակորու ալփեայ : Տեսաք
 զաւանդութին հեգիսիսպոսի առ եւսեբ-
 եայ , թէ յակոր արդարն թաղեցաւ՝ ուր կա-
 տարեցաւ , մօտ ՚ի տաճարն . և անդ գոյր յի-
 շատակ գերեզմանի նր լը հերոսիմոսի նաև
 յետ աւերածոյ տաճարին : Հաւելլու գրի-
 գոր տուրովնեցի , թէ սա ինքն յակոր ար-
 դարն շինեալ էր իւր գերեզման ՚ի լեառն
 ձիթենեաց , և անդ ամփոփեալ էր զոսկերոս
 սէջն զաքարիայ (հօր յովհաննու մկրտչի) ,
 և սէջն սիմէմնի (ծերունւոյ) . և թէ լը նա
 սին եղան զկնի և ոսկերք իւր : Եւ լը այսմ
 գտանեմք ՚ի յայտմաւուրս ուրեք արաբաց-
 ւոց և եգիպտացւոց նշանակեալ զայս բան
 ՚ի սկզբան դեկտեմբեր ամսոյ . * տօն փո-
 խադրուն մարմնոց՝ սէջն յակորայ եղբոր նմն ,
 և սէջն սիմէմնի և զաքարիայ :

Բերէ և լըռն ալլատիոս ՚ի պատմութեանց
 եհմի , թէ * ոչ կարի հեռի է ՚ի ձորոյն յով-
 հափաթայ վանք սէջն յակորայ նմեղբոր՝
 բնակեալ ՚ի հայոց . և այլք գրեն՝ թէ գե-
 րեզման նորուն յակորայ նմն եղբոր՝ էր առ

ԺԼ

R

Ժա

ժամանակօք խաչակիր զօրաց՝ ախտատեղի
 'ի վր ճանապարհին , որ տանէր 'ի ձորն յով-
 տափաթու , և 'ի գերեզման անժամօր կուտի՝
 որ 'ի գեթսեմանի : (Եւ այց որնչս գերեզման
 տիրամօրն էր թափուր՝ զի էր վերափոխել ,
 նոյնպէս և գերեզման յակորայ տն եղօր՝
 համարեալ էր իբր դատարկեալ . քանզի ա-
 սի , թէ յուստինոս կայար՝ փոքրն կոչեցեալ՝
 և կին նր թագուհին սօփիա տուեալ իցեն
 փոխադրել յեմէ՝ 'ի կոստանդինուպօլիս ըզ-
 նշխարս յակորայ , զաքարիայ և սիմէոնի , և
 եգեալ 'ի տաճարն կանգնել յինքեանց յա-
 նուն նորին յակորայ եղօր տն . ուր բերեալ
 եղեն և նշխարք մօր նր մարիամն կղէօվ-
 պեան , ուղ և սաղոմէի մօր որդւոցն զերե-
 դեայ :

Եւ յայն է զարմանալի , զի օղ հաստատուն
 աւանդուի է ազգիս՝ թէ յեմէ՝ 'ի վանս սքն
 յակորայ եղօր տն է գլուխ յակորայ զերե-
 դեան , նոյննչ և աւանդութի է օպանիաց-
 ւոց՝ թէ գլուխ երկոցունց առաքելոց յակոր
 անունեւոց իցէ առ նո . որոց ներեմք հաւ-
 տատուն համարել զմին , իսկ զերկրորդն թու
 զուլ ընդ երկրայութի՝ թէ որոյ յակորայ
 իցէ . զի թէպէտև ինքեանք չփոթեն զյա-
 կոր առաքեալն ալփեան՝ ի յակորութի փոքր-
 կան , որ է եղբայր տն , բայց մեք չկարեմք
 չփոթել . զի ինչ ասացելոցս՝ այլ է երկոցունց
 յակոր անունեւոց՝ 'ի թիւն երկոսասանից՝
 յակոր եղբայր տն գլուխ եօթանասանից . որ
 կոչի փոքրիկ , միանգամայն և մեծ . և յորս
 մա

մանէ է շփոթեւն ոմանց և զնշխարս սքն
յակորայ զեբեդեան , և յակորայ եղբոր
նա՛ որք անխտիր մեծ կոչին ի տեղւոյն . ևս
առաւել շփոթեւն զնշխարս յակորայ եղբոր
նա՛ ի յակորու ալփեան , զի և զսա փոքրիկ
կոչեն բազումք հանգոյն նմին . է՛ զի և ներ-
բողաբանք մեծ անունանեն նսե զալփեանն :
Եւ այդպէս զզանազան նշխարս գլխոյ , կմ
աջոյ , և կմայլ ոսկերաց , որք կրեն զանուն
նա՛ յակորայ 'ի բնի՛ տեղիս , են որ միում ,
և են որ միւսում ընծայեն յառաքելոց անտի
յակոր անունանելոց . այլ այս չէ՛ ինչ , զի իւ-
րաքանչիւրն է պատուելի և երկրպագելի ,
և ցուցանէ՛ անպակաս զգորուի սքանչելեաց՝
որոց հաւատով մատչին առ նա :

Եւ մեք կնքեսցուք զձառ սքն յակորայ վայ-
ելլոկան բանիւ՝ մետափրատեսի յաղագս
կատարման նորա . * Հաւելլաւ սքն 'ի սքն ,
վկայն 'ի վկայս , յարդարս այն որ արդար
էր և անունիւր , առաջին յեմպունս մար-
տիրոսական առեալ պսակ : Վս զի 'ի սարկու-
ւադունս յառաջեաց ոտեփաննոս , յառա-
քեալս յակորոս զեբեդեայ . և այժմ քահա-
նայապետ զհետ ընթացաւ առաջին քահա-
նայապետին քնի . և մարտիրոսն՝ զհետ նր՛ ,
որ ետ զարիւն իւր վս նմա՛նի : Եւ արդ քա-
նիօն բազմազան պսակք նծափայելուչք քեզ
հիւսեցան , աշակերտի , քահանայապետի ,
արդարոյ , նծեղբոր , և մարտիրոսի . . . 'ի
փառս հօր և որդւոյ և հոգւոյն սքն ॥ :

XX

Ծ Ա Ն Օ Թ Ո Ւ Թ Ի Ի Ն Ք :

(1) **Ք**աջիկ քննուք հաստատե հենարենիոս բոլլան, դեան ըգէմսովորական կարծեաց յեանոց յարեմեալց՝ թէ յակոբ արդարն ոչ է մի յերկոտասանից . տես աստ յառանձին յօդ . ք . մեկագրեալ , * Պատճառք՝ որովք ,, հաստատի , թէ այլ է նր առաքեալն յակոբ ալփեայ , , մի յերկոտասանից , և այլ սքն յակոբոս՝ առաջին եմպ ,, եէմի , մականունանեալն եղբայր մն || . որում չունիմք մեք կարօտութի . զի այսպէս ծանեան և ճանաչեն միշտ արեւելեանք : Թո՛ղ զի այսու ստոյգ դրութի կարօղ լի նին քննիչք մեկնեւ ոչ միայն զայլ կարեւոր բանս , այլ և զյաճախութի նշխարաց գտելոց յանուն սքյն յակոբայ առաքելայ :

(2) **Մ**ի դք զարմասցի , եթէ նախնիք հասարակօրէն որ գի յովսեփայ Թաճհօր կոչեն զյակոբ զկոչեցեալն եղբայր մն և զեղբարս նր . վն զի պարզապէս յայն հային , զի յաւատարանի եղբարք յնի կոչին . այլ յայտ է թէ՝ ուն յովսեփ հայր կոչի յնի Ե կարծելոյ ամբոխին , ևս առաւել Ե սովորուն ամբոխին՝ մերձաւորք յնի կոչելն եղբարք նր . բայց թէ չէին իրօք եղբարք նր , և ոչ որդիք յովսեփայ , այլ հօրեղբօրորդիք և մօռաքեւորդիք յնի , յայտ է անտի՝ զի մայր նց մարիամ քոյր անուանեալ մօր մն , որ և միւս մարիամ՝ յակովթայ և յովսեփ կոչեցեալ , ոչ էր կին յովսեփայ , այլ՝ եղբօր նր կղէտկ պայ . Ե որում պարզապէս մարիամ կղէտկայ ասի . զոր ամենեքին խմանան՝ ի նախնեաց և այսր՝ կին կղէտկ պայ : Թողից ասել , թէ ոչ ինիք հաւանելի է ունել յովսեփայ զայլ կին , ուր սահմանեալ էր յոյ լինել խօսնայր և հաւատարիմ պահապան և անախտ փեսայ անարատ կոյս Թաճանի , վն բարւոք գրէ մեծն հերոնիմոս . ի գիրսն . յւ եկեղ . Գաթնագր . գւ 2 . * Յակովթոս՝ ,, որ կոչի եղբայր մն , մականուն արդար , որդի՝ ուն ,, ոմանք կարծեն , յովսեփայ՝ յայլմէ կնոջ . և ուն ինձ ,, Թո՛ղ ի մարիամու քեռ մօր մն , զոր յիշ յովհաննէս || .

. ևն .

Եւ : Եւսեբիոս զկղէովպաս կոչէ ի՛յոս յնի . ք հօրեղ-
բայր , կմ մօրեղբայր , ք քեռի . վնյ և չէ ինչ , եթէ որ-
գիւք նր՝ եղբարք կոչեացին յնի : Բայց այս ինչ ստոյգ
երեւի , զի յակոբ արդարն ՚ի մէջ եղբարց իւրոց էր . ա-
ռաւել ընտանեակ սիրելի յնի իբրեւ եղբայր հարազատ .
մինչ զի լը իմուամ բանի ինքնին արն ետ նմա զայն անուռն
օվ լիա կմ էվ լիա , ք արդար . զի էր այր արդար՝ որնպս
զածահայր անուանեալն յովսէփ :

Արեւմտեան քննիչք չուներով տեղեկութի զհանդիսա-
ցեալ ձայնէ արեւելեայց օվ լիա կմ էվ լիա , և հայելով
ի կրկին նշանակուի նորին՝ զոր դնէ եւսեբիոս . ք ար-
դար , և պարիսպ ժողովրդեան , կամեցան ոմանք ըն-
թեռնուլ օվ լիա , որ առաւել կարէ նշանակել պարիսպ-
բայց իրաւամբք ՚ի վր բերէ վաղեմիոս քննիչ եւսեբեայ ,
թէ ուր նման նմին օվ լիա ընթեռնուռն և եպիփան ՚ի հէթ .
հէ . և յովիոս միայնակեաց և հառափինոս , և դարձեալ
նաւ օֆլիա նշանակէ պարիսպ ժողովրդեան , վնյ պարտ
է անփոփոխ պահել զընթերցուածն եւսեբի օվ լիա .
որնպս և հայ թարգմանն իբրեւ յայտնի ինչ թարգմանէ՝
արդար , և արդարուռն նր՝ պարիսպ ժողովրդեան :

(3) . Քահանայն՝ որ ասի լինել յորդուց ռեքարայ յեւ-
տակելոյ յերեմիայ մարդարէէ , կրէ լը ոմանց զգծուա-
րութի , զի որդիք ռեքարայ կարծին լը նց մագիանա-
ցիք՝ օտարք ՚ի զեւտական ազգէ քահանայից . որ չէ
ստոյգ , այլ ՚ի վրանաբնակ գոլոյ նց արդեօք առեալ .
վնյ ընտրելի համարին զանեւն եպիփանու ՚ի հէթ . հէ ,
թէ որ ասացն զայս բան , լուռ լերուք կմ հանդարտե-
ցէք , զի՛ գործէք Եւ , էր շմաւոն որդի կղէովպայ . բայց
և այս տանի զվէճ , մի՛ զի էր նա եղբայր նորուն յակո-
բայ արդարոյ , և յաջորդ նր յաթուռն եէմի , վնյ ոչ զօ-
րէր բան նր ՚ի ջատագովութի եղբօրն . և միւս ևս՝ զի և
սա ոչ էր քահանայ զեւտացի , այլ յազգէ յուգայ , և քա-
հանայ նոր օրինաց :

(4) Չայտոսիկ հաստատէ հենսքենիոս ՚ի քրոնիկոնէն
եւսեբեայ կամ հերոնիմոսի , ՚ի վր բերելով այսպէս .
* Ըստ այսմ հառուի հովուեաց զեկեղեցին եէմի յակոբ
,, ամս 7 , և ամիսս իբր 3 . իմն՝ ձեռնագրեալ յետ համ
,, բարձման ան ՚ի 27 . դեկտ . ՚ի հիւպատոջն երկուց գե-
,, մինեանց յամի հասարակ թուականի ան 29 . (այն է

„ամ ծննդեան ան . 34) . և սպանեալ 'ի զատկի' 60 է
 „ բորդ ամի ան : Հոնդիսական յիշատակ ձեռնագրուէ
 „ սքին յակարայ հռչակի 'ի հին եկեղեցական դիրս պաշ
 „ տամանց 'ի 6. կազանդից յուշվարի , 39 'ի 27. դեկտ ...
 „ Բայց քանզի նոյն օր 27. դեկտ. նուէրեալ է (առ լա
 „ տինս) սքին յովհաննու առաքելոյ և աւետարանչի ,
 „ և յաջորդ օրն՝ սքց անմեղ մանկանց կոտորելոց փո
 „ խանակ քոյի , Հոնդիսական յարգութի այդր ձեռնա
 „ գրուէ սքին յակորայ փոխագրեցաւ 'ի 29. դեկտ. յէ
 „ կեղեցին մեդիոլանու՝ լո կանոնի և լո կարգաւորուէ
 „ սքին ամբրոսիոսի եպոսի || : Իսկ կատարումն նր քան
 „ զէ եղև 'ի զատկի , առ չատինս եղևալ էր նախ 'ի 25 .
 „ մարտի . այլ յետոյ սովորական եղև աօնել զնա զոյգ չ
 „ փիլիպպոսի առաքելոյ 'ի մայիսի 1. համարելով նոյն չ
 „ յակորայ աղփեան : Յորոց քաջ իմանաս , Թէ գեղեցիկ
 „ խորհրդով գնի 'ի մեղ աօն յակորայ եղբօր ան 'ի վերջ
 „ կոյս գեկտեմբերի չ անահորն դաւթի :

Տ Օ Ն Ա Ր Ի Ո Յ Ն

Ստեփաննոսի 'Լախավկային :

Հ . դէկ . 26 . և յոանվար . 7 : Յ . դէկ . 27 :
 Ի . դէկ . 26 : Ղաւղնո . Բ . 'ի պրոկդէ և յեկ-
 ընայ : Ղաւղնո . Օ . յայլոյ 'ի նախնեաց : Սա-
 ռիոս 'ի նեապոլիոյ և 'ի դափանոսի : Տեապար-
 ճաւոր . 112 (1) :

ՊԱՆԿ ԵԿԵՂ ԵՑԻՈՅ
 անդրանիկն մարտիրոսաց , նա-
 խավկայ՝ իմ առաջին մարտիրոս ,
 և նախառարկաւադ , իմ առա-
 յինն յեօթանց սարկաւազաց ընտրելոյ յա-
 ռաքելոյ , այր լի հաւատով և հոգւով ոքով ,
 լի շնորհօք և զօրութիւն , և հրեշտակակերպ
 տեսլեամբ , մեծն Ստեփաննոս , որ և ստե-
 փանոս , (լի այլոց սղէփանոս , կամ՝ ըսդի-
 ֆան , իմ է պսակ , կի՞ զարդ գլխոյ՝ եթէ՛ յա-
 կանց պատուականաց , և եթէ՛ յանթառամ
 ծաղկանց , կի՞՛ի մշտադալար դաքնեաց հիւ-
 սեալ .) յորովայն է ընտրեալ՝ գտաւ դրօշա-
 կսկիր խաչին քոի , կի՞ զինակիր զօրագլխին
 հաւատոց յոի , և պարագլուխ նմ՝ սքց ադ-
 եամբ նահատակելոյ . գերագոյն քան ըզ-
 վկայեալն 'ի հնումն 'ի վր՝ շնմարտութե
 R 4 մով

մովսիսաւանդօրինաց, և նախաշաւիղ ամփկայից յօրէնս շնորհաց . հարազատ և ճշմարիտ աշակերտ քօի նյ մերոյ, և հետեօղ հետոց նր, ոպ նախասարկաւադ՝ ք առաջին պաշտօնեայ քահանայապետին յաւիտենից պատարագելոյ՝ ի վր խաչին՝ ի փրկուի Յի, և նախավկայ ճշմարտութե նր, եթէ յո է քօ որդի նյ . որով և եղև յետ քօի ճանապարհ վկայից, նախաշաւիղ և օրինակ բարեաց՝ անթիւ բազմուե մարտիրոսաց՝ սկսել յառաքելոց և յաշակերտաց . զի և ինքն իսկ էր աշակերտ՝ և առաքեալ՝ ի թոճոյ եօթա-
նասնից :

Սորին վա ամ եկեղեցիք քրիստոնէից ի սկզբանէ և այսր մեծապէս շքով հանդիսի տօնախմբեն զյիշատակ փառաւորեալ վկայուե նր . զոր և նախ զառաջինն գտանեմք վկայ անուանեալ, այն է ի յունականին մարտիրոս, և ի այլոց շահապ կմ շէհի, ի սքյն պօղոսէ՝ որ եղև արդիւնք արեամբ կատարման նախաւ վկայիս, յասելն նորա առ նր . (Գործ . ԻԲ . 20) . * յորժամ հեղոյր արիւնն ստեփանոսի վկայիքո (ի բնագրին՝ մարտիրոս), ես ինքն էի՝ որ ի վր կայի, և կամակից լինէի սպանման նր, և պահէի զհանդերձս սպանողայն նր ॥ : Իպ և ամ հարք և վիպք բազմադիմի գովութիւ հռչակեն զներբողեան սքյն. ստեփաննոսի . յորս պանծալի են ներբողական ճառք սքյն եփրեմի, սքյն պրոկղի, սքյն գրիգորի նիւսացւոյ, սքյն օգոստինոսի, սքյն պետրոսի դամիանոսի, այլովքն հանդերձ :

Իսկ

Իսկ պատմութի կատարման նի՞ , որ ճոխա-
գոյն ճառի հանդերձ հրաշալի անժառանգութեան իւրոյ 'ի սիւն զուկայ 'ի
գործս առաքելոց , ուղիղ համառօտեալ տե-
սանի 'ի յայսմաւորս մեր՝ օրինակ զայս :
'Երազմկայն քի սիւն Ստեփաննոս էր յե-
թանասուններկու աշակերտացն քի : Եւ
յետ իջման հոգւոյն սիւն 'ի դասս առաքե-
լոցն սիւն , 'ի բազմանալ աշակերտացն հաւա-
տացելոց՝ պետրոս վիմն հաւատոյ՝ միաբա-
նութիւն ալ առաքելոցն երկոտասանից ձեռ-
նադրեաց զսիւն ստեփաննոս և զայլ վեց ըն-
կերս նի՞ սարկաւազունս (որ յունարէն ասի
տիագոնոս , ի՞նչ պաշտօնեայ . որիս և 'ի մեզ
սարկաւազն է իբր սպասարկու աւագ ,) 'ի
տնտեսութի որբոց և այրեաց : Եւ էր սիւն
ստեփաննոս լի հոգւովն սիւն , և համարձա-
կութիւն քարոզէր զբանն իւր . և խոտագոյն
յանդիմանեալ կշտամբէր զհակառակորդս
յօրինաց և 'ի մարգարէից . և առնէր նշանս
և արուեստս մեծամեծս 'ի ժողովրդեանն :
Իսկ տիրասպան հրէայքն լցեալ նախանձութեան
կալան զստեփաննոս , և ածին յատեան . և
կացուցին սուտ վկայս , որք ասէին , թէ
լուաք 'ի դմանէ՝ որ խօսէր զհայհոյութի 'ի
մովսէս և յիւր : Եւ տեսին զերեսս նի՞ լու-
սապայծառ իբրև զհրեշտակի : Եւ նա անձի-
մաստ բանիւք սկսաւ յարարահամէ , և պատ-
մեաց կարգաւ զիմա՝ բանս մարգարէիցն՝ որ
վի՞ քի . և ասէր ցհրէայսն . դուք հանապազ
հոգւոյն սիւն հակառակ կայք . և հարքն ձեր
սպա-

սպանին զմարդարէսն , և դուք զմը մար-
դարէիցն :

Եւ լուեալ զայս՝ զայրացան 'ի տիրոս իւր-
եանց , և կրճատեցին զառարմունս իւրեանց
'ի վ' չնք : Եւ նա հայեցեալ 'ի վեր՝ ետես
զերկինս բացեալ , և զյն՝ զի կայր լէ աջմէ
նյ . աղաղակեաց և ասէ . ահա զոր դուք
խաչեցիք և սպանիք , նա յարուցեալ կայ լէ
աջմէ նյ . (իսկ յոսին կալն յօր 'ի տեսլեան
անգ՝ յայտ առնէր լն Ծք վ' Դպաց , թէ երևե-
ցաւ ռն թաղաւոր և զօրագլուխ հանդիսա-
դիր վկայուէ ստեփաննոսի , 'ի զօրացուցա-
նել զնա որնս խրախուսելով 'ի մարտ , և 'ի
ցուցանել նմա զպատրաստել պահն և ըզ-
բարբիռնն յաղթութե վ' մարտիրոսական
հանդիսին) :

Եւ զայս լուեալ՝ խցին զականջս իւրեանց .
և գիմեցին առ հասարակ 'ի վ' չնք . և հա-
նեալ արտաքոյ քաղաքին՝ քարկոծ առնէին
զստեփաննոս . որ կարդայր և ասէր , ինչ
ընկալ զոգի իմ : Եւ ծուներ , և աղաղակեաց
'ի ձայն բարձր , տէր մի համարիր . դոցա զայս
մեզս . և զայս ասացեալ ննջեաց , և աւան-
դեաց զհոգին իւր առ ան , և սօզոս էր կա-
մակից սպանման նք , որ զկնի պօղոս անուա-
նեցաւ , և 'ի վերուստ կոչեցաւ յառաքելու-
թի՝ առաւել աղօթիւք սքյն ստեփաննոսի :
Եւ եղև յաւուր յայնմիկ (ասէ գիր) հալա-
ծումն մեծ 'ի վ' եկեղեցւոյն յեհմ . և ամե-
նեքեան ցրուեցան 'ի գեօղս հրէաստանի և
'ի սամարիա բաց յառաքելոցն . և բարձին
զստե-

զստեփաննոս արք երկիւղածք , և արարին կոծ մեծ 'ի վր նր : { }որ յաւելու յայսմաւուրքն , թէ սպանին յաւուր յոյնմիկ և զնիկանովք բնկեր սթյն ստեփաննոսի , և զայլ բազմուի 'ի հաւատացելոց . որ պարտի վինել գմնէ յետ քանի մի աւուրց . ըստ որում և պողոս վկայէ զանձնէ յատենին փեստոսի և ագրիպպայ , թէ * զբազումս 'ի սթյն եւ բանտար գել առնէի , 'ի քահանայապետիցն առեալ իշխանութի . և զսպանելոցն նոյ բերէի համար || :

Իսկ զստեփաննոս թաղեցին ը վկայադրաց՝ գամաղիէլ վրդն պողոսի (ը ոմանց՝ և նորուն իոկ ստեփաննոսի) , և եղբայրն գամաղիէլի նիկողեմոս 'ի ծածուկ աշակերտ յոյ՝ յադարակի իւրեանց . և ինքեանք ևս 'ի մեռանիլն իւրեանց թաղեցան մերձ սթյն ստեփաննոսի նախավկային քոի . որեպ և որդին գամաղիէլի արիբաս դպիր . և յետ ժամա նակաց յայտնեցան նշխարք ամենեցուն սոյ 'ի ձեռն դունկիանոսի երիցու . և հայրապետն եհմի յովհան տարաւ եդ պատուով 'ի սթյն սին . և յետոյ տարան 'ի կոստանդինուպոլիս . ուստի փոխադրեցաւ յարեմաւոս 'ի վենետիկ . այլ զայսցանէ գրեցորք 'ի կարգիս՝ ըստ աւանդութե ճառքնտրին մերոյ և այլ մատենագրաց փոքր մի ճոխագոյն :

Գիւտ նշխարաց սքն Ստեփաննոսի :

Ն . Դէկ . 26 : Է . օգոստ . 2 : Նաւերն . 0 .
 ԾԾԸ = ԾԷԴ : Սարիոս . օգոստ . 3 : Բարոնիոս .
 յաի 415 . և այլ : Սրդէս և 'ի Գործս օգոստինո-
 սի . հաս . Է . 'ի վերջն :

Ի Ժամանակս ԹէրուԹէ Թէոդոսի փոքու-
 որդւոյ արկադեայ յարևելս, և ռնորիոսի եղ-
 բօր արկադեայ յարևմուտս, և պատրիար-
 գուԹէ սքն յովհաննու եհմի հայրապետի,
 քահանայ ոմն նք՝ անուն նր ղուկիանոս, ե-
 րէց էր եկեղեցւոյն, որ 'ի գիւղն եհմի՝ կո-
 չեցեչ կափարգամաղայ, ցմ գիւղ գամաղիէ-
 լի՝ քսան վտաւանաւ կմ մղոնաւ հեռի յե-
 րուսաղեմէ . և եղև յերրորդ աւուր դեկտեմ-
 բերի՝ որ օր էր ուրբաթ, 'ի ննջել քնչիկն լը
 սովորուԹէ 'ի տեղւոջ մկրտարանի՝ 'ի պահ-
 պանուԹի եկեղեցւոյ, յառաջին պահու գի-
 շերոյն՝ այն է յերրորդ ժամու, տեսանէ 'ի
 զարմացման՝ կէս արթուն և կէս 'ի քուն,
 այր մի ծեր, երկայն հասակաւ, ալևոր եր-
 կայնամօրուս, իբրև քահանայ պատուական՝
 զգեցեչ նափորտ սպիտակ, և 'ի նմա շինգղ
 ոսկի ականակապ՝ վերագրեչ ունելով զնշան
 տրունական խաչին . և 'ի ձեռին նր գաւա-
 ղան ոսկի . և խԹեալ նովաւ զաջակողմն ե-
 րիցուն՝ ձայնեաց զնա երիցս յանուննէ . ղու-
 կիանէ՝ ղուկիանէ՝ ղուկիանէ . և ասէ ցնա
 հելլենացի բարբառով . երԹ 'ի քաղաքն հե-
 ղիու

դիու (այն է եէմ) , և ասա ենյսին յովհան-
նու . մինչև ցերթ փակեալ կամք , և ոչ բա-
նաս մեզ . առաւել 'ի ժամանակս քահանայ-
ութե քո պարտ է մեզ յայտնի լինել . բայց
մեզ վազվազակի զշիրիմն , յորում կան նըշ-
խարք մեր իբրև անտես եղեալ . ոնչ զի մեզք
բացցէ նծ և քմն նորա և հոգին տք զդուռն
ողորմութե իւրոյ Յի՛ առ 'ի յօգնուի վտան-
գեցելոյ ժամանակի մարդկանն : Այլ ես ոչ
այնչափ վտ իմ հոգամ , որչափ վտ որոց ընդ-
իս ամփոփեալ կան սքք արժանապատիւք :
Ասէ զուկիանոս . ով ես դու Թր , և ոյք նք՝
որ լը քեզ իցեն : Այլ նա ասէ . ես եմ գամաւ
զիւել՝ որ դաստիարակեցի զառաքեալն քոի
զպօղոս , և օրէնսուսոյց եղէ յեէմ . և որ լը
իս . յարևելից կուսէ գերեզմանիս եդե՛լ կայ ,
ինքն իսկ Թր ստեփաննոսն է քարկոծեալն
'ի հրէից յեէմ վտ քոի՝ արտաքոյ հարաւային
դրան , որ կոչի առ կեդար . ուր 'ի բացի ըն-
կեցեալ Թողին զնա զցայգ և զցերեկ ան-
թաղ լը հրամանի անօրէն իշխանաց՝ կերաւ
կուր լինել գազանաց : Այլ 'ի կամացն նյ
ոչ մերձեցաւ 'ի նա և ոչ մի 'ի գազանաց , ոչ
շուն և ոչ Թռչուն : Այլ ես գամաղիւլ կա-
րեկցուք բերեալ 'ի պաշտօնեայն քոի՝ փու-
թացայ ունել վարձ 'ի Թր և մասն բաժնի լը
սքյն . առաքեցի գիշերայն՝ որչափ և մարթ-
էր՝ զբարեպաշտս 'ի հաւատացելոց քոի ըզ-
բնակեալս յեէմ 'ի մէջ հրէից , և յորդորե-
ցի զնս՝ տալով և զկարևոր պէտս սպասաւո-
րութեն , երթալ և բառնալ զանխուլ զմար-
մին

մին նորա , և բերել իմնվա սայլի՛ն՝ յայս իմ
գիւղ՝ որ յիմ անունն կափարդամաղա անունա
նեալ . ուր ետու առնել նմա սուգ առուրս
եօթանասուն . և եղի զնա 'ի նոր գերեզմա
նի իմում յարեւելեան դիրո . և յիմոց ընչից
ետու տալ՝ որ ինչ ծախեցաւ վա կոծոյ նի :
Իսկ 'ի միւս դիրս առ նմին եղեալ կայ նի
նիկոդեմոս , որ եկել 'ի գիշերի առ փրկիչն՝
առաւ զիւր մկրտութե . և ապա մկրտեցաւ
յառակերտացն քո . զոր իմացեալ հրէից՝
հանին զնա յիշխանութե , և նկոյեալ տա
րագիր արարին 'ի քաղաքէն . և ես գամա
ղիէլ զհալածեալն վա քո ժողովեցի յազա
րակն իմ , և պահեցի զնա՝ հոգալով զնմ
պէտս նի մինչև 'ի մահ նորին . և յայնժամ
Թաղեցի առ նն աստեփաննոսի :

Եւ այր իմ և որդի մի սիրելի աբիբա (կմա
բիբոս) անուն , որ ինչ հանդերձ մկրտեցաւ
յառաքելոց , և վախճանեցաւ յառաջ ք զիս
'ի քսան ամաց հասակի . որ և եղել կայ յեթ
րորդ դիրո . ուր և ես ամփոփեցայ 'ի մեռա
նել իմում : Իսկ կինն իմ եթնա (կմաննա) ,
և անդրանիկն իմ լեղեմիաս , վա զի ոչ հա
ւանեցան պաշտել զհաւատոս քո , յայլ գիւղ
մայրենի կալունածոց Թաղեցան 'ի կափար
տեմ լիա : Եւ ուրիանոս ասէ . և ուր խնդրել
պարտ է զձեզ : Եւ նա ասէ . յազարակի ար
ունարձանիդ , որ կոչի դէղազաբրի , ք ա
րանցն նի :

Իսկ զուկիանոս 'ի միտս եկեալ՝ սկսաւ խնդ
րել յայ պահագ և աղօթիւք եօթնեակ մի ,
զի .

զի եթէ Ճմարիտ իցէ տեսիլն , երկրորդեա-
ցի եւ երրորդեացի : Այնժամ միւսանգամ
երևեցաւ 'ի միւս ուրբաթու գամագիւնէլ , եւ
եղ. առաջի զուկիանոսի չորս կողովո , երեքն
սակի , եւ մին արծաթի . յերկուսն էին լցեալ
վարդ օսպիտակ , եւ յերրորդն կարմիր արիւն
երանգ . իսկ 'ի չորրորդն՝ որ էր արծաթի ,
քրքում անուշահոտ : Օ որ տեսել երիցուն՝
ասէ . զի՞նչ են այդքիկ ձոր : Ասէ գամա-
գիւնէլ . Նշեարք մեր են . կարմիր վարդն է ինքն
ձոր ստեփաննոս , որ կայ յաջմէ կողմանէ՝ լէ
արևելակողմն մտից գերեզմանին . օսպիտակն
առաջին է ձոր նիկողեմոս՝ երեալ հանդէպ
դրան , եւ միւսն են եմ . իսկ չորրորդ կողմն
արծաթի է արիբաս որդին իմ , որ յարովայնէ
մօր իւրոյ անարատ գտաւ , եւ մաքրութիւն ել
յծէ , վոյ եւ օրինակեցաւ յանուշահոտ քրք-
քում . որ եւ երեալ կայ լէ իս . եւ զայս տառ
ցեալ՝ աներեւոյթ եղև տեսիլն :

Իսկ զուկիանոս զարթուցել գոհացաւ զւոյ .
եւ պնդեցաւ 'ի պահս այլ եւս եօթնեակ մի .
եւ ահա երրորդ անգամ երևեցաւ տեսիլն
յառաջիկայ ուրբաթու 'ի նոյն ժամ գիշե-
րոյ . եւ ասէ ցնա . զի՞ դանդաղեցար , եւ ոչ
պատմեցեր զիրսդ եղիսին յովհաննոս . ոչ գի-
տես , զի բազումք են սքք յանապատի լաւա
գոյն քան զքեզ . այլ մեզ կամ եղև՝ զի 'ի
ձեռն երիցու գեղջս յայտնեսցուք զանձինս :
Արդ տրի՛ դնա՛ վաղվազակի , եւ ասա՛ հայրա-
պետին , զի բացցէ մեզ եւ արածցէ տուն աղ-
բից , օղ զի ձոր ողորմեսցի փղովորեան իւ-
րում

րուժ բարեխօսուք մերով :

Եւսա՛ն ալ աւուրն զնաց զուկիանոս ,
 և պատմեաց զնամ սքին յովհաննու հայրա-
 պետին եհմի . և նա իբրեւ լուաւ , ելաց 'ի
 խնդուէն , և ասէ . օրհնեալ տր անձ որդի այ
 կենդանոյ . և եթէ ճշմարտուք է տեսիլդ
 սիրելի որդեակ իմ , պարտ է այսր 'իսք սիմն
 փոխադրել զերանելին ստեփաննոս զնա-
 խավկայն և զնախասարկաւազն քոի . արդ
 երթ և տուր բրել զկարկառ քարանց՝ որ է
 յագարակիդ . և եթէ գտցես , առաքեա՛ առ
 իս սարկաւադ մի , զի փութով հասից 'ի տե-
 ղին : Եւ զուկիանոսի ժողովեալ զգեղջէսն՝
 ասաց նցյերեկոյէ գալ առ վաղիւն 'ի բրել
 զկարկառակոյտն :

Եւ 'ի գիշերին յայնմիկ երեւցաւ գամա-
 զիւլ միում 'ի միայնակեցաց , որում անուն
 էր նիւգետիոս , այր պարզամիտ և անմեզ ,
 և ասէ ցնա . երթ և ասա՛ զուկիանոսի քա-
 հանայի , զի մի աշխատ լիցի 'ի կարկառն . զի
 այժմ չեմք մեք անդ . այլ յայնմ վայրի եգին
 զմեզ երբեմն 'ի կոծել զմեզ ըն օրինի . վսյ
 կարկառն այն է նշան կոծոյ . արդ խնդրե-
 ցէք զմեզ 'ի հիւսիսակողման՝ 'ի տեղւօն ,
 որ կոչի ասորւոց բարբառով՝ դաբատաղիա ,
 ցի է արանց քաջաց : Եւ եցոյց նմա զտեղին ,
 ուր կայր գերեզման աւերակ . և 'ի նմա ե-
 րեք քնարանք կմգահոյք տարածեալք . յու-
 րոց մին բարձր էր քան զայլսն , և եդեալ
 կային 'ի նմա ծեր մի և երիտասարդ մի . և
 յերկոսին այլ երկուք ուրոյն ուրոյն . և ճայն

ՍԻ՛

եղև

եղև 'ի բարձր շիրմէ անտի . երթ եւ ասան զու-
կիանսսի , եթէ մեք եմք տեարք տեղւոյս .
ասպա եթէ կամիք զմեծն եւ զարդարն գտա-
նել , կայ յարեւելս կոյս :

Եւ եղև իբրև լուաւ զայս նամ 'ի նիւգետիո-
սէ միայնակեցէ զուկիանոս քահանայ՝ հան-
դերձ նամն շանօք գամաղիէ լի յար եւ նման ե-
րևեցելոյն ինքեան , ուրախ եղև 'ի մեր . զի
հաստատեցաւ յայտնութիւն յերկուց վկայից :
Ապա առեւ զամբօխն՝ գնացին նախ 'ի կար-
կառն , եւ բացեալ զայն՝ գտին եւ ոչինչ . այ-
նուհետև եկեւ 'ի նշանակեալ գերեզմանն ,
բրեցին եւ գտին երիս դիրս . եւ վէմ քանդա-
կեալ թառիւք , որք թռնէին յօգել զձայնոս
զայսոսիկ . կեզիէլ , եւ ասառն , եւ դարդան .
զորոյ զօրինակն առաքեցին վազվազակի առ
յովհանն հայրապետն . եւ նա թարգմանեաց
այսպէս . ծառայն նայ , եւ նիկողեմոս , եւ գա-
մաղիէլ :

Եւ եր յայնժամ յովհանն հայրապետն 'ի լի
դիւա , որ եւ դիտապօլիս , ժողով գումարեալ
լեզեմ պեղագիոսի հերձոնածոյն . ուստի ա-
ռեալ լի իւր զեպան սեբաստուպօլսոյ զելև-
թերիոս , եւ զերիքովայն զելթոնիոս , եկն 'ի
տեղին : Եւ իբրև բացին զդիրս նմն ստեփան-
նոսի , իսկոյն եղև շարժումն երկրի . եւ բու-
րեաց հոտ անուշուէ , ոպի չէր առեալ կամ
լուեալ ուրուք երբէք . մինչև կարծեւ բազ-
մաց՝ եթէ 'ի փափկուէ դրախտին իցեն : Եւ
եր ժողովեալ անդր անթիւ բազմութի 'ի գիւ-
ղէց եւ 'ի քաղաքաց . ընդ որս եւ հիւանդք եւ

ՍՏ

S

ախ

ախտաժէտք և դիւժահարք . և ահա ը բու-
րել անուշահոտութեամբ բժշկեցան առ ժամայն
'ի պէսն ցաւոց ոգիք եօթանասուն և երեք .
և համբուրեալ զմք նշխարս՝ դարձեալ փա-
կեցին զտապանսն :

Եւ յնուհետեւ հրաման ետ Ծա հայրապետն
յովհան , և բարձին սաղմոսիւք և օրհնուք
նշխարս սքիզիս ստեփաննոսի , և բերին 'ի Ծա
եկեղեցին սիովնի , ուր և ձեռնադրեալ իսկ
էր նախասարկաւադ . միայն եթող հայրա-
պետն ը խնդրոյ զուկիանոսի երջանիկ երի-
ցուն առ նմա քանի մի մասունս 'ի նշխարաց
նախավկային : Եւ եղև գիւտ և առաջին փո-
խադրուի մարմնոյ սքիզիս ստեփաննոսի յեօթն
կմյուս թ կաղանդից յունկարի , այն է դեկ-
տեմբերի 26 , կմ 25 : Եւ եր յաւուրսն յայ-
նոսիկ երաշտուի յոյժ յերկրի անդ . և ահա
'ի նմին իսկ աւուր տեղաց անձրև յորդառաւ ,
և արբեցոյց զերկիր . և ամենեքին փառաւոր
առնէին զմծ վժ սքանչելեաց սքիզիս ստեփան-
նոսի , զոր պարգեւեաց Ծա գանձ անգին ժո-
ղովրդեան իւրում , և նովաւ եբաց զգանձս
երկնաւորս ողորմութե և մարդասիրութե
իւրոյ :

Օ այս մմ մի առ մի գրեաց 'ի գիրս յիշատա-
կաց յունարէն՝ նա ինքն Ծա քահանայն զու-
կիանոս . զորոյ զպատճէնն թարգմանեաց
յայնժամ 'ի լատին բարբառ՝ աւիտոս երեց
սպանիացի , որ էր յեմ . և հանդերձ մա-
սամբքին նշխարաց սքիզիս նախավկային յղեաց
զայն յիշատակարան յարեմուտս՝ 'ի ձեռն ուղ-

ղո .

զոսի որոգիոսի , որ էր մտերիմ սիրելի և իբրև աշակերտ սթժն օգոստինոսի ենթսին հիպպոնայ յափրիկէ . վժյ և օգոստինոս իբրև իրագէտ այս անմ եղելոցս , և այլ մեծամեծ սքանչելեաց սթժն ստեփաննոսի՝ ասէ՝ ի վեցերորդ ճառ ներբողենի նր . (որ և Բան . յԺն , կմյաղագս զանապնից . ԺԹ .) * (Նաղթօղ դառաւ , և պսակեցաւ . իսկ մարմին նր՝ որ ծածկեցաւ զայնչափ ժամանակս , ի վեր ել՝ յորժամ անձ կամեցաւ , և լուսաւորեաց զտիեզերս . և այնչափ սքանչելիս արար , մինչև մեռեալն՝ որ չէր մեռեալ , զմեռեալս կենդանացոյց ॥ : Որնպս և ի յետագայ ճառս նշանակէ զազգի ազգի հրաշս՝ որք եզեն յարեմուտս ի նշխարաց սթժն ստեփաննոսի . յորոց մին եղև ի ժամուանդ՝ յորում խօսէր օգոստինոս զներբողեան սթժն :

Երգ թողեալ զեղեալն յաւուրսն յայնոսիկ յարեմուտս , յորժամ սփռեցան մանր մասունք նշխարաց նախապկային յափրիկէ ի ձեռն օգոստինոսի , ոնկ և ի լուսիտանիա , և ի մինորիկայ կղզին , քանզի եղին սքանչելիք պէսպէս , մինչև յառնել եօթն մեռելոց , և դառնալ բաղմաց ի հրէից ի հաւատս քրի , և շինել ափրիկեցւոց յոլով տաճարս յանուն սթժն ստեփաննոսի . ժամէ ասել վժ փոխադրուե գլխաւոր նշխարաց նր յեհմէ ի կոստանդնուպօլիս՝ իբր քսան և հինգ ամօք զկնի գիւտին :

Փոխադրութիւն Նշխարաց սբյն Ստե-
փաննոսի :

Տ. ԴԵՒԿ. 26 : (Յ. ԺՏ. զգոսար. 2 : Նաւաւնար. Օ.
ՔԷ՝=ՏԷ՝ : (Ս)ւեդոքորոս վերծանող : Նիկիեայ : Նիկի-
բենոս : Սարգիսիոս : Սարգիսիոս յամ. 439 : Նաւ-
արոս Գրապեար 'ի վերջն . Է. Կարորոյ զգոսարիոսի :

Պարեն բազումք լը եւագրիոսի սքողաստի-
կոսի , թէ եւդոկիա բարեպաշտ թագուհի՝
կին թէոդոսի փոքու՝ երթեալ յուխտ 'ի սբ-
քաղաքն եէմ՝ , արար անդ բազում շինուիս .
և կառոյց տաւ յար յանուն սբյն ստեփաննոսի
նախապկայի . և պողաքեր եղև եկեղեցեաց
և սբ տեղեաց բազում ընծայիւք . յոր յաւե-
լուն այլք , թէ նաև յորնաղ հայրապետ
եէմի ետ թագուհւոյն փոխարէն հոգևոր
պարգևս . լը որս և զխանձարուրս փրկչին , և
զշղթայս սբյն պետրոսի առաքելոյ : Եւ զի
յաւուրս նորին թէոդոսի և եւդոկիայ բե-
րեալ եղեն յեէմէ 'ի կոստանդնուպօլիս նըշ-
խարք սբյն ստեփաննոսի , և ամփոփեցան լը
նշխարաց սբյն ագնեսի կուսի՝ 'ի վկայարա-
նի սբյն լաւրենտիոսի , ոնկ գրէ թէոդորոս
վերծանող , համարեցաւ մարկեղիմոս ժա-
մանակագիր՝ թէ 'ի ձեռն նորուն եւդոկիայ
թագուհւոյն լեալ իցէ այս փոխադրութի .
կամ լը կեդրենոսի լը փափաքանաց պողքե-
րայ թագուհւոյ քեռն թէոդոսի՝ աջ սբյն
ստե-

ստեփաննոսի բերեալ իցէ 'ի կոստանդինու-
պօլիս . և յետ կանգնելոյ անդ տաճար յա-
նուն նախավկային՝ անդ իցէ ամփոփեալ :
Բայց նիկեոս և այլք գրեն , թէ 'ի նոյն
աւուրս յուլիանէ ազնոճական այրին եբեր
զմարմին ստեփաննոսի յեհմէ 'ի բիւզանդիա-
զորոյ զլարձակ պատմութիւնն 'ի յունէ 'ի
լատին թարգմանեաց անաստաս գրապետ
հռովմայ . այսպէս գրի ճոխագոյն և 'ի ճառ-
ընտիրս մեր՝ ըն օրինակիս ըն այսմիկ :

Հորժամ սքն յովհաննէս հայրապետ եհմի
ամփոփեաց զնշխարս մեծինախավկային ստե-
փաննոսի 'ի սքն սիոն՝ ըստ նախաձառելոցս ,
յետ սուղ ինչ աւուրց աղեքսանդրոս ոմն
վկայասէր շինեաց տաճար մեծապայծառ 'ի
Ծք քաղաքն եհմ . և բազմաշխատ պաղատա-
նօք խնդրեաց 'ի հայրապետէ զնշխարս սքն ,
և անդր փոխադրեաց զմեծապանծ պարգևն
զԾք նախավկայն քօի : Արդ իբրեւ անցին ամք
հինգ 'ի շինոճածոյ տաճարին և 'ի փոխադ-
րութի մարմնոյ սքն , աղեքսանդրոս վախ-
ձանէր 'ի նմին 'ի Ծք քաղսքին . այլ նախ քան
զվախձանելն իւր տոճելէր կազմել տապան
ըն նմանուե տապանի սքն ստեփաննոսի , և
հրամայեալ դնել զտապանակ մարմնոյ իւրոյ
առ սքն . և իբրեւ ննջեաց , արարին ըն հրա-
մանի նիւ , և եգին զտապանակ նիւ հուպ տա-
պանակի նախասարկաւագին :

Իսկ յետ ութ ամի վախձանի նիւ հարկեցու-
ցանէին զամուսին նիւ (յուլիանէ անուն) լի-
նել առն այլում , զի յոյժ գեղեցիկ էր . բայց

նա ոչ հաւանեցաւ, այլ խորհեցաւ դառնալ
'ի տուն իւր 'ի կոստանդինուպօլիս . վա զի
էր դուստր գլխաւորի՝ իշխանի քաղաքին . (ոնք
և այր նր 'ի սինկզիտոսական կարգէ) : Եւ դե
կամեցեալ իւր տանել և զմարմին առն իւ
րոյ՝ գնաց էառ հրաման յենսէ քաղաքին (որ
էր յոբնաղ պատրիարգ եմի), ցուցել նմա
գիր և 'ի դրանէ վա այսր բանի . և փոխաւ
նակ տապանակի առն իւրոյ աղեքսանդրոսի
եբարձ զտապանակ սթյն ստեփաննոսի . զոր
ճառընտիրն և ժամագիրք յունաց համարին
լինել ակամայ սխալանօք՝ իւ տեսչունն նայ .
և այլք գնեն լինել կամաւոր ճարտարուք :
Ոնք զիւրդ և իցէ՝ առեալ տիկնոջն բարե-
պաշտի զտապանակ սթյն, լծեաց կառս, և
եդ անդ ոնք զտապանակ առն իւրոյ, և հրաւ
ժարեալ յեմի՝ յետ սակաւ առուրց եկն ե-
հաս յասկաղոն՝ որ է յեզր ծովուն : Եւ այց ո
կարասցէ զոնն պատմել՝ որ յայնմ գիշերի 'ի
ճանապարհի եղեն սքանչելիք . վա զի ճայն
հրեշտակաց լսելի լինէր, որք նուագէին նայ
'ի գնացս կառացն, յորոյ վր եդեալ կայր
տապանակն լի նծային մարգարտով . և բու
րումն անուշահոտ խնկոց զամենեցուն հոտո
տելիս անուշացուցանէր :

Եւ 'ի մտանել սթյն 'ի քաղաքն ասկաղոնայ՝
բազում ոյսահարք ի առաջ ելեալ աղաղա
կէին՝ ասելով . վայ վայ մեզ, զի ահա եկն
ոյսր սթ նախապկայն ստեփաննոս՝ տանջել
զմեզ և կորուսանել . զի՞նչ արասցուք, ո՞ր
երթիցուք, չարաչար տագնապիմք յահեղ և
'ի

'ի սոսկալի փառաց նր : Լ՛քդ թէև սխալա-
նօք բարձե՛լ էր տիկնոջն զմարմին սթյն , յայս
նմեղելոցս ստուգեալ գլտաց , թէ զօրպի
սի գանձ տանի լէ իւր . վ՛սյ և զանխլաբար
նաւ 'ի վարձու կալեալ՝ փութայր նաւել 'ի
կոստանդինուպօլիս , նախախնամութիւնն նյ
զիրոն վարկանելով :

Լա հողմն աջողակ դիպե՛լ յառաջ խաղային
'ի մէջ ծովուն . և ապա յանկարծակի ըմբռ-
նեալք յալեկոծութի սաստիկ՝ սկսան արտօս-
բալից պաղատանս առ սթն մատուցանել .
անկանէին առաջի տապանակի սթ ոսկերաց
նր , և ասէին . ո՛վ սթ նախավկայ քոի փրկեա՛
զմեզ յարժանահաս բարկուէս՝ որ վ՛ս մեղաց
մերոց եկն 'ի վ՛ր մեր : Զայնժամ շարժեցաւ
տապանակն , և հոտ անուշութե՛ք բուրեաց 'ի
նմանէ . և ձայն լսելի եղև՝ որ ասէր . մի
երկնչիք , զի ես լէ ձեզ եմ . և նոյնժամայն
եղև խաղաղութի մեծ : Լա ծագեաց լոյս 'ի
տապանակէ անտի լն նմանուէ ջահի , և զա-
մենեսեան լուսաւորէր՝ որ 'ի նաւին էին . քզի
գիշեր էր ժամն . և ձայն հրեշտակաց լսելի
լինէր , որք քաղցր բարբառով նո՛ւագէինն նյ
երգս յաղթականս :

Լա յսպիսի նախախնամութե՛ք ապրեալք և 'ի
հինից ծովու 'ի սահմանս յաբիգու , հասին
մինչև 'ի քաղկեդոն . և անդ 'ի քաղաքին դա-
ւարէին աւուրս հինգ . ուր այսք պիղծք ա-
ղաղակ բարձե՛լ 'ի բերանոյ դի՛ւհադար մարդ-
կանն՝ ասէին . ո՛վ դու սթդ ստեփաննոս , որ
բարկոծեցար յե՛քմ 'ի հրէիցն , զի՞ եկիր

այժմ աստ հալածել զմեզ . և անդէն փախստական լինէին 'ի մարդկանէ . և զգաստացելքն անկանէին առաջի սթյ տապանակին ,
 և գոհանային զայ :

Յայսմ վայրի համբաւ սքանչելեացն տարածեալ՝ եհաս 'ի լսելիս բարեպաշտ Թէւորին Թէոդոսի . և ուրախութիւն մեծաւ լցեալ լինէին ամենեքեան՝ որ ի բարեպաշտութենէին : Յայնժամ բարեպաշտուհին յուլիանէ եկն եկաց առաջի Թէւորին , և հայրապետին (որ էր յայնժամ սթն պրոկղ) , և պատմեաց զամ եղեալսն կարգաւ : Եւ նոյն զարմացեալ փառաւորեցին զամ , որ այսպէս բարեհաճեալ տնօրինեաց :

Եւ ապա հրաման ետուն կոչել այր մի եբրայեցի՝ ընթեռնուլ զվերագրեալն 'ի տապանակին . և ընթերցաւ առաջի ամենեցուն , եթէ այս է տապանակ առաջին վկային քոյ քարկոծելոյն 'ի հրէից յեհմ քաղաք : Եւ նոյնժամայն լուսաւորեալ 'ի հոգի իւր՝ աղաղակեաց ասելով . և ես խոստովանիմ զյոքս որդի այ , և զքս ստեփաննոս առաքեալ և վկայ նորին . քանզի տեսին աչք իմ յայսմ աւուր մեծ սքանչելիս . և օրհնեմ զբարեգութն ամ , որ զողորմութի իւր ծագեաց 'ի վր իմ , և լուսաւորեաց զիս զփաւարեալս մեղօք :

Եւ հրամայեաց Թէւորն սթյ հայրապետին , սեղ զի հանդերձ ամ բազմութն մեծաւ պատ , ուով անցեն 'ի քաղաքն զքս տապանակն . քզի դեռ արտաքոյ էին 'ի տեղին , որ կոչեցաւ լուսաւորեալսն

Ժուժն կմբ լծուժն կառաց . վր զի անդ լծեալ
զջորին՝ խաղացուցին զկառսն 'ի Թէրահան
քաղաքն : Եւ մինչդեռ պատրաստեալ ելա-
նէին ամ քաղաքն ը առաջ սք նշխարացն ,
ընթացեչկին մի այսահար՝ աղաղակէր . ով
բռնուես և անհնարին տանջանացո , որ եկն
եհաս 'ի վր մեր . վասն զի եկն այսր նախա-
սարկաւազն և առաջին մարտիւրոսն՝ 'ի քա-
ղաքիս յայսմիկ բնակել . և նոյնժամայն բժշ-
կեցաւ կինն յայսոյն պղծոյ :

Եւ կին մի տեռատես յանկարծակի լուճաւ
ձայն՝ որ ասէր ցնա . արի՛ յարեաց 'ի կառսն
ստեփաննոսի՝ նախավկային քոյ . վր զի ե-
լեալ յեհմէ գայ մտանէ այսր . և նր յարու-
ցեալ ել ը առաջ սքն . և չե ևս քաջ հպեչ
'ի կառսն՝ վաղվաղակի ցամաքեցաւ բղձումն
արեան նր . վրյ մեծաձայն 'ի լուր ամենե-
ցուն փառաւորէր զամ :

Եւ էր այլ ոմն քաջ և առաքինի 'ի զինուճա-
րական կարգէ , որոյ էր զաւակ մի ութու-
տասանամեայ անգամալոյծ 'ի ծնէ . սա տե-
սեալ զսքանչելիսն՝ որ լինէր 'ի ձեռն սքն ,
փութացաւ եբարձ զնա յուս իւր , և բերեչ
ընկէց յանցս կառացն : Եւ նր առժամայն
յարուցեալ եկաց 'ի վր ոտից իւրոց , և վազ-
վազէր և երթայր առաջի կառացն . և 'ի
ձայն բարձր աղաղակէր և օրհնէր զամ , և
Ժողովուրդն ամ ը նմա :

Եւ այսպիսի սքանչելեօք և փառաւորութիւնք
հայրապետն և Ժառանգաւորքն և ամ բազ-
մութիւն շուրջ կալով զկառօքն՝ եկին հասին
մին .

մինչեւ 'ի տեղին , որ կոստանդիանոսի ասպա-
րէզ անուանի : Եւ անորէն լծեալ ջորիքն
զտեղի առին՝ իբր կապանօք իմն կապեալ ,
և ը այն տեղի ոչ կարացին անցանել . Թէ-
պէտեւ երասանակալքն խոտադոյն հարկա-
նէին , սակայն ջորիքն անշարժ մնային :

Օ այսոսիկ տեսել Թորին՝ երկոտասան ջո-
րին այլ փոխանակ առաջնոցն հրամայէր 'ի
կառան լծել , իբրու կարծելով՝ Թէ այնոքիկ
աշխատելք են . այլ ոք ևս նոյնպէս անշարժ
զօրութիւն իբր կապանօք իմն կապեալք՝ ան-
շարժ մնացին : Եւ այնժամ ձայն լսելի լինէր
'ի միջոյ կառնոցն՝ որ ասէր . մի 'ի զուր աշ-
խատիք . վր զի աստ հաճեցաւ ար բնակել
սքի նախապկայիս :

Օ որ լուծեալ հայրապետին և ժառանգա-
ւորացն հանդերձ ամ բազմութիւն՝ իբրեւ 'ի
միջի բերանոյ փառաւորեցին զանձ , որ այս-
պէս միշտ սքանչելագործէ 'ի ձեռն սքի իւ-
րոց : Եւ այնպէս և Թագաւորն հիացել զար-
մանայր , և մեծ գահութիւն ամենամեծն մա-
տուցանէր . և ապա հրաման ետ եկեղեցի
շինել 'ի նմին տեղւոյ մեծապայծառ և վաշ-
եղուհ՝ հանգիստ և վկայարան սբեւ առաջին
մարտիրոսին . և տօն մեծ զօրն զայն կար-
գեցին՝ ամ յամէ տօնել 'ի յիշատակ փոխա-
դրութե մարմնոյ սքին ստեփաննոսի , որ օր
երկու էր օգոստոս ամսոյ , յամի նա իբր 439
կմ 440 : Եւ այլ մինչեւ 'ի շինութիւն տաճարի
նախապկային՝ եգին զտապան նր 'ի վկայա-
րան սքին լաւրենտիոսի սարկաւադին . և ա-

պա

սրա զնախասարկաւագն յիւր սեպհական տա-
 ճար փոխեցին : Սէր և բազում բժշկութիք
 կատարին մինչև ցայսօր (առէ հեղինակ ճա-
 ուրնտրին) 'ի վր' հիւանդաց աղօթիւ քսէյն .
 ևս առաւել մեղաց թողութի գտանեն' որք
 հաւատով և ճշմարիտ սրտիւ հայցեն 'ի նոնէ
 բարեխօսութիւն սէյն : () ի նա' որ քարկոծ-
 չացն թողութի մեղաց հայցէր , յայտ է թէ
 հաւատացելոցս և տօնողացս ևս առաւել
 մաղթեսցէ զբաւութի :

Իսկ յետ դարուց անցելոց' առին վենետկե-
 ցիք 'ի բիւզանդիոյ զնշխարս սէյնախավկայ-
 ին , և բերեալ հանգուցին յեկեղեցւոյ վա-
 նական կղզւոյն' յբ գէորգ մեծ կոչեցելոյ
 դէմ յանդիման հրապարակի քաղաքին կմ
 ապարանից դքսին . զորմէ ճոխագոյն ճառէ
 տանտուղոս 'ի վենետկեան ժմկագրութե .
 և ոնչ նա գրէ , զոր և տեսանէաք մինչև ցա-
 ւուրս մեր , յաւուր տօնի սէյն ստեփաննոսի
 երթայր դուքսն հանդերձ աւագանւոյն և
 նմ սպասուք' առաջիկայ լինել' յբ պատարա-
 գի և ժամերգունէ 'ի նոյն եկեղեցին : () Ի՞նչ
 զայլևայլ մասունս նշխարաց սէյն սփռեալ
 լի նմ տեղիս :

Ծ ԱՆՈԹՈՒԹՅՈՒՆՔ

(1) **Ա**ռնիքդ պէտք քննուի՝ ի վր փայտաբանութեան սննդ նախապէս լինի, զոր սննդը դուրս աւանդէ՝ ի դարձ աւազելոց փայտ յաւանդէ՝ զոր առաջագոյն ի վարձ մաւաթիայ առաջելոց, թէ փայտաբանութեան նր՝ որ առի հանեալ ի դրոց երբայեցաւ, որովհետեւ նմանութիւն յայտ արի ը սարայ, մարթ է առել՝ թէ ի գիրտ հրէից նշանակեալ իցէ անուն առեփաննութի՝ մարդիգիտ, այն է յաւարէն աշակերտ. ուր է առեփաննութի անուն յաւ նախնի: Սոյնպէս է զի գիտի է փոխադրութեան նշանակեցոյ ի կարգի զվարձարեան աղբիւր, յաւ քոց հանաք. և է թէ արնէին քննիք զպատմութեան ճաւաղարին մարդ ի ձեռք իւրեանց, գիտաւ ուղղադրելին զչանի փ սխալանաւ այլոց. յո՛ւս յայտնի է վրիպակն Յ. քա. որ զգիտ նշանարացն առեւ առ կոտաւնդիանութի, և սակայն գնէ ուղիղ առ յովհաննէս հայրապետաւ՝ որ էր յաւաւրս արկադեայ և թէոգոսի փոքու. զնոյն սխալ անցուցեալ է ը ամանց և Յ. ԺԺ. ի փոխադրութեան նշանակեցոյ, զնեղով յաւաւրս կոտաւնդիանութի, և կարկառելով ժիւս ևս ստուծի, քի՛ ի վր բերելով և զանուն մարդիանոսի. ուր է այլք եզին կոտաւնդ կայսր, և եւս սերիոս եւնս. այլ այս վրիպակ առեալ է յայնմանէ, զի մարմին սննդն առեփաննութի առ թէոգոսի թանգութեցաւ ի տեղին անուննեալ աստարեղ կոտաւնդիանութի. իսկ եւսեբիոս՝ որ Թարգմանի բարեպաշտ, պարտի հայել ի սննդ պրոկի:

Սնայ առեւ զի ժամանակի և աւուր կատարման նախապէս լինի. զի ոմանք ի քննեաց գնեն ի նմին իսկ առի համարձման ան, այլք ի սկզբան երկրորդ ամին. կէսք համարին՝ թէ քարկոծեցաւ ի գեկտ. 26. կի՛ 27. և թէ զի այսորիկ յայն օր եղաւ աօն նորա. և կէսք թէ ի գեկտ. 25. կի՛ 26. եղի առաջին գիտ նշանարաց նր. և յայն օր առաւել հաստատեցաւ աօն նր. և իւրաքանչիւրն ունի բաւական ցուցակութիւն ի նախնեաց: Այս

ինչ

ինչ ստորդ է , զի ուն նիւաւային և պրոկզ ասեն այլովքն
հանգերձ , աոն ստեփաննոսի լինի , յերկրորդ աւուր ծնն
դեանն քնի . այլ սակայն այն է խնդրելի , թէ ծնունդ
ասելով տրդեօք իմանա՞ն թ յետին զանազանութե 'ի
աօնէ յայտնութե , եթէ իբրև մի՝ ուն էր 'ի վաղնջուց
յարևելս :

Յայսմաւուրք մեր և խաչոցք հայելով յերկրանութիւն
խնդրոյս՝ 'ի կրկին տեղիս երկրորդեն զյիշատակ ստե
փաննոսի . ք 'ի 26 . դեկտ . որ է երկրորդ . օր ծննդեանն
զանազանելոյ , և 'ի 7 . յունվարի , որ է՝ երկրորդ . օր
նծայայտնուէ : Առ այս չէ՛ պարտ յերկարել զբանս .
շատ լիցի բերել զանաչառ վկայութի երևելոյն անտոնի
սանտինի արևմտեան մատենագրի 'ի պատուայէ , որ
յառաքելական պատմութե իւրում ասէ վն աօնի ստե
փաննոսի . * Հաւանեալ եմ կարծեաց այնոցիկ , որք
„ գնեն յօթն կազանդից յունվարի (ք 'ի դեկտ . 26 .)
„ տեսանել նախավկային զերկինս բացեալ , և վերա
„ թեւել առ յն՝ զոր ետես : Վն զի չերևի այլ պատ
„ ճառ , թէ չէ՞ր 'ի չորրորդ կամ 'ի հինգերորդ դարէ և
„ այսր , ուն է իմաստասիրել յօգոստինոսէ և յայլոց ,
„ յերկրորդ աւուր ծննդեանն քնի կատարէ եկեղեցի
„ զմարտիրոսութե ստեփաննոսի : Սակայն և զայն պարտ
„ է յուշ ածել , թէ 'ի կապագովկիտ և 'ի պնտոս (յու
„ ըոց յայտ է թէ էառ և լուսաւորիչն մեր) , ուր ծնունդ
„ ան մերոյ քնի կատարելու 'ի Խ իգոսն յունվարի , (ք
„ 'ի յունվարի 6 ,) հետեւեալ օրն էր նոճիրական ստե
„ փաննոսի . իմա՛ այլևայլ ժամանակաւ , այլ պահմամբ
„ հին սովորութե եկեղեցւոյ , զի այս երկու աօնք միաս
„ ցին . վն զի զարմանալի միաձայնութ զմահն ստեփան
„ նոսի կցորդեաց հնութեն չ աւուր ծննդեանն քնի || :
Աւելի ինչ քան զայս ասել ոչ ունիմք . որ ունիցի ա
կանջս լսելոյ՝ լուիցէ , և մի անգոսնեացէ եղբայր զեղ
բայր վն զանազանաբար ունելոյ վաւուրս աօնից :

Տ Օ Ն Ս Ր Ի Ո Յ

ՊԻՆԱԼՈՐ ԱՌԱՔԵԼՈՅՆ՝ ՊԵՏՐՈՍԻ Լ ՊՕՂՈՍԻ :

Ն . յոանիս . 29 . և դեէր . 27 : Զ . յոանիս . 29 :
 Լ . յոանիս . 29 . և 30 . և ևս . յնւր . 18 . և
 25 : փեարլ . 22 : օգոստ . 1 : և նոյեմբ . 18 :
 Ճաւընար . Լ . չիէ . և չիէ : Բ . 3Թ . և ՃԷ :
 Բալլանդեանն հենարէն . և Բաբեպրոյ . և յաննիգ .
 հար . 7 . յոանիս . էջ . 398 = 475 : Նարք , և
 եկեղեցական Տարեհագիրք առհասարակ :

ՊԵՏՐՈՍ , ՈՐ ԵՒ ԿԵՓԷՍ ,
 որ Թարգմանի վէմ, ը առաջին
 անուանն Շ մաւռն կմ Սիմոն
 որդի յովնանու , 'ի բեթսայի-
 դայ գալիլեացւոց , կրտսեր եղբայր անդրէի
 առաքելոյ՝ ը եպիփանու , կմ աւագ՝ ը ոս-
 կեբերանի և ը այլոց , ջերմ սիրելին քսի ,
 վէմն հաւատոյ և հիմն եկեղեցւոյ , գլուխ ա-
 ռաքելոց և աշակերտաց՝ և երեսփոխան տն ,
 փակօղն և բացօղն դրան արքայութե երկ-
 նից . և հովիւն քաջ՝ փոխանորդ երկնաւոր
 հօտապետին : Բնդ նմին և աջակից նորա և
 գործակից յամի՝ երեքտասան առաքելն ՊՕ-
 ՂՈՍ , կմպաւղոս , որ Թարգմանի՝ փոքր , եր-
 բեմն սօղոս կամ սաւղոս և կամ սաւուղ , որ
 նոյն

նոյնպէս ստուգաբանի՝ սուղ կամ փոքրիկ ,
 յազգէ բենիամենի , 'ի տարսոնէ կիլիկեց-
 ւոց՝ պատուով քաղաքին հռովմայեցի , եր-
 բեմն աշակերտել յեհմ գամաղիելի օրէնս-
 ուսոյց վիպի , և հալածիչ անգամ քրիստո-
 նէից , այլ զկնի դարձին և երկնաւոր կոչմանն՝
 անօթ ընտրուածէ , ախոյեոնն հաւատոյ , և
 պարծանք եկեղեցւոյ , երրորդ երկնից աս-
 տէն տեսող՝ և անճառելեաց հասու , քարոզ
 հեթանոսաց և հայր համատարած : Սոքա
 ասեմ՝ երկոքեան ամուք հաւատոյ՝ գլխաւոր
 առաքեալք՝ 'ի միասին տօնախմբին 'ի մեզ
 միանգամ և երկիցս :

Եւ , ախ՝ յառաջ քան զվարդավառ յամարայնի՝
 համօրէն առաքելովք հանդերձ , ին որում
 պետրոս ին որդիսն զեբեդեայ տեսող եղև
 պայծառակերպութեն քնի 'ի լեառն թաբու-
 րական . ևս առաւել՝ զի և այլ եկեղեցիք
 յայնմ միջոցի 'ի 29 . յունիսի տօնեն զպետ-
 րոս և զպօղոս . ոնց և ոմանք 'ի յունիսի 30 ,
 զպօղոս առանձինն յիշատակեն , կի՞ զառա-
 քետլան առհասարակ տօնեն . և ին մին ե-
 դեալ կայ և 'ի յայսմաւուրս մեր՝ պետրոս և
 պօղոս 'ի 29 յունիսի . և երկոտասան առա-
 քեալք 'ի 30 յունիսի :

Եւ երկրորդ՝ յայսմ վայրի 'ի կարգի աւագ
 տօնից երկրորդեմք զտօն գլխաւոր առաքե-
 լոցս պետրոսի և պօղոսի , զի են գերագոյն
 'ի մեծամեծ աւագանիս քնի , և անհրաժեշտ
 վկայք տրուական ծննդեան և տնօրէնուէց
 նմի փրկչին . պետրոս իբրև առաքելապետ
 և

և առաջինն ամ աշակերտաց , և պօղոս ուր
յերկնից կոչեցեալ առաքեալ . և արգարե-
երկոքին սք եթէ բանիւ և եթէ թղթով ,
եթէ նշանօք և եթէ զօրութիւն եղեն գլխա-
ւոր վկայք և քարոզք աւետարանին ը ամ
տիեզերս . և ի ձեռն սոցա առաւել սփռե-
ցան շնորհք հոգւոյն սք ը ամ երկիրս . և
եղեն ի կաթուղիկէ եկեղեցւոյ՝ որ է եր-
կինքս երկրի , հանգոյն երկոցունց մեծամեծ
լուսաւորաց՝ զորս արար ամ ի լուսաւորութի
նս . վսյ և նուագեմք ի աստիւնց . * Որ եր-
կոքումք ընտրելովք լուսաւորչօքն Յի հաւ-
տատեցեր զեկեղեցիքս , մաղթանօք առ-
ցա խնայեալ ի մեզ ։

Եւդ կամեցել աստանօր բռնն հարկանել
զհրաշալի վարուց և զվկայաբանութիւն սոցա ,
ծով համատարած և դաշտ լայնածաւալ տե-
սանեմք առաջի , զոր չէ մարթ ումք հա-
տանել անցանել . զի թէ լոկ զգրեալսն ան-
գամ յաւետարանի զպետրոսէ , և զոր ի
գործս առաքելոց զպետրոսէ և զպօղոսէ մե-
անգամայն , կամէաք ծաղկաբաղ առնել , ա-
ռանձին մատեան լինէր . ապա եթէ կամ
լինէր ակնարկել և յանբաւութի աւանդու-
թեց ը հին և նոր մատենագրաց , և յըար-
ձակ վկայաբանութիւն ճառընտրաց մերոց և
այլոց աղգաց , ուր և ի բիւրապատիկ ներ-
բողեանս սքց հարյ և վիպաց ամ եկեղե-
ցեաց , անցանէր զանցանէր զբազմահատոր
մատենիւք :

Սակայն և այն աւելորդ էր , թէպէտև զառ-
կաւս

կաւս 'ի բազմաց քաղէաք . զի ո՞չ գիտէ 'ի հաւատացելոց յԵհանուր տիեզերս զմոքն լինել զպետրոսի և զպողոսի , և զգործս և զվաստակս առաքելութենց ընմ յարեւելից մինչև յարևմուտս , և զնշանս և զարուեստս երևելիս , և զվկայական կատարումն յակն տիեզերաց 'ի հռովմ . զի ընմ երկիր ել բարբառնոցա , և մինչև 'ի ծագս Եփէն խօսքնց : Սորին վաշատ համարիմք 'ի լուսն գործոյս առաջի դնել զկարձ 'ի կարձոյ վկայաբանութի յայսմաւուրաց մերոց , և 'ի վիքերել 'ի հռովմայեցւոց զքաղուած աւանդութեց՝ որ վաշխարաց սբցս , թողեալ և ինչ ինչ կարևոր 'ի կարգս ծանօթուեց ⁽¹⁾ :

Երգ . յայսմաւուրքն ունի աստանօր այսնկս . Վիսաւոր և մեծ առաքեալն քօի պետրոս , ընմին և պողոս , քարոզեցին զաւետարանն քօի 'ի բազում տեղիս . կարգեցին քահանայս , և շինեցին եկեղեցիս . եղին սահմանս և կանոնս հաւատացելոցն 'ի նոր . և զգուշացուցին զաշակերտսն իւրեանց 'ի չար հերձուածոցն , որ յետոյ լինելոցն եր յարբանեկացն սատանայի . որնկս է տեքանել և յանձաշուսն թուղթս նոցունց . զոր այժմ ունին եկեղեցիք քօի , և նոքօք պայծառացել լուսաւորեցան :

Եւ զքարոզուին իւր ինքն իսկ յայտնեաց պողոս՝ յասել անդ , թէ յեհմէ մինչ 'ի լիւրիկէ լի արարի զաւետարանն քօի . զի վաթսուն և հինգ քաղաքաց քարոզեաց պողոս ինքն միայն աշակերտօքն իւրովք . թող զայն՝

ՍԻՍ

T

որ

որ յայլ գաւառս և ի վիճակս այլոց առաքել-
 ւոցն եմուտ , և քարոզեաց զքօ : Եւ յայնպէս
 և մեծն պետրոս վէմն հաւատոյ յարեւելից .
 յարեւմուտս շրջագայեալ՝ աշակերտեաց ըզ-
 բազումս ի հաւատս քօի : Եւ յետոյ եկեւ ի
 հանդիպեցան միմեանց ի մեծն հռոմ , և
 յոյժ ուրախացան . և էին ի միասին . և օր
 ի օր յաւելուին հաւատացելքն ի նոր քո-
 ղողութիւնոցին . զորս և քրիստոնեայս ան-
 ունանեցին քրքրեանս : Եւ զայս անուն եդին
 նախ հաւատացելոց յանտիոք պօղոս և բառ-
 նաբաս . և պետրոս յէտ դներոյ զաթոռ իւր
 յանտիոք՝ եկն և հաստատեաց զաթոռն ի
 հռովմ :

Եւ ի հռոմ էր և սիմոն մոգն սամարացի՝
 երբեմն յանդիմանեալն ի պետրոսէ . և իբ-
 րեւ իւղէմեկաց նա սբ առաքելոցն , և առեր
 զանձնէ նա զոմն գոլ և քօ , յամօթ արարին
 զնա յատենին ներոնի կայսեր սբ առաքելքն
 պետրոս և պօղոս . և զբարձրացեալն յօգոս
 զկախարդն սիմոն՝ խայտառակեալ յերկիր
 ընկեցին աղօթիւք . որ և չարաչար սատակե-
 ցաւ : Եւ որ զչարեւել ներոնի՝ որ ակնածէր
 ի կախարդէ անտի , ևս առաւել դառնացել
 վասն դառնալոյ ոմանց ի մեծամեծաց և ի
 տիկնայց պալատան ի հաւատս քօի , ետ
 օպանանել զսբ առաքելալն . և այնպէս կա-
 տարեցան ի հռովմ քաղաքի՝ յամի նոն 66 .
 ի յունիսի . ի թ :

Պետրոս խաչեցաւ ի նմանութեն քօի , որ
 տաց նմա , եկ զկնի իմ , նշանակեալ՝ թի

որով մահու մեռանելոց իցէ , քի խաչիւ՛ ,
բայց ստորահակ գլխիվայր . զի ինքն ասաց
պետրոս խաչողաց իւրոց , թէ չեմ ես արժա-
նի իմն իմոյ նմանիլ մահու . (ի՞նչ ոմանց յա-
ւել և զայն , թէ ձրն իմ յերկնից յերկիր
էջ . իսկ ես յերկրէ յերկինս ընթանամ) :
Իսկ պողոս արով գլխատեցաւ . զի ոնկ ասեն
ոմանք՝ վո գողոյն հռովմայեցի ոչ կամեցան
մատնել զնա յանարգական մահ խաչի : Եւ
կան եդեալ Սբ մարմինք նց՝ ի մեծ քաղաքն
'ի հռոմ՝ ի պարծանս Յի և ի բարեխօսուի
նմ հաւատացելոց :

Յայս վայր յայտմաւուրքն . որ և ի վիճ բերէ
բան գովեստից ի պետրոս և ի պողոս , ա-
ռելառաւել ի բանից շնորհալոյն սարգոյի .
զոր արժան է ի բուն աղբիւր անդր տեսա-
նել : Եւ և գտանեսն շանակեալ զաւանդու-
թին յոգունց ի նախնեաց , զոր մի ի միոջէ
նկարագրեն ճառընտիրք . քի թէ յորժամ իւ-
րազեկ եղեն հաւատացեալքն՝ որ ի հռովմ,
եթէ կամի ներոն ըմբռնել և սպանանել
զոքն պետրոս , աղաչէին զնա խոյս տալ առ
ժամանակ մի ի քաղաքէն . և յոչ առնուլն ի
յանձն՝ իբրև կարի իմն ստիպեցին , և նա
յայն միտս դեգերէր , ետես ի տեսլեան ,
ոնկ թէ ինքն ելանէր ի դուռն հռովմայ , և
ձրն ի հռովմ մտանէր : Յայնժամ երկիր ե-
պագ փրկչին իւրում և վիշպին , և ասէ . ձր
ո՛ւր երթաա . և նա ասէ . ի հռովմ՝ վերտին
խաչիլ . և պետրոս դարձաւ զհետ իմն ան-
դրէն ի հռովմ . և ձրն ասէ ցնա . մի երկն .

չիր , քանզի ի քեզ եմ , մինչև մուծից զքեզ
'ի տուն հօր իմոյ . և զայս ասացեալ՝ եղև
աներևոյթ : Եւ այնպէս ահիւ և զունարթու
թիւ զարթուցել 'ի տեսնէն՝ սբ առաքեալն՝
ոչ մեկնեցաւ 'ի քաղաքէն , այլ անդէն կա-
տարեցաւ յաթոռ քահանայապետութե իւ-
րոյ . որում յաջորդեցին և այլ հայրապետք
հռովմայ գահին մինչև ցայսօր , սկսեալ 'ի
սէյն ղինսէ և 'ի սէյն կղեմայ , զորս յիշա-
տակէ պօղոս 'ի Թուղթս իւր : Իստ հառա-
րակ աւանդութեան 'ի սկզբանէ՝ և այսր՝ 'ի
միում տարւոջ և 'ի միում աւուր կատարե-
ցան սբ առաքելքն . բայց են՝ որ ասեն , Թէ
յայլևայլ տարիս և յաւուրս . և այլք՝ Թէ
յայլևայլ ամս , բայց 'ի նոյն օր . պետրոս
յառաջագոյն , և պօղոս զկնի . և յայս կար-
ծիս է օգոստինոս այլովքն հանդերձ :

Իստ աւանդուե հռովմայեցոց՝ սէն պետ-
րոս կատարեցաւ 'ի տեղին , որ կոչի յանիւ
կուղոն կմեանի գուլում , այս է դռնակ ան-
ունանելիւս . և Թաղեցաւ 'ի բլուրն մեր-
ձակայ՝ վատիկան կմ վաղիգանում կոչեցել ,
մօտ 'ի պալատն ներոնի 'ի ճանապարհին աւ-
րեղեայ , որ և մօնս անդուում , կմ մօնդօրիօ ,
իմ լեառն ոսկի : Իսկ սէն պօղոս կատարե-
ցաւ 'ի ճանապարհին ոստիայարտաքոյ հռով-
մայ , 'ի տեղւոյն՝ որ կոչեցաւ անդուս սալ-
ունիաս , կմ ատ Թուէս Փօնդէս , իմ առ բժշ-
կարար ջուրս , կամ առ երիս աղբերս . և
յետ Թաղելոյն առ վայր մի 'ի տեղւոյն՝ բե-
րեալ եղաւ զոյգ ի մարմնոյ սէյն պետրոսի
'ի

'ի գետնայարկս , որ ընդ մէջ ճանապարհին
 ոստեայ և ապախայ . այն՝ որ կոչեցաւ զկնի
 դամբարան սթին սեբաստիանոսի : Եւ յետ
 քանի մի դարուց մարմին սթին պետրոսի ամ
 փոփեցաւ 'ի վատիկան , և սթին պոռնի 'ի
 ճանապարհին ոստեայ . և շինեցաւ տաճար
 'ի վր'նց յանունն նց . և յետ այլ ևս դարուց
 բազմաց՝ նորոգ հրաշակերտութիւն կառուցան
 եկեղեցիք Ծա առաքելոցս . զորմէ չէ տեղւոյս
 ասել : Եւ յայտ իսկ է , զի հոյակապ եկե-
 ղեցի սթին պետրոսի յաւուր յայսմիկ է մի մի-
 այն 'ի վր տիեղերաց ըն նմամեծագործ վայ-
 ելլութե . ուղ և սթին պոռնի՝ է մի յերեւելի
 տաճարաց . և յերկոսեանն իսկ ասին լինել
 այլևայլ նշխարք երկոցունց առաքելոց՝ ոչ
 բաժանելոց 'ի միմեանց 'ի կեանս և 'ի մա-
 հու . և յանուն երկոցունցն իսկ 'ի մեզ կոչի
 մեծն հռովմ՝ նաև պետրոս պոռնի :

Թողից ասել զնշխարաց Ծա առաքելոցս՝ որ
 սփռել են ըն նմ Ծ , 'ի հին Ժմկաց հետէ և
 յզկնի դարս . ուղ է տեսանել 'ի պատմութիւն և
 'ի յիշատակագիրս իւրաքանչիւր ազգի և աշ-
 խարհի և քաղաքի և եկեղեցւոյ . որպէս այն
 Թէ՝ և կենդանի նշխարք նց են կենդանի ա-
 ռաքեալք՝ սփռեալք ըն Ծ , 'ի քարոզել մին-
 չև 'ի կատարած Ծի՝ զոր միանգամ քարոզե-
 ցին 'ի կենդանութե զճշմարտութիւն աւետարա-
 նին քսի , և զաւանդութիւն փրկչին Ծի՝ եթէ
 բանի՛ և եթէ՛ Թղթով . և հաստատել զա-
 շակերտեալսն մասամբք Ծա նշխարաց իւր-
 եանց , և զօրաւոր բարեխօսութիւն առաջի քսի :

XX

Ծ Ա Ն Օ Թ Ո Ւ Թ Ի Ի Ն Ք

(1) **Ա**ռնիմք պէտք քննուէ՛ն 'ի վր Վկայաբանուէն սնյ նախավկային, զոր սքն զուկաս աւանգէ՛ն 'ի գործս աւաքելոց • միայն յուշ առնեմք՝ զոր ասացաք 'ի վարս մատակալ առաքելոյն, թէ վկայաբանութի նր՝ որ ասի հանեալ 'ի դրոց երրայեցւոց, որովհետեւ նմանութիւն յայտ ունի ըստրայս, մարթ է ասել՝ թէ 'ի գիրս հրէից նշանակեալ իցէ անուն ստեփաննոսի՝ մատգիգիս, այն է յուհարէն աշակերտ • ոնք և ստեփաննոս է անուն յուհական : Սոյնպէս և վն գիւտի և փոխադրութե նշխարաց նշանակեցաք 'ի կարգի զվաւերական աղբիւրս, յուրոց հանաք • և էթէ ունէին քննիչք զպատմութի ճառքնորին մերոյ 'ի ձեռս իւրեանց, գիւրաւ ուղղադրէին զքանի մի սխալմանս այլոց • յորս յայտնի է վրիպակն Յբա • որ զգիւտ նշխարացն ասէ առ կոստանդիանոսիւ, և սակայն դնէ ուղիղ առ յովհաննէս հայրապետաւ՝ որ էր յաւուրս արկադեայ և թէոդոսի փոքու • զնոյն սխալանցուցեալ է լն ոմանց և Յ • Ժմ՝ 'ի փոխադրութե նշխարաց, դնելով յաւուրս կոստանդիանոսի, և կարկատելով միւս ևս ստուծի, քր 'ի վր բերելով և զանուն մեարոփանոսի • ոնք և այլք եգիին կոստանդ կայսր, և եւս սեբիոս ենպ • այլ այս վրիպակ առեալ է յայնմանէ, զնմարմին սնյն ստեփաննոսի առ թէոդոսիւ ամփոփեցաւ 'ի տեղին անունանեալ ասպարէզ կոստանդիանոսի • իսկ եւս սեբիոս՝ որ թարգմանի բարեպաշտ, պարտի հայիւ 'ի սքն պրոկղ :

Մնայ ասել վն ժամանակի և աւուր կատարման նախավկային • զն ոմանք 'ի քննչաց գնէն՝ ի նմին իսկ ամի համբարձման ան, այլք 'ի սկզբան երկրորդ ամին • կէսք համարին՝ թէ քարկոծեցաւ 'ի գեկտ • 26 • կմ 27 • և թէ վն այսորիկ յայն օր եգաւ ասն նորա • և կէսք՝ թէ 'ի գեկտ • 25 • կմ 26 • եղև առաջին գիւտ նշխարաց նր • և յայն օր առաւել հաստատեցաւ ասն նր • և իւրաքանչիւրն ունի բաւական ցուցակուին 'ի նախնեաց : Այս

ինչ

ինչ ստոյգ է , զի ուն նիւաացին և պրողղ ասեն այլովքն հանգերձ , աոն ստեփաննոսի լինի , յերկրորդ աւուր ծննդեանն քնի . այլ սակայն այն է խնդրելի , թէ ծնունդ ասելով՝ արդեօք իմանա՞ն թ յետին զանազանութե 'ի տօնէ յայտնութե , եթէ իբրև մի՝ ուն էր 'ի վալնջուց յարեւելս :

Յայսմաւուրք մեր և ճաշոցք հայելով յերկրանութիւն խնդրոյս՝ 'ի կրկին տեղիս երկրորդեն զիշատակ ստեփաննոսի . ց'ի 26. դեկտ . որ է երկրորդ . օր ծննդեանն զանազանելոյ , և 'ի 7 . յունվարի , որ է՝ երկրորդ . օր Թծայայտուէ : Առ այս չէ՛ պարտ յերկարել զբանս . շատ լիցի բերել զանաչառ վկայութի երեւելոյն անտոնի սանտինի արևմտեան մատենագրի 'ի պատուայէ , որ յառաքելական պատմութե իւրում ասէ վն տօնի ստեփաննոսի . * Հաւանեալ եմ կարծեաց այնոցիկ , որք
 ,, գնեն յետին կազանդից յունվարի (ց'ի դեկտ . 26.)
 ,, տեսանել նախավկային զերկինս բացեալ , և վերա
 ,, թեւել առ յն՝ զոր ետես : Վն զի չերևի այլ պատ
 ,, ճառ , թէ լէ՛ր 'ի չորրորդ կի՞ 'ի հինգերորդ դարէ և
 ,, այսր , ուն է իմաստասիրել յօգոստինոսէ և յայլոց ,
 ,, յերկրորդ աւուր ծննդեանն քնի կատարէ եկեղեցի
 ,, զմարտիրոսոսէ ստեփաննոսի : Սակայն և զայն պարտ
 ,, է յուշ ածել , թէ 'ի կապաղովկիս և 'ի պոնտոս (յու
 ,, ըոց յայտ է թէ էառ և լուսաւորիչն մեր) , ուր ծնունդ
 ,, ան մերոյ քնի կատարիւր 'ի Ե իգոսն յունվարի , (ց'
 ,, 'ի յունվարի 6 ,) հետեւեալ օրն էր նոճիրական ստե
 ,, փաննոսի . իմա՛ այլևայլ ժամանակաւ , այլ պահմամբ
 ,, հին սովորուէ եկեղեցւոյ , զի այս երկու տօնք միաս
 ,, ցին . վն զի զարմանալի միաձայնութ զմահն ստեփան
 ,, նոսի կցորդեաց հնութիւն լաւուր ծննդեանն քնի || :
 Աւելի ինչ քան զայս ասել ոչ ունիմք . որ ունիցի ա
 կանջս լսելոյ՝ լոճիցէ , և մի անգոսնեացէ ելբայր զեղ
 բայր վն զանազանաբար ունելոյ զաւուրս տօնից :

XX

Ծ ԱՆ Օ Թ Ո Ւ Թ Ի Ի Ն Ք

(1) **Ձ**ունիմք պէտս քննուէ՝ ի վր վկայաբանուէ սէյ նախավկային, զոր սքն զուկաս աւանգէ ի գործս առաքելոց. միայն յուշ առնեմք՝ զոր ասացաք ի վարս մեռաթխայ առաքելոյն, թէ վկայաբանութիւն նր՝ որ ասի հանեալ ի դրոց երրայեցւոց, որովհետեւ նմանութիւն յայտ ունի ըսորայս, մարթէ ասել՝ թէ ի գիրս հրէից նշանակեալ իցէ անուան ստեփաննոսի՝ մաթգիգիս, այն է յունարէն աշակերտ. ոնկ և ստեփաննոս է անուան յուշական: Սոյնպէս և զմ գիւտի և փոխադրութիւն նշխարաց նշանակեցաք ի կարգի զվաւերական աղբիւրս, յորոց հանաք. և էթէ ունէին քննիչք զպատմութիւն ճառքնորին մերոյ ի ձեռս իւրեանց, գիւրաւ ուղղադրէին զքանի մի սխալանս այլոց. յորս յայտնի է վրիպակն Յ. Բա. որ զգիւտ նշխարացն ասէ առ կոստանդիանոսիւ, և սակայն դնէ ուղիղ առ յովհաննէս հայրապետաւ՝ որ էր. յաւուրս արկադեայ և թէոդոսի փոքու. զնոյն սխալ անցուցեալ է լը ոմանց և Յ. Ժմ. ի փոխադրութիւն նշխարաց, դնելով յաւուրս կոստանդիանոսի, և կարկառելով միւս ևս ստուութի, քի վր բերելով և զանուն մեռրոփանոսի. ոնկ և այլք եգիւն կոստանդ. կայսր, և եւս սեբիոս ենկս. այլ այս վրիպակ առեալ է յայնմանէ, զի մարմին սէյն ստեփաննոսի առ թէոդոսիւ ամփոփեցաւ ի տեղին անունեալ ասպարէզ կոստանդիանոսի. իսկ եւս սեբիոս՝ որ թարգմանի բարեպաշտ, պարտի հայիլ ի սքն պրոկղ:

Մնայ ասել զմ ժամանակի և աւուր կատարման նախավկային. զի ոմանք ի քննչաց գնեն ի նմին իսկ ամփ համարաձման ան, այլք ի սկզբան երկրորդ ամին. կէսք համարին՝ թէ քարկոծեցաւ ի գեկա. 26. կմ 27. և թէ զմ այսորիկ յայն օր եգաւ տօն նորա. և կէսք թէ ի գեկա. 25. կմ 26. եղև առաջին գիւտ նշխարաց նր. և յայն օր առաւել հաստատեցաւ տօն նր. և իւրաքանչիւրն ունի բաւական ցուցակութիւն ի նախնեաց:

Ինչ

ինչ ստոյգ է , զի ոնչ նիւսացին և պրոկզ ասեն այլովքն
հանգերձ , աոն ստեփաննոսի լինի , յերկրորդ աւուր ծնն
դեանն քնի . այլ սակայն այն է խնդրելի , թէ ծնունդ
ասելով՝ արդեօք իմանա՞ն թ յետին զանազանութե՞ն 'ի
աոնէ յայտնութե՞ն , եթէ իբրև մի՞ ոնչ էր 'ի վաղնջուց
յարեւելս :

Յայսմաւուրք մեր և ճաշոցք հայելով յերկրանուծիւն
խնդրոյս՝ 'ի կրկին տեղև երկրորդեն զյիշատակ ստե-
փաննոսի . քի 'ի 26 . դեկտ . որ է երկրորդ . օր ծննդեանն
զանազանելոյ , և 'ի 7 . յունվարի , որ է՝ երկրորդ օր
ծածայայանուէ : Առ այս չէ՛ պարտ յերկարել զբանս .
չատ լիցի բերել զանաչառ վկայուի երեւելոյն անտոնի
սանտինի արեւմտեան մատենասգրի 'ի պատուայէ , որ
յառաքելական պատմութե՞ն իւրում ասէ վն աոնի ստե-
փաննոսի . * Հաւանեալ եմ կարծեաց այնոցիկ , որք
,, դնեն յեօթն կազանգից յունվարի (քի 'ի դեկտ . 26 .)
,, տեսանել նախավկային զերկինս բացեալ , և վերա-
,, թւեւ առ յո՞ զոր ետես : Վն զի չերևի այլ պատ-
,, ճառ , թէ ընէր 'ի չորրորդ կմ՝ 'ի հինգերորդ դարէ և
,, այսր , ուն է իմաստասիրել յօգոստինոսէ և յայլոց ,
,, յերկրորդ աւուր ծննդեանն քնի կատարէ եկեղեցի
,, զմարաիւրոսուէ ստեփաննոսի : Սակայն և զայն պարտ
,, է յուշ ածել , թէ 'ի կապագովկիս և 'ի սլոնտոս (յու-
,, ըոց յայտ է թէ էառ և լուսաւորիչն մեր) , ուր ծնունդ
,, ան մերոյ քնի կատարելը 'ի Խ իգոմն յունվարի , (քի
,, 'ի յունվարի 6 ,) հետեւեալ օրն էր նուհրահան ստե-
,, փաննոսի . իմա՞ այլևայլ ժամանակաւ , այլ պահմամբ
,, հին սովորուէ եկեղեցւոյ , զի այս երկու տօնք միաս-
,, ցին . վն զի զարմանալի միաձայնութիւն զմահն ստեփան-
,, նոսի կցորդեաց հնուծին Ը աւուր ծննդեանն քնի || :
Աւելի ինչ քան զայս ասել ոչ ունիմք . որ ունիցի ա-
կանջս լսելոյ՝ լուիցէ , և մի անգոմնեացէ եղբայր զեղ-
բայր վն զանազանաբար ունեւոյ զաւուրս աոնից :

Տ Օ Ն Ս Ր Ի Ո Յ

Պլխաւոր առաքելացն՝ Պետրոսի և Պօղոսի :

Ն . յոանիս . 29 . և դէկտ . 27 : 23 . յոանիս . 29 :
 1 . յոանիս . 29 . և 30 . և ևս . յնվր . 18 . և
 25 : թէորդ . 22 : օգոստ . 1 : և նոյեմբ . 18 :
 Ղաւթնոր . 1 . չնէ . և չնէ : Բ . յն . և ՃԷ :
 Բաւլանորեանն հենարէն . և Բաբելոնոյ . և յաննինգ-
 հար . 7 . յոանիսի . եջ . 398 = 475 : Նարբ , և
 եկեղեցական ճարենագիրդ տահասարակ :

ՊԵՏՐՈՍ , ՈՐ ԵՒ ԿԵՓԷՍ ,
 որ Թարգմանի վէմ , լը առաջին
 անուանն Շ մաւոն կմ Սիմոն
 որդի յովնանու , 'ի բեթսայի-
 դայ գալիլեացւոց , կրտսեր եղբայր անդրէի
 առաքելոյ՝ լը եպիփանու , կմ աւագ՝ լը ոս-
 կերբերանի և լը այլոց , ջերմ սիրելին քոի ,
 վէմն հաւատոյ և հիմն եկեղեցւոյ , գլուխ ա-
 ռաքելոց և աշակերտաց՝ և երեսփոխան ծոն ,
 փակօղն և բացօղն դրան արքայութե երկ-
 նից . և հովիւն քաջ՝ փոխանորդ երկնաւոր
 հօտապետին : Բնդ նմին և աջակից նորս և
 գործակից յամի՝ երեքտասան առաքելն Պօ-
 ղոս , կմ սաւաղոս , որ Թարգմանի՝ փոքր , եր-
 բեմն սօղոս կամ սաւաղոս և կամ սաւաղ , որ
 նոյն

նոյնպէս ստուգաբանի՝ սուղ կամ փոքրիկ ,
 յազգէ բենիամենի , 'ի տարսոնէ կիլիկեց-
 ւոց՝ պատուով քաղաքին հռովմայեցի , եր-
 բեմն աշակերտել յեմ գամաղիէլի օրէնս-
 տւոյց վիշափ , և հալածիչ անգամ քրիստո-
 նէից , այլ զկնի դարձին և երկնաւոր կոչմանն՝
 անօթ ընտրուածէ , ախոյեոն հաւատոյ , և
 պարծանք եկեղեցւոյ , երրորդ երկնից աս-
 տէն տեսող՝ և անճառելեաց հասու , քարոզ
 հեթանոսաց և հայր համատարած : Սոքա
 ասեմ՝ երկոքեան ամուք հաւատոյ՝ գլխաւոր
 առաքեալք՝ 'ի միասին տօնախմբին 'ի մեզ
 միանգամ և երկիցս :

Վախ՝ յառաջ քան զվարդավառ յամարայնի՝
 համօրէն առաքելովք հանդերձ , ին որում
 պետրոս ին որդիսն զեբեդեայ տեսող եղև
 պայծառակերպութեն քնի 'ի լեառն թաբու-
 րական . ևս առաւել՝ զի և այլ եկեղեցիք
 յայնմ միջոցի 'ի 29 . յունիսի տօնեն զպետ-
 րոս և զպօղոս . ոնց և ոմանք 'ի յունիսի 30 ,
 զպօղոս առանձինն յիշատակեն , կո՞ զառա-
 քետլսն առհասարակ տօնեն . և ին նմին ե-
 դեալ կայ և 'ի յայսմաւուրս մեր՝ պետրոս և
 պօղոս 'ի 29 յունիսի . և երկոտասան առա-
 քեալք 'ի 30 յունիսի :

Եւ երկրորդ՝ յայսմ վայրի 'ի կարգի աւագ
 տօնից երկրորդեմք զտօն գլխաւոր առաքե-
 լոցս պետրոսի և պօղոսի , զի են գերագոյն
 'ի մեծամեծ աւագանիս քնի , և անհրաժեշտ
 վկայք ճորտական ծննդեան և տնօրէնուէց
 ձմի փրկչին . պետրոս իբրև առաքելապետ
 և

Տ Օ Ն Ս Ր Ի Ո Յ

Պ լ ի ս աւ որ առաքել ըցն՝ Պ ե տր ոս ի և Պ օ ղ ոս ի :

Ն . յոսնիս . 29 . և դեկ . 27 : Գ . յոսնիս . 29 :
 Լ . յոսնիս . 29 . և 30 . և ևս . յնւր . 18 . և
 25 : փեարլ . 22 : օգոստ . 1 : և նոյեմբ . 18 :
 Ճառընար . Լ . լիւն . և լիւն : Բ . յն . և ՃԷ :
 Բաղանդեանն հենարեն . և Բաբեպրոյ . և յաննինգ-
 հար . 7 . յոսնիս . Էջ . 398 = 475 : Նարբ , և
 եկեղեցական ճարենագիրք տաճասարկ :

ՊԵՏՐՈՍ , ՈՐ ԵՒ ԿԵՓԷՍ ,
 որ Թարգմանի վէմ , ը առաջին
 անունն Շ մաւոն կմ Սիմոն
 որդի յովնանու , 'ի բեթսայի-
 դայ գալիլեացւոց , կրտսեր եղբայր անդրէի
 առաքելոյ՝ ը եպիփանու , կմ աւագ՝ ը ոս-
 կերբերանի և ը ալլոց , ջերմ սիրելին քոի ,
 վէմն հաւատոյ և հիմն եկեղեցւոյ , գլուխ ա-
 ռաքելոց և աշակերտաց՝ և երեսփոխան նոն ,
 փակօղն և բացօղն դրան արքայութե երկ-
 նից . և հովիւն քաջ՝ փոխանորդ երկնաւոր
 հօտապետին : Բնդ նմին և աջակից նորա և
 գործակից յամի՝ երեքտասան առաքելն Պօ-
 ղոս , կմ պաւղոս , որ Թարգմանի՝ փոքր , եր-
 բեմն սօղոս կամ սաւղոս և կամ սաւուղ , որ
 նոյն

նոյնպէս ստուգաբանի՝ սուղ կամ փոքրիկ ,
յազգէ բենիամենի , 'ի տարսոնէ կիլիկեց-
ւոց՝ պատուով քաղաքին հռովմայեցի , եր-
բեմն աշակերտել յեհմ գամաղիէլի օրէնս-
տւոյց վիպի , և հալածիչ անգամ քրիստո-
նէից , այլ զկնի դարձին և երկնաւոր կոչմանն՝
անօթ ընտրուած , ախոյեոն հաւատոյ , և
պարծանք եկեղեցւոյ , երրորդ երկնից աս-
տէն տեսող՝ և անճառելեաց հասու , քարոզ
հեթանոսաց և հայր համատարած : Սոքա
ասեմ՝ երկոքեան ամուք հաւատոյ՝ գլխաւոր
առաքեալք՝ 'ի միասին տօնախմբին 'ի մեզ
միանգամ և երկիցս :

Վախ՝ յառաջ քան զվարդավառ յամարայնի՝
համօրէն առաքելովք հանդերձ , լը որում
պետրոս լը որդիսն զբեզեայ տեսող եղև
պայծառակերպութեն քնի 'ի լեառն թաբո-
րական . ևս առաւել՝ զի և այլ եկեղեցիք
յայնմ միջոցի 'ի 29 . յունիսի տօնեն զպետ-
րոս և զպօղոս . ոնի և ոմանք 'ի յունիսի 30 ,
զպօղոս առանձինն յիշատակեն , կի՞ զառա-
քեալսն առհասարակ տօնեն . և լը նմին ե-
դեալ կայ և 'ի յայսմաւուրս մեր՝ պետրոս և
պօղոս 'ի 29 յունիսի . և երկուտասան առա-
քեալք 'ի 30 յունիսի :

Եւ երկրորդ՝ յայսմ վայրի 'ի կարգի աւագ
տօնից երկրորդեմք զտօն գլխաւոր առաքե-
լոցս պետրոսի և պօղոսի , զի են գերագոյն
'ի մեծամեծ աւագանիս քնի , և անհրաժեշտ
վկայք տրուական ծննդեան և տնօրէնուէց
նմի փրկչին . պետրոս իբրև առաքելապետ
և

և առաջինն ամ աշակերտաց , և պօղոս ուր
յերկնից կոչեցեալ առաքեալ . և արդարեւ
երկօրին սք եթէ բանիւ և եթէ թղթով ,
եթէ նշանօք և եթէ զօրութիւն եղեն գլխաւ
ւոր վկայք և քարոզք աւետարանին լ լ ամ
տիեզերս . և ի ձեռն սոցա առաւել սփռե-
ցան շնորհք հոգւոյն սք լ լ ամ երկիրս . և
եղեն ի կաթուղիկէ եկեղեցւոջ՝ որ է եր-
կինք յերկրի , հանգոյն երկոցունց մեծամեծ
լուսաւորաց՝ զորս արար ամ ի լուսաւորութի
նիս . վսյ և նունագեմք ի տօնի նյ . * Որ եր-
կօրումքք ընտրելովք լուսաւորչօքն Յի հաւ-
տատեցեր զեկեղեցի քո քս , մաղթանօք սո-
ցա խնայեալ ի մեզ :

Եւրդ կամեցել աստանօր բուն հարկանել
զհրաշալի վարուց և զվկայաբանութի սոցա ,
ծով համատարած և դաշտ լայնածաւալ տե-
սանեմք առաջի , զոր չէ մարթ ումեք հա-
տանել անցանել . զի թէ լոկ զգրեալսն ան-
գամ յաւետարանի զպետրոսէ , և զոր ի
գործս առաքելոց զպետրոսէ և զպօղոսէ մի-
անգամայն , կամէաք ծաղկաբաղ առնել , ա-
ռանձին մատեան լինէր . ապա եթէ կամ
լինէր աղնարկել և յանգաւութի աւանդու-
թեց լ լ հին և նոր մատենագրաց , և յլար-
ձակ վկայաբանութիս ճառընտրաց մերոց և
այլոց ազգաց , ուն և ի բիւրապատիկ ներ-
բողեանս սքց հարց և վիպաց ամ եկեղե-
ցեաց , անցանէր զանցանէր զբազմահատոր
մատենիւք :

Սակայն և այն աւելորդ էր , թէպէտև զառ-
կաւս

կաւս 'ի բազմապ քաղէաք . զի ո՞ ոչ գիտէ 'ի
հաւատացելոց յԵհանուր տիեզերս զո՞րքն
լինել զպետրոսի և զպօղոսի , և զգործս և
զվաստակս առաքելութենց ընմ յարե-
ւելից մինչև յարևմուտս , և զնշանս և զար-
ուեստս երևելիս , և զվկայական կատարումն
յակն տիեզերաց 'ի հռովմ . զի ընմ երկիր
եւ բարբառնոցա , և մինչև 'ի ծագս Յի են
խօսքնց : Սորին վսշատ համարիմք 'ի լրումն
գործոյս առաջի դնել զկարճ 'ի կարճոյ վկայ-
աբանութի յայսմաւուրաց մերոց , և 'ի վի-
բերել 'ի հռովմայեցւոց զքաղուած աւան-
դութեց՝ որ վսնշխարաց սքցս , թողեալ և
ինչ ինչ կարևոր 'ի կարգս ծանօթութեց ⁽¹⁾ :

Երգ յայսմաւուրքն ունի աստանօր այսպս .
Վլխաւոր և մեծ առաքեալն քի պետրոս ,
ընմին և պօղոս , քարոզեցին զաւետարանն
քի 'ի բազում տեղիս . կարգեցին քահա-
նայս , և շինեցին եկեղեցիս . եղին սահ-
մանս և կանոնս հաւատացելոցն 'ի նոր . և
զգուշացուցին զաշակերտսն իւրեանց 'ի չար
հերձուածոցն , որ յետոյ լինելոցն եր յար-
բանեկացն աստանայի . որպս է տեսնել և
յնծաշունչ թուղթս նոցունց . զոր այժմ ու-
նին եկեղեցիք քի , և նորօք պայծառացել
լուսաւորեցան :

Եւ զքարոզուին իւր ինքն իսկ յայտնեաց
պօղոս՝ յասելանդ , թէ յեհմէ մինչ 'ի լիւրի-
կէ լի արարի զաւետարանն քի . զի վաթ-
սուն և հինգ քաղաքաց քարոզեաց պօղոս
ինքն միայն աշակերտօքն իւրովք . թող զայն՝

ՍԻՍ

T

որ

որ յայլ գաւառս և ի վիճակս այլոց առաքելոցն եմուտ, և քարոզեաց զքն: Երբնպէս և մեծն պետրոս վէմն հաւատոյ յարեւելից, յարեմուտս շրջագայեալ՝ աշակերտեաց ըզբազումս ի հաւատս քրի: Եւ յետոյ եկել հանդիպեցան միմեանց ի մեծն հռոմ, և յոյժ ուրախացան. և էին ի միասին. և օր լը օրէ յաւելուին հաւատացելքն ի նոր քարոզութիւնսն: զորս և քրիստոնեայս անունանցին քրիստոնէս: Եւ զայս անուն եղին նախ հաւատացելոց յանտիոք պօղոս և բարնաբաս. և պետրոս յետ դնելոյ զաթոռ իւր յանտիոք՝ եկն և հաստատեաց զաթոռն ի հռովմ:

Եւ ի հռովմ էր և սիմոն մոգն սամարացի՝ երբեմն յանդիմանեալն ի պետրոսէ. և իբրեւ լըդէմեկաց նա սբ առաքելոցն, և ասէր զանձնէ նոցա ոմն գոլ և քն, յամօթ արարին զնա յատենին ներոնի կայսեր սբ առաքելքն պետրոս և պօղոս. և զբարձրացեալն յօգոս զկախարդն սիմոն՝ խայտառակեալ յերկիր ընկեցին աղօթիւք. որ և չարաչար սատակեցաւ: Եւ որ զչարեւ ներոնի՝ որ ակնածէր ի կախարդէ անտի, ևս առաւել դառնացել վասն դառնալոյ ոմանց ի մեծամեծաց և ի տիկնայց պալատան ի հաւատս քրի, ետ ապանանել զսբ առաքելալն. և այնպէս կատարեցան ի հռովմ քաղաքի՝ յամի տն 66. ի յունիսի. ի թ:

Պետրոս խաչեցաւ լը նմանութեն քրի, որ ասաց նմա, եկ զկնի իմ, նշանակեալ թի

որով մահու մեռանելոց իցէ , քի խաչիւ՛ ,
բայց ստորահակ գլխիվայր . զի ինքն ասաց
պետրոս խաչողաց իւրոց , թէ չեմ ես արժա-
նի քն իմոյ նմանիլ մահու . (իմ ոմանց յա-
ւել և զայն , թէ քնն իմ յերկնից յերկիր
էջ . իսկ ես յերկրէ յերկինս ընթանամ) :
Իսկ պողոս սրով գլխատեցաւ . զի ոնց ասեն
ոմանք՝ վր գողոյն հռովմայեցի ոչ կամեցան
մատնել զնա յանարգական մահ խաչի : Եւ
կան եղեալ Եբ մարմինք նց՝ ի մեծ քաղաքն
'ի հռոմ՝ ի պարծանս Թի և ի բարեխօսուի
ամհաւատացելոց :

Յայս վայր յայսմաւուրքն . որ և ի վի բերէ
բան գովեստից ի պետրոս և ի պողոս , ա-
ռեւաւուել ի բանից շնորհալոյն սարգսի .
զոր արժան է ի բուն աղբիւր անդր տեսա-
նել : Եւ և դատնեսն շանակեալ զաւանդու-
թին յոգունց ի նախնեաց , զոր մի իմիջէ
նկարագրեն ճառընտիրք . քի թէ յորժամ իւ-
րազեկ եղեն հաւատացեալքն՝ որ ի հռովմ,
եթէ կամի ներոն ըմբռնել և սպանանել
զքն պետրոս , աղաչէին զնա խոյս տալ առ-
ժամանակ մի ի քաղաքէն . և յոչ առնուլնք
յանձն՝ իբրև կարի իմն ստիպեցին , և նա
յայն միտս դեգերէր , ետես ի տօլեան ,
ոնց թէ ինքն ելանէր ի դուռն հռովմայ , և
քնն ի հռովմ մտանէր : Յայնժամ երկիր ե-
պագ փրկչին իւրում և վիգպին , և ասէ . քի
ոն երթաս . և նա ասէ . ի հռովմ վերտին
խաչիլ . և պետրոս դարձաւ զհետ քնն ան-
դրէն ի հռովմ . և քնն ասէ ցնա . մի երկն .

չիր , քանզի լէ քեզ եմ , մինչև մուծից զքեզ
'ի տուն հօր իմոյ . և զայս ասացեալ՝ եղև
աներևոյթ : Եւ այնպէս ահիւ և զոճարթու
թիւ զարթուցել 'ի տեսլենէ՝ յառաքեալն՝
ոչ մեկնեցաւ 'ի քաղաքէն , այլ անդէն կա-
տարեցաւ յաթոռ քահանայապետութե իւ-
րոյ . որում յաջորդեցին և այլ հայրապետք
հռովմայ դահին մինչև ցայսօր , սկսեալ 'ի
սթյն ղինոսէ և 'ի սթյն կղեմայ , զորս յիշա-
տակէ պօղոս 'ի Թուղթս իւր : Իստ հասա-
րակ աւանդութեան 'ի սկզբանէ՝ և այօր՝ 'ի
միում տարւոջ և 'ի միում աւուր կատարե-
ցան յառաքելքն . բայց են՝ որ ասեն , թէ
յայլևայլ տարիս և յաւուրս . և այլք՝ թէ
յայլևայլ՝ ամս , բայց 'ի նոյն օր . պետրոս
յառաջագոյն , և պօղոս զկնի . և յայս կար-
ծիս է օգոստինոս այլովքն հանդերձ :

Իստ աւանդուէ հռովմայեցոց՝ սթն պետ-
րոս կատարեցաւ 'ի տեղին , որ կոչի յանիւ
կուղոն կմբանի՛գուլում , այս է դռնակ ան-
ոճանել լեառն . և Թաղեցաւ 'ի բլուրն մեր-
ձակայ՝ վատիկան կմվադիգանում կոչեցել ,
մօտ 'ի պալատն ներոնի 'ի ճանապարհին աւ-
րեղեայ , որ և մօնս արեւում , կմմօնդօրիօ ,
իմ լեառն օսկի : Իսկ սթն պօղոս կատարե-
ցաւ 'ի ճանապարհին ոստիայ արտաքոյ հռով-
մայ , 'ի տեղւոջն՝ որ կոչեցաւ անոճա սուլ-
ոճիաս , կմատ Թուէս Փօնդէս , իմ առ բօշ-
կարար ջուրս , կամ առ երիս աղբերս . և
յետ Թաղելոյն առ վայր մի 'ի տեղւոջն՝ բե-
րեալ եդաւ զոյգ լէ մարմնոյ սթն պետրոսի
'ի

'ի գետնայարկս , որ ընդ մէջ ճանապարհին
 ոստեայ և ապպիայ . այն՝ որ կոչեցաւ զկնի
 դամբարան սթյն սեբաստիանոսի : Եւ յետ
 քանի մի դարուց մարմին սթյն պետրոսի ամ
 փոփեցաւ 'ի վատիկան , և սթյն պողոսի 'ի
 ճանապարհին ոստեայ . և շինեցաւ տաճար
 'ի վր'նց յանունն նց . և յետ այլ ևս դարուց
 բազմաց՝ նորոգ հրաշակերտութիւն կառուցան
 եկեղեցիք ըբ առաքելոցս . զորմէ չէ տեղւոյս
 ասել : Եւ յայտ իսկ է , զի հոյակապ եկե-
 ղեցի սթյն պետրոսի յաւուր յայսմիկ է մի մի-
 այն 'ի վր տիեզերաց ըն նմ մեծագործ վայ-
 ելլութե . ոնց և սթյն պողոսի՝ է մի յերևելի
 տաճարաց . և յերկոսեանն իսկ ասին լինել
 այլևայլ նշխարք երկոցունց առաքելոց՝ ոչ
 բաժանելոց 'ի միմեանց 'ի կեանս և 'ի մա-
 հու . և յանուն երկոցունցն իսկ 'ի մեզ կոչի
 մեծն հռովմ՝ նաև պետրոս պողոս :

Թողից ասել զնշխարաց ըբ առաքելոցս՝ որ
 սփռել են ըն նմ Յ , 'ի հին Ժմկաց հետէ և
 յզկնի դարս . ոնց է տեսանել 'ի պատմութիւն և
 'ի յիշատակագիրս իւրաքանչիւր ազգի և աշ-
 խարհի և քաղաքի և եկեղեցւոյ . որոնցս այն
 թէ՛ և կենդանի նշխարք նց են կենդանի ա-
 ռաքեալք՝ սփռեալք ըն Յ , 'ի քարոզել մին-
 չև 'ի կատարած Յի՝ զոր միանգամ քարոզե-
 ցին 'ի կենդանութե զճշմարտութիւն աւետարա-
 նին քսի , և զաւանդութիւն փրկչին Յի՝ եթէ
 բանի՛ և եթէ՛ Թղթով . և հաստատել զա-
 շակերտեալսն մասամբք ըբ նշխարաց իւր-
 եանց , և զօրաւոր բարեխօսութիւն առաջի քսի :

XX

Ծ Ա Ն Օ Թ Ո Ւ Թ Ի Ի Ն Ք :

(1) **Բ**այտ առածի հռովմայեցի քերթողին, չնայած ղեռ
աղագրացանէ . ղի անգիտանամ, թէ զորն յիշեցից .
կի՞ զորն թողից յանբաւ բանից, որք հային 'ի գլխաւոր
առաքեալսն 'ի պետրոս և 'ի պօղոս : Զայս գիտեմ, ղի
թէ և չափով խօսել յօժարեցայց, առանձին հատոր
պարտ է յօրինել . ապա 'ի ժամուս զայն լինիմ խոստո
վան, թէ հազիւ զաղբիւրսն կարեմ մատամբ ցուցանել,
զի որք կամիցինն՝ մատչիցին յարբուսն . ապա թէ ոչ
անհնար է առնուլ ամանով չափ, և արբուցանել խնդ
րելեաց զանչափս :

Քառավտակ գողցես աղբիւրս տեսանեմ 'ի միում և և թ
աղգի մերում . քանզի կայ նախ 'ի ճառընտիրս Լարձակ
վկայաբանութի կի՞ գործք սքց առաքելոցն պետրոսի և
պօղոսի, հին թարգմանութի 'ի յունէ . զոր ոչ գտաք առ
այժմ 'ի տպագրել ղիրս յունաց և լատինացոց . բայց
միայն զհատուած մի նը, զոր բերեն բողանգեանք ա
ռանց ընդ բանս ինչ ամեւոյ՝ աստանոր 'ի յանիսի . 29 .
Էբէ . 431 . Թ որում յառաջ բերեալ է զայն արելի ու
րումն երևելի մատենագրի 'ի գիւննաց մեսսանայ, ք
մեսսինայ քաղաքի սիկիլիացոց :

Երկրորդ կայ 'ի ճառընտիրս Թուղթ գիտնեսիոսի առ
տիմոթէոս վն կատարման պետրոսի և պօղոսի : Երբ
կայ Լարձակ ճառ ներբողական հաւաքել 'ի նախնեաց,
հանդերձ պարտեմնական գովեստիւք . որ է գործ միոյ
'ի վիպաց աղգիս՝ առ ժամանակք վկայասիրին գրիգոր
ի, որ է գլխաւոր հեղինակ ճառընտրաց : Զորք կան
և այլ բազմապատիկ բանք գիտելիք և քննելիք 'ի զա
նազան տօնապատճառս յօրինեալս 'ի վիպաց յետին գա
րուց . Թող և զայլ ընտիր ընտիր ասացուածս հարց մ
րոց 'ի գիրս իւրեանց 'ի գովեստ ծր առաքելոցս . ոնք և
յայտ է . յորս բազում ինչ արժանի տեղեկուէ բովան
դակեալ կայ :

Եւ զի՞նչ պարտ է ասել զյունական և զլատին և զսոր
բի

բի մատենագրուէց, սկսեալ յառաքելական հարց, 'ի կղեմայ հաղմայ հայրապետէ, 'ի գինեհետոսէ, յերանասէ, 'ի յուստինոսէ, և յեկեղեցական պատմագրաց՝ ընդ եւսեբիոսի, և 'ի մեկնաց աւետարանի և գործոց առաքելոց՝ ը սկեբերանի . զի ամենեքին օտրա խօսեցան ճոխագոյն զպետրոսէ և զպօղոսէ : Ո՛ր թողից զհին և զնոր վկայաբանութեա՝ ստոյգս և անստոյգս, յերեւելի և յաննշան արանց աւանդեալս . զորս մի առ մի զննել չքաւէ կեանք մարդոյ : Թո՛ղ զհետեանս այդ պիտի աշխատասիրուէ ը ճագրական և ը Ժմպագրական քննուէց : Վնյ և 'ի բոլլանդեանց երեք քաջ անձիք միեալ չափաւոր և եթ հետազօտուի՞ յայս երկասիւք բութե, հաղիւ՛ 'ի բազմաց զսահաւ բանս մարթաշան 'ի մէջ բերել :

Գլխաւոր վկայաբանուէ 'ի մէջ առնուին ք կրկին . մին է յուհարէն՝ հանել 'ի հին մատենից գրատան փարեղու, վաթիկանու, և վննեակոյ . որ է գործ միջին գարուց՝ քաղեալ 'ի նր գրոց և 'ի նախնի հարանց, հանդերձ իւնիք իւնիք պատուանտուի՞ այլեայլ աւանդից զանազան տեղեաց՝ յորս շրջեցան պետրոս և պօղոս, կի՞ մակարեւրական յաւելուածով անանուին հեղինակին . նր թէ կինն պետրոսի առաքելոյ էր գուտար արխատաբուղեայ եղբոր խառնաբայ առաքելոյ . և թէ ծնել իցէ նմա ուսար մի, և գուտար մի . ուր իրուամբք կասկածին քննիչք, թէ գուցէ ակնարկէ 'ի մարկոս յորդիացեալն պետրոսի, և 'ի պետրոնիլլա՝ զոր ոմանք մարմնաւոր, և ոմանք հոգեւոր գուտար համարին պետրոսի :

Երկրորդն է լատին վկայաբանուէ ինչ ընծայեալ սննի լինոսի աշակերտին և յաջորդին պետրոսի . և արգարե բազումք ասեն, թէ լինոս գրեաց զգործս պետրոսի . այլ ոչ որ հաւատայ գտանել զհարազատ գրուածս նր . օպ և 'ի սննի կղեմայ գիտեմք գրեալ զվարս պետրոսի, այլ որ կայ այժմ՝ համարեալ է այլոյ գրուած յանուն նր : Թո՛ղ զայլ հին և նոր վկայաբանս, զորս հարեանցի նշանակեն բոլլանդեանք, և անցանէն յայլ բազմօրի նախ ծանօթութիս, զորս յերկար լինի համառօտել անգամ . չա՛տ լիցին մեղ ասացեալքս՝ յայտնիք և ըուեն լիք ամենեցուն :

Ինչ մի յաւելից վն ճգհորդուէ սննի պօղոսի աւանդեալ

լոյ 'ի գործս առաքելոց՝ 'ի դաշն յառաջնում՝ նո՛ւազիկ, յասիոյ 'ի հռովմ, զի և ինձ վիճակեցաւ ը նոյն ճանապարհ նաւել, և գիտել անձամբ զստուգութեան գուծէ մալթացոյ, թէ արգարե այն իսկ է կղզին մըլիտինէ՝ յոր անկաւ պողոս, որ այժմ ասի մըլիտոն կամ մըլիտէ, ռամփօրէն մալթա : Արդ զք սքն պողոս նաւեալ յասիոյ 'ի կրետէ՝ յայնմ հետէ տառապեցաւ 'ի հանգրին անդունդս, և տալա ել 'ի մըլիտինէ, և անտի էանց 'ի սերակուսա, և անտի 'ի հռեգիոն, անտի 'ի պատիոդոս, և անտի 'ի հռովմ. սոյնպէս և մեք յամբ 189, նաւել 'ի բիւզանդիոյ ը արելպեղադոսն՝ յորժամ հասաք մօտ 'ի կրետէ, զոր ը ձախմէ ունէաք, և անցանէաք զէրիկէյիւ, զոր ը աջմէ ունէաք, զերիս տիւս և զերիս գիւշերս տառապեցաք ծանր ալեկոծութիւն. յորմէ ապտտեալ աղօթիւք սքն պողոսի անիւսս՝ յառաջեաք 'ի ճանապարհ նր 'ի հանգրին անդունդս, այն է խորը լոյնա. նիստ ագրիական ծովուն, որ տանի 'ի մալթա և 'ի սիկիւիս, և ոչ վնենտիկեան ծովն՝ որ կոչի և է ագրիական ծոց կմ հանգրին խորշ, և ոչ անդունդք :

Եւ ոչ սքն պողոս չորեքտասան անուրբք եհատ զայն անդունդս՝ անհնարին տառապանքք՝ առանց տեսանելոյ զարե և զստեղս, նոյնպէս և մեք յետ երեքօրեայ նաւակոծութե՝ զաւուրս տասն թեպէտե արե և տտեղս տեսանէաք, այլ ոչ տեսաք ամենևին զցամաք, թոյց միայն զերկինս և զանդունդս. և տալա յաւուրն չորեք տասներորդի (յետ մեկնելոյ 'ի կրետեայ) եղև մեղ տեսանել 'ի ասնի առաքելոց ը յունաց՝ զսիկիլիս կամ զետնա լեառն. առ որով քերեալ՝ եկաք յերկրորդ աւուր վարդաւառին մերոյ 'ի մալթա. ուր զերկու ամիսս նքարեալ՝ քաջ տեղեկացաք զանգի խորտակման նաւու սքն պողոսի 'ի ծովափն անդր կղզւոյն, ուր է մերձ կղզեակն կօցցօ կոչեցել 'ի բնակչաց, որ 'ի լատին գիրս գրի կաւտիսիում կմ դաւտա, որ և 'ի ճառքնաիրս մեր 'ի ճնգհորդուես սքն պողոսի կօչի դաւառ :

Եւս առաւել ուխտագնացութիւն արժանի եղաք տեսանել զիջևան սքն պողոսի 'ի տան պոքիոսի գլխաւորի գեղն, և զքեանայարկ բնակարանն՝ ուր եկաց յբ առաքեալն զերիս ամիսս. և է այժմ տունն պոքիոյ եկեղեցի փառաւոր. ուր և արժանի եղէ պատարագել

յէն.

յունքերկրեայ մեարանն , որ է բնիկ տունն հին : Այս կողմն կղզւոյն է փոքր մի բարձր դրիւք քան զայլ անդին մալթայու , որ առհասարակ է իբր տափարակ և հարթ . և այս վերնակողմն կոչի հին մալթա , ուր է և հին եղնարանն . բայց այժմ հոյակապ քաղաքն մալթայու և եղնարանն է 'ի ստորին կողմն առ մեծ , նաւահանգստիւ . և կոչի վալլէթթա . ուր է փոռաւոր եկեղեցի յանուն սէյն պօղոսի պաշտպանի կղզւոյն . զորոյ զարձանն 'ի թափոր հանեալ յաւուր տօնի նորա՝ դնեն 'ի բարձր վայրի մեծ փողոցին , ուր թէ տակաւին իբրեւ հենդանի քարոզէ կղզեցւոց . թող զհրաշակերտ տաճար սէյն յովհաննու մկրտչի , զորոյ եղբայրուէ ունէր զանուն Թրուէ կղզւոյն :

Ընդ Թմ վայրս քաղաքին տեսանես զպտակեր սէյն պօղոսի՝ ոչ ունի յայլ պտակերս՝ աւետարան և սուր՝ ի ձեռս , այլ օձ մի կախեալ զձեռանէ սէյն , և առ ոտիւք նորահուր . կի՞ կրակ առ նմա , յարմէ ելանէ իժ մի , լը պատմուէ սէյն զուկայ . և ունի ասի , այնպէս է և իբօք , զի այժմ ոչ գտանի անդ . այլ ևս օձ . մանտւանդ . թէ հող տեղւոյ բնակուէ առաքելոյն տարեալ լինի յայլ տեղին 'ի բժշկութի օձահարաց : Արդ , ունի առաքելալն , 'նոյնպէս և մէք ելեալ 'ի մալթայե՝ անցաք յետ պէսոզէս տնջից 'ի սիրակուսա սիկիլիոյ . ուստի եկեալ 'ի մեսսանա կի՞ մեսսինա շահավաճառ կղզւոյն՝ զկնի գեղերեւոյ և 'ի բալերմօ թփրական քաղաք , անցաք 'ի հանդիպակաց ցաւաքն կապարիոյ , ուր է հռեգիոն . և անտի եկաք 'ի նէապօլիս , յոր մօտ է պատիոպոս . և ապա անցաք 'ի հռովմ . ուստի եկաք 'ի վանս մեր 'ի վենետիկ : Զայսուսիկ յայն սակս ստորագրեցի , զի իմասցին՝ թէ ոչ որ է , որ զայս Թմ ճագ սանիցէ , և ոչ տունուցու զճաշակ ճագորդութի նք առաքելոյն պօղոսի :

Տ Օ Ն Ս Ր Ի Ո Յ

Որդւոցն Ռոստման՝ Յակոբայ, և Յովհաննու :

Օ կնի սըյն պետրոսի վիմին հաւատոյ՝ առաջին սիւնք եղեն եկեղեցւոյ երկոքին եղբարք հարազատք՝ Յակոբոս մեծն, և Յովհաննէս անծաբան աւետարանիչն, որդիք զերեգեայ և սաղոմէի, ազգականք քոի. զի ըստ ոմանց զերեգեայոս կարծի լինել եղբայր յովսեփայ անծափոր և կղէովպայ, և ին այլոց՝ սաղոմէ ազգական յովսեփայ, կի՞մանաւ ւանդ՝ դուստր մօրաքեռ. տիրամօր կուսի : Եւ ոմ յայտ է յաւետարանէ, ըստ օրինակի պետրոսի և անդրէի՝ ի ձկնորսութիւն տրեցան և որսակիցք նոյ յակոբոս և յովհաննէս, լինել որսորդ մարդկան. և զոր օրինակ զօրմոն՝ պետրոս կամ կեփաս անուանեաց յորն մեր՝ ի լինել վեմ հաւատոյ անվանելի ի դրանց դժոխոց, նոյնպէս և որդւոցն զերեգեայ յաւել զկոլումն բաներէդէս կամ բռանէրդէս, որ Թարգմանի որդիք որոտման. և ըստ եբրայական ոճոյ՝ զնոյն իսկ զորոտումն ահաւոր յայտ առնէ, կի՞մ զցովմունս նոյ, քի զփայլատակունս. և այս՝ ասէ հերոնիմոս, ինչանակ հաստատուէ և մեծուէ հաւատոյ նոյ : Եւ զոր օրինակ պետրոս ջերմն սիրելին քոի եռայր

Եռայր հոգւով, նոյնպէս և որդիքն որոտման
ցուցանէին յանձինս եռանդն մեծ 'ի սէրն
քնի . ուստի յառաջ գայր նախանձաւորութի
նց' թէպէտև 'ի ժամուն անկատար , առա-
ջարկել նն համարձակութի , զի տացէ նոցա
հրաման հուր իջուցանելոյ եղիական հոգւով
'ի վր' սամարացւոց չ լեռնողաց զտրն . ոնկ և
նախագրաւ լինել 'ի սպասահարկութի թաւ
գաւորուն նր' նստելով լե աջմէ և լե ահե-
կէ' ոնկ տեսին զմովէս և զեղիա 'ի թաբոր ,
և պինի տալ' թէ կարող եմք ըմպել և զբա-
ժակ մահու :

Հայտնի է յառաջ քան զայն' և արժանի լի
նէն նց ընդ պետրոսի տեսանել զածահրաշ
այլակերպութի նն 'ի լեռն թաբոր . և ա-
ռանձին սիրելութի յովհաննու 'ի յտէ' իբրեւ
կոյս և խոնարհ և կրտսեր հասակաւ 'ի մէջ
առաքելոց . մինչև 'ի չիշխելն պետրոսի հաւ-
ցանել զյոյրն թրիս վասն մատնչին , ականաւ
կել յովհաննու . և նմա անկանիլ զլանջօքն
յոի , և հարցանել' տէր ոյկէ . և 'ի ժամ խա-
չելուն 'ի փախչիլ նմա շակերտաց' սա միայն
կայր առ խաչին լե մօրն յոի , և արժանի լի-
նէր գրիլ յորդեգրութի տիրամօր , և ժողովել
զնա 'ի տուն իւր' կոյսն ասեմ զամենասք կոյս
ածածինն :

'Երայկէս և զկնի համբարձման և պենտե-
կոստէի քաջայայտ է գործակցութի յովհան-
նու լե պետրոսի յամ գործս ականաւորս , և
կատարումն մեծին յակորոսի վկայութի նախ
քան զնմա առաքեալս : Եւ ահա վրայսր նմի
առ

որ յայլ գաւառս և 'ի վիճակս այլոց առաքելոցն եմնուտ , և քարոզեաց զքս : Եւ յայնպէս և մեծն պետրոս վէմն հաւատոյ յարեւելից . յարեւմուտս շրջագայեալ՝ աշակերտեաց ըզբազումս 'ի հաւատս քսի : Եւ յետոյ եկեւ Հանդիպեցան միմեանց 'ի մեծն հռոմ , և յոյժ ուրախացան . և էին 'ի միասին . և օր լը օրէ յաւելուին հաւատացելքն 'ի նոր քարոզութիւնոցին . զորս և քրիստոնեայս անուանեցին քրիստոնէս : Եւ զայս անուն եղին նախ հաւատացելոց յանտիոք պօղոս և բառնաբաս . և պետրոս յետ դնելոյ զաթոռ իւր յանտիոք՝ եկն և հաստատեաց զաթոռն 'ի հռովմ :

Եւ 'ի հռոմ էր և սիմոն մոզն սամարացի՝ երբեմն յանդիմանեալն 'ի պետրոսէ . և իբրեւ լըդէմեկաց նա՝ յառաքելոցն , և ասէր զանձնէ անծ ոմն գող և քս , յամօթ արարին զնա յատենին ներոնի կայսեր յառաքելքն պետրոս և պօղոս . և զբարձրացեալն յօգոս զկախարդն սիմոն՝ խայտառակեալ յերկիր ընկեցին աղօթիւք . որ և չարսչար սատակեցաւ : Եւ 'ի նոր զչարեւել ներոնի՝ որ ակնածէր 'ի կախարդէ անտի , և առաւել դառնացել վասն դառնալոյ ոմանց 'ի մեծամեծաց և 'ի տիկնայց պալատան 'ի հաւատս քսի , ետ ապանանել զքառաքելալսն . և այնպէս կատարեցան 'ի հռովմ քաղաքի՝ յամի տն 66 . 'ի յունիսի . ի թ :

Պետրոս խաչեցաւ լը նմանութեն քսի , որ ասաց նմա , եկ զկնի իմ , նշանակեալ՝ թէ

որով մահու մեռանելոց իցէ , քի խաչիւ՛ ,
բայց ստորահակ գլխիվայր . զի ինքն ասաց
պետրոս խաչողաց իւրոց , թէ չեմ ես արժա-
նի նոյն իմոյ նմանիլ մահու . (իմ ոմանց յա-
ւել և զայն , թէ նորն իմ յերկնից յերկիր
էջ . իսկ ես յերկրէ յերկինս ընթանամ) :
Իսկ պողոս սրով գլխատեցաւ . զի ոնկ ասեն
ոմանք՝ վո գողոյն հռովմայեցի ոչ կամեցան
մատնել զնա յանարգական մահ խաչի : Եւ
կան եդեալ յբ մարմինք նց՝ ի մեծ քաղաքն
'ի հռոմ՝ ի պարծանս Թի և ի բարեխօսուի
նամ հաւատացելոց :

Յայս վայր յայսմաւուրքն . որ և ի վի բերէ
բան գովեստից ի պետրոս և ի պողոս , ա-
ռեւիաւաւել ի բանից շնորհալոյն սարգսի .
զոր արժան է ի բուն աղբիւր անդր տեսա-
նել : Եւ զտանեանշանակեալ զաւանդու-
թին յողունց ի նախնեաց , զոր մի իմիոջէ
նկարագրեն ճառընտիրք . քի թէ յորժամ իւ-
րազեկ եղեն հաւատացեալքն՝ որ ի հռովմ ,
եթէ կամի ներոն ըմբռնել և սպանանել
զոքն պետրոս , աղաչէին զնա խոյս տալ առ-
ժամանակ մի ի քաղաքէն . և յոչ առնուլ նի
յանձն՝ իբրեւ կարի իմն ստիպեցին , և նա
յայն միտս դեգերէր , ետես ի տեսլեան ,
ոնկ թէ ինքն ելսնէր ի դուռն հռովմայ , և
նորն ի հռովմ մտանէր : Յայնժամ երկիր ե-
պագ փրկչին իւրում և վիշպին , և ասէ . նոր
ոնք երթաս . և նա ասէ . ի հռովմ վերստին
խաչիլ . և պետրոս դարձաւ զհետ նոյն ան-
դրէն ի հռովմ . և նորն ասէ ցնա . մի երկն-

չիր , քանզի լէ քեզ եմ , մինչև մուծից զքեզ
'ի տուն հօր իմոյ . և զայս ասացեալ՝ եղև
աներևոյթ : Եւ այնպս ահիւ և զոճարթու
թիւ զարթուցեչ 'ի տեսլենէ՝ ծբ առաքեալն՝
ոչ մեկնեցաւ 'ի քաղաքէն , այլ անդէն կա-
տարեցաւ յաթոռ քահանայապետութե իւ-
րոյ . որում յաջորդեցին և այլ հայրապետք
հռովմայ գահին մինչև ցայսօր , սկսեալ 'ի
ոթն զինասէ և 'ի սթն կղեմայ , զորս յիշա-
տակէ պօղոս 'ի Թուղթս իւր : Բստ հասա-
րակ աւանդութեան 'ի սկզբանէ՝ և այօր՝ 'ի
միում տարւոջ և 'ի միում տուր կատարե-
ցան ծբ առաքելքն . բայց են՝ որ ասեն , Թէ
յայլեայլ տարիս և յաւուրս . և այլք՝ Թէ
յայլեայլ՝ ամս , բայց 'ի նոյն օր . պետրոս
յառաջագոյն , և պօղոս զկնի . և յայս կար-

ծիս է օգոստինոս այլովքն հանդերձ :

Բստ աւանդուէ հռովմայեցոց՝ սթն պետ-
րոս կատարեցաւ 'ի տեղին , որ հոչի յանիւ
կուղոն կմեանի գուլում , այս է դռնակ ան-
ոճանեչ լեառն . և Թաղեցաւ 'ի բլուրն մեր-
ձակայ՝ վատիկան կմ վադիգանում կոչեցեչ ,
մօտ 'ի պալատն ներոնի 'ի ճանապարհին աւ-
րեղեայ , որ և մնսս անդոււմ , կմ մօնդօրիօ ,
յմ լեառն օսկի : Իսկ սթն պօղոս կատարե-
ցաւ 'ի ճանապարհին ոստիայ արտաքոյ հռով-
մայ , 'ի տեղւոյն՝ որ կոչեցաւ անոճան սալ-
ոճիաս , կմատ Թուէս Փօնդէս , յմ առ բժշ-
կարար ջուրս , կամ առ երիս աղբերս . և
յետ Թաղելոյն առ վայր մի 'ի տեղւոյն՝ բե-
րեալ եղաւ զոյգ լէ մարմնոյ սթն պետրոսի
'ի

'ի գետնայարկս , որ ընդ մէջ ճանապարհին
 ոստեայ և ապալիայ . այն՝ որ կոչեցաւ զկնի
 դամբարան սքէյն սեբաստիանոսի : Եւ յետ
 քանի մի դարուց մարմին սքէյն պետրոսի ամ
 փոփեցաւ 'ի վատիկան , և սքէյն պողոտի 'ի
 ճանապարհին ոստեայ . և շինեցաւ տաճար
 'ի վր' նց յանունն նց . և յետ այլ ևս դարուց
 բազմաց՝ նորոգ հրաշակերտութիւն կառուցան
 եկեղեցիք սբ առաքելոցս . զորմէ չէ տեղւոյս
 ասել : Եւ յայտ իսկ է , զի հոյակապ եկե-
 ղեցի սքէյն պետրոսի յաւուր յայսմիկ է մի մի-
 այն 'ի վր տիեզերաց ընդ մեծագործ վայ-
 ելլութե . ոնկ և սքէյն պողոտի՝ է մի յերևելի
 տաճարաց . և յերկոսեանն իսկ ասին լինել
 այլևայլ նշխարք երկոցունց առաքելոց՝ ոչ
 բաժանելոց 'ի միմեանց 'ի կեանս և 'ի մա-
 հու . և յանուն երկոցունցն իսկ 'ի մեզ կոչի
 մեծն հռովմ՝ նաև պետրոս պողոտ :

Թողից ասել զնշխարաց սբ առաքելոցս՝ որ
 սփռել են ընդ մեծ , 'ի հին Ժմկաց հետէ և
 յզկնի դարս . ոնկ է տեսանել 'ի պատմութիւն և
 'ի յիշատակագիրս իւրաքանչիւր ազգի և աշ-
 խարհի և քաղաքի և եկեղեցւոյ . որպէս այն
 Թէ՛ և կենդանի նշխարք նց են կենդանի ա-
 ռաքեալք՝ սփռեալք ընդ մեծ , 'ի քարոզել մին-
 չև 'ի կատարած Թի՝ զոր միանգամ քարոզե-
 ցին 'ի կենդանուէն զճշմարտութիւն աւետարա-
 նին քնի , և զաւանդութիւն փրկչին Թի՝ եթէ
 բանի՛ և եթէ՛ Թղթով . և հաստատել զա-
 շակերտեալսն մասամբք սբ նշխարաց իւր-
 եանց , և զօրաւոր բարեխօսութիւն առաջի քնի :

XX

Ծ Ա Ն Օ Թ Ո Ւ Թ Ի Ի Ն Ք :

(1) **Բ**այտ առածի հոռվմայեցի քերթողին, ճիսակն զիս
աղփապանդանէ . զի անդիտանամ, Թէ զորն յեւեցից,
կիմ զորն Թողից յանբաւ բանից, որք հային 'ի գլխաւոր
առաքեալսն 'ի պետրոս և 'ի պօղոս : Զայս գիտեմ, զի
Թէն չափով խօսել յօժարեցայց, առանձին հատոր
պարտ է յօրինել . ապա 'ի ժամուս զայն լինիմ խոստո
վան, Թէ հազիւ զաղբիւրսն կարեմ մատամբ ցուցանել,
զի որք կամօցինն՝ մատչիցին յարբումն . ապա Թէ ոչ
անհնար է առնուլ ամանով չափ, և արբուցանել խնդ
րելեաց զանչափս :

Քառալատակ գողցես աղբիւրս տեսանեմ 'ի միում և Եթ
աղբի մերում . քանզի կայ նախ 'ի ճառընտիրս լարձակ
վկայաբանութի կիմ գործք սքց առաքելոցն պետրոսի և
պօղոսի, հին Թարգմանութի 'ի յունէ . զոր ոչ գտաք առ
այժմ 'ի տպագրել զիրս յունաց և լատինացոց . բայց
միայն զհատուած մի նք, զոր բերեն բողանդեանք ա
ռանց ընդ բանս ինչ ամեւոյ՝ աստանօր 'ի յունիսի . 29 .
Էրեւ . 431 . Թ որում յառաջ բերեալ է զայն արելի ու
րումն երեւելի մատենագրի 'ի գիւմնաց մեսսանայ, ք

մեսսինայ քաղաքի սիկիլիացոց :

Երկրորդ կայ 'ի ճառընտիրս Թուղթ գիտնեսիտսի առ
տիմոթէոս վն կատարման պետրոսի և պօղոսի : Երբդ՝
կայ լարձակ ճառ ներբողական հաւաքել 'ի նախնեաց,
հանգերձ պրուբենական գովեստիւք . որ է գործ միոյ
'ի վիպայց աղբիս՝ առ ժամանակդ վկայասիրին գրիգոր
ի, որ է գլխաւոր հեղինակ ճառընտրաց : Զրգ. կան
և այլ բազմապատիկ բանք գիտելիք և քննելիք 'ի զա
նազան տօնապատճառս յօրինեալս 'ի վիպայց յետին գա
րուց . Թող և զայլ ընտիր ընտիր ասացուածս հարց մե
րոց 'ի գիրս իւրեանց 'ի գովեստ քր առաքելոցս . ոպ և
յայտ է . յորս բազում ինչ արժանի տեղեկուէ բովան
գակեալ կայ :

Եւ զմինչ պարտ է ասել զյունական և զլատին և զասոր
րի

բի մատենագրուէն , սկսեալ յառաքելական հարց , 'ի կղեմայ հաղմայ հայրապետէ , 'ի գիտնեօթոսէ , յերանոսէ , 'ի յուստինոսէ , և յեկեղեցական պատմագրաց՝ ընդ եւեբիոսի , և 'ի մեկնչաց աւետարանի և գործոց առաքելոց՝ Է ոսկերերանի . զի ամենեքին օղբա խօսեցան ճոխագոյն զպետրոսէ և զպօղոս : Ո՛րք թողից զհին և զնոր վկայաբանութիւն՝ սաղոմ և անսողոմ , յերեւելի և յաննչաւ արանց աւանդեալս . զորս մի առ մի զննել չբաւէ կեանք մարդոյ : Թո՛ղ զհետեւանս այդ պիսի աշխատասիրուէ լը Ծագբաղկան և լը Ժմապրակոս քննուէ : Վնչ և 'ի բոլլանդեանց երեք քաջ անձինք մտեալ չափաւոր և եթ հետազօտուի՞ յայս երկասիւք բովթի , հաղիւն 'ի բազմաց զսակաւ բանս մարթացան՝ 'ի մէջ բերել :

Գլխաւոր վկայաբանուէ 'ի մէջ առնուանք կրկին . մին է յուսնարէն՝ հանել 'ի հին մասենից գրատան փորեղու , վատիկանու , և վենետիկոյ . որ է գործ միջին գարուց՝ քաղեալ 'ի սբ գրոց և 'ի նախնի հարանց , հանգերձ իւրի իւրի պատուաւորութիւնս այլեւայլ աւանդից զանազան տեղեաց՝ յորս շրջեցան պետրոս և պօղոս , կի՞ մակարեւրական յաւելուածով անանուան հեղինակին . որ թէ կինն պետրոսի առաքելոյ էր գուտար արխատաբուղեայ եղբոր ըստնարայ առաքելոյ . և թէ ծնել իցէ նմա ուսար մի , և գուտար մի . ուր իրաւամբք կասկածին քննիչք , թէ գուցէ ակնարկէ 'ի մարկոս յորդիպեալն պետրոսի , և 'ի պետրոսիլլա՝ զոր ոմանք մարմնաւոր , և ոմանք հոգեւոր գուտար համարին պետրոսի :

Երկրորդն է լատին վկայաբանուէ ինչ ընծայեալ սնչն լինոսի աշակերտին և յաջորդին պետրոսի . և արգարեւ բազումք ասեն , թէ լինոս գրեաց զգործս պետրոսի . այլ ոչ զք հաւասար գտանել զհարազատ գրուածս նր . ոպ և 'ի սնչն կղեմայ գիտեմք գրեալ զվարս պետրոսի , այլ որ կայ այժմ՝ համարեալ է այլոյ գրուած յանուն նր : Թո՛ղ զայլ հին և նոր վկայաբանս , զորս հարեանցի նշանակեն բոլլանդեանք , և անցանեն յայլ բազմօրի նակ ծանօթութիւն , զորս յերկար լինի համառօտել անգամ . չաւ իցին մեզ ասացեալքս՝ յայանիք և չունենէք ամենեցուն :

Ինչ մի յաւելից վն ճնչհորդուէ սնչն պօղոսի աւանդե-

լոյ 'ի գործս առաքելոց՝ 'ի գալն յառաջնամ նաւագի,
յասիոյ 'ի հառվմ, զի և ինձ վիճակեցաւ ը նոյն ճանա-
պարհ նաւել, և գիտել անձամբ զտառագութ աւանդու-
թէ մալթացոց, թէ արգարե այն իող է կղզին մելի-
տինէ՝ յոր անկաւ պողոս, որ այժմ ասի մելիտոն կամ
մելիտէ, ռաւթորէն մալթա : Արդ քր սքն պողոս նա-
ւաւ յասիոյ 'ի կրետէ՝ յայնմ հետէ տառապեցաւ 'ի
հանգրին անգուռնդ, և ապա ել 'ի մելիտինէ, և անտի
էտնց 'ի սերակուսա, և անտի 'ի հոգիտի, անտի ի
պատիողոս, և անտի 'ի հառվմ. սոյնպէս և մեք յամբ 189,
նաւել 'ի բելլանդիոյ ը արշիպեղագոսն՝ յորժամ հառա-
մա 'ի կրետէ, զոր ը ձախմէ ունէպք, և անցանէպք զերի-
կոյիւ, զոր ը ալմէ ունէպք, զերիս տիւն և զերիս գի-
շերս տառապեցաք ծանր ուղկոծուք. յորմէ ապառաւ
աղօթելք սքն պողոսի անշխա՝ յառաջեցաք 'ի ճանա-
պարհ նր 'ի հանգրին անգուռնդ, այն է խորը լայնա-
նիստ ագրիական ծովուն, որ տանի 'ի մալթա և 'ի սի-
կիլիա, և ոչ վենետիկեան ծովն՝ որ կոչի և է ագրիա-
կան ծոց կմ հանգրին խորշ, և ոչ անգուռնդ :

Եւ ոչ սքն պողոս չորեքտասան աւուրքք եհաա զայն
անգուռնդ՝ տնհնարին տառապանք՝ առանց տեսանելոյ
զարե և զաստեղս, նոյնպէս և մեք յետ երեքօրեայ նա-
ւակոծութե՝ զաւուրս ասան թէպէտե արե և տատեղս
տեսանէպք, այլ ոչ տեսաք ամենեւին զցամաք, բայց
միայն զերկինս և զանգուռնդ. և ապա յաւուրն չորեք-
տասաներարդի (յետ մեկնելոյ 'ի կրետեայ) եղև մեզ
տեսանել 'ի ասնի առաքելոց ը յունաց՝ զսիկիլիա կամ
զեանա լեառն. առ որով քերեալ՝ եկաք յերկրորդ ա-
ւուր զարգաւառին մերոյ 'ի մալթա. ուր զերկու ամիսս
նքորեալ՝ քաջ տեղեկացաք զտեղի խորտակման նաւու
սքն պողոսի 'ի ծովափն անգր կղզւոյն, ուր է մերձ
կղզեակն կօցցօ կոչեցէ՝ 'ի բնակչաց, որ 'ի լատին գիրս
գրի կաւախսիում կմ գաւառ, որ և 'ի ճառքնաիրս մեր
'ի ճնգհորդուեն սքն պողոսի կօչի գաւառ :

Եւս առաւել ուխտագնացութիւն արժանի եղաք տեսա-
նել զիջեան սքն պողոսի 'ի ասն պորպիոսի գլխաւորի
գեղջի, և զքեանայարկ բնակարանն՝ ուր եկաց քր ա-
ռաքեալն զերիս ամիսս. և է այժմ տունն պորպիայ ե-
կեղեցի փառաւոր. ուր և արժանի եղէ պատարագել

յըն.

յոնգերկրեայ մատարանն , որ է բնիկ տունն հին : Այս կողմն կողւոյն է փոքր մի բարձր դրիւք քան զայլ տեղիս մալթայու , որ առ հասարակ է իբր տափարակ և հարթ . և այս վերնակողմն կոչի հին մալթա , ուր է և հին ենթատարանն . բայց այժմ հոյակապ քաղաքն մալթայու և ենթատարանն է 'ի ստորին կողմն առ մեծ , նաւահանգստիւ . և կոչի վալլէթթա . ուր է փառաւոր եկեղեցի յանուն սէյն պողոսի պաշտպանի կողւոյն . զորոյ զարձանն 'ի թափոր հանեալ յաւուր տօնի նորա՝ դնեն 'ի բարձր վայրի մեծ փողոցին , ուս թէ տակաւին իբրեւ հենգանի քարոզէ կղզեցւոց . թող զհրաշակերտ տաճար սէյն յովհաննու մկրտչի , զորոյ եղբայրուէ ունէր զանուն Թրուէ կղզւոյն :

Ընդ ամ վայրս քաղաքին տեսանես զպատկեր սէյն պողոսի՝ ոչ ոնկ յայլ պատկերս՝ աւետարան և սուր 'ի ձեռս , այլ օձ մի կախեալ զձեռանէ սէյն , և առ ոտիւք նորահուր . կի՛ կրակ առ նմա , յորմէ ելանէ իժ մի , լո պատմուէ սէյն զուկայ . և ոնկ ասի , այնպէս է և իրօք , զի այժմ ոչ գտանի անդ . այլ ևս օձ . մանաւանդ թէ հող տեղւոյ բնակուէ առաքելոյն տարեալ լինի յայլ տեղիս 'ի բժշկութի օձահարաց : Արդ ոնկ առաքելայն , նոյնպէս և միք ելեալ 'ի մալթայե՝ անցաւ յետ պէսպէս անցից 'ի սիրակուսա սիկիլիոյ . ուստի եկեալ 'ի մեսսանա կի՛ մեսսինա շահավաճառ կղզւոյն՝ զկնի գեգերելոյ և 'ի բալերմօ թֆրական քաղաք , անցաւ 'ի հանդիպակաց ցաւմաքն կապաբրիոյ , ուր է հռեգիոն . և անտի եկաւ 'ի նէապօլիս , յոր մօտ է պատիոպոս . և ապա անցաւ 'ի հառլմ . ուստի եկաւ 'ի վանս մեր 'ի վենեաիկ : Զայսուսիկ յայն սակս ստորագրեցի , զի իմացիս՝ թէ ոչ դք է , որ զայս ամ ճնշ տունիցէ , և ոչ առնուցու զճաշակ ճնշորդութե՝ սբ առաքելոյն պողոսի :

Տ Օ Ն Ս Ր Ի Ո Յ

Որդւոցն Ռոստման՝ Յակոբայ, և Յով-
հաննու :

Օ կնի սքին պետրոսի վիմին հաւատոյ՝ ա-
ռաջին սիւնք եղեն եկեղեցւոյ երկո-
քին եղբարք հարազատք՝ Յակոբոս մեծն, և
Յովհաննէս անծաբան աւետարանիչն, որդիք
զեբեդեայ և սաղոմէի, ազգականք քոի. զի
ըստ ոմանց զեբեդէոս կարծի լինել եղբայր
յովսեփայ անծահօր և կղէովպայ, և ին այ-
լոց՝ սաղոմէ ազգական յովսեփայ, կ'մմանա-
ւանդ՝ դուստր մօրաքեռ տիրամօր կուսի :
Եւ ոմ յայտ է յաւետարանէ, ըստ օրինակի
պետրոսի և անդրէի՝ ի ձկնորսութիւն տրե-
ցան և որսակիցք նց յակոբոս և յովհաննէս,
լինել որսորդ մարդկան. և զոր օրինակ զօր-
մին՝ պետրոս կամ կեփաս անուանեաց ձորն
մեր՝ ի լինել վեմհաւատոյ անվանելի ի դրանց
դժոխոց, նոյնպէս և որդւոցն զեբեդեայ յա-
ւել զկոչումն բաներէդէս կամ բռանէրդէս,
որ թարգմանի որդիք որոտման. և ըստ եբ-
րայական ոճոյ՝ զնոյն իսկ զսրոտումն ահաւոր
յայտ առնէ, կ'մզցովմունս նք, քի զփայլա-
տակունս. և այս՝ ասէ հերմիմաս, ինչա-
նակ հաստատուէ և մեծուէ հաւատոյ նց :
Եւ զորօրինակ պետրոս ջերմն սիրելին քոի
եռայր

եռայր հոգւով, նոյնպէս և որդիքն որոտման
ցուցանէին յանձինս եռանդն մեծ 'ի սէրն
քնի . ուստի յառաջ գայր նախանձաւորութի
նց' թէպէտեւ 'ի ժամուն անկատար , առա-
ջարկել նա համարձակութի , զի տացէ նոցա
հրաման հուր իջուցանելոյ եղիական հոգւով
'ի վիշ սամարացւոց չլուսողաց զտրն . ոնկ և
նախագրաւ լինել 'ի սպասահարկութի թա-
գաւորութե նր' նստելով լե աջմէ և լե ահե-
կէ՝ ոնկ տեսին զմովսէս և զեղիա 'ի թաբոր ,
և պինի տալ' թէ կարող եմք ըմպել և զաւ-
ժակ մահու :

Հայտնի է յառաջ քան զայն՝ և արժանի լի-
նէլն նց ընդ պետրոսի տեսանել զանձահրաշ
այլակերպութի նն 'ի լեառն թաբոր . և ա-
ռանձին սիրելութի յովհաննու 'ի յոէ՝ իրքե-
կոյս և խոնարհ և կրտսեր հասակաւ 'ի մեջ
առաքելոց . մինչև 'ի չիշխելն պետրոսի հա-
ցանել զյաջրն թրիս վասն մատնչին , ակնաբ-
կել յովհաննու . և նմա անկանիլ զլանջօքն
յոի , և հարցանել' տէր ոմէ . և 'ի ժամ խա-
չելուն 'ի փախչիլ նմա շակերտաց՝ սա միայն
կայր առ խաչին լե մօրն յոի , և արժանի լի-
նէր գրիլ յորդեգրութի տիրամօր , և ժողովել
զնա 'ի տուն իւր՝ կոյսն ասեմ զամենասք կոյս
անձաժինն :

Նոյնպէս և զկնի համբարձման և պենտե-
կոստէի քաջայայտ է գործակցութի յովհան-
նու լե պետրոսի յամ գործն ականաւորս , և
կատարումն մեծին յակորոսի վկայութի նախ
քան զամառաքեալս : Եւ ահա վաւար նմի
առ

առննթեր գլխաւոր առաքելոյն պետրոսի և
պօղոսի՝ տօնեմք ՚ի կարգի աւագ տօնիցս զոր-
դիսն որոտման ՚ի միում աւուր . թէպէտև
յայլևայլ ժամանակս եղև փոխումն նոյնի .
կինս . զոր յառանձին վարուց նոցա ունիմք
իմանալ :

ՍԿԵՅԵՐԸ ՆՈՒԹԻՒՆ

Սէյն Եկովբայ առաքելոյ զեբեդեան :

Ն . քեպր . 22 . և մայ . 8 . և դէկ . 28 : Ե . նոյ .
25 : Լ . յուլ . 25 : Ղաւրնո . Բ . Ճիշ . յեաեբեայ .
պարմ . եփշ . Բ . 9 : Բալլանդեանն Կապեր . ՚ի զ
Կար . յուլ . էջ . 5 = 124 :

ՍՈՒՐԻ ԳՐՈՅ ՈՒՆ

նիմք հաստատութիւն զերանելի
առաքելոյս զկատարումն . զի
զկնի տտեփաննոսի նախ քան
զամ առաքեալս սա էարբ զբաժակ մարտի-
րոսուն . զոր յառաջ բերեալ եւսերի կեսա-
րացւոյ՝ յաւելու և զայլ աւանդութիւն բանիւ
կղեմայ աղեքսանդրացւոյ . և զնոյն երկրոր-
դէ յեւսեբեայ ճառնտիրն մեր բանիւքս աշ-
տօբիւք :

* Եւսնմ ժամանակի ասէ , յայտ իսկ է թէ
յա

յաւուրս կղօղեայ , (իմա յամի իմն իբր 42 կմ 43) ձեռնամուխ եղև հերովդէս արքայ (այն է աղբիպպաս առաջին՝ չորրորդապետ) չար չարել զովմանս յեկեղեցւոյ անտի . և սպան զյակովբոս զեղբայրն յովհաննու սրով : 11 Ե այսր յակովբու կղեմենտոս պատմութի արժանի յիշատակի պատմեաց իբրև 'ի կարգէ տունչուէ (քն աւանդուէ) որ յառաջն էին՝ ք զնա , եթէ՝ այն , որ տարաւ զնա յատեան դատաստանի , իբրև ետես՝ զի վկայեաց նա (զհաւատս քնի) , զահի հարաւ . և անդէն սկսաւ նա խօսել և խոստովան լինել վժռան ձին իւրոյ , թէ՝ և նա (ինքն) քրիստոնեայ է .

և վարեցան երկոքեան 'ի միասին ('ի մահ) : 12 Ե մինչդեռ երթային 'ի ճանապարհին , ա ղաչէր և խնդրէր 'ի յակոբայ՝ թողուլ նմա զյանցանսն : 13 Ե նա 'ի մտաց խորհրդի եղև սակաւիկ մի , և ասէ ցնա . խաղաղութի լէ քեզ . և համբուրեաց զնա . և այնպէս երկոցունցն 'ի միասին հատան գլուխք նց 14 :

15 Ե քանզի յառաջ քան զայս անցս սփռել էին առաքեալք վիճակաւ լէ Ծս , վժյ հաստատուն աւանդութի է սպանիացեոց՝ զոր և յայտմաւուրք մեր հաստատեն , թէ մեծն յակոբոս չորաւ նախ յարեմուտս մինչև 'ի սպա նիա , և անդ քարոզեալ զաւետարանն՝ աշա կերտեաց զբազումս , և հիմն էարկ եկեղեցւոյ , և կարգեաց քահանայս և պաշտօնեայս . և յաւուրք անտի նր հաստատեցաւ քրիստոնէութի 'ի մէջ սպանիացեոց . և ապա դարձ արարեալ յեհմ՝ անդ կատարեցաւ , կմ ող

ոմանք

ումանք համարին՝ ի կեսարիա պաղեստինոյ :

() այս աւանդուի բազմօք հաստատեն բոլ-
լանդեանք ըստ պէսպէս գլխոց . և ոչինչ է
երկբայելի . իսկ թէ զինչպիսի օրինակաւ
եղև երթևեկ օթն յակովբայ յՅն սպանիոյ,
և զինչ հանգամանք լուսաւորութե նց, չի ք-
ինչ յայտնի և յազգային աւանդուէ նց :

II իայն թէ ամ եկեղեցիք սպանիոյ, և ի
մասնաւորի եկեղեցին եղբայրակցուէ սարա-
կոզայ՝ կմկեսարաւգուստայ արագոնացոց,
անուանեալն անժաժին բիլաուի, աւանդեն ի
եկզբանէ և այսր զայս ինչ, թէ եկեղ անդր
սթն յակոբայ, ի գիշերի միում ել աշակեր-
տօքն հանդերձ կալ յաղօթս, և ուսոնցանել
զնո առ գետովն՝ որ կոչի իբերիս կմբերոս .
յայնժամ երևեցաւ նմա ամենօրհնել անժա-
մայրն (որ տակաւին կենդանի էր), բազմել
ի վերայ մարմարիոնեայ սեան, կամ բարձր
խարսխի ի յտսպիս քարէ, շուրջ պատեալ
յերկնաւոր զոճարթնոց : Ալ իբրև երկիր
եպագ նմա յակոբոս, ասէ ցնա տիրամայր
կոյսն . յայսմ տեղւոջ շինեալիւր եկեղեցի
յանուն իմ . քանզի գիտեմ ես, զի այս գա-
ւառ սպանիոյ լինիցի ինձ ջերմեռանդն պաշ-
տօնեայ, և ես եղէց նց պաշտպան : Ալ իբ-
րև աներևոյթ եղև տեսիլն, արար առա-
քեալն ի հրամանի տիրուհւոյն . և ի մատ-
ռան՝ զոր շինեաց անդ, եդ և զսիւնն զայն :
Եւ յսմ աւանդուէ հաստատութի գտեալ են
սպանիացիք և ի ճառքնտրի միում հայոց
գտելոյ յեմ, զոր յօրինեալ է ասեն պատ-
րի

ընդհանուր հայոց՝ որ անդ, յամի տն 1054 . Եւ որում նշանակեն պատանօր բոլլանդեանք . յերես . 69 . համար . 298 : Եւսի և այս , թէ Եւսի յակորայ էին և եօթն աշակերտք նր՝ անուանելք , գալովերոս , բասիլիոս , պիոս , խուլսիգոնոս , թէոդորոս , աթանասիոս , և մաքսիմոս . բայց քանզի ոչ ետես ասեն առաքեալն ՚ի սպանիա զայնչափ պտուղ հոգւոց , դարձաւ անդրէն յեւթմ . ուր ստահմանեալ էր ՚ի տնէ լինել կատարումն նր :

Եւ իբրեւ գլխատեցաւ նա առաքեալն , մարմինն նորա կամ ՚ի ձեռն աշակերտաց , և կմ պանչելեօք բերեալ եղև ՚ի սպանիա՝ ՚իկում պատեղա քաղաքն գաղեկիոյ . որ է ցարդ ևս մեծ ուխտատեղի՝ իմ հրաշալի նշանօք փայլել . զորմէ բազմապատիկ են բանք առարեւմտեան մատենագիրս . ոնկ է տեսանել ճոխագոյն և առ բոլլանդեանս : () նոյն աւանդէ և յայսմաւուրք մեր այսպիսի ոճով . * () Յակովբոս վր յայտնի կալոյն և համարձակ զհրէայսն յանդիմանելոյն՝ փութով գլխատեցաւ ՚ի հերովդէէ . և զմարմինն ընկեցել ՚ի ծով՝ ծովն տարեալ եհան ՚ի սպանիա ՚ի վիճակն իւր սեպհական . ուր յառաջ գնացեալ էր անդ , և քարոզեալ զաւետարանն փրկութե . և ապա դարձեալ եկն յեւթմ , և սպանաւ ՚ի կեսարիա , որ արդ ասի զաղուն : Եւ հրեշտակ տն առեալ զգլուխն յակորայ ՚ի ժամ գլխատմանն , և տարեալ յեւթմ , եղ առաջի նա ածածնին , մինչեւ ունտեալ սըգային ՚ի միասին իմամայրն մարիամ , և տն եղ-

եղբայրն յակովբոս , և աւետարանիչն յովհաննէս զմահն յակոբայ . քանզի ազգեցաւ նոյն , եթէ եսպան զնա հերովգէս : Իբրեւ տեսին զգլուխն յակոբայ , արարին կոծ մեծ 'ի վրնր . և ապա ամփոփեցին 'ի պատշաճաւոր տեղւոջ . որ է այժմ վանք հոյակապ և

հռչակաւոր մեզ հայոց ազգիս :

Եւ 'ի գլխատման սք առաքելոյն՝ կին ոմն մեծագգի 'ի սպանիոյ . որ աշակերտեալ էր նմա , և եկեալ էր ը նմա յեհմ , (կոչեցեշ յայլոց իռիա փլաբիա ,) ետ կաշառս դահճացն . և առեւ զԾա անգլուխ մարմինն՝ տաւրաւ 'ի յոպպէ , զի տարցէ 'ի սպանիա . և կապեաց 'ի քար ինչ յեզր ծովին , մինչև նաւ հանդիպեսցի . և կամօքն նոյն արձակեցաւ Ծա մարմին առաքելոյն , և ալիք ծովուն տարեւ հանին 'ի սպանիա : Եւ հանդիպեալ կուրի՝ որ լուանայր զձեռն իւր 'ի ջուր գետոյն , իբրեւ եհաս ձեռն կուրին 'ի մարմին սքյն , և եհար զջուրն յերեսն , բացան աչք նորա , և ետես զԾա մարմինն . և առ ժամայն ձայն բարձեալ աղաղակեաց , եթէ եկայք տեսէք զանգլուխ նձս , որ եբաց զխաւարեալ աչտ իմ : Եւ եկեալ բարձին և պատուեցին զԾա մարմինն . և անուանեցին անգլուխ նձ . մինչև գնաց պողոս առաքեալն , և կինն այն մեծագգի , որ կամէր տանել զնա յձն իւր . և ասացին և ուսուցին սպանիացոց , թէ ոչ է դա նձ , այլ՝ ծառայ նոյն և առաքել նոյն : Եւ յա բանք թէպէտեւ մասամբ իմն ըսուելի են սպանիացի մատենագրաց , բայց նք կա-

ՎՎՎ

մին՝

մին՝ զի և գլուխ սթյն յակորայ իցէ առ իւրեանս . մանաւանդ թէ՝ համարին առ իւրեանս ունել զգլուխս երկոցունց սթյ յակորանունանելոց , որդւոյն զերեդեայ՝ և եղծոր նոն . այլ յայտ իսկ է՝ թէ շփոթ և աննման աւանդութիք են և առ նոն . վայ կայ մնայ գլուխ յակորու զերեդեայ յէմ՝ ի վանս հայոց . իսկ ի սպանիա իցեն թերևս գլուխք յակորայ եղծոր նոն և յակորու ալիեան՝ հան, դերձ անգլուխ պատունական նշնարօք յակորայ զերեդեան . թէպէտև անտի ևս սփռել են մատունք ոսկերաց նր ոչ սակաւ ի զանաւ զան տեղիս :

Եւ յս ինչ ստոյգ է , զի ոնց զսամիսմէ ասէ գիր , թէ մեծ ևս յաղթութի արար ի մահ ունան անդ իւրում քան առ կենդանութի . սոյնպէս և մարմին մեծին յակորայ մեծա մեծս արար և առնէ հանապաղ յՅն սպանիացւոց՝ քան եթէ քարոզուի նր առաջին . զի ոնց ըարձակ յառաջ բերեն բոլանդեանք ի զանազան մատենագրաց և ի յիշատակագրաց դարուց ի դարս , անբաւ սքանչելիք և գերահրաշ զօրութիք ցուցել եղեն և լինին ի ձեռն սթյն յակորայ առաքելոյ . մինչ զի թէպէտև յիմ տեղիս վկայեալ է զօրաւոր բարեխօսութի նր , այլ ի սպանիա առաւել ցուցանէ որդին որոտման իբրև ի սեպհական վիճակի իւրում զահաւոր և զհրաշալի հնչմունս և զցոլմունս լուսափայլս : Հայս վայր վս մեծին յակորայ :

Վ.Լ.Բ.Բ. ԵՒ Վ.Լ.ՅՈՒԹԻՒՒՆ

Այն Յովհաննու առաքելոյ և անձաբան
աւետարանի :

Հ . դէկտ . 28 . և սեպտ . 26 . և մայ . 8 : Յ .
սեպտ . 26 . և մայ . 8 : Լ . դէկտ . 27 . և մայ .
6 : Առաքել . Լ . ո՞՞ \equiv ո՞՞ . և Բ . ճճ .
ճճ : Տօնապարձաւոր : Ս . երաբ . առ տար . դէկտ .
27 . և այլ : Լ . քաւէ . 4 . 18 . և 23 : Առաք . և
ներքողեանի հարց : (1)

Ր . ՍՏ ՄԻԼԻԸՆ ԸՆԸՆ
դուք հարց և վկայագրաց՝ որ
րելի աշակերտն Յովհաննէս
որդին որոտման , յետ կալոյ

յե՛մ 'ի սպասու ծբ անձանի , ոնկ և յանձ-
նեցաւ նմա 'ի փրկչէն , մինչև 'ի փոխումն նր
յերկինս , ապա շրջեցաւ քարոզութի ի զա-
նազան տեղիս արեւելից , առաւել 'ի կող-
մանս փոքուն ասիոյ . ուր և յեփեսոս հա-
տատեաց զաթոռ իւր : Ի՛նչոք են՝ որ ասեն ,
թէ շրջեցաւ առ Ժամանակ մի և 'ի մեծն ա-
սիա մինչև 'ի պարթևս քի՛ 'ի հայս և 'ի պարսոս ,
ևս և 'ի հնդիկս . և ըս այսմ համարի օգու-
տինոս՝ հանդերձ այլովք 'ի նախնեաց , թէ
առաջին թուղթ կաթուղիկեայց յովհաննու
գրե-

գրեցաւ առ պարթեւս . ը որում և կայր 'ի
խորագիրս հին օրինակաց ինչ :

Ըրդ 'ի գալ սէջն յովհաննու յեփեսոս՝ ասի ,
թէ նախ աղօթիւք հիմնայատակ արար զմե-
հեանն ամազոնաց կոչեցել . և այլ ևս սքան-
չելեօք և անարան քարոզութիւն և հրեշտա-
կային վարուքն դարձոյց զբազումս 'ի հելլե-
նացւոց յմծպաշտութի : Եւ եղև ը ժամա-
նակս դոմեաթիանոսի՝ զկնի վեսպասիանոսի և
տիտոսի , յորժամ երանելին յովհաննէս շրջ-
քեր յասիա և աւետարանէր զքն , եհաս համ-
բաւ նոր առ կայսր . վայ ըմբռնեալ հրամա-
նաւ նորա՝ առաքեցաւ կապանօք 'ի հռովմ .
ուր 'ի յանդիմանել առաքելոյն զկուռս հե-
թանոսաց՝ արկաւ 'ի կատապեռանդան ձիւ
թոյ , և ել անտի անմնաս . և 'ի գործել այլ
ևս նշանս մեծամեծս՝ արտատահման արար
զնա դոմեաթիանոս 'ի պատմոս կղզի եգէա ,
կան ծովուն , ուն ամենեքին աւանդեն . ըստ
որում յիշի և 'ի գիրս յայտնութե նր :

§ 35. Եւսմ վայրի ճոխագոյն պատմէ ճառքն-
տիրն մեր իբրև 'ի բերանոյ պրոխորոնի աշա-
կերտի առաքելոյն (որ և պռոխորոս , որիչ
'ի միոյ յեթանց սարկաւագաց) , թէ երայր
մի կախարդ 'ի պատմոս կղզւոջն՝ ուն զմի 'ի
դից համարեալ 'ի բնակչաց . և անուն նորա
կինոպաս : Տեսեալ սորա զգործս յովհան-
նու , զի բանիւք և զօրութեամբ գեր 'ի վերոյ
գտեալ՝ կործանէր զմեհեանս կուոց , և խոր-
տակեալ զբազինս արտեմիդեայ և ապողո-
նի՝ համարձակութի քարոզէր զքն մծ , հնա-

թեցաւ 'ի ձեռն դիճաց սպանանել զժա առաքեալն և զաւետարանիչն քօի , բայց 'ի դերեւելին Խմ հնարք նր . արար կինովպաս և զայլ գիճական նշանս պատիրս , այլ յաղթեցաւ և յամօթ եղև յերեսաց ճշմարիտ սքանչելեաց՝ զոր առնէր Խմ 'ի ձեռն յովհաննու . մինչև չարուչար կորեաւ կախարդն , և բնակիչք պատմոսի բազում մասամբ հաւատացին յԽմ , զի ծանեան ճշմարտապէս զքօի հզօր զօրութիւն :

Եւ եղև յետ վախճանին դոմետիանոսի իւրեւ թգրեաց ներոճաս այր իմաստուն և խաղաղասէր , որ ոչ արգելոյր զքնական վիպութիւն , և ոչ հակառակէր ռմեք 'ի քրիստոնէից , լուեալ վս յովհաննու՝ եթէ այր առաքինի է և սքանչելի , առանձին հրովարտակ գրեաց վս դարձի նր յաքսորանաց անտի յաթող իւր յեփեսոս : Օայն գիտացել բնակչաց կղզւոյն պատմոսի՝ յորոց բազումք աշակերտել էին նմա , ժողովել զային առնա դասք դասք , և աղաչէին զնա , ռմ զի մի մեկնեսցի 'ի նոցանէ զԽմ աւուրս կենաց իւրոց : Եւ ցնոսա յովհաննէս . մի այդպիսի ծանրութի բառնայք հոգւոյս իմոյ որդեակք . քն առաքեաց զիս առ ձեզ , ռմ և կամեցաւ՝ լուսաւորել զձեզ . և այժմ հրամայեաց ինձ դառնալ յեփեսոս՝ վս բազում հիճանգուէց (հոգւոյ) եկելոց անդ յեղբարսն մեր :

Եւ այնժամ անկել նմ ամենեցուն առաջի նր 'ի վր երեսաց իւրեանց՝ արտասօճելով աղաչէին զնա , և առէին . վարդապետ բարի , արու-

բովհետեւ ոչ կամիս մնալ 'ի կղզւոջս , և ըզ-
մտաւ ածեր որբ թողուլ զմեզ , տնւր մեզ
գրով պատմունք զնմ զնշանս և զարճեստս՝
զոր տեսեր յորդոյն նյ , և զբանս՝ զոր լուար
'ի Խբ բերանոյ նր . ոնկ զի մի մոլորելով որո-
շեսցուք 'ի նմանէ և 'ի լուսաւոր վիպունդ
քումմէ , այլ հաստահիմն և անխախտելի
եղիցուք :

Լսէ ցնթ յովհաննէս . լուարուք որդիք լու-
սոյ . ապաքէն ցայս վայր լուայք յինէն կեն-
դանի բարբառով յաղագս նշանացն՝ զոր ա-
բար որդին նյ առաջի աչաց մերոց , և ըզ-
բանսն՝ զոր իօսեցաւ ը իս և ը այլ առա-
քեալսն՝ առ 'ի վիպել տիեզերաց . և մեր
ընկալեալ 'ի նմանէ՝ աւետարանեցաք և քա-
րողեցաք յաղագս նծուծէ հր . արդ 'ի դմին
կացջիք . քանզի այս բաւական է առ 'ի լու-
նել ձեզ զկեանսն յաւիտենական : () այս
ասէր ոքն յովհաննէս , զի շատ համարէր ըզ-
գրեալսն յերից աւետարանչաց 'ի մատթեո-
սէ , 'ի մարկոսէ և 'ի զուկայ , որք սկսեալ
էին տարածիլ յՅ , հանդերձ կենդանի քա-
րողութիւն նմ առաքելոց և աշակերտաց :

Լյլ իբրեւ շատ ստիպեցին զերանելին , ա-
սէ յնն . երթայք որդեակք իմ իւրաքանչիւր
'ի տուն իւր . և ես հայցեմ 'ի տնէ : և եթէ
հրամայէ ինձ , տաց ձեզ զինդրոճածս ձեր .
և նք երկրպագեալ սքյն ուրախութիւն գնա-
ցին 'ի տունս իւրեանց : (շւ առեալ զիս յով-
հաննու (ասէ պրոխորոն ,) ելաք 'ի քաղաքէն
արտաքոյ իբր մղոնաւ մի 'ի տեղի լուութե .

թեցաւ 'ի ձեռն դիճաց սպանանել զքա առաքեալն և զաւետարանիչն քո , բայց 'ի դերե ելին Խմ Տնարք նր . արար կինովպաս և զայլ գիճական նշանս պատիրս , այլ յաղթեցաւ և յամօթ եղև յերեսաց ճշմարիտ սքանչելեաց՝ զոր առնէր Խմ 'ի ձեռն յովհաննու . մինչև չարուչար կորեաւ կախարդն , և բնակիչք պատմոսի բազում մասամբ հաւատացին յԽմ , զի ծանեան ճշմարտապէս զքո հզօր զօրութիւն :

Եւ եղև յետ վախճանին դոմետիանոսի իւրե թգրեաց ներոճաս այր իմաստուն և խաղաղասէր , որ ոչ արգելոյր զքոական վիպութիւն , և ոչ հակառակէր ումեք 'ի քրիստոնէից , լուեալ վս յովհաննու՝ եթէ այր առաքինի է և սքանչելի , առանձին հրովարտակ գրեաց վս դարձի նր յաքսօրանաց անտի յաթող իւր յեփեսոս : Օայն գիտացել բնակչաց կղզւոյն պատմոսի՝ յորոց բազումք աշակերտել էին նմա , ժողովել զային առնա դասք դասք , և աղաչէին զնա , ոպ զի մի մեկնեսցի 'ի նոցանէ զԽմ աւուրս կենաց իւրոց : Եւ ցնոսա յովհաննէս . մի այդպիսի ծանրութիւն բառնայք հոգւոյս իմոյ որդեակքքն առաքեաց զիս առ ձեզ , ոպ և կամեցաւ լուսաւորել զձեզ . և այժմ հրամայեաց ինձ դառնալ յեփեսոս՝ վս բազում հիճանգուէց (հոգւոյ) եկելոց անդ յեղբարսն մեր :

Եւ այնժամ անկել նմ ամենեցուն առաջի նր 'ի վր երեսաց իւրեանց՝ արտասօճելով աղաչէին զնա , և ասէին . վարդապետ բարի , արով-

բովհեռեալ սչ կամիս մնալ 'ի կղզւոջ , և ըզմտաւ ածեր որբ թողուլ զմեզ , տնւր մեզ գրով պատմուէ զամ զնշանս և զարճեստս՝ զոր տեսեր յորդւոյն ան , և զբանս՝ զոր լուար 'ի Ծբ բերանոյ նր . ոնկ զի մի մողորելով որոշեացուք 'ի նմանէ և 'ի լուսաւոր վիպուէդ քումմէ , այլ հաստահիմն և անխախտելի եղիցուք :

Լսէ ցնտ յովհաննէս . լուարուք որդիք լուսոյ . ապաքէն ցայս վայր լուայք յինէն կենդանի բարբառով յաղագս նշանացն՝ զոր արար որդին ան առաջի աչաց մերոց , և ըզբանսն՝ զոր խօսեցաւ իս և ի այլ առաքեալսն՝ առ 'ի վիպել տիեզերաց . և մեր ընկալեալ 'ի նմանէ՝ աւետարանեցաք և քարոզեցաք յաղագս անծուծե նր . արդ 'ի դմին կացիք . քանզի այս բաւական է առ 'ի լուսնէլ ձեզ զկեանսն յաւիտենական : () այս ասէր սքն յովհաննէս , զի շատ համարէր ըզգրեալն յերից աւետարանաց 'ի մատթեոսէ , 'ի մարկոսէ և 'ի ղուկայ , որք սկսեալ էին տարածիլ յՅ , հանդերձ կենդանի քարոզուծք ան առաքելոց և աշակերտաց :

Եւ իբրեւ շատ ստիպեցին զերանելին , ասէ ցնտ . երթայք որդեակք իմ իւրաքանչիւր 'ի տուն իւր . և ես հայցեմ 'ի տնէ . և եթէ հրամայէ ինձ , տաց ձեզ զխնդրոճածս ձեր . և նք երկրպագեալ սքն ուրախուծք գնալցին 'ի տունս իւրեանց : Եւ առեալ զիս յովհաննու (ասէ պրոխորոն ,) ելաք 'ի քաղաքէն արտաքոյ իբր մղոնաւ մի 'ի տեղի լուծե .

քանցի և անուն տեղւոյն դադարումն կոչէր . և կայր անդ լեռուն մի փոքր , և ելել մեր անդ դադարեցաք աւուրս վեց :

Եւ արարեալ յովհաննու զաւուրսն զայնոսիկ առանց կերակրոյ՝ առ ՚ի յաղօթել և ՚ի հայցել յայ զքարի աւետարանութեղբարցն , ՚ի չորրորդում աւուրսն ապէ ցիս . որդեակ պրոխորոն՝ ընթացիւր և երթ ՚ի քաղաքն , և բեր այսր քարաւիզ և թանաք . և մի գիտասցէդք յեղբարցն , եթէ յորում տեղւոջ եմք , և դու և ս արա՛ անդ աւուրս երկու , և ապա եկ առ իս լուելեայն : Եւ իմ երթեալ արարի այնպս . և իբրեւ եկի , գտի զնա յաղօթս : Եւ ապէ ցիս . առ զթանաքդ և զքարտեսդ , և կաց ընդ աջմէ իմմէ . և արարի այնպէս : Եւ եղև փայլատակումն և որոտումն յոյժ , մինչև շարժիլ տեղւոյն այնմիկ . և յահի եղեալ անկայ ՚ի վր երեսաց իմոց՝ պակուցել մերձ ՚ի մեռանել : Յայնժամ խոնարհեալ յովհաննէս , և կալեալ զձեռանէ իմմէ՝ յարոյց զիս և նստոյց ի աջմէ կողմանէ . և ինքն եկաց յաղօթս . և կատարեալ զաղօթան՝ աւսէ ցիս . Տէս որդեակ զգուշութիւն . զոր ինչ և լուիցես ՚ի բերանոյ իմմէ , գրեա՛ ՚ի քարտեսդ :

Եւ համբարձեալ զաչս իւր յերկինս , և բացել զբերան իւր սկսաւ ասել . * ՚ի սկզբանս (ի՞նչ ՚ի սկզբանէ) էր բանն . և բանն էր առ թիւ , և ա՛յժ էր բանն ॥ . և զոր ՚ի կարգին՝ զնամ աւետարանութիւն աւետարանեաց՝ յոտն կալովնք , և ես նստելով գրեցի : Եւ ՚ի կատա-

բել

րել մեր զմեծական զբանսն՝ մտաք ի քիչն ,
և չողաք ի տուն սոսիպատրոսի . և ընկա-
լեալ նց զմեզ բազում ցնծութիւն՝ եղին մեզ
տեղան , և բազմութի կերակրաց ի նմա . և
առեալ կերաք և արբաք զպէտս մեր :

Եւ ի միւսում աւուրն ասէ յովհաննէս ցոռ-
սիպատրոս . որդեանկ սոսիպատրէ արա խըն-
դիր նք և գեղեցիկ մագաղաթաց , և բեր մեզ
յաղագս Ծա գրուե նծային աւետարանին .
և երթեալ նր՝ պատրաստեալ եբեր : Նայն
ժամասէ ցիս յովհաննէս . որդեանկ պրոխտ-
րոն առ զմագաղաթս , և նիստայսր , ձեռն ,
և մագրուր գրեալ ի դ՞ն զաւետարանդ զայդ .
և ես արարի՝ որնցս և հրամայեաց ինձ , նմ
զգուշութիւն :

Եւ յայնմ հետէ ուսուցեալ աւետարանցին
զբազմութի հաւատացելոց՝ կարգեաց եպիս-
կոպոսունս և քահանայս հանդերձ եկեղեց-
ւովք և ուխտաւորք ի կղզւոջն յայնմիկ . և
առեալ զաւետարանն՝ տարեալ եղաք յեկե-
ղեցւոջն : Եւ հրամայեաց յովհաննէս ժողո-
վիլ եղբարցն . և իբրեւ եկին՝ ասէ ցիս . առ
զաւետարանդ և ընթերցիր առ ի լսել զդա
եղբարցդ . և իմ առեալ ընթերցայ ի լուր
ամենեցուն . և նք ընկալեալ մեծաւ ցնծու-
թիւն փառաւորեցին զմեծ : Եւ ասէ ցն՝ յով-
հաննէս . առէք եղբարք , և փոխադրեցէք
զդա լը նմին օրինակի , և դիք յմեծ եկեղե-
ցիս ի կղզւոջն յայնմիկ . և առեալ նց՝ զոր ի
մագաղագեայ տետրակսն էր յառակ գրեչ ,
արարին այնպէս . իսկ զոր ի քարտէսն էր
V 4 գրեալ

գրեալ զառաջինն , կալաք առ մեզ :
 Եւ ասէ ցիս յովհաննէս . որդեակ պրոխորոն
 եկ ելցուք յարտաքին գաւառսդ՝ առ 'ի վարդապետեալ մեզ և նոյ յազազս եւ աւետարա-
 նիդ՝ նախ քան զերթալն մեր յեփեսոս : Եւ
 ելեալ մեր անտի՝ շուրջ գալով , և ուսուցա-
 նելով հասարակաց՝ արարաք ամիսս վեց : Եւ
 եր 'ի գեղջ միում քուրմ դիճական մեհենից ,
 որոյ որդին կոյր էր . և առաքեալն քօի կա-
 լաւ զձեռանէ նոյ , և ասէ , յանուն յօի քօի
 լուսաւորեաց . և առ ժամայն լուսաւորեցան
 աչք նորա . յայնժամ հաւատաց հայր ման-
 կանն . և առեալ զնոյ յովհաննէս՝ չոգաք 'ի
 տուննոյ , և վիշապի մկրտեաց զնոյ հանդերձ
 նամտամբն իւրեանց յանուն հօր և որդւոյ և
 հոգւոյն սբջ . և դարձեալ մտաք 'ի քաղաքն :
 Եւ ետ աշտորիկ պատմէ պրոխորոն , թէ որ-
 պէս միւսանգամ առանձնացել աւետարան
 լին 'ի տեղւոյ լուսթեան՝ դադարեաց յայրի
 միում աւուրս տանն . և արձակեաց իւրմէ
 զպրոխորոն երթալ 'ի քաղաքն . և ինքն ա-
 րարեալ անդ այլ ևս աւուրս տանն առանց
 կերակրոյ՝ ետես զհրաշալին զայն տեսիլ , որ
 գրեալ կայ 'ի գիրս յայտնուե . զորոյ և ըզ-
 գրուին հանգոյն աւետարանին 'ի ձեռնն ու
 տարուե իւրոյ ասէ լինել պրոխորոն , և զնո-
 րուն ևս օրինակ ասէ թողեալ յաւետարան
 լին 'ի կղզւոյ անդ պատմոսի :

Օ կնի նմի երթեալ յովհաննու 'ի միում
 աւուր , և նստեալ 'ի մէջ հրապարակի եկե-
 ղեցւոյն ժողովելոյ՝ սկսաւ ասել ցնոյ . Տե-
 սէք

Եւ ի զաւարճիւնս իւրեանց իւրեանց , զգուշուիլ պահեցէք
 զլուսաւոր վիշտով թիւ , զոր ընկալայք յինչն
 անարտիւն ձերսովք , և փութասցի՛ք առողջ-
 մտով թիւ կատարել զպատգամս քոի . և ե-
 ղերո՛ւք կատարելապէս որդիք լուսոյ . զի ա-
 հաւաստիկ մերձեալ է ժամառ . ի հրաժարել
 ինձ ՚ի ձէնջ , և նաւել յեփեսոս : Եւ յառե-
 նց արտասու՛նք , հայր մեր բարի՛ մի՛ որք թո-
 զուր զմեզ զծառայս և զորդիս քո , ասէ ցն՝ .
 Եւ ի զաւարճիւնս իւրեանց իւրեանց , զգուշուիլ պահեցէք
 զլուսաւոր վիշտով թիւ , զոր ընկալայք յինչն
 անարտիւն ձերսովք , և փութասցի՛ք առողջ-
 մտով թիւ կատարել զպատգամս քոի . և ե-
 ղերո՛ւք կատարելապէս որդիք լուսոյ . զի ա-
 հաւաստիկ մերձեալ է ժամառ . ի հրաժարել
 ինձ ՚ի ձէնջ , և նաւել յեփեսոս : Եւ յառե-
 նց արտասու՛նք , հայր մեր բարի՛ մի՛ որք թո-
 զուր զմեզ զծառայս և զորդիս քո , ասէ ցն՝ .

Եւ ՚ի միւսում աւուրն գտեալ պատրաստա-
կան նաւ՝ որ երթայր յեփեսոս , աղօթս ա-
րարեալ հրաժարեցաք յեղբարց անտի , ե-
մտաք ՚ի նաւն . եւ նաւեալք իբրեւ աւուրս չո-
րեքտասան՝ հասաք ՚ի տեղի մի մերձ յեփե-
սոս տասն մղոնաւ : Եւ ելել մեր ՚ի ցամաք՝
հետեւելով չոգաք եւ մտաք ՚ի քաղաքն . եւ
լուկեշեղբարցն՝ ժողովեցան առ մեզ մեծաւ
ուրախութի տեղին , յորում նստել հանգ-
չեաք :

Լ, Է եկեալ զոմնոս եփեսացի՝ դէսսկորիդի
որդին, առեալ տարաւ զմեզ ՚ի տուն իւր.
Քանզի հայր նորա վախճանեալ էր (երբեմն
ասալնջականն յովհաննու). և դադարեցաք
առ նմա. և անդ գային եղբարքն ամենե-
քին, և ուսանէին ՚ի յովհաննէ. մինչև հա-
ւանել եփեսացւոցն առ հասարակ բանից և
գործոց յովհաննու:

Լ՝ստանա՞յր դէնէ՞ պրտխորոն. սյապիսի հաշիւ
Ժա.

Ժամանակի . մինչ եկաք ասե զառաջինն յե-
րուսաղեմէ յասիա , էր յովհաննէս ամաց Ծ .
և եռ էի ամաց Շ . և եղեաք արտաքոյ եփեսու-
սի 'ի քարոզութե ամս թ . և նախ քան զաք-
սորին մեր արարաք յեփեսոս ամս ԺԵ . և 'ի
պատմս կողոջն յաքսորանն արարաք ամս
ԺԶ . և յետ գալոյն մերոյ յաքսորանացն ա-
րարաք յեփեսոս ամս Դ . (որ վերպակաւ դրի
իշ) : Եւ այս հաշիւն քաջ ստուգի' հայեւով
'ի հաստատուն ժամն դարձի աքսորանաց յա-
ռաջին ամի տրայիանոսի' ըստ հրամանի նա-
խորդինք ներուհասայ , որ երկեամ' մի և եթ
թիւրեաց' յամի նոն իբր 96 , և 97 . վոյ և ոք-
սորանքն 'ի պատմս լինի յառաջին ամի դռ-
մադիւանոսի , քի յամի նոն 81 . ոնկ և գալուստ
յովհաննու զառաջինն յեմէ յասիա' լինի
յամի նոն իբր 57 . և զի յայնժամ ասի լինել
ինքն յիսուս ամաց , գտանի իբրու եօթն կմ'
տասն ամօք յետոյ ծնեալ . ք զփրկիչն և ըզ-
վարդապետն իւր . որ գեղեցիկ միաբանի լը-
նթացից վարուց իւրոց . զոր օրինակ և վախ-
ճանն լինի 'ի հառակի աւելի քան զինսոսն
ամաց , ոնկ և դներն ամենեքին . զորմէ ժամ
է ասել :

Եւրդ' ճառընտիրն մեր մեծ , ուստի առաք
զնախագրեշ բանս , աստ վախճան տայ պատ-
մութեն . օրում երեւի զհետ գալ միւս հան-
դիսացեալ հատուած գրութեն պրոխորոնի
վո հանգստեան կմ' ննջման աւետարանչին ,
որ սկսանի' | Եւ ընդ եղբարս , և գտանի 'ի բա-
զում մատենանս , և յօրինակս ինչ նոժաշէի
'ի

'ի վերջկոյս . այլ քանզի այլք նախ քան ըզննջումն յովհաննու աւանդեն և ինչ ինչ , նշանակեսցուք 'ի կարգիս :

Սատմէ կղեմէս աղեքսանդրացի առ եւսեբի , զոր յիշէ և ոսկերերան այլովքն հանգերձ , թէ յետ դարձին 'ի պատմոսէ՝ յորժամ շրջէր միւսանգամ յովհաննէս յասիա 'ի կողմանս եփեսոսի 'ի քարոզութի աւետարանին , գտեալ երիտասարդ մի զօրաւոր և գեղեցիկ՝ որ եռայր հոգւով , սիրեաց զնա , և յանձնեաց եպօսի ումեք յեկեղեցւոյ առաջի քմի՝ բարւոք խնամ տանել նմա , և դաստիարակել 'ի հաւատս և 'ի վարս բարիս . և նա արար զնմ , մինչև մկրտեաց զնա . և այնուհետև արձակեաց յիւրմէ իբրև հառտաւ տեալ 'ի քմ , անփոյթ արարել 'ի բազում հոգաբարձուէ և 'ի պահելոյ : § Յայնժամ ժողովեցան առ նա սննդակիցք նր , և հրապուրեալ 'ի թուլամորթ վարս զեղխուե՝ արարին զնա չար քան զառաջինն . մինչև լինել աւազակ և աւազակապետ և սպանող :

Ինչպէս եղև յովհաննու դալ միւսանգամ 'ի քաղաք անգր . և ասէ ցեպնսն . տուն մեզ 'ի դուրս զաւանդն զայն , զոր ես և քմ տօնսք 'ի քեզ՝ առաջի վկայութե եկեղեցւոյս այսորիկ՝ յորում դուդ կաս : Իսկ նա զառաջինն զարմացաւ , եթէ արծաթ խնդրիցէ արդեօք , զոր չէ իւր առեալ . այլ իբրև առաց յովհաննէս , զերիտառարդն զայն խնդրեմ , և զհագի եղբօրն պահանջեմ , յոգւոց եհան եպօսի դառնապէս , և ասէր արտասուօք . նա մե :

ռաւ .

աւա : Յովհաննէս ասէ . զիարդ կմբերբ , և որով մահոճամբ : Իսէ եմսն , այ մեռաւ . զի ի բաց եկաց ի տնէ , և աւազակ եղև չաբադեն այն . և այժմ փոխանակ եկեղեցւոյ ի լերինս շրջի հանդերձ այլովք՝ որ նման են նմա :

() այս լուեալ յովհաննու՝ ձեռն արկանէր զպարեգօտիւք իւրովք և պատառէր . և յողւոց ելանելով՝ կոծէր զերեսս իւր , և ածէր . վահ , բարւոյք պահապան , զոր թողի ես հողւոյ երիտասարդին . վաղվաղակի ձի ածէք ինձ , և այր առաջնորդ ճանապարհին ցուցանելոյ : Եւ առ նա այնուհետև զոմանս յեկեղեցւոյ անտի և գնաց . և իբրև եհաս նա ի տեղին յայն , կալան զնա պահապանքն աւազակաց . իսկ նա ոչ փախեալ և ոչ հրաժարեաց , այլ աղաղակէր և ասէր . վա այսոք իկ իսկ եկեալ եմ ես . արդ ա՛ղէ առէք տաւայք զիս առ գլխաւորն ձեր :

Իսկ երիտասարդն այն կայր մնայր ուրեք սպառազինեալ . և իբրև մերձեցաւ և ծանեալ նա զյովհաննէս , զամօթի հարաւ , զոտս արձակեաց և փախեալ : Իսկ յովհաննէս մոռացեալ զծերութիւն իւր , և զհետ մտեալ նր յամ զօրութիւն իւրմէ , աղաղակէր և ասէր . զի՞ փախուցեալ ես դու որդեակ . երկեանք դու ի ծերունի հօրէ քու մմէ . ողորմեաց ինձ որդեակ , և մի երկնչիր . զի կայ ևս քո յոյս կենաց . ես տաց պիտի քո փոխանակ քո . և եթէ մեռանիլ ևս իցէ փոխանակ լէ քո , ուրախութիւն և ցնծութիւն յանձն

աւ

առից և համբերից , զոր օրինակ և ինք մեր
փոխանակ մեր . փոխանակ քո տաց զանձն
իմ . կայց մնա հանդարտիկ . և հաւատաւ ինձ ,

զի ինք առաքեաց զիս :

Իսկ նա իբրեւ լուռ , զառաջինն կայր գլխարկե-
լեւ և ի խոնարհ հայեր . և ապա յետ այնո-
րիկ ընկեց նա զգէնն իւր ի բաց . և ոմ զդռ-
ղանի հարեալ՝ զահի հարեալ լայր գառնա-
պէս : Եւ իբրեւ մերձեցաւ առ նա յովհան-
նէս , գիրկս էարկ նմ երիտասարդն , և դար-
ձեալ արտասուօք զանձն իւր թանայր իբրեւ
անյոյս ի փրկութի : Իսկ առաքեալն երաշ-
խաւոր լինէր յայսմիկ , և երդնոյր նմա , ե-
թէ ես թողութի խնդրեմ վաքս ի փրկէն
մերմէ , և քաւեսցիս դու . և բուռն հարկաւ
նէր զաջոյ աւազակապետին , և դնէր ի վր-
աջաց իւրոց և համբուրէր , իբրու եթ սրբե-
ցաւ նա ի ձեռն ապաշխարութե :

Եւ էառ վարեաց զնա , և էած չ իւր յեկե-
ղեցի . և ստէպ ստէպ սրազատանս և աղօթս
մատուցանէր նա փոխանակ նր . և հանապա-
զորդ պահօք վաստակէր և ջանայր չ նմա .
և ազգի ազգի վայելուչ բանիւք միթարէր
զմիտս նր . և ոչ գնաց անտի , մինչև հաստա-
տեաց զնա ի շնորհս ին , և աւանդեաց ի
ձեռս եկեղեցւոյն , տաճեալ օրինակ ցուցա-
նելի վաքս մարիտ ապաշխարութե :

Եւ տայսորիկ գրէ եւսեբիոս յաւանդութի
սքին պօղիկարպոսի աշակերտին յովհաննու-
ն յառաջ բերելոյ սքին երանոսի հետեոգի
առաքելոց , եթէ յովհաննէս առաքեալ և
մուտ

մուտ երբեմն 'ի բաղանիս, որնքս զի լոճասցի
անդ. բայց իբրև գիտաց՝ եթէ 'ի ներքս է
կերինթոս աղանդապետն, ոստեալ 'ի տեղ-
ւոջէ իւրմէ, և փախեալ 'ի դուրս. զի ոչ
համբեր նա լինել 'ի ներքոյ յարկին՝ յորում
էր նա. և ասէր ցայնոսիկ՝ որ լը նմա էին.
փախիցո՛ւք, գուցէ և բաղանիքս փլանիցին.
զի 'ի սմա է կերինթոս թշնամի ճշմարտու-
թեանն:

Բազում և այլ առանձին աւանդութիք խն
վա աւետարանչին յովհաննու առ զանազան
վկայագիրս. յորոց մի է և այն յիշատակեալն
'ի հերոնիմոսէ՝ միաձայն լը գրելոցն 'ի սբ ա-
ւետարանի նորա և 'ի թուղթս, թէ ստեպ
խրատէր զաշակերտոն առաւել քան զամ
ինչ յիշել զոն պատուիրան՝ որ վա սիրելոյ
զմիմեանս. և յամ 'ի բանս երկրորդէր, որ
դեակք սիրեցէք զմիմեանս. զի սէր յայ է,
և անձ ոէր է. ուստի և ինքն երանելին կոչի
և է՝ սիրոյ աշակերտ, և աշակերտն այն՝ զոր
օիրէրն յս: Այլ յասել երբեմն հաւատացե-
լոց ցնա. վարդապետ, միշտ սէր քարոզես.
այլ կամիմք, զի և այլ ինչ բան խրատու թող-
ցես մեզ յիշատակ, ետ ասեն պիսի. եթէ
սէր լինիցի 'ի ձեզ, շատ է այդ. և չէ՛ ինչ
այլ պիտոյ. զի ան բան յայն պատուիրան
բովանդակի:

Իսկ աւանդութիւն այն առեալ յաբգիտասայ
'ի հին, բայց յանգաւերական գրչէ, թէ տը-
նեւ իցեն յովհաննու զբաժակ մահու թու-
նալից՝ ոմանք 'ի հերձօճածողաց, և 'ի խա-
չա-

չափնքել նր զբաժանին՝ խորտակեալ իցէ , Կժ
արբեալ նր զայն՝ ոչինչ փնասեալ իցէ , 'ի վր
այլոյ անձին գրի 'ի մետափրատիոէ լաւ-
ձակ պատմութ' 'ի վարս յովհաննու : Իս ասէ
այր մի 'ի հեթանոսաց անկեալ լը ծանր պար-
տեզը դրամոց . սա նեղել 'ի պարտատեարց
և ընկղմեալ յանյուսուծի՝ գնաց խնդրել
հնարս 'ի հրէէ ումեմնէ . և նա քանզի էր դե-
ղադործ և գեղատու , ետ նմա բաժակ դե-
ղոյ , զիարբցէ և զերծցի 'ի հողոց՝ գեղամահ
լինելով : Իսկ այքն երթեալ 'ի տուն իւր՝
այն ինչ բուռն առնէր անձին բմակ զթոյնն
մահառիթ , յիշեաց զսովորուի քրիստոնէից
վր օրհնելոյ զուտելիս և զըմպելիս . և խա-
չակնքեալ 'ի վր բաժակին՝ էարբ զայն . և
զօրութ սէյ նշանին եղև նմա չար և ոչինչ :
Եւ յետ միւսանգամ փորձելոյ զնոյն փորձ ,
իբրև պատմեաց հրէին զիրան , 'ի միտս եկն
հրէայն , և գնացեալ առ Խըն յովհաննէս
աւետարանիչն՝ հաւատաց 'ի խաչելեալն քո ,
և մկրտեցաւ . յայնժամ կոչեաց յովհաննէս
և զոյրն զայն զհեթանոս , և դարձոյց զնա
ևս 'ի քո . և ասաց նմառնուլ բռամբ խոտ ,
և տալ պարտատեարց իւրոց . և գտաւ խոտն
'ի ձեռս նր օսկի ընտիր . և այնպէս հատոյց
զպարտան : Եւ մեք յևս ստուգագոյն ա-
ւանդս եկեացուք , որ վր փոխման Խր աւե-
տարանչին :

Վրեն հնախօսք առ հաւարակ , թէ սէն յով-
հաննէս գիտացեալ զօր փոխման իւրոյ յաշ-
խարհէ՝ յետ պալոյ աշակերտաց իւրոց զվեր-
ջին

ջին խրատս իւր և՛ զօրհնութի, և տ բանալ
 գերեզման անձին, և անդ ննջեաց իբրև 'ի
 քուն. և այս լարձակ գրեալ կայ յառան-
 ձին ընթերցունա՞ծն՝ որոյ սկիզբն է. * | Կր լ
 եղբարսն երանելին յովհաննէս մեծա՛ւ ու-
 րախութե՛ք 'ի Թոր ||. և կապարածն. * | Եւ ա-
 պա կնքեալ զմի՛ զինքն, և ասացեալ՝ Թե
 գու լեր լե իս Թոր իմ յո՛քս. և կողմնեցաւ 'ի
 խորափտին, ուր զհանդերձն իւր տարա-
 ծեաց: | Եւ ասացեալ ցմեզ, խաղաղութիւն
 լե ձեզ եղբարք. և մինչդէ՛ռ մեք ուրախ էաք
 և լայաք, աւանդեաց զհոգին 'ի ձեռն Թոն
 Ծառաքե՛լն և աւետարանիչն յովհաննէս ||:
 { } Եւ յաւելուն Թմ վկայաբանք գրել լե հին
 ճառընտրին մերոյ այսպէս: * | Եւ երթեալ
 աշակերտացն 'ի քիչն՝ պատմեցին եղբարցն,
 եթէ վիշապ մեր ննջեաց յովհաննէս: | Եւ ե-
 լեալ ոմանք յեղբարցն՝ բացին զտապանն, և
 գտին զհողաթափս միայն, և զմարմինն ոչ
 գտին. քանզի Թմ վերափոխեաց զյովհան-
 նէս, ոնկ ինքն կամեցաւ ||: || Եւ մետափրա-
 տէս 'ի վի՛ր բերէ. * և յաւելաւ նա յենովք
 և յեղիա Թեսբացի ||: | Եւ յայսմաւուրքն ա-
 սէ. * ոչ գտին զԾա մարմին աւետարանչին,
 զի վերափոխեալ էր առ Թոր կատարեալ յա-
 րութե՛ք, ոնկ սք կուսին մարիամու հոգեւոր
 մօրն իւրոյ անձանին ||: | Եւ հաւանելի կար-
 ծիք. այլ ստոյգն է անգիտելի, և խորհուրդ
 Թաքուն. լի որում և անթարգմանելի մնայ
 բանն Թոն ասացելառ պետրոս զյովհաննէս.
 * Եթէ կամիմ, զի կացցէ դա, մինչև ես
 Ի
 գամ ||:

գամ ॥ որ առ առաքելովք անգամ՝ էր ընդ խնդրով . և ինքն իսկ յովհաննէս՝ ի մեկնեւ անդ զայն բան՝ Թողու անլուծանելի , այսպէս ասելով . * Եւ եւ բանս այս յեղբարս . և համարեցան՝ Թէ աշակերտն այն ոչ մեռաւ նիցի . և ոչ ասաց նմա յո , եթէ ոչ մեռանիցի , այլ Թէ կամիմ ես , Թէ կացցէ դա մինչև ես գամ ॥ : Եւ ինչ եթէ զմիւսանգամ գալստենէ իմասցուք , լինի վիճակ յովհաննու հանգոյն ենովքայ և եղիայի . ապա եթէ առցուք զգալունսն յըռնելուԹի հոգւոյն ի փոխման նր , լինի վերափոխել հանգոյն տիրամօրն : Եւ զի ոչ գտան երբեք և յզկնի դարս մասունք ինչ նշխարաց ԾԲ աւետարանչին , յայս կարծիս հաստատեցան բողոմք : Եւ մեզ կարեւոր քան զամ է յարգել և պահել զանձաբան վիշպօւնի նր և զհոգեկեցոյց խրատս սիրոյ՝ արժանի լինել մասին սրբուն նորա և երկնաւոր պսակացն ի քո յո՝ ի նոր մեր . որում փառք յաւիտեանս , ամէն :

XX

ፊ ዚኒ ዐ ቅ በ ኮ ቅ ኮ ኮ ኒ ቶ፡

(1) Բանդի ընթացքս պատմուէն պաղբիւրսն նշանա-
 փեցաք, յորոց առեալ լինին իւրպեանցիւր աւանդուէք
 'ի վր Վարուց որդւոցն որոտման, չէ՛ հարկ այնուհե-
 տե խոյզ և խնդիր առնել 'ի վր նոցին իրաց • Թո՛ղ զի
 եթէ կտմէաք յերկարել, զծանօթուիս լը պէտպէս խնդ-
 րոց՝ որ առ հարս և մեկնիչս, առ վկայաբանս և քննիչս,
 զիրաց վերաբերելոց առ յովհաննէս կո՞ առ յակոբոս,
 ԻԱ X Հա

Հասարակ ժողովուրդի առանձին : Ուր թողնեց զայն, զի կամ
և ինչ ինչ անտարբեր . զոր ոչ միայն յետինք, այլև հին
երեւելի մատենագիրք յիշեն . և գոհարին է վեր 'ի վե-
րոյ բանիւք ստուգել կի՞ ստել զայնպիսին . որպէս և 'ի
գուր ճգնին սմանք 'ի խուզարկո՞ւնաց . հր է ասելն պո-
ղկերատայ եկնին եփեսացւոց առ եւսեբեայ, թէ յով-
հաննէս աւետարանին կրէր 'ի ճակատու թիթեղն ոռ
կի հանգոյն քննյապետի . և ասելն յովհաննէս կաթո-
ղիկոսին մերոյ արտաքոյ հասարակաց կարծեաց, թէ
մարմին յովհաննէս աւետարանին գտեալ իցի յեփեսոս,
և փոխադրեալ 'ի բիւզանդիա . զի տալիսեաց գառ-
նին և՛ ձայնակիցք և՛ գիմնասօք . ուն նշանակէ սանաթի-
նի անորոշ բանիւք . Թող զի և զգրուէ աւետարանին
ոմանք յեփեսոս ասեն, և ոմանք 'ի պատմոս : Մեզ շատ
լիցին գրեալքս եթէ՛ իբրև աներկբայելի, և եթէ՛ իբ-
րև հաւանելի :

Միայն վն աւանդուէ նախնեաց, թէ առաջին թուղթն
յովհաննէս գրեցաւ առ պարթևս, բերցուք զբանս միոյ
'ի նոր մենկչաց . քրիստոսայ գիրինի, որ ունի 'ի յառաջա-
բանի մեկն . այնր թղթոյ այսպէս . * Թէպէտև կաթու-
ղիկէ, ք լիանրական է թուղթս, 'ի պէտս հաւա-
տացելոց՝ որ լի ամտեղևս, բայց յանունն առ Պա-
ռնա առաքեալ համարին սքն օգոստինոս (յլ . խնդ .
աւեք . Բ . 39), իտակիոս (յլ . երբեք), հիւզինիոս
պապ (Բղթ . Ծ), և յովհաննէս երկրորդ (Բղթ . Ծ . առ
վաղէր), և այլք : Վն զի եթէ՛ արուի և եթէ՛ անուն
պարթևաց զայնու ժամանակաւ չարձակ էր և հոչաւ
կաւոր, և զպարսիկս ևս, և զայլ յոշովագոյն ազգո-
յնինքեան փակէր, ի վնայելոյ յուստինոսի (Գրք .
Խն . Ե . ԽԲ), և տերտուղիանոսի (յլ . պաւլոսի . Գրք
Բ . Ե . Ընդդէմ հրէից), և պլինիոսի (Դ . 25) : Եւ յո-
շովք էին բնակեալ անդ, կէս մի 'ի հրէից՝ և կէս մի
'ի հեթանոսաց դարձեալք 'ի քրիստոնէոսի . ուն ու-
նիմք իմաստասիրել 'ի գործոց առաքելոց (Բ . 9), և
'ի տերտուղիանոսի, և 'ի յովսեփոսի :

Թող զի անտոն կոճադրիոս գաւառապետ ընկերու-
թեն յնի յարևելեան հնդիկս, և միքայել բարուզոս
'ի թուղթսն գրեալս 'ի կոստայա 1555, ասեն,
թէ ցարգ ևս ոմանք 'ի պարսից՝ որք զքնական հա-

„ ւատառ ունին , համարին ընկալեալ զայն 'ի օրն յով-
 „ հաննէ առաքելոյ : Քանզի և բարոնիոս (յամի 99) ,
 „ և այլք ոչ սակաւք համարին , թէ սքն յովհաննէս
 „ յեւս մահուան սիմննի կանանոցւոյ , բարթովազիմե-
 „ սի և թովմայի՝ որք անշուշտ քարոզեցին 'ի կողմանսն
 „ յայնոսիկ ըստփրոնիոսի և ըստյլոց , երթեալ իցէ
 „ յձն պարսից և պարթեաց , և առդեալ զնն հաւա-
 „ առնէ քնի || :

'ի գնիլ այսր՝ ոչ սակաւ միսթարուի է ազգիս հայոց ,
 որ առ առաքելովք ունէր զանուն և զտրութի պար-
 թեաց՝ սկսեալ յեդեսիոյ և 'ի մծբնայ մինչև յամսահ-
 մանս հայոց մեծաց , ունել բաց 'ի բարթովազիմեոսէ և
 'ի թադէոսէ առաքեալ զածաբան աւետարանիչն յով-
 հաննէս , և արժանի լինել շուշնեւոյն այնպիսի առա-
 քելական թղթոյ , որ է բոլորովին լի հոգւով ար և օր-
 բովն ար և ընկերին : Իցէ՛ թէ ասասցէ առնս հայոց ,
 թէ առաւել առ իս ուղղեալ է բովանդակ ճառ սիրոյ՝
 սիրոյ աշակերտին . զի որդիք իմ կարօտին յոյժ խրատու
 սիրելոյ զմիմեանս . և եթէ զայս խրատ եւթ չահեղ-
 ցուք յընթերցողաճոյ անտի թղթոյ նր , ոնկ և 'ի լրոյ
 վարուց սիրելի աշակերտին յնի , շատ է մեղ :

հատոր մի լինէր առանձին : Ո՛ր թողից զայն, զի կամ
 և ինչ ինչ անստոյգ . զոր ոչ միայն յետինք, այլև հին
 երևելի մատենագիրք յիշեն . և գծուարին է վեր 'ի վե-
 րոյ բանիւք ստուգել կ'ստեղ զայնպիսիս . որպէս և 'ի
 զուր Զգնին ոմանք 'ի խուզարկուաց . զի է ասելն պո-
 ղեկրատայ եմպին եփեսացւոց առ եւանդայ, թէ յով-
 հաննէս աւետարանիչն կրէր 'ի ճակատու թիթեղն ոս-
 կի հանգոյն քէնյապետի . և ասելն յովհաննէս կաթո-
 ղեկրոսին մերոյ արտաքոյ հասարակաց կարծեաց, թէ
 մարմին յովհաննու աւետարանչի գտեալ իցի յեփեսոս,
 և փոխադրեալ 'ի բիւզանդիա . զի այսպիսեաց գտա-
 նին և՛ ձայնակիցք և՛ գիմախօսք . ուր նշանակէ սանտի-
 նի անորոշ բանիւք . թող զի է զգրուի աւետարանին
 ոմանք յեփեսոս ասեն, և ոմանք 'ի պատմես : Մեղ շատ
 լիցին գրեալքս եթէ՛ իբրև աներկբայելի, և եթէ՛ իբ-
 րև հաւանելի :

Միայն վն աւանդուէ նախնեաց, թէ առաջին թուղթն
 յովհաննու գրեցաւ առ պարթևս, բերցուք զբռնս միոյ
 'ի նոր մենկչաց . քոյակոբայ գիրինի, որ ունի 'ի յառաջա-
 բանի մեկն . այնր թղթոյ այսպէս . * Թէպէտև կաթու-
 ,, ղիկէ, ք լահանրական է թուղթս, 'ի պէտս հաւա-
 ,, տացելոց՝ որ լռեմ տեղիս, բայց յանոճանէ առ Պար-
 ,, թևս առաքեալ համարին սքն օգոստինոս (յլ . ինդ .
 ,, աւեգ . Բ . 39), իտակիոս (յլ . երբեք), հիւգինիոս
 ,, պապ (Բլթ . Կ), և յովհաննէս երկրորդ (Բլթ . Կ . առ
 ,, վաղեր), և այլք : Վն զի եթէ՛ արուի և եթէ՛ անոճն
 ,, պարթևաց զայնու ժամանակաւ լարձակ էր և հոչա-
 ,, կաւոր, և զպարսիկս ևս, և զայլ յուղովագայն աղգա-
 ,, յինքեան փակէր, լռ վկայելոյ յուստինոսի (գիրք .
 ,, իս . և ի Բ), և տերաուղեանոսի (յլ . պաւլուսի . գիրք
 ,, Բ . և ընդէմ հրէից), և պլինիոսի (չ . 25) : Եւ յս-
 ,, լովք էին բնակեալ անդ, կէս մի 'ի հրէից՝ և կէս մի
 ,, 'ի հեթանոսաց գարձեալք 'ի քրիստոնէուի . ուր ու-
 ,, նիմք իմաստասիրել 'ի գործոց առաքելոց (Բ . 9), և
 ,, 'ի տերաուղեանոսէ, և 'ի յովսէպոսէ :

,, Թող զի անտոն կուճադրիոս գաւառապետ ընկերու-
 ,, թէն յնիյարեւելեան հնդիկս, և միքայել բարուղոս
 ,, 'ի թուղթսն գրեալս 'ի կոա՝ յամի տն 1555, ասեն,
 ,, թէ ցարդ ևս ոմանք 'ի պարսից՝ որք զքնական հա-

« աստու ունին , համարին ընկալեալ զայն 'ի սքնյն յով-
 ր , հաննէ առաքելոյ : Քանզի և բարոնիոս (յամի 99) ,
 « և այլք ոչ սակաւք համարին , թէ սքն յովհաննէս
 « յետ մահո՛ւնն սիմոնի կանանացւոյ , բարթուղիմէոս
 « սի և թովմայի՝ որք անշուշտ քարոյղեցին 'ի կողմանն
 « յայնոսիկ ընտրոնիոսի և ըն այլոց , երթեալ իցէ
 « յՅն պարսից և պարթեալ , և առողեալ զնն հաւաք
 « տովն քնի || :

'ի գնիլ այսր՝ ոչ սակաւ միսթարուի է ազգիս հայոց ,
 որ առ առաքելովք ունէր զանուն և զտրուիթի պար-
 թեալս՝ սկսեալ յեգեսիոյ և 'ի մծբնայ մինչև յամսահ-
 մանս հայոց մեծաց , ունել բաց 'ի բարթուղիմէոսէ և
 'ի թագեոսէ առաքեալ զածաբան աւետարանիչն յով-
 հաննէս , և արժանի լինել շուսնելուն այնպիսի առա-
 քելական թղթոյ , որ է բոլորովն լի հոգւով նոյ և ոկ-
 րովն նոյ և ընկերին : Իցէ՛ թէ ասասցէ տունս հայոց ,
 թէ առաւել առ իս ուղղեալ է բովանդակ ճառ սիրոյ՝
 սիրոյ աշակերտին . զի որդիք իմ կարօտին յոյժ խրատու
 սիրելոյ զմիմեանս . և եթէ զայս խրատ և եթ չահեղ-
 ցութի յընթերցողածոյ անտի թղթոյ նոյ , ոնկ և 'ի լրոյ
 վարուց սիրելի աշակերտին յնի , շատ է մեղ :

Բարսեղի՝ Լեւսարու հայրապետին :

Տ. Յ. յոանւար . 1 : 1 . յունիս . 14 : Շառւերս
 Լ . 4 . և Բ . Խա . և Ե . ոհլ . յեղադրեալ է Էսա-
 րայայ : Բալլանդեանն Բայերտիս . ' Է Բ հար . յու-
 նիս . էջ . 807 = 957 : Լ . Գործս Բարաղի . հար .
 7 . էջ . 15 = 235 : ՍԷն էրբեմ . և Գր . նիս . և
 Գր . անծաբ . և անկէլոսիս . և այլ . ' Ի ներքող Բարաղի :
 Սոյրար . սողոմ . Բեդդորեթ . 162 (1) :

Digitized by Google

ւոյն սքն . յորմէ սահմանեցաւ լինել ազատ
արար եկեղեցւոյ յամ հերձոճածոց՝ որպէս
երկնառաք շանթ Զաղխիչ հրեղէն ըզոճաւ
գլխոյն արիօսի , եւնովիօսի , սաբէլի , մակե-
դոնի հագեմարտին , ապողինարի , և նմա-
ղանդաւորաց . և եղև վիշպ ոչ միայն կեսա-
րացւոց , այլև նմօք . ոչ միայն իւրումն ժա-
մանակի , այլև նմժամանակաց :

() Նաւ սքն բարսեղ յաւուրս ծա ժողովոյն
նիկիոյ , (ը ոմանց յամի 328 . և ըստ այլոց
317 .) 'ի կեսարիայ մայրաքաղաքէ առաջին
հայոց , որ և մաժակ գամրաց կմկապագով-
կիոյ՝ առ արգէոս լերամբ , յաղնոճական և
յնծասէր տանէ . նախնիք նք էին 'ի սերառ-
տիոյ փոքուն հայոց , այլ հայր նք համանուն
բասիլիոս կոչեցել էր նէոկեսարացի 'ի պոն-
տոսէ , և մայրն եմեղիա 'ի բուն 'ի կեսարիոյ
կապագովկացւոց , երկոքին ևս սքք տօնե-
լիք . (ոնկ և տօնեն ոմանք 'ի մայիսի . 30) :
Հաւն նք մայրենի՝ նահատակեալ վս 'ի քս
հաւատոց 'ի հալածանս գիոկղետիանոսի և
մաքսիմիանոսի . որպէս և քեռին գրիգոր ա-
նուն՝ ձեռնադրել ենպս կողմանցն այնոցիկ .
(յորմէ անուն ընկալաւ և եղբայրն բարսղի
գրիգոր նիւսացի) : Իսկ մամն՝ քմ մայր մօրն՝
մակրինա կին ծա՝ (տօնելի , ը ոմանց 'ի 14 .
յունվարի) էր աշակերտուհի սքն գրիգորի
սքանչելագործի . (յորմէ և քոյրն բարսղի
ընկալաւ զանունս մակրինա) :

Եւ էին եղբարք բարսղի երեք . նաւկրա-
տիոս , որ ելև վաղամեռիկ իք ամաց : գրի-

գոր՝ որ եղև եպօսնիւսայ . և պետրոս կրտսե-
րագոյն 'ի զաւակս ծնողացն , որ եղև եպօ-
սեբաստիոյ . և քորք վեց , յորոց երեքն կու-
սանք , և երեքն ամուսնացեալք : Ըարսեղ
ետես 'ի մանկուէ և 'ի պատանեկուէ զհանի
իւր զօրբուհին մակրինա , և լուաւ 'ի նմանէ
զվիպուլթիս սքանչելագործին . նոյնպէս և
մակրինա քոյր նր՝ որ եղև երևելի սրբութիւն
և իմաստութիւն , և մեծապէս սատար հոգեոր
դաստիարակութե եղբարց և քերց իւրոց՝ լի-
սէյն բարսղի :

Երգ պարծանք բոլորեցուն սոցա անդրանիկ
յեղբարս՝ մեծն բարսեղ , որ ծնաւ որպէս ըզ-
օամուէլ պտուղ աղօթից 'ի աբ ծնողաց , և
սնաւ 'ի ձեռս նց ամ կարգօք անպաշտուէ ,
դաստիարակեցաւ 'ի հօրէն նաւ յուսումն Եր-
գրոց և արտաքին դպրութե իբրև յառաջին
վարժապետէ . յորոյ 'ի դպրոցի կային և ո-
մանք 'ի մանկանց հայոց , լի որս և յաթէնա-
ուսումնակից եղև յետոյ բարսեղ :

Ղեպ եղև բարսղի 'ի մանկութե խօխանաւ
մինչև ցմահ . և 'ի հոգալ բասիլիոսի հօր նր՝
տեսանէ 'ի քուն զմրն , զի երկրորդէր առ-
նա զասացեալն յաւետարանի առ թիբրաղն .
Երթ , օրդին քոկենդանի է . և ինքն ևս ըզ-
նօրին հաւատոց զհետ երթեալ՝ ընկալաւ
զպտուղ հաւատոցն նոյնպէս . զի ողջացաւ
բարսեղ բոլորովն , և դարձաւ յառաջին
կայտառութի իւր :

Զետ վախճանելոյ հօրն և հանւոյն՝ յորժամ
էր բարսեղ իբր վեշտասան ամաց , ետ զանձն
յա-

յառաւել ուսումնասիրութի ոչ միայն 'ի կե-
սարիա կապադովկացւոց , այլև 'ի կեսարիա
պաղեստինացւոց՝ որ առաւել ծաղկեալ էր .
և յետ դեգերելոյ 'ի կողմանսն յայնոսիկ
լամն բազումս՝ էանց 'ի կոստանդինուպօլիս ,
իբրև զի առաւել ինչ գտցէ յուսումնարանս
Թէրեալ քաղաքի : Ընդ աշակերտեցաւ ի
ումանց՝ լիբանիոսի հեթանոս փիլիսոփայի ,
որ էր վարժապետ անունանի . այլք ասեն՝
յանտիրոք ասորւոց . և այլք յաթէնս , ուս-
տի եկեալ էր նր 'ի բիւզանդիա : Եւ յը-
ժամ չոքաւ բարսեղ 'ի մայրն իմաստութե
յաթէնս յամի լին իբր 343 , անդ գտեալ
զգաւառակից իւր և զծանօթ զգրիգոր նա-
զիանզացի՝ յարեցաւ 'ի նա . և գործակցութե
միմեանց յառաջագէտ լինէին յամի , Թող զի
և յառաջագոյն կիրթ էին 'ի կարևոր ուս-
մունս . միանդամայն և առաքինի քաղաքա-
վարութե՝ իբրև հրեշտակք երևէին 'ի մէջ
աթէնացւոց :

Եւ Թէպէտ բազում էին յայնժամ վարժա-
պետք իմաստունք յաթէնս 'ի հելլենացւոց
անտի , այլ առաւել անունանի էր բազմութե
աշակերտաց և պերճախօսութե պռոնր կմ
պարոյր (ոմ Թոնի) սիւնեցի կմարծրունի ,
'ի յունաց կոչեցե՛լ բռօնրէսիօս , սոփեստէս
քրիստոնէայ հայկազուն . զորմէ վկայէ աշա-
կերտ նր հեթանոս փիլիսոփայ հելլենացի
եւնապիոս 'ի վարս փիլիսոփայից , Թէ * էր
ինքն 'ի հայոց Յէն , քի 'ի հայաստանէ , որ
'ի խորագոյն սահմանակցութե պարսից ॥ ,

և զարձեալ՝ Թէ * բարեան զնա՝ ի մանկուէն
 ի հայտառանէ յարուցեալ՝ յանախի որ ձգէր ,
 զի ոչ գիտուի զյաթէնս եկն ։ Գրեալ է
 (Թէ) թուեալ զճարտասանութիւն եկն յա-
 Թէնս առ յաւրանսս վարժապետ թէ հեփեա
 տիոնի , ընդ որում էր մի ոգի և մի մարմին .
 բայց յաւրանսս աչք էին առաւել ի վիճի պա-
 րայրայ . զոր զկնի վիճիին ընտրեցին Թէ .
 նաեւ յաջորդ վիճիսն : Եւ պարայրայ աչա-
 կերանցան պանասիք ամ և սահմանակից
 ազգք . որք և բիւթանացիք , ասիացիք , ե-
 ղիպտացիք ամ , և լիբեացիք . մինչև նախան-
 ձեալ այլոց թուեցաւ՝ կաշառ ետուն ան-
 Թիպատոսի՝ հանել զնա յաթէնայ : Եւ ե-
 ղև յաղագս որոնելի համբաւոյ նք . կռել
 զնա կատասայ կայսեր ի գաղղիա . և կե-
 նաց կցորդ և սեղանակից առնել զնա իւր թէ
 ծիրանազգեացս ի պալատան . մանաւանդ
 զի էր առաքինի և խառնակրօն , առյգանձն
 և գեղապանձ , և օտնաչափ մի բարձր հասա-
 կաւ քան զամ մարդ . իսկ հանձարով և նրբ-
 բուր և հոգեւորութիւն մի միայն . մինչև յղել
 զնա կայսեր ի հռովմ , զի և հռովմացիք
 տեսցեն զայնպիսի այր անհամեմատ , և նք
 այնչափ որոնչացան թէ նա , և պատուեցին ,
 մինչև կանգնել նմա արձան պղնձի ըստ չա-
 փու հասակի նորա՝ այսոճիկ վերառաւութիւն ,
 * Թագաւորեալն հռովմ՝ Թագաւորի բա-
 նից : Եւ ապա արձակեաց զնա կայսրն անգ-
 րէն յաթէնս յաթոռ վարժապետութե նք ,
 շարհելով նմա նախ զարտաքին շուք պատ-
 ունի

ունոյ՝ զի կոչեացի ոստիկան կմիշխան բանա-
կաց արքունի, առ ՚ի կարող լինելոյ պահան-
ջել ՚ի կղզեաց հարկս ցորենոյ ՚ի պետաթե-
նացւոց : Իսկ յաղագոս վախճանի նորա այս-
պէս գրէ եւնապիսոս . * պարոյր վերաջուէ ՚ի
մարդեանէ, այսչափ և այսպիսի եղեալ, և
լքել իւրովք բանիւք և ճառիւք զտիեզերա ॥ .
որում աշակերտեցայ ասէ զամս հինգ, մինչ
* էր նա ձե ամաց, բայց ժիր և յորդաաւատ
բանիւ, գեղեցիկ յոյժ ՚ի ծերունե անձային
այր . և գործք նր մեծամեծք և երկնայինք .
և զայս ոչ ՚ի շնորհս վիշապիս ասեմ ॥ :

Իսկ ահա այր այսպիսի և այսչափ՝ պարոյր
հայկազուն՝ եղև առաջին և գլխաւոր վիշա-
պարողի և գրիգորի յաթէնս . յետ նր լիբա-
նիս սոփեստէս, զոր վր հեթանոսութեն
նախապատիւ առնէր ուրացողն յուրիանոս ք
զպարոյր քրիստոնեայ, ի որ դժկամակ լի-
նէին նորին իսկ իմաստունք հելլենացւոց :
* Եւ յայս եղև պարոյրայ անմահական յի-
շատակ (ասէ բայերտիոս բողանդեան), զի
աշակերտք եղեն նր սքն բարսեղ և գրիգոր .
և զի փոքր ՚ի շատէ հալածանս անգամ կրեաց
՚ի յուրիանոսէ . մանաւանդ թէ և ոչ յանձին
կալաւ զշնորհ ինչ նր՝ գարշելով յամպարը-
տութէ նր . զի անգ գրէ հերոնիմոս ՚ի քրոնի-
կոնն, օրէնս եղև յաւրիանոսի՝ զի մի քրիս-
տոնեայք վարժապետ լինիցին ազատական
արուեստից, առանձինն շնորհեաց պարոյրայ
ուսուցանել զքրիստոնեայս . իսկ նա ինքնու
կամ եթող զգարատունն ॥ : Եւ յի թիւրուէ

ուրացողին , այն՝ որ յառաջնմէ ի բարսդի և
 ի գրիգորի վայելելէր յանժիմաստ վարժա-
 պետունն արդեօք , կ'ի գոհնէ 'ի լուր վիպուն
 նր . այլ յետոյ զչարէր ի բրիստոնէսն նր .
 Վիշ և յետ ժամանակաց այսոցն գրէր սքն
 բարսեղ առ ուրացողն յուլիանոս . * յուշ ա-
 ծեմ քեզ զփայլեալսն մերոյ , որով զքե
 և զգերագոյն ուսմունս 'ի միասին ուռաք յա-
 թէնս , և 'ի միասին մատենաք 'ի վերծանուի
 անձեզնն առաւից ॥ :

Վրասմէ աստանօր անձաբանն գրիգոր , թէ
 կային յաթէնս և մանկունք հայոց ուսում-
 նակիցք բարսդի անդստին յձե իւրեանց . և
 'ի նեղ արկանել տոցա զբարսեղ 'ի նրբին
 խնդիրս ինչ ուսման , 'ի վր հասել իմ՝ նախ
 իրաւունս ետու հայոց . և ապա ճարտարութ
 զկողմն կալել բարսդի՝ արարի զնա յաղթօղ .
 որով և ս քան զէս վառեցաւ բարեկամսն
 որ ի իս և ի նա :

Իայց բարսդի տեսեալ՝ թէ ոչ եզիտ զա-
 թէնս , ան յուսայր , զի սիրտ նր 'ի վերինս
 խոկայր . իսկ աթենացիք զերկրաւոր գիտու-
 թի և եթ խնդրէին , և զփառս և զվայելս ձի
 հոգային , տխրէր յոգի իւր , և կոչէր զա-
 թէնս ի ունայնութի կ'մանտաի երջանկուի .
 իսկ գրիգոր յորդորէր զնա մի լքանիլ . մին-
 չև աւարտեսցեն զընթացս ուսման , և ապա
 համամիտ և համակամ տացեն զանձինս 'ի
 հոգեւոր վիպուն . և այսու սփոփեալ հան-
 դարտէր բարսեղ առ ժամանակ մի : Եւ էր
 քաղաքավարութի երկոցունց նց բարսդի և
 գրի

գրիգորին սքանչելի յաջս ամենեցուն . հեռի
յերիտասարդական ցանկութեց և 'ի զբօսա-
նաց , և նմ' առաքինակրօն հանդիսիւ՝ փայ-
լեալ . ծաղրէին և այպանէին զպաշտամունս
հելլենացւոց , և պանծացեալ բերկրէին յա-
նունն քօի . և քրիստոնէական առաքինութիւն
զօշոտէին զաչս աթենացւոց :

Յետ այսորիկ յամի 355 , իբր յետ տարւոյ
միոյ 'ի գալստենէ յուլիանոսի յաթէնս՝ բար-
սեղ կատարեալ զուսմունս իւր , ել յաթե-
նայ՝ հրաժարեալ 'ի գրիգորէ , որպէս թէ մի
մարմին յերկուս էր բաժանեալ . լից և գրի-
գոր ոչ յերկարեայ անդ այնուհետեւ . և յետ
եւրից սց մնաց աթէնք ուն մարմին անհոգի :
Եւ իբրեւ դարձաւ բարսեղ 'ի հայրենի
իւր , ընկալան զնա կեսարացիք իբրեւ նորո-
գիչ և պահպանիչ քաղաքի իւրեանց , տե-
սեալ զնա զարդարեալ նմ' գիտութիւն և ա-
ռաքինութիւն , և հասեալ 'ի չափ կատարե-
լութե . իսկ քոյր նր' սքանչելին մակրինա
(ուն գրէ եղբայր նց գրիգոր նիւսացի) խի-
թացեչ , զի մի արդեօք երկրաւոր իմաստու-
թիւն փրացեչ բարսղի՝ զհոգեւորօքն ապախտ
առնիցէ , իսկ և իսկ արծարծէր զսիրտ նր' ի
սէրն քօի և 'ի քրիստոնէական կատարելու-
թի , ուն թէ զինքնական ընթացօղ երիվար
և ևս մտրակելով . և այնպէս առ ոտն կո-
խեչ բարսղի զնմ' փառս Թի և զՅակն գի-
տուի , ետ բաւորովին զանձն յածային իմաւ
տութի և 'ի վարս յետին խոնարհութե , ուն
զմովսէս՝ որ առ երբայեցւովք յոչինչ համա-
րե-

րեցաւ զմեծութի՛ն գանձուցն եգիպտացւոց •
 Եւ զի չէ՛ յայտ , թէ երբ մկրտեցաւ բարսեղ ,
 ստոյգ երևի՛ թէ ի՛նչ սովորուե՛ ոմանց 'ի ժա-
 մանակին՝ հանգոյն գրիգորի անձաբանի՛ յետ
 դարձին յաթենայ մկրտեալ իցէ • և այն՝ 'ի
 փրանոսէ պատուական եմբասպետէն կեսա-
 բու , յորմէ և կարգեցաւ գրակարդաց և
 պաշտօնեայ եկեղեցւոյ , (ոմ իմանան ոմանք
 'ի բանից բարսղի անյայտից 'ի գիրն յաղագս
 հոգւոյն սէջ) : Իսկ ճաւուրնաւորն՝ որ պատմէ
 մեկն բանիւ՛ եղադիոսի կեսարացւոյ և քղ-
 հրաշալի օրինակ մկրտութե նի՛ 'ի դարձին
 յաթենական ուսմանց , ասէ՛ թէ մկրտեցաւ
 'ի յորդանան գետ 'ի մաքսիմիանոսէ հայրա-
 պետէն եէմի հանդերձ եւուղոսիւ՛ վիշապ
 իւրով • (զորմէ տես 'ի ծանօթութե) : Եւ
 այսմ հաստատութի լինի այն , զի ի՛նչ ամենե-
 ցուն ասելոյ բանիւ՛ նորին բարսղի , նա յետ
 դարձին յաթենայ ոչ մնաց յերկար 'ի կեսաւ
 քիա , այլ բանիւ՛ աւետարանին շարժեալ՝
 թողլոյ զամ և երթալոյ զհետքի , դիմեաց
 գնաց յաղեքսանդրիա և յանապատն հարց
 եգիպտացւոց • շրջեցաւ և 'ի պաղեստին և
 'ի սպորին ապորիս և 'ի միջագետս առ միայ-
 նակեացս , և նախանձաւոր լե՛լ անձուկ ճա-
 նապարհին՝ քաղեաց 'ի նոցանէ զԺողիկս ամ
 կրօնաւորական հանդիսի • որնպս և ասէ իսկ
 ինքն • * Եւ 'ի զարմանալ իմում լէ նո՛՛ ե-
 րանելի համարէի զկեանս արանցն այնոցիկ ,
 զի գործովք յայտնի կացուցանէին յանձինս
 բերել զմահն յո՛ւ • և ես ցանկանայի ըստ ի
 մում

մոռմ կարի՝ հետեւող լինելնց ॥ :

Ի՛նչպա իբրեւ դարձաւ անդրէն 'ի կեսարիա ,
 թէպէտեւ կամեցան ունել զնա 'ի պաշտօն
 եկեղեցւոյ , այլ նա փութայր հանդարտիլ
 յառանձնութե . և 'ի օոյն յորդորեր գրով
 զգրիգոր նազիանզացին ըստ յառաջագոյն
 խորհրդոյ . այլ ոչ թողուն զնա առ ժամն
 ծնողք նր . իսկ բարսեղ քանզի ոչ ունէր այն
 պիսի խափան , առանձնացաւ 'ի կողմն մի
 պոնտոսի . մանաւանդ զի և երանելի մայր
 նր եմիղիա հանդերձ մեկրինաւ դստերքն
 իւրով փոքր մի յառաջ մտե՛լէր 'ի վասն կու-
 սանաց՝ ոչինչ հեռի 'ի նէոկեսարիոյ : Եր-
 դորէին զբարսեղ նէոկեսարացիք , զի հան-
 գոյն հօր իւրոյ լիցի վերակացու դպրոցի ա-
 շակերտել զմանկունս՝ խոստանալով նմ բաւ
 զուժ ինչ . այլ նա ընտրեաց զառանձնութի
 անապատի 'ի լերին միում 'ի մէջ անտառա-
 խիտ մայրեաց , պարապեալ յաղօթս և 'ի
 պահս , 'ի տքնութիս և յընթերցոճաճս տք
 գրոց , և յիմ ճգնութիս ըստ օրինի կատա-
 րե՛լ միայնակեցաց , սպանանելով զանդամն
 մարմնոյ զերկրաւորս , և կրթելով զանձն
 յիմ ներքին առաքինութիս . և պարզաբար
 յօ՛ւ հեռանալով , և մերձենալով առ լեճ .
 և զայս նմ գեղեցիկ նկարագրէ ինքնին 'ի
 թուղթն առ գրիգոր :

Ի՛նչոր հասանէր առ նա և գրիգոր յամի իբր
 358 . և երկոքին ամիլք հաւատոյ՝ բանիւ և
 գործով յորդոր լեալ միմեանց՝ գնային զօ-
 րութե՛ 'ի զօրութի , է՛ զի յառանձին խուղ-
 ճգնեալ ,

Ճգնեալ, և է՛ զի իրերայ հանդիպեալ 'ի հոգեւոր միութարուի : Յայնժամ ժողովեցան և բազմութիք եղբարց առ մեծն բարսեղ, և հայր հոգւոց և վարժիչ հոգեւոր կարգաց ծանուցեալ զնա՝ կրօնաւորեցան ը ձեռամբ նր. զորս և նմ քարեկարգութիւն հրահանգեալ՝ հանդերձ գիտնաւոր վիշպութիւն առ 'ի լծորդել զտեսական վարս ը գործնակաւ նին, աւանդեաց նց և գրով կանոնս գեղեցիկս, և մի առ մի թարգմանեաց 'ի լսելիս նց զմիտս կանոնաց : Եւ յայնմ հետէ կարգաքնն բարսղի և կանոնադրութիւն նր հաստատեցաւ յայնստիկ կողմանս և յայլ բազում տեղիս . մանաւանդ յորժամ զկնի ենչսութե իւրոյ բազմացոյց զվանորայս և զվանականս, և 'ի կատարեալ ձե եմոյծ զկանոնադրութիւն իւր :

Իսկ գրիգոր յետ կալոյ առ Ժմի մի կմ զերիս ամս ընդ բարսղի՝ հարկեցաւ դառնալ 'ի տուն առ ծերունի հայր իւր, և ձեռնադրիլ 'ի քննելի . բայց միւսանգամ եկն առ բարսեղ, և բռնադատեալ տարաւ զնա ը իւր : Եւ յաւուրսն յայնոսիկ տիանէոս արքեպիսկեպոս 'ի դուրս մահու հասեալ՝ կոչեաց առ ինքն զբարսեղ . և ծանոյց նմերդմամբ, թէ ականմայ կամօք եղև սխալիլ ինձ և ստորագրել հոմաձայն դաւանութե ենչաց ոմանց ը հրամանի կոստանդեայ կայսեր, զի մի պառակտեսցի եկեղեցին . ապա թէ ոչ ասէ, ոչ իճիք օտարացեալ եմ ես 'ի դաւանութե երեք հարիւր ութլւասան հարց սքցնի :

Տիկիոյ , և 'ի նոյն պատուհիբեմ՝ քեզ կալ-
մնալ հաստատունս : () այս ասէր , զի վս այս-
պիսի անցից գայթակղութի տուհեալ էր նա
բարսղի և այլոց յուղղափառաց :

'Սփախճանիլ տիանեայ նստաւ յաթուարք-
եղկսութե կեաարու կապադովկացւոց եւ-
սեբիոս , որ ձեռնադրեաց զբարսեղ 'ի քա-
հանայուի . և զի տրամեցաւ երանելին այն ,
զի անարժան զանձն համարէր , միանգա-
մայն և խափան առանձնուէ իւրոյ , գրեաց
առ նա անժաբանն գրիգոր , և միտիթարեաց
գնա կամօքն ւայ , բերելով և զանձն յօրինակ՝
թէ և ես 'ի նոյն ըմբռնեցայ պաշտօն վասն
հնազանդուէ : Եւ այնուհետեւ իմ հրամա-
նի ենթապետին սկսաւ սքն բարսեղ քարո-
ղել յեկեղեցւոյ զբանն ւայ , և մեկնել ժո-
ղովրդեան զգիրս առական : Ռայց ոչ եթող
և զհանգարտութի իւր , որչափ և 'ի ձեռին
իւրում էր . զի իմ պարապելոյ առանձնանայր
'ի տան յաղօթս և 'ի ճգնութիս . և ժողո-
վեալ աշակերտս 'ի կեսարացւոց անտի՝ վար-
ժէր զնս 'ի կրօնաւորական կարգս և 'ի կա-
նոնս իւր :

{ Յաւուրան յայնստիկ 'ի թգրել ուրացողին
յուլիանոսի զկնի կոստանդեայ , և 'ի յառ-
նել գաղտնի և յայանի հալածանաց լռէմ
եկեղեցւոյն ւայ , անկաւ և գժտուի իմ մէջ
եւսեբի ենթապետին և բարսղի քահանայի .
զի մարդկային ինչ կրեաց ենթն՝ ասէ անժա-
բանն , թերեւս 'ի նախանձ շարժեալ իմ պա-
տիւնս յաչս ամ ժողովրդեան : Եւ զի բա-
զումք

գումը էին 'ի կողմն՝ բարսղի հանգերձ միայն նակեցօք , երկուցեւ ը բարսղի՝ զի մի աղմուկ մեծ լինիցի ը գէմ ենթապետին , ը որում . և այլք յենաց ունէին ինչ ինչ դժկամակութի , հնարս խնդրեաց խաղաղուն զիւր ցանկալի անապատն , և անդ առանձնացաւ միւսանգամ , և անարանն գրիգոր ը նմա . որ և հաշտեցոյց զենան ընդ բարսղի . բայց տակաւին կաղին երկոքեան յանապատի հանգարտուն գարձեալ գամս իբր երիս : Եւ յայնմ միջոցի մերթ ը մերթ գայր բարսղ սատար լինել եկեղեցւոյ . մինչև երթալ նաև 'ի տեղիս հեռաւորս 'ի հրամանէ ենթաց , սեղ և 'ի քաղկեդոն և 'ի կոստանդինուպօլիս . այլ անձնապահ լինելով 'ի վիճելոյ ը արիտնոսաց , զորս գիտէր անդեղջ 'ի չարիս . Թնդ զոր գրեաց ը գէմնց զօրաւոր բանիւք :

Եւ յայնմ վայրի յաւուրս քահանայուէ և միայնակեցուն Եփն բարսղի տալին լինել այն անգը՝ որ անցին ը նա և ը յաւիտանոս սերացօն . Թեպէտև ամանք յաւուրս ենթաութէնք ձգեն : Վրանդի ուրացօղ կայսրն՝ որ յանչափս հալածեաց զեկեղեցին , ևս առաւել զառաջնորդս և զվիշպս , ակնածեալ 'ի մեծէն բարսղէ՝ հնարեցաւ կեղծաւորիլ առ նա զսէր իբրև առ դատակից իւր յաթէնս , և գրեաց առ նա Թուղթ շողքորթ բանիւք . իսկ Եփն իմացել զխորամանկութի նր՝ յայտնեաց նմա զչարութի սրտի նր , և 'ի բաց առեալ զպատրուակն՝ կշտամբեաց զանդգամութի նր և զապտամբութիւն 'ի հաւատաց ,

զոր երբեմն դաւանէր : Իսկ ուրացալն կրկին
գրեաց առ նա լրբաբար , թէ չեմ անդէտ
կրօնից քրիստոնէութե . ընթերցեալ է իմ
ասե զգիրս ձեր . և զոր ընթերցայ , իմացայ .
բայց յետոյ արհամարհեցի : Եւ դու ծա-
նէր ասէ զիմ այժմու բարձր ինքնակալութի
և զօրինաւոր յաջորդութի յաթոռ կայսե-
րութե . և յղեալ առ իս հաղար լիար ոսկւոյ
'ի պէտս պարսկականն սրտերազմի :

Եւ այս պիմնի արար սքն բարեղ . * Օր
ընթերցարն , չիմացար . զի թէ իմանայիր ,
ոչ դատապարտ առնէիր : Փոքր ինչ էն այժ-
մու գործեալ առ 'ի քէն քաջութիք . և յո-
լովագոյն չարութիք յարուին անդ քաջութե .
բայց ոչ այնչափ լըգէմներ , այլ ունի ասի 'ի
քոյին գլուխդ : Խոսկացել գողտմ , յորժամ
զմտաւ ամենմ , թէ ծիրանիդ զքե արկեալ ,
և թագն՝ որով գազաթն քո է պտակեալ ,
որովհետեւ առանց բարեպաշտութեան քեզ
տառն , ոչ պատուելի , այլ անպատիւ լը-
գլուխդ ցուցանեն : Եւ առել ծագրելի քան
զքեզ ոչ զոք տեսի մինչև ցայժմ . քանզի վե-
րացեալ և մեծացեալ՝ յայն վայր ելեր , յոր
ձգեցին զքեզ դեք չարք և անողորմք . զի
սք էն՝ ունի և դու սովոր ես պարծիլ , որք ունի
մեղուք թուուցեալք զգլխովդ՝ պսակ քեզ
բոլորեցին : Եւ թաղաւորեալ՝ սկսար ոչ
միայն մեծամեծս սոսքալ , այլև 'ի վերայ ան
բարձրամտիլ , և զբոլորից մարդն և զգոյ-
եակն զեկեղեցի թշնամանել : Եւ առ իս 'ի
կիր արկեալ զքա արուի՝ պահանջեա 'ի չքն .

Ի՛

Y

չին

չին մարդոյ լաերս սսկւոյ հազար . . . Բ. ՄԵ
հաճոյ Թուէնոցի քեզ սվ. քաջ, ներել մեզ,
որք հազիւ այնչափ ինչ ունիմք, զոր եթէ
պէտք իցեն ծախել, ոչ լինին աւուրս պս-
միկ բաւական: II Ի զի արհեստ խոհակերտու
թէ դադարել է՝ ի տան մերում, և գանսկ
ոչ մերձենայ յարիւն. լաւքն ի կերակրոց՝
տերեք բանջարոյ են մեզ, հանդերձ սակաւ
հաշիւ: I. Եճ: Հայստոիկ հային աւանդուիք
զանազան մտանադրաց և յայսմաւուրաց.
զորոց լինի բան ի ծանօթութիս. ոնչ և զսա-
րակմանէն յաւիտանսի ի պարսս՝ աղօթիւք
նրոյն բարսդի և անհաւատացելոց:

Օ կնի հաւածանաց ուրացողին յաւիտանսի
ի վրէժ հաս եկեղեցւոյ հաւածումն յերեսաց
փաղետի արիոսեան կայսեր. յայնժամ բազ-
սեղ և գրիգոր (ոնչ պատմէ նա ինքն ան-
բանն), իջին փութանակի յանապատէն պօռ-
տոսի ի կենարիա՝ ձեռն տալ մօր իւրեանց
եկեղեցւոյ սվ. յայնժամ ցուցաւ մեծն բազ-
սեղ պարիսպ հաւատացելոց, և աշտարակ
հզօր յերեսաց Թշնամւոյն, և հուր ծախել
զփուշս յադարակի. զի ոչ միայն զուգա-
փառս ամբողջոյց, այլ և զարափառս կարկե-
ցոյց և ամօթապարտս յետս դարձոյց, բա-
նիւ և դրով և արդեամբք օխոյեան կանգ-
նեալ հաւատոյ:

Եւ այս ևս հերկօրէն կարծի լինել յեպստէ
բարսդի, բայց այլք ի քննյուն նր իմանան.
քանզի գրէնիւսացին, թէ յորժամ բազումն
տաւ ահի տանջանաց և կապանաց և աքսորաց
նաց,

Նայ , կի՞ առ գտանելոյ շնորհս առաջի վա-
ղեսի , ձեռն դնելին հրովարտակի նորա՝ որ
լեզեմ ուղղափառութե , բարսեղ հզօրեղա-
պէս վառեցաւ կազմեցաւ հոգւով ընդդէմ
ինքնակալին՝ ի ժամանակին յորում նա ե-
լեալ ի կոստանդինուպօլսոյ՝ խաղայր յա-
րեւելս , եդեալ ի մօտ՝ թէ ոչ ոք դիմակալ
գտցի հրամանաց նորա , զի այն ինչ խորտա-
կելէր նր զբարբարոսս : Եւ յառաջ ք ըզ-
թիւնն եպարքոսն իբրեւ ի պատճառս պատ-
րաստ առնելոյ զճանապարհ թիւրին՝ մօտել
ի քաղաքս քիլքս , ի բաց հանէր զուղղափառ-
եղսս , և դնէր զչարափառս , մինչև ի գալ
նր ի կեսարիա կապադովկացւոց :

Նոգ կոչէր եպարքոսն զբարսեղ , և ասէր .
լու՛ար արդեօք զոր ինչ արարի ես յեմ տե-
ղիս՝ լե՛ որ անցի . արդ ասեմքեզ , եթէ լսեա
ինձ , տաց քեզ առնուլ ի թագաւորէն զեմ
փառս և զպատիւ , և օ և զղեկավարութի ե-
կեղեցւոյ . (իմա՛ կամ՝ զեղծութի , եթէ չու-
նէր , և կի՞ զհաստատուն մնալն յաթոռ իւր՝
եթէ էր յայնժամ եղծ) . ապա թէ ոչ՝ ասէ ,
եմ դառնութիք վշտաց և տանջանաց մնան
քեզ : Սիսի ետ երանելին . ոչ միօրն ի բաց
կալ արժան է ձեզ ի չարեաց այտի՝ զոր գոր-
ծեցիքն , այլև ապաշխարել . ապա թէ ոչ՝
մեզ ինչ ատնանել ոչ կարէք . զի ոչինչ ի բու-
րեաց մնցաւորաց կարօղ է պատրել զանձա-
սէրս , և ոչինչ ի չարեաց ահացուցանել՝ զորո-
սին ունին ղերնական յուսոյն . միայն կարօղ
է ցաւիլ քրիստոսեայն , զի մի և եթ մահ է

սահմանեալ 'ի բնէ', և ինքն չկարէ բազում
անգամ մեռանիլ զո ճշմարտութիւն :

Օ արմատաւ եղարքան լէ համարձակութի
անն այ, և սկսաւ մեղմով խօսել ընդ նմա .
ասէ . մի թեթեւ ինչ գրեւ զկամս մեծի ինք
նակալին , որ կամի լինել 'ի ժողովրդենէ
քամմէ . այլ յանձն առ լինել և նոյն զիւր . և
այս լինիցի , եթէ 'ի բաց բարձցես 'ի հան-
գանակէ զհամագոյակիցն , կամ զնոյն ինքն
'ի բնութէ հօր : Լաթսեղ ասէ . ծանօթ է ամ
իրօք լուսնել յեկեղեցի այ զինքնակալ . ա-
պաքէն մեծ իմն է կեցուցանել զհօգի , ոչ զի
կայսեր է , այլ զի մարդոյ է . բայց այնչափ
հեռի է յինէն՝ ինչ մի բառաւ 'ի հաւատաց
կժ յաւելաւ , զի և ոչ զկարգ ձեոյ բանիցն
փոփոխել առնում յանձն : Լ. յաւիկ հա-
տառութիւն զգէմ կալաւ մեծն բարսեղ և նա
բուն իսկ վաղեօի . որ մեծաւ յոխորտանօք
եկեալ 'ի կետարիա՝ ոչինչ կարաց վճարել
անդ . այլ ակամայ կամօք սէր ցուցեալ առ
բարսեղ և առ կետարացիս՝ մեկնեցաւ անտի
գլխակոր հանգերձ արիօսեան ենօք , որք
չօղէին լէ նմա :

Եւ այսորիկ յիշէ անարանն և զպատարա-
գամատայցն , զոր յորինեաց սքն բարսեղ .
զոր և ճոխագոյն նշանակէ սքն պրոկզ 'ի մա-
տենագարանի հարց , թէ ուր առաքեալք և
աշակերտք քօի պէտէս աղօթիւք և օրհնա-
թիւ կաաարէին զխորհուրդ որչ պատարագին
յերկար ժամս , և կրկին օրինակք հին ա-
ւանդուէն նոյն մնացեալ էին առ բազումս՝ ա-
մեալ

աւալ 'ի սթյն կղեմայ աշակերտէն պետրոսի , և 'ի սթյն յակոբայ եղբօրէ՝ տն , ապա Ծախ բարսեղ , և զկնի ոսկեբերան , (իմանց՝ և ժեծն աթանաս) 'ի համառօտութի վերածին զպատարագամատոյցն , յայտ է թէ յարինելով և ինչ ինչ աղօթս խորհրդաւորս ի դիտաւորուէ բանիցն առաջնոց . և օրինակք սոցա առաւել հանդիսացան յեկեղեցւոյ : Րազում ինչ գրէ անձաբանն և զաղքատսրուէ բարսղի , որով ձեռնտու եղև բազմաց յաւուրս սովու . նոյնպէս և զայլ առաքինի գործոց նր , և զգօրութէ աղօթիցն . որում 'ի դէպ գան և այլ բանք աւանդելք յայլոց : Իբրև փոխեցաւ 'ի կենաց եպսապետն կեսարու եւսեբիոս յառաջիկայութե բարսղի , և ամենեքեան կամէին զբարսեղ կացուցանել 'ի տեղինր , փութացաւ գրեաց բարսեղ առ անձաբանն գրիգոր՝ վաղժաղել գալ առ ինքն , թէ թէ հիւանդ իցէ . այլ կամք նորա այն էին , զի զգրիգոր տացէ ընտրել առաջնորդ կեսարիոյ . իսկ գրիգոր ելեալ 'ի ճնհ իբրև լուաւ զմահ եւսեբի , 'ի միտ էառ ըզհնարս բարսղի , և ոչ կամեցաւ երթալ առ նա . այլ ինքն յորդորեաց զբազումս՝ զի ըզբարսեղ նստուօցեն 'ի հայրապետութի . որ և եղև իսկ . և եղև գլխաւորն յեպսուհն՝ որք ձեռնադրեցին զբարսեղ , գրիգորիոս ծերունի եպս՝ հայրն գրիգորի անձաբանի .

և այս համարի լինել յամի տն 370 :
 Իսկ թէ քանի վայելուչ եղև նստիլ նմայն աթոռ՝ յօգուտ կաթուղիկէ եկեղեցւոյ , և

Թէ որպիսի հոգւով շնորհաց և իմաստութե
կառավարեաց զհօտ իւր , ո՞ր կարէ պատմել
Թող զբազմադիմի նեղութիս՝ զորս կրեաց
'ի պէսպէս երկպառակութեց ընտանեաց և
օտարաց . այլ եկաց յսմի իբրեւ զվէմ հառ
տատուն , ունելով ինքեան գործակից և խոր
հրդակից 'ի բազում իրս զանձաբանն . զոր և
ճարտարութիւն ձգեաց ըզրէմ կամաց նր . յառ
տիճան ենթաութե . զի առաւել լուսաւորեա
ցէ լոյս նր զեկեղեցի այ :

II Եծ եղև ջաննա հատակութե մեծին բարսգի
և վստարմատախիլ առնելոյ զհերձուհւոն աւ
րիանոսաց , ոնկ և զայլ աղանդս ժամանա
կին . զի փոյթ նր էր ոչ միայն զիւր հօտն պ
նարատ պահել , այլև զըհանուր եկեղեցին
քր և անբիծ տեսանել 'ի խաղաղութե . և
վսկ Թուղթս գրէր 'ի տեղիս տեղիս , առաւ
ել առ մեծն ավանատ աղեքսանդրացի , և
առ դամասոս հռովմայ հայրապետ . և ինքն
հանապազորդ աղօթիւք և հոգովք մաշէր
յանձն իւր վստոցին իրաց . և ճառս յոլովս
արձանագրէր լուսաւոր և ազդու բանիւք 'ի
վանուսն հերեսիովտաց , և 'ի հաստատութի
ուղղափառ վիպութեան : II Իանդամայն և
զերկպառակութիս ենթաց ուղղափառաց բազ
մահնար խորհրդով ընայ 'ի միաբանութի և
'ի խաղաղութի յեղափոխէր , յանձն առեալ
կրել զբազմապատիկ բամբասանս 'ի Թշնա
մեաց : III Ետ զհանապազորդեան տքնութիս
և զձգնութիս իւր , և զանձանձրոյթ երկու
օիրութի 'ի գրութի ազգի ազգի մեկնուեց
և

և 'ի քարոզութի բանինն նոյ նաև հիւանդա-
գինն անձամբ , և զայլ առաքինի գործս քաջ
հովուին և տիեզերալոյս վիշակին , զորս ան-
հնար է մի առ մի նշանակել :

Եւ եղև յետ միւսանդամ փորձելոյ վաղեսի
կայսեր զմեծն բարսեղ 'ի ձեռն եպարքոսին
իւրոյ մոգեստիոսի , լուծել է թէ անդրդուե-
լի կայ 'ի խորհուրդս իւր , մինչ զի ոչ սպառ-
նալեաց և ոչ ողորջանաց երեստ առնէ , և ակն
ոչ առնու իշխանի և թիբի , դովեաց զնա
վաղէս , այլ կամեցաւ և անձամբ զփորձ առ-
նուլ . ապա եկեալ 'ի կեսարիա , ըստ գրեւոյ
թէ ողորեոսի և սողոմենոսի՝ յաւուր ծնն-
դեանն քոր գնաց յեկեղեցին բազմութի մե-
ծամեծաց . և մատոյց ընծայս Երջ սեղանոյ :
Ուրասէ բայերոսիս բոլլանդեան . * ծնունդ
նոյն 'ի նմին աւուր կատարիւր թ յայտնութե
յարեւելա . վոյ և նազիանգացին գրէ , թէ
էր օր յայտնութե , և ժողով բազում յոյժ
յեկեղեցւոյ ։

Նոյ տեսեալ վաղեսի զկարգ և զվայելութի
պաշտամանց եկեղեցւոյ , և զԾա հայրապետն
անշարժելի ող սիւն կացել 'ի պաշտօննն նոյ ,
նոյնպէս և զպաշտօնեայ հանդերձ ժողո-
վորեամբն , զի ոչինչ վրդովեցան թ գալուստ
ինքնակալին , ող թէ ոչինչ նորութի լեալ
իցէ , յայլոյ խելս լինէր յապշուէ . և իբրեւ
զայն ևս ետես , զի հայրապետն ոչ մերժեաց
զընծայս նոյ , այլ՝ ընկալաւ , այնուհետեւ ոչ-
ինչ կարաց ասել թ գեմսն : Եւ սնն կո-
չել զնա 'ի ներքս առ ինքն թ վարագուրաւ ,

խօսեցաւ առ նա այնպիսի ազգաւ բանս, մինչ
էւ ասել անարանին. ոչ այլ ինչ էր՝ զոր խօ-
սեցաւ, բայց այլ բարբառ. զոր ոչ որք ընդ
կայսեր էին, նոյնպէս և մեք որ ՚ի միասին
մտեալ էաք՝ լուաք:

Ճշայնմ վարդի յանդգնեցաւ խոհակերտապետ
արքայի՝ գեմաթ ենէս անուն, զոր նաբու զար-
գան գահապետ կոչեն անարանն և նիւսա-
ցին, բանալ զբերան իւր, և բանս ձգել ընդ-
դէմ մեծին բարոզի: Իսկ նք հայրապետն
ժպտեցաւ, և ասէ. գեմաթ ենէս տեսաք
հետաք՝ անգէտ ՚ի գաղութէ. իշա ՚ի զայ-
րանալ նք և ևս, և ՚ի սպառնալ լըգէմ հայրա-
պետին, ասէ ցնա սքն աներկիւզ համարձա-
կութիւն. քեզ անկ է զգահամունս կերակրոց
հոգալ. և զի ահանջք քո լին ազախք ձեռ-
ձերաց, անմարմ է քեզ լսել զսք վիշտոյնս:
Ճշայնժամ առաւել սքանչացել վաղեօի կայ-
սեր լը մեծն բարսեղ՝ յահամայ կամա պատ-
ուասիրեաց զնա. և պարգեւեաց նմա զգե-
ղեցիկ անդս արքունի՝ որ էին ՚ի կողմանս կե-
տարիոյ, ծախել ՚ի պէտս ազգասաց: Իսկ
պէս խորտակեաց զալիս ծփանաց վաղեօի
մեծ նաւապետն բաօիլիոս. թող և զայլ
բաղմապատիկ հալածանս՝ զոր կրեաց յերե-
ոաց նք և գործակցաց նորին. զի յամի յազ-
թօղ հանդիսացաւ ախոյեանն ուղղափա-
ռաց. մինչ զի թէպէտև կամեցաւ կայսրն
վճիռ տալ արտասահմանուն սքն, այլ ան-
խափանեաց զայն. զի ՚ի նմին գիշերի՝ յո-
րում զվճիռն ունէր գրել, եհաս պատու-
հաս

Հաս 'ի տունն արքունի . որդի արքային հիւ-
ւանդացաւ մերձ 'ի մահ , և կինն յանկար-
ծելի ցաւս ըմբռնել տանջէր իբրեւ 'ի ձեռաց
դահճաց . յաւելու սքն եփրեմ , թէ 'ի կա-
միլ ստորագրել վճռոյ՝ երիցս բեկաւ գորչն
'ի ձեռին վաղեօի . մինչև հարկ եղև դադա-
րել 'ի գրելոյ :

Լսա իբրեւ անյոյս եղև 'ի բժշկաց վն ման .
կանն , հարկեցաւ ապաւինիլ յաղօթս սքն .
և 'ի ձեռն միջնորդաց ոմանց ետ կոչել զԾԲ
հայրապետն : Եւ իսկ և իսկ լէ գալ նր՝ մեղ-
մացաւ ախտն . այլ իբրեւ խտասիրտ գտաւ
վաղէս , և ոչ դարձաւ 'ի մոլորութի իւրմէ ,
դարձել վտանգեցաւ մանուկն : (Հայնժամ
ասէ մեծն բարսեղ ցթֆրն . եթէ հաւատառ
ո՞վ կայսր լը իմոյս հաւատոց , և առնես միուր
եկեղեցւոյ , կեցցէ մանուկդ . և յոչ առնուլ
նր յանձն՝ ասէ բարսեղ . ապա ուրեմն եզի-
ցին կամքն նայ 'ի վր մանկանն . զայս ասա-
ցեալ՝ եւ յերեսաց արքայի . և մանուկն
փչեաց զոգին :

Իսկ եպարքոսն մոդեստիոս անկել 'ի ծանր
խօթութի՝ ազաչէր զմեծն բարսեղ զգնել
նմա . և 'ի դնել նր ձեռն՝ առողջացաւ . և
յայնմհետէ դարձաւ յուղղափառութի , և
եղև մի 'ի գլխաւոր բարեկամաց բարսղի . և
վաղէս ակն ածեալ 'ի սքն՝ ոչ ևս կամեցաւ
հալածել զԾԲ հայրապետն . իսկ նա տխրէր ,
զի չեղև արժանի վկայական մահուն , կ՞
խոստովանողական արտասահմանութն . և
զայլս յեպոսաց տարագրելոց քաջալերէր մեկ
թա .

Թարական Թղթովք իւրովք . և առաւել
զքն մեկտոս անտիոքայ հայրապետն՝ ընդ
որում ունէր սերտ բարեկամութի, և ընկա-
լեալ գիր 'ի նմանէ՝ ցնծայր յոգի իւր . և էր
յայնմ Ժմկի բարսեղ ող ընդ հանուր հոգիւն
ամեկեղեցեաց ուղղափառաց, որոց հովիւք
էին յաքսորս :

Ինդ այն ժամանակս՝ լը գրելոյ նիւսացւոյն
'ի վարս սքն եփրեմի, եկեալ ծերունին ա-
ռաջնորդութենն ի կեսարիա կապադով-
կացւոյ, անդ ետես և ծանեաւ զբերանն ե-
կեղեցւոյ, զոսկեղէն ասեմ զխօսնակն վար-
դապետուն զբասիլիոս, և օրհնառաք ձայ-
նիւ ցնծութե սկսաւ ողջունել զնա : II Ե զի
կսրովաբիւ աչօք հոգւոյն ետես զփայլանաւ
ցեղազանին, զի յուս նք աջոյ նստեալ՝ Թե-
լադրէր նմա զիմաստութե բանս, զորս նա
բարբառէր 'ի լսելիս Ժողովրդեան . և ինքն
խի բարսեղ 'ի պատուական աղանոյ անտի՝
իմա՝ 'ի հոգւոյն սքն՝ ուսեալ էր զ'ի տար Զե-
գալուստ սքն աբգայիս, և Թէ նա ինքն է եփ-
րեմասորին : I Զ եղև ուրախութի և միտի-
Թարգութի մեծ երկոցունց սքն . մինչ զի ոչ
'ի զուր եղև աշխատութի այնչափ ճանապար-
հին, զոր արար ծերունին : O սոյն լարձակ
գրէ և եղադիոս 'ի ճառնութիւս . և ա ճոխա-
գոյն պատմէ նա ինքն սքն եփրեմ 'ի գո-
վեստն բարսղի :

I Զկաց այնուհետև սքն բարսեղ մինչև 'ի ըս-
կիզն խաղաղութե եկեղեցւոյ, և 'ի դարձ
ուղղափառ եկեաց յաքսորանաց, լը որում
մար

մարգարէացեալ էր և ինքն 'ի Թուղթն ան-
 թւսերիոս եղև սամսատիոյ . զի յամի նն 378-
 վաղէս կայր, հալածիչ ուղղափառաց պար-
 տեալ 'ի բարբարոսաց՝ 'ի յետին վտանգի կե-
 նաց և Թգրութն իւրոյ հրաման տայր յետ-
 դարձուցանել զեղիսունս աքաբեալս . այլ
 ինքն խոցեալ նետիւ՝ 'ի գլխաց 'ի Թրակիա ,
 և 'ի հիւղ մի շինականաց անկեալ՝ պաշարի
 և այրի , անարժան գտել Թաղման անգամ :
 Այլ 'ի յաջորդ ամի Թգրեալ նծատերն Թէո-
 դոս մեծ՝ դարձոյց զմնացեալ եղիսունս յոր-
 տասնհամանուէ , և արար խաղաղութի կր-

Թուղիկէ եկեղեցւոյ :

Այլ ահա յայնպիսի աւուրս վախճան հասա-
 նէր երանելի հայրապետին բարսղի 'ի տա-
 րեգլուինս ամի նն 379 , կմ 380 . 'ի յունվա-
 րի . Թ . նմանել մովսեսի առն Թ . որ ետես
 զպարգեական երկիրն , և ոչ եմուտ 'ի նա .
 նոյնպէս և մեծն բարսեղ կրեաց զնմա առա-
 պանս և զվիշտս եկեղեցւոյ , և 'ի խաղաղու-
 Թեն ոչ վայելեաց , Թ գրելոյ եղբօր նր նիւ-
 սացւոյն : Իսկ զքաղցր աւանդումն հոգւոյ
 նր 'ի ձեռն հրեշտակաց , և զկոծ նմա քաղա-
 քին կեսարացւոց և գաւառականաց , ոչ մի-
 այն քրիստոնէից , այլև հրէից և հեթանո-
 սոց , և զփառաւոր Թաղումն նր , քաջ նկա-
 րագրէ ցաւագին անձամբ ամուլակից նորոս
 նծաբանն գրիգոր՝ յարձանականն , զոր խօ-
 տեցաւ 'ի վր նր յերրորդ ամի փոխման նո-
 րուն , յորժամ դարձաւ ինքն 'ի Ժողովոյն և
 յաթուռոյն կոտտանդնուպօլսոյ յառաջին վե-

ճակ

Ճակ իւր . յորմէ յայտ է թէ Ժամանակ կէ-
նաց սթշն բարսդի եղև գրեթէ միջոցն՝ որ 'ի
Ծր Ժողովոյն նիկիոյ ցնբ Ժողովն կոստանդ-
նուպօլսոյ , այն է իբր ծե ամ . և առ առա-
ւելն՝ ընծային նմա ամբ էլ , կմկն . վոյ թէ-
պէտև ոչ շատ ծերացաւ , այլ խստակրօն
վարք նր և հոգք եկեղեցեաց , և անդադար
աշխատասիրութի գրաւոր՝ հանդերձ թոքա-
ցաւուքն կարճեցին զցանկալի կեանս նր :
{ } Եյս վայր ծաղկաքաղ արարք զընթացս վա-
րուց մեծին բարսդի՝ առաւել լը օրինի յետին
քննչաց , սոսկապէս հանեալ 'ի բանից երե-
ցունց ականատես ներբողաբանից , քի գրիգո-
րի անծաբանի , գրիգորի նիւսացւոյ , և աբբայ
եփրեմի : Լ՝յլ կան և բազմադիմի աւանդու-
թիք առաջնոց և յետնոց զմեծամեծ գործոց
Ծր և Յաքարող հայրապետիս . զորս ոչ տանի
մատեանս : Երևելի է յայսմ կարգի պատ-
մութի նր գրեալ 'ի ճառընտիրս մեր յանուն
եզադիոսի կեսարացւոյ , որ յայլոց ընծայի
ամփիլոքիոսի իկոնիացւոյ . ուստի առեալ է
և քաղոնած յայտմաւորաց . զորմէ ասաս-
ցուք լիով 'ի կարգի ծանօթուեց . իսկ աստ
զգլխաւոր բանս պատմուեն նշանակեմք :
Լ՝րդ՝ լը եզադիոսի կմ լը ճառընտրաց , բար-
սեղ եօթնամեայ եղեալ՝ տոնեալ լինի յու-
սումն գրոց . և կացեալ 'ի նմին զհինգ ամ
'ի կեսարիա կապադովկացւոց՝ (թող զգե-
գերանս յայլ գպրոցս) գնաց 'ի մայրն իմառ-
տութե յաթէնս . և ուսաւ զփիլիսոփայութի
(յետ ուսանելոյ զհռետորութի 'ի պարոյ-
րայ)

րայ) յեւուղոսէ վիշապէ հելլենացւոց ը գրի-
գորի անձաբանի . իբրեւ երկոտասան ամ հան-
դարտէր յուսումն , յուլիանոս և լիւիանոս
խոտորեցան յուզիղ ճանապարհէն . իսկ Ծա-
բարսեղ սքանչելի վարուք կացեալ խնդրէր
պահօք և ազօթիւք 'ի վերին տեսչաւէն իմա-
նալ զանձայինն իմաստութե զհանգամանս :
Եւ զհնգետասան ամ ը ամ հելլենացի ի-
մաստութի ընթացեալ ոչ եգիտ զոր խնդ-
րէրն 'ի նմին զլոյս , որ առաջնորդեացէ առ
անձ :

Եւ 'ի տքնիլ նր 'ի միում գիշերի՝ ծագումն
անձային լինէր նմ , զի թողցէ զարտաքնօցն
աղանդաւորաց զգիրս . և յարուցեալ էջ յե-
գիպտոս . ուր եգիտ զումն յառաջնորդաց վա-
նաց պորփիւրոս անուն , որ ետ նմա զսրբա-
զան գիրս անձային պատգամաց . և նր այսմ
իրի հանդիպեալ՝ գազարեաց անդ ընթեռ-
նուլ զամ մի՝ ջուր և բանջար ճաշակելով . և
ապա աղաչեաց զվանականն , զի արձակեա-
ցէ զնա յեւմ առ 'ի յազօթել և տեսանել
զմբ տեղիս :

Եւ դարձեալ անտի յաթէնս ելանէր՝ սեր-
մանել զհաւատս քսի 'ի մէջ փիլիսոփայից
հելլենացւոց , ևս առաւել դարձուցանել
զեւուղոս վիշապ իւր փոխան երախտեացն . և
խօսեցեալ ընդ նմա գիտնաւոր կարգօք և
անձային իմաստութե՝ զարմացոյց զնա . մին
չև ասել եւուղոսի . ով բարսիղիէ՝ երկնա-
ւոր զօրութեցն տեսող , վսքո՝ հաւատամ
'ի մի անձ հայր ամենակալ յարարօղն երկնի
և

առհամանեալ 'ի բնէ՝, և ինքն չկարէ բազում
անգամ մեռանիլ վո ճշմարտութե :

() արմացաւ եպարքոսն ի համարձակութի
անն ան , և սկսաւ մեղմով խօսել ընդ նմա .
ասէ . մի թեթեւ ինչ գրեր զկամս մեծի ինք
նակալին , որ կամի լինել 'ի ժողովրդենէ
քումն . այլ յանձն առ լինել և նոր վիշտ . և
այս լինիցի , եթէ 'ի բաց բարձցես 'ի հան-
գանակէ զհամագոյակիցն , կամ զնոյն ինքն
'ի բնութի հօր : Եւարսեղ ասէ . ծանր է ան
իրօք լուսնել յեկեղեցի ան զինքնակալդ . ա-
պաքէն մեծ իմն է կեցուցանել զհոգի , ոչ զի
կայսեր է , այլ զի մարդոյ է . բայց այնչափ
հեռի է յինէն՝ ինչ մի բառնալ 'ի հաւատոց
կոյ յաւելուլ , զի և ոչ զկարգ ձեռն բանիցն
փոփոխել առնում յանձն : Եւստիկ հաս-
տատութի զգէմ կալաւ մեծն բարսեղ և նո-
րուն իսկ վաղեսի . որ մեծաւ յոխորտանօք
եկեալ 'ի կեսարիա՝ ոչինչ կարաց վճարել
անդ . այլ ակամայ կամօք սէր ցուցեալ առ
բարսեղ և առ կեսարացիս՝ մեկնեցաւ անտի
գլխակոր հանգերձ արիօսեան ենթօք , որք
շրջէին ի նմա :

() Ետ այսորիկ յիշէ անժաբանն և զպատարա-
գամատոյցն , զոր յօրինեաց սէն բարսեղ .
զոր և ճոխագոյն նշանակէ սէն պրոկզ 'ի մա-
տենագարանի հարց , թէ ուր առաքեալք և
աշակերտք քօի պէսնիս աղօթիւք և օրհնու-
թի կատարէին զխորհուրդսն պատարագին
յերկար ժամս , և կրկին օրինակք հին ա-
ւանդուէն նց մնացեալ էին առ բազումն՝ ա-
ռեալ

ուեալ 'ի սթյն կղեմայ աշակերտէն պետրոսի , և 'ի սթյն յակոբայ եղբօրէ՝ տն , ապա Ծբն բարսեղ , և զկնի ոսկեբերան , (լն ոմանց՝ և մեծն աթանաս) 'ի համառօտութի վերածին զպատարագամատոյցն , յայտ է թէ յարինելով և ինչ ինչ աղօթս խորհրդաւորս լն դիտաւորուն բանիցն առաջնոց . և օրինակք սոցա առաւել հանդիսացան յեկեղեցւոյ : Րազում ինչ գրէ անձաբանն և զաղքատսիրունէ բարսղի , որով ձեռնտու եղև բազմաց յաւուրս սովու . նոյնպէս և զայլ առաքինի գործոց նր , և զգօրութէ աղօթիցն . որում 'ի դէպ գան և այլ բանք աւանդելք յայլոց : Իբրև փոխեցաւ 'ի կենաց եպսապետն կեսարու եւսեբիոս յառաջիկայուլթէ բարսղի , և ամենեքեան կամէին զբարսեղ կացուցանել 'ի տեղինր , փութացաւ գրեաց բարսեղ առ անձաբանն գրիգոր՝ վաղվաղել գալ առ ինքն , ոպ թէ հիւանդ իցէ . այլ կամք նորա այն էին , զի զգրիգոր տացէ ընտրել առաջնորդ կեսարիոյ . իսկ գրիգոր ելեալ 'ի ճնհ իբրև լուաւ զմահ եւսեբի , 'ի միտէառ ըզհնարս բարսղի , և ոչ կամեցաւ երթալ առ նա . այլ ինքն յորդորեաց զբազումն՝ զի ըզբարսեղ նստուսցեն 'ի հայրապետութի . որ և եղև իսկ . և եղև գլխաւորն յեպսունս՝ որք ձեռնադրեցին զբարսեղ , գրիգորիոս ծերունի եպս՝ հայրն գրիգորի անձաբանի .

և այս համարի լինել յամի տն 370 :

Իսկ թէ քանի վայելուչ եղև նստիլ նմ յայն աթոռ՝ յօգուտ կաթուղիկէ եկեղեցւոյ , և

Թէ որպիսի հոգւով շնորհաց և իմաստութե
կառավարեաց զհօտ իւր, ո՞ր կարէ պատմել
Թո՛ղ զբազմադիմի ներդուծիս՝ զորս կրեաց
'ի պէսպէս երկպառակութեց ընտանեաց և
օտարաց . այլ եկաց յմօր իբրեւ զվէմ հաւ
տառուն, ունելով ինքեան գործակից և խոր
հրդակից 'ի բազում իրս զմծարանն . զոր և
ճարտարութիւն ձգեաց լեզեմ կամաց նր. յաւ
տիճան եղտութե . զի առաւել լուսաւորեա
ցէ լոյս նր զեկեղեցի մայ :

II Ե՛ծ եղև ջան նահատակուն մեծին բարսգի
և վարմատախիլ առնելոյ զհերձուածն ա
րիանոսաց, ո՞նչ և զայլ աղանդս ժամանա
կին . զի փոյթ նր էր ոչ միայն զիւր հօտն պ
նարատ պահել, այլև զլեհանուր եկեղեցին
Եր և անբիծ տեսանել 'ի խաղաղութե . և
վսկ թուղթս գրէր 'ի տեղիս տեղիս, առա
ւել առ մեծն ամանատ աղեքսանգրացի, և
առ դամասոս հռովմայ հայրապետ . և ինքն
հանապազորդ աղօթիւք և հոգովք մաշէր
յանձն իւր վա սոցին իրաց . և ճառս յօլովս
արձանագրէր լուսաւոր և ազդու բանիւք 'ի
վանումն հերեսիովտաց, և 'ի հաստատուի
ուղղափառ վիպութեան : II Իննգամայն և
զերկպառակութիւն ենչսաց ուղղափառաց բազ
մահնար խորհրդով լի մայ 'ի միաբանութի և
'ի խաղաղութի յեղափոխէր, յանձն առեալ
կրել զբազմապատիկ բամբասանս 'ի թշնա
մեաց : (I) Եւ զհանապազորդեան տքնութիւն
և զձգնութիւն իւր, և զանձանձրոյթ երկա
սիրութի 'ի գրութի ազգի ազգի մեկնուեց
և

և 'ի քարոզութի բանին նյ նաև հիւանդու
դին անձամբ, և զայլ առաքինի գործս քաջ
հոգւնին և տիեզերալոյս վիշակին, զորս ան
հնար է մի առ մի նշանակել :

Եւ եղև յետ միւսանգամ փորձելոյ վաղեսի
կայսեր զմեծն բարսեղ 'ի ձեռն եպարքոսին
իւրոյ մեղեատիոսի, լուսել էթէ անդրդռնե-
լի կայ 'ի խորհուրդս իւր, մինչ զի ոչ սպառ-
նալեաց և ոչ ողորջանաց երեսս առնէ, և ակն
ոչ առնու իշխանի և Թիբրի, գովեաց զնա
վաղէս, այլ կամեցաւ և անձամբ զփորձ առ-
նուլ. ապա եկեալ 'ի կեսարիա, ըստ գրելոյ
Թեոդորեոսի և սողոմենոսի՝ յաւուր ծնն-
դեանն քոյի զնաց յեկեղեցին բազմութ մե-
ծամեծաց. և մատոյց ընծայս Ծրյ սեղանոյ :
Ուրասէ բայերախոս բոլլանդեան. * ծնունդ
նոս 'ի նմին աւուր կտտարիւր ի յայտնութե
յարեւելս. վոյ և նազիանգացին գրէ, Թէ
էր օր յայտնութե, և ժողով բազում յոյժ
յեկեղեցւոջ ॥ :

Վնդ տեսեալ վաղեսի զկարգ և զվայելուի
պաշտամանց եկեղեցւոյ, և զքա հայրապետն
անշարժելի ողջ սիւն կացել 'ի պաշտօնն նյ,
նոյնպէս և զպաշտօնեայս հանգերձ ժողո-
վորեամբն, զի ոչինչ վրդովեցան ի գալուստ
ինքնակալին, ողջ Թէ ոչինչ նորութի լեալ
իցէ, յայլոյ խելս լինէր յապշուէ. և իբրեւ
զայն ևս ետես, զի հայրապետն ոչ մերժեաց
զընծայս նր, այլ ընկալաւ, այնուհետեւ ոչ-
ինչ կարաց ասել ի գեմ սքնն : Իսկ սքնն կո-
չել զնա 'ի ներքս առ ինքն ի վարագուրու,

խօսեցաւ առ նա այնպիսի ազդու բանս, մինչ
էւ ասել անաբանին. ոչ այլ ինչ էր՝ զոր խօսեցաւ,
բայց նոյն բարբառ. զոր ունի որք բնոր
կայսեր էին, նոյնպէս և մեք որ ի միասին
մտեալ էաք՝ լուաք:

Յայնմ վայրի յանդգնեցաւ խոհակերապետ
արքայի՝ դեմոսթենէս անուն, զոր նաքու զար-
գան դահապետ կոչեն անաբանն և նիւսա-
ցին, բանալ զբերան իւր, և բանս ձգել ընդ-
դէմ մեծին բարսղի: Իսկ նա հայրապետն
ժպտեցաւ, և ասէ. դեմոսթենէս տեսաք
հռետոր՝ անգէտ ի դպրութի: Եւ ի զայ-
րանալ նոյն և ևս, և ի սպառնալ լռելիմ հայրա-
պետին, ասէ ցնա սքն աներկիւղ համարձա-
կութի. քեզ անկ է զդահամունս կերակրոց
հոգալ. և զի ականջք քո լին անաղտիւք ձեռ-
նեցաք, անմարմէ քեզ լսել զսք վիշապիս:
Յայնժամ առաւել սքանչացել վաղեսի կայ-
սեր լը մեծն բարսեղ՝ յակամայ կամս պատ-
ուհասիրեաց ցնա. և պարգեւեաց նմա զգե-
ղեցիկ անդս արքունի՝ որ էին ի կողմանս կե-
սարիոյ, ծախել ի պէտս աղքատաց: Եւ յա-
պէս խորտակեաց զալիս ծփանաց վաղեսի
մեծ նաւապետն բասիլիոս. թող և զայլ
բազմապատիկ հալածանս՝ զոր կրեաց յերե-
սաց նոյն և գործակցաց նորին. զի յամի յազ-
թող հանդիսացաւ ակոյտանն ուղղափա-
սաց. մինչ զի թէպէտև կամեցաւ կայսրն
վճիռ տալ արտասահմանուն սքն, այլ ան-
խափանեաց զայն. զի ի նմին գիշերի՝ յո-
րում զվճիռն ունէր գրել, եհաս պատու-
հաս

Հաս 'ի առանն արքունի . որդի արքային հիւ
ւանդացաւ մերձ 'ի մահ , և կինն յանկար-
ծելի ցաւս ըմբռնել ' տանջէր իբրեւ 'ի ձեռաց
դահճաց . յաւելու սքն եփրեմ , թէ 'ի կա-
միլ ստորագրել վճռոյ՝ երիցս բեկաւ գրիչն
'ի ձեռին վաղեօի . մինչև հարկ եղև դադա-
րել 'ի գրելոյ :

Լսա իբրեւ անյոյս եղև 'ի բժշկաց վն ման .
կանն , հարկեցաւ ապաւինիլ յաղօթս սքն .
և 'ի ձեռն միջնորդաց ոմանց ետ կոչել զԾբ
հայրապետն : Եւ իսկ և իսկ լէ գալ նր' մեղ-
մացաւ ախտն . այլ իբրեւ խոտասիրտ գտաւ
վազէս , և ոչ դարձաւ 'ի մոլորութի իւրմէ ,
դարձել վտանգեցաւ մանուկն : (Յայնժամ
ասէ մեծն բարսեղ ցթգրն . եթէ հաւատառ
ո՞վ կայսր լը իմոյս հաւատաց , և առնեո միուի
եկեղեցւոյ , կեցցէ մանուկդ . և յոչ առնուլ
նք յանձն՝ ասէ բարսեղ . ապա ուրեմն եզի-
ցին կամքն նայ 'ի վր' մանկանն . զայս առա-
ցեալ՝ ել յերեւաց արքայի . և մանուկն
փչեաց զոգին :

Իսկ եպարքոսն մոգեստիոս անկել 'ի ծանր
խօթութի՝ աղաչէր զմեծն բարսեղ զգնել
նմա . և 'ի գնել նր' ձեռն՝ առողջացաւ . և
յայնմհեռէ դարձաւ յուղղափառութի , և
եղև մի 'ի գլխաւոր բարեկամաց բարսղի . և
վազէս ակն ածեալ 'ի սքն՝ ոչ ևս կամեցաւ
հալածել զԾբ հայրապետն . իսկ նա տխրէր ,
զի չեղև արժանի վիպական մահուն , կ՞
խոստովանողական արտասահմանութե . և
զայլս յենոաց տարագրելոց քաջալերէր մեկ
թա .

Ճակ իւր . յորմէ յայտ է թէ ժամանակ կէ-
նաց սթյն բարսդի եղև գրեթէ միջոցն՝ որ 'ի
Ծա ժողովոյն նիկիոյ ցծա ժողովն կոստանդ-
նուպօլսոյ , այն է իբր ծե ամ . և առ առա-
ւելն՝ ընծային նմա ամք է , կմկն . վնյ թէ-
պէտև ոչ շատ ծերացաւ , այլ խտտակրօն
վարք նք և հոգք եկեղեցեաց , և անդադար
աշխատասիրուի գրաւոր՝ հանդերձ թոքա-
ցաւուքն կարճեցին զցանկալի կեանս նք :

Հայս վայր ծաղկաքաղ արարք զընթացս վա-
րուց մեծին բարսդի՝ առաւել լի օրինի յետին
քննչաց , սոսկապէս հանեալ 'ի բանից երե-
ցունց ականատեսներբողաբանից , քմ գրիգօ-
րի անծաբանի , գրիգորի նիւսացւոյ , և աբապ
եփրեմի : Եւ կան և բազմագիմի աւանդու-
թիք առաջնոց և յետնոց զմեծամեծ գործոց
Ծա և Ծաքարոզ հայրապետիս . զորո ոչ տանի
մատեանս : Արեւելի է յայսմ կարգի պատ-
մութի նք գրեալ 'ի ճառընտիրս մեր յանուն
եղագիտսի կեսարացւոյ , որ յայլոց ընծայի
ամփիլոքիոսի իկոնիացւոյ . ուստի առեալ է
և քաղունած յայտմաւորաց . զորմէ առաս-
ցուք լիով 'ի կարգի ծանօթուեց . իսկ աստ
զգլխաւոր բանս պատմուեն նշանակեմք :

Արդ՝ լի եղագիտսի կմ լի ճառընտրաց , բար-
սեղ եօթնամեայ եղեալ՝ տունեալ լինի յու-
սումն գրոց . և կարեալ 'ի նմին զհինգ ամ
'ի կեսարիա կապադովկացւոց՝ (թող զդե-
գերանս յայլ գպրոցս) գնաց 'ի մայրն իմառ-
տութե յաթէնս . և ուսաւ զփիլիսոփայութի
(յետ ուսանելոյ զհռետորութի 'ի պարոյ-
րայ)

րայ) յեւուդոսէ վիշպէ հելլենացւոց ը գրի-
գորի անծարանի . իբրեւ երկոտասան ամ հան-
դարտէր յուսումն , յուրիանոս և լիւիանոս
խոտորեցան յուզիզ ճանապարհէն . իսկ Ծան-
բարսեղ սքանչելի վարուք կացեալ խնդրէր
պահագր և ազօթիւք 'ի վերին տեսչաւէն իմա-
նալ զանծայինն իմաստութե զհանգամանս :
Եւ զհնգետասան ամ ը ամ հելլենացի ի-
մաստութի ընթացեալ ոչ եգիտ զոր խնդ-
րէրն 'ի նմին զլոյս , որ առաջնորդեսցէ առ
անծ :

Եւ 'ի տքնիլ նի 'ի միում գիշերի՝ ծագումն
անծային լինէր նմ , զի թողցէ զարտաքնացն
աղանդաւորաց զգիրս . և յարուցեալ էջ յե-
գիպտոս . ուր եգիտ զոմն յառաջնորդաց վա-
նաց պորփիւրոս անուն , որ ետ նմա զսրբա-
զան գիրս անծային պատգամաց . և նի այսմ
իրի հանդիպեալ՝ գաղարեաց անդ ընթեռ-
նուլ զամ մի՝ ջուր և բանջար ճաշակելով . և
ապա աղաչեաց զվանակսնն , զի արձակեա-
ցէ զնա յեհմ առ 'ի յազօթել և տեսանել
զոր տեղիս :

Եւ դարձեալ անտի յաթէնս ելանէր՝ սեր-
մանել զհաւատս քսի 'ի մէջ փիլիսոփայից
հելլենացւոց , ևս առաւել դարձուցանել
զեւուդոս վիշպ իւր փոխան երախտեացն . և
խօսեցեալ ընդ նմա գիտնաւոր կարգօք և
անծային իմաստութե՝ զարմացոյց զնա . մին
չև ասել եւուդոսի . ով բարսիղիէ՝ երկնա-
ւոր զօրութեցն տեսող , վսքո՝ հաւատամ
'ի մի անծ հայր ամենակալ յարարօղն երկնի
և

և երկրի , և որ ինչ 'ի կարգին է . ակն ունիմ յարութե մեռելոց , և կենացն անվախեանից յաւիտեան : Յայնժամ միաբան խորհրդով վաճառեալ զինչս իւրեանց՝ բաշխեցին աղքատաց . և դէմ եդեալ գնալ յէջմ , եկին նախ յանտիոք ասորւոց . ուր տեսեալ բարոզի 'ի պանդոկի զորդի փելիքսիանոսի պանդոկապետին , զի դաս առեալ 'ի լիւանեայ փիլիսոփայէ տունս ինչ քերականականս՝ մեկնել հռետորաբար , փարանէր յոյժ պատանին , գրեաց զմեկնութիս նց երրեակ օրինակաւ . և իբրև ետես վիշպն նորա լիւանիոս , զարմացաւ , և հարցանէր՝ թէ ո՞րեաց զլուծոմն բանիցս : Եւ ատի եղև կոչել նմ՝ զբարսեղ 'ի տուն իւր , և առաջի առնել նմ՝ զայլ ինդիրս իմաստասիրականս . և նա առաջի եդ բանս վո որ 'ի քո հաւատոց . խօսեցաւ և առ աշակերտեալ մանկունս զայսու սիկ կարևոր խրատս :

Ասարուք ասէ հոգւոց մաքրութի , և անախաութի մարմնոց . գնացք հեղուէ , ձայն չափաւոր , և խօսք բաւական . կերակուր և ըմպելի անխռով . առաջի ծերոց լուութի , առաջի իմաստնոց ունկնդրութի . առ վերահացուս հնազանդութի , առ ընկերակիցս սէր . առ կրսերս անկեղծաւորութի . սակաւ խօսել , և յոլով իմանալ . մի յաճախել 'ի բանս , մի յանդգնել 'ի խօսս ծաղու . ամօթխածուք զարգարիլ . ընդ պնպարկեշտ կանայս ամենեկն մի խօսել . 'ի վայր ունելով զակն , և 'ի վեր զմիտան՝ փախչել 'ի հափռակութէ .

մի

մի իշխանաբար ուսուցանել . մի լեռներէ հեշտաբար յամենեցուն պատիւ . և որ կարողն է 'ի ձեռք ընկերին փոխ տալ , մի դարձեալ պահանջեսցէ զկշիռն . ալլ նյ վարձուցն ակն ունել , և զյաւիտենական կենացն հատուցումն լեռներէ 'ի քով :

Օպս առացել բարսիղիոս ցաշակերտսն ըւհանեայ , և հրաժարեալ գնաց զձեզ իւր հանդերձ եւուղաւ . և իբրեւ հասին յեհմ , եկին 'ի տեսուի մաքսիմինոսի եպսի քաղաքին . և անկեալ առաջի նորա աղաչէին արժանի լինել վերստին ծննդեանն 'ի յորդանան գետ . և իբրեւ մկրտեցան , նոյնժամայն սիւն հրեղէն եկաց 'ի վր'նց . և ելեալ աղանի մի 'ի լուսոյն' եջ 'ի յորդանան և խառնեաց զջուրսն , և վերացաւ յերկինս . և զարմացել եպսին լե սէրն բարսղի' որ առ նժ , զգեցոյց նմա զքօի վարչամական . և օժեալ զնա Եբ մեռմանն , ընդ նմին և զեւուղոս , տայր նց 'ի կենդանաբար հաղորդուէն :

Եւ շրջեալ բարսղի լե եւուղեայ լե Եբ տեղիսն՝ զկնի ամի միոյ կամ եղև նց դառնալ յանտիղք . ուր առաջի եպսին ընթեռնոյր բարեզ և մեկնէր զառական բանս , մինչև զարմանալ ամենեցուն . ապա զկնի բաղումինչ աւուրց գէմ եդեալ գային յժն կապալ գովկացւոց . Եւ 'ի մերձենալ նց 'ի դուռն կեսարացւոց քաղաքին՝ յայտնեցաւ 'ի տեսնեան գիշերոյ եւաեբիտսի եպսի տեղւոյն , թէ ահա գայ բարսիղիոս՝ որ հանդերձեալ է ունել զկնի քա զաթոռ եպսոս թեգ . վնջ
էառ .

էառ եւթան զնա առ իւր . մինչև փոխեալ լինէր յՅէս Ծա եւթան . և յայնժամ ձեռնադրեցաւ 'ի տեղի նոր բարսիզիոս գործակցութիւն

հոգւոյն Ծա :

Իւ յաւուրն եօթներորդի 'ի մատուցանել բարսի հայրապետին զԾա պատարագն՝ լցաւ հոգւով սքով . և զկնի սակաւ ինչ աւուրց հաւատովք և աղօթիւք բազմօք կամեր սկիզբն առնել և գրել իւրովք ձեռօքն զպատարագին խորհուրդն : Իւ 'ի գիշերին յայնմիկ երեւեցաւ նմոր հանդերձ Ծա Եսայէի լուսնի , և ասէ ցնա . ինչ խնդրուածօց քոյ լցցի բերան քո գոհութիւն . ոնչ զի քո կարգաւորութիւն մատուցեն ինձ անարիւն պատարագ . և յարուցել սկսանէր երանելին գրել 'ի քարտիւսի այսպէս .

Սի ց զբերան իմ գոհութիւն , ոնչ զի օրհնեցից ըզփառս քո . ինչ նմա մեր՝ որ ստացար զմեզ և ածեր 'ի կենդանութիւն յայս . սոյննս և զայլ աղօթանի Ծա պատարագին :

Իւ 'ի մատուցանել զԾա խորհուրդն ինչ այսմ կարգաւորութե , իբրև վերացոյց՝ ասելով , սրբութիւն սքց . և ժողովուրդքն ասէին , միայն Ծա , միայն ինչ , միայն յս քո 'ի փառս նոյն հօր , տեսանէին ամենեքին հանդերձ եւաւրեալ իմանալի լոյս 'ի խորանին , և զբարսեղ 'ի մէջ հրեշտակաց սպիտակազգեստից : Իսկ Ծա հայրապետն 'ի ճաշակել անդ զԾա հացն . եթող և մատուցս երկու . յորոց զմին պահեաց , զի թաղեացի ի նմա ('ի նշանակ հաւատոց յարութե , ինչ բանին ինչ) թէ որ ուտէն զիս , և նա կեցցէ վս իմ . և թէ՛ յարտ

ԻԲ

ցեց

ցից զնա յաւուրն յետնուամ . զայս արարին և
ամանք յառաջնոց . այլ յետոյ արգելին ժո-
ղովք) . և կոչեցեալ առ ինքն ռսկեգործ՝
հրամայեաց առնել աղաւնի յոսկւոյ սթյ . և
յայնմ եղեւ զերրորդ մասն խորհրդոյն՝ կա-
խեաց 'ի վր' սթյ սեղանոյն . (յայտ է թէ 'ի
պէտս հաղորդելոցն արտաքոյ պատարագի ,
զի և 'ի պէտս հիւանդաց) :

Եւ յաւուր միում հրէայ ոմն միաբանեալ
լէ ժողովս քրիստոնէից՝ եկն յեկեղեցի դի-
տել զկարգ պատարագին և զհաղորդուի յբ
խորհրդոյն . և տեսանէր հրէայն , զի մանուկ
յօշէր ձեռօք իւրովք թարսիղիոս . և 'ի հա-
ղորդիլ ամենեցուն՝ ընկալաւ և հրէայն ոմն
ճշմարտանքս միս և արիւն . և մասն ինչ տա-
րել 'ի տուն իւր՝ եցոյց զուգակցին իւրում .
և ապա եկեալ առ սթ հայրապետն՝ մկրտե-
ցաւ նմ տաճի իւրով :

Եւ ին մի նեղեալ վա սարտուց հարկին՝ եկն
առ մեծն բարսեղ՝ օգնել նմ . և նա գրեաց
առ իշխանն հարկապահանջ . վա մեր՝ որչափ
կարօղ ես , օգնեալ դմա . իսկ իշխանն արար
պինի . վա քո ով հայր յբ կամեցայ թողու-
կնոջդ , այլ ոչ կարացի . վա զի զհարկս թա-
գաւորի պարտի : Եւ նա դարձեալ գրէ . ե-
թէ կամեցար և ոչ կարացեր , թողցի քեզ .
ապա եթէ կարօղ էիր , և ոչ կամեցար , տե-
ցէ զքեզ նմ յայլ պատշաճ ժամու յայնպիսի
վիճակ , զի յորժամ կամիցիս՝ յայնժամ ոչ
կարասցես : Եւ առժամայն եղեն նմ իրքն .
զի իշխանն պարտաւոր գտեալ՝ արգելաւ 'ի

բանտ արքունի կապանօք . և յայնժամ առաքելը եղկելին աղաչաւորս առ սբ. Հայրապետն միջնորդ լինել առ Թէրն՝ ներել նմ. և այնպէս ազատացեալ՝ ողորմեցաւ և ինքն տառապեալ կնոջն :

Եւ ամեցաւ Սբ. Հայրապետն՝ ի միում յաւուրցելանել արտաքոյ քաղաքին , և ասէ ցմեզ (ասէ եղադիոս) . օրդեակք իմ եկայք զկնի իմ , զի տեսցիք զփառսն նոյ Հանդերձ ինև . և ելեալ ի քաղաքէն մերմէ գնացաք : Եւ ապա պատմէ յերկար , Թէ՛ հրպէս յայտնեցաւ առաքինութիւն սբ. քահանային անաստասայ՝ որ էր երէց գեղջ միոյ , և Սբ. կնոջ նորա Թէոգնեայ , որ անունամբ էր կին , իսկ գործովք քոյք , և կոյս պարկեշտ . և էր նոյն զքառասուն ամ կացեալ տնակցութեւ , և պահեալ զառաքինի սրբուհի իւրեանց՝ պատճառելով զամլուութի . և զօրհանապազ պահովք կատարելին , ոչինչ ճաշակեալ՝ բայց միայն հաց և ջուր : Եւ իբրև հրամայեաց հայրապետն քննելն , զի մատուցէ զպատարագ , նա ասէր . Սբդ. նոյ , ոնկ ուսուցանես , նունազն ի լուէն օրհնեսցի : Եւ ասէ ցնա երջանիկ հայրն մեր . զկնի նմ առաքինի վարուց քոց կալ ջիւր և զլսողութի . և յունկնդիր լինել նր՝ ետես սբն բարսեղ և արժանաւորքն լէ նմա զամենասբ. հօգին ի նմանութի լուսոյ շրջապատեալ զխորանաւն և զքահանայիւն : Եւ պա եկաք ի տուն քահանային . և յետ ճաշելոյ ասէ ցնա արքեպիսն . պատմեալինձ , ուստի՞ է գանձդ քոյ այդ , և զինչ են վարք

Վարք քո :

Բսէ ցնա երէցն . մարդ եմ մեղաւոր՝ հնա-
զանդեալ դիմասական հարկի . ունիմ լուծս
երկուս եղանց . զմին ես վարեմ, և զմիւսն
վարձկան ունիմ . և զոր ինչ տայ մեզ նձ ,
առնեմք երկուս մասունս . զմինն առնեմք ՚ի
պէտս օտարսիրուէ, և զմիւսն ՚ի պէտս հաբ-
կահանաց : Եւ իբրեւ լուեաց զայլ գործս իւր ,
առեալ սթյն բարսղի զձեռանէ երիցուն՝ ե-
բեր ՚ի խուց մինը , և ասէ . բաց մեզ զդուրս .
և յոչ կամիլ նր՝ սողեքն ինքնին բացան . և
մտեալ ՚ի ներքս՝ տեսաք այր մի գողի՝ ոչ ու-
նելով ամենեին ողջ տեղի . և ոչ ոք գիտէր՝
եթէ անկեալ դնի անդ . բայց միայն քահա-
նայն և զուգակիցն իւր , որք սպասաւորէին
նմա : Բսէ սթն ցերէցն . վրէր կամեցար թա-
քուցանել զգանձս զայս . յայնժամ յաղօթս
եկաց ծք հայրապետն , և բժշկեաց զնա . և
դարձաք ՚ի քաղաքն՝ ցնծուի օրհնելով զնձ :
Յետ այսորիկ պատմէ եղադիոս զգալուստ
սթյն եփրեմի առ ծքն բարսեղ , և զտեսաւ
նեւն նց ՚ի վր միմեանց զշնորհսն նյ . զորմէ
երկար լինի գրել : Իրէ զկնի ճոխագոյն և
վր այրի կնոջն մեղաւորի , որոյ ջնջեցաւ ձե-
ռագիր յանցանաց աղօթիւք բարսղի և եփ-
րեմի : Եւ ապա վր յովսեփայ հրէի և բժշ-
կի . զոր սիրէր ծքն բարսեղ և ստեպ յորդո-
րէր դառնալ ՚ի քս . այլ նա ոչ առնոյր յանձն ,
մինչև մերձեցան աւուրք փոխման սթյն . և
իբրեւ եկն յովսեփ , և սրտցաւ թիւ ծանոյց
թէ վախճանի այն օր , ոսէ ցնա մեծն բար-

սեղ . ոչ գիտես՝ զի՞նչ ասես . ասէ ցնա հրէայն
յովսէփ այլաբանօրէն . հաւատա՛ւ Թոր , զի ա-
րեգակն ընդ արեւմուտս է այսօր : Ի՞սէ ցնա
Ծրն . Իսկ եթէ ապրիմ մինչև ցայգուցն՝ ի
վեցերորդ ժամն , զի՞նչ առնես : Եւ նա ա-
սէ . ես մեռայց : Ի՞սէ ցնա Ծրն , այո՛ մեռաւ
նիցիս մեղացն , և կենդանացիս քսին իմոյ :
Հայնժամ երգու՛աւ հրէայն մկրտիլ , եթէ
լինիցի բան սէյն :

Ի վաղի՛ւ անդր տեսե՛լ յովսէփայ զբարսեղ
կենդանի՝ զահի հարաւ . անկաւ յոտս նր՝ ,
և խոստովանեղև զքե՛ս . ասէ . հրամայեա՛ւ այ-
սուհետեւ տալ ինձ զկնիք Ծր մկրտութեն և
նմտան իմոյ : Ի՞սէ ցնա սէն՝ ի մահճէ ան-
տի . ես ձեռօք իմովք մկրտեմ զքեզ հան-
դերձ տամք քո : Իսկ բժիշկն զննել զերակս
նր՝ առէ . անկար ՚ի զօրութե՛ք բուժմէ հայր
Ծր , և բնուի քո իսպառ նուագեալ է : Ի՞սէ
ցնա սէն . ունիմ զհրաշագործօղն բնութե՛ս՝
որ զօրացուցանէ : Եւ զայս ասացեալ յան-
կարծակի յարեաւ եկն յեկեղեցին , և մկր-
տեաց զնա և զտուն նորա առաջի նմ ժողո-
վրդեանն . և կոչեաց զանուն յովսէփայ՝ յով-
հաննէս . և այնուհետեւ այլևս յերկարեաց
զպաշտամունսս և զքարոզութի բանին նյ .
և լէ երեկս աւուրն բազմեալ ՚ի վրձ մահճաց՝
աւանդեաց զողին ՚ի ձեռս նյ ուրախութիւն .
և թաղեցին զնա երկոտասան եմսունք հան-
դերձ նմ բազմութիւն ՚ի տապանի , ուր էին
նշխարք Ծր հայրապետին զԼոնդի , ՚ի վկայա-
բանն սէյն սիւքիանոսի : Հանդեաւ՝ որ հրեշ-
տա .

տակական վարուք 'ի յերկրի քաղաքավա-
րեաց՝ երանելի հայրապետն Ծառ բասիլիոս ,
յամանանն յունվարի , որ օր մի էր ամսոյն՝
յաւուր հինգշաբաթոյ , 'ի Թորուծէն վա-
ղենտիանոսի երկրորդի , և 'ի վերջին ամի վա-
ղեսի , յիշատակ բարի Թողեալ յեկեղեցւոյ
'ի փառս քմի :

Եւ յա Թեղեցիկ միաբանի ը գրելոցն 'ի
ներբողեանս բարսլի յածաբանէն , 'ի նիւ-
սացւոյն , և յեփրեմայ , հանդերձ աւանդու-
թիք այլոց 'ի մատենագրաց . և որ մեծն է՝
յայտնապէս յիշէ Թաբանն զվերջին սբան
չելիս սբին , զյառնելն 'ի մահճաց և զգնալն
յեկեղեցի յաւուր հոգեվարի . մինչև յայտ
առնել՝ Թէ ձեռնագրութի ևս արար . քան-
զի ասէ . * Եւ յուհետև զընթացսն կատա-
րեալ , և զհաւատսն պահեալ , ցանկայ լու-
ծանիլ , և պսակացն 'ի վր կայ ժամանակ :
Եւ ոչ զայն լուաւ . (ը մովսեսի) , եթէ եւ
'ի լեառն , և վախճանեաց , այլ Թէ վախճա-
նեաց և եւ առ մեզ (յերկինս) : Հրաշագոր-
ծէ ինչ մի և աստանօր՝ քան զյառաջասացելն
նչ փոքր : () Ի այն ինչ մեռեալ գոլով՝ գող-
ցես , և անշունչ , և զկենաց դուռաւելն լքել ,
քաջահնչօղ եղանի 'ի վերջինս 'ի բանիցն .
ոպ զի զոյգ ը բարեպաշտութեն ասացունածոց
չունեսցէ յաստեացս . և ձեռնադրութի պաշ-
տելով զմտերիմս իւր՝ զձեռն և զհոգին աւ-
ցէ նոյն . զի մի լիցի 'ի բեմէն պակասիլ աշա-
կերտաց իւրոց և պաշտօնակցաց 'ի քահանայ-
ութե Եւ յուհետև անկելէնէր այրն՝

Թարական Թղթովք իւրովք . և առաւել
զսքն մելիտոս անտիոքայ հայրապետն՝ ընդ-
որում ունէր սերտ բարեկամութի, և ընկա-
լեալ գիր 'ի նմանէ՝ ցնծայր յոգի իւր . և էր
յայնմ Ժմկի բարսեղ ուն ընդհանուր հովիւն
ամ եկեղեցեաց ուղղափառաց, որոց հովիւք
էին յաքսորս :

Ինդ այն ժամանակս՝ ը գրելոյ նիւտացւոյն
'ի վարս սքյն եփրեմի, եկեալ ծերունին ա-
ռաջնորդութեն նոյ 'ի կեսարիա կապաղով-
կացւոյ, անդ ետես և ծանեալ զբերանն ե-
կեղեցւոյ, զոսկեղէն ասեմ զխօսնակն վար-
դապետուն զբառիլիոս, և օրհնառաք ձայ-
նիւն ցնծութե սկսաւ ողջունել զնա : 11 Ե զի
կորովաբիր աչօք հոգւոյն ետես զփայլակնաւ
ցեղազաւնին, զի յուս նր աջոյ նստեալ՝ Թե-
լադրէր նմա զիմանտութե բանս, զորս նա
բարբառէր 'ի լսելիս ժողովրդեան . և ինքն
խակ բարսեղ 'ի պատուական աղաւնոյ անտի՝
իմա՝ 'ի հոգւոյն սքյ՝ ուսեալ էր զ'ի տար Թե
գալուստ սք աբբայիս, և Թէ նա ինքն է եփ-
րեմասորին : 12 Ե զե ուրախութի և միտ-
թարգութի մեծ երկոցունց սքյն . մինչ զի ոչ
'ի զուր եղև աշխատուի այնչափ ճանապար-
հին, զոր արար ծերունին : 13 Ե այն լարձակ
գրէ և եղադիոս 'ի ճառընտիրս . և ա ճոխա-
դոյն պատմէ նա ինքն սքն եփրեմ 'ի գա-
վեստն բարսղի :

14 Ե այնուհետև սքն բարսեղ մինչև 'ի ըս-
կիզն խաղաղութե եկեղեցւոյ, և 'ի դարձ
ուղղափառ եկեաց յաքսորանաց, ը որում
մար

մարդարեւացեալ էր և ինքն 'ի Թուղիմն առ-
 թւսերիոս եմս սամստիոյ . զի յամի նն 378-
 վաղէս կայսր Հալաժիչ ուղղափառաց պար-
 տեալ 'ի բարբարոսաց՝ 'ի յետին վտանգի կե-
 նաց և Թփրութն իւրոյ հրաման տայր յետս
 դարձուցանել զենյսունս աքսորեալս . այլ
 ինքն խոցեալ նետիւ՝ 'ի գթաց 'ի Թրակիա ,
 և 'ի հիւղ մի շինականաց անկեալ՝ պաշարի
 և այրի , անարժան գտել Թաղման անգամ :
 Իսկ 'ի յաջորդ ամի Թփրեալ անտէրն Թէո-
 դոս մեծ՝ դարձոյց զմնացեալ եղօունս յաղ-
 տասաՀամնուէ , և արար խաղաղութի կա-

Թուղիկէ եկեղեցւոյ :

Վրա ահա յայնպիսի աւուրս վախճան հասա-
 նէր երանելի հայրապետին բարսղի 'ի տա-
 ըեգլուին ամի նն 379 , կմ 380 . 'ի յունվա-
 րի . ն . նմանել մովսեսի առն նյ . որ ետես
 զպարգեական երկիրն , և ոչ եմուտ 'ի նա .
 նոյննպս և մեծն բարսեղ կրեաց զանձառա-
 պանս և զվիշտս եկեղեցւոյ , և 'ի խաղաղու-
 Թենն ոչ վայելեաց , ն գրեւոյ եղբօր նր նիւ-
 սացւոյն : Իսկ զքաղցր աւանդումն հոգւոյ
 նր 'ի ձեռն հրեշտակաց , և զկոծ անքաղա-
 քին կեսարացւոց և գաւառականաց , ոչ մի-
 յայն քրիստոնէից , այլև հրէից և հեթանո-
 սաց , և զփառաւոր Թաղումն նր , քաջ նկա-
 րագրէ ցաւագին անձամբ ամուլակից նորոս
 անձաբանն գրիգոր՝ յարձանականն , զոր խօ-
 տեցաւ 'ի վր նր յերրորդ ամի փոխման նո-
 րուն , յորժամ դարձաւ ինքն 'ի Ժողովոյն և
 յաթոռոյն կոտանդնուելոյ յառաջին վի-
 ճակ

ճակ իւր . յորմէ յայտ է թէ ժամանակ կե-
նաց սքն բարսդի եղև գրեթէ միջոցն՝ որ 'ի
Ծր ժողովոյն նիկիոյ ցմբ ժողովն կոստանդ-
նուպօլսոյ , այն է իբր ծե ամ . և առ առա-
ւելն՝ ընծային նմա ամք է , կմ կե . վոյ թէ-
պէտև ոչ շատ ծերացաւ , այլ խստակրօն
վարք նի և հոգք եկեղեցեաց , և անդադար
աշխատասիրուի գրաւոր՝ հանդերձ թոքա-
ցաւուքն կարճեցին զցանկալի կեանս նի :
Յայս վայր ծաղկաբաղ արարք զընթացս վա-
րուց մեծին բարսդի՝ առաւել լը օրինի յետին
քննչաց , սոսկապէս հանեալ 'ի բանից երե-
ցունց ականատես ներբողաբանից , քի գրիգո-
րի անծաբանի , գրիգորի նիւսացւոյ , և աբբայ
եփրեմի : Եւ կան և բազմադիմի աւանդու-
թիք առաջնոց և յետնոց զմեծամեծ գործոց
Ծր և Խաբարող հայրապետիս . զորս ոչ տանի
մատեանս : Եւրեւելի է յայսմ կարգի պատ-
մութիւնն գրեալ 'ի ճառընտիրս մեր յանուն
եղադիոսի կեսարացւոյ , որ յայլոց ընծայի
ամփիլոքիոսի իկոնիացւոյ . ուստի առեալ է
և քաղոնած յայսմաւուրաց . զորմէ ասաս-
ցուք լիով 'ի կարգի ծանօթուեց . իսկ աստ
զգլխաւոր բանս պատմուեն նշանակեմք :
Եւրդ՝ լը եղադիոսի կմ լը ճառընտրաց , բար-
սեղ եօթնամեայ եղեալ՝ տունեալ լինի յու-
սումն գրոց . և կացեալ 'ի նմին զհինգ տմ
'ի կեսարիա կապադովկացւոց՝ (թոյլ զդե-
գերանս յայլ դպրոցս) գնաց 'ի մայրն իմառ-
տութե՝ յաթէնս . և ուսաւ զփիլիսոփայութի
(յետ ուսանելոյ զհռետորութի 'ի պարոյ-
րայ)

րայ) յեւուղոսէ վիշպէ հելլենացւոց ը գրի-
գորի անձաբանի . իբրեւ երկոտասան ամ հան-
դարտէր յուսումն , յուլիանոս և լիւքիանոս
խոտորեցան յուզիղ ճանապարհէն . իսկ Խըն
բարսեղ սքանչելի վարուք կացեալ խնդրէր
պահօք և ազօթիւք ի վերին տեսչութեն իմա-
նալ զանձայինն իմաստութե զհանգամանս :
Եւ զհնգետասան ամ ը ամ հելլենացի ի-
մաստութի ընթացեալ ոչ եգիտ զոր խնդ-
րէրն ի նմին զլոյս , որ առաջնորդեսցէ առ
անձ :

Եւ ի տքնիլ նր ի միում գիշերի՝ ծագումն
անձային լինէր նմ , զի թողցէ զարտաքնօցն
աղանդաւորաց զգիրս . և յարուցեալ էջ յե-
գիպտոս . ուր եգիտ զումն յառաջնորդաց վա-
նաց պորփիւրոս անուն , որ ետ նմա զսրբա-
զան գիրս անձային պատգամաց . և նր այսմ
իրի հանդիպեալ գազարեաց անդ ընթեռ-
նուլ զամմի՝ ջուր և բանջար ճաշակելով . և
ապա աղաչեաց զվանակսնն , զի արձակեա-
ցէ զնա յեհմ առ ի յաղօթել և տեսանել
զսբ տեղիս :

Եւ դարձեալ անտի յաթէնս ելանէր՝ սեր-
մանել զհաւատս քսի ի մէջ փիլիսոփայից
հելլենացւոց , ևս առաւել դարձուցանել
զեւուղոս վիշպ իւր փոխան երախտեացն . և
խօսեցեալ ընդ նմա գիտնաւոր կարգօք և
անձային իմաստութե՝ զարմացոյց զնա . մին
չև ասել եւուղոսի . ո՛վ բարսիղիէ՝ երկնա-
ւոր զօրութեցն տեսող , վսքո՝ հաւատամ
ի մի անձ հայր ամենակալ յարարողն երկնի
և

և երկրի , և որ ինչ 'ի կարգին է . ավն ու-
նիմ յարութե մեռելոց , և կենացն անվախ
ճանից յաւիտեան : (Յայնժամ միաբան խոր-
հրդով վաճառեալ զինչս իւրեանց՝ բաշխե-
ցին աղքատաց . և դէմ եգեալ գնալ յեմ ,
եկին նախ յանտիոք ասորւոց . ուր տեսեալ
բարսղի 'ի պանդոկի զորդի փելիքսիանոսի
պանդոկապետին , զի դաս առեալ 'ի լիւան
եայ փիլիսոփոյէ տունս ինչ քերականականս՝
մեկնել հռետորաբար , վարանէր յոյժ պա-
տանին , գրեաց զմեկնութիս նց երրեակ օ-
րինապաւ . և իբրեւ ետես վիշպն նորա լիւա-
նիոս , զարմացաւ , և հարցանէր՝ թէ ո՞րեաց
զլուծումն բանիցս : Եւ աստի եղև կոչել նմ
զբարսեղ 'ի տուն իւր , և առաջի առնել նմ
զայլ խնդիրս իմաստասիրականս . և նա ա-
ռաջի եդ բանս վս որ 'ի քս հաւատոց . խօ-
սեցաւ և առ աշակերտեալ մանկունս զայսոս
սիկ կարեւոր խրատս :

Ուսարուք ասէ հոգւոց մաքրութի , և անախ-
աութի մարմնոց . գնացք հեզուէ , ձայն չա-
փաւոր , և խօսք բաւական . կերակուր և ըմ-
պելի անխռով . առաջի ծերոց լուութի , ա-
ռաջի իմաստնոց ունկնդրութի . առ վերա-
կացուս հնազանդութի , առ ընկերակիցս սէր .
առ կրսերս անկեղծաւորութի . սակաւ խօ-
սել , և յոլով իմանալ . մի յաճախել 'ի բանս ,
մի յանդգնել 'ի խօսս ծաղու . ամօթ խաճուի
զարգարիլ . ընդ անպարկեշտ կանայս ամե-
նեին մի խօսել . 'ի վայր ունելով զակն , և
'ի վեր զմիտան՝ փախչել 'ի հաճառակութի .
մի

մի իշխանաբար ուրուցանել . մի լռուեւ չեւ
տարար յամենեցուն պատիւ . և որ կարգն
է 'ի ձենջ ընկերին փոխ տալ , մի դարձեալ
պահանջեսցէ զկշիռն . այլ նոյ վարձուցն ակն
ունել , և զյաւիտենական կենացն հատու
ցումն լռուեւ 'ի քեզ :

Օպա առացել բարսիղիոս ցաշակերտան լե
ւանեայ , և հրաժարեալ գնաց զձնէ իւր
հանդերձ եւուղաւ . և իբրեւ հասին յեջմ ,
եկին 'ի տեսուի մաքսիմիոսի եպսի քաղա
քին . և անկեալ առաջի նորա ազաչէին ար
ժանի լինել վերստին ծննդեանն 'ի յորդա
նան գետ . և իբրեւ մկրտեցան , նոյնժամայն
սին հրեղէն եկաց 'ի վրնց . և ելեալ ա
զանի մի 'ի լուսոյն եջ 'ի յորդանան և խառ
նեաց զջուրսն , և վերացաւ յերկինս . և զար
մացել եպսին լը սէլն բարսղի՝ որ առ նժ ,
զգեցոյց նմա զքի վարչամակն . և ժեռալ
զնա նք մեռնաւն , ընդ նմին և զեւուղոս ,
տայր նց 'ի կենդանարար հաղորդութն :

Եւ շրջեալ բարսղի լը եւուղեայ լը նք տե
ղինն՝ զկնի ամի միոյ կամ եղև նց դառնալ
յանտիղք . ուր առաջի եպսին ընթեռնոյր
բարեւդ և մեկնէր զսուական բանս , մինչև
զարմանալ ամենեցուն . ապա զկնի բաղում
ինչ աւուրց դէմ եղեալ գային յձն կապու
գովկացւոց . Եւ 'ի մերձենալ նց 'ի դուռն
կեսարացւոց քաղաքին՝ յայտնեցաւ 'ի տես
ւեան գիշերոյ եւտեբիոսի եպսի տեղւոյն ,
Թէ ահա գայ բարսիղիոս՝ որ հանդերձեալ
է ունել զկնի քս զաթոռ եպսոսթեգ . վոյ
կառ .

էառ եղան զնա առ իւր . մինչև փոխեալ լի-
նէր յՅէս սբ եղան . և յայնժամ ձեռնադրե-
ցաւ 'ի տեղի նր բարսիգիոս գործակցութիւն

Հոգւոյն սբ :

Եւ յաւուրն եօթներորդի 'ի մատուցանել
բարսգի Հայրապետին զսբ պատարագն՝ լցաւ
Հոգւով սբ . և զկնի սակաւ ինչ աւուրց հա-
ւատովք և աղօթիւք բազմօք կամէր սկիզբն
առնել և գրել իւրովք ձեռօքն զպատարու-
գին խորհուրդն : Եւ 'ի գիշերին յայնմիկ
երեւցաւ նմ ինր հանդերձ սբ լուսաբերութիւն,
և ասէ ցնա . ի խնդրունածօց քոց լցցի բերան
քո գոհութիւն . ոնի զի քո կարգաւորութիւն
մատուցեն ինձ անարիւն պատարագ . և յա-
րուցել սկսանէր երանելին գրել 'ի քարտի-
սի պսակէս . Եւ զբերան իմ գոհութիւն , ոնի
զի օրհնեցից բզփառս քո . ինր նմ մեր՝ որ
ստացար զմեզ և ածեր 'ի կենդանութիւն յայս-
սոյննա և զայլ աղօթանի սբ պատարագին :
Եւ 'ի մատուցանել զսբ խորհուրդն ինր այսմ
կարգաւորութիւն , իբրեւ վերացոյց՝ ասելով ,
որբութիւնք սբ . և ժողովուրդքն ասէին , մի-
այն սբ , միայն ինր , միայն յս քո 'ի փառս նոյ
հօր , տեսանէին ամենեքին հանդերձ եւաւ-
ղեաւ իմանալի լոյս 'ի խորանին , և զբարսեղ
'ի մէջ հրեշտակաց սպիտակազգեստից : Եւ
սբ Հայրապետն 'ի ճաշակել անդ զսբ հացն՝
եթող և մատունս երկաւ . յորոց զմին պա-
հեաց , զի թաղեացի ի նմա ('ի նշանակ հա-
ւատոց յարութիւն , ի բանին նմն՝ թէ որ ու-
տէն զիս , և նա կեցցէ վս իմ . և թէ՛ յարու-

Ի՛

ցեց

ցից զնա յաւուրն յետնում . զայս արարին և
ամանք յառաջնոց . այլ յետոյ արգելին ժո-
ղովք) . և կոչեցեսլ առ ինքն ոսկեգործ՝
հրամայեաց առնել աղաւնի յոսկւոյ սթյ . և
յայնմ եդել զերրորդ մասն խորհրդոյն՝ կա-
խեաց 'ի վր սթյ սեղանոյն . (յայտ է թէ 'ի
պէտս հաղորդելոցն արտաքոյ պատարագի ,
զի և 'ի պէտս հիւանդաց) :

Եւ յաւուր միում հրէայ ոմն միաբանեալ
լ ժողովս քրիստոնէից՝ եկն յեկեղեցի դի-
տել զկարգ պատարագին և զհաղորդութի
խորհրդոյն . և տեսանէր հրէայն , զի մանուկ
յօշէր ձեռք իւրովք թարսիղիոս . և 'ի հա-
ղորդիլ ամենեցուն՝ ընկալաւ և հրէայն ոմն
ճշմարտամբ միս և արիւն . և մասն ինչ տա-
րել 'ի տուն իւր՝ եցոյց զուգակցին իւրում .
և ապա եկեալ առ սթ հայրապետն՝ մկրտե-
ցաւ նմ տառի իւրով :

Եւ ին մի նեղեալ վր պարտուց հարկին՝ եկն
առ մեծն բարսեղ՝ օգնել նմ . և նա գրեաց
առ իշխանն հարկապահանջ . վր մերձ որչափ
կարօղ ես , օգնեա՛ դմա . իսկ իշխանն արար
պիսնի . վր քո ո՛վ հայր եւ կամեցայ թողու-
կնոջդ , այլ ո՛չ կարացի . վր զի զհարկս թա-
գաւորի պարտի : Եւ նա դարձեալ գրէ . ե-
թէ կամեցար և ո՛չ կարացեր , թողցի քեզ .
ապա եթէ կարօղ էիր , և ոչ կամեցար , ած-
ցէ զքեզ նծ յայլ պատշաճ ժամու յայնպիսի
վիճակ , զի յորժամ կամիցիս՝ յայնժամ ոչ
կարասցես : Եւ առժամայն եղեն նմ իրքն .
զի իշխանն պարտաւոր գտեալ՝ արգելաւ 'ի

բանտ արքունի կապանօք . և յայնժամ առաքելը եղկելին աղաչաւորս առ սք հայրապետն միջնորդ լինել առ թիգրն՝ ներել նմ . և այնպէս ազատացեալ՝ ողորմեցաւ և ինքն տառապեալ կնոջն :

Եւ ամեցաւ Սարգիսը յայնժամ յաւուրց ելանել արտաքոյ քաղաքին , և ասէ ցմեզ (ասէ եղադիոս) . օրդեակք իմ եկայք զկնի իմ , զի տեսլիք զփառսն նոյ հանդերձ ինե . և ելեալ ի քաղաքէն մերմէ գնացաք : Եւ ասաւ պատմէ յերկար , թէ որպէս յայտնեցաւ առաքինու թիւն սք քահանային անաստապայ՝ որ եր երէց գեղջ միոյ , և Սարգիսն նորա թէոգնեայ , որ անուամբ եր կին , իսկ գործովք քոյք , և կոյս պարկեշտ . և եր նոյ զքառասուն ամ կացեալ տնակցու թիւ , և պահեալ զառաքինի սրբուի իւրեանց՝ պատճառելով զամլու թիւ . և զօրհանապազ պահովք կատարէին , ոչինչ ճաշակեալ բայց միայն հաց և ջուր : Եւ իբրեւ հրամայեաց հայրապետն քննելն , զի մատուցէ զպատարագ , նա ասէր . Սարգիս , ոնկ ուսուցանես , նուազն ի լուէն օրհնեսցի : Եւ ասէ ցնա երջանիկ հայրն մեր . զկնի նմ առաքինի վարուց քոյ կալ ջիւր և զլսողութի . և յունկնդիւր լինել նոյ ետես սքն բարսեղ և արժանաւորքն լէ նմա զամենասք հոգին ի նմանութի լուսոյ չըջապատեալ զխորանաւն և զքահանային : Եւ ասէ եկաք ի տուն քահանային . և յետ ճաշելոյ ասէ ցնա արքեպիսն . պատմեալ ինձ , ուստի՞ ե գանձդ քոյ այդ , և զինչ են վարք

վարք քո :

Մէկ ցնա երէցն . մարդ եմ մեղաւոր՝ հնա-
զանդեալ դիմստական հարկի . ունիմ լուծս
երկուս եղանց . զմին ես վարեմ, և զմիւսն
վարձկան ունիմ . և զոր ինչ տայ մեզ անձ ,
առնեմք երկուս մասունս . զմինն առնեմք՝ ի
պէտս օտարսիրունէ, և զմիւսն՝ ի պէտս հար-
կահանաց : Այլ իբրեւ լուեաց զայլ գործս իւր ,
առեալ սթշն բարսղի զձեռանէ երիցուն՝ ե-
բեր ի խուց մինք, և ասէ . բաց մեզ զդուրս .
և յոչ կամիլ նր՝ սղիւքն ինքնին բացան . և
մտեալ ի ներքս՝ տեսաք այր մի գողի՝ ոչ ու
նելով ամենեւին ողջ տեղի . և ոչ ոք գիտէր՝
եթէ անկեալ դնի անդ . բայց միայն քահա-
նայն և զուգակիցն իւր , որք սպասաւորէին
նմա : Մէկ սթշն ցերէցն . վրէժ կամեցար թա-
քուցանել զգանձս զայս . յայնժամ յաղօթս
եկաց Ծա հայրապետն , և բժշկեաց զնա . և
դարձաք ի քաղաքն՝ ցնծուի օրհնելով զանձ :
Յետ այսորիկ պատմէ եղադիոս զգալուստ
սթշն եփրեմի առ Ծա բարսեղ , և զտեսաւ
նեւն նց ի վր միմեանց զշնորհսն ան . զորմէ
երկար լինի գրել : Վրէ զկնի ճոխագոյն և
վր այրի կնոջն մեղաւորի , որոյ քնքեցաւ ձե-
ռագիր յանցանաց աղօթիւք բարսղի և եփ-
րեմի : Այլ ապա վր յովսեփայ հրէի և բժշ-
կի . զոր սիրէր Ծա բարսեղ . և ստեպ յորդո-
րէր դառնալ ի քս . այլ նա ոչ առնոյր յանձն ,
մինչև մերձեցան աւուրք փոխման սթշն . և
իբրեւ եկն յովսեփ , և սրտցաւոր թիւ ծանոյց
թէ վախճանի այն օր , ասէ ցնա մեծն բար-

սեղ . ոչ գիտես՝ զի՞նչ ասես . ասէ ցնա հրէայն
յովսէփ այլաբանօրէն . հաւատա՛ւ արք , զի ա-
րեգական ընդ արեւմուտս է այսօր : Դ՛սէ ցնա
Ծաւն . Իսկ եթէ ապրիմ մինչև ցայգուցն՝ ի
վեցերորդ ժամն , զի՞նչ առնես : Եւ նա ա-
սէ . ես մեռայց : Դ՛սէ ցնա Ծաւն , այո՛ մեռա-
նիցիս մեղացն , և կենդանասցիս քսին իմոյ :
Հայնժամ երգունաւ հրէայն մկրտիլ , եթէ
լինիցի բան սէյն :

Ի վաղի՛ւն անդր տեսե՛լ յովսէփայ զբարսեղ
կենդանի՝ զահի հարաւ . անկաւ յոտս նր .
և խոստովան եղև զքո . ասէ . հրամայեա՛ւ աչ-
սուհետեւ տալ ինձ զկնիք Ծաւն մկրտութեն և
նամ տան իմոյ : Դ՛սէ ցնա սէյն՝ ի մահճէ ան-
տի . ես ձեռօք իմովք մկրտեմ քեզ հան-
դերձ տամք քո : Իսկ բժիշկն զննե՛լ զերակս
նր՝ ասէ . անկար ՚ի զօրութե՛ք բումմէ հայր
Ծաւն , և բնուի՛ք իսպառ նուաղեալ է : Դ՛սէ
ցնա սէյն . ունիմ՝ զհրաշագործօղն բնութես՝
որ զօրացուցանէ : Եւ զայս ասացեալ յան-
կարծակի յարեաւ եկն յեկեղեցին , և մկրտ-
տեաց զնա և զտուն նորա առաջի նամ ժողո-
վորեանն . և կոչեաց զանուն յովսէփայ՝ յով-
հաննէս . և այնուհետեւ այլևս յերկարեաց
զպաշտամունս և զքարոզութի բանին նյ .
և լէ երեկս աւուրն բազմեալ ՚ի վրձ մահճաց՝
աւանդեաց զողին ՚ի ձեռս նյ ուրախութեք .
և թաղեցին զնա երկոտասան եպսուկք հան-
դերձ նամ բազմութեք ՚ի տապանի , ուր էին
նշխարք Ծաւն հայրապետին զԼոնգի , ՚ի վկայա-
բանն սէյն սիւքիանոսի : Հանդեաւ՝ որ հրեշ-
տա .

տակական վարուք 'ի յերկրի քաղաքավա-
րեաց՝ երանելի հայրապետն նքն բասիլիոս ,
յամսեանն յունվարի , որ օր մի էր ամսոյն՝
յաւուր հինգշաբաթոյ , 'ի Թգրութեն վա-
ղենտիանոսի երկրորդի , և 'ի վերջին ամի վա-
ղեսի , յիշատակ բարի Թողեալ յեկեղեցւոյ
'ի փառս քորի :

Լսո Թ գեղեցիկ միաբանի լ գրեւոցն 'ի
ներքողեանս բարսղի յնծաբանէն , 'ի նիւ-
սացւոյն , և յեփրեմայ , հանդերձ աւանդու-
թիք այլոց 'ի մատենագրաց . և որ մեծն է՝
յայտնապէս յիշէ Թաբանն զվերջին սքան-
չելիս սթյն , զյառնելն 'ի մահաց և զգնալն
յեկեղեցի յաւուր հոգեվարի . մինչև յայտ-
առնել 'Թէ ձեռնագրութի ևս արար . քան-
զի ասէ . * Լսուհետև զընթացսն կատա-
րեալ , և զհաւատսն պահեալ , ցանկայ լու-
ծանիլ , և պսակացն 'ի վր կայ ժամանակ :
Լս ճգ զայն լուաւ . (իմիւսեան) , եթէ ել
'ի լեառն , և վախճանեաց , այլ Թէ վախճա-
նեաց և ել առ մեզ (յերկինս) : Հրաշագոր-
ծէ ինչ մի և աստանօր՝ քան զյառաջասացելս
նչ փոքր : () ի այն ինչ մեռեալ գոլով՝ գող-
ցես , և անշունչ , և զկենաց զոռաւելն լքել ,
քաջահնչօղ եղանի 'ի վերջինս 'ի բանիցն .
նիզ զի զոյգ լ բարեպաշտութեն ասացունածոց
չունսցէ յաստեացս . և ձեռնադրութիք պաշ-
տելով զմտերիմս իւր՝ զձեռն և զհոգին առ-
ցէ նց . զի մի լիցի 'ի բեմէն պակասիլ աշա-
կերտաց իւրոց և պաշտօնակցաց 'ի քահանայ-
ութե Լսուհետև անկեղդնէր այրն՝

շնչելով զշունչ յետին, խնդրեալն 'ի վերին
պարաւորութի, յոր 'ի բազմաց հետե վերակ-
նէր և 'ի ձեռն քո աւանդեմ զհոգի իմ,
'ի վախճանի ասելով. որոց տանէին զնա հրեշ-
տակաց, ոչ վաղադոյն հանէր զոգին, եթե
ոչ նախ զմերձակայան խորհրդաւորել, (կմ-
կատարողապետեալ, քի օրհնեալ և նախարար
տուք հաստատեալ), և լաւագոյնս զնա ներ-
գործեալ այցելութիւն և այնպէս
գերեզմանի հարցն առանդի, յաւելեալ 'ի
քահանայոյն քննապետն, 'ի քարոզս (բա-
նին) մեծ ձայնն, և յիմունկն հնչեցօղ . և
վկայն 'ի վկայս : Այլ արդ' այժմնա յերկինս
է, անդ ևս զվր մեր' ոնկ ինձ թոճի, մատու-
ցանելով զպատարագս, և վր ժողովրդեանն
աղօթելով. զի ոչ իակ եթող զմեզ իսպառ-
թողեալ լքեալ : Այլ ես կիսամեռս գրիգոր
և կիսակտուր' 'ի մեծէ անտի խղեալ ամո-
լակցէ . . . ցարդ ևս ուղղեցութի խրատիմ
'ի նմանէ, և 'ի զգառտութի յորդորիմ գիշե-
րային տեսլեամբք, եթէ երբէք 'ի կարեւ-
րացն արտաքս անկանիմ :

II Եւ պատուական շխարաց Երէն չիքինչ յետ
թաղմանն յիշատակութի փոխադրութե ոչ
առ նախնիս և ոչ առ յետինս . բայց ասի,
թէ 'ի հռոմ կայցէ գլուխ և աջ Երէն և կողն .
և մամն ինչ յոսկերաց 'ի բրուգ քիլի փլան
դրացւոց 'ի հին եկեղեցին շինել յանուն նր
'ի ժա՛ն դարու : Ի նմին դարու յաւուրս ա-
լեքսի կոմնենոսի կայսեր յունաց սկսաւ առ-
նա երկրորդումն տօնի սէյն բարսղի յերես-
նե .

Շերորդ աւուր յունկարի՝ զոյգ ընդ գրիգորի
 անձաբանի և յովհաննու ոսկեբերանի . զի 'ի
 լինել վիճմանց առ տգէտս և առ գիտնա-
 ւորս , թէ ո՞ր մեծ իցէ յերից աստի վիշպաց ,
 և 'ի մեծացուցանել ընթմաց զոմն քան զոմն
 'ի սբօյս , ետես ասեն 'ի տեսլեան յովհաննէս
 մեարապօլիտ եւիտայիտայ զերեսին նք վար :
 դապետքս՝ ուրոյն ուրոյն և միանգամայն ,
 որք ասէին . * յ)՝ եք մի եմք , ոպ տեսանես ,
 առ նյ . և չիք ինչ հկեկուծի և կուհի՝ 'ի մի
 ջի մերում . այլ իւրաքանչիւր յիւրում ժամաւ
 նախի անձային հոգւով շարժեալ՝ շարագրե-
 ցաք զառ 'ի փրկուծի մարդկան զվիշպութիս .
 և զոր ընկալաք յայ՝ զայն մատակարարեցաք .
 և առաջին և երկրորդ 'ի մեզ չիք . եթէ
 զմին ասիցես , երկուքն առնութեւր կան . . .
 սմին իրի և 'ի մի օր վերածեա՛ս զմեզ 'ի հան-
 դէս տօնի , և այնպէս յայտնի կայո՞ , թէ
 մեք մի եմք նյ ։ Օ այս ամ ըարձակ աւան
 դեն ժամագիրք յունաց :

Կան և 'ի յայսմաւուրս հայոց զանազան ա-
 ւանդութիք անանցեալք 'ի յունաց՝ մանա-
 ւանդ 'ի բանից եղադիտի՝ վն մեծին բարոյղի
 զորս մարթէ տեսանել անդ՝ որոց կամք ի-
 ցեն . այլ առաւել հանդիսացեալ է այն , որ
 յըարձակ գրուէ եղադիտի ըն ճառնետրաց
 առեալ , ասի՝ թէ երեւեալ նմա ամենամբ
 անձածինն՝ ասաց . ասա՛ , ինայեա՛ , կմ գրեա՛
 գրեա՛ , ինայեա՛ ինայեա՛ . զի էր սբն բար-
 սեղ անդադար 'ի գրութիւն գողով մերձ 'ի
 ծերուի և խօթագին լեբդացաւ : Իսկ գիրք

նոր ամբարեալք 'ի գանձ եկեղեցւոյ՝ յայտնի
են ամենեցուն :

(Ը) Է առանց հիման և այն աւանդութի, թէ
ուրախութիւն՝ որ լինի 'ի տարեգլուխն կա-
ղանդ կոչեցեալ, առաւել հանդիսացաւ 'ի
ձեռն սբայն բարսղի, ոչ միայն վր լինելոյ յայն
որ փոխման սբ հայրապետին՝ յորում և տա-
նեն իսկ զնա յոյնք, ոնք և մեք մօտ յօրն յայն՝
'ի շաբաթու պահոց յայտնութե, այլև վր
կարգելոյ սբայն բարսղի տօն ուրախութե վր
ազատելոյ եկեղեցւոյ 'ի հալածանաց յու-
լիանոսի՝ յորժամ սքանչելեօք սբ Խնծածնի
'ի ձեռն սբայն մերկեռիոսի սատակեցաւ ու-
րացօղ կայսրն 'ի պարսս :

(Օ) այս ոչ միայն յայտնաւորք գրեն, այլև
ճառքնտիրք ճոխագոյն իբրև 'ի պատմութե
եղադիոսի . զոր և 'ի ստոյգ օրինակաց նո-
րուն առեալ՝ այսպէս համառօտէ սբն յով-
հան դամասկացի 'ի գիրսն յաղագս պատկե-
րաց . ճառ. Թ. Ժօթ 'ի վերջն . * Իսկ թէ՝ ոչ նոր
ինչ է գիւտ պատկերաց (ասէ), այլ՝ վաղն-
ջուց, և սբ և պանծալի հարց ծանօթագոյն
և սովորական, լուր : Իրեալ է 'ի վարս ե-
րանելոյն բարսղի՝ յեղադիոսէ 'ի նորուն ա-
շակերտէ և 'ի յաջորդէ քհնյապետութե նր,
թէ որպէս եկաց սբն առաջի պատկերի տի-
բուհւոյն, յորում նկարեալ կայր և ձև մեր-
կուռիոսի քաջայաղթ վկայի . և կայր ինդրե-
լով զյուլիանոսի անանձ և ուրացօղ բռնաւո-
րին զգարձումն . և 'ի պատկերէ անտի ու-
սաւ զայս յայտնութի . քանզի տեսանէր առ-
խուն

խուն մի աներեւոյթ լեալ զվկայն , և յետ
ոչ բազմաց , զի ունէր զգեղարդն արեամբ
ներկելի :

Եւ որ ոնց դամասկացին 'ի պէտս առաջիկայ
նպատակին իւրոյ զիրս պատկերին և եթ քա-
ղէ յեղադիտէ , նոյնպէս և այլ օրինակա-
գիրք եղադիտսի յայլ հանգամանս պատմու-
իւնն պարապեալ յիշեն զտաճար և զտեսիլ
նժաճնի՝ առանց 'ի մէջ բերելոյ զպատկերն ,
զոր տան զօրութիւն իմանալ . ինչ նմին և յայս-
մաւորքն ինչ ինչ 'ի պարագայից զանց առ-
նէ , և ինչ ինչ այլուստ յաւելու . և է սովո-
րական պատմութիւն ինչ օրինակիս ինչ այսմիկ :
'Ի գնալ յուրիսնոսի 'ի պատերազմ ինչ մ
պարսից՝ յորժամ անցանէր ի կեսարիա , ելին
ի առաջ նիքաղաքացիք . և ոքն բարսեղ՝ որ
ի մանց էր յայնժամ եղս , այլ ի ստուգա-
գոյն կարծեաց՝ քահանայ և օգնական եղսի
տեղւոյն եւսեբիոսի , մատոյց թիւրին՝ որ եր-
բմն ուսումնակից էր իւր յաթէնս , հաց՝ ե-
րիս նկանակս . (թերեւ առ 'ի յիշեցումնեւ
նմա զքիւրուի իւր , և զիւնել պաշտօնեայ
ճշմարտին նոյ) . և նա կեղծաւորութիւն ընկա-
լեալ՝ հրամայեաց յալ փոխարէն երիս տըր-
ցակս խոտոյ . յայնժամ ասէ ոքն բարսեղ .
մեք՝ յորմէ ուտեմք , մատուցաք քեզ . և դու
յորմէ ուտես՝ ետուր մեզ : Ինչ որ ցասու-
ցեալ բռնաւորին , որ և ունէր յառաջագոյն
թշնամութիւն ի կեսարացիս մի կործանելոյ նոյ
զպատկեր կուոց , սպառնացաւ 'ի դարձի իւ-
րում 'ի սուր սուռերի մաշել զքաղաքն : Իբ-
րեւ

րե մերկենցաւ նա անտի, ժողովեաց սքն բարս
սեղ գանձ բիւժի քաղաքացւոց . և պահեաց
ի գանձատան եկեղեցւոյ, զի ՚ի դառնալ
կայսեր թերեւս գանձուք դարձուցեն զբա-
պառնալիսն նր ՚ի քաղցրութի . միանգամայն
և յաղօթս և ՚ի պահս յորդորեւ զժողովուրդն՝
եւ նորօք յերկունորեակ լեառն (ըստ յունաց՝
տիտլիմոս) մերձ կետարու յեկեղեցի ամենաւ
սրբաւ հւոյ անձաժնին, և հսկէր մեծաւ պա-
ղատանօք՝ անցուցանել զբարկութի անօրէն
արքային :

Եւ ՚ի գիշերի միում տեսանէ յանուրջս ըզս
բազմութի զօրաց երկնաւորաց, և ՚ի միջի նց
զամենօրհնեալ անձաժնին, որ ձայնեաց ան-
սք վկայն մերկեռիոս (ոնի ՚ի պատկերի անդ
նր), և ասէ . երթիջիր ՚ի պարսս, և սպան
զյուլիանոս զհայհոյիչ որդւոյն իմոյ . զնոյն
տեսիլ ետես և ոմն ՚ի զօրականէն ՚ի բանակն
արքունի . (զոր սմանք ասեն ինել յորժանոս
կեսար, և այլք իբանոս սոփեստէս, կմոմն
ի մերձաւորաց յուլիանոսի) : Եւ զարթու-
ցեալ սքյն բարսդի՝ ետես, զի ոչ երևէր սքն
մերկեռիոս յեկեղեցւոյ . իմա՝ ՚ի պատկերի
իւրում՝ որ անդ . կմ իւ այլոց՝ իջեալ ՚ի քա-
ղաքն գնաց յեկեղեցի սքյն մերկեռիոսի, և
ոչ եգիտ անդ զնշխարս և զզէնս սքյ վկային .
և յետ պահու միոյ ետես ՚ի տեղւոյ իւրում
ներկեալ զինուք . և աւետիս ետ ժողովը-
դեանն վա սատակմանն յուլիանոսի :

Եւ յետ սակաւ աւուրց դարձաւ ՚ի պարսից
զօրականն՝ որ ետես զնոյն տեսիլ, և ահա
նա

ճատես եղև եղելացն . և պատմեաց այսպէս .
մինչդեռ կայաք ասէ 'ի մէջ խմբից պատե-
րազմացն , եւ 'ի զօրաց մերոց երկտասարդ մի
խարտեշամօրուս՝ ապիտակ երիվարաւ և զի-
նուք , և եհար գեղարդեամբ զկօղսն յու-
լիանոսի . և եւ 'ի խոցմանէն արիւն բազում .
զոր առեալ հայհոյէին 'ի ձեռս՝ ցանեաց յեր-
կինս 'ի վեր , և ասաց . յագեցիր նազովրեցի .
ան որդի՝ մարիամայ 'ի վր իմծուլթեդ քո և
զթագաւորուիս իմ :

Եւ իբրև ստուգեցաւ և օրն նոյն լինել ընդ
տեսլեանն բարսղի , միաբան գոհացան զայ .
յայնժամ կոչեաց սքն զտեարս գանձուցն ,
զիյետս առնուցուն զինչս իւրեանց . և նք ոչ
կամեցան . և սքն բարսեղ զկէսն բաշխեաց
աղբատաց յաւուրս տարեմաի , և ետ առնել
տօնահասնդէս ուրախուի մեծ , ասելով . շնոր-
հաւոր տարի , և բարի կաղանդ 'ի վր ձեր .
և զկէսն ծախեաց 'ի պէտս եկեղեցւոյ՝ տա-
լով շինել անօթս եկեղեցւոյ 'ի յիշատակ :

XX

Ծ Ա Ն Օ Թ Ո Ի Թ Ի Ի Ն Ք :

(1) Որպէս ծանուցաք յընթացս պատմութեն , վարք մե-
ծին բարսղիյերկուց բոլորական բաղկանայ մասանց :
Առաջինն է այն՝ որ ինչ միանգամ քաղի 'ի գովեստից ,
զոր գրեցին 'ի վր նր գրիգոր Թաթաւան , գրիգոր Նիս-
սացին , և արքայ եփրեմ . և երկրորդն՝ այն , զոր ա-
ւանդէ եղագիտս (կմհէլագիտս) կեսարացի յաջորդ
ձեռն՝ պատմողաբար , նշանակելով 'ի սկզբան զներքո-
ղեանս երեցունց այն հարց , և 'ի վերայ բերելով թի-
կամք

կամք եղեն մեզ ընտել զպատմական պակասութիւնսն, և
գրեւ զերկեւի սքանչելիս Եփեսոս, որոց էր և ինքն ակա-
նատեա կ'մականջուէր :

Արդ քննիչք շատացեալ առաջնութիւն, հասարակօրէն աշ-
խատեալ առնեն զերկրորդէն . և ունին իրաւունս՝ հայե-
լով յօրինակս իւրեանց, յորս չիք անուն հեղինակի .
միայն գամայն ևս է ըստ այլևայլ օրինակագրաց՝ պէսպէս
պակասութիւնսն և յաւելուածով՝ ի լոյս ընծայել՝ ի զանազա-
նից . թող և զայստիկ սխալման ինչ և զանազակ պատճառ-
առութիւնս բանից : Միայն կոմբեփիզ աշխատասիրեալ ըս-
կարի՝ ի ստուգութիւն վերածել զայն գործ խառնակ՝ ուղիղ
մակարերեաց, թէ բնութիւնսն 'ի գրչաց է այլափոխել . և
թէ՝ հեղինակն ոչ պահէ զկարգ ժամանակաց . և թէ՝
վրայգրին չէ՝ արժան մերժել և զցորեանն : Ընդ հա-
կառակն՝ բայերտիոս բոլրանգեանն ջանացաւ ի ստա-
հանել զմին, այլ ի զուր . զի առանց առաջնորդութե-
լնտիր օրինակի չէ՝ մարթ ոչ ստուգել և ոչ ստել զխառ-
նակ օրինակս : Եթէ 'ի ձեռին ունէին քննիչք զօրինակ
ճառընտրաց մերոց՝ ոչ խոտորէին ծայրայեղ, այլ զմի-
ջինն ընթանային ճշմարտ . և կարճէին զբազում վիճմունս՝
մանաւանդ ի վր հեղինակի գործոյն, զոր կոմբեփիզ
վայրապար ընծայեաց ամբիւղդբոսի . և բայերտիոս ը-
վայր ձգնեցաւ ցուցանել՝ թէ չէ՝ նր, կ'մայլոյ սերուք
Ժմկակցի :

Ապա ունելով մեր 'ի ձեռին զլաւագոյն օրինակ յերեւո-
յան ճառընտիրս մեր՝ ըստ անունամբ եղագիրոսի՝ ի խորագրի
անդ, և համեմատելով ըստ օրինակն, յայտնի աւ-
սանեմք զի հեղինակն լատինականին է ըօրինակօղ բանից
եղագիրոսի, ոչ և յանունն է յիշէ զնա յընթացս, բայց
հանգերձ նշանօք անհաւասարմութե և յաւելուածով
աւելորդ բանից . իսկ մերս կամ է հարազատ բան եղա-
գիրոսի, և կ'մ սակաւ փոփոխուէ ներքոյ անկեալ . մինչ
զի մեծ ճառընտիրն Ա, պահեալ է և զյշատակարան
հեղինակին՝ ի վախճան գլխոյ, որ վր ստատկման յա-
լիւնոսի . * Եւ եղագիրոս գրեցի զյշատակարան սքանչելեաց
,, մեծ հայրապետին բարքի, որում ականատեա և սպա-
,, սաւոր էի . որ և յեա փոխելոյ յօնէ երանելի քահա-
,, նայապետին՝ ես կալայ զաթոռ եպսկոթե գթութիւն
,, ան, և ողորմութիւն միածնին նր ան մերոյ յիփքի, և նե-

„ բողոքէ հոգւոյն սբյ . որում տմ փառք և պատիւ յաւ
 „ ւիտեանս . ամէն || :

Արդ որչափ տարբերի եղապիսոս մեր 'ի սուտ ամբիւ-
 լաքիսոսէ լատին օրինակին , ոչ կարծեմք թէ և մերս ե-
 զադկոտ տարբերիցի շատ 'ի յունական օրինակէն՝ զոր
 'իչէ գամասկացին . զի թէպէտև գամասկացին իկայէ
 թէ ինքն ընթեռնոյր 'ի յունականն զպարագայս պատ-
 կերի . Թաւմաթի և մերկեռիտսի՝ որ չիք յայտնուպէս 'ի
 մերումս կմ 'ի լատին օրինակի , բայց այսմ կրկին պատ-
 ճառ մարթէ տալ . նախ՝ զի գամասկացին ոչ լի չարա-
 գրութե բերէ զբանն , այլ լի իմաստից քաղեալ . որ և
 լի խնամից փակի 'ի մեր օրինակն . և երկդ՝ զի մարթի
 լինել , թէ յաւուրս պատկերամարտից օրինակք ինչ
 եղապիսոսի այլափոխեալ իցեն 'ի յունականն , և այնպէս
 թարգմանեալ 'ի լատին և 'ի հայ . ուր գամասկացին 'ի
 թաւմաթ օրինակաց հանեալ է զայն հատուած : Ո՛րպէս
 և իցէ՝ վիպոյրէ գամասկացւոյն . անհետ առնէ վրազմա
 պատիկ առարկուածս ոմանց 'ի քննչաց , որք ոչ կամէին
 յանձն առնուլ ոչ զայնպիսի անցս հրաշալիս , և ոչ
 զայն՝ թէ սբն բարսղի առ յուլիանոսիւ իցէ օգնական
 եպիսկոս կեսարիոյ . և եթէ արժան իցէ յեղնականէ զա-
 ռիւծ գուշակել , յայտ առնէ գամասկացին՝ թէ 'ի պատ-
 մութե եղապիսոսի կային այն Թմ պրանչելիք , զորս մեք
 ընթեռնուովք այժմ՝ 'ի ճառընտիրն՝ մեր . թող այլք զօրի
 նսկս իւրեանց տեսցեն :

Ապա անաչառ խօսելով , թէպէտև քաջ գտան քննիչք՝
 'ի քաղել զվարս սբյն բարսղի 'ի ներքողարանից նր , և
 'ի թղթոց նորին նր հօրն , մանաւանդ բեհեգիկոեանք
 'ի կարգի գործոց բարսղի , և բողանդեանք 'ի քննութե
 վարուց նր , բայց ունին և ստեղծ մի մեղադրութե տե-
 զի՝ վն չկամելոյ ըռնել ինչ արտաքոյ . ուր և ինքեանք
 խոստովան լինին , թէ ներքողարանք ոչ ընծային մեզ
 զկատարեալ վարս ոչ մեծին բարսղի , և ոչ այլոյ ու-
 րուք 'ի սբց : Ո՛ւր թողից զայն , զի 'ի կարգ գովեստից
 ինչ ինչ 'ի վերացեալն ասացեալք՝ ենթադրեն զերեւելի
 երեւելի գործ եղեալ 'ի թանձրացեալն . զի Թմարանն՝
 յորժամ ասէ զքարապէ 'ի վերջաբանութեան իւրում .
 * թո՛ղին ինձ և այրիք գովել զվերակացուն , և որք
 „ զհայրն , և աղքատք զաղքատասէրն , և օտարք զօտա-

„ ըս

„ բասէրն , և եղբարք զեղբայրասէրն , հիւանդացելք
 „ զբժիշկն , զօր և կամիս հիւանդուի և բժշկուի . ա-
 „ ռողջացեալքն զպահպանիչն առողջութե . ամենեքին
 „ զ ք ձով ձամ եղբաւն , զի շահեսցի զամենեսին կի՞ զյո-
 „ լովագոյնս ॥ . ոչ ապաքէն յայսպիսի բանս բովանդա-
 կին ձամ սքանչելի գործք սքին՝ առաւել քան զգրեալսն
 յեղատիոսէ և յայլոց :

Գիտեմ , զի գժոճարուիք չառաջ ելանեն 'ի պատմա-
 կան գրութիս , եթէ՝ 'ի պատճառս հանգամանաց հնու-
 թե՝ զորս չափել կամիմք ք մերումս յետին վիճակի , և
 եթէ 'ի պատճառս միժուե՝ բանից հեղինակաց . թող և
 զսխալագրուի գրչաց և զպէսպիսուի օրինակաց . և մի-
 թէ ոչ հանդիպին նոյնպիսի գժոճարութիւք և յանորոշ
 բանս ներբողականս . գուցէ և ևս առաւել . ընթաց առ
 քննիչս , և տեսցես՝ թէ որչափ լի գիտութիս հանեն և
 'ի բանից մօտբանին և նիւսացւոյն և եփրեմի . թողից
 զայն՝ զի բազում ինչ տեսանեն յիշատակեալ 'ի միոյն ,
 զորով միւսն զանց առնէ . (մինչև զարմանալ կրիտիսաց
 և ասել , թէ զխորդ զայսպիսի նշանաւոր բան չիշէ
 սա՝ կամ նա .) բազումայն է՝ զի ոչ ք միմեանս կարեն
 միաբանել , և ոչ զմին առանձին յանքոյթ նաւահան
 գիտ հանել . մինչ զի 'ի զանազան կարծիս բերեալ և
 քննչաց՝ այր զարամբ ելանեն , և թողեալ զգրիչն՝ ընդ
 միմեանս կռուին . և 'ի ձգել զբանս նախնեաց յայսկոյս
 և յայնկոյս՝ նք անշարժ մնան , և ինքեանք կան մնան 'ի
 'ծուփս . է՝ զի և խզեն զկապանս գժոճարուեց առ չկա-
 րելոյ լուծանել զկնճիւռն . վր զի աւելորդ հետաքրք-
 րութիւ համարձակին խօսել զոր ոչն գիտեն . ք է՝ որ
 զբարսեղ համարի առանց ձեռնագրուե սարկաւագուե
 քահանայացել , զի մօտբանն ոչ յիշէ զսարկաւագ լի
 նելն նք . է՝ որ զմօտբանն կարծէ ծնեալ յեպսութե
 հօրն՝ չարաչար իմանալով զուղիղ գրեալսն 'ի նմանէ (ող
 ասացաք 'ի ծան . վարուց նք) . և յայլ ևս անհեթեթ
 կարծիս խարդաւանին , և նստին դատաւորք թեթե-
 սխալանոց պղոց , և քննիչ զքննիչ դատափետ առնէ :
 Իւ որ մեծն է՝ 'ի կամիւն ընտրել զք քմաց կարծիս
 երբեմն և 'ի հակասուիս անկանին . ք բայերտիտս բոլ
 բանդեան սիրով լուսնի և հաստատէ , թէ ամփիլոքիմ
 սի իցէ ոյն ճառ՝ յորում գրի , թէ սքն բարսեղ վախ՝

Ճա

Ճանեալ իցեյաւուք Թլխատուութի . վն զի 'ի գէալ գայ
այժմու սովորութի յաւնաց և արեւմտեալց . ին որում
բնն բարսեղ մեաւա 'ի յուշմարի 10 . և սակայն ինքն իսկ
վկայէ , թէ արեւելեայք զծնունդն . և զայսանութիւն 'ի
միասին կատարէին յայնժամ . ք 'ի յուշմարի 6 . 4 . զխարդ
յոր Թլխատուէ անկանէր վախճանն բարսղի . ապա ու
նէր ասել , թէ ոչ է այն ճառ ամիկիլղբիոսի , այլ այլոյ
ուրումն 'ի յուշմարի յետնոց պատուհասա 'ի վր բանից ամ
վիկիլղբիոսի . ուն և բենեգիկտեանք չառնուն յանձն ' թէ
ամիկիլղբիոս իցէ հեղինակ այնր ճառի :

Ուր Թողից զժմկագրական գժուարուիս , յորս բազ
մեք տարժանին իմ քննիչք . և սակայն իւրաքանչիւրն
'ի նն բացարձակ վճռէ զիւր կարծիս՝ մերժելով զայ
լոցն . հր զծնունդ բարսղի դնեն ոմանք յամի 329 , կամ
328 . որով լինի վախճանեալ իւր յիսնամեայ . և այլք
յամի 317 . որով լինի վախճանեալ իւր վաթսնամեայ :
Սովորաբար զգրիգոր իմաբանի . ք ամ ասեն կացեալ
յաթուոն կոստանդնուպօլսոյ . բայց կան ոմանք յառաջ
նոց՝ որք ժք ասեն . գարձեալ սովորական կարծիք է
թէ բարսեղ եկաց յեւթսուէ ամն զ , կամ է , և սակայն
կան՝ որք ժզ , կմ ժէ գրեն , ուն և 'ի Հ . ընթեռնումք .
որովք սունիս խմանալ թէ ին այլեայլ գրութեց ժամդ
նակալք՝ լինի և յեւեառաջութի պատմութեց . այլ ոչ
եթէ սոի իսպառ՝ որ ինչ եղևն իրօք : Եւ այս գժուար
ութի քասնամեայ երկարուէ կմ կարճուէ ժամանակի
(որում ոչ քաջ միտ դնեն քննիչք , կարծելով այլուսո
զստղոյն գիտել ,) կայ յամ պատմական անցս չորբորդ
գարուն . ուն է տեսանել և 'ի ծանօթութիս պատմուէ
հայոց :

Յայսպիսի գժուարութի ծագի և գնեղն սոկրատայ (ո
րում ոչ սակաւք հետեւեցան) , թէ սքն բարսեղ էր
մտերիմ սիրելի սակեբերանին , և թէ բարսեղ ձեռնադ
բեցաւ 'ի սքն մեղիտոսէ անտիոքայ հայրապետէ : Ըն
դունիմք , թէ սոկրատ շփութեալ իցէ զբարսեղ կեսա
րացի թ բասիլիոսի իսաւրացւոյ , ուն միաբան հաստա
տեն քննիչք , բայց տեսանեմք՝ զի ոչ որ 'ի քննչաց ապ
զբաւական պատճառ սերտ բարեկամութի , որ 'ի մեջ
սքն բարսղի և սքն մեղիտոսի , ուն յայտ է 'ի Թղթակ
չութեց և 'ի գործոց նյ : Զայսոսիկ օրինակի վն և եթ

յուշարարաբ, զի մի՛ դը՝ որ զմիոյ կմ՝ զերկուց 'ի կրիւտիսաց զբանս վերծանէ, կարծիցէ խելահաս լինել թմաստուգուէ իրաց . զի կան մնան և այլ բիւ՛մ գիտելը ծածկեալք և 'իքննչաց . մեզ շատ լեցի զոր միանգամ եղաք . վկայուէ այսր և այնր անձին 'ի հին մատենագրաց :

Գիտենքնիչք զանուն փաւատոսի կմ՝ փոստոսի, որ յիւշի 'ի կարգս Թղթոց սէյն բարսղի իբրև մի յեկսաց փոքուն հայոց . բայց Թէ գիտէին՝ եթէ նա է փոստոս բիւզանդացին, որ բուզանդ պատմիչ կոչի, չգիտեմ զինչպիսի գատաստան առնէին զպատմուէ նր՝ . մեք գիտեմք, զի է շատախօս և երկարապատում, միանգամայն և երազապատում . բայց քզի է ժամանակակից մեծին բարսղի, անգիտանամք՝ զինչ ասացուք զգրելոց նր վասն բարոյի . զի 'ի պատմելն զձեռնագրուի սէյն ներսեսի մեծի 'ի կեսարիա, ունի այսպէս . Դպր. Դ. Գլ. 4 . * Դողովէր առ ինքն մեծ եպիսկոպետն եւսեբիոս ,
 ,, զբաղմուի եպսպոս սէյց ըն առաքելական օրինացն ,
 ,, զի ձեռնագրեացեն զսքն ներսէս լինել եպսպոսեւ ,
 ,, հայոց մեծաց . և եղեն մեծ սքանչելիք . զի մինչդեռ ,
 ,, այն ինչ մտեալ էին յեկեղեցին, էջ աղաւնի սպիտակ ,
 ,, 'ի վր սեղանոյն յանդիման քչնյուռն և թմ ժողովը ,
 ,, դեանն . և իբրև եմուտ եւսեբիոս արքեպիսկոպետն և
 ,, երիցունքն ը նմա, և երիցապետ մի նր՝ որում ա ,
 ,, նուռն բարսղիոս կոչէր, Թեաւ աղաւնին 'ի սեղան ,
 ,, նոյն, և հանգեալ 'ի վր նր . և յամեաց բիւ՛մ ժամն :
 ,, Իսկ իբրև եհաս ժամ, յորժամ կամեցան զներսէս ,
 ,, ձեռնագրել, վերացաւ աղաւնին 'ի սէյն բարսեղէ ,
 ,, և նստաւ 'ի վր գլխոյն ներսեսի || :

Ուր երիցապետ կոչումն բարսղի՝ գեղեցիկ միաբանի ըստոյդ պատմութեց, Թէ յայնժամ նա չէր եպս, բայց գլխաւոր յերիցունս իբրև գործակից եւսեբի եպսի . և աղաւնակերպ երեւումն հոգւոյն սէյ 'ի վր նր՝ 'ի դէպ գայ գրելոցն յեղադիտէ, Թէ նաև 'ի ժամ միրտութե նր, սպ և 'ի ձեռնագրութեն՝ եղեն նոյն սքանչելիք 'ի վր նր . զոր չիթԹեալ յայսմաւուրք հայոց ը առջիկայ բանից բուզանդայ՝ համարի, Թէ միանգամայն ձեռնագրեալ իցեն յեպսոսեւ բարսեղ և ներսէս . այլ յայտ է Թէ բարսեղ յետ մահուն եւսեբի ձեռնագրեցաւ 'ի տեղի նր 'ի ձեռն գրիգորիոսի հօրն գրիգորի նծաբանի :

Վ. Ե. Բ. Վ. Ս Բ Բ Ո Յ Ն

Գրիգորի 'Նիւսացւոյ :

Ն. Յ. յանձար . 10 : 1 . Տար . 9 : Բողան-
քեան . 'ի Բ հար . Տար . էջ . 4 = 10 : Գ խորի .
հոգի . 14 . էջ նոյեմբ . 22 :

Գ ԵՆՆՈՒՆԻՅ ԵՂ ԲԵՅՐ
մեծին բարադի՝ Գրիգոր նիւ-
սացի , կրտսեր քան զբարտեղ ,
և երէց քան զպետրոս , եղև մի
'ի լուսաւոր վիշապ եկեղեցւոյ , սիւն հաւա-
տոյ , և զօրեղ ախոյեան լեզմ հերձուածո
ղաց , առաւելապէս ընդդէմ արիւնոսաց և
մակեդոնեանց և եւնոմեանց . բանիբուն և
գիտնաւոր , գեղեցկախօս և պերճաբան բա-
նիւ և գրով . և աջակից եղբօր իւրում յամի .
մինչև անժաբանին կոչել զբարսեղ մովսէս ,
և զգրիգոր ահարոն . որպէս և առ նա ինքն
գրելով զկնի փոխման եղբօրն՝ ասէ . զքեզ
եթող երանելին այն զկնի իւր փոխան անի ,
զի զնք առաքինութիս 'ի քեզ տեսանելով
իրեւ 'ի գեղեցիկ և 'ի պայծառ հայելոջ
զնա ինքն համարեսցուք լե մեզ լինել :

'Ի մանկուէ սնաւ գրիգոր 'ի ձեռս յը ծնո-
ղաց իւրոց բասիլիոսի և եմեղիայ , և լե հո-

ԻՎ

Aa

գա

գարաւ ձուլի՞նք զհարազատաց իւրոց՝ բարու
 զի անգրանկի յեղբարս , և մակրինայ ան-
 գրանկի ՚ի քորս , զարգացեալ յառաքինութեա
 և յուսմանս : Եւ յարբանս հասեալ՝ եմուտ
 ՚ի կարգ Զփ ը որինաց , առեալ ՚ի կնութիւն
 զպարկեշտ և զառաքինին թէոսէվիա . որոյ
 որպէս անուսնն անպաշտութիւն թարգմանի ,
 նոյնպէս և կէանքն եր աքանչելի . զոր անա-
 բանն անհամեմատ գովութիւն մեծացուցանէ՝
 կոչելով վայելութիւն եկեղեցւոյ , զարդ քօի ,
 և մերումն գարու օգտակար բազմօք :

Յետ այսորիկ ընտրեցաւ գրիգոր վԾ իւրոյ
 սրբութե և իմաստութե ՚ի կարգ երկցուէ-
 և լծակից նի՞նք սարկաւագուհի անարատ
 բռաւել քան զկուսանս և զայրիս օգնական
 եր առն իւրում . և երկոքեանն օրինակ բա-
 րի ումենեցուն : Իսկ իբրեւ փոխեցաւ յառ-
 տեացս երանելին թէոսէվիա , բանագատե-
 ցին զիւր գրիգոր , և ձեռնադրեցին յեպսութի
 նորին քաղաքի , ուր առնէր զքահանայութի .
 քի նէսկեսարիոյ տառջին հայոց , որ և նիւ-
 սա կոչի՝ որիչ ՚ի նէսկեաւորիոյ կապագով-
 կացւոց , իբր եռօրեայ ճնշաւ հեռի ՚ի կե-
 սարիայ քաղաքէ , և ՚ի սեբաստիոյ նոյնն .
 իսկ ՚ի սեբաստիա եղև զկնի ենիս՝ կրտսեր
 եղբայր նի՞նք պետրոս . ոնկ և մեծն բարսեղ ՚ի
 կեսարիա , փոքր մի յաւաջ կամ զկնի քան
 զեպսութին գրիգորի :

Եւ ՚ի հալածել վաղեմի կայսեր զեպսունս
 ուղղափառաց՝ թէպէտև ոչ իշխեաց ձեռն
 արկանել ՚ի բարսեղ , այլ արտառահման ա-

բար

բար զեղբայր նորա զգրիգոր վն համարձակ
յաղթահարելոյ նր զարիանոսս . այլ 'ի վեր
ջին ամի վաղեսի դարձաւ յաքսորանաց , և
առաջիկայ գտաւ փոխման մեծին բարսղի .
զոր և կոչէ գրիգոր՝ հայր մեր և վիպ , ոն
և զքոյր իւր մակրինա՝ վիպուհի : Ետ այ-
սորիկ գնաց 'ի Ժողովն անտիրոքայ , ուր վճռե-
ցաւ , զի Ծքն մեծիտոս և պաւլինոս կալցին
զվիճակս իւրեանց 'ի նմին քաղաքի . և որ
կենդանի մնասցէ յետ վախճանի միւսոյն ,
նա լիցի Էհանուր պատրիարգ վիճակին ան-
տիրոքայ :

'Ի դառնալ իւրում անտի կամեցաւ գնալ 'ի
տես քեռն իւրոյ մակրինայ առանձնացելոյ
իբրեւ միանձնուհի 'ի տան . և 'ի մերձենալ իւ-
րում իբրեւ աւուր միոյ ճանապարհաւ՝ տե-
սանէ յանուրջս , որնպս ինքն պատմէ , ունեւ
'ի ձեռին զնշխարս սքց , յորոց լոյս փայլա-
տակէր իբրեւ 'ի ցոլացմանէ հայելոյ՝ յոր
հարկանիցի արեւ , մինչև խտաղիլ աչաց նր .
և զայս ետես երիցս 'ի նմին գիշերի : Աւ 'ի
զարմացման եղեալ՝ ոչ գիտէր զխորհուրդ
տեսլեանն . մինչև եկեալ իմացաւ և ետես
զսրբուհին մակրինա հիւանդագին . որ փու-
թայր հասանել զկնի եղբօր իւրոյ բարսղի .
ոն և եղև իսկ . զի 'ի նմին ամի փոխման նր՝
մինչև լցեալ էր տարւոյն , գնաց և մակրի-
նա առ անձկալին իւր քս : Ինդ սմին մակրի-
նայի խօսելով՝ հանդերձ խորիմաց ասացունա-
ծովք նորա գրեաց նիւսացին զգիրս , որ յա-
զադս հոգւոյ :

(3) Ետ այսորիկ գնաց Թա վիշտն 'ի սբ Ժողովն
 կոստանդնուպօլսոյ՝ գումարեալ առ մեծն
 Թէոդոսիւ՛ յամի տն 381 . Ըզէմ հագեմար
 տից և եւնոմեանց , տարեալ ը իւր և զգիրս
 իւր՝ զոր գրեալ էր ըզէմ եւնոմիոսի . զոր և
 ընթերցաւ առաջի գրիգորի անժաբանի՝ ինձ
 լուիլու , ասէ հերոնիմոս : Եւ յորժամ հաւ
 տատեաց Թա Ժողովն զանժաբանն 'ի հայրա-
 պետուի Թգրական քաղաքին , խօսեցաւ նիւ-
 սացին ճառ ուրախակցու Թե յատենի անդ .
 ուն ինքն նշանակէ . Թէպէտե անժաբանն յե-
 տոյ հրաժարեցաւ : Եւս 'ի վախճանիլ սթյն
 մեղիտոսի անտիօքայ հայրապետի անդ 'ի
 կոստանդնուպօլիս , խօսեցաւ արձանական
 ճառ պանծալի 'ի վիճ նիւսացին , և այլ
 ևս բազում իրօք սքանչելի ցուցաւ 'ի մէջ
 հարց Ժողովոյն : Եւրար յետ երից ամաց և
 զարձանականն փղակիղայ Թագուհւոյ՝ տիկ-
 նոջն Թէոդոսի , և մօր արկադեայ և անորիո-
 սի . զի էր հռետոր կատարեալ . մինչև ազ-
 դել նմա անժաբանին ընտանի սիրով մի շատ
 պարապիլ 'ի գիրս արտաքին հռետորաց :
 Եւ զի մեծ էր անուն գրիգորի նիւսացւոյ՝
 իբր հաւասար բարսղի և անժաբանի , նսեմա-
 նալ արդեօք երեւեր առնովաւ և եպսապետն
 կեսարու եղադիոս յաջորդն բարսղի . մինչ
 զի ուն զեւսեբիոս եպսապետն շարժեցին եր-
 բեմն բանսարկուք ըզէմ բարսղի , նոյնպէս
 և զեղադիոս ընդզէմ նիւսացւոյն . և իբրեւ
 զայրացաւ քսուի չարալեզու արանց , հարկ
 համարեցաւ նիւսացին երթալ խոնարհուիլ
 յոտո

յոտս նի՛ր , և բժշկե՛լ զմիտս նի՛ր . ոնի՛ յերկար
պատմէ 'ի Թուղթն առ փլաբխանոս : Վերդ
Թէպէտե՛ւ առ ժամն ոչինչ օգտեաց , այլ զկնի
եղադրիտս ինքնին 'ի վի՛ր հասեալ՝ Թէ օտա-
րաց տերմանացանուծին է պատճառ նմ' չա-
րեաց , յետս եկաց 'ի սնոտի կասկածանաց
իւրոց , և ճանաչէր զգրիգոր ոչինչ ըհատ 'ի
վի՛րպէն իւրմէ բարսղէ և յիծաբանէ . ոնի՛ և
իբրե՛ հաւատար նի՛ պատուով յիշէ 'ի վարս
սի՛ն բարսղի :

Ըրջեցաւ սի՛ն գրիգոր նիւսացի և 'ի կող-
մանս հայոց՝ ը տարածուծէ մասին վիճակի
իւրոյ և յայլ բազում տեղիս , յիմի զօգուան
եկեղեցեաց տնտեսելով . Թող զի ուր ուրեք
դժուարին ինչ հանդիպէր , զնա յորդորէին
եմքունք հնարս գտանել բարեկարգութե՛ .
և նա նով 'ի գլուխ տանէր զնմ' : Վնաց և
յե՛նմ , և շրջեցաւ 'ի տնօրինական տեղիս
նովին հոգւով՝ որով արժան է տեսանել
զայնպիսի նք ուխտատեղիս . մինչև ասել նմ',
Թէ 'ի սիրտ նծասէր ուխտաւորին մնան միշտ
բեթղէհէմ , լեառն ձիթենեաց , գողգոթա ,
և յարութի :

Եւ այսպէս ոնի՛ զարեգակն փայլեալ 'ի մէջ
եկեղեցւոյ երանելին գրիգոր զկնի եղբօր
իւրոյ բարսղի՝ զբազումս լուսաւորեաց . և
հասեալ 'ի վայելուչ ծերութի՝ հանգեալ
խաղաղութ յանմահական կեանսն՝ յամի նոն
իբր 396 . 'ի հասակի իբրու եօթմասսուն ա-
մաց , Թողեալ զբազմապատիկ ճառս և մա-
տեանս եկեղեցականս և իմաստասիրականս .

յորոց զսչ սակաւս՝ արար 'ի խնդրոյ եղբօր
իւրոյ պետրոսի ենչսին սեբաստիոյ . իսկ ըզչ
մեկնուի երգոց երգոյն սողսմանի արար վն
խափանելոյ զպալատական գուսանս և վար
ճակս 'ի նունագելոյ զայն որնս երգ. Յական ,
յայտ արարեալ՝ թէ այն է հոգեղէն նունագ
հոգւոյն սքի՝ խորհրդով լի , 'ի նշանակ երկ
նաւոր սիրոյ անախտ փեսային և անարատ
հարսին . ոնչ յիշէ և սքն գրիգոր նաբեկացի
'ի մեկնութե իւրում :

Վ Ե Ր Վ Ս Ր Բ Ո Յ Ն

Սեղստրոսի հռովմայ հայրապետի :

Հ . թ . յաւելար . 2 : Ս . դեկր . 3 Է : Վարժ
սեղեւոր . 'ի Է հար . սեւենոր : Սորեն : Սորար .
հ : Սնաստա գրապետ : Սեպաիր . առ ստարիո
սի : Սարսիտ . և այլ : 'ի հին և 'ի նոր հարենա
գրաց : (1)

ՈՒՍԸՆՈՐԻՉՆ ԵՐԵՒ
մտեայց , և ժամանակակից նը
լուսաւորչին մերոյ՝ սքն Սեղ
ստրոս հռովմայ հայրապետ ,
հովիւ քաջ և բաղմարդիւն՝ երկիցս տոնա
խմբի 'ի մեզ . այլ սեպհական տեղին է այս
մի .

Թիջոց շաբաթու պահոց յայտնուէ . ին որում վախճանն ինչ համարի լինել 'ի վերջ տարւոյն , և կատարի տօնն ինչ հռովմայեցւոց 'ի դեկտեմբերի 31 . որ և 'ի յայտմաւորս յունաց և հայոց դնի 'ի սկիզբն տարւոյն 'ի յունվարի 2 . միով աւուրբ զկնի տօնի մեծին բարսդի . իսկ տօնացոյցն մեր վայելչապէս կարգեալ է 'ի միում աւուր ի բարսեղեանս . Թող զերկբորդումն տօնին անպատճառ քանի մի աւուրբ զկնի 'ի միջոցս ապայից՝ հանդերձ յիշատակաւ դարձին կոստանդնուսի . զոր ուրոյն տօնեմք ի հեղինեայ զկնի պենտեկոստէի :

Իւրդ կամեցել աստանօր բուռն հարկանել զվարուց սննն սեղբեստրոսի տիեզերաքարոզ Թա հայրապետի՝ առաջի տունեմք զայն ըստ հին և միաբան աւանդութե հռովմայեցւոց , յունաց և հայոց , ոչինչ հայեցեալ 'ի զանազանեալ կարծիս յետնոց՝ որք յայլ հնութեց ձերնարկեն այլազգագոյնս ճառել . զի զայս տունեմք հետազօտել 'ի կարգի ծանօթութեց : Եւ ունի հին և հասարակ աւանդութիւնն այսպէս :

Սեղբեստրոս՝ ինչ յունաց սիլվէսդուս , որ 'ի բարբառ լատինացւոց սիլվէսդէս ասի , և Թարգմանի անտառային , նոյն և եւսեբիոս մազանոճանեալ յունարէն՝ այն իսկ է բաւարեալատ , էր ազգաւ իտալացի , և ծննդեամբ հռովմայեցի , որդի հռովմիոսի և յուստայ բարետոհմիկ և հաւատացեալ ծնողաց : Եւ 'ի մնալ նր որք 'ի հօրէն՝ այրիացեալ մայրն

անոյց զսեղբեւորս 'ի բարի վարս և 'ի քրիս-
տոնէական ուսմունս ը դաստիարակութեա-
ն առաքինի երեցուն կիւրինսսի՝ կ'ս' կարինսսի ,
որ յետոյն ահատակեցաւ վ'ս' 'ի քս հաւատոյ .
() արգացեալ սեղբեւորսսի՝ կարգեցաւ 'ի
պաշտօն եկեղեցւոյ անարատ վարութ . եղև
և յոյժ ազքատասէր և հիւրասէր , ընդունե-
լով զօտարս և զպանդուխտս՝ որք գային
յուխտ գերեզմանի սքց առաքելոցն պետրո-
սի և պօղոսի . ը որս հիւրընկալաւ և զտի-
մոթէոս ոմն անտիոքացի (կարծեցեալ յո-
մանց՝ անտիոքայ հայրապետ) , այր լի հա-
ւատով և աներկիւզ 'ի քարոզութի աւետա-
րանին , որ եկեալ էր յուխտ առաքելոց և 'ի
պատուէլ զնշխարս վկայից . և 'ի նահատա-
կել զնա տարկոճինսսի պերպեննայ եպար-
քոսին հռովմայ՝ վ'ս' դարձուցանելոյ զքա-
ղուսմ 'ի կռապաշտից , գողացաւ 'ի գիշերի
զպատուական մարմին նք սեղբեւորս . և
տարեալ 'ի տուն իւր՝ ազգ արար մարկեղի-
նոսի հայրապետի քաղաքին . և նորա հրա-
մանաւ ետ ամփոփել 'ի պարտիզի թէոդո-
րայ բարեպաշտ տիկնոջ՝ մերձ 'ի հանդատա-
րան օթյն պօղոսի 'ի ճանապարհին ոստեայ :
Եւ 'ի խնդիր առնել եպարքոսին՝ թէ առ-
հիւսնապաշտ տիմոթէոս , ըմբռնեցաւ սեղ-
բեւորս , և ածաւ յատեան . առէ ցնա տար-
կոճինս . զիարդ իշխես դու առաքելական լի
նել քրիստոնէից օտարաց . արդ գիտեմ ես՝
զի բ'ս' ինչք կան առ քեզ . և եթէ ոչ տա-
ցես զինչս պղծոյն տիմոթէի , ըստ նմին օրի-
նա

Նոսի կորիցես : Սննի ետ սեղբեստրոս . փոխանակ զի պիղծ ոմնոճանեցեր զԿա վկայն քոի , և կարծեցեր զի ագահեւ յինչ նորա լըքումք արծաթսիրութե , կատարեսցի 'ի քեզ բան աւետարանին . անմիտ , յայսմ գիշերի զոգիդ 'ի քէն 'ի բաց պահանջեսցեն : Արամտեալ դատաւորին՝ հրաման ետ 'ի ժառանգ արկանել զնա 'ի բանտ , և զօտո նորա պնդել 'ի կռճեզս . զի առ վաղի՛ն դատեսցի զնա հրապարակաւ : Եւ ահա 'ի ժամ ընթերաց օսկր մի 'ի փշոց ձկանն կռոճեալ 'ի փոզս բռնաւորին՝ հեղձամահ արար զնա . և սեղբեստրոս ազատեցաւ 'ի բանտէն :

Եւ շնորհ տաճաւ յայ սեղբեստրոսի՝ փրկական բանիճ ածել զբազումս յանհաւատից 'ի Կա հաւատոս . վայ մարկեղինոս հայրապետն , կամ յաջորդ նորա մարկեղոս՝ ձեռնադրեաց զսեղբեստրոս 'ի քէնայուի . որ և յամի սքանչելի երևեալ՝ բազում իրօք նպաստ մատուցանէր եկեղեցւոյ , և էր ակնածելի յաչս մեծի և փոքու , հրէից և հեթանոսաց . և յաղթահարէր զդոնատեան հերձոճածօղս . որոց զչարեալ լընա՝ հնարէին աղարտել զանուն նր , ոնկ և զքահանայապետին , բամբասելով զնա իբրեւ մատնիչս հաւատոյ , ոնկ թէ տաճեալ իցէ նց 'ի ձեռս հեթանոսաց զգիրս օթս . այլ չարախօսութիք նց 'ի գերեւ ելին՝ որպէս շամանդաղք հալածեալք յերեսաց արեաւ :

Եւ յետ բազում հանգիսից առաքինութե՝ զկնի սակաւամեայ աթոռակալութե մարկե-

կեղծոյի և եւսերիոսի և մեղտիադէօի կամ՝
մեղքիագէս պապին՝ ընտրեցաւ սքն սեղբեւ
տրոս եւսերիոս յաթոռ Եր առաքելոյն պեա-
րոսի յամի նմն 314. և այնուհետե ևս քան
զեւս փայլեաց լուսաւոր վիշապութիւն , և լու-
սաւորեաց զբազումս բանիւ և գրով՝ հան-
դերձ նշանօք և զօրութիւն , զոր առնէր նոր 'ի
ձեռն նր . որ և հրաման առեալ 'ի տեօլեան
'ի սքն պետրոսէ առաքելոյ՝ անհետ արար
'ի հռովմայ զմահահատ վիշապ մի ահագին ,
որում զօհէին բազումք . և սովին յաւելաւ
ժողովուրդ բազում 'ի նոր :

() այնու ժամանակաւ զօրացեալ էր մեծն
կոստանդիանոս ինքնակալ հռովմայեցոց ,
և տեսլեամբ հրաշալի նշանի խաչին յօդօ՝
ծանուցեալ զքի , և զփորձ առեալ զօրութիւն
Եր խաչին քօի . զի այնու նշանաւ յաղթեաց
բռնակալաց , և հաստատեցաւ 'ի թիւրութիւն
իւրում . ունի պատմեցաք 'ի վարս նր . այլ թիւ
գրելոյ մեր անգանձօր բանիւ խորենացւոյն ,
որում ձայնակցին և հռովմայեցոցն աւան-
դութիւնք , գրգռեալ նորահաւատ արքային
'ի հեթանոս կնոջէ իւրմէ՝ յարոյց ունի զնա-
խորդս իւր՝ հալածանս 'ի վր քրիստոնէից .
մինչև փախստեայանկանիլ և սքն հայրապե-
տին սեղբեւտրոսի 'ի լեառն՝ որ կոչիւր օւե-
րապտիոն կիսորակտէ , որ այժմ յանուն նր
վերաձայնի լեառն սքն սեղբեւտրօսի . ուր
և կայ մատուռն նորա 'ի փապարս տուսկու-
ղեայ :

Եւ նոր եհար զթագաւորն ելեփանդակոն
բա

քորոտուածք . որում ոչինչ օգտեցին բախշկ
և կախարդք հռովմայեցւոց . մինչև առաքել
կոստանդիանոսի պատգամաւորս առ վաղէ
մի բարեկամն իւր տրդատ արքայ հայոց մե-
ծաց՝ առաքել նմա մոգս յՅէն պարսից : Եւ
պա խրատ ետուն քուրմք ըստ հրապուրա-
նաց դիւնաց՝ ի կիր արկանել զայն գծոխային
գեղ , զոր յիշէ պլինիոս ՚ի խօսելն զելեփան-
դական ախտէ (Գիրք . ԻՊ . ԳԼ . 1 .) բռնիւքս
այսոքիւք . * Եւ գիպտոսի տեղհական էր այս
ախտ չար . և յորժամ ՚ի վր թէրաց հասա-
նէր , աղէտք սգալից պատէր զժողովրդեամբ .
վս զի ՚ի բաղանիս մարդկային արեամբ բա-
րեխառնելին աւազանք՝ առ ՚ի դեղ դարմա-
նոյ այնր ախտի ॥ : Եւ իբրև իւ այնմ օրինա-
կի առնել հրաման ելանէր առ կոստանդիա-
նոսիւ , ժողովեցին ստեղծիաց մանկտի բա-
ղում՝ յափշտակելով ՚ի գրկաց մարցն , զե-
նու զմտ յաւազան բաղանեաց : Եւ յԼԼԼԼԵՆ
խնքնակալին զձայն կօծոյ և աշխարանաց՝ ա-
ռէ . լաւ է ինձ մեռանիլ՝ քան արեամբ անմե-
ղաց բժշկիլ , և ՚ի սուգ նստուցանել զծնողս
նոցա . և ետ արձակել զիւրաքանչիւր յիւր
տեղի :

Ի գիշերին յայնմիկ երևեցան թէրին տը ա-
ռաքելն պետրոս և պօղոս , և ասեն . քա նձ
մեր՝ որ զօրացոյց զքեզ խաչիւ իւրով իդէմ
թշնամեաց , նա առաքեաց զմեզ ցուցանել
զողորմութի իւր առ քեզ վս գթալոյ քո ՚ի
մատաղ մանկունս . արդ առաքեալ կոչեալ
քտեսուչն հռովմայ զսեղբեատրոս . և նա ե-
կեալ

կեալ խաւեացի ընդ քեզ բանս փրկութեան , և բռնկեացի զքեզ յախտից հոգւոյ և մարմնոյ : Եւ զարթուցեալ որքայի՝ ետ գտանել 'ի ձեռն խնդրակաց զսեղընտարս , և բերել առ ինքն . և իբրեւ եկն , պատմեաց նմ զտեսիլն . և հարցանէր երգմամբ , եթէ պետրոս և պողոս աստուածք իցեն : Ի՞նչ հայրապետն . ո՞չ անք , այլ՝ մարգիկ որբէլք ճշմարտութիւն , ծառայք անբարձրելոյն , որք պատմեցին զանգիտութիւն և զարգարութիւն . քարոզք և առաքեալք և լուսաւորիչք ձի . որոց տարածեալ զաւետարանն փրկութեան չեմ տեսէ զերս՝ 'ի քաղաքի աստ յայտնիկ զկայեցին և մեռան զՍ անուանն այ հոր ամենապաշտ , և որդւոյ նր միածնի , և հոգւոյն սրբոյ՝ որ 'ի նոցանց յեւթի :

Եւ 'ի խնդրել թղթին տեսանել զնմանութիւնս պատկերաց պետրոսի և պողոսի՝ եհան նրն սեղընտարս 'ի ծոցոյ իւրմէ պատկերս փոքունս զսրբ առաքելոցն . զոր տակաւ ետես որքայ , և ուրախ եղև յոյժ . տես . արդարեւ սոցա նմանութիւն երեւցան ինձ 'ի տեսլեան , և 'ի ձեռաց քոց հրամայեցին լուսնել ինձ զառողջութիւն հոգւոյ և մարմնոյ . ահա ւասիկ կամ առաջի քո հայր :

Յայնժամ տես նա հայրապետն . արդ տուր հրաման , զի փակեցին մեհեանք , և զսէր կռաց և պաշտամունք գիւնաց խափանեցին . և քարոզեսցի քն ան յամ թղթութեան քում . և 'ի զի այս անկ աղօթք և պահք պնդուեցին որպէս նինուէացւոցն . և ապա սրբեալ
ցիւ

ցիս սրբութիւն աւագանին՝ հանդերձ բազմու-
թիւ : Եւ արար թիւն զիմ հաւատով և յո-
ժարութիւն . ապա 'ի միաշաբաթոյ աւուրն գայ
'ի մկրտութիւն . և ելեալ 'ի ջրոյն անարատ
մարմնով և հոգւով՝ օծանէր ՝ Եւ ի զոյն , և
սպիտակագգեստ լինէր . և զամենեցուն լե-
զուս շարժէր յօրհնութիւն ինն . ընդ նմին
մկրտեցան 'ի սէյն սեղեւստրոսէ և 'ի պաշ-
տօնէից նիւ և այլ բազմութիւնք 'ի մեծամե-
ծաց և 'ի փոքունց՝ 'ի քաղաքէ անտի հոով-
մայեցւոց :

Եւ սոսորիկ մատոյց ՝ Եւ հայրապետն զա-
նարիւն պատարագն , և հաղորդեցոյց զԹա-
գաւորն և զիմ լուսաւորելուն սարսափելի և
փրկական խորհրդոյն , և օրհնեաց զամենե-
սին . և եղև ուրախութիւն մեծ : Եւ յնուհե-
տև եռային սիրտք հաւատացիւոց հաւանե-
ցուցանել զկոստանդիանոս , զի որք մնան 'ի
հեթանոսութե , ելցեն 'ի հոովմայ , և անկ-
ցին լէ պէսպէս տուգանօք : Իսկ սէյն սեղ-
եստրոս ազդ առնէր արքայի , մի զօք խոշ-
տանգանօք ածել 'ի քրիստոնէութիւն , այլ
հոգևոր վիշպութիւն և սիրովն քօի . զի մի 'ի
հարկէ կամ առ ահի եկեսցեն 'ի հաւատս ,
այլ՝ 'ի կամաց . և այնպէս մեծանայր անուն
ինն 'ի հոովմ և յիմ սահմանս նիւ . և օր քան
զօր բազմանային հաւատացեալք և զարդա-
րէին եկեղեցիք . շինեցան և բիւրջնորանոր
տաճարք և վկայարանք :

Վերէ ոսկերերան ('ի ճառն Բ. ընդդէմ հրէից) ,
թէ կոստանդիանոս նուաճեաց զապստամ-
բու-

գաբարձութիւնն զանհարազատաց իւրոց՝ բարա-
ղի անդրանկի յեղգարս, և մակրինայ ան-
դրանկի՝ ի քորս, զարգացեալ յառաքինութիւն
և յուսմունս: Եւ յարբունս հասեալ՝ եմուտ
՛ի կարգ. Զի ըն օրինաց, առեալ ՛ի կնութիւն
զպարկեշտ և զառաքինին թէոսեվիա. որոյ
որպէս անունն անպաշտութիւն թարգմանի,
նոյնպէս և կեանքն էր սքանչելի. զոր անպա-
բանն անհամեմատ գովութիւն մեծացուցանէ՝
կոչելով վայելչութիւն եկեղեցւոյ, զարդ քօրի,
և մերումս դարու օգտակար բազմօք:

Յետ այսորիկ ընտրեցաւ գրիգոր Վախագոյ
երբութե և իմաստութե ՛ի կարգ երիցուե-
և լծակից նի՞ ոնկ սարկաւագութիւն անարատ
առաւել քան զկուսանս և զայրիս օգնական
էր առն իւրում. և երկոքեանն օրինակ բա-
րի ամենեցուն: Իսկ իբրեւ փոխեցաւ յա-
տեացս երանելին թէոսեվիա, բռնագատե-
ցին զնոր գրիգոր, և ձեռնադրեցին յեկնսութիւն
նորին քաղաքի, ուր առնէր զքահանայութիւն.
Եւ նեոկեսարիոյ առաջին հայոց, որ և նիւ-
սա կոչի՝ որիչ ՛ի նեոկեսարիոյ կապագով-
կացւոց, իբրեւ Եռօրեայ Ճնշաւ հեռի ՛ի կե-
սարիայ քաղաքէ, և ՛ի սեբաստիոյ նոյննա.
Իսկ ՛ի սեբաստիա եղև զկնի եմիս՝ կրտսեք
եղբայր նի՞ պետրոս. ոնկ և մեծն բարսեղ ՛ի
կեսարիա, փոքր մի յառաջ կամ զկնի քան
զեկնսութիւն գրիգորի:

Եւ ՛ի հալածել վաղեսի կայսեր զեկնսունս
դադլափառաց՝ թէպէտև ոչ իշխեաց ձեռն
արկանել ՛ի բարսեղ, այլ արտասահման ա-

րար

քար զեղբայր նորա զգրիգոր վն համարձակ
յաղթահարելոյ նք զարիանոսս . այլ 'ի վեր-
ջին ամի վաղեսի գարձաւ յաքսորանաց , և
առաջիկայ գտաւ փոխման մեծին բարսղի .
զոր և կոչէ գրիգոր՝ հայր մեր և վիպ , ուն
և զքոյր իւր մակրինա՝ վիպուհի : Ետ այ-
սորիկ գնաց 'ի Ժողովն անտիոքայ , ուր վճռե-
ցաւ , զի Ծբն մեղիտոս և պաւլինոս կալցին
զվիճակս իւրեանց 'ի նմին քաղաքի . և որ
կենդանի մնասցէ յետ վախճանի միւսոյն ,
նա լիցի ճհանուր պատրիարգ վիճակին ան-
տիոքայ :

Վ գառնալ իւրում անտի կամեցաւ գնալ 'ի
տես քեռն իւրոյ մակրինայ առանձնացելոյ
իբրեւ միանձնուհի 'ի տուն . և 'ի մերձենալ իւ-
րում իբրեւ աւուր միոյ ճանապարհաւ՝ տե-
սանէ յանուրջս , որնքս ինքն պատմէ , ունեւ
'ի ձեռին զնշխարս սքց , յորոց լոյս փայլա-
տակէր իբրեւ 'ի ցոլացմանէ հայելոյ՝ յոր
հարկանիցի արեւ , մինչև խտտողիլ աչաց նք .
և զայս ետես երիցս 'ի նմին գիշերի : Եւ 'ի
զարմացման եղեալ՝ ոչ գիտէր զխորհուրդ
տեսլեանն . մինչև եկեալ իմացաւ և ետես
զսրբուհին մակրինա հիւանդագին . որ փու-
թայր հասանել զկնի եղբօր իւրոյ բարսղի .
ուն և եղև իսկ . զի 'ի նմին ամի փոխման նք՝
մինչև լցեալ էր տարւոյն , գնաց և մակրի-
նա առ անձկալին իւր քն : Ինդ սմին մակրի-
նայի խօսելով՝ հանդերձ խորիմաց ասացունա-
ծովք նորա գրեաց նիւսացին զգիրս , որ յա-
զագս հոգւոյ :

Յետ այսորիկ գնաց Թա վիշապն 'ի Եբ ժողովն
 կոստանդնուպօլսոյ՝ գումարեալ առ մեծն
 Թէոդոսիւն յամի տն 381 . Ըդէմ՝ հագեմար
 տից և եւնոմեանց , տարեալ ը իւր և զգիրս
 իւր՝ զոր գրեալ էր ըդէմ եւնոմիոսի . զոր և
 ընթերցաւ առաջի գրիգորի անձաբանի՝ ինձ
 լուիլու , ասէ հերոնիմոս : Եւ յորժամ հաւ
 տատեաց Թա ժողովն զանձաբանն 'ի հայրա-
 պետուն 'ի Թգրական քաղաքին , խօսեցաւ նիւ-
 սացին ճառ ուրախակցութե յատենի անդ .
 ոպ ինքն նշանակէ . Թէպէտև անձաբանն յե-
 տոյ հրաժարեցաւ : Եւ պա 'ի վախճանիլ սէյն
 մելիտոսի անտիօքայ հայրապետի անդ 'ի
 կոստանդնուպօլիս , խօսեցաւ արձանական
 ճառ պանծալի 'ի վր 'նք նիւսացին , և այլ
 ևս բազում իրօք սքանչելի ցուցաւ 'ի մեջ
 հարց ժողովոյն : Եւ յոր յետ երից ամաց և
 զարձանականն փղակիղայ Թագուհւոյ՝ տիկ-
 նոջն Թէոդոսի , և մօր արկադեայ և մորիոս
 սի . զի էր հռետոր կատարեալ . մինչև ազ-
 դել նմա անձաբանին ընտանի սիրով մի շատ
 պարապիլ 'ի գիրս արտաքին հռետորաց :
 Եւ զի մեծ էր անուն գրիգորի նիւսացւոյ՝
 իբր հաւատար բարսղի և անձաբանի , նսեմաւ
 նալ արդեօք երևէր առ նովաւ և եպսապետն
 կեսարու եղադիոս յաջորդն բարսղի . մինչ
 զի ոպ զեւսեբիոս եպսապետն շարժեցին եր-
 բեմն բանասարկութ ըդէմ բարսղի , նոյնպէս
 և զեղադիոս ընդդէմ նիւսացւոյն . և իբրև
 զայրացաւ քսուի չարալեզու արանց , հարկ
 համարեցաւ նիւսացին երթալ խոնարհուիլ
 յոտո

յոտա նիւր , և բժշկել զմիտս նիւր . ունի յերկար պատմէ 'ի Թուղթն տու փլաբիանոս : Վեր գծեալեալ առ ժամն ոչինչ օգտեաց , այլ զկնի եղադիտս ինքնին 'ի վիճակէ հասեալ ' Թէ օտարաց տերմանացանուծին է պատճառ նմա չարեաց , յետո եկաց 'ի սնոտի կասկածանաց իւրոց , և ճանաչէր զգրիգոր ոչինչ ըհատ 'ի վիճակէն իւրմէ բարսղէ և յնծաբանէ . ունի և իբրեւ հաւատար նիւր պատուով յիշէ 'ի վարս սթյն բարսղի :

Ըրջեցաւ սթն գրիգոր նիւսացի և 'ի կողմանս հայոց' ը տարածուծէ մասին վիճակի իւրոյ և յայլ բազում տեղիս , յնմի զօգուտն եկեղեցեաց տնտեսելով . Թող զի ուր ուրեք զժողովարին ինչ հանդիպէր , զնա յորդորէին եմսունք հնարս գտանել բարեկարգութե . և նա նմի 'ի գլուխ տանէր զնմա : Վնաց և յեհմ , և չըջեցաւ 'ի տնօրինական տեղիս նովին հոգւով՝ որով արժան է տեսանել զայնպիսի սք ուխտատեղիս . մինչև ասելնմ , Թէ 'ի սիրտ նծասէր ուխտաւորին մնան միշտ բեթղէհէմ , լեառն ձիթենեաց , գողգոթա , և յարուծի :

Եւ այսպէս ունի զարեգակն փայլեալ 'ի մէջ եկեղեցւոյ երանելին գրիգոր զկնի եղբոր իւրոյ բարսղի՝ զբազումս լուսաւորեաց . և հասեալ 'ի վայելուչ ծերութի՝ հանգեալ խաղաղութե յանմահական կեանսն՝ յամի նոն իբր 396 . 'ի հասակի իբրու եօթանասուն աւմաց , Թողեալ զբազմապատիկ ճառս և մատեանս եկեղեցականս և իմաստասիրականս .

յորոց զոչ սակաւն արար 'ի խնդրոյ եղբօր
 իւրոյ պետրոսի ենչսին սեբաստիոյ . իսկ ըզ
 մեկնուի երգոց երգոյն սողմանի արար վր
 խափանելոյ զպալատական գուսանս և վար
 ձակս 'ի նոճագելոյ զայն որնչս երգ. Յական ,
 յայտ արարեալ՝ թէ այն է հոգեղէն նոճագ
 հոգւոյն սթլ՝ խորհրդով լի , 'ի նշանակ երկ
 նաւոր սիրոյ անախտ փեսային և անարատ
 հարսին . ող յիշէ և թէն գրիգոր նարեկացի
 'ի մեկնութեն իւրում :

Վ. Լ. Բ. Վ. Ս. Բ. Բ. Ո. Յ. Ն.

Սեղբեսարոսի հռովմայ հայրապետի :

Հ . Յ . յոանվար . 2 : Լ . դեկտ . 3 Է : Վարժ
 սեղբեսար . 'ի Է հաս . սեաննոր : Խորեն : Սոբրատ .
 Է : Լ'նաստաս գրապետ : Ս'եպաֆր . առ սուրիո
 սի : Բարսեղիտ . և այլք 'ի հին և 'ի նոր հարեմա
 գրաց : (1)

ՈՒՍԸՆՈՒՄԸՆ, Լ. Բ. Ե. Լ.
 մտեայց , և ժամանակակից նը
 լուսաւորչին մերոյ՝ սթն Սեղ
 բեսարոս հռովմայ հայրապետ ,
 հովիւն քաջ և բաղմարդիւն՝ երկիցս տօնա
 խմբի 'ի մեզ . այլ սեպհական տեղին է այս
 մի .

Քիջոց շաբաթու պահոց յայտնուէ . ի որում վախճան նր համարի լինել 'ի վերջ տարւոյն , և կատարի տօննր ի հռովմայեցւոց 'ի դեկտեմբերի 31 . որ և 'ի յայսմաւուրս յունաց և հայոց դնի 'ի սկիզբն տարւոյն 'ի յունվարի 2 . միով աւուրբ զկնի տօնի մեծին բարսղի . իսկ տօնացոյցն մեր վայելապէս կարգեալ է 'ի միում աւուր ի բարսեղեանս . թող զերկբորդումն տօնին անպատճառ քանի մի աւուրբ զկնի 'ի միջոցս ապայից՝ հանդերձ յիշատակաւ դարձին կոստանդիւսնոսի . զոր ուրոյն տօնեմք ի հեղինեայ զկնի պենտեկոստէի :

Ըրդ կամեցել աստանօր բուռն հարկանել զվարուց սէյն սեղբեստրոսի տիեզերաքարոզ Ծբ հայրապետի՝ առաջի սունեմք զայն ըստ հին և միաբան աւանդութե հռովմայեցւոց , յունաց և հայոց , ոչինչ հայեցեալ 'ի զանազանեալ կարծիս յետնոց՝ որք յայլ հնութեց ձեռնարկեն այլազգազոյնս ճառել . զի զայս ունիմք հետազօտել 'ի կարգի ծանօթութեց : Եւ ունի հին և հասարակ աւանդութիւնն այսպէս :

Սեղբեստրոս՝ ի յունաց սիլվէսդուս , որ 'ի բարբառ լատինացւոց սիլվէսդէու ասի , և թարգմանի անտառային , նոյն և եւսեբիոս մականոճանեալ յունարէն՝ այն իսկ է բարեպաշտ , էր ազգաւ իտալացի , և ծննդեամբ հռովմայեցի , որդի հռովմինոսի և յուստայ բարետոհմիկ և հաւատացեալ ծնողաց : Եւ 'ի մնալ նր որք 'ի հօրէն՝ այրիացեալ մայրն

Քիջոց շաբաթու պահոց յայտնուէ . ի որում վախճանն զհամարի լինել 'ի վերջ տարւոյն , և կատարի տօնն ի հոռվմայեցւոց 'ի դեկտեմբերի 31 . որ և 'ի յայսմաւուրս յունաց և հայոց դնի 'ի սկիզբն տարւոյն 'ի յունվարի 2 . միով աւուրբ զկնի տօնի մեծին բարսղի . իսկ տօնացոյցն մեր վայելապէս կարգեալ է 'ի միում աւուր ի բարսեղեանս . թող զերկրորդունմն տօնին անպատճառ քանի մի աւուրբ զկնի 'ի միջոցս ապայից՝ հանդերձ յիշատակաւ դարձին կոստանդիանոսի . զոր ուրոյն տօնեմք ի հեղինեայ զկնի պենտեկոստէի :

Ըրդ կամեցել աստանօր բուռն հարկանել զվարուց սննն սեղեւստրոսի տիեզերաքարոզ քա հայրապետի՝ առաջի սունեմք զայն ըստ հին և միաբան աւանդութե հոռվմայեցւոց , յունաց և հայոց , ոչինչ հայեցեալ 'ի զանազանեալ կարծիս յետնոց՝ որք յայլ հնութեց ձեռնարկեն այլազգադոյնս ճառել . զի զայս տնիմք հետազօտել 'ի կարգի ծանօթուէց : Եւ ունի հին և հասարակ աւանդութիւնն այսպէս :

Սեղեւստրոս՝ ի յունաց սիլվէսդուս , որ 'ի բարբառ լատինացւոց սիլվէսդէու ասի , և թարգմանի անտառային , նոյն և եւսեբիոս մականունեալ յունարէն՝ այն իսկ է բարեպաշտ , էր ազգաւ իտալացի , և ծննդեամբ հռոմայեցի , որդի հռուփինոսի և յուստայ բարետոհմիկ և հաւատացեալ ծնողաց : Եւ 'ի մնալ նր որք 'ի հօրէն՝ այրիացեալ մայրն

անոյց զսեղըեստրոս 'ի բարի վարս և 'ի քրիս-
տոնէական ուսմունս ը դատախարակութե ա-
ռաքինի երիցուն կիւրինոսի կմ կարինոսի ,
որ յետոյնա հատակեցաւ վմ 'ի քս հաւատոց .
() արգացեալ սեղըեստրոսի՝ կարգեցաւ 'ի
պաշտօն եկեղեցւոյ անարատ վարութ . եզե-
ւ յոյժ աղքատասէր և հիւրասէր , ընդունե-
լով զօտարս և զպանդուխտս՝ որք գային
յուխտ գերեզմանի աքց առաքելոցն պետրո-
սի և պօղոսի . ը որս հիւրընկալաւ և զտի-
մոթէոս ոմն անտիոքացի (կարծեցեալ յո-
մանց՝ անտիոքայ հայրապետ) , այր լի հա-
ւատով և աներկիւղ 'ի քարոզութի աւետա-
րանին , որ եկեալ էր յուխտ առաքելոց և 'ի
պատճնէլ զնշխարս վկայից . և 'ի նահատա-
կել զնա տարկոճինոսի պերպեննայ եպար-
քոսին հռովմայ՝ վմ դարձուցանելոյ զքա-
ղուամս 'ի կռապաշտից , գողացաւ 'ի գիշերի
զպատճական մարմին նր սեղըեստրոս . և
տարեալ 'ի տուն իւր՝ ազգ արար մարկեղի-
նոսի հայրապետի քաղաքին . և նորա հրա-
մանաւ ետ ամփոփել 'ի պարտիզի թէոդո-
րայ բարեպաշտ տիկնոջ՝ մերձ 'ի հանգստա-
րան օթոն պօղոսի 'ի ճանապարհին ոստեայ .
իւր 'ի խնդիր առնել եպարքոսին՝ թէ առ-
հմագամսէր տիմոթէոս , ըմբռնեցաւ սեղ-
ըեստրոս , և ածաւ յատեան . ասէ ցնա տար-
կոճինոս . զիարդ իշխես դու ասպնջական լի
նեւ քրիստոնէից օտարաց . արդ գիտեմ ես՝
զի բիմ ինչք կան առ քեզ . և եթէ ոչ տա-
ցես զինչս պղծոյն տիմոթէի , ըստ նմին օրի-
նա

Ետեքի կորիցես : Սինի ետ սեղբեսորոս . փո-
խանակ . զի պիղծ անուններ զսբ վկայն
քսի , և կարծեցեր զիս ագահել յինչս նորա
լը քումդ արծաթսիրութե , կատարեսցի 'ի
քեզ բան աւետարանին . անմիտ , յայսմ գի-
շերի զողիդ 'ի քէն 'ի բաց պահանջեսցեն :
Արամտեալ դատաւորին՝ հրաման ետ 'ի ժա-
մուն արկսնել զնա 'ի բանտ , և զոտս նորա
պնդել 'ի կռձեզս . զի առ վաղիւն գատեսցի
զնա հրապարակաւ : Եւ ահա 'ի ժամ ընթ-
րեաց ոսկր մի 'ի փշոց ձկանն կռռնեալ 'ի
փողս բռնաւորին՝ հեղձամահ արար զնա . և
սեղբեսորոս ազատեցաւ 'ի բանտէն :

Եւ շնորհ տունալ յնյ սեղբեսորոսի՝ փրկա-
կուն բանիւ ածել զբազումս յանհաւատից 'ի
սբ հաւատս . վնյ մարկեղինոս հայրապետն ,
կամ յաջորդ նորա մարկեղոս՝ ձեռնադրեաց
զսեղբեսորոս 'ի քէնայուի . որ և յնմի սքան-
չելի երևեալ՝ բազում իրօք նպաստ մատու-
ցանէր եկեղեցւոյ , և էր ակնածելի յաչս մե-
ծի և փոքու , հրէից և հեթանոսաց . և յաղ-
թահարէր զգոնատեան հերձոնածօղս . որոց
զչարեալ լը նա՝ հնարէին աղարտել զանուն
նր , ոնկ և զքահանայապետին , բամբասե-
լով զնա իբրեւ մատնիչս հաւատոյ , ոնկ թէ
տռնեալ իցէ նց 'ի ձեռս հեթանոսաց զգիրս
սքս . այլ չարախօսութիւք նց 'ի գերեւ ելին՝
որպէս շամանդազք հալածեալք յերեսաց
արեւու :

Եւ յետ բազում հանդիսից առաքինութե՝
զինի սակաւամեայ աթոռակալութե մար-
կե .

կեղոսի և եւսեբիոսի և մելտիարէոսի կամ մեղքիւսգէոս պապին՝ ընտրեցաւ սքն սեղաւաւ տրոս եւսեբիոս յաթոռ եւ առաքելոյն պետրոսի յամի նին 314. և այնուհետեւ ևս քան զևս փայլեաց լուսաւոր վիշապութիւն, և լուսաւորեաց զբազումս բանիւ և գրով՝ հանդերձ նշանօք և զօրութիւն, զոր առնէր նոր՝ ի ձեռն նր. որ և հրաման առեալ ի տեսլեանս ի սթյս պետրոսէ առաքելոյ՝ անհետ արար ի հռովմայ զմահահոտ վիշապ մի ահագին, որում զոհէին բազումք. և սովին յաւելաւ ժողովուրդ բազում ի նոր:

() այնու ժամանակաւ զօրացեալ էր մեծն կոստանդիանոս ինքնակալ հռովմայեցոց, և տեսլեամբ հրաշալի նշանի խաչին յօդո՝ ծանուցեալ զքո, և զփորձ առեալ զօրութիւն եւ իտալին քոի. զի այնու նշանաւ յաղթեաց բռնակալաց, և հաստատեցաւ ի թիգրութիւն իւրում. ուն պատմեցաք ի վարս նր. այլ լի գրեւոյ մեր անդանօր բանիւ խորենացոյն, որում ձայնակցին և հռովմայեցոցն աւանդութիւն, գրգռեալ նորահաւատ արքային ի հեթանոս կնոջէ իւրմէ՝ յարոյց ուն զնախորդս իւր՝ հալաճանս ի վր քրիստոնէից. մինչև փախստեայ անկանիւ և սթյ հայրապետին սեղաւատորոսի ի լեառն՝ որ կոչիւր տեբապտիոն կճսորակտէ, որ այժմ յանուն նր վերաձայնի լեառն սթյս սեղաւատորոսի. ուր և կայ մատուռն նորա ի փապարս տուսկուղեայ:

Եւ նոր եհար զթագաւորն ելեփանդակաւ բա

քորստուկթ . որում ոչինչ օգտեցին բժիշկք
 և կախարդք հռովմայեցւոց . մինչև առաքել
 կոստանդիանոսի պատգամաւորս առ վաղէ
 մի բարեկամն իւր տրդատ արքայ հայոց մեծ
 ծաց՝ առաքել նմա մոգս յՅէն պարսից : Եւ
 պա խրատ ետուն քուրմք ըստ հրապուրա-
 նաց դիւնաց՝ ի կիր արկանել զայն գժոխային
 գեղ , զոր յիշէ պլինիոս ի խօսելն զելեփան
 դական ախտէ (Գիրք . Ի՞ . ԳԼ . 1 .) բռնիւք
 այսոքիւք . * Եւ գիպտոսի սեպհական էր այս
 ախտ չար . և յորժամ ՚ի վր թիբաց հասա-
 նէր , աղէտք սգալից պատէր զժողովրդեամբ .
 վա զի ՚ի բաղանիս մարդկային արեամբ բա-
 րեխառնէին աւազանք՝ առ ՚ի գեղ դարմա-
 նոյ այնր ախտի ॥ : Եւ իբրեւ իմ այնմ օրինա-
 կի առնել հրաման ելանէր առ կոստանդիա-
 նոսիւ , ժողովեցին ստնդիաց մանկտի բա-
 ղում՝ յափշտակելով ՚ի գրկաց մարցն , զե-
 նուզնս յաւազան բաղանեաց : Եւ յԼԼԼԼԼԼԼԼ
 ինքնակալին զձայն կոծոյ և աշխարանաց՝ ա-
 տէ . լաւ է ինձ մեռանիլ՝ քան արեամբ անմե-
 ղաց բժշկիլ , և ՚ի սուգ նստուցանել զծնող
 նոցա . և ետ արձակել զիւրաքանչիւր յիւր
 տեղի :

՚ի գիշերին յայնմիկ երեւեցան թիբին տը ա-
 ռաքելն պետրոս և պօղոս , և ասեն . քա ի՞նչ
 մեր՝ որ զօրացոյց զքեզ խաչիւ իւրով իդէմ
 թշնամեաց , նա առաքեաց զմեզ ցուցանել
 զողորմութի իւր առ քեզ վա գթալոյ քո ՚ի
 մատաղ մանկունս . արդ առաքեալ կոչեալ
 զտեսուչն հռովմայ զսեղբեստրոս . և նա ե-
 կեալ

կեալ խօսեացի ընդ քեզ բանս փրկութե , և բժշկեացէ զքեզ յախտից հոգւոյ և մարմնոյ : Եւ զարթուցեալ արքայի՝ ետ գտանել ՚ի ձեռն ինդրակաց զսեղբեստրոս , և բերել առ ինքն . և իբրև եկն , պատմեաց նմ զտեսիլն . և հարցանէր երդմամբ , եթէ պետրոս և պօղոս աստուճածք իցեն : Եւ հայրապետն . ոչ անօք , այլ՝ մարդիկ սրբելք ճշմարտութիւն , ծառայք նյ բարձրելոյն , որք պատմեցին զանձգիտութիւն և զարդարութիւն քարոզք և առաքեալք և լուսաւորիչք Յի . որոց տարածեալ զաւետարանն փրկութե չէ նմտիւնդերս՝ ՚ի քաղաքի աստ յայսմիկ վկայեցին և մեռան վա անուանն նյ հօր ամենաւկալի , և որդւոյ նր միածնի , և հոգւոյն սբյ՝ որ ՚ի նոցունց յէութի :

Եւ ՚ի ինդրել թգրին տեսանել զնմանութիւնս պատկերաց պետրոսի և պօղոսի՝ եհան նքն սեղբեստրոս ՚ի ծոցոյ իւրմէ պատկերս փոքունս զսբց առաքելոցն . զոր առեալ ետես արքայ , և ուրախ եղև յոյժ . ասէ . արդարև սոցա նմանութե երևեցան ինձ ՚ի տեսլեան , և ՚ի ձեռացքոց հրամայեցին չունել ինձ զառողջութի հոգւոյ և մարմնոյ . ահաւասիկ կամ առաջիք հայր :

Յայնժամ ասէ նք հայրապետն . արդ տուր հրաման , զի փակեցին մեհեանք , և զոհք կռոյ և պաշտամունք դիճաց խափանեցին . և քարոզեսցի քո ան յամ թգրութե քում . և ՚ի վր այսր նմի աղօթք և պահք պնդուե լիցին որպէս նինուէացւոցն . և ապա սրբեսցիս

ցիս սրբութիւն աւագանին՝ հանդերձ բազմու-
թիւ : Աւարար թիւն զամ հաւատով և յո-
ժարութիւն . ապա ՚ի միաշաբաթոյ աւուրն դայ
՚ի մկրտութիւն . և ելեալ ՚ի ջրոյն անարատ
մարմնով և հոգւով՝ օծանէր ՝ Եւ ի զոյն , և
սպիտակազգեստ լինէր . և զամենեցուն լե-
զուս շարժէր յօրհնութի իմն նայ . ընդ նմին
մկրտեցան ՚ի սէյն սեղաւորոսէ և ՚ի պաշ-
տօնէից նիւ և այլ բազմութիւն ՚ի մեծամե-
ծաց և ՚ի փոքունց՝ ՚ի քաղաքէ անտի հոռւ-
մայեցւոց :

Եւ այսորիկ մատոյց ՝ Եւ հայրապետն զա-
նարիւն պատարագն , և հաղորդեցոյց զթա-
գաւորն և զամ լուսաւորեալն սարսափելի և
փրկական խորհրդոյն , և օրհնեաց զամենե-
սին . և եղև ուրախութիւն մեծ : Այնուհե-
տե եռային սիրտք հաւատացելոց հաւանե-
ցուցանել զկոստանդիանոս , զի որք մնան ՚ի
հեթանոսութե , ելցեն ՚ի հռովմայ , և անկ-
ցին լէ պէսպէս տուգանօք : Իսկ սէյն սեղ-
աւորոս ազգ առնէր արքայի , մի զոր խոշ-
տանգանօք ածել ՚ի քրիստոնէութի , այլ
հոգևոր վիպութիւն և սիրովն քօի . զի մի ՚ի
հարկէ կամ առ ահի եկեցցեն ՚ի հաւատս ,
այլ ՚ի կամաց . և այնպէս մեծանայր անուն
իմն ՚ի հռովմ և յամ սահմանս նիւ . և օր քան
զօր բազմանային հաւատացեալք և զարդա-
րէին եկեղեցիք . շինեցան և բաւ նորանոր
տաճարք և վկայարանք :

Վրէ ոսկերեւան (՚ի ճառն Բ . ընդդէմ հրէից) ,
թէ կոստանդիանոս նուաճեաց զայստամ-
բու-

բռնութի հրէից պէսպէս իրօք յաւուրն յայնս
նոսիկ : Եւ քանզի ուն ծանուցաք բանիւ եւ
սեբեայ՝ ի վարս կոստանդիանոսի , նա եղև
պատճառ հաւատալոյ նաև մօր նր հեղինեայ
՝ ի քո , նմին իրի չէ ինչ անկարծելի և այն՝
զոր այլք գրեն , թէ հրէայք հնարեցան շրթ
ջեղ զմիտս դշխոյին ՝ ի քո , ասելով՝ թէ լաւ
է թողուլ զկուռ , այլ ոչ պաշտել զխաչեւ
լեան . և վսկ եղև հանդիսական միջաբա-
նուի ՝ ի հռովմառաջի կոստանդիանոսի և հե-
ղինեայ՝ լի գլխաւորս քրիստոնէից և հրէից .
և սքն սեղաւորոս բանիւ թն և զօրութիւն
յամօթ արար զթշնամիս խաչին քօի . մինչև
հաստատութիւն հաւատալ և դշխոյին և մկր-
տիլ , և լինել ջերմագոյն յանձնաշտուեք քան
զորդի իւր . ոյր վն եղև . կարծել ոմանց՝ թէ
նա յառաջնմէ իսկ հաւատացել էր : () այս
ամ այցելութիւն թն առ հռովմայեցիս լոճել
արքային մերոյ տրդատայ՝ որ բազմօք յառաջ
էր լուսաւորել ՝ ի ձեռն սքն գրիգորի , էառ
լիւր զքա լուսաւորիչն մեր , և եկն յողջոյն
կոստանդիանոսի և սքն սեղաւորոսի :
{ } Ետ այսր ամի մեծն կոստանդիանոս կամե-
ցեալ զարքունիս փոխադրել ՝ ի բիւզանդիա ,
զոր նորոգ իմն յօրինել՝ նոր հռովմ կոչեաց ,
և ժողովուրդն կոստանդինուպօլիս անունա-
նեաց , բազում երևելի սպասուք և շարժուն
և անշարժ օժտութիւն մեծարեաց զսքն սեղ-
աւորոս հայրապետն հոյն հռովմայ . և
այնպէս որչափ անշքացաւ այն քաղաք ակն
տիեզերաց կոչեցեալ՝ լի մարմնաւորին հետ
զհե .

զհետէ , նոյնչափ և ըստ հագեորին ևս քան
զևս ճոխացաւ և պայծառացաւ , և եղև տի-
րապետ ակն տիեզերաց : Եւ յբն սեղա-
տրոս զաւարելական իշխանութի 'ի կիր ար-
կեալ համարձակութ՝ բազմօրինակ ձեռնառ-
լինէր ամեկեղեցեաց քրիստոնէից՝ ամար(թ-
նութք հսկող հովուի :

Եւ առջին ամս քհնյապետութե իւրոյ ետ
առնել ժողով եպիսկոպոսաց արևմտից յա-
րեւատ քղբի գազդիացւոց՝ առաքելով փո-
խանորդս 'ի դիմաց իւրոց , և մաքրեաց զե-
կեղեցի յազանգոյ դոնատեանց . նոյնպէս և
'ի հռովմ, արար զանազան ժողովս վա բարե-
կարգութե եկեղեցւոյ : Եւ յերկուստաւ
ներորդ ամի հայրապետութե սբն սեղա-
տրոսի՝ գումարեցաւ ձեռնարկութք նորա և
աջակցութք անձաւեր թղբին կոստանդիա-
նոսի՝ առաջին և մեծ տիեզերական տաժո-
ղովն նիկիոյ . ուր էին և փոխանորդք սեղ-
աւարոսի՝ գահագլուխք սիւնհոդոսին . և
յայտ միտ գրէ ճառընտիրն մեր , թէ սբն
սեղաւարոս * եղև գլուխ յժք եպիսկոպոս , որ
ժողովեցան 'ի նիկիա յառաջին սիւնհոդո-
սին ։ Եւ էին հրեշտակք նորա՝ երիցունք
հռովմայ բեկենտ և բեկտոր (որ և վիսլէն-
ցիուս և վիգ(թովուս) , ք մեծին ուստոսի
եպիսին կորդուբայ 'ի սպանիոյ : Եւ իբրև
կատարեցաւ ժողովն նիկիական , ուր հեր-
քեցաւ աղանդն արիոսի , և հաստատեցաւ
որ զատկի միօրինակ կատարիլ յամեկեղե-
ցիս , հանդերձ այլ ևս քսան կանոնք բարե-
կար-

կարգութե , 'ի գալ ժողովական նամակաց
'ի դիմաց սբ. յն հայրապետաց ժողովոյն առ
սբ. սեղանատրոսս արար և նա առանձին ժո-
ղով մեծ 'ի հռովմ յերկերիւր ութսուն և
չորս ենիսաց արեւմտից . և հաստատեաց ըզ-
սահմանս նիկիականս :

Բազում և այլ սքանչելի գործովք փայլեալ
յԵՍԻ Սբ. հայրապետն , և հասեալ 'ի բարեոք
ծերութի՝ հանգեաւ խաղաղութի 'ի քս յա-
մի տն 335 . 'ի վերջին աւուր դեկտեմբերի ,
կացեալ յաթող . սբ. յն պետրոսի ամս իբ . և
թաղեցաւ 'ի դամբարանն պրիսկիղեայ 'ի
Ճանապարհն սալարեայ :

Վերի 'ի հռովմեական ժամագիրս վ'ս սբ. յն
սեղանատրոսի , թէ * բազմապատիկ վճիռս
արար եկեղեցւոյ նյ օգտակարս . յորս են և
սոքին . զի յենիսէ և եթ մեռնին օրհնեսցի .
զի քահանայն մեռնաւ օծցէ զծայր գագաւ
թան մկրտելոյն . զի սարկաւագունք 'ի կիր
արկանիցեն յեկեղեցւոյ զնափորտ փոքր ,
և բազպանս յահեակ բաղկի . և զի կտա-
ւեղէն սպասուք և եթ խորհուրդ սեղանոյն
կատարեսցի : Սահմանեաց ժամանակս ամե-
նեցուն՝ որոց լուսնին զկարգս , վարել զիւ-
րաքանչիւր պաշտօն յեկեղեցւոյ՝ մինչև ե-
լեալ իցէ 'ի վերագոյն աշտիճան կարգի . . .
Սահեալ զանուն աւուրն շաբաթու և կիւ-
րակէի՝ զայլ աւուրս եօթնեկին հրամայեաց
կոչել որոշ անունամբ զկնի միաշաբաթի (ք
երկուշաբաթի , երեքշաբաթի և ք), որոնս և
յառաջնմէ սկսեալ էր կոչել յեկեղեցւոյ և

Ըստ որում յիշատակէ տերառւղիանոս : Եւ յայտ է թէ զայս սովորութի հաստատեաց Զքն սեղբեստրոս առ ի խափանել զհետեւնոսական սովորութի . զի հռովմայեցիք լռանունաց եօթն մոլորակաց ոն դից՝ կոչէին զաւուրս եօթնեկին . զմիաշաբաթին՝ օր արեգական . զերկուշաբաթին օր լուսնի նա . և այս սովորութիւն բարձաւ յեկեղեցական գրեանց նիյ յայնմ հետէ . բայց ի ռամկական լեզուն մնաց և առաջինն , պահելով միայն զանուն կիրակեի և շաբաթու :

XX

Ծ Ա Ն Օ Թ Ո Ւ Թ Ի Ի Ն Ք

(1) Ս ի ի գոթոսարին խնդրոց եկեղեցական սրտմուտեց թեց ի սկզբանէ և այսր անկեալ լէ հակառակուք գէմ ընդգէմ վիճողաց , է գլխաւոր հանգէս վարուց սքին սեղբեստրոսի . հանգէս ասեմ , լը որում գործ երեւելի եղեալ ի ձեռն նր , իւ միրտուի կոստանդիանոսի թաշաւորի . զոր եթէ ի բաց հանցես լը ոմանց , բառնին և այլ հանգամանք վարուց սեղբեստրոսի բաղում մասամբ : Այլ թէ արժան իցէ բառնալ կմ ոչ , յերկուց կողմանց կան անհրաժեշտ պատճառք . զոր և մեզ հարկ է փոքր ի շատէ հետպննել :

Հիմն ամ գոթոսարուէ է բան եւսերի կեսարացւոյ , որ ի վարս կոստանդիանոսի յետ պատմելոյ զառաջին գարձ նր տեսլեամբ նշանի սք խաչին յօգս՝ ոչինչ որոշակի ի վր բերէ զեզանակէ տիրապէս հաւատալոյ նր ի քս , թող թէ զմիրտութէն . այլ յայնմ հետէ խօսի զնմանէ իբրև զհաւատացեալ թգրէ , մինչև զամբ բան յանկաւոր կատարեալ քրիստոնէի միրտելոյ՝ պատմել զնմանէ . զոր օրինակ է առաւելապէս՝ նստին նր ի մէջ եպսպց ի սք ժողովն նիկիոյ , առնել նաւակասիա տաճարի շէնելոյ յիւրմէ յեմբ բաղմուք եպսպց , ևն : Եւ սակայն

ԻԵ

B b

յայսր

յայտարարեմք զի՝ 'ի պատմել անդ զվախճան էք՝ ցուցա-
նէ, թէ 'ի վերջին հիւանդութիւնս մկրտեալ իցէ .
և զի մթին են ձեզ բանիցն, լուր զգրեալսն 'ի նմանի
բառ առ բառ 'ի յունարէնն . (Գիր. Դ. Գլ. 61 .)

✠ Ի ինի նմա զպաշտօնն այլալուր ինչ մարմնոյ . և ապա
,, խօթութի 'ի վերայ հասանէ . վոյ գնաց 'ի լուսացումն
,, ջերմ ջրոց քաղաքին իւրոյ (Գր. Կոստանդնուպօլսոյ .
էք՝ 'ի քաղաքէ իւրմէ գնաց 'ի ջերմաջուրս , թերեւ 'ի
պրուսա բիւթանիոյ . ունի պահանջէ յաջորդ բանն , զի
ասէ .) և անտի ածաւ 'ի քաղաքն՝ որ յանուն մօր իւ-
ւ քոյ կոչէր (այն է հեղինուպօլիս 'ի բիւթանիս) . և
,, անդ 'ի տաճարի վկայից գեղերեալ աղօթաւ և պաղա-
,, տանս վերապաքեաց նոյ : Ապա 'ի միտ առեալ՝ եթի
,, հասե՛լ է կենացն վախճան , գիտօղ ժամ համարեցաւ
,, ժամանեալ ինքեան՝ առ 'ի քաւէլոյ զանցուածս բո-
,, վանդակ կենացն , հաւատացէ՛լ մաքրել յանձնէ՛ զօր
,, ինչ մարգկօրէն յանցուցէ՛լ իցէ , բանից անձառից զ-
,, բութի , և փրկական բանիւ լուսացման : Եւ զայս
,, խորհուրդ եղեալ 'ի մահ՝ ծունր խոնարհեալ 'ի գե-
,, տին՝ թողութի խնդրէր յնոյ , 'ի վկայարանի անդ խոս-
,, տովան լինելով . անդ և զպաշտօնն աղօթիւք ձեռ-
,, նադրութի արժանացաւ :

,, Եւ փոխեալ անտի՝ գայ յարժարձանս նիկոմիդեայ ,
,, և անդ առ ինքն կոչեալ զենպուռնս՝ զայս օրինակ իջ
,, սէր չեն : (Գլ. 62 .) Այս էր ժամանակն ակնկա-
,, լեալ , որում 'ի վաղուց հեռէ ծարաւէի , և աղօթս
,, առնէի՝ հանդիպել փրկուէն որ յաժ . ժամ է և մեզ
,, չունել զանմահարար կնիքն . ժամ է հազորդ լինել
,, կնքոյն փրկութի . խորհեալ էր իմ՝ 'ի հոսանս յորդա-
,, նան գետոյ երբեմն զայս առնել , ուրանօր և փրկիչն
,, մեր յօրինակ մեր զլուսացումն ընկալեալ յիշատակի .
,, այլ եժ՝ որ զօգտակարագոյնն ճանաչէ , աստանօր ըզ-
,, նոյն մեզ արժանի վարկանի : Եւ արդ մի այլ պատ-
,, հեաւ երկբայութի ինչ լինիցի . զի թէ միւսանդամ
,, կեալ մեզ՝ կենաց և մահու գառաւորն կաթիցի , և
,, այնպէս խառնել զիս յայսմհեռէ չեմ ժողովրդեանն ,
,, և աղօթից եմ եկեղեցւոյ կցորդ զիս առնել , խոս-
,, տանամ զնոյ վայելչականն վարս կենաց :

,, Արդ նա զայս ասէր . իսկ որք կատարօղքն էին օրի

նայ

„նաց, լցին 'ի նմա զածային կարգս, և անձառիցն հալ,
 „զորդ արարին՝ որ ինչ միանգամ հարկաւորքն էին :
 „Եւ ահա միայնակ 'ի գարուց անտի ինքնակապաց կոս-
 „տանդիանոս 'ի վկայարանս քնի վերածնեալ կատա-
 „րեցաւ . և անծղէն կնքոյն արժանի եղեալ՝ զոճար-
 „Թացաւ հոգւով, և վերանորոգեցաւ, և լուսով լցաւ
 „ածայնով, ցնծացեալ յանձն իւր վտոն գերապանծ-
 „բարձրութե հաւատաց, և պահուցեալ զարմացմամբ
 „մեծաւ չ անային զօրութիւն : Եւ իբրեւ լցան՝ որ ինչ
 „պէտք էին, զպայծառ և զԹգրական զգեստս լուսաւ,
 „փայլս (յի սպիտակոս) զանձամբ արկանէր, ոչ ևս կա-
 „մեցեալ մերձենալ 'ի ծիրանին :

„(Քւ 63.) Յետ այսորիկ համբարձեալ զձայնն՝ զգո-
 „հացողականն վերառաքէր նյ ալօթս . և զկնի այնո-
 „րիկ 'ի վր բերէր՝ ասելով . այժմ՝ սաղոյդ բանիւճ երա-
 „նելի զանձն իմ գիտեմ, այժմ՝ անմահական կենաց
 „արժանաւոր լինել, այժմ՝ անածայնոյն կցորդ լինել լու-
 „սոյ հաւատացի . պլ և եղսկս և Թշուռաականս ա-
 „սեր զնս լինել՝ զաւ 'ի յայսպիսեաց բարեաց զրկելս ॥ :

Ապա նկարագրէ զվախձանն և զփառաւոր Թաղուսն :
 Ապաքէն այս բանք կեստարացոյն եւսերի լս առաջին
 և հասարակ տեսուէ՝ Թմաբօք ցուցանեն, Թէ կոս-
 տանդիանոս չե էր մկրտեալ, և անլծիկապէս յառաջ
 քան զմահն մկրտեցաւ 'ի նիկոմիդիա . և այսպէս իմա-
 ցան և բացատրեցին զփոս եւսերիոսի երեքին համա-
 ռօտիչք բանից նք՝ Թէոգորեոսս, սոլոմոնոս, և սոկ-
 րատ լս հասարակ օրինակաց . 'ի նոյն միտս երեւի խօսել
 ամբոսոսս յարձանականն Թէսօոսի . ոպ և Ժողովն ա-
 րիմինոյ առ կոստանդեաւ . իսկ հերոնիմիոս և իսիդորոս
 ենթագրեալ զայս կործին՝ հետեւեցուցանեն և զյայտ-
 նի բամբասանս 'ի վր անասէր և սք Թգրին, Թէ ու-
 րեմն յեւսերեայ նիկոմիդացոյ մկրտեալ՝ որ էր դրօ-
 շակակիր արիանոսաց, յարիսական կողմն միտեցաւ :
 Եւ յայսպիսի զօրաւոր վկայս յեցեալ և արգիքննաց՝
 պնդեցին, Թէ ուրեմն սուտ է աւանդութիւն մկրտեալ
 դուլոյ կոստանդիանոսի 'ի ոքոյն սեպրեոտորոսէ 'ի հռովմ
 հանգերձ հեաւանդն :

Չայսոսիկ ծանուցեալ՝ մնալք պարտական ծանուցա-
 նել և զայն անաչառ, Թէ կամ անլուծանելի մնաց այս

կնճիւ ցկատարած Յի, և կմխտրին հետեօղք եւտե-
բեայ յայսմ մասին : Նախ՝ զի առաւել են վկայք մկր-
տութե կոստանդիանոսի 'ի սեղբեստրոսէ, և հաւատա-
րիմք քան զեւսերիոս, զոր ծմքնիւք գիտեն և խոս-
տովանին գոլ կասկածելի յերս անդ՝ ուր խօսի զխտրու-
թէ արիանոսաց և ուղղափառաց . զի ինքն միշտ երկդի-
մի խօսեցաւ յայս նիւթ, և կուսակից երեւեցաւ արիա-
նոսաց : Չի ահա հռովմ'ի սկզբանէ և այսր ունի զժո-
ղովական գործս սեղբեստրոսի, և զգաստեկարգութիւն
հայրապետաց իւրոց ի ընտիր օրինակին գամասոսի, և
զայլ բազում յիշատակագիրս, յորս առհասարակ գրի,
թէ սքն սեղբեստրոս մկրտեաց զկոստանդիանոս 'ի
հռովմ: Չնոյն և ծմքահայրապետք յեմ ժամանակս
նշանակեցին 'ի խօսելն զկոստանդիանոսէ : Եւ որ մեծն
է, զնոյն հաստատէ գանգատանօք զսսիմոս հեթանոս՝
ուրիշ հեռի ժմկաւ : Եւ յոյնք՝ որք 'ի ձեռին ունէին
զգիրս եւսեբի և այլոց հեղինակաց իւրեանց, առաւել
'ի հռովմայեցւոցն աւանդուէ հաստատեալ կացին յեմ
դարս : Որ ոք կամի, տեսցէ 'ի ք հափ. սիւնկոդ . յամի օն
324 . զգործս ժողովոյն հռովմայ, և զհամառօտ վարս
սեղբեստրոսի 'ի քչնյապետական գրոց . և զվկայութե
գեղասիրոսի պապին, և ադրիանոսի ծ . ևն : որպէս և
զվկայութիւն յոյն մատենագրաց, թէոփանեսի, զոնա-
րայ, կեդրենոսի, նիկեփորոսի ևն, որք ստայօդ հա-
մարին և գործ թշնամւոյ զնախագրեալ բանս զտեալս
'ի գիրս եւսեբեայ :

Երկդ՝ վն մեր է ապացոյց անժխտելի՝ վկայութի խորե-
նացւոյն զոյդ ի ագաթանգեղոսի, թէ երազ են այն
բանք եւսեբեայ . զի թողեալ զթուղթն գաշանց՝ յո-
րում մեկն գրի մկրտիլն կոստանդիանոսի 'ի սեղբես-
տրոսէ, և արբիլն 'ի բորոտուէ, ուր թողից՝ զի զնոյնս
պարզ և մեկն աւանգէ խորենացին, որ էր ժմկակից
թէոդորեոսի, սոկրատայ և սողոմնոսի . և վկայ կո-
չէ զագաթանգեղոս՝ որ էր ժմկակից եւսեբեայ և կու-
տանդիանոսի, և երթել ևս էր ի արգատայ 'ի հռովմ,
և տեսեալ զծածալաշտուին կոստանդիանոսի, և լուծեալ
ևս զտեսիլ հրեշտակաց՝ որք սպասաւարէին նմա :
Խորենացւոյն վկայութի է մեծազօր . զի գիտէր՝ զինչ
գրեաց կմ ոչ՝ եւսեբիոս . գիտէր՝ զինչ խօսէին առ իւ-

բէ յոյնք եւ հռովմայեցիք . գիտէր եւ զազգային անցս անվրէպ յաւուրց տրդատայ եւ այսր . ե' ի վր' այսր ամի՝ բացարձակ պատմելն նր' առանց չ բանս ինչ ամեւելոյ՝ զմկրտուի կոստանդիանոսի 'ի սեպեմատրոսէ , յայտ առ նէ՝ թե եւսեբեան բանն հակառակ կարծեցեալ՝ կամ է կեզծ , եւ կմ' չէ՝ հկնկ : Եւ թէ որպէս լինի այս , ա-

ռասցուք :

Եթգ՝ եւսերիոս ինքնին վկայէ 'ի գիրսն յազապա եւ ըստ յական տեղեաց , թէ գոյր սովորուի հաւատացելոց ոչ միայն մկրտիլ 'ի յորդանան , այլ ըստ մկրտելի գոյլոյ երթալ լուանալ զանձինս 'ի յորդանան իբրեւ 'ի տեղի ուխտի . զնոյն գրեն եւ այլք , թէ եպսոսնք անգամ լուանցել լինէին անգ : Արդ քանզի զայս փափաք ջերմեռանդուէ ունէր եւ կոստանդիանոս , կամեցաւ արգելք , զի նովին մտօք լուանցեն զինքն 'ի վերջին հիւանդուէ իւրում եպսոսնք հանգերձ խորհրդական ազօթիւք , մատակարարելով եւ զայլ խորհուրդս՝ որ 'ի պէտս մերձեցելոց 'ի մահ . եւ յայս ակնարկէ մ' թին նկարագրուածի եւսերի , եթէ չիցեն զնա՝ կամ զբանս նր' եւ ես մ' թացուցել արիանաք , զի համարիցի կոստանդիանոս 'ի հաւատս նց մեռել : Բայց 'ի զուր . զի հազիւ առքանի մի եւթ անձինս զամս քանի մի տարածեցաւ այն կարծիք . ուր ամ տիեզերք յամ դարս՝ սկսել յաւուրց անտի գոյլ կոստանդիանոսի տաղաւին յարեմուտս , գիտէին՝ թէ յառաջնմէ մկրտեալ էր նա 'ի հռովմ' հանգերձ մարքն եւ բազմուք աւազանւոյն հռովմայեցւոց : Ապա չթգ՝ 'ի գնիլ եւսերեան կարծեաց՝ բազում անտեղութիւնք հետեւին , զորս ը մասին 'ի զուր ջանան ջրել քննիչք , եւ ը մասին անջրելի խոստովանին . ուն է անսանել յերկարապատում յոյզս ինգրոց , զոր արարին արք անուննիք Շգէմ իրերաց : Տես զբարձակ քննուէ նատաղեայ աղբքսանդրի՝ որ պնդէ զկողմն եւսերեայ , եւ զազգու բանս աներինոսի բնիսսի 'ի կողմն աւանգուածի հռովմայեցւոց : Այլ ես զմի զայս յեւեցուցից , զոր ոչ գտանեմ առ այլս մեկն ասացեալ : Ապաքէն ամ հնագէտք գիտեն , թէ գոյր սովորութի առ ոմանս յառաջնոց յամեցուցանել զմկրտուածին ցկատարեալ չափ հասակի՝ պէսպէս պատճառանօք , յորոց մի էր եւ կամիլն մկրտիլ 'ի յորդանան . բայց եւ զայն գիտեն , թէ

այս սովորուն էր 'ի մէջ զաւակաց քրիստոնէից եւթ չ
 և ոչ բնաւ 'ի մէջ այնոցիկ՝ որք դառնային 'ի հեթանոս-
 սութե՛ . պատճառն է յայտնի, զի սղբա արգէն չափա-
 հասք էին . և չէ դառնալն 'ի քն՝ եթէ ոչ խնդրէին միջ-
 տիլ, այլ ձգէին տարւոյն 'ի սարի, յայտ է թէ և ոչ 'ի
 կարգ երախայից մասնէին . այլ հեթանոս կատարեալ
 համարել լինէին, որպէս և էին իսկ . զի զմիջ օգուտ
 եթէ այլազգի որ յաւուր յայսմիկ կամիցի քրիստոնէաց
 լինել, բայց ոչ միրտիլ, եթէ ոչ երբ և կամեսցի և
 ուր և կամիցի . զի ցորչափ յայս վիճակի կայ, է հեթա-
 նոս . և ո՛ր կարէ տեսել, թէ այսպիսի էր բարեպաշտ
 յորքայն կոստանդիանոս մինչև ցաւուրս վախճանի իւ-
 թոյ . զի զայդ ստէ բովանդակ կեանք նր և վարք գրեչ
 յեւանդեայ, և ամ գործք ժողովոյն նիկիոյ, և անբաւ
 գրեանք հարց :

Եւ դարձեալ՝ դարձ կոստանդիանոսի ոչ եղև յանկեան
 սուրբ առանձին, այլ հրապարակեալ . և ոչ եթէ ինքն
 միայն դարձաւ, այլև աւագանի գրան նր մեծաւ մա-
 սաթի, և պարզապէս՝ հեթանոս հռովմայեցիք եղևն քրիս-
 տոնեայք, և անմեծ թագաւորուն եղև ամսապաշտ . և
 զիմարդ լինէր այո, եթէ ոչ էր մարտեալ թէրն զայդ չ
 ժողովքէան իւրում ունի զմերս արգաս չ հայաստա-
 նեայց :

Չոյն հաստատէ և ճանաչումն հռովմայեցւոց և ամ
 ազգաց, թէ սէն սեղբոսարոս եղև լուսաւորիչ թա-
 գաւորուն հռովմայեցւոց . և յայտնի է յամ արտաքին
 և յեկեղեցական մասննադրաց, թէ մինչև ցանդրեա-
 արոս՝ 'ի հռովմ և յամ Ծ (ին մահէ եդ մահէ՝ լուս-)
 սակաւաւորք էին քրիստոնէայք, և բազմադոյն հեթա-
 նոսք . իսկ առ նովալ ծաղկեցաւ և ծաւալեցաւ քրիս-
 տոնէութե՛ 'ի հռովմ և չ ամ տիեզերս . յայտ է թէ՛ զի
 դարձաւ և միրտեցաւ ինքնակալն հռովմայ, որ տիրեր
 բազում մասանց Ծի :

Աւ ապացոյց և 'ի հակառակէն, զի որք ժխտեն զայս
 պիսի մեծահանգէս գործ եղեալ 'ի ձեռն սէյն սեղ-
 բոսարոսի, ոչ գտանեն՝ թէ թէ և սուտի՛ հռչակեալ է
 յամ եկեղեցին անուն սէյ հայրապետիս . զի 'ի կապ-
 րեւ 'ի նմանէ զայս պատի պարծանաց, հարկին 'ի սուս
 հանել զբովանդակ վարս նր՝ որ կախեալ է առաւել

զգարձ

զգարմանն էր ստանդիանոսի : Չի՛նչ ապա . այսչափ
ինչ գիտեմք ասեն , զի էր երեւելի սբ հայրապետ , առ
որով եղև ժողովն նիկիոյ . և զի զգէմ կալաւ գոնա
սեանց և արիանտաց . և չիք տարակոյս թէ զորացու
ցաւ իցի զնախանձաւորութի կոստանդիանոսի (ո՛չ 'ի
մարտի և 'ի լինել քրիստոնեայ , այլ) 'ի նպաստ քրիս
տոնէական կրօնի : Այսպէս անուրի բանիւք խօսի մաս
սինի նոր հեղինակ . և ոչ աւելի ինչ կարեն ասել զք
'ի կարծիս նր իցեն . որոց չի՛ արժան տալ պննի առ 'ի
մեջ . շատ լինի՛ զոր ասէ ընդգէմ մասսինեայ այլ սմ
կարգակից նր 'ի միաբանութե աղօթականից . * Հաւա
,, նութիւն՝ զոր ետ գելասիոս պապ՝ գրողածոց , յորս
,, պատմին դործք սիյն սեղբեսորոսի , նոյնպէս և ագ
,, բիանոս պապ , և բաղմութի յոյժ անոնանի հեղինա
,, կաց՝ եթէ՛ յունաց և եթէ՛ լատինացւոց (յաւել , և
,, հայոց , և ամ ազգաց առ հերկ) , և աւանդութիւնն
,, անհնածելի՛ որում զհետ երթայ եկեղեցի յաւուր պաշ
,, տաման սորին սիյ մինչև ցայսօր , բաւական ինձ թը
,, ինն արժանահաւատ կացուցանել զայն , զոր սակաւք
,, ոմանք յարգեացս իշխեցին ժխտել համարձակութիւն
,, իւրեանց || :

Այլ կարեւոր է գիտել , թէ ո՛ր այն իցեն դործք սեղ
բեսորոսի յիշատակեալք 'ի գելասիոսէ պապէն՝ որ ժա
մանակակից դասնի խորենացւոյն մերոյ . զի այդ դործք
են՝ որք առաւել ըստուցանենն զկրիստոս՝ պլեայք
խորհրդով ըսկամբ հայել յաւանգութիս հաղմայեց
ւոց : Արդ ծանիր , զի որպէս 'ի մեզ՝ բաց 'ի հարազատ
պատմութե ազատանգեղոսի կայ և թուղթ գաշանց ,
որ 'ի վր նոյն հիման կառուցեալ տեսնի՛ չափազանց
բանիւք , նոյնպէս և առ լատինս՝ բաց 'ի հաստահիմն
յիշատակարանաց քահանայապետական դրոց և պղոց
մատենագրութեց հաղմայեցւոց , որք աներկբայ աւան
գեն զմիտիլն կոստանդիանոսի 'ի սեղբեսորոսէ , կայ
և այլ մատեան ըստման կառուցեալ 'ի վր նոյն հիման
չափազանց բանիւք . յորում կարգի է՝ և հրովարտակ
կոստանդիանոսի վն ծրից և պարսկաց տաճկաց 'ի նմա
նէ անոնոյն հաղմայ , բարենման ոճոյ գաշանց թղթոյն .
և ահա վն այնր մատենի . այսպէս խօսի ժողովն գելա
սիոսի . * Գործք երանելւոյն սեղբեսորոսի՝ առաջի

„ Լազան աթուղոյն առաջնորդի, Թէպէտե՛ անծանօթ,
 „ է անուռ գրչին, այլ ծանեալք՝ զի 'ի բազմաց յուսպաւ,
 „ փառաց վերծանին 'ի քաղաքս հռովմ (իբրեւ մատեան
 „ եկեղեցական եւ ընթերցունած սրբազան), և վն վա.
 „ զեմի գործածութե՛ք բազում եկեղեցիք՝ զհետ երթան
 „ նոցին Գ :

Ուր կրիտիւք փոխանակ ձեռնարկելոյ՝ Թէ ուրեմն այլ
 չափ հանգիսացեալ էին այն անցք, որք եղեն առ սեւ-
 բեսարոսիւն և առ կոստանդիանոսիւն, մինչև իշխել ու-
 մանց 'ի ոկզբանէ անախ այնպիսի մեծամեծ գործովք
 պաշտօնել զիրան, (ուն մեք տեսմք վն գաղանց Թղթոյն,)
 գուռ գործեն իսպառ ստեղ զայն գործ՝ կարծելով ընդ-
 շինողածոյն և զհիմն տապալել. որում անմարթ է լի-
 նել. զի հիմն նք ոչ է 'ի վրձ աւաղոյ, այլ 'ի վրձ վեմք
 հաստատոյ :

Եւ այնչափ առաւել զայրանան քննիչք, որչափ տեսա՝
 սեն յայն գործ զիրս անակնուշիւս. մանաւանդ զի 'ի
 բազում ձեռագիրս վերնագիրն ունի զանուռ Եւսեբի
 կեսարացոյ. որում ոչ դք կարէ տանել, ուր բանն է
 ամենեին օտար յեւսեբեայ. բայց մեք ոչինչ զարմա-
 նամք. զի ահա և 'ի մեզ կայ Եւրձակ վարք սեղբեսորո-
 սի և զարձ կոստանդիանոսի յանուռ սոկրատայ՝ արտա-
 քոյ սովորական օրինակաց նորուն : Եւ զի՛նչ պարտ է
 ասել. ոչ ստի պատմուէն՝ որոյ վերնագիրն իցէ սխալ,
 այլ այլուստ պարտ է խնդրել, Թէ անհիմն իցէ՝ եթէ
 հիմնական. և զի ոչ դք կարէ խափաւել զհիմն պատմու-
 թեն, ապա հարկ է ասել՝ Թէ առ քգիտելոյ զանուռ
 հեղինակին (որպէս խոստովան լինի և գելատիոս,) ըն-
 ծայեալ են րիչք ումեմն յերեւելի արանց եղելոց 'ի
 Ժամանակսն յայնոսիկ :

Բայց գու տես ինձ զգեղեցիկ հանգէս կրիտիսաց, որք
 յայլեւայլ ոգւոյ շարժեալ, են որ համարին՝ Թէ 'ի
 հռովմայեցոյ ումեմնէ իցէ յօգեալ այն գործք ռեզրեւ-
 տրոսի, զի կան 'ի նմա մեծամեծ իրք վն մեծութե փա-
 ռաց և իշխանութե գահին հռովմայ. և են՝ որ 'ի յունե
 ումեմնէ յարմարեալ առգնեն, զի կան և իրք պանծա-
 լիք վն հոռոմոց, լը որում կոստանդիանոս որչափ մե-
 ծացոյց զպատիւն աթուղոյն հռովմայ, նոյնչափ և մեծ
 պատիւն արար տանն յունաց՝ փոխելով զարքունին յիւր.

'ի

'ի թիւղանդիս , և նոր հռովմ կոչելով : Առ որս ասելի է . զնոյն կրէ հակառակութի և թուղթ գաշանց յաղգի մերում . զի հայեցեալ 'ի պատիւ փառաց սբյն սեղբեապրոսի և 'ի արեղերական իշխանութի նր' կարծի գործ առն հռովմայեցւոյ . այլ հայեցեալ 'ի մեծութի պատուոյն՝ որով ասի վերապատուեալ սբ լուսաւորիչն մեր 'ի գահէն հռովմայ , կարծի յարմարեալ 'ի հայկաղնոյ : Եւ զի՛նչ . ոչ ապաքէն երկաքանչիւր գառաստանն է սխալական . ոչ ապաքէն ստոյգ ևս է ասել , թէ որպէս մերս է իբր միանգամայն գրեալ միաբանական ոգւով երկուց աղբաց , նոյնպէս և առաջինն միաբան կամք կոստանդնուսի և սեղբեապրոսի հրաատարակել , եթէ ոչ ընտրանի և ոռոյ՝ որ գտանի յայժմու օրինակս , գէ'թ ը գոյացութի իրացն : Ապա թէ ոչ սքանչելիք մեծ լի նէին , զի նոյն հոգի աղբեացէ հայոց շինել զայնպիսի գիր գաշանց ը հռովմայեցիս , և հռովմայեցւոց շինել զայնպիսի գիր 'ի մէջ կոստանդնուսի և սեղբեապրոսի : Չայտոսիկ 'ի կարծոյ և ըհանրապէս նշանակեցաք , զի մի՛ ոք 'ի աղբիւսաց կարծեացէ՝ թէ քննիչք գտեալ իցեն զեւս իրացս , կի՛ստեալ իցեն զհին աւանդութիս՝ որ զվարուց սեղբեապրոսի : Բազում ինչ հաւաքեալ էր մեր 'ի բանից կրիտիսաց դէմքնդ գէ՛մ խօսելեաց . բայց աւելորդ համարեցաք 'ի պէտս աղգին մերոյ . որ կայ մնայ իրաւամբք յիւր աւանդութիս՝ որոց միաճայն տեսանէ և զհնութիս հռովմայեցւոց :

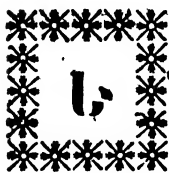

Վ. Բ. Բ. Ս Բ Բ Ո Յ Ե

Լաբայ Լափրեմի առարւոյ :

Ն. Ը. յունւար . 28 : Լ. փեպր . 1 : Ղառւնիս .
 Լ. 542 = 57 : Լափրեմ 'ի գործս Էար , և յինքնա-
 պատում վարս , և 'ի կրակն : Վար . նեւաացի 'ի ներքոյ
 եփրեմի : Լաղարիոս 'ի վարս Բարսղի : Ս. 13 : Ս. Ե.
 առ աստեման սեմ . և եւոր : Սողոմ . 4 . 13 : Ս. Ե.
 Գափր . և այլ : Բաղլանիտ յովհաննէս . 'ի ա հար .
 փեպր . Է2 . 49 = 78 : (1)

Լ

ՓՐԵՄՍ ՍՈՒՐԻ ՆԵՅՐԵ

և վիշակն տիեզերաց՝ այսպիսի
 պանծալի գովուի՝ նշանակի 'ի
 սթյ ոսկեբերանէն . *

Ս'եծն
 այն եփրեմ առորին , զարթուցիչ թմբեցե-
 լոց , միսիթար տառապեւոց , երիտասարդաց
 խրատ և հրահանգ , հայելի միայնակեցաց ,
 առաջնորդ ապաշխարողաց , տեգ և նիզակ
 յաչս հերետիոյտաց , ասպնջական առաքի-
 նութեց , և բնակարան և օթեան հոգւոյն
 սթյ ॥ : Եսկ նիւաացին 'ի գործոր՝ որ ներքոյ
 դակն ճառիւ գրեաց զպատմութի մեծին
 եփրեմի , ասէ , թէ նիւթ վարուց և գովու-
 թե նորա այս են . * գործնականն և տեսա-
 կանն , որոց հետեւին առաքինութեց հոյլք ,
 հա-

հաւատք , յոյս , սէր , առ անձ բարեպաշտու
թի , մտածութի անձային տառից , մաքրութի
հոգւոյ և մարմնոյ , հանապազորդեան բըղ-
խումն արտասուեաց , առանձնակեցութի , և
տեղւոյն 'ի տեղի փոփոխումն , փախուստ 'ի
չարաց , անդադար վիշպութի , աղօթք ան-
ձանձրոյթ , պահք և տքնութի անչափ , գետ-
նախշտութի , և խստամբերութի անհաւա-
շտալի գոգցես , կամաւոր աղքատութի ան-
համեմատ խոնարհութի , գորովագութութի
գերմարդկային , և անձային նախանձաւո-
րութիւն ընդդէմ կատաղելոցն հակառակ
անձապաշտուէ և կրօնի . և պարզաբար՝ անմեղ ,
որովք միանգամ մարդն կերպարանի 'ի պատ-
կեր ան . այսպիսեօք զարդարի հայրս մեր
գովութիք ॥ :

Լ՛ըդ սքանչելին եկրեմ՝ խորին ասորի ասա-
ցեալ 'ի մեզ , այն է ըն ասորւոց բարբառոյ՝
քուէ , և ըն արաբացւոց խառնի կմ անի , ք
վերծանող կմ ընթերցող , էր որդի ծնողաց
ասորւոց . հայր նորա 'ի մծբնայ , և մայրն
յամգայ , այլ ինքն յեդեսիա ծնեալ , և 'ի
մծբին անել . ծնունդն եղև նախ քան զըս-
կիզն և կմ 'ի սկզբան թիշրուն մեծին կռ
տանդիանոսի , և յերկարեաց 'ի կեանս մին
չև 'ի սկիզբն տրութե մեծին թէոդոսի :

Լ՛ս թէ որպիսի ոք ունէր լինել՝ յայտնեաց
անձ նախագուշակ տեսլեամբ , զոր ոմանք
հանգոյն յայսմաւուրաց ասեն երեւեալ ծն
ղաց նր 'ի տղայութե նր . իսկ այլք նմին իսկ
եփրեմի երեւեալ տեսն , յայտ է . թէ 'ի պա-

տա .

տանեկուէ , առեալ 'ի նիւսացւոյն՝ որ գրէ
այսպէս . * Պատմի , թէ ինքնին պատմեալ
իցէ զանձնէ , թէ այն ինչ 'ի մատաղ հասա-
կէ մանկութեան 'ի վեր ելի , խորհուրդ մի
գազտնի պատահեաց ինձ . քանզի թոճէր
ինձ , եթէ ծնանէր առ լեզունի իմում բարու-
նակ որթոյ պողալից . և այնչափ ծաւալէր ,
մինչև ընդ զերեաս երկրի . և ամ թռչունք
երկնից գային , և ուտէին 'ի պողոյնը . բայց
բարունակն՝ օրչափ և քաղէին թռչունք ըզ-
պտուղս նր , այնչափ առաւել ողկուզալից
լինէր ॥ :

Եղև և այլ տեսիլ վրնք առ ոմն յանապա-
տաւորաց ի պատմելոյ ամցն . զոր և նիւսա-
ցին յառաջ բերէ օրինակ զայս . * Սկայեաց
և ոմն կորովաբիբ , եթէ տեսի տեսիլ այս-
պիսի 'ի վր եփրեմի . բազմուիք հրեշտակաց
իջեալ յերկնից՝ ունէին 'ի ձեռս մատեան
գրեշներքոյ և արտաքոյ . և ասէին՝ Ծր զոճար
թունքն ընկեր ցրնկեր . ո՞վ է կարօղ առնուլ
զայս տումարս . և ասէր ոմն զայս ոք , և ոմն
զայն ոք յերևելի արանց ժամանակին . և
եղև առ նա ձայն՝ որ ասէր . դոքա՝ զորս ա-
սէրդ , եւ նա սքք և պաշտօնեայք ան , այլ
զտումարդ զայդ չկարեն առնուլ 'ի ձեռս ...
մինչև միաբանեցան ասել (զոյգ ի երկնա-
ւոր ձայնին) , ոչ ոք կարէ առնուլ զայդ մա-
տեան , բայց միայն եփրեմասորին : Եւ յայն
ժամ ետես , զի երկնաւոր հրեշտակքն ե-
տուն զայն եփրեմի ॥ . Կամ ի պլոց՝ հրեշ-
տակն էարկ զտումարն 'ի բերանն եփրեմի .
և

և նա եկուլ , և բղխեցին այնուհետև 'ի բե-
րանոյ նր գետօրէն շնորհք հոգւոյն սրբ :
Իսկ օրինակ դարձի երանելւոյն 'ի տոհմա-
կութէ 'ի լաւագոյն կեանս զգաստութե և
կրօնաւորութե՝ պատմի 'ի նմանէ Ճոխագոյն
'ի գիրս խոստովանութե և կշտամբուէ ան-
ձին իւրոյ . զոր և պատմեաց առաւել պար-
զագոյնս առաջի եղբարց վժռօգտի նց օրինակ
զայս : Երեսնէ մանուկ էի ասէ՝ անհան-
դարտ բարութ , առաքեալ 'ի ծնողաց իմոց
'ի սպասաւորութի արտաքոյ քան զքաղաքն՝
տեսի երինջ մի յղի մերձ 'ի ծնունդս , զի ա-
րածէր յանտառի . և զհետ եղեալ նր քա-
րածգութ վարեցի 'ի ներքսակողմն . և այն-
չափ հարի զանատունն , և յայսկոյս յայնկոյս
ետու ընթանալ , մինչև անկաւ յերկիր կի-
սամահ , և 'ի գիշերի եղև կերակուր դազա-
նաց : Իսկ նոր երնջոյն աղքատ հարցանէր
զիս , եթէ տեսնէր արդեօք ուրեք զնա . այլ
ես փոխանակ պիտնւոյ թշնամանեցի զնա չա-
րաչար բանիւք :

Ենցին 'ի վր աւուրք ամառոյ միոյ , և դար-
ձեալ առաքեցայ 'ի գործ յարունարձանս քա-
ղաքին . և իմ դեգերեալ 'ի բացի՝ ոչ կարա-
ցի դառնալ 'ի տուն , զի երեկոյացեալ էր
ժամն , և հովիւնք բռնատաղեցին զիս ագա-
նիլ առ նս յանտառի . և ահա 'ի մէջ գիշերի
դիմեալ գայլոց կմ գազանաց վայրի 'ի դա-
դարս խաշանց՝ օցտեցին և վարատեցին ըզ-
հօտն : Եւ իբրև զարթեան հովիւնք , կա-
լան զիս , և ասեն . ո՞րար զայդ մնաս , բայց
դու .

գու . զի բանս եղեալ լէ գողոց՝ ետուր գո
դանալ զխաշինս մեր . և ես երդուեալ նոցա ,
լէի չիք իմ մեղ . այլ ոչ կամեցեալ նց հաւա-
տալ բանից իմոց՝ կապեցին և ածին մատնե-
ցին դատաւորի քաղաքին . և արկին զիս ՚ի
բանտ , ուր կային արք երկու արգելեալք ,
մին ունի մարդասպան , և միւսն ունի շուն :

Եւ եղև յեա կալոյ իմոյ լէ նոսա ՚ի բանաի
զեօթնեակ մի (լէ այլ օրինակի՝ զաւուրս քա-
ռատուն) , տեսի՝ զի եկաց առ իս ՚ի քուն զի-
շերոյ երիտասարդ մի ահաւոր , և ասէ ցիտ
հեղ բարբառով . եփրեմ զի՞ կայ քո ՚ի բան-
տի աստ . և իբրև զահի հարայ յերեսաց նք ,
ասէ . մի երկնչիւր , այլ պատմեա՛ ինչ զպառ-
ճառս բանտարկութե քո : Եւ ես պատմեցի
նմա՝ զոր ինչ եղևն . և ասեմ . անպարտ եմ
ես տէր , և անիրաւ զրպարտանօք հովուաց
կամ ՚ի կապանս յայտոսիկ : Իսկ նա ժպտե-
ցաւ և ասէ . գիտեմ , զի անպարտ ես ՚ի բա-
նէդ յայդմանէ . բայց գիտեմ և զոր յառա-
ջագոյն արարեր լէ երինջ աղքատին այնօ-
րիկ . և արդ ՚ի միտ առ , զի չիք անիրաւուի
առ այ , այլ՝ դատաստանք տն են խորք բա-
ղում : () այդ տեսցես և ՚ի վիք արանցն՝ որ
են լէ քեզ ՚ի բանաիդ . հարց ՚ի նոցանէ , և
իմասցիս : () այս ասացեալ՝ եղև տեսիլն
աներևոյթ :

Եւ ես ՚ի լուսանալ աւուրն հարցի ցպատ-
ժաւորսն զմնաս նց . իսկ նք ասեն . սուտ
զրպարտութիւն արկին զմեզ ՚ի բանտ . և ար-
գարև չեր նց դործեալ զյանցանսն՝ ոյր վն
ըմ

ըմբռնեցան : Լ՛սեմ ցնոտա . չիցե՞ն արդեօք
 ձեր այլ յանցուածք յառաջագոյն : { Յայն-
 ժամ նա՞ որ օնց մարդասպան էր ըմբռնել,
 ասէ . զայս գիտեմ, զի աւուրբք յառաջ՝ տե-
 սեալ իմ զօնն ., զոր ընկեր նր չարութիւն ըն-
 կեց ՚ի կամրջաց ՚ի վայր ՚ի գետն , կարօզ էի
 ձեռն տալ նմա և ազատել . և զանց արարի :
 Վա միւսն ասէ . յիշեմ և ես զյանցանս իմ,
 զոր գործեցի երկու ամօք յառաջ . զի ՚ի կա-
 միւր երկուց եղբարց զրկել զքոյր իւրեանց ՚ի
 ժառանգութիւն ծնողաց՝ խոտաացան տալ ինձ
 յիսուն նոմոս , զի վկայեցից՝ թէ քոյր նց
 է պոռնկեալ . և ես սուտ վկայեցի , և եղև
 անիրաւութի յոյժ : Հարցին և նք զինէն .
 և ես նոյնպս պատմեցի նոցա զյանցանս իմ
 զառաջին :

Վաղիւ՛ անգր քննեաց դատաւորն զերկու-
 սին զնս , և ազատեաց . այլ ես մնացի ՚ի բան-
 տի աւուրս քառասուն միայնիկ . մինչև եկին
 և այլ երեք պատժաւորք . և սոցա ևս եղէ
 թանտակից աւուրս երեսուն : { Յաւուրսն յայ-
 նասիկ դարձեալ երևեցաւ ինձ ՚ի ժամ քնոյ՝
 երիտասարդն , որ յառաջին տեսեան . և ա-
 սէ ցիս . գիտիցե՞ս , եթէ ոյք են երեքին
 արքն պատժակիցք քո . արդ ՚ի միտ առ և ՚ի
 վիճսոցա զայ դատաստան . զի երկուքն ՚ի նցէ
 այն եղբարք են , որք չարախօս եղեն զքե-
 ռանէ իւրեանց առ ՚ի զրկել զնա ՚ի ժառան-
 քութիւն . և երրորդն այն է՝ որ ընկեց զըն-
 կերն ՚ի գետն , և դարձեալ ոպան զայլ դք :
 Վա իբրև զարթեայ , հարցի կապելոցն բզ-
 վնաս

Ֆնաս նց . և նք պատմեցին ինձ զգործս իւրեանց . և ես զիմս նց . և ասեն . մի է անժ , որ առնէ սքանչելիս . և սկսաք լալ , և մնայաք կատարածի :

Եւ պա իբրեւ եղև քննութիւն զս նց , և բնկալան զպատուհաս մահաւ , զի երկացունց եղաւոց հատաւ աջ ձեռն , և զկնի ելին 'ի կախաղան , և երրորդին հաասն երկաթին ձեռքն , և նա ևս ել 'ի կախաղան , այնուհետև ասարան և զիս դահիճք յատեան . և զերծեալ յինէն զհանդերձս իմ՝ արկին զինեւ զցնցաւիս , և այնպէս մերկ կացուցին առաջի դատաւորին : Իսկ ես լայի դառնապէս , և առ անժ կարգայի՝ ասելով . անժ ամենակալ փրկեա՛ զիս 'ի վշտաց վտանգիս . և ես լինիմ միայնակեաց , զի արժանի եղէց ծառայել քեզ : Եւ իբրեւ հրամայեաց դատաւորն պրկել զիս 'ի չորից կողմանց , և հարկանել արջառաջւօք , ազգ արարին նմա պահել զիս յայլ օր ասենի . քանզի և ճաշածամ իսկ էր . և այնպէս միւստանդամ արկին զիս շղթայակապ 'ի բանտ . և թողին այլ ևս աւուրս քսան և հինգ :

Յայնժամ երրորդ անգամ երեւեցաւ ինձ տեսիլն , և ասէ . առե՛ր 'ի միտ զարդար դաւ տաւորութիւն ան . և ես ասեմ արտասուօք , այո՛ ան . այլ աղաչեմ զքեզ՝ որ արժանի արարեր այս երիցս անգամ յայց ելանել ինձ , ազատեա՛ զիս , զի արժանի եղէց կրօնաւորիլ և ծառայել ան : Եւ նա ասէ ժպտելով . պարտ էր քեզ զգօն լինել , և զչ մտանել 'ի բանտ .

բանս . արդ դու քեզէն ստահակութիւն քով
մտեր այսր . և ես զի՛նչ արարից քեզ . այլ
մի՛ երկնչիր , փութով լիցի ազատութիւն քեզ :
Եւ եղև ՚ի վի՛ր այսց բանից անցին աւուրք
հինգ , և եկն այլ դատաւոր ծանօթ տան
մերում . և նա յաւուրն ութերորդի քննել
զամբաստանութիւն՝ որ եղև զինէն , արձա-
կեաց որնպս զանպարտ : Եւ ես նոյնժամայն
գիմեցի ՚ի լեառն առ ոտս ծերոյ . և կամե-
ցայ կրօնաւոր լինել : () այս անպատմեաց
զանձնէ երանելին եփրեմ՝ ՚ի լուր եղբարց .
զոր և հանդերձ այլ ևս հանգամանօք ըն-
կեառնուաք ՚ի գիրս խոստովանուէնք :

Եւլ արժան է լսել զխոնարհ և զանկեղծ
խոստովանութիւն սքն , յորում է շահ հոգւոյ
բնի . զի նախ ստէ , թէ * Եւ ինչդեռ տակա-
ւին յԹի դեգերէի , պատերազմեցաւ լի իս
թշնամին ՚ի մանկութե իմում՝ տալով ինձ
դնել իմն ՚ի մտի , թէ որ ինչ անցք անցանէն
՚ի կենցաղումս , լի բախտի և լի դիպունաժոյ
լինին . և պատահեաց ինձ այն , որ ինչ լի-
նի անդեակ նաւու՝ թէպէտև զեկավարն ՚ի
խելս անդ անցեալ նստցի . զի կամ յետս
դառնայ , և կի՛մ ոչ խաղայ յառաջ . կի՛մ թէ
կործանի իսկ , եթէ ոչ հասցէ նմա օգնութի
և այցելութի ՚ի մարդոյ կի՛մ ՚ի հրեշտակէ և :

Իսկ յետ պատմելոյ թէ զիմրդ ազատեցաւ
՚ի բանտէ այցելութիւն հրեշտակի ան , ՚ի վի՛ր
բերէ : * Տեսլեամբք ոչ բարձրամտիմ , այլ
անօրէն խորհրդովք իմովք տանջիմ և վշտա-
նամ . երևեցաւ և փարաւոնի հրեշտակ՝ որ

Ի.Օ.

Cc

զհան.

զհանդերձեալսն զուշակէր, բայց մարդա-
 րէութիւն ոչ փոխեաց զմիտս և զխորհուրդս
 նր. ասէ և քն որոց մարդարեայանն յանուն
 նր, ոչ գիտեմ զձեզ մշակքդ անիրաւութե
 վոյ եղբարք յոմ կողմանց տաքնա-
 պիմ, և ՚ի խիղճ մտաց իմոց դարձ առնեմ.
 Եթէ միւսանգամ ամպարշտեցայց, վայ է
 ինձ Ի՞նչէն իսկ հազորդ էի շնորհաց.
 դաստիարակեալ էի ՚ի քն ՚ի հարանց. և
 ծնողքն իմ ըմբարմնոյ՝ զերկիւղ նմ աւան-
 դեցին ինձ. տեսեալ էր իմ զմերձաւորս
 փոյթս յոմպաշտութի. լուեալ էր իմ, ե-
 թէ յոլովք չարչարեցան վն քնի զանազան
 կրիւք. ծնողք իմ յատենի դատաւորին խոս-
 տովան եղէն զքն. վկայիցն արեամբ եմ զօ-
 դեալ. չունիմ ինչ պաշտպանութի յանձինդ
 օժանգակութի, (եթէ ես վատթարացայց)
 Եւրոպայիքն իմ նստեցէն, արհես-
 տիւն և ձեռք հայթհայթօղք զաւուրն պա-
 րէնս. հաւուց իմոց բարեյաջողութի էր հա-
 ղադործութիւն կեալ. և ծնողք իմ ՚ի նոյն
 գեգերեալ՝ ՚ի նոճաստ վիճակէ էին և յազ-
 գէ. և արդ ի՛նչ ի՛նչիք պարծեցայց . . . Եւրո-
 ինձ կամք յիշատակել զմանկուիս իմ խեղ,
 զի մի եղէց յաչս ձեր զգոճելի Եւրո-
 վն նմի սյուորիկ՝ գիտեմ, զի ողորմութիւն
 քտի առաջի բեմին (՚ի ձեռն մկրտութե).
 այլ ոչ այդպէս է վն յետոյ գործեցելոցս
 զկնի գիտութե ճշմարտութե ॥
 Ի բանից աստի սքն յայտնի է, թէ ինքն
 ՚ի մանկուէ սնաւ ՚ի հաւատս քրիստոնէութե.

Վոյ

Վայ եթէ Զմարիտ իցէ գրեալն յընդարձակ վարս նր՝ ի ճառքնտիրս ասորւոց և հայոց՝
 Թէ ծնողք նր կուսարաշտ էին , պարտ է ի-
 մանալ՝ Թէ զկնի եղեն քրիստոնեայ , և խոս-
 տովանողական հանդիսի՛ն կատարեցան . և
 ինքն եփրեմ կամ՝ ի աղայուԹե , կմ՝ լն այլոց
 ի պատանեկուԹե մկրտեցաւ . և այն՝ ունիւ
 ստոյգ երեւի՝ լն աւանդելոյ յայսմաւուրացն
 զփտոց , ի սքն յակորայ մծբնայ հայրապե-
 տէ . որում աշակերտեցաւ զնմ ժամանակս
 նր լն վկայելոյ ամենեցուն . և լն մա դնաց
 ի ժողովն նիկիոյ . այլ ոն բարւոք ասէ յայս-
 մաւուրքն մեր , ոչ համարեցաւ ի Թի՛նս
 հարց . յայտ է Թէ զի եր լոկ վերծանող և
 պաշտօնեայ սքն յակորայ , և ոչ իսկ եր սար-
 կաւագ , այլ սոսկ աբեղայ : Իսկ ծերն՝ ո-
 րում աշակերտեցաւ զառաջինն կրօնաւորու-
 Թք ի լերինս մծբնայ , կամ եր սքն մարու-
 գէ , և կմ մին ի գործակցաց նր : Լ՛սորիք՝
 աղօԹից սքն եփրեմի ընծայեն և զսքանչե-
 լիս ազատուե քիլքին մծբնայ յերեօաց շաղ-
 հոյ արքայի . զորմէ գրեցաք ի վարս սքն
 յակորայ . իմա՛ , ըստ որում եր աղօԹակից
 նմին , և գործակից յնմ իրս կարււորս :

Եւ ախացեալ բանսարկուն լն յառաջագի-
 մուի սքն եփրեմի՝ յարոյց ի վր նր զրպար-
 տուԹի չար . քանզի համանուն եփրեմ ոմն
 տարկաւագապետ կմ եկեղեցեպան ի մրծ-
 բին՝ աման չարին գտեալ՝ անկաւ լն դստեր
 իշխանի ուրումն . և եդ բանս ի բերան նր ,
 զի յորժամ իմասցի հայր նր , ասասցէ՝ Թէ

Եփրեմ խորին , քի ընթերցողն՝ գործեաց
զայս շարիս քի իս . և նա արար ըստ անօրէն
խորհրդոց նր : Այլ ի լսել զայս սքի ենպսին
յակորայ՝ խռովեցաւ յոյժ զարմացմամբ մե-
ծաւ . մանաւանդ զի յիմ ժամ տեսանէր
հոգւովն՝ զոր ինչ լինելոց էր , և այս խոր-
հուրդ ծածկեցաւ ի նմանէ : II Եյ սկսաւ
մեղադրել նմա . և եփրեմ առ խոնարհուե-
իւրոյ յանձն էառ զյանդիմանուի և զապաշ-
խարութի . յորմէ իրազեկ եղև սքն յակոր
անմեղուն նր , զի ոչինչ խռովեցաւ եփրեմ .

և իոր յայտնեաց զիրան այսպէս :

Իբրև ծնաւ աղջիկն զմանուկն , առեալ
հօր աղջկանն զմանուկն երեքօրեայ՝ եբեր
առ եփրեմ յեկեղեցին , և ասէ . ա՛ռ զօրդիդ
քո , և տա՛ր սնո՛ . զոր իբրև տեսին ոմանք ի
սլարզամտացն՝ գայթակղէին ի նա . իսկ
սքն շարժեւ ի հոգւոյն նայ՝ բառնալ ի բաց
զգայթակղուին , էառ զերեխայն ի գիրկս
իւր , և ասէ ցնա առաջի եկեղեցւոյն . մա-
նուկ դու , քեզ ասեմ յանուն իմ մերոյ յոթ
քոի , բաց զբերան քո , և ասա՛ , թէ ո՞վ է հայր
քո . և առժամայն բացաւ բերան երեխայ-
ին . ետպննի բարձր բարբառով և ասէ . եփ-
րեմ է հայր իմ , այլ ո՛չ որ բարձեալ ունի
զիս . զայս վկայութիւն տուեալ մանկանն՝
և անդէն ինքն մեռանէր : (Յայնժամ եկել
հայր աղջկանն՝ անկանէր յոտս սքն , և
խնդրէր թողութի ի նմանէ այլովքն հան-
դերձ . իսկ նա խոնարհութի զամենեսեան
օրհնէր՝ ոչինչ յիշելով ամենևին զյանցանս

ուրուք . իսկ սարկաւազապետն փախեալ 'ի քաղաքէն . զի յայտնի եղև անգգամութիւն նր . զոր խոստովան եղև և աղջիկն :

Եւ եղև իբրև կատարեաց զընթացս իւր 'նք հայրապետն յակոբ , և փոխեցաւ առ քն լի նամարդարութիւն և առաքինութիւն , տրտմեցաւ յոյժ սքն եփրեմ . և առեալ զմարմին նր հանդերձ քահանայական դասուք՝ սաղմոսիւք և օրհնութիւն եդ յարժանաւոր տեղւոյ : Իսկ յորժամ եղև հաշտութիւն լի յոյնս և ընդ պարսիկս 'ի սատակման յուլիանոսի , յաջորդ նր յորհանոս կայսր եկեալ 'ի մծբին քաղաք՝ հրամայեաց թնակչաց ելանել անտի . և իբրև ելին , ետ զքաղաքն 'ի ձեռս պարսից . քանզի սյնպէս ուխտ և դաշինս արարեալ էր լի արքային պարսից :

Յայնժամ երանելին եփրեմ գնաց յամիգ քաղաք . և կացեալ անդ զտարի մի՝ եկն յեդեսիս , որ և ուրհա քաղաք միջագետաց , եդեալ 'ի մտի՝ անդ ընակել մինչև յօր կատարման իւրոյ . և 'ի մտանեւն 'ի քաղաքն՝ յորժամ էր նա յեզր գետոյն , որ կոչի դայսան , ետես անդ զկանայս՝ որ լուանային զհանդերձս . և մի ոմն 'ի նոցանէ (զոր նիւսացին՝ պոռնիկ կոչէ ,) հարուստ մի ժամ պռուցեչ հայեր լի երեսսնր : Իսկ սքն սասաւեաց նմ , և ասէ . ոչ ամաչես այդնս նայել լի իս , և լիէր ոչ հայիս լի երկիր : Եւ պատասխանի ետ , և ասէ . քեզ պարտ է նայել լի երկիր , յորմէ և եսդ իսկ դու . այլ ինձ անկ է 'ի քեզ նայել , զի 'ի քէն եմ առած :

Իբրեւ լուճաւ զայս, զարմացաւ ի խնայողութիւն
կնոջն հանգոյն խորագէտ օձի . և ասէր ի
միտս իւր . եթէ կանայք քաղաքիս այսպէս
իմնաստունք են, որչափ ևս առաւել արք կա-
տարեալք : Ի՞նչա ընտրեաց ագանիլ առ ու-
մանս 'ի տխմարաց՝ զի շահեացի զնա . և զի
օչ գիտէր ձեռագործս արուեստի իրիք, յա-
րեցաւ 'ի բաղանապետ մի . և ետ զինքն 'ի
մշակութիւնմա . և անտի կերակրեալ լինէր .
և զցայգ և զցերեկ խօսէր զբանն այ՝ որոց
և պատահէր . որով ձգեաց զբազումս 'ի ճաւ-
նապարհ ճան :

Իսկ կին ոմն պողնիկ տեսեալ զեփրեմ ընդ
պատուհանն 'ի վայր՝ ասէ ցնա . զի՞նչ պի-
տոյ է քեզ անհայ, զի բերից քեզ կերա-
կուր : Ի՞նչ եփրեմ . երեք քար, և սակաւ
մի ցեխ, զի ծեփեցից զպատուհանդ : Իսկ յա-
սեւ լիւրք կնոջն, եկ առ իս 'ի ննջել, ասէ սքն .
եկ 'ի հրապարակամիջի անդ ննջեսցուք .
ասէ կինն . և չիցէ՞ ամօթ . սքն ասէ . եթէ
'ի մարդկանէ ամաչել պարտիմք, որչափ ևս
յայ՝ որ գիտակն է գաղտնեաց մարդկան :
Հայնժամ զղջացաւ պողնիկն 'ի վի՛ր բանի
սքն . և թողեալ զգործս մեղաց՝ եմուտ 'ի
վանս կանանց, և անցոյց զկեանս իւր ապաշ-
խարուք : () այս պատմէ հանգերձ այլովք
և նիւսացին :

Իսկ իբրեւ յայտնի եղև անուն սքն 'ի մէջ
եղեսացւոց, փախեաւ 'ի մերձակայ անա-
պատ . և անդ կեայր 'ի հանգարտութեան՝
ճգնել յաղօթս և 'ի պահս, յընթերցուածք
և

և 'ի գրութիս լի հոգւով նայ : Ղնաց երա-
նելին եփրեմ և յեգիպտոսի անապատն 'ի
օկիտէ , ուր 'տք հարքն բնակէին . և գտել
անդ խուց մի գատարկ՝ մտեալ բնակեցաւ
անդ թարգմանաւ իւրով . մինչև ետ նմա
նծ շնորհս խօսելոյ և 'ի լեզու եգիպտացի
է 'տք հարս . և արար անդ ամս ութ մեծաւ
ժուժկալութիւն , պարապեալ միանգամայն
և 'ի գրել աղօթս բազումս և այլ մատեանս
հոգւորս . և զեկեղան առ նա շահէր նծայ-
ին իմաստութիւն . դարձոյց և զբազումս 'ի
հեթանոսութենէ և յաղանդոյն արիոսի ,
կրեւով և հալածանս և նեղութիւն 'ի թշնա-
մեաց ճշմարտուն . արար և նշանս բժշկուն
'ի վր' հիւանդաց և դիւահարաց : Եւ ի բ-
րեւ յայտնի եղև առաքինութի'նն , խոյս ետ
յեգիպտոսէ . և ճանապարհ արարել' գնաց
'ի տես մեծին բարադի հայրապետին կեսա-
րու կապսգովկացւոց . զորմէ լեարձակ գրեմ
նմ մատենագիրք . այլ արժան է լսել զիտ
նարհ ձև բանից , որով պատմէ զիրսն ինքնին
'տք հայրն եփրեմ 'ի ներբողեանն՝ զոր արար
'ի վր' սքյն բարադի :

* Եւ եղև (ասէ) 'ի վր' իմողորմուն' գթու-
թե'նն 'ի քաղաքի միում , և լուայ ձայն՝ որ
ասէր ցիս . արի եփրեմ , և կեր զիմաստս և
զխորհուրդս : Եւ ետ 'ի վարանս անկեալ՝ ա-
սեմ . և ուստի՝ կերայց յձր իմ : Եւ ասէ ցիս .
ահա 'ի տան իմում կայ անօթ պայծառ և
մեծաշէն , որ մատակարարեսցէ քեզ կերա-
կուր : Եւ լցել զարմացմամբ 'ի վր' բանիցն՝

յարեայ գնացի 'ի տաճար բարձրելոյն . և մեղմով մտեալ 'ի սրահս նիւ, և անձկանօք ը մուտս նայեցեալ՝ տեսի 'ի սրբութե սբօց զանօթն ընտրութե՝ պարզեալ գեղեցիկ առաջի խաչին արօտի , և մեծավայելուչ բանիւք հանդերձեալ և պատրաստել . և աչք ամենեցուն 'ի նա հայէին . տեսի զտաճարն հոգւով ճոխացեալ 'ի նմանէ , և զառաւել խնամս նորա 'ի վիժ որբոց և այրեաց . տեսի անդ առ նովաւ զհոսանս արտասունաց իբրեւ զգետ , և զգեղմն կենաց՝ զի ոնպ ոսկեղէն ճառագայթս սփռէր յամենեւին . և զնոյն ինքն զհովիւն , զի թւօք հոգւոյն 'ի վեր համբառնայր աղօթս վն մեր , և հիւսէր գեղեցիկ զթելս բանին . տեսի բղթեալ առ 'ի նմանէ զպօղոսին վիշպութի , զօրէնս աւետարանին , և զխորհուրդս ահաւորս

Եւ 'ի կատարիւ լոյ բանիցն՝ ը յայտնութե հոգւոյն սբյ գիտաց , զի և ես անդ եմ . և փութով խնամոց առ ինքն կոչեալ զիմա նունատութի՝ հարցանէր ցիս թարգմանաւ , և ասէր . դձը իցես եփրեմ , որ զգեղեցիկ պարանոցդ խոնարհեալ ներքոյ արկեր լծոյ փրկական բանին : Ետու պինի , և ասեմ . ես եմ եփրեմ վերջայել յերկնաւոր ընթացից : Եւ պա բուռն հարեւ զինէն՝ ողջունեաց զիս 'ի համբոյր սրբութե իւրոյ . և կազմեաց սեղան բարեխից՝ իմաստուն և տր ճաշակօք հաւատարիմ հոգւոյ իւրոյ , ոչ ապականացու խորտկօք , այլ անմահական իմաստաւիւք լի : Եւ յապէս յայտնէ սբն եփրեմ զառաքելնու .

նութի եղբոր իւրոյ՝ ծածկելով զիւրն :
 Լ՛յԼ ունի այլք գրեն՝ ի վարս նորուն եփրեմի
 և բարսդի՝ յայտնեաց և մեծն բարսեղ զսւ
 աաքինուիս եփրեմի . և նախ ասէ սքն բա-
 սիլիոս ցերանելին եփրեմ ծերունի . բարիոք
 եկիր հայրդ անապատի , բարիոք եկիր , որ
 բազմացուցեր յանապատի զաշակերտմն քոի,
 և հալածեցեր զդէս . վա՞ր ո՞ւմ արդեօք աշ-
 խատեցար այդպէս , կե՞մ զո՞վ արդեօք եկիր
 ՚ի տեսանել՝ զայր մեղաւոր . հատուցէ՛ քեզ
 անձ զվարձս աշխատութե քո : Լ՛ը յետ բա-
 զում բանից և պատուհասիրութե , ասէ բա-
 սիլիոս ցեփրեմ՝, ասա՛ ինձ հայր տա՛, զիմորդ
 դու՝ որ ասորի ես , և յոյն լեզու ոչ գիտես ,
 ՚ի քարոզելն իմում գովէիր երիցս անգամ :
 Լ՛փրեմ ասէ . զհոգին տա՛ գովէի , որ խօսեր
 ՚ի բերանոյ քումմէ : Լ՛նկաւ բարսեղ առա-
 ջի նո՛ր , և ասէ . Թողութի՛ արա ինձ . և ո՞
 տայր ինձ լինել արդեօք եփրեմ , և քեզ՝ ե-
 թէ յանձն առնուիր՝ լինել բասիլ : Լ՛ը արդ
 խնդրեմ ՚ի քէն սիրելի՛ եղբայր , մի արդէ-
 լուր ՚ի մէնջ զանձային պարգևսդ՝ զոր շնոր-
 հեաց քեզ անձ . այլ ուրախ արա զմեզ վար-
 զապետութիւն քոյ :

Լ՛սէ եփրեմ ցբասիլիոս . և ես ունիմ խնդ-
 րե՛լ ինչ ՚ի քէն : Լ՛ը նա ասէ . հրամայեա՛
 զոր ինչ պիտոյ իցէ . վա՞ զի պարտապան եմ
 քեզ՝ ևս առաւել վա՞ աշխատուե՛ քո : Լ՛սէ
 տա՛ արքայն եփրեմ . գիտեմ զքեզ սքո՛ւն ,
 զի զոր ինչ և խնդրեսցես յայ՝ տացէ՛ քեզ .
 արդ աղութեա՛ առ անձ , զի տացէ՛ ինձ խօսել
 ՚ի

'ի յունարէն լեզու : Նասիրիոս ասէ . Կէ
 Հայրիմ պատուական , խնդրեսցուք 'ի Թնէ ;
 և հա կատարեսցէ զկամս քո . վժ զի գրեւ
 է , զկամս երկիւղածաց իւրոց առնէ Թր , և
 աղօթից նց լսէ . և ոչինչ է Թր անհնարին :
 Եւ յետ յաղօթս կալոյ՝ ասէ բասիրիոս ցեփ-
 րեմ . Ընէր ոչ ըունիս զձեռնադրութի քա-
 Հանայութե . վժ զի բարիօք վայելէ քեզ :
 Վննի ետ եփրեմ Թարգմանաւ , և ասէ .
 ովքէ հայրապետ , վժ զի մեղաւոր եմ : Նսէ
 սբ եկնն . երանի՞ Թէ ես իբրեւ զքեզ էի մե-
 ղաւոր . և անգէն խոնարհեցուցեալ զնա 'ի
 Ծունր կրկնել՝ եդ զձեռն 'ի վրնր , և ըն-
 Թերցաւ զաղօթս սարկաւազութեն . և ա-
 պա ասէ ցնա . հրամայեա՛ կանգնեա՛ : Եւ
 իբրեւ կանգնեցաւ , զօրացաւ լեզու նր , և
 խօսէր 'ի բարբառն յունական . անգլիա՛ւ ,
 սօսօն , ելէ՛խօն , չէ Կիթիլախօն իմա . Թր ընդ
 կեցո՛ և ողորմա՛ , և պահեա՛ զիւ . և որ 'ի կար-
 գին , ոնց զմի 'ի յոյն սարկաւազաց . և զբ-
 մացան ամենեքեան՝ որք լուսնն զայս . և
 յայնմ հետէ համարձակ խօսէր 'ի յոյն լե-
 զու . մինչև կարծել ոմանց՝ Թէ ինչ ինչ և
 յունարէն գրեալ իցէ :

Էջայնժամ սբն բասիրիոս ընտանի խօսակ-
 ցութի օկսաւ հարկաւորել զերանելին եփ-
 րեմ վժ երիցութե . յորմէ և ել համբաւ
 առ ոմանս՝ Թէ քահանայ իսկ ձեռնադրեալ
 իցէ . այլ սակայն պատմութին 'ի վր բերէ ,
 Թէ եփրեմ աղաչէր զբասիրիոս , և ասէր , մի
 բռնադատեր զիս , զի չեմ բաւական այնմ ,

ա.

ապա ձեռնադրեաց զԹարգմանն նր երէց :
 Եւ այսպէս հոգեւոր սիրով բերկրեալք ը
 միմեանս՝ օւրախացան յոյժ . և կաղեւալ՝ նց
 առ միմեանս իբրեւ շաբաթս երկուս՝ խօսե-
 ցան 'ի գրոց . և բազում իրս ընկալաւ մեծն
 բարսէղ 'ի սթշն եփրեմէ՝ առաւել վր ճառի
 անձայինն տառից ը երթայական աւանդուե ,
 յորմէ չէ ինչ ընդհատ ասորի բարբառ . վր
 և 'ի գիրս վեցօրէից նշանակէ զԹ Ծերն ա-
 սորի , Թէ որպէս ուսոյց նա զիմաստ բանին ,
 հոգի այ շրջէր 'ի վր ջրոց . իբր զի տայ իմա
 նալ զերթեւեկէն հոգւոյն ը օրինակի հա-
 ւու որնս գրգալով և Թխելով՝ առ 'ի տալ
 ջրոց ծնանել զնմա՝ շունչ կենդանի ը ազգի
 իւրում . որով ճանաչի արարչագործ զօրուին
 հոգւոյն սթշ՝ արարչակից գուլով և էակից
 հօր և որդւոյ : } Երկար գրէ և եղագիրոս ,
 Թէ ոնկ յետ մեկնելոյ սթշն եփրեմի 'ի սթշն
 բարսղէ՝ խոնարհ հոգիք սթց առ միմեանս
 յղէին զանձն կարօտեալ սքանչելեացն ոյ .
 ք զկինն մեղաւոր , որոյ մեղքն գրեալ 'ի
 քարտիսի կնքելոյ՝ 'ի վախճանի ջնջեցաւ ա
 զօթիւք երկոցունց սթցն :

'Ի դառնալ եփրեմի ծերունւոյ 'ի կեսարիոյ
 յուռհա՝ յորժամ անցանէր ը սամոստիա ,
 ապտակեաց զնա ոմն 'ի մանկանց իշխանի
 միոյ՝ որ էր յայլաղանդից . և յետ անցանե-
 լոյ սթշն՝ եհար քարք մի զպատանին , և նոյն
 ժամայն ոնկ հրով վառեալ մեռանէր . և ըն
 Թացեալ իշխանին զհետ սթշն՝ անկաւ յոտս
 նր , և պատմեաց զեղեալն . և նա եկեալ

առ

առ մեռեալն , և ծունր կրկնեալ եկաց յա-
զօթս առ ան լի հառաչանօք . և ապա կա-
լեալ զձեռանէ նորա՝ յարոյց զնա . զոր տե-
սեալ տղանդաւորաց՝ դարձան յուղղափա-
ռութի : || յնպէս դարձոյց և զայլ բազմու-
թի՝ որ կային 'ի սահմանս եդեսացւոց կամ
միջագետաց՝ 'ի հերձոճածոյն բարդեծանայ
մոլորեցուցչի , և 'ի մոլորութի մանկեցւոց
և մարկիոնացւոց . ոնք ճոխ աւանդեն ճա-
ւընտիրք . ուր և ասի , թէ արար սքն եփրեմ
բազում երգս հոգւորս 'ի խափանումն մո-
լար երգոց , զորս յօրինեալ էին բարդեծան
ասորի և հերմինոս որդի նորա հարիւր յի-
սուն թոճով՝ հակառակ անձային սաղմոսացն
դաւթի :

|| Եւ իբրև ետես երանելին եփրեմ զքաղաքն
եդեսիա հանդարտեալ 'ի խոր խաղաղուն ,
և մաքրեալ 'ի մոլար վիշպութեց , և փայլել
ուղղափառութեւ և անպաշտութեւ , թողել
զքաղաքն՝ եւ և գնաց 'ի լեառն յառաջին
բնակութի իւր . և առաջնորդէր բազմունե-
եզբարց՝ որք էին կրօնաւորեալ ը ձեռամբ
նորա . սրոց և աւանդեսց կանոնս լուսաւորս
նք աբբայն եփրեմ , և ստացաւ բազում աշա-
կերտս ընտրեալս :

|| Եւ 'ի լինել սովու յեդեսիա՝ էջ 'ի քա-
ղաքն , և ժողովել զմեծատունս՝ յորդորեաց
զնոօգնական լինել աղքատաց և տնանկաց .
յայնժամ ամենեքեան տային 'ի նա ի կարի
զինչս . ոմանք հաց , և ոմանք ոսկի և ար-
ծաթ . և սք հայրն եփրեմ ը նմանուն սքն
ստե .

ստեփաննոսի դարմանէր զնմ կարօտեալս
հոգևոր և մարմնաւոր հային . և բազմութիւն
աշակերտաց սպասաւորէր աղքատաց . շի-
նեաց և երեքհարիւր մահիճս վասն հիւան-
դաց , և եդ 'ի պատշաճ տեղւոյ առ 'ի հան-
գիստ նոցունց . զմեռեալն բարիոք յուղար-
կէր , և զկենդանիսն հանգուցանէր : Լ՛րար
և զայլ մեծամեծ գործս սքանչելիս , զորս
անմարթ է գրով բովանդակել . և հազիւ
զսակաւս 'ի բազմաց գրեցին մատենագիրք .
յորոց քաղեցան և դուզնաքեայ գրեալքս
մեր :

Եւ յոյննս և բազմապատիկ մատենիւք եթող
զպիշատակ իւր յեկեղեցւոյ սյրն նյ , որոյ
նման ոչ ոք եղև այլ յասորիս . և սակաւք 'ի
վիշապաց այլոց եկեղեցեաց հաւասարեցան
նմա . մինչև իրաւամբք դասիլ սքն եփրեմի
ը երկոտասան վիշապ կաթողիկէ եկեղեց-
ւոյ , և գեղեցիկ խորհրդով տօնախմբիլ 'ի
մեզ ը երիս դիւսաւորս , քի ը սեղանատոռոսի ,
բարսղի , և նիւսացւոյ . որոց և էր ժամանա-
կակից :

Եւ ախճանեցաւ նա արքայն եփրեմ 'ի խոր
ծերութե՛ իբր եօթանասուն և հինգ , կամ
ութսուն ամաց , փոքր ինչ զկնի փոխման
սքն բարսղի , յամի իմն 379 , կի՞ 380 . Թու-
ղեալ կտակ գրաւոր , զի մի ոք իշխեսցէ զնա
պատուով թաղել 'ի փառաւոր շիրմի , կամ
այլ կտաւով պատել . այլ թաղեսցեն զիս
ասէ իմովս կրօնաւորական ձևով ոմ աղքատ
ոք 'ի կարգի օտարաց : Եւ եղբարքն ը հրա-
մա

մանի նորա զապեցին զնա իւրով կարկատուն պարեգօտկոյն , որ պատուականադոյն էր քան զԹէրական ծիրանիսն . և այնու եղին զնա 'ի գերեզմանի օաղմոսիւք և օրհնութիւն հանդերձ ամբ բաղմութիւն քաղաքին եղեսացւոց : () որ յետ սակաւ ժամանակի (ասէ ճառարնտիրն) հանեալ զմարմին սէյն՝ փոխեցին յայրի անդ , ուր գերեզմանք եղևսացն էր . և անդ փառաւորի և պատուի Յր մարմինն յամբ բաղմութեանց հաւատացելոցն :

Վիսացին սէ գրիգոր 'ի կարգի մեծամեծ գովուեց , զոր տայ աբբայ եփրեմի , գրէ և զայսոսիկ բանս յաւերժակն յիշատակացարժանիս . * () ի եթէ (ասէ) յամ առաքինու թիս գերագոյն հանդիսանայ սէրն , զսա այն պէս պաշտեաց մերս եփրեմ , մինչ զի ոչ ոք այլ 'ի հարց առաւել . . . () Եյս ասեմ ոչ 'ի կշիռ դնել զհարս ի հարանց , զի իւրաքանչիւր զիւրոց գործոց արժանի վարձս առնուցու , այլ զի յայտնագոյն ծանիցի ժողովրդոց , թէ մերս , կամ ճշմարտագոյնս ասել ի հանրական եկեղեցւոյ վիշպն սէն եփրեմ 'ի վերագոյն եհաս յաշտիճան 'ի հոգեւոր սանդուղս առաքինութեանց : Իսկ զաւարեպաշտութիւն զկրօն ստացաւ ճշմարիտ ժառանգութիւնս տուէ , իւրաքանի յորայ . ահա անպաշտութիւնս տուի . . . Երն վառել զնա հրով երկնային խոկման , արծարծէր 'ի նմա զըրբըք վերնոց . զի և զամ հին և նոր կտակարանս յեղլեղել , և ուն ոչ ոք այլ , 'ի տեսութիւն ոցին պարապեալ , զըովանդակն անլուկայ լարգմա

մանեաց... լուսաւորուք հոգւոյն ւայ...
 Եւ մաքրութի հոգւոյ եւ մարմնոյ՝ ինչ կարի
 մարդոյ, տինա եւ ի վեր ք զպայման մարդ-
 կեղէն բնուե՝ ի պարգեաց շնորհաց գերա-
 զանցեալ... Եւ ի հոսանս արտասուեաց
 նր չէ մարթ առանց արտասուեաց անցանել-
 զի ոնք իմ մարդոյ է սեպհական անդադար
 ոգի առնուլ, նոյնպէս երանելւոյն եփրեմի
 անդադար հեզուլ զարտօսք բնաւորեալ իմն
 տեսանիւր... Եւ զայս ի միտ առնու՝ որ
 միանգամ եւ զգիրս նորա վերծանէ... Որ
 այն սիրտ իցէ այնչափ խիստ եւ անդաման-
 դեայ, որ ի լուր բանից նր ոչ մեղմասցի...
 մինչ զի զառաժն՝ որ յօրինակ անհնարից ա-
 սացել, միթէ զքա՞ր կակղիցես, մեք սովաւ

հնարաւոր տեսաք լինել ի փորձոյ...
 Եւ առապէս տուաւ օք ծերոյս ի քնէ տա-
 զանդ բանին. զոր ի սեղանս սրտից բազմաց
 սեղանաւորէր. եւ նովին իսկ առաւելապէս
 ինքն շահէր... Եւ յնչափ առատուի իմառ-
 տուե ետ նմա անձ, զի թէպէտեւ մշտաբուղի
 գոգցես աղբիւրք բանից յորդէին ինմանէ,
 անմարթ էր ի սպառնալ հասանել իրացն
 մեկնուե... վայ մեծ ծերն այսպիսի առնէր
 մաղթանս. թող ան զշնորհացդ հոսանս ॥ :
 Եւ սո սոցին պակի յանդիման առնէ եւ զխրս-
 տամբեր վարս սքն, զպահեցողուի, զտըք-
 նուի, զգեանախշտուի, զաղքատուի, զխո-
 նարհուի, զխորշումն ի գոլուէ, մինչև պատ-
 ուիլիւրէ զայն եւ ի կտակի իւրում. զմարդա-
 սիրուի, զողորմածութի, եւ զմարդաշահո-
 թի.

Թի . զի ոչ միայն բանքն , այլև սոսկ տեսիլն
 նր հրեշտակային բաւական էր ամոքել զնմ
 վայրենիս և զտմարդիս բարուք . անկեղծ
 պարզութիւնն և հեղուի և անստգիւտ քաղա
 քավարութիւ պատկառեցուցանէր զնմ տե
 սողս . և նախանձ փառացն նյ ճշմարտութե
 զգազանամիտ թշնամիսն ահացուցանէր . զի
 որ առ ամենեւին հեզ էր իբրև զգառն՝ սք
 հայրն և վիշպն եփրեմ , առ հակառակորդս
 սք հաւատոյ ոն պառիւծ ահաւոր ցուցել լի
 նէր :

Ի ձեռս բերեալ հնարիւք ՚ի ձեռաց ուրուք
 և զինքնագիր մատեանս մօլորունն ապողի
 նարի ծերոյ իբրև . ՚ի պէտս վերծանելոյ՝ մա
 ծոյց զնմ թուղթս ընդ միմեանս սոսնձով
 ձկան , և ետ անդրէն յետս ամբողջ . որ եղև
 յայնմ հետէ անպիտան և նմ իւրում , և ա
 ուիթ խայտառակութե նր . վնյ իրաւամբք
 նմանեցուցանէ նիւսացին զեփրեմ յակորայ ,
 և զապողինար եռաւայ՝ որ խաբեցաւ ՚ի յա
 կորայ : Եւ թ բազմադիմի հանդիսից առա
 քինուն նմանեցուցանէ զսք հայրն եփրեմ
 միոյ միոյ ՚ի սքց նահապետաց՝ սկսել յաբե
 լէ արգարոյ մինչև ՚ի յովսէփ , ոն և մարգա
 րէից՝ ՚ի մովսիսէ մինչև ՚ի մկրտիչն յովհան
 նէս . և յառաքեալս՝ անթիոյն ընտրուն պա
 ղոսի :

Ի մերձենալ ասէ աւուրց սքյն հրաժարել
 յՅէ՝ յորժամ պատուիրէր , զի մի ոք իշխես
 ցէ պատել զինքն ազնիւ զգեստուք , տյլ որ
 ունիցի զայն միտս՝ աղքատաց տայէ , ոմն յիշ
 Ի.Օ.
 Խա.

խանաւորաց՝ որոյ պատրաստել էր վն սքնն
մեծագինն հանդերձս , ոչ յօժարեցաւ տալ
զայն աղքատաց . վնյ յանկարծակի լլկեալ
'ի դիւնէն՝ չարաչար տանջեցաւ . զոր իբրեւ
բերին առաջի մահճաց սքնն՝ սաստեաց դի-
ւնին , և հրամայեաց ասել զպատճառս լլկա-
նացն . և 'ի խոստովան լինել առն՝ եդ ձեռն
'ի վրնր , և աղօթս արարեալ՝ բռնկեաց . և
ասէ ցնա . երթ այր դու , և կատարեալ ըզ-
խոստումն քո :

Եսկ յետ փոխմանն եղև և այլ սքանչելիք
'ի վր առն միոյ եփրեմ կոչեցելոյ իւ անոճան
սքնն՝ աղօթիւք նր . և առաւել 'ի խնդրոյ
նորուն եկի ասէ նիւաացին 'ի գրել զայս ճառ
'ի վերայ առն նյ , խօսելով իւ սքնն օրինակ
զայս . * Լ՛յսոքիկ են , զորս քեզ՝ ո՛վ պատ-
ռնականդ 'ի հարս , և տիեզերաց վիշպ գե-
րապայծառ , ներբողանի սակաւամասնեաց
իբրև դոյզն ընծայ մատուցանէ յանդուգն
իմ լեզու . . . Եւ յայս եկաւորեցայ բան գո-
վեստից զոճարթագոյնս , թող զայլ պատ-
ճառս ազգի օրգգի , ո՛չ միայն վն համբաւոյ
վարուց և վիշպուե քո ի համօրէն Թ հոչա-
կելոյ , այլև 'ի սակս խնամոց՝ զոր ցուցեր
ազատութիւն յանոճանակիցդ քո . վն զի տո՛
հարկեցոյց զմեզ յայս երկասիրուի , որ յիւ
մայելացւոց անտի գերի վարեալ 'ի պատե-
րազմի , և տարօրիկ եղեալ 'ի հայրենեաց
լեբկար , այն ինչ իզձ լինէր 'ի դառնալ , և
անգիտանայր ելի աղագս դտանել , առան-
ձին քո օգնականութիւն եգիտ զբարեպատեհ

ԼԷ

DD

հնարս

հնարս փրկութե՛ն , և եհաս վաղեմի փափա-
քանաց իւրոց : II Ե զի 'ի յետին վիշտս ան-
կեալ վտանգի , սւր ամ ճանապարհք փա-
կեալ էին զօրօք բարբարոսաց , զքեզ միայն
կարգաց յանձնանէ , ասելով . սքո՛ւ եփրեմ'
հաս ինձ 'ի Թիկունս . և այնպէս անվեհեր
ճողոպրեալ 'ի հաղթից , և ընդոտնեալ զմա-
հու երկիւղ , յանակնկալն եհաս ազատու-
թի , քոյով ամրացեալ հովանաւորութե՛ն՝ պա-
տապարելով առանց իրիք յուսոյ 'ի հայրենիս
անդր II :

Եւ արդ ժամ է կնքել զպատմութի սքյն
եփրեմի՝ զոյգ ընդ բովանդակ գործոյս լիա-
կատար վարուց և վկայաբանութե սքց եղե-
լոց 'ի տօնացուցի հայաստանեայց եկեղեց-
ւոյ , բանիւ նորին սքյն գրիգորի նիւսացւոյ՝
'ի վերջաբանութի գովեստի տօնակցին իւ-
րոյ սքյն եփրեմի՝ հանդերձ գեղեցիկ յիշա-
տակաւ ամ սքցն . զի ասէ . * Լ՛րդ յերկնայ-
ին բազմի խորանս հոգի նր՛ , ուր հրեշտա-
կացն են դասակարգութիք , ուր լ՛ահապե-
տացն երամք , ուր Ս՛արգարէիցն պարք ,
ուր Լ՛աաքելոցն աթոռք , ուր Ս՛արտիրո-
սացն խնդութիք , ուր Լ՛րդարոցն ցնծութիք ,
ուր II Էպացն պայծառութիք . . . (Յայն վայր
սրբութեց ժամանեաց բազմերջանիկ հոգի
երանելի և պանծալի արքային եփրեմայ :
Ինձ այսպէս Թո՛ւի , եթէ յելս անդ նր՛ 'ի
վեր յերկինս , յառաջընթաց եղեն իւրա-
քանչիւր առաքինութիք նր՛ 'ի կենցաղումս
գործեցելք , և յայտ յանդիման ցուցին նմ
զիրան

զիրմն զայն զգաղտնիս և շնաշխարհիկս գե-
ղեցկութիւն , որոց անհնար է լի մահկանա-
ցու աչօք անկանիլ . և գերահրաշն ք զնմ¹
սէր , մատուցեալ առ նա՝ զայս արդեօք ա-
սէր . հայեաց զՎ սիրոնդ հոգի 'ի գեղեց-
կութիւն , զոր քեզ պատրաստեցի . միանգա-
մայն և զվայել լի փափկութեն ցուցանէր :
Լուսմին և խոնարհութիւն լիառաջ ելեալ՝
այսպէս զնա հրաւիրէր . տե՛ս սիրեցեալդ
յայ հոգի , որպիսի տեղի հանգստեան՝ ես
քեզ զարդարեալ կազմեցի : Սոյնգունակ և
այլքն նմ¹ յառաքինութեց մի առ մի 'ի հա-
մար արկանեն և յայտ առնեն զվարձա՝ զորս
հոգին մինչդեռ 'ի մարմնի աստ էր՝ պատրաս-
տեաց աշխատութիւնով վս հանդերձելոյն :
Սվ փոխումն գերահռչակելի և ուղեկցուե-
արժանի . զՎ մահ անկարօտ արտասուեաց .
զՎ անջատումն , որ զցանկալին առթէ ընկե-
րութի . զՎ անցիցս , լի որ ոչ է զղջանալ սն-
ցանողին . զՎ յուզարկաւորութեա՝ որ ան-
բաժ է յնմ¹ ցաւոց և 'ի թախծութեց . զի
յորժամ 'ի վարս նորա ակնարկեմք , սփո-
փանս առաւել անտի լուսնիմք : Սահ այլոց
'ի մարդկանէ՝ պատճառս տայ արտասուե-
լոյ աստ մնացելոցն . իսկ Սքն՝ ուրախութի
մեզ առթէ և տօնախմբութի . սմին իրի ոչ
մահ է ասելի , այլ մանաւանդ անցումն , և
'ի լաւագոյն կեանս փոխումն յաստեացս ॥ :

Ծ Ա Ն Օ Թ Ո Ւ Թ Ի Ի Ն Ք :

(1) **Գ**եղեցիկ բովանդակեալ տեսանեմք 'ի շարականի
սէյն եփրեմի զվարս նր (ուն է յայլոց սէյ շարականս'
գեւրաբանչիւր վարս), առաւել լը ստուգագոյն աւանդ
գուէ նիւսացւոյն . վնյ է մէք զնոյն մեզ առաջնորդ կա
լաք 'ի բովանդակ ընթացս պատմութեա . զի թէպէտե
ճառօրէն խօսեցաւ , այլ զգլխաւոր անցս նր մի լը միողէ
նշանակեաց : ինչ ինչ տապք է 'ի բանից նորին սէ աբ
բայլին եփրեմայ , ուն տեսանեա . որ թէպէտե խոնար
հուք ծածկէ զառաքինութիւն իւր , և զմանկուէ իւրոյ
զմեզս բացածանուցանէ , այլ նովին իսկ հանդիսանայ
կատարեալ սրբութիւն առն էյ . հրքաջ ձեռնարկէ նիւ
սացին 'ի պատուիրելոյ նր 'ի կտակի , զի մի որ գովեա
յէ զնա երբէք կմ գովեստ ինչ յօրինեացէ 'ի վր իւր ,
թէ գովին իսկ առաւել գովութե է արժանի յէյ և 'ի
մարդկանէ . ըստ որում տան' և առաքեալն վկայելով
զանձնէ , թէ չեմ իսկ արժանի' թէ կոչեցայց առաքել
պանծալի գտանի յառաքեալս :

Արդ բաց յերկուց աստի անժխտելի վկայից' են և եր
կու աղք հին օրինակագրաց վարուց սէյն եփրեմի .
մին համառօտ , զոր բերէ բողանդ 'ի յունականէ' լատին
թարգմանութք գերարդթսի վոսսիոսի . այն իսկ է ե
գեալն 'ի մեր յայսմնաւորս' Ե' Գ . ճառքնորի . յոր հա
յին և գրեալքն 'ի մետափրասախսէ' Ելայնմամբ 'ի բա
նից նիւսացւոյն են : Եւ միւսն ընդարձակ , որ չէ' աւ
կեալ 'ի ձեռս բողանդայ . զի յետ աւուրց նր 'ի վեր
եւ յասորի մատենից 'ի ձեռն երկուց աստեմանից մա
ռնուց' սիմնի և եւոգիոսի . սիմն յովսէֆն քաղեաց
զայն ծանօթաբանութ յարեւելեան մատենագարանի իւ
րում 'ի խօսելն զսէյն եփրեմայ . և եւոգիոս տալա
գրեաց ամբողջ նիւթապէս զասորերէնն հանգերձ լա
տին թարգմանութք 'ի սկիզբն Գ . հատորոյ . տասր . և
լա . գործոց սէյն :

Արդ որչափ ցնծան երկոքին աստեմանք վո այսր օրի
նակի , զոր զառաջինն ինքեանք 'ի լոյս ընծայեցին 'ի
կարի հին կոչեցեալ ձեռագրէ անսպասին նիւորիոյ ,
նոյն

Յոյնացիք և մեք խնդալեք, զի ունիմք զընտիր օրինակ նորուն հարազատ Թարգմանութիւն մեծ շառնտիրն մեր Աջ որ ոչ միայն բառ առ բառ նոյն է իւստորի օրինակի իւրեանց, այլև կարող է ուղղագրել զնոյն, և լրացուցանել զպակասութիւն նորուն . յայտ է ի սկզբնաւորութեն, որ սւնի ի մեզ զսեպհական յառաջաբանութեպակասեալ առ նմ . յայտ է և ի պէսպէս ընթերցուած ծոց՝ որ յընթացս . օրինակ իմն, ուր յասորի օրինակն ընթեռնուան նք՝ Թէ եփրեմ մկրտեալ իցէ յետոյ ժամանակաւ իբր իւր ամաց, տարժանի աստեման սխմնն՝ Թէ պարտի լինել սխալ ինչ կմ յետեառաջութի պատմութե . և սակայն ի մեր օրինակն ոչ ասի՝ Թէ յայնժամ մկրտեցաւ, այլ Թէ յայնժամ եկն ի տեղի մի՝ ուր ի մանկուի ընկալեալ էր նր զմկրտութե . սոյնպէս կշռեմ և զայլ բանս ինչ . միայն պակասի ի մեզ Թուղթ մի կմ երկու . զոր պէտք են ընդ յաջմէ օրինակէ :

Ո՛րպէս և իցէ՝ սակաւ ինչ առաք յայսմ օրինակագրէ . մի՝ զի կարի լարձակ է, զոր և քաղելն անգամ ձանձրոյթ արկանէ . և երկր՝ զի Թէպէտե յընթացս հեղինակն ցուցանէ զանձն Ժմկակից, բայց բազմեք յայտ առնէ՝ Թէ ոչ ինքն է Ժմկակից, այլ հաւաքեալ յայլմի և ի զանազանից . և այն՝ ուր ինձ Թուի, զկարեւորան Թաթափելով, և զոչ կարեւորան առաւել հաւաքելով յաւանդութե . վնյ և երգ՝ յիւս իրս ոչ միաբանի, այլ օտարանայ ի բանից նիւտուցոյն և եփրեմի միանգամայն . և զի մեզ անմարթ էր արտաքոյ ելանել բանից սոցա, վնյ ոչ կամեցաք միջամուխ լինել պոյնչափ ի շաւիղս բանից ասորի գրչի : Օրինակ լիցի նոյն իոկ մուտն վարուց սքյն . զի ուր ինքնին սքն եփրեմ վկայեաց մեզ, Թէ ծնողք և նախնիք իւր էին Թաթափ քրիստոնեայք արուեստիւ հողագործք, և ի նոցանէ ուսաւ զերկիւղն ծյ, ևն, ասորին այն պատմիչ երկարաբան՝ հիմն արկանէ այսպէս . ծնողք նր ասէ էին հեթանոսք, և հայրն քուրմ կուոց . և Թէ՝ հայրն իմացել ի պատգամաց գից՝ Թէ եփրեմ ունի ոտնհարու լինել կուոց, մերժեաց զնա ի տանէ, և այնպէս ելեալ գնաց մանուկն, և աշակերտեցաւ սքյն յակովբայ :

Արդ՝ Թէպէտե կամեսցուք միաբանել զայսոսիկ ի բանից եփրեմայ՝ առելով իւր աստեմանայ, Թէ գուցէ ծնողքն

յա .

յառաջնմէ կռապաշտը էին, և ապա քրիստոնէայ եղեն, այդ ոչ միայն է բռնաբարուէ հակառակաց ոչ միաբանից, այլև է յանդիմանութի մեծ՝ ասորի մատենագրի վարուց սէյն. զի թէ գիտաց զառաջին հետմանութի ծնողաց սէյն (որ երևի սուտ), զեմրդ ոչ գիտաց և ոչ նշանակեաց ի իւր և զքրիստոնէութի նց երբէք, և ըզխոստովանողական վկայութի, որ է անտեղի. զի ինքն իսկ սբն եփրեմ պատմէ : Սոյնպէս և զայլ հանգամանապատմութե այնր ասորի գրչի ի իւր ի իւր օտար տեսաք՝ ի ճշմարտութե, և ի իւր մեծաբան. վայ թէպէտև բազում ինչ կարէաք քաղել ի նմանէ, այլ մեք հաղիւ հաակաւն քաղեցաք, ցորչափ միաձայն երևէր թէ այլն :

Եւ արդ վախճան առնեմք անվ լրութե գործոյս և ծախութեց, յոր սկիզբն արկաք իբր քսան ամօք յառաջ, և ըհաստութե ժամանակի եօթնամեայ քարոզութե անազանեալ, յետոյ ուրեմն յանգ հանել մարթացաք՝ բարեխօսութե սբց, զորոց են բանք մեր :

Գրեցաք փոքր ի շատե, իցէ՛ թէ և գործեսցուք ըստ գրեւոցն՝ գէթ փոքր ի շատե. չեմք նախահարք սբք, այլ զաւակք եմք նց. չեմք մարդարեք անախօսք, այլ ընտանիք նց. չեմք առաքեալք անազգեսացք, այլ աշակերտք եմք նոցա. չեմք մարտիրոսք արեամբ նահատակեալք, և ոչ ճգնաւորք մեռեալք Ծի, կամ ի մասին այլոց մեծամեծ սբց տօնեւեաց, այլ սակայն նոցին եմք հետեօք և ուղեկիցք ի նոյն օթևանս մշտնջենաւոր հալրենեաց մերոց : Հապա զօրացելք տերամք ի լրոյ վարուց և վկայաբանութե նց, մի՛ վերջացուք ի ցանկալի հետոց նց, մանաւանդ թէ՛ և առաջնորդի նոցա և մեր՝ զօրագլին հաւաստոց՝ ան մերոյ և ան մարդացելոյ, այլ խաչակցութե կենարարին մերոյ՝ զընթացս մեր կատարեսցուք նորին ամենազօր օգնականութե, և բարեխօսութե անմարտելոց նր, զհաւատսն պահել, ի յոյսն ամրացեալ, ի սէր բորբոքեալ, և յամ բարեգործութե անխոնջ վաստակեալ. զի հասցուք՝ ուր ան սբք նր հաւին ի նաւահանդիստն կենաց և փրկութե, շնորհք և մարդասիրութե ան մերոյ և փրկչին յնի քնի. որում և ը որում հօր ամենակալի և ազատիչ սբ հոգւոյն վոյեւէ փառք, ի իւրեան և պատիւ, այժմ և միշտ և յաւիտեանս յաւիտենից. ամէն :

Յ Լ Ն Կ

Վ.Լ.ՐՈՒՑ ՍՐԲՈՅ

որ 'ի հատորն . Ժ .

ա .	Յակոբայ մծառնայ հայրապետի , և որոց լ չ նմա	էրե 5
բ .	Իդնատիոսի նաճաղգեաց հայրա- պետի	72
գ .	Թէոպոմպայ եպիսկոպոսի , և Թէոփիլայ վկայի	125
դ .	Չորից զինուորացն , Բաստի , Լուսեբի , Լուտիբի , և Բասի- լիդեայ	133
ե .	Լ.դդէի հայրապետի	141
զ .	Լ.բգարու Թագաւորի	145
է .	Ինդոսի և Դոմնայի , և Գղերի կոսի քահանայի . և Լորկուց բիւրուցն , և որոց լ չ նմ	158
ը .	Լ.բրահամու և Խորենայ	210
թ .	Լ.ողմայի և Դամիանոսի	222
ժ .	Լ.ծատրոյ կամ յիզաբուղտի	234
ժա .	Դաւթի մարդարէին	239
ժբ .	Յակոբայ արդարոյն	247
ժգ .	Ստեփաննոսի նախապկային	263
ժդ .	Պետրոսի և Պօղոսի	286

Ժէ .

մանի նորա զսպեցին զնա իւրով կարկատուն պարեգօտկոյն , որ պատուականագոյն էր քան զԹորական ծիրանին . և այնու եղին զնա 'ի գերեզմանի օաղմոսիւք և օրհնութիւն հանդերձ ամբ բաղմութիւն քաղաքին եդեսացւոց : () որ յետ տակաւ ժամանակի (ասէ ճաւրնտիրն) հանեալ զմարմին սքնն՝ փոխեցին յայրի անդ , ուր գերեզմանք եկնապաշտէր . և անդ փառաւորի և պատուի նք մարմինն յամբ բաղմութեց հաւատացելոցն :

Վիւսացին սք գրիգոր 'ի կարգի մեծամեծ գովուեց , զոր տայ արքայ եփրեմի , գրէ և զյայտսիկ բանս յաւերժական յիշատակաց արժանիս . * () 'ի եթէ (ասէ) յամբ առաքինու թիս գերագոյն հանդիսանայ սէրն , զսա այն պէս պաշտեաց մերս եփրեմ , մինչ զի ոչ ոք այլ 'ի հարց առաւել . . . () այս ասեմ ոչ 'ի կշիռ դնել զհարս ը հարանց , զի իւրաքանչիւր զիւրոց գործոց արժանի վարձս առնուցու , այլ զի յայտնագոյն ծանիցի ժողովրդոց , թէ մերս , կամ ճշմարտագոյնս ասել ը հանրական եկեղեցւոյ վիշպն սքն եփրեմ 'ի վերագոյն եհաս յաշտիճան 'ի հոգեւոր սանդուղս առաքինութեց : Իսկ զբարեպաշտուն և զկրօն ստացաւ ճշմարիտ ժառանգութիւնս տուե , ը այնմ բանի յորայ . ահա անպաշտուն է իմաստուն . . . Սերն վառել զնա հրով երկնային խոկման , արծարծէր 'ի նմա զբոլորք վերնոց . զի և զեմ հին և նոր կտակարանս յեղեղել , և ուն ոչ ոք այլ , 'ի տեսուի նոցին պարապեալ , զբովանդակն անլուկայ լմարգմա

մանեաց... լուսաւորուք հոգւոյն ան...
 Իսկ մաքրութի հոգւոյ և մարմնոյ՝ լը կարի
 մարդոյ, տի՛նա և ՚ի վեր ք զպայման մարդ-
 կեղէն բնուէ՝ ՚ի պարգեաց շնորհաց գերա-
 զանցեալ... Իսկ լը հոսանս արտասոճաց
 նի՛ր չէ մարթ առանց արտասոճաց անցանել-
 զի ոն՞ իմ մարդոյ է սեպհական անդադար
 ոգի առնուլ, նոյնպէս երանելւոյն եփրեմի
 անդադար հեզուլ զարտօսք բնաւորեալ իմն
 տեսանիւր... և զայս ՚ի միտ առնու՝ որ
 միանգամ և զգիրս նորա վերծանէ... Ո՛ր
 այն սիրտ իցէ այնչափ խիստ և անգաման-
 դեայ, որ ՚ի լուր բանից նի՛ր ոչ մեղմասցի...
 մինչ զի զառածն՝ որ յօրինակ անհնարից ա-
 սացել, միթէ զքա՛ր կակղիցես, մեք սովաւ
 հնարաւոր տեսաք լինել ՚ի փորձոյ.....

Լ՛ռատապէս տոճաւ սք ծերոյս ՚ի քնէ տա-
 զանդ բանին . զոր ՚ի սեղանս սրտից բազմաց
 սեղանաւորէր . և նովին իսկ առաւելապէս
 ինքն շահէր... Լ՛յնչափ առատուի իմառ-
 տուէ ետ նմա անձ, զի թէպէտև մշտաբուղի
 գոգցես աղբիւրք բանից յորդէին ՚ինմանէ,
 անմարթ էր ՚ի սպառուճ հասանել իրացն
 մեկնուէ... վնյ մեծ ծերն այսպիսի առնէր
 մաղթանս . թո՛ղ ար զշնորհացդ հոսանս ॥ :
 Ի՛ստ սոցին գակի յանդիման առնէ և զխրս-
 տամբեր վարս սքյն, զպահեցողուի, զարք-
 նուի, զգեանախշտուի, զաղքատուի, զխո-
 նարհուի, զխորշումն ՚ի գովուէ, մինչև պատ-
 ոճիրել զայն և ՚ի կտակի իւրում . զմարդա-
 սիրուի, զողորմածութի, և զմարդաշահու-
 թի .

թի . զի ոչ միայն բանքն , այլև սոսկ տեսիլն
 նր հրեշտակային բաւական էր ամոքել զնամ .
 վայրենիս և զտմարդիս բարութ . անկեղծ
 պարզութի նր և հեղութի և անստգիւտ քաղա-
 քավարութի պատկառեցուցանէր զնամ տե-
 սողս . և նախանձ փառացն նյ ճշմարտութե
 զգազանամիտ թշնամիսն ահացուցանէր . զի
 որ առ ամենեւին հեղ էր իբրև զգառն՝ սք
 հայրն և վիշպն եփրեմ , առ հակառակորդս
 սք հաւատոյ ոնի առիւծ ահաւոր ցուցեչ լի-
 ներ :

՚Ի ձեռս բերեալ հնարիւք ՚ի ձեռաց ուրութ
 և զինքնագիր մատեանս մոլորութեն ապողի-
 նարի ծերոյ իբրև ՚ի պէտս վերծանելոյ՝ մա-
 ծոյց զնամ թուղթս ընդ միմեանս սոսնձով
 ձկան , և ետ անդրէն յետս ամբողջ . որ եղև
 յայնմ հետէ անպիտան և նին իւրում , և ա-
 ութի թ խայտառակութե նր . վնյ իրաւամբք
 նմանեցուցանէ նիւսացին զեփրեմ յակոբայ ,
 և զապողինար եսաւայ՝ որ խաբեցաւ ՚ի յա-
 կոբայ : Եւ ը բազմագիւմի հանդիսից առա-
 քինուէ նմանեցուցանէ զսք հայրն եփրեմ
 միոյ միոյ ՚ի սքց նահապետաց՝ սկսեչ յաբե-
 լէ արդարոյ մինչև ՚ի յովսէփ , ոնի և մարգա-
 րէից՝ ՚ի մովսիսէ մինչև ՚ի մկրտիչն յովհան-
 նէս . և յառաքեալս՝ անթոյն ընարուէ պա-
 զոսի :

՚Ի մերձենալ ասէ աւուրց սքին հրաժարել
 յՅէ՝ յորժամ պատուիրէր , զի մի ոք իշխես-
 ցէ պատել զինքն ազնիւ զգեստութ , ալ ոք
 ունիցի զայն միտս՝ աղքատաց տայէ , ոմն յիշ-
 Ի.Օ.
 խա.

խանաւորաց՝ որոյ պատրաստել էր վա սթյն
մեծագին հանդերձս , ոչ յօժարեցաւ տալ
զայն աղքատաց . վայրանկարծակի լլկեալ
'ի դիւնէն՝ չարաչար տանջեցաւ . զոր իբրեւ
բերին առաջի մահճաց սթյն՝ սաստեաց դի-
ւնին , և հրամայեաց ասել զպատճառս լլկա-
նացն . և 'ի խոստովան լինել առն՝ եդ ձեռն
'ի վրնի , և աղօթս արարեալ՝ բժշկեաց . և
ասէ ցնա . երթ այր դու , և կատարեալ ըզ-
խոստումն քո :

Իսկ յետ փոխմանն եղև և այլ սքանչելիք
'ի վր առն միոյ եփրեմ կոչեցելոյ լը անոճան
սթյն՝ աղօթիւք նի . և առաւել 'ի խնդրոյ
նորուն եկի ասէ նիւսացին 'ի գրել զայս ճառ
'ի վերայ առն ան , խօսելով լը սթյն օրինակ
զայս . * Լսողիկ են , զորս քեզ՝ ո՛վ պատ-
ռնականդ 'ի հարս , և տիեզերաց վիշպ գե-
րապայծառ , ներբողանի սակաւամասնեայ
իբրև դոյզն ընծայ մատուցանէ յանդուգն
իմ լեզու . . . Եւ յայս եկաւորեցայ բան գո-
վեստից զոճարթագոյնս , թո՛ղ զայլ պատ-
ճառս ազգի օղգի , ո՛չ միայն վա համբաւոյ
վարուց և վիշպունք քո լը համօրէն թ հռչա-
կելոյ , այլև 'ի սակս խնամոց՝ զոր ցուցեր
ազատութիւն յանոճանակիցք քո . վա զի նո՛ս
հարկեցոյց զմեզ յայս երկասիրուի , որ յիւ-
մայէլացւոց անտի գերի վարեալ 'ի պատե-
րազմի , և տարձիկ եղեալ 'ի հայրենեաց
լեւերկար , այն ինչ իզձ լինէր 'ի դառնալ , և
անգիտանայր ելի աղագոս դտանել , առան-
ձին քո օգնականութիւն եգիտ զբարեպատեհ

ԻԼ

Dd

հնարս

հնարս փրկութիւն , և եհաս ժողովի փափա-
քանաց իւրաց : II ք զի 'ի յետին վիշտս ան-
կեալ վասնզի , ուր ամ ճանապարհք փա-
կեալ էին զարգ բարբաբաաց , զբեղ մայն
կարգաց յանձանէ , ասելով . օրդ եփրեմ
հաս ինձ 'ի թիկունս . և այնպէս անվհեր
ճաղաքեալ 'ի հաղթից , և ընդասնեալ զմա
հա երկիւզ , յանկնկալն եհաս աղաառ-
թի , քոյով ամբայեալ հովանաւորաք՝ պա-
տարեկով ասանց իրիք յաւայ 'ի հայրենիս
անգր :

IX արդ ժամ է կնքել զպատմութիւն օրն
եփրեմի՝ զայդ ընդ բովանդակ գործոյս լիա-
կաաւր վարաց և վկայարանաւ օրց եղե-
լաց 'ի ամացուցի հայաստանեայց եկեղեց-
ւոյ , բանիւ նորին օրն գրիգորի նիւսացւոյ՝
'ի վերջարանութի գովեստի ամակցին իւ-
րոյ օրն եփրեմի՝ հանգերձ գեղեցիկ յիշա-
տակաւ ամ օրն . զի ասէ . * I քդ յերկնայ-
ին բազմի խորանս հոգի նք , ուր նքեշաա-
կացն են գաափարգութիւք , ուր I քհապե-
տացն երամք , ուր II արգարէիցն պարք ,
ուր I քապեւլացն ամաւք , ուր II արտիւ-
սացն խնդութիւք , ուր I քգարացն ցնծութիւք ,
ուր II քգարացն պայծառութիւք ... (Եւ այն վայր
որբութեց ժամանեաց բազմերջանիկ հոգի
երանելի և պանծալի արքային եփրեմայ :
Ինձ այսպէս թաւի , եթէ յիշս անդ նք 'ի
վեր յերկնս , յաւաղլնմաց եղէն իւրա-
քանիւր աւաքինութիւք նք 'ի կենցաղումս
գործեցելք , և յայտ յանգիման ցուցին նք
զիրան

զիրմն զայն զգաղտնիս և չնաշխարհիկս գեղեցկութիւն , որոց անհնար է լը մահկանացու աչօք անկանիլ . և գերահրաշն ք զնմա՝ սէր , մատուցեալ առ նա՝ զայս արդեօք ասէր . հայեաց հիվ սիրոնդ հոգի 'ի գեղեցկութիւն , զոր քեզ պատրաստեցի . միանգամայն և զվայելս փափկութեն ցուցանէր : Լ՛ու մին և խոնարհութիւն լը առաջ ելեալ՝ այսպէս զնա հրաւիրէր . տես սիրեցեալդ յայ հոգի , որպիսի տեղի հանգստեան՝ ես քեզ զարդարեալ կազմեցի : Սոյնգունակ և այլքն նմա յառաքինութեց մի առ մի 'ի համար արկանեն և յայտ առնեն զվարձս՝ զորս հոգին մինչդեռ 'ի մարմնի աստ էր՝ պատրառ տեաց աշխատութիւնով վս հանդերձելոյն : Սիվ փոխումն գերահռչակելի և ուղեկցութե արժանի . հիվ մահ անկարօտ արտասոճաց . հիվ անջատումն , որ զցանկալին առթէ ընկերութիւն . հիվ անցիցս , լը որ ոչ է զղջանալ անցանողին . հիվ յուղարկաւորութես՝ որ անբաժ է յնմա ցաւոց և 'ի Թախծութեց . զի յորժամ 'ի վարս նորա ակնարկեմք , սփոփանս առաւել անտի լըունիմք : Սահ այլոց 'ի մարդկանէ՝ պատճառս տայ արտասոճելոյ աստ մնացելոցն . իսկ Սքնն՝ ուրախութի մեզ առթէ և տօնախմբութի . սմին իրի ոչ մահ է ասելի , այլ մանաւանդ անյոլումն , և 'ի լաւագոյն կեանս փոխումն յաստեացս ॥ :

ձոյնչափ և մեք խնդափք, զի ունիմք զընախօր օրինակ նորուն հարազատ Թարգմանութիւն 'ի մեծ ճառընախօր մեր Առ որ ոչ միայն բառ առ բառ նոյն է չ առորի օրինակի իւրեանց, այլև կարող է ուղղագրել զնոյն, և լրացուցանել զպակասութիւն նորուն . յայտ է 'ի սկզբնաւորութեն, որ սւնի 'ի մեզ զսեպհական յառաջաբանութիւն պակասեալ առ նս . յայտ է և 'ի պէսպէս ընթերցուած ծոց՝ որ յընթացս . օրինակ իմն, ուր յառորի օրինակն ընթերանուն նք՝ Թէ եփրեմ մկրտեալ իցէ յետոյ ժամանակաւ իբր իՃ ամաց, ապրժանի աստեման սխմնն՝ Թէ պարտի լինել սխալ ինչ կի՞ յետեառաջութիւն պարտմութիւն . և սակայն 'ի մեր օրինակն ոչ ասի՝ Թէ յայնժամ մկրտեցաւ, այլ Թէ յայնժամ եկն 'ի տեղի մի՝ ուր 'ի մանկուէ ընկալեալ էր նր զմկրտութիւն . սոյնպէս կշռեմ և զայլ բանս ինչ . միայն պակասի 'ի մեզ Թուղթ մի կի՞ երկու . զոր պէտք են ընուլ յայլմէ օրինակէ :

Ո՛րպէս և իցէ՝ սակաւ ինչ առաք յայտմ օրինակագրէ . մի՞ զի կարի չարձակ է, զոր և քաղելն անգամ ձանձրոյթ արկանէ . և երկդ՝ զի Թէպէտեւ յընթացս հեղինակն ցուցանէ զանձն Ժմկակից, բայց բաղմբ յայտ առնէ՝ Թէ ոչ ինքն է Ժմկակից, այլ հաւաքեալ յայլմի և 'ի զանազանից . և այն՝ ուղ ինձ Թոճի, զկարեւորսն Թօթափելով, և զոչ կարեւորսն առաւել հաւաքելով յաւանդութէ . վիյ և երդ՝ յիրս իրս ոչ միաբանի, այլ օտարանայ 'ի բանից նիւտոցւոյն և եփրեմի միանգամայն . և զի մեզ անմարթ էր արտաքոյ երանել բանից սոցա, վիյ ոչ կամեցաք միջամուխ լինել այնչափ 'ի շաւիղս բանից առորի գրչի : Օրինակ լիցի նոյն իսկ մուտն վարուց սնչն . զի ուր ինքնին սքն եփրեմ վկայեաց մեզ . Թէ ծնողք և նախնիք իւր էին Թծառէր քրիստոնեայք արճեհասիւհ հոգագործք, և 'ի նոցանէ ուսաւ զերկիւղն նոյ ևն, առորին այն պատմիչ երկարաբան՝ հիմն արկանէ այսպէս . ծնողք նր ասէ էին հեթանոսք, և հայրն քուրմ կուոց . և Թէ՝ հայրն իմացել 'ի պատգամաց գից՝ Թէ եփրեմ ունի սանհարու լինել կուոց, մերժեաց զնա 'ի տանէ, և այնպէս ելէալ գնաց մանուկն, և աշակերտեցաւ սնչն յակովքայ :

Արդ՝ Թէպէտեւ կամեսցուք միաբանել զայստոսիկ չ բանից եփրեմայ՝ առելով չ աստեմանայ, Թէ գուցէ ծնողքն

յա.

Ծ Ա Ն Օ Թ Ո Ւ Թ Ի Ի Ն Ք .

(1) **Գ**եղեցիկ բովանդակեալ տեսանեմք 'ի շարականի
 սէյն եփրեմի զվարս նր (ոնգ և յայլոց սէջ շարականն)
 զեւրպթոնչիւր վարս) , առաւել լը ստուգագոյն աւան
 դուէն նիւսացւոյն . վնյ և մեք զնոյն մեզ առաջնորդ կա
 լաք 'ի բովանդակ ընթացս պատմութեա . զի թէպէտե
 շառօրէն խօսեցաւ , այլ զգլխաւոր անցս նր մի լը միջ
 նշանակեաց : Ինչ ինչ առաք և 'ի բանից նորին սէ առ
 բային եփրեմայ , ոնգ տեսանես . որ թէպէտե խոնար
 հուք ծածկէ զառաքինութիւն իւր , և զմանկուէ իւրոյ
 զմէզս բացածանուցանէ , այլ նովին իսկ հանդիսանայ
 կատարեալ սրբութիւն առն էյ . հր քաջ ձեռնարկէ նիւ
 սացին 'ի պատուիրելոյ նր 'ի կտակի , զի մի որ գովե
 ցէ զնա երբէք կմ գովեսա ինչ յօրինեացէ 'ի վր իւր ,
 թէ գովին իսկ առաւել գովութե և արժանի յնյ և 'ի
 մարդկանէ . ըստ որում ասէ՝ և առաքեալն վկայելով
 զանձնէ , թէ չեմ իսկ արժանի՝ թէ կոչեցայց առաքել ,
 պանծալի գտանի յառաքեալս :

Արդ բաց յերկուց աստի անժխտելի վկայից՝ են և եր
 կու ազգք հին օրինակագրաց վարուց սէյն եփրեմի .
 մին համառօտ , զոր բերե բոլրանդ 'ի յունականէ՝ լատին
 թարգմանութե գերարդօսի վոսսիոսի . այն իսկ է ե
 գեալն 'ի մեր յայսմաւորս՝ Է 'Ի . շառնորի . յոր հա
 յին և գրեալքն 'ի մեառփրաստիսէ՝ ըլայնմամբ 'ի բա
 նից նիւսացւոյն են : Եւ միւսն ընդարձակ , որ չէ ան
 կեալ 'ի ձեռս բոլրանդայ . զի յետ աւուրց նր 'ի վեր
 ել յասորի մատենից 'ի ձեռն երկուց աստեմանից մա
 ոտնուց՝ սիմոնի և եւոգիոսի . սիմոն յովսէֆն քաղեաց
 զայն ծանօթաբանութե յարեւելեան մատենադարանի իւ
 րում՝ ի խօսելն զսէյն եփրեմայ . և եւոգիոս տպա
 գրեաց ամբողջ նիւթապէս զասորերէնն հանգերձ լա
 տին թարգմանութե 'ի սկիզբն ք . հատորոյ . ասոր . և
 լտ . գործոց սէյն :

Արդ որչափ ցնծան երկոքին աստեմանք քո այսր օրի
 նակի , զոր զառաջինն ինքեանք 'ի լոյս ընծայեցին 'ի
 կարի հին կոչեցեալ ձեռագրէ անսպառին նիարիոյ ,
 նոյն

Յոյնչափ և մեք խնդա՞մք , զի ունի՞մք զընտիր օրինակ նորուն հարազատ Թարգմանութիւն 'ի մեծ ճառընտիրն մեր Առ որ ոչ միայն բառ առ բառ նոյն է չ ասորի օրինակի իւրեանց , այլև կարող է սղգագրել զնոյն , և լրացուցանել զպակասուիս նորուն . յայնս է 'ի սկզբնաւորութեն , որ ունի 'ի մեզ զեպհայեան յառաջաբանութ' պակասեալ առ նմ . յայնս է և 'ի պէսպէս ընթերցուածոց' որ յընթացս . օրինակ իմն , ուր յասորի օրինակն ընթերցուին նք' Թէ եփրեմ' մկրտեալ իցէ յետոյ ժամանակաւ իբր ի՞նչ ամաց , տարժանի ասսեման սիմոնն' Թէ պարտի լինել սխալ ինչ կի՞մ յետեառաջութի պառմութ . և սակայն 'ի մեր օրինակն ոչ ասի' Թէ յայնժամ' մկրտեցաւ , այլ Թէ յայնժամ' եկն 'ի անդի մի' ուր 'ի մանկուէն ընկալեալ էր նք զմկրտութ . սոյնպէս կշռեալ և զայլ բանս ինչ . միայն պակասի 'ի մեզ Թուղթ մի կի՞մ երկու . զոր պէտք են ընդ յայլմէ օրինակէ :

Ո՛րպէս և իցէ' սակաւ ինչ առաք յայսմ' օրինակագրէ . մի՞ զի կարի ըստձակ է , զոր և քաղելն անգամ ձանձրոյթ արկանէ . և երկդ' զի Թէպէտեւ յընթացս հեղինակն ցուցանէ զանձն Ժմկակից , բայց բազմօք յայտ առնէ' Թէ ոչ ինքն է Ժմկակից , այլ հաւաքեալ յայլմի և 'ի զանազանից . և այն' ող ինձ Թուի , զկարեւորսն Թօթափելով , և զոչ կարեւորսն առաւել հաւաքելով յաւանդութի . վնյ և երգ' յերս իրս ոչ միաբանի , այլ օտարանայ 'ի բանից նիւտացւոյն և եփրեմի միանգամայն . և զի մեզ անմարթ էր արապոյ ելանել բանից սոցա , վնյ ոչ կամեցաք միջամուխ լինել այնչափ 'ի շաւիղս բանից ասորի գրչի : Օրինակ լիցի նոյն իսկ մուտն վարուց սէյն . զի սւր ինքնին սէն եփրեմ' վկայեաց մեզ , Թէ ծնողք և նախնիք իւր էին Թաւաթ քրիստոնեայք արուեստիւ հողագործք , և 'ի նոցանէ ուսաւ զերկիւղն յոյ ևն , ասորին այն պատմիչ երկարաբան' հիմն արկայնէ այսպէս . ծնողք նք ասէ էին հեթանոսք , և հայրն քուրմ' կուոց . և Թէ' հայրն իմացել 'ի պատգամաց գից' Թէ եփրեմ' ունի ոանհարու լինել կուոց , մերժեաց զնա 'ի տանէ , և այնպէս ելեալ գնաց մանուկն , և աշակերտեցաւ ունյն յակովբայ :

Արդ' Թէպէտեւ կամեսցուք միաբանել զայսոսիկ չ բաւնից եփրեմայ' առելով չ ասսեմանայ , Թէ գուցէ ծնողքն

յառաջմէ կռապաշտք էին , և ապա քրիստոնեայ եղեն , այդ ոչ միայն է բռնաբարուի հակառակաց ոչ միաբանից , այլ և է յանդիմանուի մեծ՝ ասորի մատենագրի վարուց սէյն . զի թէ գիտաց զառաջին հետանսուի ծնողաց սէյն (որ երեւի սուտ) , զիարդ ոչ գիտաց և ոչ նշանակեաց ի ինք և զքրիստոնեութի նց երեւք , և ըզխոստովանողական վկայութի , որ է անստելի . զի ինքն իսկ սքն եփրեմ պատմէ : Սոյնպէս և զայլ հանգամանս պատմուէ այնր ասորի գրչի ի ինք ի ինք օտար տեսալք՝ ի ճմարտուէ , և ի ինք մեծաբան . վն թէպէտև բազում ինչ կարեալք քաղել ի նմանէ , այլ մեք հաղիւ հասկաւն քաղեցաք , զորչափ միաձայն երևէր թէ այլան :

Եւ արդ վախճան առնեմք ԹՎ լրութի գործոյս և ծառօթուէց , յոր սկիզբն արկաք իբր քսան ամօք յառաջ , և ճհատուի ժամանակի եօթնամեայ քարոզութի անազանեալ , յետոյ ուրեմն յանգ հանել մարութացաք՝ բարեխօսութի սքց , զորոց են բանք մեր :

Գրեցաք փոքր ի շատէ , իցէ՞ թէ և գործեացուք ըստ գրելոցն՝ գէթ փոքր ի շատէ . չեմք նախահարք սքք , այլ զաւակք եմք նց . չեմք մարդարէք անժափօպք , այլ ընտանիք նց . չեմք առաքեալք անժաղկեացք , այլ աչակերպք եմք նոցա . չեմք մարտիրոսք արեամբ նահատակեալք , և ոչ ճգնաւորք մեռեալք Յի , կամ ի մասին այլոց մեծամեծ սքց տօնելեաց , այլ սակայն նոցին եմք հետեօգք և ուղեկիցք ի նոյն օթեանս մշտնջենասուր հայրենեաց մերոց : Հապա զօրացելք տերամք ի լրոյ վարուց և վկայաբանուէ նց , մի վերջացուք ի ցանկալի հետոց նց , մանաւանդ թէ՛ և առաջնորդի նոցա և մեր՝ զօրագլխին հաւաստոց՝ ան մերոյ և նոյ մարդացելոյ , այլ խաչակցութի կենարարին մերոյ՝ զընթացս մեր կատարեացուք նորին ամենազօր օգնականութի , և բարեխօսութի ամ ընտրելոց նր , զհաւատսն պահել , ի յոյն ամբացեալ , ի սէր բորբոքեալ , և յամ բարեգործութիս անփոքր վաստակեալ . զի հասցուք՝ ուր ամ սքք նր հաւսին ի նաւահանդիստն կենաց և փրկութի , շնորհք և մարդասիրութի ան մերոյ և փրկչին յնի քնի . որում և լրորում հօր ամենակալի և ազատիչ սք հոգւոյն վոյելէ փառք , ի խանութի և պատիւ , այժմ և միշտ և յաւիտեանս յաւիտենից . ամէն :

Յ Լ Ն Կ

Վ.Լ.ՐՈՒՅ ՍՐԲՈՅ

որ 'ի հատորն . Ժ .

ն .	Հակոբայ մծբնայ հայրապետի , և որոց ը նմա	երե . 5
ք .	Իգնատիոսի նժազգեաց հայրա- պետի	72
գ .	Թէոպոմպայ եմպի , և Թէոմիայ վկայի	125
դ .	Չորեք զինուորացն , Լասոսի , Լասերի , Լատիքի , և Լասի- լիդեայ	133
ե .	Լէդէի հայրապետի	141
զ .	Լբգարու Թագաւորի	145
է .	Լնդոսի և Դոմնայի , և Դղերի կոսի քահանայի . և Լըկուց բիւրուցն , և որոց ը նմ	158
ը .	Լբրահամու և Խորենայ	210
թ .	Կողմայի և Դամիանոսի	222
ժ .	Լծատրոյ կամ յիզաբուզտի	234
ժն .	Դաւթի մարգարէին	239
ժք .	Հակոբայ արդարոյն	247
ժգ .	Ստեփաննոսի նախավկային	263
ժդ .	Պետրոսի և Պօղոսի	286

ԺԷ .

ԺԵ.	{ Զակորայ , և }	298
ԺԶ.	{ Ուխաննու . }	
ԺԷ.	Լարսղի կեսարացւոյ		324
ԺԸ.	Ղրիգորի նիուացւոյ		369
ԺԹ.	Սեղբեստրոսի հռովմայ հայրա- պետի		374
Խ.	Լբբայ Եփրեմի		394

Ս. Լ. Խ. Զ. Ը. Ե.

Հատորիս :

հնարս փրկութե՛ն , և եհաս վաղեմի փափա-
քանաց իւրոց : II Ե զի 'ի յետին վիշտս ան-
կեալ վտանգի , ուր ամ ճանապարհք փա-
կեալ էին զօրօք բարբարոսաց , զքեզ միայն
կարգաց յանձնանէ , ասելով . սքոք եփրեմ՝
հաս ինձ 'ի Թիկունս . և այնպէս անվեհեր
ճողպրեալ 'ի հաղբից , և ընդունեալ զմա-
հոռ երկիւղ , յանակնկալն եհաս ազատու-
թի , քոյով ամրացեալ հովանաւորութ՛ պա-
տապարեւով առանց իրիք յուսոյ 'ի հայրենիս
անդր II :

Եւ արդ ժամ է կնքել զպատմութի սէյն
եփրեմի՝ զոյգ ընդ բովանդակ գործոյս լիա-
կատար վարուց և վկայաբանութե սքց եղե-
լոց 'ի տօնացուցի հայաստանեայց եկեղեց-
ւոյ , բանի՛ն նորին սէյն գրիգորի նիւսացւոյ՝
'ի վերջաբանութի գովեստի տօնակցին իւ-
րոյ սէյն եփրեմի՝ հանդերձ գեղեցիկ յիշա-
տակաւ ամ սքցն . զի ասէ . * Լ՛րդ յերկնայ-
ին բազմի խորանս հոգի նր , ուր Հրեշտա-
կացն են դասակարգութիք , ուր Լ՛ահապե-
տացն երամք , ուր II արդարեիցն պարք ,
ուր Լ՛աաքելոցն աթոռք , ուր II արտիրո-
սացն խնդութիք , ուր Լ՛րդարոցն ցնծութիք ,
ուր II Կպացն պայծառութիք . . . (Յայն վայր
սրբութեց ժամանեաց բազմերջանիկ հոգի
երանելի և պանծալի աբբային եփրեմայ :
Ինձ այսպէս Թո՛ւի , եթէ յելս անդ նր 'ի
վեր յերկինս , յառաջընթաց եղեն իւրա-
քանչիւր առաքինութիք նր 'ի կենցաղումս
գործեցելք , և յայտ յանդիման ցուցին նմ
զիրան

զիրան զայն զգաղտնիս և չնաշխարհիկս գեղեցկութիւն , որոց անհնար է լլ մահականացու աչօք անկանիլ . և գերահրաշն ք զամսէր , մատուցեալ առ նա՝ զայս արդեօք ասէր . հայեաց ո՛վ սիրո՛ւնդ հոգի 'ի գեղեցկութիւն , զոր քեզ պատրաստեցի . միանգամայն և զվայելս փափկութեն ցուցանէր :

Լ՛ռ նմին և խոնարհութիւն լլառաջ ելեալ՝ այսպէս զնա հրաւիրէր . տե՛ս սիրեցեալդ յայ հոգի , որպիսի տեղի հանգստեան՝ ետ քեզ զարդարեալ կազմեցի : Սոյնգունակ և այլքն ամ յառաքինութեց մի առ մի 'ի համար արկանեն և յայտ առնեն զվարձս՝ զորս հոգին մինչդեռ 'ի մարմնի աստ էր՝ պատրառ տեաց աշխատութիւնով վ'ս հանդերձելոյն :

Ո՛վ փոխումն գերահազակելի և ուղեկցուեարժանի . ո՛վ մահ անկարօտ արտասուճաց . ո՛վ անջատումն , որ զցանկալին առթէ ընկերութի . ո՛վ անցիցս , լլ որ ո՛չ է զղջանալ անցանողին . ո՛վ յուղարկաւորութես՝ որ անբաժ է յամ ցաւոց և 'ի թախծութեց . զի յորժամ 'ի վարս նորա ակնարկեմք , սփոփանս առաւել անուի լլունիմք : Ս'ահ այլոց 'ի մարդկանէ՝ պատճառս տայ արտասուճելոյ աստ մնացելոցն . իսկ Սքցն՝ ուրախութի մեզ առթէ և տօնախմբութի . սմին իրի ո՛չ մահ է ասելի , այլ մանաւանդ անցումն , և 'ի լաւագոյն կեանս փոխումն յաստեացս ॥ :

Ծ Ա Ն Օ Թ Ո Ւ Թ Ի Ի Ն Ք :

(1) **Գ**եղեցիկ բովանդակեալ տեսանեմք 'ի շարականի
սէյն եփրեմի զվարս նր (ուն և յայլոց սէջ շարակոնս՝
գեւաբանչիւր վարս), առաւել լը ստուգագոյն աւան
գուէ նիւսացւոյն . վնյ և մէք զնոյն մեզ առաջնորդ կա
լաք 'ի բովանդակ ընթացս պատմութեա . զի թէպէտե
ճառօրէն խօսեցաւ , այլ զգլխաւոր անցս նր մի լը միողէ
նշանակեաց : Ինչ ինչ առաք և 'ի բանից նորին սէ աբ
բայլին եփրեմայ , ուն տեսանես . որ թէպէտե խոնար
հուք ծածկէ զառաքինութիւն իւր , և զմանկուէ իւրոյ
զմեզս բացածանուցանէ , այլ նովին իսկ հանդիսանայ
կատարեալ սրբութիւն առն նյ . հրքաջ ձեռնարկէ նիւ
սացին 'ի պատուիրելոյ նր 'ի կտակի , զի մի որ գովեա
ցէ զնա երբեք կմ գովեսա ինչ յօրինեացէ 'ի վր իւր ,
թէ գովին իսկ առաւել գովութե է արժանի յնյ և 'ի
մարդկանէ . ըստ որում առն՝ և առաքեալն վկայելով
զանձնէ , թէ չեմ իսկ արժանի՝ թէ կոչեցայց առաքել
պանծալի գտանի յառաքեալս :

Արդ բաց յերկուց աստի անժխտելի վկայից՝ են և եր
կու աղգք հին օրինակագրաց վարուց սէյն եփրեմի .
մին համառօտ , զոր բերէ բողանգ 'ի յունականէ՝ լաաին
Թարգմանութք գերարդօսի վստիոսի . այն իսկ է ե
գեալն 'ի մեր յայսմաւորս՝ Ե՛ր . ճառընորի . յոր հա
յին և գրեալքն 'ի մեռափրաստիսէ՝ Ելայնմամբ 'ի բա
նից նիւսացւոյն ևն : Եւ միւսն ընդարձակ , որ չէ՝ ան
կեալ 'ի ձեռս բողանգայ . զի յետ աւուրց նր 'ի վեր
ել յասորի մատենից 'ի ձեռն երկուց աստեմանից մա
ռնուց՝ սխմնի և եւոգիոսի . սխմն յովսէփն քաղեաց
զայն ծանօթաբանութ յարեւելեան մատենագարանի իւ
րում 'ի խօսելն զսէյն եփրեմայ . և եւոգիոս ապա
գրեաց ամբողջ նիւթապէս զասորերէնն հանգերձ լա
աին Թարգմանութք 'ի սկիզբն ք . հատորոյ . ասոր . և
լտ . գործոց սէյն :

Արդ որչափ ցնծան երկոքին աստեմանք վո այսր օրի
նակի , զոր զառաջնն ինքեանք 'ի լոյս ընծայեցին 'ի
կարի հին կոչեցեալ ձեռագրէ անապատին նիարիոյ ,
նոյն

Յոյնապի և մեք խնդապի, զի ունիմք զընտիր օրինակ նորսւն հարազատ Թարգմանութիւն մեծ ճառընտիրն մեր Առ որ ոչ միայն բառ առ բառ նոյն է ի ասորի օրինակի իւրեանց, այլև կարող է ուղղագրել զնոյն, և լրացանել զպակասուիս նորուն. յայտ է ի սկզբնաւորութեն, որ ունի ի մեզ զտեպհական յառաջաբանութիւն պակասեալ առ նմ. յայտ է և ի պէսպէս ընթերցողաց, որ յընթացս. օրինակ իմն, ուր յասորի օրինակն ընթերցանեն նք՝ Թէ եփրեմ մկրտեալ իցէ յետոյ ժամանակաւ իբր իշ ամաց, տարժանի աստեման սխմնն՝ Թէ պարտի լինել սխալ ինչ կի՞ յետեառաջութիւն պատմութե. և սակայն ի մեր օրինակն ոչ ասի՝ Թէ յայնժամ մկրտեցաւ, այլ Թէ յայնժամ եկն ի տեղի մի՝ ուր ի մանկուէն ընկալեալ էր նր զմկրտութիւն. աոյնպէս կշռեմ և զայլ բանս ինչ. միայն պակասի ի մեզ Թուղթ մի կի՞ երկու. զոր պէտք են ընդ յայլմէ օրինակէ :

Ո՛րպէս և իցէ՝ սակաւ ինչ առաք յայսմ օրինակագրէ. մի՞ զի կարի իւրաքանչէր, զոր և քաղելն անգամ ձանձրոյթ արկանէ. և երկգ՝ զի Թէպէտե յընթացս հեղիւնակն ցուցանէ զանձն Ժմկակից, բայց բաղմիք յայտ առնէ՝ Թէ ոչ ինքն է Ժմկակից, այլ հաւաքեալ յայլմիք և ի զանազանից. և այն՝ ուղ ինձ Թոճի, զկարեւորսն Թօթափելով, և զոչ կարեւորսն առաւել հաւաքելով յաւանդութէ. վնյ և երգ. յերս իրս ոչ միաբանի, այլ օտարանայ ի բանից նիւտացւոյն և եփրեմի միանգամայն. և զի մեզ անմարթ էր արտաքոյ ելանել բանից սոցա, վնյ ոչ կամեցաք միջամուխ լինել այնչափ ի շաւիղս բանից ասորի գրչի : Օրինակ լիցի նոյն իսկ մուտն վարուց սքին. զի ուր ինքնին սքն եփրեմ վկայեաց մեզ, Թէ ծնողք և նախնիք իւր էին Թաւաթը քրիստոնէայք արուճեստիւ հողագործք, և ի նոցանէ ուսաւ զերկիւղն ձյ ևն, ասորին այն պատմիչ երկարաբան՝ հիմն արկանէ այսպէս. ծնողք նր ասէ էին հիթանոսք, և հայրն քուրմ կուոց. և Թէ՝ հայրն իմացել ի պատգամաց գից՝ Թէ եփրեմ ունի ոտնհարու լինել կուոց, մերժեաց զնա ի տանէ, և այնպէս ելեալ գնաց մանուկն, և աշակերտեցաւ սքին յակովբայ :

Արգ՝ Թէպէտե կամեսցուք միաբանել զոյսոսիկ ի բանից եփրեմայ՝ առելով ի աստեմանայ, Թէ գուցէ ծնողքն

յա.

յառաջնմէ կռապաշտը էին, և ապա քրիստոնէայ եղեն, այդ ոչ միայն է բռնաբարուի հակառակաց ոչ միաբանից, այլ և յանդիմանութի մեծ՝ ասորի մատենագրի վարուչ սէյն . զի թէ գիտաց զառաջին հեթանոսութի ծնողաց սէյն (որ երևի սուտ), զիմրդ ոչ գիտաց և ոչ նշանակեաց ի ինք և զքրիստոնէութի նց երբէք, և ըզխոստովանողական վկայութի, որ է անստելի . զի ինքն իսկ սքն եփրեմ պատմէ : Սոյնպէս և զայլ հանգամանս պատմուէ այնր ասորի գրչի ի ինք ի ինք օտար տեսպէ՝ ի ճմարտուէ, և ի ինք մեծաբան . վնյ թէպէտև բազում ինչ կարեաք քաղել ի նմանէ, այլ մէք հաղիւ զտակաւն քաղեցաք, ցորչափ միաձայն երևէր թէ այլսն :

Եւ արդ վախճան առնեմք ԾՈՒԹԻՆԵՅ գործոյս և ծառօթուեց, յոր սկիզբն արկաք իբր քսան ամօք յառաջ, և ըհասուի ժամանակի եօթնամեայ քարոզութի անազանեալ, յետոյ ուրեմն յանգ հանել մարթացաք՝ բարխօսութի սքց, զորոց են բանք մեր :

Գրեցաք փոքր ի շատէ, իցէ՞ թէ և գործեսցուք ըստ գրելոցն՝ գեթ փոքր ի շատէ . չեմք նախահարք սքք, այլ զաւակք եմք նց . չեմք մարդարէք ԾԾԱԿԵՈՒԹԵՅ, այլ ընտանիք նց . չեմք առաքեալք ԾԾԱԿԵՈՒԹԵՅ, այլ աշակերտք եմք նոցա . չեմք մարտիրոսք արեամբ նահատակեալք, և ոչ ճգնաւորք մեռեալք ԾԻ, կամ ի մասին այլոց մեծամեծ սքց տօնելեաց, այլ սակայն նոցին եմք հետեօք և ուղեկիցք ի նոյն օթեանս մշտնջնաւոր հալրենեաց մերոց : Հապա զօրացելք տերամբ ի լոյ վարուչ և վկայաբանուէ նց, մի վերջացուք ի ցանկալի հետոց նց, մանաւանդ թէ՛ և առաջնորդի նոցա և մեր՝ զօրագլխին հաւատոց՝ տն մերոյ և ԾՈՒԹԱՅԵՅ մեր կատարեսցուք նորին ամենազօր օգնականութի, և բարեխօսութի ԾԾ՝ ԾԾ՝ ընտրելոց նր, զհաւատսն պահել, ի յոյսն ամբացեալ, ի սէր բորբոքեալ, և յամ բարեգործութիս անխոնջ վաստակեալ . զի հասցուք՝ ուր ԾԾ՝ սքք նր հաւին ի նաւահանդիստն կենաց և փրկութի, շնորհք և մարդասիրութի տն մերոյ և փրկչին յնի քնի . որում և ը որում հօր ամենակալի և ազատիչ սք հոգւոյն վոյելէ փառք, ի յանուէ և պատիւ, այժմ և միշտ և յաւիտեանս յաւիտենից . ամէն :

ՅԱՆԿ

Յ Լ Ն Կ

Վ.Լ.ՐՈՒՅ ՍՐԲՈՅ

որ 'ի հատորն . Ժ .

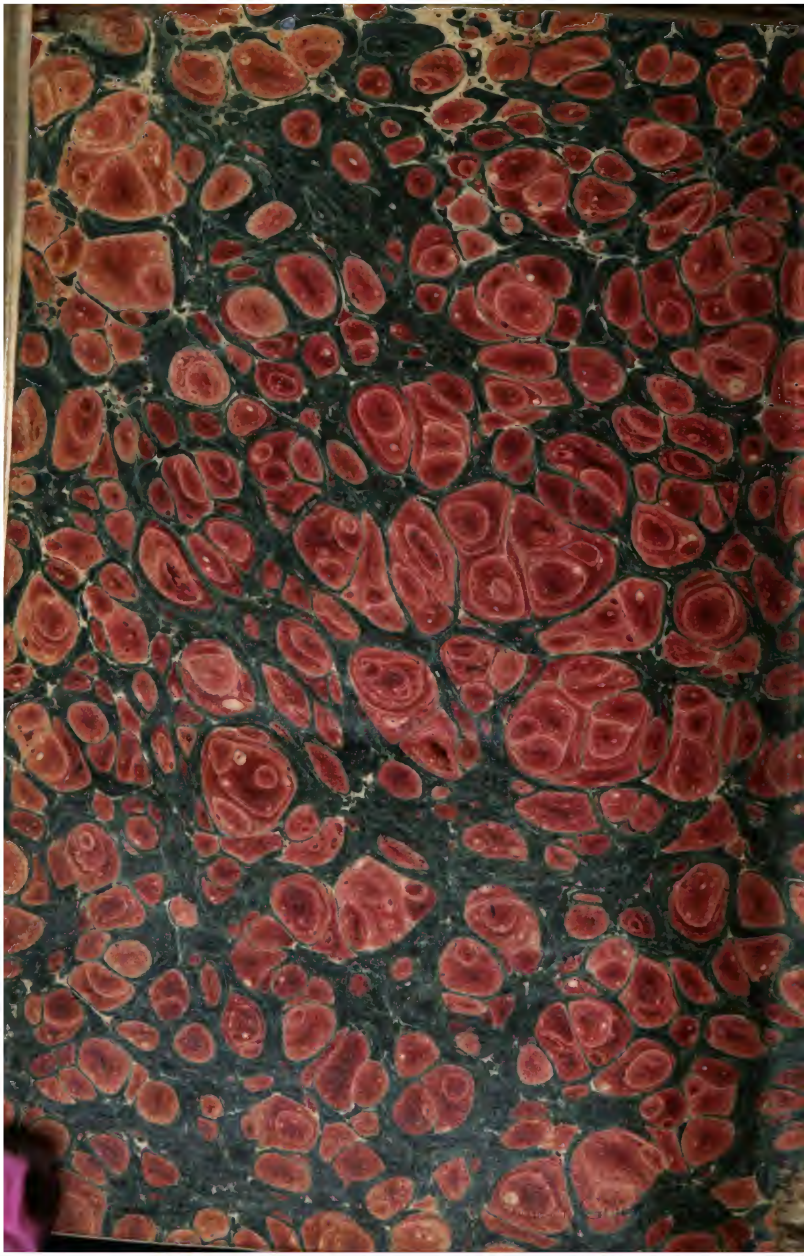
ն .	Յակոբայ մծբնայ հայրապետի , և որոց ը նմա	երե 5
բ .	Իգնատիոսի նժազգեաց հայրա- պետի	72
գ .	Թէոպոմպայ եմպի , և Թէոֆնայ վկայի	125
դ .	Չորեք զինուորացն , Բասսի , Լուսերի , Լատիքի , և Բասի- լիդեայ	133
ե .	Լէդէի հայրապետի	141
զ .	Լբգարու Թագաւորի	145
է .	Լնդոսի և Դոմնայի , և Դլերի կոսի քահանայի . և Լըկուց բիւրուցն , և որոց ը նս	158
ը .	Լբրահամու և Խորենայ	210
թ .	Կողմայի և Դամիանոսի	222
ժ .	Լծատրոյ կամ յիզաբուղտի	234
ժն .	Դաւթի մարդարէին	239
ժբ .	Յակոբայ արդարոյն	247
ժգ .	Ստեփաննոսի նախապկային	263
ժդ .	Պետրոսի և Պօղոսի	286

Ժէ .

ԺԵ.	{ Զակորայ , Լ }	298
ԺԶ.	{ Ուլհաննու . }	
ԺԷ.	Լարսդի կեսարացւոյ		324
ԺԸ.	Ղրիգորի նիուացւոյ		369
ԺԹ.	Սեղբեստրոսի հռովմայ հայրա- պետի		374
Խ.	Լբբայ Եփրեմի		394

Վ.Ը.ԽՆԸՆ

Հատորիս :

UNIVERSITY OF MICHIGAN

3 9015 04146 2469

